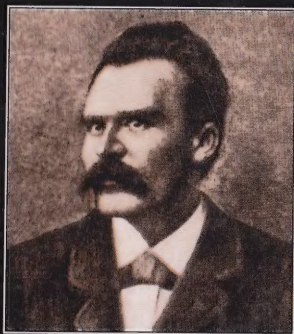

Friedrich Nietzsche

**OPERE
COMPLETE**

4

**AURORA
IDILE DIN MESSINA
ȘTIINȚA VESELĂ**

HESTIA

**FRIEDRICH NIETZSCHE
OPERE COMPLETE**

4

**AURORA
IDILE DIN MESSINA
ȘTIINȚA VESELĂ**

Traducerea în limba română a operelor lui Friedrich Nietzsche publicată de Editura Hestia este realizată după "Ediția critică științifică" (KSA) în 15 volume, care a apărut pentru prima dată în 1980 și a fost revăzută pentru ediția din 1988. Ea conține toate operele și toate textele nepublicate ale lui Friedrich Nietzsche, valorificând edițiile și manuscrisele originale, pe baza "Ediției critice integrale" publicate de Giorgio Colli și Mazzino Montinari la Editura De Gruyter, Berlin / New York 1967 și urm. Volumele 14 (Comentariul) și 15 (Cronică și Indice general) au fost special pregătite pentru KSA. Consultarea fondului de manuscrise păstrate la Weimar, pentru întocmirea acestei ediții, garantează autenticitatea și probitatea critică a restituirii textelor filozofului, lucru atât de important cunoscându-se gravele alterări tendențioase la care a fost supusă opera lui Nietzsche.

Traducerea acestei cărți s-a realizat cu sprijin financiar de la
INTER NATIONES, BONN

Traducerea s-a făcut după
Friedrich Nietzsche: Sämtliche Werke, Kritische Studienausgabe
hrsg. von Giorgio Colli und Mazzino Montinari
3., durchgesehene Auflage)
© WALTER DE GRUYTER & Co. Berlin . New York, 1988

© HESTIA TIMIȘOARA, 2.001 All rights reserved
CASA DE PRESĂ ȘI EDITURĂ HESTIA
HESTIA PUBLISHING HOUSE
GENERAL MANAGER: LUCIAN ALEXIU
Bd. CETĂȚII 52 Sc. A ap. 40 1900 TIMIȘOARA ROMÂNIA
e-mail lucianalexIU@banat.ro

Toate drepturile pentru versiunea în limba română aparțin
Editurii Hestia. Reproducerea parțială sau integrală a textului,
pe orice fel de suport tehnic, fără acordul editorului,
se pedepsește conform legii.

ISBN 973-9420-40-0
ISBN 973-9420-74-5

Printed in Romania

FRIEDRICH NIETZSCHE

OPERE COMPLETE

4

AURORA

IDILE DIN MESSINA

ȘTIINȚA VESELĂ

**Ediție critică științifică în 15 volume de
GIORGIO COLLI și MAZZINO MONTINARI**

**Traducere de
SIMION DĂNILĂ**

EDITURA HESTIA

SUMAR

Notă preliminară /	7
Aurora /	9
Idile din Messina /	233
Știința veselă /	241
Note și comentarii /	463
Postfață /	535
Cuprins /	543

NOTĂ PRELIMINARĂ

Volumul 3* al ediției critice științifice cuprinde următoarele opere editate de Nietzsche însuși:

*Aurora*** *Gânduri despre prejudecățile morale* (1881); Ediție nouă cu o prefață introductivă (1887)

Idile din Messina (1882)

*Știința veselă**** (1882); Ediție nouă cu un appendice: Cântecul Prințului Vogelfrei (1887)

Acestui volum îi corespund următoarele volume și pagini ale ediției critice integrale: V/1, p. 1-336 (Berlin / New York, 1971); V/2, p. 1-336 (Berlin / New York, 1973).

La sfârșitul volumului sunt traduse postfețele pe care Giorgio Colli le-a scris pentru o ediție italiană de buzunar a *Aurorii* și a *Științei vesele* (apărute în 1978 și 1977 la Editura Adelphi, Milano).

Mazzino Montinari

*Volumul 4 al ed. rom. (n.t.).

**Morgenröthe; în diferite etape ale receptării lui Nietzsche în România, titlul acestei cărți a mai fost tradus și altfel: "Zorile" (C. Rădulescu-Motru, 1897), "Zori de zi" (Nora Iuga, 2000) (n.t.).

***Die fröhliche Wissenschaft; am adoptat, pentru traducerea titlului, soluția C. Rădulescu-Motru, 1897; alte soluții propuse: "Vesela știință" (Ramzes, 1913), "Știința voioasă" (Bogdan de la Bora, 1941; Liana Mănescu, 1994), "Voioasa cunoaștere" (Rodica Amel, 2000) (n.t.).

Aurora

Gânduri despre
prejudecățile morale

“Există atâtea aurore care
n-au strălucit încă.”

Rigveda

Prefață

1

În cartea aceasta dăm peste un "subpământean" la lucru, peste un străpungător, un scormonitor, un săpător în dedesubturi. Îl vedem, presupunând că avem ochi pentru o asemenea muncă în adânc –, cum înaintează încet, precaut, cu o înverșunare stăpânită, fără să se trădeze prea mult neplăcerea pe care o comportă orice lungă privare de lumină și aer; am putea chiar să-l numim mulțumit în osteneala sa tenebroasă. Nu pare oare că-l călăuzește vreo credință, că-l despăgubește o mângâiere?

10 Că vrea poate să-și aibă propriul întuneric îndelungat, propria lume de neînțeles, ascunsă, enigmatică, fiindcă știe și ce va avea: propria sa dimineață, propria sa mântuire, propria sa a u r o r ă ? ... Fără îndoială, se va întoarce: nu-l întrebați ce caută acolo dedesubt, o să v-o spună el însuși, acest aparent Trophonius și subpământean, o dată ce "devine om" din

15 nou. Te dezveți complet de tăcere după ce ai fost atâta vreme, ca el, cântită, după ce ai fost singur – –

2

De fapt, îngăduitorii mei prieteni, aici, în această prefață târzie, care ar fi putut deveni ușor un necrolog, o cuvântare funebră, vreau să vă spun

20 ce căutam eu acolo dedesubt: căci eu m-am întors și – am venit de acolo. Să nu credeți că am să vă îndemn la aceeași ispravă! Sau măcar la aceeași singurătate! Căci cel ce bate asemenea căi proprii nu întâlnește pe nimeni: iată ce aduc cu sine "căile proprii". Nimeni nu-i vine într-ajutor; cu orice primejdie, întâmplare, răutate și vreme rea ce se abat asupra lui, el trebuie

25 s-o scoată singur la capăt. Tocmai de aceea își are drumul p e n t r u s i n e – și, după cum se și cuvine, amărăciunea, necazul sporadic pricinuit de acest "pentru sine": la cel bun trebuie, de exemplu, să știe că nici prietenii lui nu pot ghici pe unde este, pe unde umblă, că uneori se vor întreba "cum? umblă într-adevăr? are încă – un drum?" – Atunci am întreprins

30 ceva ce n-ar fi hărăzit oricui s-o facă: am coborât în adânc, am sfredelit în pământ, am început să cercetez și să sap după o veche î n c r e d e r e , pe care noi, filozofii, ne-am obișnuit să clădim de câteva milenii ca pe cea mai sigură temelie, – mereu și mereu, deși toate clădirile de până acum s-au prăbușit: am început să sap dedesubt după î n c r e d e r e a noastră î n

35 m o r a l ă . Ci nu mă înțelegeți?

3

Asupra binelui și a răului s-a reflectat până acum în modul cel mai nesăbuit: era mereu o chestiune prea periculoasă. Conștiința, buna reputație, infernul, eventual chiar poliția n-au permis și nu permit sinceritate; în prezența moralei, ca și în fața oricărei autorități, fără îndoială, nu trebuie să stai pe gânduri, necum să ridici glasul: aici – te supui! De când e lumea, nici o autoritate n-a fost încă dispusă să fie luată drept obiect al criticii; și mai ales să critice morala, să trateze morala ca problemă, ca problematică: cum? nu era aceasta – nu este aceasta – imoral? –

10 Dar morala nu dispune numai de tot felul de mijloace de intimidare, pentru a se ține la distanță de mâinile critice și de instrumentele de tortură: siguranța ei mai constă într-o anumită artă a fascinației la care ea se pricepe, – știe să "entuziasmeze". Ea reușește, adesea cu o singură privire, să paralizeze voința critică, chiar s-o ademenească de partea ei, ba există

15 cazuri în care știe s-o întoarcă împotriva ei înseși: încât aceasta, asemeni scorpionului, să-și înfigă apoi acul în propriul trup. Morala se pricepe, nici vorbă, din vremuri străvechi, la toate drăcoveniile artei de a convinge: nu există orator, nici azi, care să nu-i ceară ajutorul (să-i ascultăm vorbind, bunăoară, chiar pe anarhiștii noștri: cât de moral vorbesc ei ca să ne

20 convingă! Până la urmă se numesc ei înșiși "cei buni și drepti".) Tocmai de aceea, morala s-a dovedit, din cele mai vechi timpuri, de când se vorbește și se convinge pe pământ, cea mai mare maestră a seducției – și, în ce ne privește pe noi, filozofii, adevărata *Circe a filozofilor*. Care e cauza dar că, începând cu Platon, toți arhitecții filozofi din Europa au construit în

25 zadar? Că tot ce ei înșiși considerau sincer și serios drept aere perennius* amenință să se prăbușească ori s-a și prefăcut în praf și pulbere? O, ce fals este răspunsul pe care și azi îl avem la îndemână pentru această întrebare, "fiindcă a fost neglijată de ei toți premisa, verificarea fundamentului, o critică a întregii rațiuni" – acel răspuns fatal al lui Kant,

30 care, ce-i drept, pe noi, filozofii moderni, nu ne-a ademenit cu acesta pe un teren mai solid și mai puțin înșelător! (– și, continuând a ne întreba, nu era ceva ciudat să pretinzi ca un instrument să-și critice propria excelență și competență? ca intelectul însuși să-și "recunoască" propria valoare, propria forță, propriile limite? nu era chiar puțin paradoxal? –) Răspunsul

35 corect ar fi fost mai degrabă că toți filozofii au construit sub seducția moralei, inclusiv Kant –, că intenția lor viza în aparență certitudinea, "adevărul", în realitate însă "maiestruoase edificii morale": spre a ne servi

*În lat. în text: "mai durabil decât arama" (Horațiu, Ode 3, 30) (n.t.).

încă o dată de limbajul inocent al lui Kant, care-și definește drept propria sa misiune și lucrare, “nu așa de strălucitoare, dar totuși nici chiar lipsită de merite”, aceea de “a nivela și consolida terenul în vederea acelor maiestuoase edificii morale” (Critica rațiunii pure II, p. 257). Vai, nu i-a reușit, dimpotrivă! – cum trebuie s-o spunem astăzi. Kant, printr-o asemenea intenție exaltată, era, fără îndoială, fiul adevărat al veacului său, care, mai mult ca oricare altul, poate fi numit veacul exaltării: după cum, din fericire, a rămas și în privința laturilor mai valoroase ale acestuia (de pildă, prin acea bună doză de senzualism pe care a infuzat-o în teoria sa despre cunoaștere). Și pe el îl mușcase tarantula morală care este Rousseau, și lui îi apăsa pe fundul sufletului gândul fanatismului moral, pe vremea când un alt discipol al lui Rousseau, anume Robespierre, se simțea și se mărturisea împlinitorul acestuia, al gândului “de fonder sur la terre l’empire de la sagesse, de la justice et de la vertu”* (discursul din 7 iunie 1794). Pe de altă parte, cu un astfel de fanatism ca al francezilor în piept, nu se putea proceda mai nefrancez, mai profund, mai temeinic, mai german – dacă termenul “german” mai este îngăduit astăzi în acest sens – de cum a procedat Kant: spre a crea spațiu pentru “imperiu” s a u “moral”, s-a văzut nevoit să adauge o lume nedemonstrabilă, un “dincolo” logic, – tocmai pentru asta avea el nevoie de critica rațiunii pure! Cu alte cuvinte: el n-a r fi a v u t n e v o i e d e e a , dacă un singur lucru n-ar fi fost mai important decât toate pentru el, acela de a face “imperiu moral” inviolabil, mai curând încă inviolabil pentru rațiune, – el recepta prea acut tocmai violabilitatea unei ordini morale a lucrurilor din partea rațiunii! Căci față de natură și istorie, față de i m o r a l i t a t e a funciară a naturii și a istoriei, Kant, ca orice bun german din vechime și până azi, era pesimist; el credea în morală nu pentru că era probată de natură și de istorie, ci în pofida faptului că este constant contrazisă de natură și de istorie. Pentru a înțelege acest “în pofida faptului”, ne putem aminti eventual de ceva asemănător la Luther, la celălalt mare pesimist, care, cu întreaga-i cutezanță luterană, le-a strecurat odată prietenilor săi în suflet: “Dacă am putea înțelege pe calea rațiunii cum poate fi milostiv și drept la ce am avea atunci nevoie de c r e d i n ț ă ?” Căci, din cele mai vechi timpuri, nimic n-a făcut o impresie mai adâncă asupra sufletului german, nimic nu l-a “încercat” mai mult decât acest raționament, cel mai periculos dintre toate, care este pentru orice adevărat latin un păcat împotriva spiritului: credo quia absurdum

*În fr. în text: “de a întemeia pe pământ imperiu înțelepciunii, al dreptății și al virtuții” (n.t.).

est*: – prin acesta, logica germană apare pentru prima oară în istoria dogmei creștine; dar și astăzi, un mileniu mai târziu, noi, germanii de azi, germanii târzii în toate privințele, – adu-mecăm ceva din adevăr, din p o s i b i l i t a t e a adevărului, îndărătul faimosului principiu real-dialectic prin care Hegel, la vremea lui, a ajutat spiritul german la obținerea victoriei asupra Europei –
 5 “contradicția pune lumea în mișcare, toate lucrurile sunt în contradicție cu ele înseși” – noi suntem, fără nici o îndoială, chiar până în inima logicii, pesimiști.

4

10 Dar nu judecățile logice de valoare sunt ultimele și cele mai profunde până la care poate coborî cutezanța suspiciunii noastre: încrederea în rațiune, de care depinde integral valabilitatea acestor judecăți, este, ca încredere, un fenomen m o r a l ... Nu cumva pesimismul german are încă de făcut ultimul său pas? Nu cumva trebuie să-și înalțe încă o
 15 dată, într-un mod cumplit, credo**-ul și absurdum**-ul alături? Și dacă a c e a s t ă carte este pesimistă până în inima moralei, până dincolo de încrederea în morală, – n-ar trebui să fie tocmai prin aceasta o carte germană? Căci ea prezintă, de fapt, o contradicție și nu se teme de lucrul acesta: în ea i se vestește moralei încrederea – de ce oare? Din
 20 m o r a l i t a t e ! Sau cum să numim ceea ce se întâmplă în ea – în noi? căci, după gustul nostru, am prefera cuvinte mai modeste. Dar, fără îndoială, și nouă încă ni se adresează un “trebuie”, și noi ascultăm încă de o lege aspră mai presus de noi, – iar aceasta este ultima morală care ne devine încă perceptibilă și nouă, pe care și noi o știm încă t r ă i ; în acest punct,
 25 dacă există vreodată vreun punct, mai suntem și noi o a m e n i c u c o n ș t i i n ță : adică prin faptul că nu vrem să ne întoarcem iarăși la ceea ce pentru noi trece drept depășit și putred, la ceva “neplauzibil”, indiferent că se numește Dumnezeu, virtute, adevăr, dreptate, iubirea aproapelui; prin faptul că nu ne permitem punți mincinoase spre vechi idealuri; prin
 30 faptul că suntem fundamental ostili față de tot ce-ar fi dispus în noi să medieze și să amestece; ostili față de orice tip actual de credință și creștinătate; ostili față de jumătățile de măsură ale oricărui romantism și spirit patriotard; ostili și față de hedonismul, de lipsa de conștiință tipice artiștilor, dispuse a ne convinge să adorăm lucrurile în care nu mai credem
 35 – căci noi suntem artiști –; ostili, pe scurt, față de întregul f e m i n i s m

*În lat. în text: “cred fiindcă este absurd”, cf. Tertulian (cca 160 - după 220), *De carne Christi* 5 (n.t.).

**Latinisme în text, transcrise Credo și Absurdum (n.t.).

5 european (sau idealism, dacă ne sună mai bine), care veșnic “ne-nalță-n
tării” și, tocmai prin aceasta, veșnic “ne coboară”: – numai ca oameni cu
a c e a s t ă conștiință, ne simțim încă înrudiți cu lealitatea și pietatea germană
de milenii, deși ca cei mai problematici și ultiimi descendenți ai acesteia,
noi, imoralistii, noi, ateii de astăzi, ba chiar, într-un anumit sens, ca moștenitori
ai acesteia, ca împlinitori ai voinței ei intime, o voință pesimistă, după cum
am spus, care nu se teme să se nege pe sine, fiindcă neagă cu plăcere!
În noi are loc, presupunând că vreți o formulă, – a u t o d e s f i i n ț a r e a
m o r a l e i . – –

10

5

– Dar, în sfârșit: la ce bun ar trebui să spunem atât de răspicat și cu
atâta fervoare ce suntem, ce vrem și ce nu vrem? Să privim lucrurile mai
rece, mai distant, mai înțelept, mai de sus, să le spunem, așa cum pot fi
spuse între noi, atât de discret, încât să nu le audă toată lumea, încât să
15 nu n e a u d ă toată lumea! Înainte de toate, să le spunem f ă r ă g r a b ă
... Această prefață vine târziu, dar nu prea târziu, ce contează, în fond,
cinci, șase ani? O asemenea carte, o asemenea problemă nu este grabnică;
în plus, noi amândoi, eu și cartea mea, suntem prieteni ai lento*-ului. Nu
degeaba a existat filologul, poate mai este, adică un profesor al lecturii
20 lente: – sfârșim și prin a scrie încet. Azi, lucrul acesta ține nu numai de
obișnuințele mele, ci și de gustul meu – un gust diabolic poate? – Să nu
mai scrii nimic ce nu-l duce la disperare pe orice fel de om care “se
grăbește”. Filologia în special este acea artă onorabilă care cere de la
admiratorul ei una și bună, să se dea deoparte, să-și găsească timp, să se
25 liniștească, să devină încet –, ca o artă și o iscusință de orfăurar al
c u v â n t u l u i , care are de executat numai treabă fină și atentă și nu face
nimic dacă n-o face lento. Dar tocmai prin aceasta ea este astăzi mai
necesară ca oricând, tocmai prin aceasta ne atrage și ne fascinează cel
mai mult, în sânul unei epoci a “muncii”, cu alte cuvinte: a pripelii, a
30 precipitării indecente și nădușitoare, o epocă ce vrea “să termine” imediat
cu toate, inclusiv cu orice carte veche și nouă: – ea însăși, filologia, nu
termină așa de ușor cu ceva, ne învață să citim b i n e , adică să citim pe
îndelete, adânc, retrospectiv și prospectiv, cu rezerve, cu ușile deschise,
cu degete și ochi sensibili ... Îngăduitorii mei prieteni, cartea aceasta nu-și
35 dorește decât cititori și filologi desăvârșiți: î n v â ț a ț i să mă citiți bine! –

R u t a , lângă Genova,
în toamna anului 1886

*În it. în text (și infra) (n.t.).

Cartea întâi

1

5 Raționalitate a posteriori*. – Toate lucrurile care trăiesc mult se impregnează, încetul cu încetul, într-atâta cu rațiune, încât proveniența lor din irațional devine, prin aceasta, improbabilă. Nu avem oare sentimentul că aproape orice istorie precisă a unei geneze sună paradoxal și nelegiuit? Oare istoricul bun nu contrazice, în definitiv, neîncetat?

2

10 Prejudecată de erudiți. – Este o dreaptă judecată de erudiți că oamenii din toate vremurile credeau a ști ce este bine și rău, vrednic de laudă și vrednic de ocară. Dar este o prejudecată de erudiți că noi am ști astăzi mai bine lucrul acesta decât oricare altă vreme.

3

15 Toate își au vremea lor. – Când omul a dat tuturor lucrurilor un gen, n-a socotit că se joacă, ci că a dobândit o profundă intuiție: – proporțiile uriașe ale acestei erori și le-a recunoscut foarte târziu și poate nici azi pe de-a-ntregul. – Tot așa, omul a atribuit tuturor celor ce există un raport cu morala, iar lumii i-a pus în spinare o relevanță etică. Ceea ce o să valoreze odată la fel de mult sau nu mai mult decât are încă de pe-acum credința în genul masculin sau feminin al soarelui.

4

25 Împotriva imaginarei dizarmonii a sferelor. – Trebuie să eradicăm din nou multa și falsa măreție, fiindcă ea este împotriva dreptății la care au pretenția în fața noastră toate lucrurile! Iar pentru aceasta e cazul să ne propunem a vedea lumea mai dizarmonică decât este!

5

30 Fiți recunoscători! – Cea mai mare izbândă a omenirii de până acum este că nu mai trebuie să ne temem fără încetare de fiare, de barbari, de zei și de visele noastre.

*Nachträgliche

6

Scamatorul și rivalul său. – Ceea ce este uimitor în știință este opusul a ceea ce uimește în arta scamatorului. Căci acesta vrea să ne facă să vedem o cauzalitate foarte simplă acolo unde, în realitate, este în funcțiune o cauzalitate foarte complicată. Știința, dimpotrivă, ne obligă să abandonăm credința în cauzalități simple tocmai acolo unde totul pare așa de ușor de înțeles și unde noi suntem nătăfleții evidenței. Lucrurile "cele mai simple" sunt foarte complicate, – nu ne putem mira îndeajuns de acest lucru!

7

Deprinderea unui alt simț al spațiului. – Oare lucrurile reale sau lucrurile imaginate au contribuit mai mult la fericirea omenească? Sigur este că distanța spațiului dintre suprema fericire și nefericirea extremă a fost stabilită doar cu ajutorul lucrurilor imaginate. În consecință, tipul acesta de simț al spațiului se reduce mereu sub influența științei: așa după cum am învățat de la el și învățăm încă să percepem pământul ca pe ceva mic, ba chiar sistemul solar ca pe un punct.

8

Schimbare la față. – Cei ce suferă până la perplexitate, cei ce visează încâlcit, cei extaziați suprapământeste, – acestea sunt cele trei grade în care împarte Rafael oamenii. Noi nu mai privim astfel lumea – și nici Rafael n-ar mai avea voie s-o facă acum: ar vedea cu ochii o nouă schimbare la față.

9

Noțiunea de moralitate a cutumei. – În raport cu modul de viață al unor întregi milenii ale omenirii, noi, oamenii de azi, trăim într-o epocă foarte amorală: puterea cutumei s-a diminuat uimitor, iar simțul moralității s-a rafinat și a atins asemenea cote, încât poate fi la fel de bine socotit volatilizat. De aceea, nouă, celor născuți târziu, cunoștințele fundamentale despre geneza moralei ne dau multă bătaie de cap, ne rămân lipite de limbă și nu vor să iasă, chiar dacă noi le-am găsit: fiindcă sună barbar! Sau fiindcă par să denigreze moralitatea! Așa, de exemplu, chiar principiul fundamental: moralitatea nu-i nimic altceva (deci, mai cu seamă, nu-i mai mult!) decât supunere față de moravuri, de orice speță ar fi ele; moravurile însă sunt modul tradițional de acțiune și a aprecia. În lucrurile în care nu comandă tradiția nu există moralitate; și

cu cât mai puțin este determinată viața de tradiție, cu atât mai mic devine cercul moralității. Omul liber este amoral, fiindcă vrea să depindă în toate de el, iar nu de o tradiție: în toate stadiile primitive ale omenirii, "rău" are aceeași semnificație ca "individual", "liber", "arbitrar", "neobișnuit", "neprevăzut", "imprevizibil". Întotdeauna, după criteriul de apreciere al acestor stadii: o acțiune se săvârșește nu pentru că o comandă tradiția, ci din alte motive (bunăoară, din cauza folosului individual), ba tocmai din motivele pe care le-a statornicit odinioară tradiția, astfel ea este considerată amorală și este percepută ca atare chiar de autorul ei: căci n-a fost săvârșită din supunere față de tradiție. Ce este tradiția? O autoritate superioară, căreia i ne supunem nu pentru că ne comandă ceea ce este folositor pentru noi, ci pentru că ea comandă. – Prin ce se deosebește acest sentiment în fața tradiției de sentimentul fricii în general? Este frica de un intelect superior care comandă aici, de o putere de neînțeles, nedeterminată, de ceva mai mult decât un lucru personal, – este superstiția acestei frici. – Inițial, întreaga educație și îngrijire a sănătății, căsătoria, arta medicală, agricultura, războiul, vorbirea și tăcerea, relațiile dintre oameni și relațiile cu zeii erau de domeniul moralității: aceasta cerea să urmezi prescripțiile fără să te gândești la tine ca individ. Inițial, așadar, totul era cutumă, iar cel ce voia să se ridice deasupra ei trebuia să devină dătător de legi și vraci și un fel de semizeu: adică trebuia să instituie moravuri, – un lucru teribil, periculos de moarte! – Cine este cel mai moral? O dată, cel ce respectă cel mai frecvent legea: deci, asemeni brahmanului, poartă peste tot și în fiecare fracțiune de timp conștiința legii, încât este în permanență inventiv în ocazii de a o respecta. Apoi, cel ce o respectă până și în cele mai dificile situații. Cel mai moral este cel care sacrifică cel mai mult cutumei: care sunt însă cele mai mari sacrificii? După răspunsul la această întrebare, se dezvoltă mai multe morale diferite; dar cea mai importantă deosebire rămâne totuși aceea care distinge moralitatea celei mai frecvente respectări de aceea a celei mai dificile respectări. Să nu ne amăgim în privința motivului acelei morale care pretinde respectarea cea mai dificilă a cutumei ca semn al moralității! Înfrângerea de sine nu este reclamată pentru consecințele ei utile asupra individului, ci pentru ca datina, tradiția să apară prin aceasta dominantă, în ciuda tuturor aversiunilor și a avantajelor personale: individul trebuie să se sacrifice, – iată ce-i cere moralitatea cutumei. – Dimpotrivă, acei moraliști care, asemeni celor ce calcă pe urmele lui Socrate, recomandă călduros individului morala stăpânirii de sine și a cumpătării ca pe cel mai propriu avantaj

al său, ca pe cea mai personală cheie a fericirii sale, constituie excepția – și dacă nouă lucrurile ne apar altfel este fiindcă suntem educați sub influența lor: ei parcurg cu toții un drum nou, în oprobiul tuturor reprezentanților moralității cutumei, – ei se exclud din comunitate ca amoralii și sunt, în cel mai profund înțeles, răi. La fel îi apăsă unuia virtuos roman de viță veche orice creștin care “aspira în primul rând la propria sa mântuire”, – adică rău. – Peste tot unde există o comunitate și, ca urmare, o moralitate a cutumei, predomină și ideea că pedeapsa pentru lezarea cutumei cade înainte de toate pe comunitate: acea pedeapsă supranaturală ale cărei manifestări și limite sunt atât de greu de înțeles și scrutate cu atâta spaimă superstițioasă. Comunitatea poate sili individul să repare în favoarea individului sau a comunității paguba imediată pe care fapta sa a provocat-o, ea se și poate răzbuna cumva pe individ pentru că, din pricina lui, ca pretins efect al faptei sale, s-au strâns deasupra comunității norii și trăsnetele mâniei divine, – dar ea resimte totuși vina individului în primul rând ca vină a ei și suportă pedeapsa lui ca pedeapsă a ei – : “moravurile au slăbit, din moment ce sunt cu puțință asemenea fapte, așa se tânguie fiecare în sufletul său”. Orice act individual, orice fel individual de a gândi dă fiori; nu se poate deloc calcula cât au avut de suferit prin aceasta, în tot cursul istoriei, tocmai spiritele mai deosebite, mai alese, mai originale, pentru faptul că au fost percepute întotdeauna ca rele și periculoase, ba chiar pentru faptul că ele s-au perceput pe sine înseși ca atare. Sub domnia moralității cutumei, originalitatea de orice fel a dobândit o conștiință vinovată; până în această clipă, cerul celor mai buni a devenit prin aceasta și mai mohorât decât ar trebui să fie.

10

Simțul moralității și simțul cauzalității în contra-mișcare. – În măsura în care simțul cauzalității ia proporții, sfera de cuprindere a domeniului moralității se micșorează: căci de fiecare dată când ai înțeles efectele inevitabile și știi să gândești independent de orice întâmplare, de orice apoi (post hoc*) incidental, ai distrus o sumedenie de cauzalități fantastice în care ai crezut până acum ca în niște fundamente ale moravurilor – lumea reală este cu mult mai mică decât cea fantastică – și de fiecare dată a dispărut din lume un crâmpei de anxietate și de constrângere, de fiecare dată și un crâmpei de respect față

*În lat. în text, trunchiere a raționamentului fals: “post hoc, ergo propter hoc” (“după aceasta, deci din cauza aceasta”) (n.t.).

de autoritatea cutumei: moralitatea în general a pierdut. Cel ce vrea, dîmpotrivă, s-o sporească trebuie să știe preveni ca rezultatele să devină controlabile.

11

5 Morală populară și medicină populară. – La morala care domină într-o comunitate se lucrează neînterupt și de către fiecare: cei mai mulți aduc exemple peste exemple pentru pretinsul raport dintre cauză și efect, dintre vină și pedeapsă, îl confirmă ca bine motivat și-i sporesc credibilitatea: unii fac noi observații asupra actelor și a
10 consecințelor și trag de-aici concluzii și legi: cei mai puțini se indignează pe ici, pe colo și provoacă slăbirea credinței în aceste puncte. – Toți însă sunt egali între ei în ceea ce privește maniera total primitivă, n e ș t i i n ț i f i c ă a activității lor; fie că este vorba de exemple, de observații sau de indignări, fie că este vorba de dovada, de întărirea, de expresia, de
15 contestarea unei legi, – este material fără valoare și formă fără valoare, ca materialul și forma oricărei medicine populare. Medicina populară și morala populară merg mână-n mână și n-ar mai trebui considerate atât de diferite, cum se întâmplă încă: amândouă sunt cele mai periculoase pseudoștiințe.

20

12

Consecința ca adaos. – Odinioară se credea că rezultatul unei fapte nu este o consecință, ci un adaos gratuit – adică al lui Dumnezeu. Se poate concepe o confuzie mai mare? Ar trebui să ne străduim în mod deosebit întru faptă și rezultat, cu mijloace și practici complet diferite!

25

13

Pentru noua educație a neamului omenesc. – Cooperați, oameni caritabili și bine intenționați, la un singur lucru, acela de a elimina din lume conceptul de pedeapsă, care a năpădit-o în totalitate! Nu există buruiană mai rea! Nu l-am plasat doar în consecințele modului
30 nostru de a acționa – și cât de cumplit și de absurd este numai faptul de a înțelege cauza și efectul drept cauză și pedeapsă! – , ci am făcut mai mult și am depozitat de inocența ei, prin această scelerată hermeneutică a noțiunii de pedeapsă, întreaga cauzalitate pură a celor ce se întâmplă. Da, am împins nebunia până la a impune să percepem existența însăși ca
35 pedeapsă, – e ca și când aiureala temnicerilor și a călăilor ar fi îndrumat până acum educația neamului omenesc!

14

- Însemnătatea nebuniei în istoria moralității. – Dacă, în pofida acelei teribile presiuni a “moralității cutumei” sub care au trăit toate comunitățile omenești de-a lungul mai multor milenii dinaintea erei noastre și mai departe în această eră, în ansamblul ei și până în ziua de azi (cât despre noi, noi sălășluim în lumea mică a excepțiilor și oarecum în zona rea): – dacă, zic, în pofida acestui fapt, au răzbit la suprafață mereu și mereu idei, evaluări, instincte noi și divergente, acest lucru s-a întâmplat într-o ambianță groaznică: aproape pretutindeni, nebunia este aceea care ușurează drumul noii idei, care învinge puterea unui obicei și a unei superstiții respectate. Pricepeți de ce trebuia să fie nebunia? Ceva atât de înfiorător și de imprevizibil în glas și în apucături precum capriciile demonice ale vremii și ale mării și, de aceea, vrednic de o temere și o respectare similară? Ceva ce purta atât de evident semnul unui automatism total, precum zvâcnirile și balele epilepticului, ceva ce părea să-l caracterizeze în așa fel pe nebun precum masca și portavocea unei zeități? Ceva ce-i dădea purtătorului unei idei noi chiar devoțiune și înfiorare în fața propriei persoane, iar nu remușcări, și-l împingea să devină profetul și martirul acesteia? – În timp ce nouă ni se dă astăzi mereu și mereu de înțeles că geniului i s-a adăugat, în locul unui dram de sare, un dram din mirodenia nebuniei, tuturor oamenilor de dinainte le era mult mai limpede ideea că peste tot unde este nebunie ar fi și un dram de geniu și de înțelepciune, – ceva “divin”, cum li se șoptea la ureche. “Prin nebunie au dat peste Grecia cele mai mari bunuri”, spunea Platon împreună cu întreaga omenire antică.
- Să facem un pas mai departe: tuturor oamenilor acelora superiori pe care-i tenta irezistibil să rupă jugul vreunei moralități oarecare și să dea noi legi nu le rămânea nimic altceva, dacă nu erau într-adevăr nebuni, decât să înnebunească ori să se prefacă nebuni – și acest lucru este valabil pentru inovatorii din toate domeniile, nu numai din cel cu statut clerical și politic: – chiar și inovatorul metrelui poetic trebuia să se legitimeze prin nebunie. (Până în vremuri mult mai blânde, poeții s-au ales din aceasta cu o anumită convenție a nebuniei: la care, de exemplu, a recurs Solon când i-a îmboldit pe atenieni la recucerirea Salaminei.) – “Cum să înnebunești, dacă nu ești nebun și nu cutezi să pari ca atare?” – acestui înspăimântător raționament i-au căzut pradă aproape toți oamenii de seamă ai vechilor civilizații; un sistem secret de strategeme și de sfaturi dietetice s-a răspândit în această privință, alături de sentimentul nevinovăției, ba chiar al sacralității unei astfel de reflecții și de intenții. Rețetele ca să devii la indieni un vraci, la creștinii din evul mediu un sfânt, la groenlandezi un

angekok, la brazilieni un paje sunt în esență aceleași: postire nesăbuită, continuă abținere sexuală, să te duci în pustiu ori să te sui pe un munte sau pe un stâlp ori "să te cuibărești într-o salcie bătrână care privește într-un lac" și să nu te gândești la absolut nimic altceva decât la ceea ce poate
 5 aduce cu sine un extaz și o tulburare spirituală. Cine îndrăznește să arunce o privire în sălbăticia celor mai amare și mai zadarnice chinuri sufletești în care, probabil, au lăncezit tocmai oamenii cei mai fecunzi din toate timpurile? Să asculte suspinele acelea ale singuraticilor și ale dezaxaților: "O cerurilor, dați-mi măcar nebunie! Nebunie să pot crede, în sfârșit, în mine însumi!
 10 Dați-mi deliruri și spasme, lumini și bezne neașteptate, terorizați-mă cu ger și dogoare, cum nici un muritor nu le-a mai încercat, cu răcnete și năluci bântuitoare, lăsați-mă să urlu și să scâncesc și să mă târăsc ca un animal: numai să găsesc la mine însumi credință! Îndoiala mă devorează, am ucis legea, legea mă sperie precum un cadavru sperie un om viu: dacă
 15 eu nu m-a i sunt decât legea, atunci sunt cel mai abject dintre toți. Spiritul nou care este în mine de unde-i, dacă nu-i de la voi? Dovediți-mi cel puțin că sunt de-al vostru; singură nebunia mi-o dovedește." Și prea adeseori această ardoare nu-și atingea decât prea bine scopul: în epoca aceea în care creștinismul își demonstra din abundență rodnicia în sfinți și pustnici
 20 și credea că se legitimează pe el însuși prin aceasta, existau în Ierusalim niște case mari de nebuni pentru sfinți ratați, pentru cei ce-și jertfiseră ultimul dram de sare.

15

Cele mai vechi mijloace de consolare. – Prima
 25 treaptă: omul vede în orice strâmtorare și pacoste ceva din pricina căruia trebuie să-l facă pe oricine altul să sufere, – astfel devine conștient de puterea de care încă dispune, iar aceasta îl consolează. A doua treaptă: omul vede în orice strâmtorare și pacoste o pedeapsă, adică ispășirea vinii și mijlocul de a se e l i b e r a de vraja malefică a unei nelegiuiri reale
 30 sau presupuse. Când întrezărește acest a v a n t a j pe care-l comportă nenorocirea, crede că nu mai trebuie să-l facă pe altul să sufere din pricina asta, – el se leapădă de genul acesta de satisfacție, fiindcă acum are o alta.

16

35 Primul principiu al civilizației. – La popoarele primitive există un soi de moravuri care par a viza în general cutuma: prescripții scrupuloase și, în definitiv, superflue (ca, de pildă, cele răspândite la

populația din Kamceatka, de a nu curăți niciodată zăpada de pe încălțăminte cu cuțitul, de a nu înfinge niciodată cuțitul într-un cărbune, de a nu pune niciodată un fier în foc – căci moartea îl lovește pe cel ce contravine în aceste privințe!), care mențin însă continuu în conștiință continua proximitate a cutumei, neîntrerupta constrângere de a exersa cutuma: drept dovadă a marelui principiu cu care începe civilizația: orice cutumă este mai bună decât nici o cutumă.

17

Natura bună și natura rea. – Mai întâi, oamenii s-au întrețesut cu natura: s-au văzut pretutindeni pe sine și pe semenii lor, îndeosebi firea lor rea și capricioasă, oarecum ascunsă în dosul norilor, al furtunilor, al animalelor de pradă, al pomilor și al ierburilor: atunci au inventat "natura rea". Apoi a venit o vreme când s-au desprins iar de natură, vremea lui Rousseau: se săturaseră într-atât unul de altul, încât omul voia să aibă neapărat un colț de lume în care să nu răzbată însoțit de chinul său: s-a inventat "natura bună".

18

Morala suferinței de bunăvoie. – Care este plăcerea supremă pentru oamenii aflați în stare de război ai acelei comunități mici, expuse mereu primejdiei, în care guvernează cea mai severă moralitate? Deci pentru sufletele viguroase, răzbunătoare, dușmănoase, perfide, suspicioase, pregătite pentru cele mai cumplite eventualități și călite în privațiuni și moralitate? Plăcerea c r u z i m i i : așa după cum și a fi ingenios și nesățios în privința cruzimii este socotit, în aceste circumstanțe, v i r t u t e a unui astfel de suflet. Comunitatea se înviorează prin comportarea celui crud și se descotorosește odată de posomoreala fricii și a precauției permanente. Cruzimea ține de cea mai veche bucurie festivă a omenirii. Prin urmare, ne imaginăm și z e i i înviorați și într-o dispoziție festivă când li se oferă spectacolul cruzimii, – și astfel se insinuează în lume ideea că suferința de bunăvoie, martiriul liber ales au un sens și o valoare înalte. Treptat, cutuma modelează în comunitate o practică pe potriva acestei idei: de acum încolo devii, în ciuda tihnei excesive, mai susceptibil și, în ciuda condițiilor grele și dureroase, mai încrezător; îți spui: zeii, ce-i drept, pot privi la noi nebinevoitor din cauza fericirii noastre și binevoitor din cauza suferinței noastre, – în nici un caz milos! Căci mila trece drept disprețuitoare și nevrednică de un suflet puternic, formidabil; – ci binevoitor, fiindcă suferința noastră îi încântă și-i înveselește: căci omul crud savurează

gâdileala până la paroxism a sentimentului puterii. Astfel, în noțiunea de “cel mai moral om” al comunității întră virtutea suferinței frecvente, a privațiunii, a modului dur de existență, a crudei mortificări, – n u , pentru a o repeta mereu, ca mijloc de corecție, de stăpânire de sine, al jinduirii după fericirea individuală, – ci ca o virtute care asigură comunității o bună reputație în fața zeilor răi și înalță fum către ei ca o statornică jertfă de ispășire pe altar. Toți acei conducători spirituali ai popoarelor care au reușit să urnească ceva prin mîlul inert și fertil al moravurilor acestora au avut nevoie, pe lângă nebunie, și de martiriul voluntar pentru a găsi credință – și, de cele mai multe ori și în primul rând, ca întotdeauna, credința în ei înșiși! Cu cât tocmai spiritul lor o apuca mai mult pe noi drumuri și, în consecință, era chinuit de remușcări și spaime, cu atât mai crud se înverșunau ei împotriva propriei cărnii, a propriilor pofte și a propriei sănătăți, – ca pentru a oferi divinității un surogat de plăcere, în caz că ea, poate, ar trebui să fie înrăită din pricina obiceiurilor neglijate și combătute și a noilor țeluri. Să nu credem prea repede că ne-am eliberat acum total de o aemenea logică sentimentală! Sufletele cele mai eroice se pot întreba în această privință pe ele însele. Orice pas cât de mic în domeniul gândirii libere, al vieții modelate personal a fost câștigat, de când e lumea, cu prețul unor chinuri spirituale și fizice: nu numai pășitul înainte, nu! Întâi și-ntâi pășitul, mișcarea, schimbarea a avut nevoie de martirii săi fără număr, în decursul lungilor milenii de băjbâieli și de întemeieri, la care, firește, nu ne gândim când vorbim, după cum ne-am obișnuit, de “istoria universală”, de acest sector ridicol de mic al existenței umane; și nici în această așa-numită istorie universală, care, în fond, este un zgomot în jurul ultimelor noutăți, nu există o temă cu adevărat mai importantă decât străvechea tragedie a martirilor care voiau să pună mlaștina în mișcare. Nimic nu este plătit mai scump decât puținul de rațiune omenească și de sentiment al libertății care constituie azi mândria noastră. Această mândrie însă este cea pentru care ni-e aproape imposibil acum să simțim la fel ca acele vaste intervale de timp ale “moralității cutumei” care precedă “istoria universală”, ca adevărata și hotărâtoarea istorie de bază, aceea care a stabilit caracterul omenirii: când suferința echivala cu virtutea, cruzimea cu virtutea, disimularea cu virtutea, răzbuarea cu virtutea, tăgăduirea rațiunii cu virtutea și, dimpotrivă, tihna cu primejdia, setea de a ști cu primejdia, pacea cu primejdia, mila cu primejdia, faptul de a fi compătimit cu insulta, munca însăși cu insulta, nebunia cu divinitatea, schimbarea cu ceea ce este amoral și funest! – Credeți că toate acestea s-au modificat, iar omenirea trebuie

să-și fi schimbat, prin aceasta, caracterul? O voi, cunoscători de oameni, cunoașteți-vă mai bine!

19

Moralitate și îndobitocire. – Cutuma reprezintă experiențele oamenilor de dinainte cu privire la ceea ce este prezumtiv folositor și dăunător, – dar simțul pentru cutumă (moralitate) nu se bazează pe acele experiențe ca atare, ci pe vechimea, pe sacralitatea, pe indiscutabilitatea cutumei. Iar prin aceasta simțul respectiv acționează în opoziție cu faptul că traversăm noi experiențe și corectăm moravurile: adică moralitatea acționează în opoziție cu geneza unor moravuri noi și mai bune: ea îndobitocește.

20

Liber-făptuitori și liber-cugetători. – Liber-făptuitorii sunt în dezavantaj față de liber-cugetători, fiindcă oamenii suferă mai vădit de pe urma faptelor decât a ideilor. Dar, dacă ne gândim că și unii, și alții își caută satisfacția și că măcar imaginarea și exprimarea unor lucruri interzise le dă liber-cugetătorilor această satisfacție, atunci, luând în considerare motivele, este totuna: iar în privința urmărilor, balanța va înclina chiar împotriva liber-cugetătorului, presupunând că nu se judecă după evidența imediată și absolut rudimentară – adică: nu ca toată lumea. Trebuie să se retracteze multe din ocările cu care oamenii i-au acoperit pe toți cei care au biruit, prin faptă, puterea unei datini, – ei se numesc, în general, criminali. Oricine a detronat legea morală aflată în vigoare a trecut până acum întotdeauna și în primul rând ca un om rău: dar, dacă, după cum se petreceau lucrurile, nu se reușea după aceea restaurarea legii și te declarai mulțumit cu această situație, atributul se schimba încetul cu încetul; – istoria tratează aproape numai despre acești oameni răi, despre care, mai târziu, s-a vorbit frumos!

21

“Împlinirea legii”. – În cazul în care urmarea unei prescripții morale dă totuși un alt rezultat decât cel promis și așteptat, iar peste omul moral nu dă fericirea făgăduită, ci, contrar așteptărilor, nefericirea și nevoia, rămâne întotdeauna porțița de scăpare a celui conștiințios și temător: “S-a omis ceva în modul de îndeplinire.” În cel mai rău caz, o umanitate profund suferindă și zdrobită va decreta chiar <:)* “Este imposibil de îndeplinit

*Întregirea noastră (n.t.).

corect prescripția, noi suntem slabi și păcătoși din creștet până-n tălpi și incapabili de moralitate în străfundul sufletului, prin urmare nici n-avem vreo pretenție la fericire și reușită. Prescripțiile și făgăduințele morale sunt date pentru ființe mai bune de cum suntem noi."

5 22

Operele și credința. – Se tot lățește prin propovăduitorii protestanți acea eroare fundamentală: că numai credința contează și că din credință trebuie să decurgă cu necesitate operele. Ceea ce nu-i deloc adevărat, dar sună atât de seducător, încât a zăpăcit și alte inteligențe
10 decât cea a lui Luther (cu precădere cea a lui Socrate și a lui Platon): cu toate că evidența tuturor experiențelor de toate zilele contrazice acest lucru. Cea mai sigură știință sau credință nu poate da nici forța, nici abilitatea necesare acțiunii, nu poate înlocui exercițiul acelui mecanism subtil, complex care trebuie făcut în prealabil, pentru a se putea transforma ceva
15 dintr-o idee în acțiune. În primul și în primul rând, operele! Adică exercițiu, exercițiu, exercițiu! Lăsați c-o să survină și "credința" aferentă acestui scop, – fiți siguri de asta!

20 În ce suntem noi cei mai subtili. – Prin faptul că mii de ani ne-am imaginat lucrurile (natură, unelte, proprietate de orice fel) având deopotrivă viață și suflet, având puterea de a dăuna și a se sustrage intențiilor omenești, sentimentul neputinței a fost mult mai mare și mai frecvent printre oameni decât ar fi trebuit să fie: aveam neapărată nevoie să
25 ne asigurăm asupra lucrurilor, ca și asupra oamenilor și a animalelor, prin violență, constrângere, lingușire, învoieli, sacrificii, – și iată originea celor mai multe obiceiuri superstițioase, adică a unei componente considerabile, p o a t e p r e p o n d e r e n t e și, cu toate acestea, irosite și inutile a întregii activități exercitate până acum de oameni! – Dar, întrucât sentimentul neputinței și al friicii era atât de aproape în permanență, cu atâta tărie și în
30 atâta vreme, sentimentul puterii s-a dezvoltat așa de subtil, încât acum omul îl poate recepționa cu cea mai sensibilă balanță de precizie. El a devenit cea mai puternică înclinație a sa; mijloacele pe care le-am descoperit pentru a crea sentimentul acesta sunt oarecum istoria culturii.

35 24

Proba unei prescripții. – În general, valabilitatea sau nevalabilitatea unei prescripții, bunăoară a celei de copt pâinea, se probează prin faptul că rezultatul promis în ea se verifică sau nu, presupunând că ea

- se îndeplinește întocmai. Altfel stau acum lucrurile cu prescripțiile morale: căci aici tocmai rezultatele nu se pot calcula sau sunt interpretabile și vagi. Aceste prescripții se sprijină pe ipoteze de valoare științifică minimă, probarea și dezmințirea lor pornind de la rezultate este, în fond, la fel de imposibilă: – dar odinioară, în rudimentaritatea inițială a oricărei științe și la pretențiile scăzute pe care le ridicai pentru ca un lucru să fie considerat d o v e d i t, – odinioară, valabilitatea sau nevalabilitatea unei prescripții a cutumei se stabilea la fel ca azi cea a oricărei alte prescripții: prin referire la efect. Dacă la indigenii din America rusească este valabilă prescripția:
- 10 să nu arunci în foc sau să nu dai la câini un os de animal, – ea este astfel probată: "Fă-o și nu vei avea noroc la vânătoare." Dar, într-un anumit sens, n-ai aproape niciodată "noroc la vânătoare"; nu-i ușor cu puțință să d e z - m i n ț i valabilitatea prescripției pe această cale, mai ales când o comunitate, iar nu un individ, trece drept purtătoare de pedeapsă; mai degrabă
 - 15 va surveni întotdeauna o circumstanță ce pare că probează prescripția.

25

- C u t u m ă ș i f r u m u s e ț e . – Spre binele cutumei, să nu trecem sub tăcere faptul că la toți cei ce i se supun pe deplin și din toată inima și de la bun început, organele de atac și de apărare – cele trupești și cele
- 20 spirituale – se atrofiază: adică ei devin din ce în ce mai frumoși! Căci exersarea organelor respective și a mentalității corespunzătoare lor este aceea care te menține urât și te face mai urât. De aceea pavianul bătrân este mai urât decât cel tânăr, iar tânăra femelă din specia pavianului se aseamănă cel mai mult cu omul: deci e cea mai frumoasă din turmă. – După aceasta,
 - 25 să tragem o concluzie cu privire la originea frumuseții femeilor!

26

- A n i m a l e l e ș i m o r a l a . – Practicile impuse în societatea rafinată: evitarea grijulie a ridicolului, a extravagantului, a pretențiosului, tăinuirea virtuților, ca și a poftelor mai aprinse, afișarea egalității, a înscrierii
- 30 la rând, minimalizarea propriei persoane, – toate acestea, ca morală socială, se pot găsi, în linii mari, peste tot în lumea animală până la cea mai joasă treaptă, – și numai la această adâncime vedem intenția ascunsă a tuturor acestor precauții amabile: vrei să scapi de prigonitori și să fii favorizat în urmărirea prăzii tale. De aceea învață animalele să se stăpânească și să
 - 35 simuleze de așa manieră, încât multe își adaptează, de exemplu, culorile la culoarea mediului (în virtutea așa-numitei "funcții cromatice"), se prefac moarte sau iau formele și culorile unui alt animal ori ale nisipului, ale

frunzelor, ale lichenilor, ale bureților (lucru pe care cercetătorii englezi îl desemnează prin *mimicry**). În felul acesta, individul se ascunde sub generalitatea noțiunii de "om" sau sub aceea de societate ori se adaptează la principii, la clase, partide, opinii ale vremii sau ale mediului său: și pentru
 5 toate felurile subtile de a ne prefăce fericiți, recunoscători, puternici, îndrăgostiți se va găsi ușor echivalentul animal. Chiar și simțul acela pentru adevăr, care, în fond, este simțul pentru certitudine, omul îl are în comun cu animalul: nu vrem să ne lăsăm înșelați, să ne lăsăm duși de noi înșine pe căi greșite, ascultăm neîncrezători de îndemnul propriilor pasiuni, ne
 10 înfrânăm și rămânem la pândă față de noi înșine; toate acestea, animalul le înțelege ca omul, și la el stăpânirea de sine se ivește din simțul pentru real (din inteligență). La fel observă el efectele pe care le exercită asupra capacității de reprezentare a celorlalte animale, învață, pornind de acolo, să privească îndărăt la el însuși, să se trateze "obiectiv", își are propriul
 15 grad de cunoaștere de sine. Animalul apreciază mișcările adversarilor și ale prietenilor săi, le învață pe de rost particularitățile, se pregătește în vederea lor: împotriva indivizilor unei anumite specii, el abandonează o dată pentru totdeauna lupta și, de asemenea, ghicește în apropierea multor specii de animale intenția de pace și de cădere la învoială. Începuturile dreptății,
 20 ca și ale inteligenței, ale cumpătării, ale vitejiei, – pe scurt, tot ce desemnăm noi prin numele virtuților socratice este animalic: o consecință a acelor instincte care te învață să-ți cauți hrana și să scapi de dușmani. Dacă ne gândim acum că până și omul cel mai evoluat s-a înălțat și s-a rafinat chiar numai în m o d u l său de hrănire și în concepția
 25 cu privire la tot ce-i este ostil, atunci nu ne va fi interzis să calificăm întregul fenomen moral drept animalic.

27

Valoarea credinței în pasiunile supraomenești.
 – Instituția căsătoriei menține cu îndărătnicie credința că iubirea, deși o
 30 pasiune, este totuși capabilă, ca atare, de durată, ba chiar că iubirea care durează toată viața poate fi instituită ca regulă. Prin această tenacitate a unei credințe nobile, în ciuda faptului că, foarte des și aproape de regulă, este contestată și, așadar, este o pia fraudă**, instituția căsătoriei i-a conferit iubirii o noblete superioară. Toate instituțiile care-i acordă unei pasiuni
 35 credință în durata ei și o fac responsabilă de această durată, contrar esenței pasiunii, i-au dat un nou rang: iar cel ce, de acum înainte,

*"mimetism" (n.l.)

**În lat. în text; v. vol. 3 (VM 299, nota infrapaginală) (n.t.).

este cuprins de o asemenea pasiune nu se socotește, ca până acum, înjosit sau primejduit prin aceasta, ci crescut în fața lui și a semenului său. Să ne gândim la instituții și moravuri care au creat din abandonarea pătimășă în voia clipei fidelitatea veșnică, din pofta de ranchiună răzbunarea veșnică, din disperare măhnirea veșnică, din cuvântul spontan și irepetabil angajamentul veșnic. De fiecare dată a venit pe lume, în urma unei astfel de transformări, foarte multă ipocrizie și minciună: de fiecare dată și cu acest preț, și un nou concept s u p r a o m e n e s c , înălțând omul.

28

U m o a r e a c a a r g u m e n t . – Care este cauza unei bucuroase decizii de a acționa? – Această întrebare i-a preocupat mult pe oameni. Răspunsul cel mai vechi și încă actual este: Dumnezeu este cauza, el ne dă astfel de înțelese că încuviințează vrerea noastră. Când întrebai odinioară oracolele despre o intenție, voiai să te întorci acasă cu acea decizie îmbucurătoare în privința ei; și fiecare, în momentul când îi apăreau înaintea sufletului mai multe acte posibile, răspundea astfel îndoielii sale: “Voi face ceea ce se potrivește cu acel sentiment.” Te decideai deci nu pentru lucrul cel mai rezonabil, ci pentru o intenție a cărei imagine îți umplea sufletul de curaj și speranțe. Buna dispoziție era pusă ca argument pe talerul balanței și precumpănea asupra raționalității: deoarece umoarea era interpretată superstițios, ca intervenție a unui dumnezeu ce promite reușită și face să vorbească prin această intervenție rațiunea sa ca supremă raționalitate. Să cumpănim acum urmările unei astfel de judecăți, dacă oameni inteligenți și însetați de putere s-ar servi de ele – și se servesc! “Să creăm dispoziție!” – astfel putem înlocui toate argumentele și spulbera toate contraargumentele!

29

Histrionii virtuții și ai păcatului. – Printre bărbații antichității renumiți prin virtutea lor, erau, după câte se pare, o sumedenie și o majoritate din aceia care jucau teatru în fața lor înșiși: îndeosebi grecii, ca histrioni incarnați, vor fi făcut acest lucru, fără îndoială, absolut involuntar și-l vor fi aprobat. De aceea, fiecare se afla, în privința virtuții lui, în r i v a l i t a t e cu virtutea altuia sau a tuturor celorlalți: cum să nu fi făcut uz de toate meșteșugurile pentru a-ți afișa virtutea, în primul rând chiar în fața ta, măcar ca exercițiu! La ce folosea o virtute pe care n-o puteai arăta sau care nu știa să se arate! – Pe acești histrioni ai virtuții i-a stopat creștinismul: el a inventat, în schimb, fâlirea și parada dezgustătoare

cu păcatul, a adus pe lume vina născocită a păcatului (care este socotită până-n ziua de azi de "bonton" printre creștini).

30

Cruzimea rafinată ca virtute. – Iată o moralitate care se
 5 bazează în întregime pe nevoia instinctivă de a te distinge, –
 să nu gândești prea bine despre ea! Oare ce fel de instinct este acesta, în
 fond, și care este intenția lui ascunsă? Noi vrem să facem ca vederea
 noastră să-i pricinuiască rău celui alt și să-i trezească invidia, senti-
 10 mentul neputinței și al decăderii sale; vrem să-i dăm să guste din amără-
 ciunea sortii sale picurându-i pe limbă un strop din mierea noastră și
 privindu-l drept în ochi, pătrunzător și răutăcios, în timpul acestei așa-zise
 binefaceri. Unul a devenit acum umil și desăvârșit în umilința lui, – căutați-i
 pe cei cărora a vrut, de multă vreme, să le facă din aceasta o tortură! îi veți
 găsi cu siguranță! Altul arată milă față de animale și este admirat pentru
 15 asta, – dar există anumiți oameni asupra cărora a vrut, chiar prin aceasta,
 să-și dezlănțuie cruzimea. Acolo se află un mare artist: voluptatea anticipată
 produsă de invidia rivalilor învinși nu i-a lăsat forța să doarmă, până ce n-a
 devenit mare, – câte clipe amare ale altor suflete n-a făcut el să plătească
 pentru această mărire! Neprihănirea călugăriței: cu ce ochi dojenitori
 20 privește ea în fața femeilor care duc altă viață! câtă sete de răzbunare nu
 zace în acești ochi! – Tema este scurtă, variațiunile ar putea fi fără număr,
 dar nu ușoare, plictisitoare, – căci este încă o noutate mult prea paradoxală
 și aproape dureroasă că moralitatea distingerii este, în ultimă instanță,
 plăcerea trezită de cruzimea rafinată. În ultimă instanță – adică, aici: de
 25 fiecare dată la prima generație. Căci dacă obișnuința unui comportament
 distinctiv oarecare se moștenește, intenția ascunsă nu se moștenește
 o dată cu el (doar sentimente se transmit ereditar, nu intenții): și,
 presupunând că ea nu este resuscitată prin educație, la generația a doua
 nu mai există plăcerea cruzimii: ci numai plăcerea trezită de obișnuința ca
 30 atare. A ce astă plăcere însă este prima treaptă a "binelui".

31

Mândria suscitată de spirit. – Mândria omului care
 se opune teoriei despre descendența sa din animale și deschide marea
 prăpastie dintre natură și om, – această mândrie își are rațiunea într-o
 35 prejudecată despre ceea ce este spirit: iar această prejudecată este
 relativ recentă. În marea preistorie a omenirii s-a presupus peste tot
 spirit și nimeni nu s-a gândit să-l onoreze ca privilegiu al omului. Cum,

dimpotrivă, se făcuse ca spiritualul (alături de toate instinctele, răutățile, simpatiile*) să fie de domeniul public și, prin urmare, comun, oamenii nu se rușinau de a se trage din animale și din copaci (rasele nobile se credeau onorate de asemenea fabule) și vedeau în spirit ceea ce ne leagă de natură, nu ceea ce ne separă de ea. Așa creștea omul în modestie, – și tot ca urmare a unei prejudecăți.

32

Obstacolul. – Să suferi moralmente și să auzi apoi că la baza acestui soi de suferință ar sta o eroare este revoltător. Este, în orice caz, o neobișnuită consolare să confirmi prin suferința ta o "lume a adevărului mai adâncă" decât este oricare altă lume și vrei mult mai bine să suferi și să te simți astfel superior realității (prin conștiința că te apropii în felul acesta de acea "lume a adevărului mai adâncă") decât să fii lipsit de suferință și deci de acest sentiment al superiorității. Prin urmare, mândria și modul obișnuit de a o satisface sunt acelea care se împotrivesc noii înțelegeri a moralei. Ce putere va trebui folosită, așadar, pentru a înlătura acest obstacol? Mai multă mândrie? O nouă mândrie?

33

Disprețuirea cauzelor, a consecințelor și a realității. – Acele întâmplări rele care lovesc o comunitate, furtuni neașteptate sau nerodnicii sau molime, îi conduc pe toți membrii la bănuiala că au survenit încălcări ale cutumei sau că trebuie inventate noi obiceiuri, pentru a domoli o nouă violență și toană demonică. Genul acesta de bănuială și de reflecție evită, așadar, tocmai cercetarea adevăratelor cauze naturale, luând ca premisă cauza demonică. Iată una dintre sursele absurdității ereditare a intelectului omenesc: iar altă sursă este pe-aproape și constă în faptul că am acordat, tot principal, adevăratelor consecințe naturale ale unui act o atenție mult mai redusă decât celor supranaturale (așa-numitele pedepse și îndurări ale proniei cerești). Se prescriu, de pildă, anumite băi pentru anumite ore: faci o baie nu pentru a fi curat, ci fiindcă este prescrisă. Nu înveți să eviți consecințele reale ale murdăriei, ci presupusa nemulțumire a zeilor din pricina omisiunii unei băi. Subt presiunea fricii superstițioase, bănuiești că această spălare a murdăriei trebuie să mai aibă o importanță foarte mare, îi atribui o a doua și a treia semnificație, îți distrugi simțul și plăcerea pentru real și, numai în

*Neigungen

măsura în care baia poate fi simbol, sfârșești prin a o considera încă prețioasă. Astfel, omul, fascinat de moralitatea cutumei, disprețuiește, în primul rând, cauzele, în al doilea rând, consecințele, în al treilea rând, realitatea și-și împletește toate sentimentele elevate (de venerație, de superioritate, de mândrie, de recunoștință, de iubire) cu o lume închipuită: așa-zisa lume superioară. Și vedem și astăzi consecințele: acolo unde sentimentul unui om se înalță, este oarecum în joc acea lume închipuită. E trist: dar, deocamdată, toate sentimentele elevate trebuie să-i fie suspecte omului de știință, atât de strâns sunt legate ele de iluzie și de absurditate. Nu că ele ar trebui să fie suspecte în sine și pe veci: dar, în mod sigur, dintre toate purificările progresive în perspectiva omenirii, purificarea sentimentelor elevate va fi una dintre cele mai progresive.

34

15 Sentimente morale și idei morale. – Evident, sentimentele morale se transmit în așa fel, încât copiii sesizează la adulți simpatii și antipatii puternice față de anumite acte și, ca maimuțe ce sunt, imită aceste simpatii și antipatii; în viața de mai târziu, când se simt plini de aceste afecte însușite și bine exersate, consideră o chestiune de bună-cuviință un de ce ulterior, un fel de argumentare că simpatiile și antipatiile respective sunt îndreptățite. Aceste "argumentări" însă n-au nimic de-a face la ei nici cu originea, nici cu gradul sentimentului: ne mulțumim chiar numai cu regula că, în calitate de ființe raționale, trebuie să avem argumentele noastre pro și contra, și anume niște argumente ce pot fi
20 expuse cu exactitate și acceptate. În acest sens, istoria sentimentelor morale este cu totul diferită de istoria ideilor morale. Cele dintâi sunt puternice înainte de acțiune, ultimele mai ales după acțiune, având în vedere necesitatea de a ne exprima în privința lor.

35

30 Sentimentele și proveniența lor din judecăți. – "Încrede-te în sentimentul tău!" – Dar sentimentele nu sunt nimic din lucrul ultim, originar, în spatele lor stau judecăți și evaluări moștenite de noi sub forma sentimentelor (simpatii, antipatii). Inspirația provenită din sentiment este nepoata unei judecăți – și adeseori a uneia false! – și în nici un caz a
35 propriei tale judecăți! A te încrede în sentimentul tău – înseamnă a asculta de bunicul tău și de bunică ta și de bunicii lor mai mult decât de zeii care sunt în noi: rațiunea noastră și experiența noastră.

36

O nebunie cu gânduri ascunse a pietății. – Cum? inventatorii străvechilor civilizații, cei mai vechi creatori de unelte și sfori de măsurat, de care și de nave și de case, cei dintâi observatori ai legității cerești și ai regulilor tablei înmulțirii, – să fie ceva neasemuit de diferit și de superior față de inventatorii și observatorii din timpurile noastre? Primii pași să aibă o valoare pe care n-o egalează toate călătoriile și ocolurile pământului în domeniul descoperirilor? Așa sună prejudecata, așa se argumentează desconsiderarea spiritului actual. Și totuși este clar că întâmplarea a fost pe vremea aceea cel mai mare dintre toți descoperitorii și observatorii și inspiratorul binevoitor al acelor strămoși ingenioși și că pentru cea mai neînsemnată invenție făcută astăzi se consumă mai mult spirit, disciplină și fantezie științifică decât se aflau odinioară în general la dispoziția unor epoci întregi.

15

37

False concluzii trase din utilitate. – Demonstrând utilitatea supremă a unui lucru, cu aceasta nu s-a făcut încă nici un pas pentru lămurirea originii lui: adică nu putem face niciodată înțeleasă, prin utilitate, necesitatea existenței. Dar până acum a dominat tocmai judecata contrară – și până în sferele celei mai riguroase științe. Oare nu s-a susținut chiar în astronomie că (pretinsa) utilitate din felul în care sunt dispuși sateliții (aceea de a suplini din altă parte lumina atenuată de distanța mai mare față de soare, pentru ca locuitorii stelelor să nu ducă lipsă de lumină) este scopul final al dispoziției lor și explicația genezei lor? Apropo de care ne vom aminti de concluziile lui Columb: pământul e făcut pentru oameni, deci, dacă există țări, trebuie că sunt locuite. “E oare plauzibil ca soarele să strălucească deasupra neantului și vegherile nocturne ale astrilor să fie irosite pentru mări inaccesibile și țări nepopulate?”

38

Instinctele remodelate de judecățile morale. – Același instinct se dezvoltă în sentimentul penibil al lașității, sub impresia blamului pe care morala l-a aruncat asupra acestui instinct: sau în sentimentul plăcut al umilinței, dacă o morală, precum cea creștină, și l-a recomandat călduros și l-a numit bun. Adică: lui îi este inerentă sau o conștiință curată, sau una vinovată! În sine, ca orice instinct, el n-are nici aceasta, nici, în general, vreun caracter și nume moral, nici chiar o anumită senzație simultană de plăcere sau neplăcere: el dobândește toate acestea, ca a doua natură a sa, abia atunci când intră în relație cu

instinctele deja botezate bune și rele sau când este perceput ca trăsătură a ființelor deja admise și apreciate de popor ca morale. – Astfel, vechii greci au simțit altfel decât noi despre *invidie*; Hesiod o enumeră printre efectele lui Eris *cea bună*, cea binefăcătoare, și nu era nimic scandalos să le atribui zeilor ceva invidios: de înțeles într-un stadiu al lucrurilor al căror suflet era rivalitatea; rivalitatea însă era admisă și apreciată ca bună. Tot așa, grecii se deosebeau de noi în aprecierea *speranței*: aceasta era percepută ca oarbă și vicleană; Hesiod a insinuat despre ea într-o fabulă cele mai dure lucruri, și anume ceva atât de surprinzător, încât nici un exeget recent nu l-a înțeles, – căci se opune spiritului modern, care a învățat, de la creștinism încoace, să creadă în speranță ca într-o virtute. Dimpotrivă, la greci, cărora accesul la știința viitorului nu li se părea complet interzis și pentru care, în numeroase cazuri, o întrebare despre viitor devenise datorie religioasă, acolo unde noi ne mulțumim să sperăm, speranța trebuia, desigur, grație tuturor oracolelor și prezicătorilor, să se cam degradeze și să scadă la rangul de lucru rău și periculos. – Evreii au resimțit altfel decât noi *mânia* și au trecut-o în rândul celor sfinte: de aceea, maiestatea sumbră a omului, de care ea se arăta legată, ei înde ei au văzut-o situată la o înălțime pe care un european nu-i în stare să și-o imagineze: și l-au plăsmuit pe mândrosul și sacrul Iehova după mândrioșii și sacrii lor profeți. În comparație cu ei, marii furioși dintre europeni sunt oarecum creaturi de mână a doua.

39

Prejudecata despre “spiritul pur”. – Peste tot unde a dominat teoria despre spiritualitatea pură, ea a distrus energia nervoasă prin aberațiile ei: ne-a învățat să desconsiderăm, să neglijăm sau să chinuim corpul și chiar pe om să-l chinuim și să-l desconsiderăm, din pricina tuturor instinctelor sale; ea a produs niște suflete întunecate, încordate, apăsate, – care, pe deasupra, mai credeau că ar cunoaște cauza sentimentului lor de abjecție și eventual că ar putea-o înlătura! “În corp trebuie că zace! el nu contenește de-a înflori prea mult!” – asta a fost concluzia lor, în timp ce acesta, de fapt, înălța prin durerile lui protest după protest împotriva continuei sale batjocoriri. O hipernervozitate generală, devenită cronică, a fost până la urmă soarta acelor virtuozitate pure: ele n-au mai cunoscut plăcere decât sub forma extazului și a altor semne ale nebuniei – iar sistemul lor a atins culmea atunci când a considerat extazul drept scopul suprem al vieții și criteriul de condamnare a tot ce este pământesc.

40

Meditația asupra datinilor. – Nenumărate prescripții ale cutumei, descifrate în grabă dintr-un eveniment unic și neobișnuit, au devenit foarte repede obscure; li se putea calcula intenția cu la fel de puțină certitudine ca sancțiunea ce i-ar fi urmat contravenției; chiar în privința succesiunii ceremoniilor persista o îndoială; – dar, presupunând una și alta despre lucrul acesta, obiectul unei asemenea meditații creștea în valoare și tocmai partea cea mai absurdă a unei datini se transforma în cea mai sacră sacralitate. Să nu subestimăm energia omenirii consumată aici mii de ani și să nu minimalizăm efectul acestei meditații asupra datinilor! Iată-ne ajunși pe vastul câmp de exerciții al intelectului, – nu numai că aici se urzesc și se țin religiile: aici este preistoria respectabilă, deși înfiorătoare, a științei, aici a crescut poetul, gânditorul, medicul, legiuitorul! Teama de incomprehensibilul care, într-un fel ambiguu, cerea de la noi ceremonii dobânda încetul cu încetul farmecul ermeticului, iar acolo unde nu știai să pătrunzi în fondul chestiunii, învățai să crezi.

41

Pentru determinarea valorii pe care o are vita contemplativa*. – Să nu uităm, ca oameni marcați de vita contemplativa, ce soiuri de rele și de nenorociri au venit, prin diversele repercusiuni ale contemplativității, asupra oamenilor făcuți pentru vita activa*, – pe scurt, ce compensație are să pretindă vita activa de la noi, dacă ne fălim, prea plini de mândrie, cu binefacerile noastre în fața ei. În primul rând: așa-numitele naturi religioase, care precumpănesc numeric printre contemplativi și, în consecință, ajung specia cea mai comună a lor, au acționat în toate timpurile să le facă oamenilor practici viața grea și, pe cât se putea, să-i dezguste de aceasta: să le întunece cerul, să le stingă soarele, să le suspecteze bucuria, să le deprecieze speranțele, să le paralizeze mâna harnică, – la asta s-au priceput, tot așa după cum au avut, pentru vremuri și simțiri jalnice, consolările, pomenile, ajutoarele și binecuvântările lor. În al doilea rând: artiștii, ceva mai rari decât religioșii, dar totuși mereu o categorie frecventă de oameni marcați de vita contemplativa, au fost, ca persoane, de cele mai multe ori insuportabili, capricioși, invidioși, violenți, bățăioși: efectul acesta trebuie scăzut din efectele liniștitoare și înălțătoare ale operelor lor. În al treilea rând: filozofii, o clasă în care se găsesc

*În lat. în text (și infra) (n.t.).

laolaltă energii religioase și artistice, dar în așa fel, încât mai are loc alături un al treilea element, dialecticul, plăcerea de a demonstra, au fost autorii relexelor în felul religioșilor și al artiștilor și, prin înclinația lor dialectică, au adus în plus multor oameni plictiseala; dar numărul lor a fost
 5 întotdeauna foarte mic. În al patrulea rând: gânditorii și lucrătorii din domeniul științei; rareori erau ei porniți pe efecte, în schimb își săpau în liniște mușuroaiele de cârtiță. În felul acesta au provocat puține neplăceri și supărări și adesea, ca obiect al batjocurii și al deriziunii, au ușurat chiar, fără s-o vrea, viața oamenilor făcuți pentru vita activa. În cele
 10 din urmă, știința a devenit totuși ceva foarte folositor pentru toți: dacă, din pricina acestui folos, foarte mulți predestinați pentru vita activa își croiesc acum un drum spre știință, cu sudoarea frunții lor și nu fără bătaie de cap și blesteme, ceata de gânditori și lucrători din domeniul științei nu poartă totuși nici o vină pentru această belea; este "un supliciu autoprovocat".
 15

42

De ce origine este vita contemplativa. — În timpurile primitive, în care domină judecățile pesimiste despre om și lume, individul, având sentimentul deplinei sale puteri, este mereu înclinat să acționeze
 20 potrivit judecăților respective, deci să transpună reprezentarea în acțiune, prin vânatoare, jaf, atac prin surprindere, maltratare și omor, inclusiv prin simulacrele mai palide ale acestor acte, așa cum acestea sunt doar îngăduite în interiorul comunității. Dacă-i slăbește însă puterea, se simte obosit sau bolnav sau abătut sau sastisit și, ca urmare a acestui fapt, lipsit
 25 vremelnice de dorințe și poftă, atunci el este un om relativ mai bun, adică mai puțin vătămător, iar ideile lui pesimiste nu se mai defulează, în acest caz, decât în cuvinte și gânduri, bunăoară, despre valoarea tovarășilor săi sau a soției sale sau a vieții sale sau a zeilor săi, — judecățile îi vor fi judecăți relexe. În această situație, el devine gânditor și profet ori urzește
 30 mai departe la superstiția sa și născoceste noi datini ori își bate joc de dușmanii săi —: dar și ceea ce inventează, toate produsele (spiritului său) trebuie să oglindească starea sa, deci creșterea fricii și a oboselii, scăderea prețurii sale pentru acțiune și plăcere; conținutul acestor produse trebuie să corespundă conținutului acestor dispoziții poetice, filozofice, sacerdotale;
 35 judecata rea trebuie să domine aici. Mai târziu, pe toți care făceau permanent ceea ce făcea mai înainte individul în starea respectivă, pe cei care, așadar, judecau rău, trăiau melancolic și inactiv, i-am numit poeți sau filozofi sau preoți sau vraci —: pe astfel de oameni, întrucât nu acționau îndeajuns,

li-ar fi plăcut să-i desconsideri și să-i alungi din comunitate; dar exista un risc în treaba aceasta, – ei se luaseră după superstiția și urma forțelor divine, nu te îndoiai că dispuneau de mijloace de putere necunoscute. Iată considerația în care trăia cel mai vechi neam de naturi contemplative, – disprețuite în măsura în care nu erau temute! Sub asemenea figură mascată, sub asemenea înfățișare ambiguă, cu o inimă rea și adesea cu un cap speriat, a apărut mai întâi contemplația pe pământ, totodată slabă și groaznică, disprețuită în taină și copleșită în public cu venerație superstițioasă! Aici, ca întotdeauna, trebuie spus: pudenda origo*!

43

Câte energii trebuie să se întrunească acum în gânditor. – A te înstrăina de aspectul concret, a te înălța la abstract, – lucrul acesta a fost realmente simțit odată ca înălțare: noi nu-l mai putem împărtăși în totalitate. Savurarea celor mai palide imagini ale cuvintelor și ale lucrurilor, jocul cu astfel de esențe invizibile, inaudibile, imperceptibile au fost percepute ca o viață într-o altă lume, superioară, din disprețul profund al lumii concret palpabile, ispititoare și rele. "Aceste lucruri abstracte nu ne mai ispitesc, dar ne pot călăuzi!" – la aceste vorbe parcă îți și luai zborul spre cer. Nu conținutul acestor jocuri ale spiritualității, ci ele însele au fost "latura superioară" în preistoria științei. De aici admirația lui Platon pentru dialectică și credința lui entuziastă în relația ei necesară cu omul bun, dematerializat. Nu numai cunoștințele au fost descoperite una câte una și treptat, ci și mijloacele cunoașterii în general, stările și operațiunile ce precedă în om cunoașterea. Și de fiecare dată se părea că operațiunea proaspăt descoperită ori starea proaspăt resimțită nu este un mijloc pentru orice cunoaștere, ci chiar conținutul, scopul și suma a tot ce este vrednic de cunoaștere. Gânditorul are nevoie de fantezie, de elan, de abstracțiune, de dematerializare, de ingeniozitate, de intuiție, de inducție, de dialectică, de deducție, de critică, de adunare de material, de un mod impersonal de a gândi, de contemplativitate și de privire cuprinzătoare și nu cel mai puțin de dreptate și de iubire față de tot ce există, – dar toate aceste mijloace au trecut odată, unul câte unul, în istoria numitei via contemplative, drept scopuri și scopuri ultime și au dat inventatorilor lor acea fericire care umple sufletul omenesc atunci când licărește un ultim scop.

*În lat. în text: "rușinoasă origine" (n.t.).

Origine și importanță. – De ce mă obsedează tot timpul acest gând și mi se arată în culori tot mai variate? – că odinioară cercetătorii, pe drumul lor spre originea lucrurilor, credeau mereu că vor
 5 da peste ceva ce este de o importanță inestimabilă pentru orice acțiune și judecată, ba chiar că se presupunea constant că mântuirea omului trebuie să depindă de cercetarea originii lucrurilor: că azi, dimpotrivă, cu cât mergem mai departe spre origini, cu atât ne implicăm mai puțin cu interesele noastre; ba chiar că toate evaluările și “interesările”
 10 pe care noi le-am pus în lucruri încep să-și piardă sensul pe măsură ce coborâm în timp cu cunoașterea noastră și ne apropiem de lucrurile înseși. O dată cu cercetarea originilor, crește lipsa de importanță a lor: în timp ce realitatea imediată, împrejurul și interiorul nostru, începe să prezinte încetul cu încetul culori și frumuseți și
 15 enigme și bogății importante, la care omenirea de altădată nici măcar nu putea visa. Odinioară, gânditorii se învârtteau turbăți, ca fiarele captive, pândind mereu grațiile cuștii lor și aruncându-se asupra acestora spre a le face țândări: și fericit părea acela care credea că vede printr-o spărtură ceva de afară, de dincolo și de departe.

Un deznodământ tragic al cunoașterii. – Dintre toate mijloacele înălțării, jertfele omenesci au fost acelea care l-au înălțat și mărit cel mai mult pe om în toate timpurile. Și poate că orice altă aspirație ar putea fi încă înfrântă cu un singur gând înfricoșător, așa încât el ar dobândi
 25 victoria asupra celui mai victorios om, – cu gândul omenirii care se jertfește. Dar pentru ce să se jertfească? Poți deja să juri că, dacă o să apară vreodată la orizont constelația acestui gând, cunoașterea adevărului va fi rămas unicul țel uriaș care ar fi pe măsura unei astfel de jertfe, pentru că nici o jertfă nu este prea mare pentru el. În acest timp,
 30 n-a fost încă ridicată vreodată problema în ce fel îi sunt posibile omenirii, luate ca un întreg, niște demersuri pentru promovarea cunoașterii; necum ce instinct al cunoașterii ar putea împinge omenirea până într-acolo, încât să se sacrifice singură pentru a muri cu lumina unei înțelepciuni anticipative în ochi. Poate, dacă se va produce odată o înfrățire cu locuitorii altor stele
 35 în scopul cunoașterii și dacă, de-a lungul câtorva milenii, ne vom împărtăși știința de la stea la stea: poate că atunci entuziasmul cunoașterii va atinge o asemenea înălțime a fluxului!

46

Îndoială asupra îndoielii. – “Ce căpătâi bun este îndoiala pentru un cap bine făcut!” – această vorbă a lui Montaigne l-a întărit mereu pe Pascal, căci nimeni nu tânjea după un căpătâi bun cu atâta tărie ca el. Ce-i lipsea totuși? –

47

Cuvintele ne stau în cale! – Peste tot unde primii oameni plasau un cuvânt, credeau c-au făcut o descoperire. Cât de diferit stăteau lucrurile în realitate! – atinseseră o problemă și, închipuindu-și că au rezolvat-o, creaseră un obstacol în calea rezolvării ei. – Acum trebuie să te poticnești, la orice act de cunoaștere, de cuvinte tari ca piatra, eternizate, și, în acest efort, mai degrabă îți vei rupe un picior decât un cuvânt.

48

“Cunoaște-te pe tine însuși” este toată știința. – Numai la capătul cunoașterii tuturor lucrurilor, omul se va fi cunoscând pe sine însuși. Căci lucrurile nu sunt decât limitele omului.

49

Noul sentiment fundamental: definitiva noastră vremelnicie. – Odinioară căutai să dobândești sentimentul măreției omului, invocând obârșia lui divină: lucrul acesta a ajuns astăzi un drum interzis, căci la poarta lui stă maimuța, alături de alte lighioane înfricoșătoare, și scrâșnește semnificativ din dinți, ca pentru a spune: pe-aici nu se trece! Așa că încerci acum în direcția opusă: drumul pe care o apucă omenirea trebuie să servească de dovadă a măreției sale și a înrudirii ei cu Dumnezeu. Vai, nici prin aceasta nu se ajunge la nimic! La capătul acestui drum așteaptă urna funerară a ultimului om și gropar (cu inscripția “nihil humani a me alienum puto”). Orice înălțime ar putea atinge omenirea în evoluția ei – și poate că la capăt se va afla chiar mai jos decât la început! –, pentru ea nu există nici o trecere într-o ordine superioară, tot atât de puțin pe cât furnica și urechelnita se ridică, la capătul “traectoriei terestre” a lor, la înrudirea cu Dumnezeu și la veșnicie. Devenirea târâie după sine existența trecută: de ce s-ar face o excepție în acest spectacol veșnic pentru vreo steluță oarecare și, încă o dată, pentru o specie minusculă de pe ea! Gata cu asemenea sentimentalisme!

*În lat. în text: “socot că nimic din ce este omenesc nu mi-e străin” (Terențiu, *Heaut.*, 1.25) (n.t.).

50

Credința în beție. – Oamenii clipelor sublime și extatice, care, de obicei, se simt nenorociți și neconsolați, de dragul contrastului și din pricina uzurii excesive a energiilor lor nervoase, consideră clipele
 5 respective drept eul lor autentic, "sinea" lor, iar nenorocirea și neconsolarea drept efect al acelui "din afara lor"; și de aceea se gândesc cu sentimente răzbunătoare la anturajul lor, la epoca lor, la toată lumea lor. Chercheleala trece pentru ei drept adevărata viață, drept sinele autentic: în toate celelalte văd adversarii și zădărnicii buimăcelii, chiar dacă
 10 aceasta este de natură spirituală, morală, religioasă ori artistică. Acestor bețivani visători le datorează omenirea multe rele: căci ei sunt semănătorii nesățioși ai buruienii nemulțumirii de sine și de semenii lor, ai disprețului față de epocă și față de lume și mai cu seamă ai oboselii de lume. Poate că un întreg infern de crimă n-ar putea avea, la cea mai mare distanță,
 15 această influență copleșitoare, distrugătoare de pământ și de aer, sinistă, precum acea mică și nobilă comunitate de neînfrânați, de fanțaști, de țâcniți, de genii care nu se pot stăpâni și găsesc în sine orice plăcere posibilă abia atunci când se pierde complet: în timp ce criminalul dă foarte des încă o dovadă de excelentă stăpânire de sine, abnegație și înțelepciune
 20 și menține treze aceste însușiri la cei ce se tem de el. Datorită lui, cerul devine poate amenințător și posomorât deasupra vieții, dar aerul rămâne întremător și tare. – Pe lângă toate acestea, acei visători răspândesc din toate puterile lor credința în beție ca în adevărata viață din viață: o credință cumplită! Așa cum sălbaticii sunt astăzi repede pervertiți prin
 25 "rachiul"* și duși la pieire, tot așa omenirea, în general, a fost pervertită încet și temeinic de rachiurile spirituale ale unor sentimente îmbătătoare și de cei ce au menținut vie pofta de ele: poate și ea va pieri din această cauză.

51

30 Așa cum încă suntem! – "Să fim îngăduitori față de marii oameni cu un singur ochi!" – a spus Stuart Mill: ca și când ar fi nevoie să ni se pretindă îngăduință acolo unde suntem obișnuți să le datorăm credință și aproape adorație! Eu spun: să fim îngăduitori față de oamenii, mari și mici, cu doi ochi, – căci, așa cum suntem, nu ne vom ridica totuși
 35 mai sus de îngăduință!

*Feuerwasser ("apă de foc") (n.t.)

52

Unde sunt noii medici ai sufletului? – Mijloacele de alinare au fost cele prin care viața a început să dobândească acel caracter fundamental dureros în care credem azi; cea mai mare boală a oamenilor a luat naștere din combaterea bolilor lor, iar leacurile aparente au produs pentru multă vreme lucruri mai rele decât cele ce urma să fie înlăturate cu ajutorul lor. Din necunoaștere, considerai mijloacele eficiente pentru moment, anestezice și amețitoare, așa-zisele alinări, drept puterile curative propriu-zise, ba nici măcar nu băgai de seamă că adeseori plăteai aceste ușurări imediate cu agravarea generală și profundă a suferinței, că bolnavii aveau de suferit de pe urma efectelor ulterioare ale amețelii, mai târziu de pe urma privării de amețeală, iar și mai târziu de pe urma unui apăsător sentiment general de neliniște, tremurat nervos și nesănătate. Dacă te îmbolnăveai până la un anumit grad, nu-ți mai reveneai, – de asta aveau grijă medicii sufletului, cei legitimați și adorați de toată lumea. – Se spune despre Schopenhauer, și pe bună dreptate, că a ajuns odată să ia din nou în serios suferințele omenirii: unde-i acela care ajunge odată să ia în serios și antidoturile acestor suferințe și să ținuiască la stâlpul infamiei nemaipomenita șarlatanie prin care, sub cele mai strălucite nume, omenirea este obișnuită și azi să-și trateze bolile psihice?

53

Abuzând de cei conștiincioși. – Conștiincioșii, iar nu cei lipsiți de conștiință au fost aceia care au avut de suferit așa de cumplit sub presiunea predicilor de pocăință și a spaimelor de infern, mai ales dacă erau totodată oameni cu fantezie. Așadar, viața le-a fost cel mai mult adumbrită tocmai acelora care aveau nevoie de seninătate și de imagini plăcute – nu numai în vederea propriei reculegeri și a vindecării de ei înșiși, ci ca omenirea să se poată astfel bucura de ei și să-și însușească o rază din frumusețea lor. O, câtă inutilă cruzime și chinuire bestială a provenit din acele religii care au inventat păcatul! Și de la oamenii care au vrut să obțină prin el plăcerea supremă a puterii lor!

54

Gândurile despre boală! – Să potolești fantezia bolnavului încât, cel puțin, să nu aibă de suferit, ca până acum, mai mult de gândurile sale despre propria boală decât de boala însăși, – cred că e ceva! Și nu-i puțin! Înțelegeți acum misiunea noastră?

55

“Drumurile”. – Pretinsele “drumuri mai scurte” au expus mereu omenirea la mare pericol; ea-și părăsește mereu drumul la vestea îmbucurătoare că s-a găsit un astfel de drum mai scurt – și-și pierde
5 drumul.

56

Apostatul spiritului liber. – Cine oare menifestă antipatie față de oamenii pioși, fermi în credința lor? Dimpotrivă, nu ne uităm oare la ei cu secretă considerație și nu ne bucurăm de ei, cu un regret profund că
10 acești oameni excelenți nu ne împărtășesc sentimentele? Dar de unde vine acea adâncă și neașteptată aversiune fără motive față de cel ce a v e a cândva toată libertatea spiritului și a sfârșit prin a d e v e n i “credincios”? Dacă ne gândim bine la asta, e ca și când am fi avut o viziune scabroasă pe care a trebuit s-o ștergem repede din suflet! Nu i-am întoarce oare
15 spatele celui mai onorabil om, dacă ne-ar deveni suspect în această privință? Și aceasta nu dintr-o dezaprobare morală, ci dintr-o subită greață și oroare! De unde această acuitate a sensibilității? Poate că unul sau altul ne va da de înțeles că, în fond, noi nu suntem pe deplin siguri de noi înșine? Că ne-am sădit din timp în jurul nostru garduri vii din cel mai ascuțit
20 dispreț, pentru ca, în momentul hotărâtor, când bătrânețea ne face slabi și uituci, să nu putem sări peste propriul nostru dispreț? – Sincer: această presupunere este greșită, iar cel ce o face nu știe nimic din ceea ce mișcă și definește spiritul liber: cât de puțin vrednică de dispreț în sine îi apare acestuia s c h i m b a r e a opiniilor sale! Din contră, cât de mult stimează
25 el în c a p a c i t a t e a de a-și schimba opiniile o rară și înaltă distincție, mai ales când ea ajunge până la bătrânețe! Iar ambiția sa (și n u l a ș i t a t e a sa) înhață chiar fructele oprite ale lui spernere se sperni* și ale lui spernere se ipsum**: necum să aibă față de aceasta frica vanitosului și a indolentului! Pe lângă toate acestea, teoria despre nevinovăția tuturor
30 opiniilor are pentru el o valoare la fel de sigură ca teoria despre nevinovăția tuturor actelor: cum ar putea să devină judecător și călău în fața apostatului libertății spirituale? Vederea acestuia mai degrabă îl impresionează, așa cum îl impresionează pe medic vederea unui bolnav respingător: repulsia fizică față de ceea ce este fungos, muiat, eruptiv,
35 purulent învinge o clipă rațiunea și voința de a ajuta. Tot așa, buna noastră

*În lat. în text; v. MA I 137 (n.t)

**În lat. în text; v. Note și comentarii

intenție este înfrântă de ideea monstruoasei r e l e - c r e d i n ț e care trebuie să fi dominat în apostatul spiritului liber: de ideea unei degenerescențe generale și extensive până în osatura caracterului. –

57

5 Altă teamă, altă siguranță. – Creștinismul anexase vieții o primejdie absolut nouă și nelimitată, iar prin aceasta crease și siguranțe, plăceri, recreări și aprecieri absolut noi ale tuturor lucrurilor. Această primejdie o neagă secolul nostru, și încă având cugetul curat: și totuși el continuă să târască după sine vechile deprinderi ale siguranței
10 creștine, ale plăcerii, ale recreării, ale aprecierii creștine! Și până în miezul celor mai nobile arte și filozofii ale sale! Cât de istovito și de uzate, cât de nevolnice și de stângace, cât de samavolnic fanatice și, în primul rând: cât de nesigure trebuie să arate toate acestea acum, când s-a pierdut acel cumplit contrast al acestora, omniprezența t e a m ă a creștinului pentru
15 v e ș n i c a lui mântuire!

58

Creștinismul și afectele. – Din creștinism poate să răzbată la urechea noastră și un mare protest popular împotriva filozofiei: rațiunea bătrânilor înțelepți nu le recomandase oamenilor afectele, creștinismul vrea
20 să le restituie acestora. În acest scop, el îi contestă virtuții, așa cum era ea înțeleasă de filozofi, – ca victorie a rațiunii asupra afectului –, orice valoare morală, condamnă în general raționalitatea și desfide afectele să se manifeste cu vigoarea și în splendoarea lor extremă: ca i u b i r e a lui Dumnezeu, ca t e a m ă de Dumnezeu, c r e d i n ț ă fanatică în Dumnezeu,
25 ca n ă d e j d e a cea mai oarbă pusă în Dumnezeu.

59

Eroarea ca înviorare. – Orice-am zice: creștinismul a vrut să elibereze oamenii de povara exigențelor morale, socotind că le arată o cale mai scurtă spre desăvârșire: întocmai cum unii filozofi
30 își închipuiau că se pot debarasa de anevoioasa și lunga dialectică și de strângerea de fapte riguros verificate și indicau o “cale regală spre adevăr”. În ambele cazuri era o eroare, – dar totuși o mare înviorare pentru cei extenuați și disperați din deșert.

60

35 Orice spirit sfârșește prin a deveni în mod fizic vizibil. – Creștinismul a înghițit în sine spiritul complet al nenumăraților

oameni bucuroși de supunere, al tuturor acelor entuziaști, fini sau neciopliți, ai umilirii și ai adorației, a devenit prin aceasta, dintr-o grosolanie rustică – de care ne amintește puternic, de pildă, cea mai veche imagine a apostolului Petru –, o religie foarte s p i r i t u a l ă , cu mii de cute, de gânduri ascunse și de eschivări pe obraz; i-a fost învățatură de minte omenirii europene și a

5 dezmorțit-o nu doar din punct de vedere teologic. În acest spirit și în alianță cu puterea și foarte des cu cea mai profundă convingere și onestitate a dăruirii, el a d ă l t u i t poate cele mai rafinate figuri ale societății omenesti care au existat până acum: figurile clerului catolic mai înalt și foarte înalt, mai cu

10 seamă dacă acestea se trăgeau dintr-un neam nobil și aduceau din capul locului eleganța înnăscută a gesturilor, ochi poruncitori și mâini și picioare frumoase. Aici atinge chipul omenesc acea spiritualizare care este generată de refluxul și fluxul constant al celor două feluri de fericire (sentimentul puterii și sentimentul supunerii), după ce un mod de viață inventat a

15 îmblânzit animalul din om; aici, o activitate care constă în binecuvântare, în iertarea păcatelor și în reprezentarea divinității menține în permanență treaz în suflet, b a c h i a r și i n t r u p , sentimentul unei misiuni supraomenești; aici domină acel dispreț distins față de fragilitatea trupurilor și față de binefacerile fericirii, așa cum le este propriu soldaților înnăscuți; supu-

20 nându-te, ai m â n d r i a ta, ceea ce constituie semnul distinctiv al tuturor aristocraților; în groaznica imposibilitate a sarcinii tale ai scuza și idealitatea ta. Puternica frumusețe și finețe a capilor bisericii a fost întotdeauna pentru popor dovada a d e v ă r u l u i bisericii; o brutalizare temporară a clerului (ca pe vremea lui Luther) a adus întotdeauna cu sine credința în contrariu.

25 – Iar a c e s t rezultat al frumuseții și al fineții omenesti în armonia figurii, a spiritului și a misiunii se va înmormânta și el o dată cu sfârșitul religiilor? Și nimic mai înalt nu se va putea atinge sau măcar imagina?

61

Sacrificiul de care este nevoie. – Oamenii aceștia

30 serioși, capabili, respectabili, profund simțitori, care și astăzi sunt creștini din inimă: sunt datori față de ei înșiși să trăiască odată, de probă și mai multă vreme, fără creștinism, sunt datori față de c r e d i n ța lor să-și impună odată, în felul acesta, o ședere “în pustiu”, – numai ca să-și câștige dreptul de a se pronunța în problema necesității creștinismului.

35 Deocamdată, ei stau lipiți de glia lor și hulesc, din această perspectivă, lumea ce se înalță dincolo de glie: da, sunt răi și înverșunați când cineva le dă de înțeles că dincolo de bulgărele lor de pământ continuă, fără îndoială, să se întindă toată, toată lumea! iar creștinismul, în ansamblul său, nu-i,

fără îndoială, decât un ungher! Nu, mărturia voastră nu cântărește nimic mai înainte ca voi să fi trăit ani de-a rândul fără creștinism, cu o sinceră ardoare de a stăruî în contrariul creștinismului: mai înainte ca voi să vă fi îndepărtat mult, mult de el. Dacă nu nostalgia vă mână înapoi, ci j u d e - c a t a pe temeiul unei c o m p a r a ȳ i i riguroase, atunci întoarcerea voastră acasă înseamnă ceva! – Oamenii din viitor așa o vor face odată cu toate evaluările trecutului; trebuie să le t r ă i e ȳ t i de bunăvoie încă o dată, la fel contrariul lor, – pentru a avea d r e p t u l , în sfârșit, să le treci prin sită.

62

10 Despre originea religiilor. – Cum își poate cineva percepe drept revelație propria părere despre lucruri? Iată problema genezei religiilor: de fiecare dată a existat un om în care a fost posibil acel proces. Cu condiția ca el să fi crezut dinainte în revelații. Și, într-o zi, ajunge pe neașteptate la noul s ă u gând, iar beatitudinea pe care o provoacă o mare
15 ipoteză proprie îmbrățișând lumea și existența îi răsare cu atâta forță în conștiință, încât nu îndrăznește să se simtă creatorul unei astfel de euforii și-i atribuie dumnezeului său cauza acesteia și, pe de altă parte, cauza cauzei acelui gând nou: ca revelație divină. Cum să poată fi un om autorul unei fericiri așa de mari! – sună îndoiala sa pesimistă. Aici mai acționează
20 acum și alte pârghii: de pildă, ȳ ȳ i ȳ n t ă r e ȳ t i o opinie în propriii ochi prin faptul că o percepi ca revelație, ștergi astfel ipoteticul, o sustragi criticii, chiar îndoielii, îi conferi sacralitate. În felul acesta, de fapt, te cobori pe tine însuți la rangul de organ, dar gândul nostru sfârșește prin a învinge ca gând al lui Dumnezeu, – sentimentul acesta de a rămâne până la urmă
25 învingător prevalează asupra respectivului simțământ de înjosire. Și un alt sentiment joacă în planul al doilea: dacă p r o d u s u l tău se ridică mai presus de tine însuși și, aparent, face abstracție de propria valoare, există totuși în acest caz o jubilație a dragostei paterne și a mândriei paterne care compensează totul și face mai mult decât compensează.

30

63

U r a fa ȳ ă d e a p r o a p e . – Admițând că l-am percepe pe celălalt așa cum se percepe al însuși – ceea ce Schopenhauer numește simpatie* și mai exact s-ar chema em-patie**, empatibilitate*** –, ar trebui să-l urâm,

*Mitleid (în sensul primar al lat. *sympathia* "afinitate") (n.t.)

**Ein-Leid

***Einleidigkeit

dacă, asemeni lui Pascal, se consideră pe sine însuși vrednic de ură. Și așa simțea, desigur, și Pascal față de oameni în ansamblu, și tot așa vechiul creștinism, care, pe vremea lui Nero, era "învinovățit" de odium generis humani*, după cum relatează Tacit.

5

64

Cei ce disperă. – Creștinismul are un fler de vânător față de toți cei ce pot fi aduși, în genere, la disperare într-un fel sau altul, – doar o elită a omenirii este capabilă de disperare. El se află mereu pe urmele lor, mereu îi pândește. Pascal a încercat să vadă dacă n-ar putea fi adus
10 oricine la disperare cu ajutorul celei mai tăioase cunoașteri; – tentativa a eșuat, spre a doua lui disperare.

65

Brahmanismul și creștinismul. – Există niște rețete pentru sentimentul puterii, o dată, pentru cei ce se pot stăpâni pe ei înșiși și cărora,
15 prin aceasta, le este deja familiar sentimentul puterii: apoi, pentru cei cărora tocmai acesta le lipsește. De oamenii din prima categorie s-a îngrijit brahmanismul, de oamenii din a doua categorie, creștinismul.

66

Capacitate vizionară. – De-a lungul întregului ev mediu
20 trecea drept veritabilă și hotărâtoare caracteristică a umanității supreme: faptul că ești capabil de viziune – adică de o profundă tulburare mentală! Și, în definitiv, preceptele medievale ale tuturor naturilor superioare (ale religioșilor**) nu urmăresc decât să-l facă pe om c a p a b i l de viziune! Nu-i de mirare că epoca noastră este încă inundată de o supraestimare a
25 persoanelor semidemente, fanteziste, fanatice, așa-numite geniale; "au văzut lucruri pe care alții nu le văd" – desigur! și aceasta ar trebui să ne facă precauți față de ele, iar nu încrezători!

67

Prețul credincioșilor. – Cel ce pune pe faptul de a fi crezut
30 un asemenea preț, încât garantează cerul în schimbul acestei credințe, și încă oricui, fie el chiar un tâlhar de pe cruce, – acela trebuie să fi suferit de o cumplită îndoială și să fi cunoscut toate felurile de răstignire: altminteri nu și-ar cumpăra atât de scump credincioșii.

*În lat. în text: "ură față de neamul omenesc" (Annales XV, 44) (n.t.).

**În lat. în text: religiosi (n.t.).

68

Primul creștin. – Toată lumea continuă să creadă în scriitoria “sfântului duh” sau să se afle sub efectul acestei credințe: dacă deschidem Biblia, o facem pentru a ne “întări”, pentru a găsi în mizeria noastră personală, mare sau mică, un indiciu de consolare, – pe scurt, ne recunoaștem și ne înțelegem printre rânduri. Că în ea este descrisă și istoria unuia dintre sufletele cele mai ambițioase și mai penetrante și a unei minți pe cât de superstițioase, pe atât de dezghețate, istoria apostolului Pavel, – cine știe lucrul acesta, cu excepția câtorva învățați? Fără această curioasă istorie însă, fără confuziile și răvășirile unei asemenea minți, n-ar exista creștinătate; abia dacă am fi aflat despre o mică sectă evreiască, al cărei învățător a murit pe cruce. Firește: dacă am fi înțeles tocmai această istorie la timpul potrivit, dacă am fi citit, dacă am fi citit cu adevărat – n-a existat un asemenea cititor vreme de un mileniu și jumătate –, scrierile lui Pavel nu ca revelații ale “sfântului duh”, ci cu un duh propriu, cinstit și liber, și fără a ne gândi concomitent la toată mizeria noastră personală, atunci de mult s-ar fi terminat și cu creștinismul: paginile acestui Pascal evreu dezvăluie originea creștinismului la fel de clar precum paginile francezului Pascal îi dezvăluie destinul și cauza din care va pieri. Că nava creștinismului a azvârlit peste bord o bună parte a balastului iudaic, că s-a dus și s-a putut duce printre păgâni, – lucrul acesta este dependent de povestea acestui singur om, a unui om foarte chinuit, vrednic de toată compătimirea, extrem de dezagreabil pentru alții și pentru sine însuși. El a suferit de o idee fixă sau, mai limpede: de o problemă fixă, mereu prezentă, niciodată potolindu-se: cum stau lucrurile cu Legea iudaică? și, mai exact, cu împlinirea acesteia? În tinerețea sa voise să-și dea satisfacție lui însuși, nesățios de acest suprem semn distinctiv pe care evreii au fost în stare să-l imagineze, – acest popor care a împins fantezia grandorii morale mai departe decât oricare alt popor și singurul căruia i-a izbutit crearea unui dumnezeu sfânt, alături de ideea păcatului ca atentat la această sfințenie. Pavel devenise totodată apărătorul fanatic și garda de onoare a acestui dumnezeu și a legii sale, fiind neîncetat în luptă și la pândă, vânându-i pe cei ce încalcă și se îndoiesc de lege, dur și necruțător față de ei și înclinat spre pedeapsa extremă. Și iată-l aflând din proprie experiență că – înfierbântat, senzual, melancolic, diabolic în ura lui, cum era – nici el nu poate împlini legea, ba chiar, ceea ce i se părea cel mai ciudat: că excesiva sa dorință de a domina era în permanență atârnată să încalce legea și că trebuia să-i cedeze acestui imbold. E oare cu adevărat “carnalitatea” aceea care l-a făcut mereu și mereu să

încălce legea? Iar nu cumva, în spatele ei, după cum bănuia el mai târziu, legea însăși e aceea care t r e b u i e să se dovedească întruna imposibil de împlinit și ispitește cu un farmec irezistibil la asemenea încălcare? Dar pe vremea aceea el n-avea încă această porțiță de scăpare. Multe îl apăsau
 5 pe conștiință – face aluzie la vrăjmășie, omor, vrăjitorie, iconolatrie, desfrâu, beție și poftă de orgii – și cu câtă osârdie n-a căutat să-și ușureze iar și această conștiință și, mai mult chiar, să-și înfrâneze dorința de a domina, prin fanatismul extrem al venerării și al apărării legii: erau clipe în care își spunea <)* “Totul e zadarnic! de tortura legii neîmplinite nu poți scăpa.”
 10 Într-un mod asemănător trebuie să fi simțit Luther atunci când a vrut să devină în mănăstirea sa omul desăvârșit al idealului religios: și asemănător lui Luther, care a început într-o zi să urască idealul religios și pe papa și sfinții și-nreaga popime, cu o adevărată ură de moarte, cu cât mai puțin și-o putea mărturisi, – într-un mod asemănător i s-a întâmplat lui Pavel. Legea
 15 era crucea pe care se simțea pironit: cât a urât-o! câtă pică nu i-a purtat! cât n-a scotocit să găsească un mijloc de-a o d i s t r u g e , – nici vorbă s-o mai îplinească el însuși! Și, în sfârșit, l-a străfulgerat gândul salvator, dimpreună cu o viziune, așa cum nici nu se putea altfel petrece în cazul acestui epileptic: lui, furiosul zelator al legii, care era lăuntric obosit de
 20 moarte de aceasta, i-a apărut pe o uliță dosnică acel Cristos, cu strălucirea lui Dumnezeu pe chip, și Pavel auzii vorbele: “Pentru ce m ă prigonești?” Lucrul esențial care s-a întâmplat este însă acesta: m i n t e a i s-a luminat dintr-o dată; “este a b s u r d , își zisese, să-l prigonești tocmai pe acest Cristos! Aici este, fără îndoială, porțița de scăpare, aici este, fără îndoială,
 25 răzbuarea desăvârșită, aici, și nicăieri altundeva, îl am și-l țin captiv, fără îndoială, pe d i s t r u g ă t o r u l l e g i i !” Bolnavul de cel mai căznit orgoliu se simte dintr-o lovitură restabilit, disperarea morală este ca și spulberată, căci morala este spulberată, nimicită, – adică î m p l i n i t ă , acolo pe cruce! Până acum, m o a r t e a aceea infamă trecuse pentru el drept argument
 30 principal împotriva “mesianității” de care vorbeau adepții noii învățături: dar dacă era n e c e s a r ă pentru a b r o g a r e a legii? Consecințele uriașe ale acestei idei, ale acestei dezlegări a enigmei se învolbură înaintea privirii sale, el devine dintr-o dată cel mai fericit om, – destinul evreilor, nu, al tuturor oamenilor i se pare legat de această idee, de această secundă a
 35 iluminării sale neașteptate, el deține gândul gândurilor, cheia cheilor, lumina luminilor; de acum încolo, istoria se învârtește în jurul lui însuși! Căci el este din clipa aceasta propovăduitorul d i s t r u g e r i i l e g i i ! A fi mort

* Întregirea noastră (n. t.).

pentru rău – înseamnă a fi mort și pentru lege; a fi în carne – înseamnă a fi și în lege! Devenit una cu Cristos – înseamnă devenit o dată cu el și distrugătorul legii; mort o dată cu el – înseamnă mort și pentru lege! Chiar dacă ar mai fi cu puțință să păcătuiești, n-ai mai face-o totuși împotriva legii, “eu sunt în afara ei”. “Dacă aş vrea acum să primesc iarăși legea și să mă supun ei, aş face din Cristos complice la păcat”; căci legea era făcută ca să fii nelegiuit, favoriza mereu păcatul, precum o umoare acidă boala; Dumnezeu n-ar fi putut decide niciodată moartea lui Cristos, dacă fără această moarte ar fi fost posibilă în general o împlinire a legii; astăzi nu numai orice vină este absolvită, ci vina în sine este nimicită; astăzi legea este moartă, astăzi carnalitatea în care ea sălăşluieşte este moartă – sau măcar într-o continuă mortificație, oarecum putrezind. Încă puțin în sânul acestei putrefacții! – iată soarta creștinului înainte ca el, devenind una cu Cristos, să învie o dată cu Cristos, să ia parte la măreția divină o dată cu Cristos și să devină “fiul lui Dumnezeu”, asemenea lui Cristos. – Cu aceasta, beția lui Pavel atinge culmea ei, și tot așa îndrăzneala sufletului său, – o dată cu gândul identificării, orice rușine, orice subordonare, orice limită este înlăturată, iar voința nestăpânită a setei de putere se revelează ca o savurare anticipativă a splendorilor divine. – Acesta este primul creștin, inventatorul creștinătății! Până la el nu existau decât niște sectanți evrei. –

69

Înimitabil. – Există o teribilă încordare și putere de încordare între invidie și prietenie, între disprețul de sine și mândrie: în prima trăia greul, în a doua, creștinul.

70

La ce folosește un intelect rudimentar. – Biserica creștină este o enciclopedie de culte și concepții primitive de cele mai diverse proveniențe și, de aceea, atât de aptă pentru misionarism: ea putea odinioară, și poate și astăzi, să ajungă acolo unde vrea, găsea și găsește ceva similar la care să se poată adapta și căruia să-i poată atribui treptat sensul ei. Nu ceea ce este creștin în ea, ci ceea ce este universal păgân în uzanțele ei este temeiul răspândirii acestei religii mondiale; ideile ei, care-și au rădăcinile deopotrivă în iudaism și în elenism, au știut din capul locului să se ridice peste particularitățile și subtilitățile naționale și de rasă, ca și peste prejudecăți. Oricât am admira forța aceasta de a face să crească laolaltă lucruri dintre cele mai diferite: să nu uităm însă nici trăsătura

abjectă a acestei forțe, – rudimentaritatea și suficiența uimitoare a intelectului său în vremea constituirii bisericii, încât să se mulțumească astfel cu o r i c e h r a n ă și să mistuie la contraste ca la pietricele.

71

- 5 Răzbunarea creștină pe Roma. – Nimic nu obosește poate într-atât ca spectacolul unui învingător permanent, – de-a lungul a două sute de ani, lumea văzuse Roma supunându-și un popor după altul, cercul era închis, orice viitor părea pe sfârșite, toate lucrurile erau rânduite în vederea unei stări veșnice, – da, când imperiul construia, se
- 10 construia cu gândul ascuns al lui “aere perennius”*; – noi, cei care nu cunoaștem decât “melancolia ruinelor”, cu greu putem înțelege acea melancolie cu totul diferită a construcțiilor veșnice, de care trebuia să încerci a scăpa cum puteai, – bunăoară, cu ușurința lui Horațiu. Alții căutau alte mijloace de consolare împotriva oboselii vecine cu
- 15 disperarea, împotriva conștiinței ucigătoare că toate frământările minții și ale inimii rămân de-aici încolo fără speranță, că peste tot tronează marele păianjen, că el va suga neîndurător tot sângele de oriunde ar mai țâșni. – Această seculară ură mută față de Roma a spectatorilor obosiți, în măsura în care nu domina decât Roma, s-a descărcat în cele din urmă în
- 20 creștinism, cuprinzând într-un singur sentiment Roma, “lumea” și “păcatul”: te răzbunai pe ea imaginându-ți foarte apropiata pieire bruscă a lumii: te răzbunai pe ea reprezentându-ți iarăși un viitor – Roma știuse să-și facă din toate propria preistorie și propriul prezent – și un viitor în comparație cu care Roma nu mai apărea ca lucrul cel mai important; te
- 25 răzbunai pe ea visând la j u d e c a t a de pe urmă, – iar evreul răstignit, ca simbol al mântuirii, era cea mai cruntă batjocorire a impozanților pretori romani din provincie, căci ei apăreau acum ca simboluri ale pierzaniei și ale “lumii” coapte pentru pieire. –

72

- 30 Perioada “de după moarte”. – Creștinismul a găsit reprezentarea pedepselor iadului în tot imperiul roman: pe ea au zăcut numeroasele mistere cu o deosebită satisfacție, ca pe cel mai fecund ou al puterii lor. Epicur crezuse că nu face pentru semenii săi nimic mai mareț decât să smulgă din rădăcini această credință: triumful ei, ale cărui
- 35 reverberații se aud cel mai frumos din gura sumbrului și totuși luminatului discipol al doctrinei sale, romanul Lucrețiu, a venit prea devreme, –

*În lat. în text; cf. nota la MA I, 22 (n.t.).

creștinismul a luat sub protecția lui specială credința deja ofilită în ororile subterane, și a procedat inteligent! Cum ar fi putut, fără această lovitură îndrăzneată în plin păgânism, să repurteze victoria asupra popularității cultelor lui Mitra și Isis! Astfel i-a atras de partea sa pe fricoși, – cei mai puternici adepți ai unei noi credințe! Evreii, un popor care ținea și ține la viață, asemenea grecilor și mai mult decât grecii, cultivaseră puțin acele reprezentări: moartea definitivă, ca pedepsire a păcătosului, și faptul de a nu reînvia niciodată, ca extremă amenințare, – aceasta acționa deja destul de puternic asupra acestor oameni ciudați care nu voiau să se descotorosească de trupul lor, ci sperau ca, prin egiptianismul lor rafinat, să-l salveze pe vecie. (Un martir evreu, despre care se poate citi în cartea a doua a Macabeilor, nu se gândește să renunțe la măruntaiele sale smulse: la înviere vrea să le aibă, – așa este evreiește!) De primii creștini, gândul chinurilor veșnice era foarte departe, ei sperau să fie izbăviți “de moarte” și așteptau din zi în zi o transformare, iar nu o stingere din viață. (Cât de bizar trebuie să fi acționat printre acești oameni în așteptare primul decedat! Cum se vor fi amestecat atunci uimirea, jubilara, îndoiala, rușinea, ardoarea! – cu adevărat un subiect pentru mari artiști!) Pavel n-a știut să spună nimic mai bun pe seama mântuitorului său decât că acesta a deschis pentru fiecare calea spre nemurire, – el nu crede încă în învierea celor nemântuiți, ba, ca urmare a doctrinei sale despre legea care nu poate fi împlinită și despre moarte ca efect al păcatului, bănuiește că, în fond, nimeni (sau foarte puțini, și atunci din milă și fără vreun merit) n-a devenit până în acel moment nemuritor; abia acum ar începe nemurirea să-și deschidă porțile, – și, în sfârșit, și pentru ea ar fi foarte puțini aleși: așa după cum orgoliul celui ales nu poate uita să adauge. – În altă parte, acolo unde instinctul vieții nu era așa de puternic ca printre evrei și creștinii evrei, iar perspectiva nemuririi nu apărea, fără multă vorbă, mai valoroasă decât perspectiva unei morți definitive, acel adaos păgân și totuși nici pe de-a-ntregul neevreiesc cu privire la iad a ajuns un instrument bine venit în mâna misionarilor: lua naștere noua doctrină, că și păcătosul și nemântuitul sunt nemuritori, doctrina despre osânditul pe veci, iar ea era mai puternică decât ideea, care de acum încolo pălea total, despre moartea definitivă. Numai știința a trebuit s-o recucerească, și aceasta în timp ce respingea deopotrivă orice altă reprezentare despre moarte și orice viață de dincolo. Am devenit mai săraci cu un singur interes: perioada “de după moarte” nu ne mai interesează deloc! – o imensă binefacere, care este încă prea recentă pentru a fi resimțită ca atare în toată dimensiunea ei. – Și din nou triumfă Epicur!

73

Pentru "adevăr"! – "Pentru adevărul creștinismului pleda viața virtuoasă a creștinilor, statornicia lor în suferință, credința fermă și, înainte de toate, răspândirea și creșterea lui în ciuda tuturor vicisitudinilor", – așa
 5 mai vorbiți și astăzi! De ți-e mai mare mila! Așa că mai bine învățați că toate acestea nu pledează nici pentru și nici împotriva adevărului, că adevărul se demonstrează altfel decât veridicitatea și că ultima nu este nicidecum un argument pentru primul!

74

10 Gând creștin ascuns. – Să nu fi fost oare acesta cel mai obișnuit gând ascuns al creștinului din primele veacuri: "Mai bine să te convingi de vinovăția decât de nevinovăția ta, căci n-ai cum să știi ce intenții are un judecător așa de puternic, – dar trebuie să te temi
 15 lui putere, el va ierta un vinovat mai ușor decât va recunoaște că cineva are dreptate în fața lui." – Așa simțeau oamenii sărmani din provincie înaintea pretorului roman: "E prea mândru ca să ne permitem să fim nevinovați", – cum să nu se fi redeșteptat tocmai acest sentiment în reprezentarea creștină a judecătorului suprem!

20

75

Nici european, nici nobil. – E ceva oriental și ceva feminin în creștinism: aceasta se trădează din cugetarea <>* "Pe cine Domnul iubește, îl pedepsește"; căci femeile din Orient consideră pedepsele corporale și izolarea strașnică a persoanei lor față de lume drept un semn
 25 de iubire a soțului lor și se plâng dacă aceste semne lipsesc.

76

A gândi rău înseamnă a face rău. – Pasiunile devin rele și perfide dacă sunt privite cu răutate și cu perfidie. În felul acesta a reușit creștinismul să creeze din Eros și Afrodita – mari puteri capabile de
 30 a fi idealizate – niște iezme și năluci infernale, prin chinurile pe care le făcea să se nască în conștiința credincioșilor la orice tulburare sexuală. Nu-i oare oribil să faci din niște senzații necesare și periodice un izvor de abjecție lăuntrică și astfel să vrei să faci necesară și periodică abjecția lăuntrică în cazul fiecărui om? Pe deasupra, ea continuă să

*Întregirea noastră (n.t.).

- rămână o abjecție ținută în secret și, prin aceasta, mai adânc înrădăcinată: căci nu toți au curajul lui Shakespeare de a-și mărturisi în acest punct posomorârea de sorginte creștină, așa cum a făcut-o el în sonetele sale. – Trebuie oare să se cheme tot rău ceva împotriva căruia ai de luptat, 5 ceva ce ai de ținut în niște limite sau, eventual, de scos complet din cap? Nu este oare tipic sufletelor de rând să-și imagineze întotdeauna rău un dușman? Și poți numi Eros un dușman? În sine, senzațiile sexuale au în comun cu sentimentele de compătimire și de adorație faptul că un om, prin plăcerea lui, face bine unui alt om, – natura nu înscenează prea 10 des acte caritabile de genul acesta! Și tocmai un astfel de act să-l denigrezi și să-l zădărnicești cu ajutorul conștiinței vinovate! Să asociezi procrearea omului cu conștiința vinovată! – Până la urmă, această diabolizare a lui Eros a reușit un final de comedie: “diavolul” Eros a devenit încetul cu încetul mai interesant pentru oameni decât toți îngerii și sfinții, mulțumită șușotelilor 15 și secretomaniei bisericii cu privire la toate lucrurile erotice: ea a făcut ca povestea galantă să devină, până în vremurile noastre, unicul interes real care este comun tuturor cercurilor, – cu o exagerare de neînțeles pentru antichitate, ce va mai fi urmată ulterior și de hohote de râs. Toată așa-zisa noastră poezie și filozofie, de la cea mai mare la cea mai modestă, 20 este marcată, și mai mult decât marcată, de importanța excesivă cu care povestea galantă apare în ea ca poveste principală: poate că din cauza ei posteritatea va aprecia că pe întreaga moștenire a culturii creștine se așterne ceva meschin și descreierat.

77

- 25 Despre chinurile sufletești. – La niște chinuri oarecare pe care cineva le provoacă altui trup, oricine scoate azi un țipăt; indignarea față de un om care este capabil de așa ceva izbucnește numaidecât; da, noi ne cutremurăm numai la ideea unei torturi care poate fi provocată unui om sau animal și suferim într-un chip cu totul de nesuportat aflând de o 30 faptă de felul acesta dovedită fără putință de tăgadă. Dar, în privința chinurilor sufletești și a grozăviei de a le provoca, suntem încă foarte departe de a simți cu toții la fel și fără șovăire. Creștinismul a făcut uz de ele într-o măsură nemaipomenită și încă predică neîncetat soiul acesta de cazne, ba chiar se plânge absolut inocent de decădere și nepăsare, dacă surprinde 35 o situație lipsită de asemenea chinuri, – totul cu rezultatul că omenirea se comportă azi în continuare, față de arderea spirituală pe rug, față de caznele spirituale și instrumentele spirituale de tortură, cu aceeași indulgență și indecizie temătoare ca odinioară față de cruzimea exercitată asupra trupului

omului și al animalului. Într-adevăr, iadul n-a rămas o vorbă goală: iar spaimelor reale de iad, proaspăt inventate, le-a corespuns și un soi nou de compasiune, o milă îngrozitoare, apăsătoare, necunoscută epocilor precedente, față de asemenea "osândiți irevocabil la chinurile iadului", așa cum o arată, bunăoară, musafirul de piatră în fața lui Don Juan, și care milă, în veacurile creștine, a făcut lesne și în repetate rânduri să geamă și pietrele. Plutarh oferă o imagine sumbră a situației unui superstițios dinăuntrul păgânismului: această imagine, comparată cu creștinul din evul mediu, care bănuiește că n-o să mai poată scăpa de "chinul veșnic", devine una senină. Lui i se arată vestitori feroși: eventual, o barză care ține un șarpe în plisc și pregetă încă să-l înghită. Sau natura pălește dintr-o dată ori culori incandescente zboară aproape de pământ. Sau se apropie fantomele rudelor moarte cu chipurile purtând urmele unor cumplite suferințe. Sau se luminează pereții întunecați din odaia celui ce doarme și pe ei se arată într-un nor de fum galben instrumente de tortură și o viermuială de șerpi și diavoli. Da, ce spațiu îngrozitor a știut creștinismul să facă din pământ prin simplul fapt că a înălțat crucifixul pretutindeni și, astfel, a desemnat pământul ca locul "unde cel drept este supus la caznele morții"! Iar când violența marilor predicatori ai pocăinței dăduse odată în vileag toată suferința tainică a indivizilor, chinurile "odăiței", când, bunăoară, un Whitefield predicase "precum un muribund muribunzilor", ba plângând în hohote, ba bătând zgomotos din picior, ba pățimaș, pe cele mai categorice și neașteptate tonuri, și fără sfiala de a-și îndrepta întreaga mânie a atacului asupra unei singure persoane prezente și de a o exclude într-un mod groaznic din comunitate, – cum să nu fi părut atunci, de fiecare dată, că pământul era gata-gata să se transforme într-adevăr în "pajiștea nenorocirii"! Vedeai în momentul acela mase întregi revărsându-se ca într-un acces de nebunie; mulți, în spasme de frică, alții zăceau fără cunoștință, nemișcați: unii tremurau vehement ori spintecau aerul cu țipete stridente, persistând ceasuri de-a rândul. Peste tot, un găfâit ca al oamenilor care-și trăgeau răsuflarea vitală aproape sugrumată. "Și, într-adevăr, spune un martor ocular la o asemenea predică, aproape toate sunetele ce ajungeau la urechi erau acelea ale oamenilor care mor în chinuri amare." – Să nu uităm niciodată că numai creștinismul a fost acela care a făcut din patul morții un pat de tortură și că, prin scenele care au fost văzute pe el de atunci, prin accentele de groază care au apărut ca posibile pentru prima oară aici, simțurile și sângele nenumăraților martori au fost otrăvite pentru toată viața lor și a urmașilor lor! Să ne imaginăm un om pașnic care nu poate uita că a auzit odată asemenea vorbe: "O, veșnicie! O, de n-aș

avea suflet! O, de nu m-aș fi născut! Sunt osândit, osândit, pe veci pierdut. Acum șase zile m-ați fi putut ajuta. Dar s-a sfârșit. De-acum aparțin diavolului, mă voi duce cu el în iad. Sfârâmați-vă, sfârâmați-vă, sărmame inimi de piatră! Nu vreți să vă sfârâmați? Ce li se mai poate întâmpla unor inimi de piatră? Sunt osândit eu, ca să fiți izbăviți voi! Iată-! Da, iată-! Vino, bunule diavol! Vino! “ –

78

Justiția punitivă. – Nefericire și vinovăție – aceste două lucruri au fost puse de creștinism într-o singură balanță: așa încât, dacă nefericirea consecutivă unei vinovății este mare, atunci întotdeauna și mărimea vinovăției înseși se măsoară a posteriori* și involuntar potrivit cu ea. Această obișnuință însă nu este antică și de aceea tragedia greacă, în care este vorba, din abundență și totuși într-un sens atât de diferit, de nefericire și vinovăție, face parte din marea familie de eliberatori ai afectului, într-o măsură cum nici anticii nu l-au putut simți. Ei rămăseseră așa de inocenți, încât nu stabiliseră o “relație adecvată” între vinovăție și nefericire. Vina eroilor lor tragici este oarecum pietricica de care se împiedică și-și rup, din această pricină, brațul sau își scot un ochi: la care sensibilitatea antică reacționa: “Na, ar fi trebuit să-și croiască drum nițel mai cu băgare de seamă și cu mai puțină înfumurare!” Dar abia creștinismului i-a fost rezervat dreptul să spună: “Iată o gravă nenorocire, iar îndărătul ei trebuie să se ascundă o vină gravă, la fel de gravă, chiar dacă noi încă n-o vedem limpede! Dacă tu, nefericitule, nu simți asta fel, ești învechit în rele, – vei avea de îndurat necazuri și mai mari!” – Apoi, în antichitate exista încă nefericire, nefericire pură, nevinovată; abia în creștinism totul devine pedeapsă, pedeapsă binemeritată: el îl face pe cel suferind să sufere și mai mult în închipuirea sa, încât acesta se simte, la orice restrîște, moralmente repudiabil și repudiat. Sărmană omenire! – Grecii au un cuvânt propriu pentru indignarea pricinuită de nefericirea altuia: acest afect era inadmisibil printre popoarele creștine și s-a dezvoltat puțin, și așa se face că lor le lipsește și numele pentru acest frate mai bărbătesc al compasiunii.

79

O propunere. – Dacă eul nostru, după Pascal și creștinism, este întotdeauna vrednic de ură, cum am putea măcar concede și admite că altul l-ar iubi – fie el Dumnezeu sau om! Ar fi împotriva oricărei decențe să te lași iubit când știi foarte bine că nu meriți decât ură, –

*zurückbemessen wird

spre a nu mai vorbi de alte sentimente repulsive. – “Dar aceasta este chiar împărăția milei.” – Astfel, iubirea voastră față de cel aproape este pentru voi o milă? Compătimirea voastră, o milă? Ei bine, dacă acest lucru este cu puțință pentru voi, faceți încă un pas mai departe: iubiți-vă pe voi înșivă
 5 din milă, – atunci n-o să mai aveți deloc nevoie de Dumnezeu vostru, iar întreaga dramă a păcatului originar și a mântuirii se va juca până la capăt în voi înșivă!

80

Creștinul milostiv. – Reversul compătimirii creștine pentru
 10 pătimirea aproapelui este profunda suspectare a oricărei bucurii a aproapelui, a bucuriei sale pentru tot ce vrea și poate.

81

Umanitatea sfântului. – Un sfânt nimerise printre credincioși și nu le mai putea tolera ura consecventă față de păcat. În cele din urmă
 15 spuse: “Dumnezeu a creat toate lucrurile, afară de păcat: ce-i de mirare că n-are pic de bunăvoință pentru el? – Dar omul a creat păcatul – și ar trebui să-și repudieze acest unic copil numai fiindcă el îi displace lui Dumnezeu, bunicul păcatului? Este uman așa ceva? Toată cinstea celui ce i se cuvine cinste! – dar inima și datoria ar trebui totuși să pledeze în primul rând
 20 pentru copil – și abia în al doilea rând pentru onoarea bunicului!”

82

Agresiunea religioasă. – “Despre aceasta trebuie să cazi la învoială cu tine însuți, căci este în joc viața ta”, cu acest apel, Luther ne sare în spate și crede că ne simțim cuțitul la gât. Noi însă îl respingem cu
 25 cuvintele unui om mai deosebit și mai chibzuit: “Depinde de noi să nu ne facem nici o părere despre cutare și cutare lucru și să ne cruțăm astfel sufletul de neliniște. Căci lucrurile înseși, prin natura lor, nu ne pot sili la nici o judecată.”

83

Sărmană omenire! – O picătură de sânge în plus ori în minus
 30 în creier ne poate face viața nespuse de jalnică și de amară, încât avem de suferit de pe urma acestei picături mai mult decât Prometeu din pricina vulturului său. Dar partea cea mai groaznică vine abia atunci când nici măcar nu știi că picătura aceea este cauza. Ci “diavolul”! Sau “păcatul”! –

84

Filologia creștinismului. – Cât de puțin cultivă creștinismul simțul onestității și al dreptății se poate estima destul de bine după caracterul scrierilor învățaților săi: ei își expun ipotezele la fel de îndrăzneț ca dogmele și, referitor la interpretarea unui pasaj biblic, rareori sunt puși într-o reală încurcătură. Ei o repetă mereu (* „am dreptate, căci așa este scris –” și acum urmează o nerușinată arbitraritate a interpretării, încât un filolog care o ascultă se oprește la mijloc între indignare și râs și nu încetează a se întreba: e oare cu puțință? e cinstit așa ceva? E, cel puțin, rezonabil? –

5 Lipsa de onestitate perpetuată, în această privință, de la amvoanele protestante, stângăcia cu care predicatorul exploatează avantajul că aici nu-l întrerupe nimeni, felul în care Biblia este terfelită aici, iar arta proastei lecturi îi este vârată poporului în cap sub orice formă: toate acestea nu le subestimează decât cel ce nu merge deloc sau merge mereu

10 la biserică. Dar, în sfârșit: la ce să te aștepti de la efectele ulterioare ale unei religii care a jucat, în veacurile întemeierii sale, acea nemaipomenită farsă filologică privitoare la Vechiul testament: am în vedere încercarea de a le sufla evreilor de sub nas Vechiul testament, afirmându-se că el n-ar conține nimic altceva decât învățături creștine și că ar aparține creștinilor ca

20 adevărat popor al lui Israel: în timp ce evreii doar și-l arogaseră. Și deci te abandonai unei furii a interpretării și a denaturării ce era imposibil să fi avut vreo legătură cu conștiința curată: cât mai protestau și învățații evrei; peste tot trebuia să fie vorba în Vechiul testament despre Cristos și numai despre Cristos, peste tot, îndeosebi, despre crucea sa, iar acolo unde nu

25 este pomenit decât un lemn, o nuia, o scară, o creangă, un copac, o salcie, un băț, aceasta ar însemna o profeție cu privire la lemnul sfânt: însăși instituirea inorogului și a șarpelui de aramă, însuși Moise, când desface brațele a rugăciune, ba chiar frigările în care se rumenește mielul pascal, – totul, aluzii și oarecum preludii ale crucii! A crezut vreodată

30 acest lucru cineva care l-a afirmat? Să ne gândim că biserica nu se temea să îmbogățească textul Septuagintei (de ex., în cazul Psalmului 96, v. 10), pentru a se folosi apoi în sensul profeției creștine de pasajul introdus fraudulos. Erai chiar în luptă și te gândeai la adversari, iar nu la onestitate.

85

35 Subtilitate în defect. – Să nu vă bateți joc de mitologia grecilor doar pentru că se aseamănă atât de puțin cu metafizica voastră

*Întregirea noastră (n.t.).

profundă! Ar trebui să admirați un popor care a pus frâu tocmai aici minții sale ascuțite și a avut suficient tact ca să evite primejdia scolasticii și a superstiției arguțioase!

86

- 5 Interpretii creștini ai trupului. – Cele ce ni se tot trag de la stomac, de la mațe, de la bățile inimii, de la nervi, de la fiere, de la spermă – toate acele indispoziții, vlăguiri, surescitații, întreaga contingentă a mașinii atât de necunoscute nouă! – toate acestea trebuie să le considere un asemenea creștin ca Pascal drept un fenomen moral și religios,
- 10 întrebându-se dacă în dosul lor stă Dumezeu ori diavolul, binele sau răul, mântuirea sau osânda! Of, nefericitul de interpret! Cum este nevoit să-și răsucească și să-și schingiuiască sistemul! Cum este nevoit să se răsucească și să se schingiuiască pe sine însuși, pentru ca cele spuse de el să se adeverească!

15

87

- Minunea morală. – Creștinismul nu cunoaște în morală decât minunea: neașteptata schimbare a tuturor judecăților de valoare, neașteptata abandonare a tuturor deprinderilor, neașteptata atracție irezistibilă spre obiecte și persoane noi. El înțelege acest fenomen ca
- 20 intervenție a lui Dumnezeu și-l numește actul regenerării, îi conferă o unică valoare, incomparabilă, – tot ce, altminteri, se cheamă moralitate și n-are nici o legătură cu minunea respectivă devine, prin aceasta, indiferent pentru creștin, ba chiar, poate, ca sentiment de satisfacție, ca sentiment de mândrie, devine pentru el un obiect al fricii. În Noul testament este fixat
- 25 canonul virtuții, al legii împlinite: dar în așa fel, încât el este canonul virtuții imposibile: oamenii care încă au aspirații morale trebuie să învețe să se simtă, în fața unui asemenea canon, din ce în ce mai îndepărtați de țelul lor, trebuie să-și piardă încrederea în virtute și să sfârșească prin a se arunca la pieptul milostivului, – numai ajungând la această
- 30 concluzie, strădania morală ar putea trece încă valoroasă la un creștin, presupunând, așadar, că ar rămâne mereu o strădanie zadarnică, morocănoasă, melancolică; astfel, ea ar putea servi încă la provocarea aceluși minut extatic în care omul trăiește “revărsarea îndurării” și minunea morală: – dar necesară nu este această luptă pentru moralitate, căci
- 35 minunea aceea nu are ori vine peste păcătos exact atunci când el înflorește oarecum din lepra păcatului; da, însuși saltul din cea mai profundă și mai radicală stare de păcat în contrariul ei pare a fi ceva mai ușor și, drept cea

mai clară dovadă a minunii, chiar și ceva mai de dorit. – Ce poate, de altfel, să însemne fiziologic o asemenea schimbare bruscă, irațională și irezistibilă, o asemenea alternanță de nenorocire foarte adâncă și de tihnă foarte adâncă (nu cumva o epilepsie mascată?), – aceasta o pot aprecia
 5 psihiatrii, care, fără îndoială, au de observat din belșug atare “minuni” (bunăoară, mania de a ucide, mania sinuciderii). Relativul “rezultat mai plăcut” în cazul creștinului nu constituie o deosebire esențială. –

88

Luther, marele binefăcător. – Cel mai important efect
 10 produs de Luther constă în neîncrederea pe care a trezit-o față de sfinți și de întreaga viață contemplativă* creștină: abia de atunci s-a redeschis în Europa drumul spre o viață contemplativă necreștină și s-a pus capăt nesocotirii activității lumești și a laicilor. Luther, care a rămas un brav fiu de miner
 atunci când îl închiseseră în mănăstire și, în lipsa altor adâncuri și “puțuri
 15 de mină”, a coborât în sine și a forat aici cumplite galerii întunecoase, – a băgat de seamă, în cele din urmă, că o viață sfântă contemplativă este cu neputință pentru el și că “activitatea” sa înnăscută o să-i ruineze sufletul și trupul. Prea multă vreme a încercat, prin mortificări ale corpului, să găsească
 drumul spre cele sfinte, – în sfârșit, s-a hotărât și și-a zis: “Nu există
 20 o adevărată viață contemplativă! Ne-am lăsat amăgiți! Sfinții n-au fost mai de valoare ca noi toți.” – Era, firește, un mod țărănesc de a avea dreptate, – dar pentru germanii aceluia timp, singurul potrivit: după cum îi încânta să citească acum în catehismul lor luteran: “Afară de cele zece porunci, nu
 există nici o lucrare ce i-ar putea face plăcere lui Dumnezeu, –
 25 slăvitеле lucrări eclesiastice ale sfinților sunt născocite de ei înșiși.”

89

Îndoiala ca păcat. – Creștinismul a făcut tot posibilul ca să
 închidă cercul și a declarat că până și îndoiala este păcat. Trebuie să fii
 aruncat, fără rațiune, printr-un miracol, în credință și să înoți acum în ea
 30 ca în cel mai limpede și mai neechivoc element: doar privirea aruncată spre uscat, doar gândul că nu există, poate, numai pentru a înota, doar ușorul impuls al naturii noastre amfibii – este păcat! Să observăm însă că în felul acesta motivarea credinței și orice meditație cu privire la originea ei
 sunt, de asemenea, excluse, ca păcătuirii. Se cere orbire și buimăceală și
 35 un cântec veșnic deasupra valurilor în care s-a înecat rațiunea!

*În lat. în text (și infra) (n.t.).

90

Egoism contra egoism. – Câți nu continuă să tragă concluzia: "Viața n-ar fi suportabilă dacă n-ar exista un dumnezeu!" (sau, cum se spune în cercurile idealștilor: "Viața n-ar fi suportabilă dacă i-ar lipsi semnificația etică a fundamentului ei!") – în consecință, a r e b u i să existe un dumnezeu (sau o semnificație etică a existenței)! Într-adevăr, lucrurile stau în așa fel, că cel ce s-a obișnuit cu aceste reprezentări nu-și dorește o viață fără ele: încât, așadar, pentru el și pentru conservarea lui, ele pot fi reprezentări necesare, – dar ce aroganță să decretezi că tot ce este necesar pentru conservarea mea ar trebui să e x i s t e și în realitate! Ca și când conservarea mea ar fi ceva necesar! De parcă alții ar simți contrariul! n-ar dori să trăiască și n-ar mai găsi viața vrednică de a fi trăită tocmai în condițiile acelor două articole ale credinței! – Și așa stau lucrurile acum!

91

O n e s t i t a t e a l u i D u m n e z e u . – Oare un dumnezeu care este atotștiutor și atotputernic și care nici măcar nu se îngrijește ca intenția să-i fie înțeleasă de creaturile sale – ar putea fi un dumnezeu al bunătății? Un dumnezeu care îngăduie să persiste, de-a lungul a milenii întregi, nenumăratele îndoieli și ezitări, ca și când acestea n-ar fi primejdioase pentru mântuirea omenirii, și care totuși redeschide perspective cu privire la consecințele cele mai îngrozitoare în cazul unui atentat la adevăr? N-ar fi oare un dumnezeu crud, dacă ar poseda adevărul și s-ar putea uita cum se chinuie omenirea, într-un chip jalnic, din pricina acestui adevăr? – Dar poate că el este totuși un dumnezeu al bunătății – și doar n-a p u t u t să se exprime mai clar! Atunci, nu cumva, în această privință, ar fi sărac cu duhul? Sau cu elocința? Cu atât mai rău! În acest caz s-ar înșela poate și asupra a ceea ce el numește "adevărul" său și nu s-ar afla, el însuși, prea departe de "săracul diavol păcălit"! Nu trebuie atunci să se expună unor chinuri aproape infernale, văzându-și creaturile că, de dragul cunoașterii sale, suferă atât și continuă să sufere și mai rău în vecii vecilor și n e p u t â n d u - l e d a v r e u n a l t s f a t ș i a j u t o r a f a r ă d e m o d u l î n c a r e u n s u r d o m u t f a c e t o t f e l u l d e s e m n e a m b i g u e c â n d p e c o p i l u l s a u c â i n e l e s â u î l p a ș t e c e a m a i c u m p l i t ă p r i m e j d i e ? – U n c r e d i n c i o s c a r e t r a g e a s e m e n e a c o n c l u z i i ș i e s t e a s t f e l î n c o l ț i t a r p u t e a f i c u a d e v ă r a t i e r t a t , d a c ă m i l a p e n t r u d u m n e z e u l s u f e r i n d i - a r f i m a i î n t i m ă d e c â t m i l a p e n t r u " a p r o a p e l e " , – c ă c i n u m a i e x i s t ă s e m e n i a i s ă i a t u n c i c â n d c e l m a i s o l i t a r , c e l m a i s t r ă v e c h i e s t e ș i c e l m a i s u f e r i n d , c e l m a i l i p s i t d e m ă n g ă i e r e d i n t r e t o ț i . – T o a t e

religiile prezintă un indiciu că-și datorează originea unei capacități intelectuale primitive, imature, a omenirii, – toate tratează cu o uimitoare uşurinţă obligaţia de a spune adevărul: ele încă n-au habar de o datorie a dumnezeului de a fi faţă de omenire sincer şi clar în comunicarea cu ea. – În privinţa “dumnezeului ascuns” şi a motivelor de a se ţine în felul acesta ascuns şi de a nu se dezvălui prin limbă niciodată decât pe jumătate, nimeni n-a fost mai elocvent ca Pascal, drept semn că nu s-a putut nicicând linişti în acest sens: dar vocea îi sună cu atâta siguranţă, de parcă ar fi stat odată împreună cu el după perdeaua. El presimţea o imoralitate în “deus absconditus”* şi murea de ruşine să mărturisească acest lucru: şi astfel, întocmai ca unul care se teme, vorbea cât putea de tare.

92

Pe patul de moarte al creştinismului. – Oamenii cu adevărat activi sunt astăzi lipsiţi de creştinism în forul lor lăuntric, iar oamenii mai cumpătaţi şi mai contemplativi din clasa intelectuală de mijloc nu posedă decât un creştinism încă dichisit, adică straniu de simplificat. Un dumnezeu care, în dragostea lui, rânduie totul în aşa fel, încât în cele din urmă să ne fie nouă cel mai bine, un dumnezeu care ne dă şi ne ia atât virtuţile, cât şi fericirea noastră, aşa încât, în ansamblu, lucrurile se petrec destul de bine şi nu încapă nici un motiv să socoteşti viaţa grea sau chiar s-o învinuieşti, pe scurt, resemnarea şi modestia ridicate la rangul de divinitate, – iată partea cea mai bună şi mai vie care a mai rămas din creştinism. Dar ar trebui totuşi să remarcăm că, prin aceasta, creştinismul a trecut într-un moraliism blând: nu atât “Dumnezeu, libertatea şi nemurirea” au rămas, cât bunăvoinţa şi felul de a gândi rezonabil şi credinţa că şi în universul întreg vor domina bunăvoinţa şi felul de a gândi rezonabil: este eutanasia creştinismului.

93

Ce este adevărul? – Cine va respinge concluzia pe care credincioşilor le place s-o tragă: “Ştiinţa nu poate fi adevărată, căci îl tăgăduieşte pe Dumnezeu. Prin urmare, ea nu face parte din Dumnezeu; prin urmare, ea nu este adevărată, – căci Dumnezeu este adevărul”? Nu concluzia, ci premisa conţine eroarea: dacă Dumnezeu, pe bună dreptate, nu ar fi adevărul şi chiar s-ar dovedi acest lucru? dacă ar fi el vanitatea, setea de putere, nerăbdarea, spaima, iluzia extatică şi îngrozită a oamenilor?

*În lat. în text: “dumnezeul ascuns” (n.t.).

94

Leacul celor nesatisfăcuți. – Încă Pavel admitea că ar fi necesară o jertfă* pentru a fi risipită profunda insatisfacție a lui Dumnezeu pricinuită de păcat: și de atunci creștinii n-au încetat să-și verse nemulțumirea față de ei înșiși pe o victimă*, – fie aceasta “lumea” sau
 5 “istoria” sau “rațiunea” sau bucuria sau liniștea sufletească a altor oameni, – orice lucru bun trebuie să moară (chiar și numai în effigie**) pentru păcatele lor!

95

10 Contestarea istorică rămasă ca una definitivă. – Odinioară se căuta a se dovedi că nu există nici un dumnezeu, – astăzi se arată cum a putut lua naștere credința că există un dumnezeu și prin ce și-a dobândit această credință greutatea și importanța: prin aceasta, o dovadă contrarie că nu există nici un dumnezeu devine superfluă. –
 15 Odinioară, când se contestaseră “dovezile despre existența lui Dumnezeu”, aduse atunci, tot a rămas îndoiala că încă nu se pot găsi dovezi mai bune decât cele tocmai contestate: pe vremea aceea, atei nu se pricepeau să tranșeze lucrurile.

96

20 “In hoc signo vinces.”*** – Oricât de înaintată ar fi Europa în alte privințe: în lucrurile religioase n-a atins încă naivitatea liberală a vechilor brahmani, ca semn că în India de acum patru milenii se gândea mai mult și se moșteneau, de obicei, mai multă plăcere pentru gândire decât se obișnuiește azi printre noi. Brahmanii aceia credeau anume, în primul
 25 rând, că preoții sunt mai puternici decât zeii și, în al doilea rând, că datinile sunt acelea în care stă puterea preoților: din care pricină poezii lor nu oboseau să glorifice datinile (rugăciuni, ceremonii, jertfe, cântece, ritmuri) ca adevăratele dăătoare de orice lucru bun. Oricâtă poezie proastă și superstiție s-a tot strecurat aici: principiile sunt reale! Un pas mai departe:
 30 și zeii erau azvârliti cât colo, – ceea ce și Europa trebuie să facă odată!

*Opfer

**În lat. în text: “în / ca imagine” (n.t.).

***În lat. în text: “Întru acest semn vei învinge.” (Cuvinte auzite de împăratul Constantin înaintea unei bătălii cu Maxențiu, în 312, când pe cer i s-a arătat o cruce de foc; cf. Eusebius din Cesareea, *Vita Constantinii* 1, 28; apud E. și L.-G. Munteanu, op. cit., p. 122) (n.t.).

Încă un pas mai departe: și nici de preoți și de intermediari nu mai era nevoie, iar propovăduitorul religiei automântuirii, Buddha, și-a făcut apariția: – cât de departe de această treaptă de civilizație continuă să se afle Europa! Când, în sfârșit, vor fi distruse și toate datinile și obiceiurile pe care se sprijină puterea zeilor, a preoților și a mântuitorilor, când, așadar, morala va fi moartă în vechiul înțeles: atunci va veni – chiar, ce va veni atunci? Totuși să nu încercăm să ghicim, ci să observăm întâi și-ntâi că Europa face cu întârziere ceea ce s-a făcut în India, pe vremea poporului de gânditori, încă acum câteva mii de ani, ca imperativ al gândirii!

Există azi, poate, zece până la douăzeci de milioane de oameni printre diversele popoare ale Europei care nu mai “cred în Dumnezeu”, – li se cere oare prea mult să-și dea un semn unul altuia? De îndată ce se recunosc în acest fel, își dezvăluie și identitatea, – vor fi numaidecât o putere în Europa și, din fericire, o putere între popoare! Între clase!

Între săraci și bogați! Între cei ce poruncesc și cei îngenuncheați! Între oamenii cei mai neliniștiți și cei mai liniștiți și cei mai liniștitori!

Cartea a doua

97

Devii moral, – nu fiindcă ești moral! – Supunerea la morală poate fi servilă ori vanitoasă ori interesată ori resemnată ori sufocant-exaltată ori necugetată ori un act de disperare, ca supunerea față de un principe: în sine, ea nu are nimic moral.

98

Mobilitatea moralei. – Există o permanentă schimbare și lucrare asupra moralei, – aceasta o provoacă delictele cu deznodământ fericit (de care țin, de pildă, toate inovațiile gândirii morale).

99

În ce sens suntem cu toții iraționali. – Noi continuăm să tragem, din învățăturile în care nu mai credem, concluziile unor judecăți pe care le considerăm false, – prin mijlocirea sentimentelor noastre.

100

A te trezi din vis. – Oameni nobili și înțelepți au crezut odinioară în muzica sferelor: oameni nobili și înțelepți continuă să creadă în "semnificația morală a existenței". Dar, într-o zi, nici această muzică a sferelor nu va mai putea fi sesizată de urechea lor! Se trezesc și constată că urechea lor visase.

101

Îngrijorător. – A accepta o credință numai fiindcă este cutumă* – înseamnă la urma urmelor: a fi necinstit, a fi laș, a fi leneș! – Și astfel, necinstea, lașitatea și lenea să fie oare premisele moralității**?

102

Cele mai vechi judecăți morale. – Cum reacționăm, în definitiv, la fapta unui om din apropierea noastră? – Mai întâi, avem în

*Sitte

**Sittlichkeit (cf. N.T., în Note și comentarii, la M 9) (n.t.).

vedere cu ce ne alegem noi din treaba aceasta, – o privim numai sub acest unghi. Acest rezultat îl considerăm drept intenția faptei – și sfârșim prin a-i atribui acestui om nutirea unor asemenea intenții ca trăsătură constantă și-l numim de acum încolo, bunăoară, “un om dăunător”. Triplă eroare! Triplă gafă străveche! Poate moștenirea noastră de la animale și de la capacitatea lor de judecată! Nu trebuie căutată oare originea oricărei morale în abjectele și micile deducții “ceea ce-mi dăunează este ceva rău (dăunător în sine); ceea ce-mi folosește este ceva bun (binefăcător și folositor în sine); ceea ce-mi dăunează o dată sau de câteva ori este ostilul în sine și prin excelență; ceea ce-mi folosește o dată sau de câteva ori este prietenosul în sine și prin excelență”? O pudenda origo*! Nu înseamnă oare aceasta: să ne imaginăm relația deplorabilă, sporadică, adeseori întâmplătoare, a altuia cu noi ca esența și chintesența lui și să afirmăm că el este capabil, față de toată lumea și față de sine însuși, chiar numai de asemenea relații de care noi am avut parte o dată sau de câteva ori? Și-ndărătul acestei nebulii adevărate, oare nu continuă să stea cel mai impertinent dintre toate gândurile ascunse, acela că noi înșine trebuie să fim principiul binelui, fiindcă binele și răul se măsoară după noi? –

20

103

Există două feluri de tăgăduitori ai moralității. – “A tăgădui moralitatea” – aceasta poate să însemne, o dată: a tăgădui că motivele morale pe care le declară oamenii i-au împins realmente la actele lor, – este deci afirmația că moralitatea constă în vorbe și ține de frustrarea (mai ales autofrustrarea) crasă și fină a oamenilor, și poate cel mai mult tocmai la cei mai renumiți prin virtute. A p o i , ea poate să însemne: a tăgădui că judecățile morale se bazează pe adevăruri. Aici se concede că ele sunt realmente motive ale acțiunii, însă că, în felul acesta, sunt e r o r i , ca fundament al oricărei judecăți etice, care îi împing pe oameni la actele lor morale. Acesta este punctul m e u de vedere: dar aș dori să fiu ultimul care să nesocotească faptul că, în foarte multe cazuri, o subtilă neîncredere, de felul primului punct de vedere, deci în spiritul lui La Rochefoucauld, este și ea îndreptățită și, în orice caz, de cel mai mare folos general. – Eu tăgăduiesc, așadar, moralitatea cum tăgăduiesc alchimia, adică îi tăgăduiesc premisele: n u însă că au existat alchimiști care au crezut în aceste premise și au acționat pe baza lor. – Tăgăduiesc

*In lat. în text; v. nota infrapaginală de la M 42 (n.t.).

și imoralitatea: nu faptul că nenumărați oameni se simt imorali, ci că există într-adevăr o rațiune să se simtă astfel. Nu tăgăduiesc, după cum se înțelege de la sine – presupunând că nu sunt un nebun –, că multe acte care se numesc imorale trebuie evitate și combătute; de asemenea, 5 că multe care se numesc morale trebuie săvârșite și încurajate, – dar cred că: și într-un caz, și în celălalt, din alte motive decât până acum. Trebuie să învățăm altfel, – pentru ca, în sfârșit, poate foarte târziu, să reușim și mai mult: să simțim altfel.

104

10 Evaluările noastre. – Toate actele se raportează la evaluări, toate evaluările sunt fie proprii, fie înșușite, – cele din urmă, de departe cele mai numeroase. De ce ni le însușim? Din teamă, – adică: socotim mai convenabil să ne prefacem că ele ar fi și ale noastre – și ne obișnuim în așa fel cu această disimulare, încât ea sfârșește prin a 15 deveni natura noastră. Evaluare proprie: aceasta înseamnă a aprecia un lucru după câtă plăcere sau neplăcere ne provoacă tocmai nouă, și nimănui altuia, – ceva extrem de rar! – Dar oare evaluarea altuia de către noi, pe care o facem din motivul că noi ne servim, în cele mai multe cazuri, de evaluarea lui, trebuie, cel puțin, să pornească de la noi, să 20 fie propria noastră hotărâre? Da, însă noi o facem de mici copii și rareori revenim asupra celor învățate; noi suntem, de cele mai multe ori și toată viața, bufonii judecăților deprinse în copilărie, în maniera în care judecăm în legătură cu semenii noștri (cu spiritul, rangul, moralitatea, exemplaritatea, reprobabilitatea lor) și găsim necesar a ne pleca în fața 25 evaluărilor lor.

105

Falsul egoism. – Cei mai mulți dintre oameni, orice ar tot gândi și ar tot spune ei despre "egoismul" lor, nu fac totuși nimic în viața-le pentru eul* lor, ci numai pentru fantoma acelui eu* care s-a născut cu privire la ei 30 în mințile anturajului lor și li s-a făcut lor cunoscută, – ca urmare a acestui lucru, ei trăiesc cu toții laolaltă într-o pâclă de păreri impersonale, cvasipersonale și de evaluări arbitrare, oarecum poetice, întotdeauna unul în mintea celui alt, iar această minte, la rândul ei, în alte minți: o lume stranie de fantasme care știe să-și dea, cu toate acestea, un aer atât de 35 real! Această pâclă de păreri și de obișnuințe crește și trăiește aproape

*În lat. în text: ego (n.t.).

independent de oamenii pe care îi învăluie; în ea rezidă influența uriașă a judecăților generale despre "om" – toți acești oameni necunoscuți lor înșiși cred în noțiunea abstractă, exsanguă, de "om", adică într-o ficțiune; și orice schimbare care se face în privința acestei abstracțiuni de către judecățile diferiților potentăți (precum principii și filozofii) influențează extraordinar și într-o măsură irațională asupra mării majorități, – totul din motivul că fiecare individ în parte din această majoritate nu este în stare să-i contrapună nici un eu* real, accesibil lui și sondat de el, palidei ficțiuni generale și, prin aceasta, s-o distrugă.

10 106

Împotriva definițiilor obiectivelor morale. – Auzim peste tot astăzi definindu-se obiectivul moralei aproximativ în felul acesta: el ar fi conservarea și propulsarea omenirii; dar așa ceva înseamnă a vrea să ai o formulă și nimic mai mult. Conservare în ce sens? trebuie să
 15 întoarcem numaidecât întrebarea, propulsare în ce direcție? Nu cumva din această formulă este omis tocmai esențialul, răspunsul la acest în ce sens? și în ce direcție? Ce se poate deci stabili prin ea pentru etică din ceea ce nu trece azi, tacit și mașinal, drept stabilit deja? Putem oare desprinde suficient din ea dacă trebuie să avem în vedere o existență cât
 20 se poate de lungă a omenirii? Sau cea mai reușită deanimalizare cu puțință a omenirii? Cât de diferite ar trebui să fie în ambele cazuri mijloacele, adică morala practică! Admițând că am vrea să-i dăm omenirii cea mai înaltă raționalitate posibilă ei: aceasta n-ar însemna, în mod sigur, să-i garantăm cea mai mare dăinuire posibilă ei! Sau, admițând că ne-am gândi
 25 la "suprema fericire" a sa ca răspuns la întrebările în ce sens? și în ce direcție?: ne referim atunci la supremul grad pe care diferiți oameni l-ar putea atinge încetul cu încetul? Sau la o fericire medie a tuturor, accesibilă în ultimă instanță, altminteri însă absolut de neluat în calcul? Și de ce ar fi moralitatea tocmai drumul într-acolo? N-a fost oare deschisă prin ea, privind
 30 lucrurile în ansamblu, o asemenea puzderie de izvoare ale neplăcerii, încât am putea judeca mai degrabă că, prin orice rafinare a moralității, omul ar fi devenit până acum mai ne mulțumit de sine, de aproapele său și de soarta existenței sale? N-a fost oare insul cel mai moral de până acum convins că singura stare îndreptățită a omului în fața moralei ar fi cea a
 35 mai adâncă nefericire?

*ego în text (n. t.)

107

Dreptul nostru la nesăbuiința noastră. – Cum să acționăm? În ce scop să acționăm? – La nivelul nevoilor celor mai presante și mai rudimentare ale individului, aceste întrebări își găsesc destul de ușor un răspuns, dar cu cât urci în domenii de acțiune mai subtile, mai cuprinzătoare și mai importante, cu atât mai nesigur, deci cu atât mai arbitrar, va fi răspunsul. Iată însă că tocmai de aici trebuie exclusă arbitraritatea deciziilor! – așa pretinde autoritatea moralei: o teamă și o venerație tulbure trebuie să-l călăuzească fără întârziere pe om tocmai în condițiile acelor acte ale căror scopuri și mijloace îi sunt cel mai puțin clare imediat! Această autoritate a moralei paralizează gândirea în cazul lucrurilor în care ar putea fi riscant să gândești fals –: în acest fel obișnuiește ea să se justifice în fața acuzatorilor ei. Fals: aceasta înseamnă aici “riscant”, – dar riscant pentru cine? De regulă, ce-i drept, nu este riscul celui ce acționează acela pe care deținătorii moralei autoritare îl au în vedere, ci riscul lor, posibila lor pierdere de putere și importanță, de îndată ce li se recunoaște tuturor dreptul de a acționa arbitrar și nesăbuit, conform propriei rațiuni, mici sau mari: pentru ei înșiși, mai ales, uzează ei fără ezitare de dreptul la arbitraritate și nesăbuiință, – d a u o r d i n e chiar și atunci când întrebările “cum să acționez? în ce scop să acționez?” de-abia sau destul de greu își pot găsi un răspuns. – Și dacă rațiunea omenirii se dezvoltă din cale-afară de încet, așa încât această dezvoltare am tăgăduit-o adeseori pentru întregul mers al omenirii: cine poartă vina pentru asta mai mult decât această solemnă prezență, chiar omniprezență, a imperativelor morale care nu îngăduie deloc întrebării i n d i v i d u a l e asupra scopului și a modului să ajungă la cunoștința publică? Apoi, nu suntem noi oare educați pentru a simți patetic și a ne refugia în beznă tocmai atunci când mintea ar trebui să scruteze cât se poate de clar și de rece? Îndeosebi în cazul tuturor chestiunilor mai remarcabile și mai importante.

30

108

Câteva teze. – Individului, în măsura în care își urmărește fericirea, nu trebuie să-i dăm prescripții cu privire la calea spre fericire: căci fericirea individuală izvorăște din legi proprii, nimănui cunoscute, nu poate fi decât împiedicată, înfrânată de niște prescripții venite din afară. – Prescripțiile pe care le numim “morale” sunt, de fapt, îndreptate împotriva indivizilor și nu urmăresc nicidecum fericirea lor. La fel de puțin se raportează aceste prescripții la “fericirea și binele omenirii”, – cuvinte cu care nu-i cu putință să se asocieze în general concepte riguroase, necum

să le putem folosi ca stele călăuzitoare pe oceanul întunecat al unor aspirații morale. – Nu-i adevărat că moralitatea, așa cum vrea prejudecata, este mai favorabilă dezvoltării rațiunii decât imoralitatea. – Nu-i adevărat că finalitatea necunoscută în dezvoltarea oricărei entități cunoscute (animal, om, omenire etc.) i-ar fi “suprema fericire”: mai curând este de obținut pe toate treptele dezvoltării o fericire deosebită și incomparabilă, nici mai mare, nici mai mică, ci, neîndoielnic, specifică. Dezvoltarea nu urmărește fericirea, ci dezvoltarea și nimic mai mult. – Numai dacă omenirea ar avea o finalitate recunoscută de toți, am putea propune <:)*

10 “trebuie să se acționeze așa și așa”: deocamdată nu există o asemenea finalitate. Așadar, să nu punem exigențele moralei în relație cu omenirea, acest lucru este o absurditate și o copilărie. – A r e c o m a n d a omenirii o finalitate este cu totul altceva: atunci finalitatea este gândită ca ceva ce depinde de noi; admitând că omenirii i-ar conveni ceea ce i se

15 propune, ea ar putea să-și dea după aceea și o lege morală, tot din proprie voință. Dar până acum legea morală a trebuit să stea mai presus de voință: noi n-am vrut, de fapt, să ne dăm această lege, ci să o luăm de undeva ori să dăm de ea undeva ori să ne-o comandăm pe undeva.

20 109

Stăpânirea de sine și cumpătarea și ultima lor rațiune. – Nu găsesc mai mult de șase metode esențial diferite pentru a combate violența unui instinct. O dată, putem evita prilejurile de satisfacere a instinctului și, prin lungi și tot mai lungi răstimpuri de abținere, îl putem

25 face să slăbească și să se vestejească. Apoi, ne putem face o lege din regularitatea strictă a satisfacerii sale; instituind în felul acesta în el însuși o regulă și închizându-i fluxul și refluxul în limite temporale ferme, am câștigat niște intervale de timp în care el nu mai incomodează, – și, pornind de aici, putem trece eventual la prima metodă. În al treilea rând, ne putem

30 lăsa în mod intenționat în voia unei satisfaceri sălbatice și neînfrânate a unui instinct, pentru a culege greață din aceasta și a dobândi, prin greață, o putere asupra instinctului: presupunând că nu procedăm asemenea călărețului care-și gonește până la istovire calul și-și frânge el însuși gâtul în urma acestui fapt, – ceea ce, din păcate, este o regulă în cazul acestei

35 încercări. În al patrulea rând, există o stratagemă intelectuală, și anume aceea de a asocia, în general, satisfacerii un gând oarecare foarte dureros, cu atâta putere, încât, după ceva exercițiu, gândul satisfacerii să fie

*Întregirea noastră (n.t.).

întotdeauna simțit el însuși numaidecât ca foarte dureros (de pildă, când creștinul se obișnuiește să se gândească, în toiul plăcerii sexuale, la apropierea și sarcasmul diavolului sau la pedepsele veșnice ale iadului pentru un omor din răzbunare sau cel puțin la disprețuirea care, bunăoară, survine după un furt de bani în privirea oamenilor celor mai respectați de el sau când vreunul opune a suta oară deja unei dorințe aprinse de sinucidere reprezentarea jalei și a autoreproșurilor rudelor și ale prietenilor și s-a menținut prin aceasta suspendat în viață: – acum, aceste reprezentări se succed în el precum cauza și efectul). Aici își are locul și situația în care mândria omului, ca, de exemplu, la Lord Byron și Napoleon, se împotrivesc vehement și resimte ca ofensă preponderența unui anumit afect asupra întregii alitudini și asupra acurateței rațiunii: de unde ia naștere apoi deprinderea și plăcerea de a tiraniza instinctul și de a-l face oarecum să scrâșnească. ("Eu nu vreau să fiu sclavul nici unui apetit" – scria Byron în jurnalul său.)

În al cincilea rând: începem o dislocare a energiilor noastre, impunându-ne o muncă oarecare deosebit de grea și de extenuantă sau supunându-ne intenționat unei noi excitații și plăceri și abătând în felul acesta gândurile și jocul forțelor fizice în alte direcții. Exact acesta și este scopul atunci când favorizăm vremelnice un alt instinct, îi dăm din plin ocazia satisfacerii și facem din el risipitorul acelei energii de care, altminteri, ar dispune celălalt instinct, devenit supărător prin năvălnicia sa. Cutare sau cutare știe bine și să țină în frâu fiecare instinct în parte care ar dori să facă pe despotul, prin faptul că le dă tuturor celorlalte instincte ale sale, cunoscute lui, o temporară stimulare și perioadă sărbătorească și le pretinde să înfulece toată hrana pe care tiranul vrea să și-o rezerve numai sieși. În sfârșit, în al șaselea rând: cel se suportă și găsește rațional să-și slăbească și să-și oprească întru o structură fizică și psihică, acela, firește, atinge prin aceasta și scopul slăbirii unui anumit instinct violent: cum face, de exemplu, cel ce-și distruge prin înfometare sensibilitatea și, desigur, o dată cu aceasta, își distruge și-și ruinează și vigoarea și nu rareori mintea, asemeni ascetului. – Așadar: a evita prilejurile, a înrădăcina regula în instinct, a produce suprasaturație și greață față de el și a stabili o asociere cu un gând chinuitor (ca acela al rușinii, al urmărilor nefaste sau al mândriei rănite), apoi dislocarea energiilor și, în sfârșit, slăbirea și epuizarea generală, – acestea sunt cele șase metode: f a p t u l însă de a v r e a să combatem, în general, violența unui instinct nu stă în puterea noastră, după cum nici faptul de a ne alege cutare metodă și de a avea succes cu ea. Mai degrabă, intelectul nostru nu-i, evident, în tot acest proces, decât unealta oarbă a unui alt instinct, care este un rival al celui care ne chinuie prin

violența sa: fie el setea de liniște sau teama de rușine și de alte urmări nefaste sau iubirea. În timp ce "noi" suntem gata, așadar, să ne plângem de violența unui instinct, el este, în fond, un instinct care se plânge de un altul; adică: perceperea suferinței pricinuite de o asemenea violență presupune să existe un alt instinct la fel de violent sau și mai violent și să fie iminentă o luptă în care intelectul nostru este obligat să ia atitudine.

110

Ceea ce se împotrivește. – Putem observa pe noi înșine următorul proces, iar eu aș vrea ca el să fie în repetate rânduri observat și confirmat. la naștere în noi adulmecarea unui fel de plăcere pe care încă n-am cunoscut-o și, ca urmare, ia naștere o nouă dorință. Acum depinde ce se împotrivește acestei dorințe: dacă sunt lucruri și considerații de rând, chiar oameni care nu se bucură de cine știe ce stimă în ochii noștri, – scopul noii dorințe își schimbă hainele cu percepția "nobil, bun, vrednic de laudă, gata de sacrificiu", întreaga predispoziție morală moștenită își asimilează această dorință, o așază alături de scopurile ei simțite ca morale – și acum nu mai intenționăm să râvnim o plăcere, ci o moralitate: ceea ce sporește enorm încrederea în năzuința noastră.

111

Admiratorilor obiectivității. – Cel ce, copil fiind, a sesizat, la rudele și cunoscuții printre care a crescut, felurite și puternice sentimente, dar o judecată puțin subtilă și o plăcere puțin rafinată pentru justiția intelectuală, și, ca urmare, și-a consumat energia și timpul cel mai bun imitând sentimente: ca adult, observă la el că orice lucru nou, orice om nou deșteaptă imediat în el simpatie sau antipatie sau invidie sau dispreț; subț presiunea acestei experiențe, față de care se simte neputincios, el admiră neutralitatea afectului sau "obiectivitatea", precum un lucru miraculos, ca treabă de geniu ori de cea mai neobișnuită moralitate, și nu vrea să creadă că nici aceasta nu-i altceva decât copila educației și a obișnuinței.

112

Pentru istoria naturală a datoriei și a dreptului. – Datoriile noastre – sunt drepturile altora asupra noastră. Prin ce și le-au câștigat ei? Prin faptul că ne-au considerat apți de a încheia contracte și de a fi retribuiți, că ne-au făcut egali și asemănători cu ei, apoi că ne-au

încredințat ceva, ne-au educat, ne-au îndrumat, ne-au sprijinit. Ne îndeplinim datoria – adică: justificăm acea reprezentare despre puterea noastră în virtutea căreia ne-a fost acordat totul, înapoiem cu aceeași măsură cu care ni s-a dat. Astfel, mândria noastră este aceea care ne
5 cere să ne facem datoria, – vrem să ne restabilim suveranitatea atunci când opunem celor făcute pentru noi de alții ceva ce facem noi pentru ei, – căci aceia au intervenit prin aceasta în sfera puterii noastre și ar vrea să fie constant implicați în ea, dacă noi nu ne-am revanșa prin mijlocirea “datoriei”, adică dacă n-am interveni în puterea lor. Numai pe ceea ce stă în
10 puterea noastră se pot baza drepturile altora; ar fi absurd din partea lor dacă ar vrea de la noi ceva ce nu ne aparține. Trebuie spus mai exact: numai pe ceea ce cred ei că stă în puterea noastră, admitând că acesta este același lucru despre care credem noi că stă în puterea noastră. Ar putea lesne să fie de ambele părți aceeași eroare: sentimentul datoriei
15 depinde de faptul că, în privința sferei noastre de putere, avem aceeași *convingere* ca ceilalți: adică de faptul că promitem anumite lucruri la care ne *putem* angaja (“libertate de voință”). – Drepturile mele: sunt aceea parte a puterii mele pe care ceilalți nu numai că mi-au recunoscut-o, ci vor să mă și mențină în ea. Cum ajung aceștia aici? O dată: prin inteligența
20 și frica și prudența lor: fie că așteaptă de la noi, în schimb, ceva asemănător (protecția drepturilor lor), fie că socotesc periculoasă ori inoportună o luptă cu noi, fie că văd în slăbirea forței noastre un dezavantaj pentru ei, din moment ce după aceea devenim necorespunzători pentru o alianță cu ei în opoziție cu o a treia putere vrăjmașă. Apoi: prin donație și cedare. În acest
25 caz, ceilalți au suficientă și arhisuficientă putere ca să poată ceda din ea și să-i garanteze partea cedată celui căruia i-au donat-o: în care caz se presupune un sentiment infim de putere la cel ce acceptă darul. În felul acesta iau naștere drepturile: grade de putere recunoscute și garantate. Dacă raporturile de putere se modifică esențial, drepturile se sting și se
30 constituie altele, – aceasta o demonstrează dreptul internațional în continua lui stingere și naștere. Dacă puterea noastră scade esențial, se schimbă comportamentul acelor care ne-au garantat până acum dreptul: ei cântăresc dacă ne pot aduce iarăși în vechea și deplina posesiune, – dacă se simt incapabili de asta, ne tăgăduiesc de aici înainte “drepturile”.
35 Tot așa, dacă puterea noastră crește considerabil, se schimbă comportamentul acelor care au recunoscut-o până acum și de a căror recunoaștere nu mai avem nevoie în momentul de față: ei încearcă într-un fel să ne-o reducă la dimensiunea anterioară, vor dori să intervină și vor apela atunci la “datoria” lor, – dar lucrul acesta nu-i decât o vorbărie inutilă.

Acolo unde d o m n e ș t e dreptul, se menține un statut și un grad de putere, se previne o diminuare și o sporire a ei. Dreptul altora este concesiunea sentimentului nostru de putere acordată sentimentului de putere al acestora. Dacă puterea noastră apare profund zguduită și știrbită, drepturile noastre

5 încetează: dimpotrivă, dacă noi am devenit cu mult mai puternici, drepturile altora încetează pentru noi așa cum le-am recunoscut până atunci. – “Omul echitabil” are în permanență nevoie de tactul fin al unei balanțe: pentru gradul de putere și mărimea dreptului care, dată fiind vremelnicia lucrurilor

10 omenеști, nu se vor afla niciodată în echilibru decât pentru un timp scurt, de cele mai multe ori însă coboară și urcă: – a fi echitabil este, prin urmare, greu și reclamă mult exercițiu, «multă» bunăvoință și foarte mult și foarte bun spirit. –

113

Tendința de distingere. – Tendința de distingere are în

15 permanență în atenție aproapele și vrea să știe cum se simte el: dar simpatia și destăinuirea de care acest instinct are nevoie în vederea satisfacerii sale, este departe de a trăda blândețe ori milă ori bunătate. Noi vrem, mai degrabă, să sesizăm sau să ghicim cum s u f e r ă aproapele, manifest sau lăuntric, din pricina noastră, cum își pierde stăpânirea de sine și

20 cedează sub impresia pe care mâna noastră sau măcar privirea noastră o face asupra lui; și, chiar dacă cel ce tinde spre distingere face și a vrut să facă o impresie plăcută, reconfortantă, liniștitoare, el nu gustă totuși acest succes în măsura în care a bucurat, a reconfortat, a liniștit, prin aceasta, aproapele, ci în măsura în care și-a l ă s a t a m p r e n t a asupra

25 sufletului străin, schimbându-i forma și dominându-l după vrerea sa. Tendința de distingere este tendința de îngenunchere a aproapelui, fie și o îngenunchere foarte indirectă și doar la nivelul afectului sau, mai ales, al visului. Există un șir lung de grade ale acestei îngenuncheri tainic râvnite, iar un tablou complet al lor ar echivala aproape cu o istorie a civilizației, de

30 la prima barbarie, încă grotescă, până la schimonoseala ultrarafinamentului și a morbidei idealități. Tendința de distingere aduce cu sine p e n t r u a p r o a p e – spre a nu spune pe nume decât unor trepte ale acestei scări lungi –: cazne, apoi lovituri, apoi spaimă, apoi consternare înfricoșată, apoi mirare, apoi invidie, apoi admirație, apoi înălțare sufletească, apoi bucurie,

35 apoi seninătate, apoi răs, apoi luare în răs, apoi batjocorire, apoi ironizare, apoi împărțire de lovituri, apoi punere la cazne: – aici, la capătul scării, stă a s c e t u l și martirul, acesta simte cea mai mare plăcere în a îndura el însuși, ca urmare a nevoii sale de distingere, suferințele pe care copia lui

de pe primii fuscei ai scării, b a r b a r u l , le provoacă celuilalt, din pricina și în fața căruia vrea să se distingă. Triumful ascetului asupra lui însuși, ochiul său întors înăuntru, văzând omul scindat într-un suferind și într-un spectator și aruncându-și privirea pe viitor în lumea exterioară numai pentru a

5 aduna oarecum din ea lemne pentru propriul rug, această ultimă tragedie a nevoii de distingere, în care nu mai există decât un singur personaj, care se carbonizează în sine însuși, – iată finalul demn de a sta lângă început: în ambele situații, o imensă fericire la v e d e r e a c a z n e l o r ! De fapt, fericirea, imaginată ca sentimentul cel mai viu al puterii, n-a fost poate

10 nicăieri pe pământ mai mare decât în sufletele asceților superstițioși. Acest lucru îl exprimă brahmanii în povestea regelui Viçvamitra, care, în urma unor mătănii milenare, a prins o asemenea putere, încât s-a apucat să clădească un nou c e r . Eu cred că, în toată categoria aceasta de trăiri interioare, noi suntem acum niște ageamii neciopliți și niște dezlegători pe

15 dibuite ai enigmelor; acum patru milenii știam mai mult despre aceste rafinări scelerate ale încântării față de propriul eu. Crearea lumii: poate că ea a fost concepută în vremea aceea de către un vizionar indian ca o procedură ascetică pe care și-o impune un zeu! Poate că zeul a vrut să se exileze în natura zbuciumată ca într-un instrument de tortură, pentru a simți atunci

20 cum i se dublează fericirea și puterea! Și, admitând că ar fi chiar un zeu al iubirii: câtă plăcere la el să creeze oameni c a r e s u f e r ă , să sufere absolut dumnezeiește și supraomenește din pricina chinului nepotolit la vederea lor și să se tiranizeze în felul acesta pe sine însuși! Și, admitând chiar că n-ar fi numai un zeu al iubirii, ci și un zeu al sacralității și al

25 neprihănirii: ce deliruri nu se pot bănuir la ascetul divin, în timp ce creează păcatul și pe păcătos și osândeale veșnice și, sub cerul și tronul său, un loc înspăimântător al chinului veșnic și al geamătului și suspinului veșnic! – Nu-i de tot cu neputință ca și sufletele lui Pavel, Dante, Calvin și ale altora de același fel să se fi năpustit odată în secretele înfiorătoare ale unor

30 astfel de voluptăți ale puterii; – și în fața unor asemenea suflete putem întreba: să fi ajuns oare într-adevăr, o dată cu ascetul, ciclul tendinței de distingere la capătul capătului și să se fi desfășurat el în sine? N-ar putea oare să fie parcurs încă o dată de la început acest ciclu, menținându-se

35 dispoziția fundamentală a ascetului și, totodată, a dumnezeului compătitor? Așadar, a pricinui altora durere, spre a-ți pricinui, prin aceasta, ț i e durere, spre a triumfa astfel din nou asupra ta și a compasiunii tale și a savura puterea maximă! – Iertare pentru depășirea măsurii în meditația despre tot ce poate să fi fost deja cu putință pe pământ în depășirea măsurii sufletești a setei de putere!

114

Despre cunoașterea suferindului. – Starea unor oameni bolnavi, care sunt multă vreme torturați cumplit de suferințele lor și a căror minte, cu toate acestea, nu se tulbură, nu-i lipsită de valoare pentru cunoaștere, – nemaiuând în seamă binefacerile intelectuale pe care le comportă orice adâncă singurătată, orice neașteptată și îngăduită scutire de toate îndatoririle și obișnuințele. Cel ce trece prin suferințe grele își aruncă, din starea lui, în a f a r ă , asupra lucrurilor, o privire de o răceală înfiorătoare: toate acele aureole magice, mici și ireale, în care plutesc de obicei lucrurile, când le privește ochiul celui sănătos, se destramă pentru el: ba rămâne el însuși în propriii ochi despuiat de orice farmec. Presupunând că a trăit până acum în vreo periculoasă visare oarecare: această supremă dezmeticire datorită durerilor este mijlocul de a-l smulge din ea: și poate singurul. (E posibil ca așa ceva să i se fi întâmplat întemeietorului creștinismului pe cruce: căci cuvintele "Dumnezeul meu, pentru ce m-ai părăsit?", cele mai amare dintre toate, conțin, înțelese în toată profunzimea lor, așa cum trebuie ele înțelese, mărturia unei generale dezamăgiri și lămuriri în privința amăgirii lui de-o viață; în clipa celui mai mare chin, a devenit clarvăzător cu privire la el însuși, așa cum povestește poetul despre sărmanul Don Quijote murind.) Imensa încordare a intelectului care vrea să se opună durerii face ca tot ce privește el acum să strălucească într-o nouă lumină: și farmecul inefabil pe care-l dau toate noile iluminări este adeseori destul de puternic pentru a înfrunta toate seducțiile sinuciderii și a face să-i apară celui suferind ca extrem de vrednică de dorit continuarea vieții. Cu dispreț își aduce el aminte de lumea cețoasă, confortabilă și călduță, în care cel sănătos umblă fără temeri; cu dispreț își aduce aminte de cele mai nobile și mai îndrăgite iluzii, în mreaja cărora se juca odinioară cu el însuși; are o plăcere de a evoca acest dispreț ca din cel mai adânc infern și de a pricinui astfel sufletului cea mai amară suferință: prin această contragreutate, el ține piept chiar durerii fizice, – simte că acum este nevoie tocmai de această contragreutate! În această tulburătoare clarviziune cu privire la condiția sa, își strigă: "Fii odată propriul tău acuzator și călău, consideră-ți odată suferința ca pedeapsa aplicată ție de tine însuși! Savurează-ți superioritatea de judecător; și mai mult: savurează-ți bunul-plac, samavolnicia tiranică! Înălță-te deasupra vieții tale ca deasupra suferinței tale, coboară-ți privirea în abisuri și în adâncul fără fund! "Orgoliul nostru se opune ca niciodată: îl încântă nemaipomenit ca, împotriva unui astfel de tiran cum este durerea și împotriva tuturor insinuărilor pe care ea ni le strecoară în suflet, pentru ca noi să depunem mărturie împotriva vieții, –

- să a p e r e tocmai v i a ț a împotriva tiranului. În această stare ne opunem cu îndârjire oricărui pesimism, pentru ca el să nu apară ca o c o n s e c i n ț ă a stării noastre și să ne supună umilințelor învinșilor. De asemenea, nicicând încântarea de a face uz de dreptatea judecății nu este mai mare ca acum,
- 5 c ăci acum este judecata un triumf asupra noastră și asupra celei mai sensibile dintre toate stările, un triumf care ar face scuzaibilă orice nedreptate a judecății; – dar noi nu vrem să fim scuzați, vrem să arătăm tocmai acum că putem fi “fără vină”. Suntem în spasmele formale ale trufiei. – Și iată că
- 10 împotriva supremației trufiei noastre este aproape cel dintâi efect: în această privință ne socotim stupizi și vanitoși, – ca și când am fi trăit ceva ce este unic! Urnilim fără nici o recunoștință atotputernicul orgoliu prin care, fără îndoială, am suportat durerea și râvnim cu ardoare la un antidot al orgoliului: vrem să ne înstrăinăm și să ne depersonalizăm, după ce durerea ne
- 15 p e r s o n a l i z a s e prea forțat și prea îndelungat. “La o parte, la o parte cu acest orgoliu! strigăm noi, a fost o boală și un spasm în plus!” Ne uităm iar la oameni și la natură – cu un ochi mai jinduitor: ne amintim, zâmbind melancolic, că acum știm, în privința lor, unele lucruri într-un chip nou și altfel decât înainte, că a căzut un vâl, – dar este atât de reconfortant
- 20 pentru noi să vedem iarăși l u m i n i l e m i c ș o r a t e a l e v i e ț i i și să ieșim din limpezimea teribilă și rece în care, suferinzi fiind, am văzut lucrurile și prin lucruri. Nu ne supărăm când aureolele magice ale sănătății încep iar să joace, – ne uităm ca schimbați, blajini și tot mai osteniți. În această stare nu poți asculta muzică fără să plângi. –

25

115

- A ș a - z i s u l “ e u ”. – Limba și prejudecățile pe care s-a întemeiat limba constituie un obstacol multiplu pentru noi în aprofundarea proceselor și a instinctelor lăuntrice: bunăoară, prin faptul că nu există propriu-zis cuvinte decât pentru gradele s u p e r l a t i v e ale acestor procese și instincte –;
- 30 acum însă noi suntem obișnuiți să nu mai observăm cu exactitate acolo unde ne lipsesc cuvintele, fiindcă este chinuitor să continuăm a gândi din acel punct; da, altădată concludeam involuntar că, acolo unde încetează domeniul cuvintelor, încetează și domeniul existenței. Mânie, ură, iubire, milă, dorință, cunoaștere, bucurie, durere, – toate acestea sunt nume pentru
- 35 s t ă r i e x t r e m e : gradele mai atenuate, intermediare, și chiar cele inferioare, care se află într-un joc continuu, ne scapă și totuși ele, și nu altele, ne urzesc țesătura caracterului și a destinului. Acele răbufniri extreme – și chiar cea mai moderată mulțumire sau nemulțumire

cunoscută nouă, la gustarea dintr-o mâncare, la auzirea unui sunet, este, poate, apreciată corect, tot o răbufnire extremă – sfâșie foarte des țesătura și constituie atunci excepții brutale, de cele mai multe ori poate ca urmare a unor acumulări: – și cum nu pot ele, luate ca atare, să nu-l ducă
 5 pe observator pe căi greșite! Nu mai puțin decât îl induc în eroare pe omul de acțiune. Nici care dintre noi nu suntem ceea ce părem exclusiv după împrejurările de care avem cunoștință și pentru care avem cuvinte – și, așadar, laude și reproșuri; noi ne ignorăm sub raportul acestor răbufniri mai grosolane ce ne sunt cunoscute numai nouă, tragem o
 10 concluzie dintr-un material în care excepțiile precumpănesc asupra regulii, ne rătăcim în această scriere fonetică, aparent cea mai limpede, a sinelui nostru. Dar părerea noastră despre noi, la care am ajuns pe această cale greșită, așa-zisul “eu”, colaborează de aici încolo la urzirea caracterului și a destinului nostru. –

15

116

Lumea necunoscută a “subiectului”. – Ceea ce oamenilor le este atât de greu de priceput este ignoranța lor cu privire la ei înșiși, din cele mai vechi timpuri și până azi! Nu numai referitor la bine și la rău, ci la lucruri mult mai importante! Dăinuiește de veacuri iluzia că știm,
 20 știm foarte exact, în orice caz, cum se realizează acțiunea umană. Nu numai “Dumnezeu care vede în inimă”, nu numai făptuitorul care-și cumpănește fapta, – nu, nici oricare altul nu se îndoieste că înțelege esențialul mecanismului de acțiune a oricui. “Știu ce vreau, ce am făcut, sunt liber și răspunzător pentru aceasta, îl trag pe altul la răspundere, le
 25 pot spune pe nume tuturor posibilităților morale și tuturor frământărilor lăuntrice care există înaintea unei acțiuni; puteți proceda cum vreți, – eu mă înțeleg pe mine și pe voi toți în această privință!” – așa gândea fiecare odinioară, așa continuă să gândească aproape fiecare. Socrate și Platon, mari sceptici și inovatori demni de admirat în acest sens, erau totuși naiv
 30 de încrezători în cea mai funestă prejudecată, în cea mai profundă eroare, conform căreia “cunoașterii corecte trebuie să-i urmeze acțiunea corectă”, – în privința acestui principiu, ei au fost tot moștenitorii nebuliei și ai îngâmfării generale: că există o cunoaștere a esenței unei acțiuni. “Ar fi, într-adevăr, groaznic dacă, având intuiția esenței unei fapte drepte,
 35 n-ar urma fapta dreaptă”, – acesta este singurul mod în care oamenii aceia mari considerau necesar să demonstreze această idee, contrariul li se părea de neconceput și absurd – și totuși chiar acest contrariu este realitatea nudă, demonstrată zi de zi și clipă de clipă din vecii vecilor! Nu-i oare chiar

adevărul "groaznic": că ceea ce putem ști în general despre o faptă nu ajunge n i c i o d a t ă ca s-o săvârșim, că puntea de la cunoaștere la faptă n-a fost întinsă până acum nici într-un singur caz? Acțiunile nu sunt n i c i o d a t ă ceea ce ne apar! Ne-am dat atâta osteneală să învățăm că

5 lucrurile exterioare nu sunt așa cum ne apar, – ei bine! cu lumea lăuntrică se întâmplă la fel! Actele morale sunt, cu adevărat, "altceva", – mai mult nu putem spune: și toate actele sunt, în esența lor, necunoscute. Contrariul a fost și este credința generală: avem împotriva noastră realismul cel mai vechi; până acum, omenirea gândea: "O acțiune este ceea ce ne apare."

10 (La recitirea acestor cuvinte îmi vine în memorie un pasaj foarte explicit din Schopenhauer, pe care vreau să-l citez ca dovadă că și el se mai agață și a rămas agățat, și aceasta fără nici un scrupul, de acest realism moral: "Într-adevăr, fiecare dintre noi este un judecător competent și cu desăvârșire moral, cunoscând exact binele și răul, sfânt prin faptul că

15 iubește binele și detestă răul, – toate acestea sunt fiecare, în măsura în care nu propriile sale fapte, ci ale altora sunt cercetate, iar el nu are decât să aprobe și să dezaprobe, povara ducerii la îndeplinire însă este purtată pe umerii altora. Fiecare poate, așadar, ca duhovnic, să țină pe deplin locul lui Dumnezeu.")

20

117

Î n t e m n i ț ă . – Ochiul meu, așa ager sau slab cum este acum, nu vede decât la o anumită distanță, și în această zăriște mă mișc și trăiesc eu, această linie a orizontului este cea mai apropiată fatalitate a mea, mare sau mică, de care nu pot scăpa. În jurul oricărei ființe se conturează un

25 cerc concentric, care are un centru și care îi este propriu. Într-un mod asemănător ne închide urechea într-un spațiu mic, la fel pipăitul. După aceste orizonturi în care simțurile noastre ne închid pe fiecare dintre noi ca între zidurile unei temnițe, m ă s u r ă m noi acum lumea, numim acest lucru aproape și acela departe, acesta mare și acela mic, acesta tare și

30 acela moale: această măsurare o numim simțire, – toate acestea, absolut toate, sunt erori în sine! După cantitatea trăirilor și a emoțiilor pe care le putem încerca în medie la un moment dat, ne măsurăm viața, considerând-o scurtă sau lungă, săracă sau bogată, plină sau goală: iar după viața medie a omului, o măsurăm pe cea a tuturor celorlalte făpturi, – toate acestea,

35 absolut toate, sunt erori în sine! Dacă am avea o vedere pentru apropiere de o sută de ori mai acută, omul ne-ar apărea enorm de înalt; ba chiar se pot imagina organe în virtutea cărora el ar fi perceput ca incomensurabil. Pe de altă parte, s-ar putea realiza organe în așa fel, încât sisteme solare

întregi să fie percepute îngustate și legate la un loc asemeni unei singure celule: iar în fața unor ființe dintr-un ordin diametral opus, o singură celulă a corpului omenesc ar putea să se prezinte ca un sistem solar în mișcare, constituire și armonie. Deprinderile simțurilor noastre ne-au prins în lanțul minciunilor gogonate ale percepției: acestea sunt, pe de altă parte, bazele tuturor judecăților și "cunoștințelor" noastre, – nu există nici cea mai mică scăpare, nici o posibilitate de furișare, nici o cale dosnică spre lumea reală! Suntem păianjeni în plasa noastră, iar ceea ce și putem prinde în ea nu-i altceva decât exact ce se lasă prins în plasa noastră.

10 118

Ce-i oare aproapele? – Oare ce înțelegem noi despre aproapele nostru afară de contururile sale, am în vedere partea aceea cu care el se înscrie și se imprimă oarecum pe noi și în noi? Nu înțelegem despre acesta decât schimbările din noi a căror cauză este el, – știința noastră despre el se aseamănă cu un spațiu de formă concavă. Îi atribuim sentimentele pe care actele lui le trezesc în noi și-i conferim astfel o falsă, inversă pozitivitate. Îl modelăm după cunoașterea pe care o avem despre noi, făcându-l un satelit al propriului nostru sistem: chiar dacă ne luminează calea ori se eclipsează, iar noi suntem cauza ultimă și într-un caz, și în celălalt, – credem totuși contrariul! Lume a fantomelor în care trăim! Lume pe dos, răsturnată, goală și totuși, în visele noastre, plină și dreaptă!

119

Trăire și ficțiune. – Oricât de departe și-ar împinge cineva cunoașterea de sine, nimic nu poate fi totuși mai incomplet decât tabloul tuturor instinctelor care-i constituie firea. Abia dacă le poate găsi un nume celor mai rudimentare: numărul și forța lor, refluxul și fluxul lor, jocul și dejucarea reciprocă și, înainte de toate, legile nutririi lor îi rămân total necunoscute. Această nutrire devine, așadar, o operă a întâmplării: trăirile noastre zilnice îi azvârl ba unui instinct, ba altuia câte-o pradă pe care el o apucă hulpav, dar toată vânzoleala acestor fenomene rămâne în afara oricărei legături raționale cu nevoile de hrană ale tuturor instinctelor: așa încât întotdeauna vor surveni două lucruri diferite, înfometarea și pipernicirea unuia și îmbuibarea altuia. Fiecare moment al vieții noastre face să crească unele tentacule ale ființei noastre, iar altele să se atrofieze, după hrana pe care momentul o poartă sau nu în sine. Experiențele noastre, după cum am spus, sunt toate, în acest sens, alimente, dar împărțite

orbește, fără a avea habar cine flămânzește și cine are deja din belșug. Iar în urma acestei nutriri la întâmplare a părților, și polipul maturizat va fi, în întregul său, ceva întâmplător, așa cum este devenirea lui. Mai clar spus: presupunând că un instinct se găsește în punctul în care cere să fie
 5 satisfăcut – sau să-și exercite puterea ori să se descarce ori să umple un gol – toate acestea sunt vorbire figurată –: el examinează atunci orice întâmplare de peste zi din perspectiva modului în care o poate folosi în scopul său; că omul aleargă ori se odihnește ori este cuprins de mânie ori citește ori luptă ori jubilează, instinctul, în setea lui, palpează oarecum
 10 orice stare în care ajunge omul și, de obicei, nu găsește nimic pentru sine în aceasta, trebuie să aștepte și să-i fie sete mai departe: încă puțin și se istovește, și încă vreo câteva zile sau luni de nesatisfacere și se usucă, precum o plantă fără ploaie. Poate că această cruzime a hazardului ar fi și mai bătătoare la ochi, dacă toate instinctele ar vrea să procedeze la
 15 fel de temeinic ca f o a m e a : care nu se declară satisfăcută de m â n c a r e a din vis; dar cele mai multe instincte, în special cele așa-zise morale, fac tocmai acest lucru, – dacă mi se îngăduie presupunerea că visele noastre au chiar valoarea și sensul de a c o m p e n s a până la un anumit grad acea lipsă accidentală a "hranei" din timpul zilei. De ce
 20 visul de ieri a fost plin de duioșie și de lacrimi, cel de alaltăieri vesel și nebunatic, unul anterior plin de aventuri și într-o permanentă căutare obscură? De ce într-unul savurez frumuseți de nedescris ale muzicii, de ce în altul plutesc și zbor cu bucuria unui vultur spre piscuri îndepărtate? Aceste închipuiri care dau libertate și prilej de izbucnire instinctelor noastre de
 25 duioșie ori de veselie ori de aventură ori nevoii noastre de muzică și de munte – și oricine va avea la îndemână exemplele sale mai concludente – sunt interpretările excitațiilor noastre nervoase din timpul somnului, interpretări f o a r t e l i b e r e , foarte arbitrare ale mișcărilor sângelui și ale intestinelor, ale apăsării brațului și a pledurilor, ale dangătelor și
 30 clopote din turlă, ale zgomotelor de giruete, de noctambuli și de alte lucruri de soiul acesta. Că acest text, care totuși rămâne, în general, foarte asemănător pentru o noapte, ca și pentru alta, este comentat așa de diferit, că rațiunea inventivă își i m a g i n e a z ă , astăzi și ieri, c a u z e așa de diferite pentru aceleași excitații nervoase: aceasta își are explicația în
 35 faptul că sufleurul acestei rațiuni a fost astăzi altul decât ieri, – un alt instinct voia să se satisfacă, să se manifeste, să se exerseze, să se înviorzeze, să se descarce, – tocmai el și-a atins apogeul fluxului, iar ieri altul a fost în aceeași situație. – Viața în stare de veghe nu are această l i b e r t a t e de interpretare ca aceea din vis, este mai puțin inventivă și neînfrănată, – dar

trebuie oare să detaliez că nici instinctele noastre nu fac, în stare de veghe, altceva decât să interpreteze excitațiile nervoase și să le stabilească, după nevoia lor, “cauzele”? că între veghe și visare nu există o deosebire esențială? că, făcând o comparație chiar între stadii foarte diferite de civilizație, libertatea interpretării în stare de veghe, pe o anumită treaptă, nu-i este cu nimic inferioară libertății celeilalte în stare de vis? că nici judecățile și evaluările noastre morale nu sunt decât reprezentări și fantezii cu privire la un proces fiziologic necunoscut nouă, un soi de limbaj deprins pentru a desemna anumite excitații nervoase? că toată așa-numita conștiință a noastră este un comentariu mai mult sau mai puțin fantastic despre un text necunoscut, poate incognoscibil, dar simțit? – Să luăm o mică întâmplare. Presupunând că observăm într-o zi cum cineva râde de noi în piața publică, în timp ce trecem pe-acolo: după cum cutare ori cutare instinct din noi este tocmai în culmea lui, acest fapt va însemna pentru noi cutare sau cutare lucru, – și, după tipul de om ce suntem, este un fapt cu totul diferit. Unul îl primește ca pe-o picătură de ploaie, altul se scutură de el ca de-o insectă, cutare caută să facă din acesta un prilej de gâlceavă, cutare își examinează îmbrăcămintea, să vadă dacă nu oferă un motiv de râs, cutare meditează, în urma acestei întâmplări, la ridicolul în sine, unuia îi face bine că a adăugat, fără să vrea, o rază la seninătatea și lumina solară a lumii – și, în orice caz, un instinct este satisfăcut, fie că este unul coleric, fie că este unul al combativității ori al reflecției ori al bunăvoinței. Acest instinct înșfacă ocazia ca pe propria pradă: de ce tocmai el? Fiindcă el stă la pândă însetat și înfometat. – Recent, pe la ora unsprezece dimineața, un bărbat s-a prăbușit dintr-o dată drept în fața mea, ca lovit de trăsnet, toate femeile din preajmă au prins a țipa cât le ținea gura; l-am pus chiar eu pe picioare și i-am dat îngrijiri până i-a revenit graiul, – în vreme ce mie nu mi se clintea nici un mușchi al feței și nu încercam nici un sentiment, nici de spaimă, nici de milă, ci am făcut ce era cel mai important și mai rezonabil și mi-am văzut impasibil de drum. Să presupunem că așa fi fost anunțat cu o zi înaintea că mâine la ora unsprezece cineva o să cadă în felul acesta lângă mine, – m-aș fi frământat mai întâi în toate chipurile, n-aș fi dormit noaptea și poate că în momentul hotărâtor aș fi ajuns întocmai ca acel bărbat, în loc să-l ajut. Între timp, toate acele posibile instincte efectiv ar fi avut timp să-și imagineze și să comenteze întâmplarea. – Ce sunt oare trăirile noastre? Mult mai mult ce punem noi în acestea decât ce se află în ele! Sau trebuie chiar să spunem: în sine, în acestea, nu se află nimic? Trăirea este o ficțiune? –

120

Pentru liniștirea scepticului. – “Habar n-am ce fac! Habar n-am ce să fac!” – Ai dreptate, dar de un lucru nu te îndoii: tu ești făcut! în fiecare clipă! Omenirea a confundat în toate timpurile diateza
 5 activă și diateza pasivă, este veșnica ei greșeală gramaticală.

121

“Cauză și efect”! – În această oglindă – și intelectul nostru este o oglindă – are loc ceva ce denotă regularitate, un anumit lucru îi urmează de fiecare dată altui anumit lucru, – ceea ce noi nu mim, dacă o
 10 sesizăm și vrem s-o numim, cauză și efect, proștii de noi! Ca și când am înțelege și am putea înțelege ceva! Noi n-am văzut absolut nimic, afară de reprezentările “cauzelor și ale efectelor”! Și tocmai această reprezentativitate face, fără doar și poate, imposibilă intuiția unei legături mai profunde decât este aceea a succesiunii!

15

122

Scopurile în natură. – Cel ce, în calitate de cercetător fără idei preconcepute, se ocupă de istoria ochiului și de formele sale înâlnite la cele mai umile creaturi și prezintă întreaga devenire pas cu pas a ochiului trebuie să ajungă la acest mare rezultat: că vederea nu a fost intenția în
 20 momentul apariției ochiului, mai degrabă a survenit când întâmplarea pusese la punct aparatul. Un singur exemplu de felul acesta: și “scopurile” ne cad ca pânda de pe ochi!

123

Rățiune. – Cum a venit rațiunea pe lume? Așa cum se cuvine,
 25 într-un mod irațional, printr-o întâmplare. Pe care va trebui s-o descifrăm ca pe-o enigmă.

124

Ce este vrerea! – Râdem de cel ce iese din odaia lui și zice în minutul în care soarele iese dintr-a sa: “eu vreau să răsară
 30 soarele”; și de cel ce nu poate opri o roată și zice: “eu vreau să se rotească”; și de cel ce, la lupte, este trântit la pământ și zice: “zac pe jos, dar eu vreau să zac pe jos!” Dar – în ciuda acestui haz! –, facem oare altfel decât oricare dintre aceștia trei, ori de câte ori întrebuițăm expresia: “eu vreau”?

125

Despre "tărâmul libertății". – Putem concepe multe, cu mult mai multe lucruri decât putem face și trăi, – adică gândirea noastră este superficială și se mulțumește cu suprafața existenței, ba nici nu-și dă seama de asta. Dacă intelectul nostru ar fi dezvoltat strict pe măsura forței noastre și a exercitării forței noastre, am ține la mare cinste în gândirea noastră principiul că nu putem înțelege decât ce putem face, – dacă există, în general, o înțelegere. Cel însetat duce lipsă de apă, dar plâsmuirile minții lui îi aduc neîncetat apa înaintea ochilor, ca și când de nimic n-ar fi mai ușor de făcut rost, – felul superficial și ușor de satisfăcut al intelectului nu poate pricepe nevoia adevărată și mizeră și se simte superior în această privință: este mândru că poate mai mult, că aleargă mai repede, că-și atinge aproape imediat țelul, – și, astfel, tărâmul speculațiilor apare, în comparație cu tărâmul faptei, al vrierii și al trăirii, ca un tărâm al libertății: în timp ce, așa cum am spus, el nu este decât un tărâm de suprafață și fără pretenții.

126

Uitare. – Că există o uitare nu-i încă demonstrat; ceea ce știm este numai că rememorarea nu stă în puterea noastră. Deocamdată am pus în această lacună a putinței noastre respectivul cuvânt "uitare": ca și când ar fi o aptitudine în plus în registru. Dar ce stă, la urma urmelor, în puterea noastră? – Dacă acel cuvânt se află într-o lacună a putinței noastre, nu urmează oare de aici că și celelalte cuvinte se află într-o lacună a cunoștințelor noastre despre propria putință?

25

127

Conform scopurilor. – Dintre toate actele, cel mai puțin sunt bine înțelese cele săvârșite conform unor scopuri, fiindcă au trecut întotdeauna drept cele mai ușor de înțeles și sunt pentru conștiința noastră cele mai obișnuite. Marile probleme se află în stradă.

30

128

Visul și responsabilitatea. – De toate vreți să fiți responsabili! Numai pentru visele voastre nu! Ce slăbiciune lamentabilă, ce lipsă de consecvență a curajului! Nimic nu vă este mai propriu decât visele voastre! Decât opera voastră! Subiect, formă, durată, actori, spectatori, – în aceste comedii, totul sunteți voi, voi înșivă! Și tocmai în acest punct vă temeți și vă rușinați de voi înșivă, când încă Edip, înțeleptul

Edip, a știut să-și găsească mângâiere în ideea că noi nu suntem de vină pentru ceea ce visăm! Deduc din aceasta: că marea majoritate a oamenilor trebuie să fie conștienți de anumite vise oribile. Dacă ar fi altfel: cât de mult ne-am fi exploatat nocturnele veleități poetice pentru orgoliul omului! –

5 Trebuie oare să adaug că înțeleptul Edip a avut dreptate că, într-adevăr, noi nu suntem răspunzători pentru visurile noastre, – dar la fel de puțin pentru starea noastră de veghe, și că teoria despre libertatea voinței își are tatăl și mama în mândria și sentimentul puterii omului? O spun poate prea des: dar, cel puțin, prin aceasta spusele mele nu devin încă eroare.

10

129

Pretinsa luptă a motivelor. – Se vorbește de “lupta motivelor”, dar se desemnează prin aceasta o luptă care nu este lupta motivelor. Adică: în conștiința noastră reflexivă se perindă, înaintea unei fapte, c o n s e c i n ț e l e diferitelor fapte pe care socotim că le putem săvârși,

15 iar noi comparăm aceste consecințe. Socotim că suntem decizi la o faptă în momentul în care am stabilit că urmările ei vor fi cele preponderent mai favorabile; până ce ajungem la această concluzie a cumpănirii noastre, adesea ne frământăm mult din pricina marii dificultăți de a intui consecințele, de a le vedea în toată puterea lor și de a le evalua într-adevăr pe toate,

20 fără greșea omisiunii: la care mai trebuie luată în calcul și întâmplarea. Ba chiar, pentru a menționa lucrul cel mai dificil: consecințele, care, luate una câte una, sunt așa de greu de constatat, trebuie cântărite acum pe un singur cântar, toate la un loc în cumpănă cu fiecare în parte; și de atâtea ori ne lipsesc pentru această cazuistică a avantajului balanța și greutatea,

25 din cauza diferenței de c a l i t a t e dintre toate aceste consecințe posibile. Să presupunem însă că am scoate-o la capăt și cu asta și că întâmplarea, la rândul ei, ne-ar fi pus în balanță consecințe evaluabile: avem acum, de fapt, în r e p r e z e n t a r e a c o n s e c i n ț e l o r unui anumit act un motiv de a face chiar acest act, – da! U n s i n g u r m o t i v ! Dar în clipa în care

30 acționăm, în sfârșit, suntem destul de frecvent determinați de o altă categorie de motive decât este categoria discutată aici, aceea a “reprezentării consecințelor”. Atunci intră în acțiune obișnuința jocului nostru de forțe sau un mic impuls dat de o persoană de care ne temem ori pe care o respectăm ori o iubim sau comoditatea, care preferă să facă ceea

35 ce-i stă la îndemână, sau stimularea fanteziei pricinuită în momentul hotărâtor de primul și cel mai neînsemnat eveniment, intră în acțiune dispoziția sufletească, izbucnirea vreunui afect oarecare ce este gata absolut înămplător să răbufnească: pe scurt, acționează motive pe care în parte

nu le cunoaștem deloc, în parte le cunoaștem foarte slab și pe care, în calculele noastre, nu le putem confrunta nicio dată dinainte. Probabil că și între ele are loc o luptă, o respingere și o punere pe fugă, o echilibrare și o atârnare grea în balanță a greutăților – și aceasta ar fi adevărata “luptă a motivelor”: – ceva total invizibil și necunoscut pentru noi. Am cumpănit consecințele și rezultatele și, astfel, am așezat în linia de bătaie a motivelor un motiv foarte important, – dar chiar această linie de bătaie o dispun tot atât de puțin precum o vād: lupta însăși îmi este ascunsă, iar victoria ca victorie, de asemenea; căci poate afla ce fac în cele din urmă, – însă nu află care motiv a învins, de fapt, prin aceasta. Dar poate suntem obișnuiți să nu ținem seama de toate aceste procese necunoscute și să înțelegem pregătirea unei fapte numai în măsura în care ea este cunoscută: și astfel confundăm lupta motivelor cu compararea urmărilor posibile ale diferitelor acte, – una dintre confuziile cele mai bogate în consecințe și, pentru evoluția moralei, cele mai funeste!

130

Scopuri? Voință? – Ne-am obișnuit să credem în două tărâmurii, în tărâmul scopurilor și al voinței și în tărâmul întâmplărilor; în cel din urmă, lucrurile se petrec într-un mod absurd, merg, stau și pier aici fără ca cineva să poată zice de ce? în ce scop? – Ne temem de acest puternic tărâm al marii prostii cosmice, căci, de cele mai multe ori, îl cunoaștem prin faptul că se prăbușește în cealaltă lume, în aceea a scopurilor și a intențiilor, precum o țiglă de pe acoperiș, și ne omoară un scop frumos oarecare. Această credință în cele două tărâmurii este un romantism și o fabulă străveche: noi, piticii isteți, cu voința și scopurile noastre, suntem brutalizați de uriașii cei proști, proști din cale-afară, întâmplările, trântiți la pământ, adeseori striviți în picioare, – dar, cu toate acestea, nu ne-ar plăcea să fim privați de poezia înfiorătoare a acestei vecinătăți, căci monștrii aceia sosesc adesea atunci când viața în plasa de păianjen a scopurilor a ajuns prea plictisitoare ori prea temătoare pentru noi și ne oferă o diversiune sublimă prin faptul că mâna lor rupe într-o zi întreaga plasă, – nu că ar fi vrut-o, nesocotiți de ei! Nu că și-ar da măcar seama de asta! Ci mâinile lor grosolane și osoase ne străpung plasa de parcă ar fi aer. – Grecii numeau acest tărâm al imprevizibilului și al stupidității sublime și veșnice Moira și l-au trasat ca orizont împrejurul zeilor lor, dincolo de care ei nu puteau nici să acționeze, nici să vadă: cu acea înverșunare ascunsă împotriva zeilor care se găsește la mai multe popoare, în așa fel, încât, ce-i drept, îi adori, dar păstrezi în mână un ultim atu împotriva lor, de pildă, când, ca indian sau persan, ți-i imaginezi

dependenți de j e r t f a muritorilor, așa încât muritorii, în cazul cel mai rău, îi pot lăsa pe zei să flămânzească și să moară de foame; sau când, asemeni asprului și melancolicului scandinav, reprezentându-ți un amurg al zeilor cândva, îți procuri plăcerea tăcutei răzbunări, drept despăgubire pentru

5 frica permanentă pe care zeii tăi ți-o induc. Altfel este creștinismul cu sentimentul lui fundamental, nici indian, nici persan, nici grec, nici scandinav, care cere să adori, îngenuncheat în colb, d u h u l p u t e r i i și chiar să săruți colbul: el dădea de înțeles că acel atotputernic "tărâm al prostiei" nu este așa de prost cum arată, că n o i suntem, mai degrabă, proștii care n-au băgat

10 de seamă că îndărătul lui stă Dumnezeu, cel care iubește, ce-i drept, cărările întunecate, întortocheate și miraculoase, dar totuși, până la urmă, "scoate în chip strălucit la liman" totul. Această nouă fabulă despre Dumnezeu, care, până acum, n-a fost recunoscut ca neam de uriași ori Moira și care urzește el însuși scopuri și plase, mai rafinate decât mintea noastră –

15 așa încât ele a r t r e b u i să-i apară acesteia de neînțeles, chiar neînțelepte –, această fabulă era o răsturnare atât de curajoasă și un paradox atât de îndrăzneț, încât lumea veche, devenită prea rafinată, nu era în stare să se împotrivească, oricât de nebunește și de c o n t r a d i c t o r i u suna pricina; – căci, între noi fie vorba, aici era o contradicție: dacă mintea

20 noastră nu poate pătrunde mintea și scopurile lui Dumnezeu, cum a pătruns ea această natură a ei înseși? și această natură a minții lui Dumnezeu? – În epoca modernă a crescut, de fapt, neîncrederea în supoziția că țigla care cade de pe acoperiș ar fi realmente aruncată jos de "iubirea divină" – și oamenii reîncep să calce pe vechea urmă a uriașilor și a piticilor de sorginte

25 romantică. S ă î n v ă ț ă m , așadar, fiindcă e timpul pentru asta: în presupusul nostru tărâm deosebit al scopurilor și al rațiunii guvernează tot uriașii! Și scopurile și rațiunea noastră nu sunt niște pitici, sunt uriași! Și propriile noastre plase sunt rupte d e n o i î n ș i n e la fel de des și la fel de brutal ca de o țiglă! Și nu este scop tot ce se numește așa, și și mai puțin voință

30 tot ce se cheamă voință! Și, dacă ați vrea să conchideți: "Așadar, nu există decât un singur tărâm, acela al întâmplărilor și al prostiei?" – trebuie adăugat: da, poate nu există decât un singur tărâm, poate nu există nici voință, nici scopuri, ci noi ni le-am închipuit. Mâinile acelea de fier ale necesității care scutură paharul cu zarurile întâmplării își joacă vreme nesfârșită

35 jocul: atunci t r e b u i e să cadă niște sorți care să pară perfect peotriva finalității și a raționalității de orice grad. P o a t e că actele noastre de voință, scopurile noastre nu sunt altceva decât tocmai asemenea sorți – iar noi nu suntem decât prea mărginiți și prea vanitoși ca să ne înțelegem crasa mărginire: adică aceea că noi înșine scuturăm cu mâini de fier paharul cu zaruri, că noi înșine, în cele mai premeditate acțiuni ale noastre, nu mai

facem altceva decât să jucăm jocul necesității. Poate! – Ca să depășim acest p o a t e , ar trebui să fi fost deja oaspeți în infern și dincolo de orice suprafețe și să fi jucat zaruri și să fi pariat la masa Persefonei chiar cu ea.

131

- 5 *Módele morale* . – Ce mutație au cunoscut judecățile morale în totalitatea lor! Aceste sublime minuni ale moralității antice, de pildă Epictet, nu știau nimic de glorificarea, curentă azi, a preocupării față de alții, a trăirii pentru alții; după moda noastră morală, ar trebui să-i numim de-a dreptul imorali, căci ei s-au apărat din toate puterile p e n t r u eul*
- 10 lor și c o n t r a compasiunii față de alții (mai ales față de suferințele și cusururile lor etice). Poate că ei ne-ar răspunde: “Dacă aveți în voi înșivă un lucru așa de anost ori de odios, atunci gândiți-vă neapărat la alții mai mult decât la voi! Ați face o treabă bună!”

132

- 15 *Ultimele ecouri creștine în morală* . – “On n’est bon que par la pitié: il faut donc qu’il y ait quelque pitié dans tous nos sentiments”** – așa sună azi morală! Și de unde provine aceasta? – Că omul actelor săvârșite din simpatie, dezinteresate, de folos obștesc, sociale este perceput astăzi drept omul m o r a l – este, poate, cea mai generală
- 20 consecință și schimbare de mentalitate pe care a produs-o creștinismul în Europa: deși ea n-a fost nici intenția, nici doctrina lui. Dar era reziduul unor umori creștine, atunci când credința fundamentală diametral opusă și strict egoistă în “un singur lucru este necesar”, în importanța absolută a mântuirii p e r s o n a l e , cu dogmele pe care se sprijinea ea, dădea treptat înapoi,
- 25 iar credința secundară în “iubire”, în “iubirea aproapelui”, concordând cu imensa practică a milosteniei bisericești, era împinsă, prin aceasta, în prim-plan. Cu cât te eliberai mai mult de dogme, cu atât mai asiduu căutai oarecum j u s t i f i c a r e a acestei eliberări într-un cult al iubirii de oameni: a n u rămâne, în această privință, în urma idealului creștin, ci, pe cât se
- 30 poate, a-l d e păș i era un imbold secret la toți liber-cugetătorii francezi, de la Voltaire până la Auguste Comte: iar ultimul, prin faimoasa lui formulă morală *vivre pour autrui**, a dat creștinismului, de fapt, o coloratură supracreștină. Pe pământ german, Schopenhauer, pe pământ englez, John Stuart Mill au dat cea mai mare faimă doctrinei despre sentimentele de
- 35 simpatie și despre compasiune sau despre faptele în folosul altora ca

* ego în text (n.t.).

**În fr. în text: “Nu suntem buni decât prin milă: trebuie deci să existe puțină milă în toate sentimentele noastre” (n.t.).

principiu de acțiune: dar ei înșiși nu erau decât un ecou, – doctrinele respective au înflorit cu o teribilă impulsie peste tot și în formele cele mai grosolane și mai fine totodată, cam din perioada Revoluției franceze, și toate sistemele socialiste s-au situat involuntar pe terenul comun al acestor doctrine. Poate că azi nu există prejudecată mai crezută decât aceasta: că știm în ce constă, în definitiv, ceea ce este moral. Azi pare că-i face bine oricui să audă că societatea este pe cale să adapteze individul la necesitățile generale și că fericirea și, totodată, sacrificiul individului stă în a se simți ca un membru și instrument folositor al întregului: numai că în prezent încă ezităm îndelung unde ar fi bine să căutăm acest întreg, într-un stat existent sau într-unul pe care trebuie să-l întemeiem, într-o singură națiune sau într-o înfrățire de popoare ori în mici comunități economice noi. În jurul acestui lucru se meditează mult astăzi, persistă numeroase îndoieli, se duc multe bătălii, se face mare vâlvă și se pune multă patimă; dar este admirabilă și eufonică unanimitatea cu privire la cerința ca eul** să se dezavueze, până ce, în forma adaptării la întreg, își va primi iar și cercul stabil de drepturi și datorii, – până ce a devenit ceva cu totul nou și deosebit. Nu vrem nimic mai puțin – că o recunoaștem sau nu – decât o radicală transformare, chiar o slăbire și o suprimare a individului: nu obosim să enumerăm și să acuzăm tot ce a fost rău și ostil, risipitor, costisitor, luxos în forma de până acum a existenței individuale, sperăm să ne gospodărim mai ieftin, mai neriscant, mai proporționat, mai unitar, chiar dacă nu mai există decât corpuri mari și membre ale lor. Este perceput ca bun tot ce corespunde, într-un fel sau altul, acestei înclinații plâsmuitoare de corpuri și membre și celorlalte înclinații auxiliare ei, acesta este curentul moral fundamental în epoca noastră; compasiunea și sociabilitatea se întrepătrund în acest caz. (Kant rămâne în continuare în afara acestei mișcări: el susține categoric că trebuie să fim insensibili la suferințele altora, dacă se pretinde că binefacerea noastră are valoare morală, – ceea ce Schopenhauer, foarte pornit, după cum vom înțelege, numește aiureala kantiană.)

133

“A nu te mai gândi la tine însuși.” – Să ne punem foarte serios întrebarea: de ce sărim după cineva care cade în fața noastră în apă, deși nu suntem deloc binevoitori față de el? Din milă: nu ne mai gândim atunci decât la celălalt, – zice nechibzuința. De ce simțim durere și

*În fr. în text: “a trăi pentru aproapele tău” (n.t.).

**În lat. în text: ego (n.t.).

avem o senzație neplăcută în prezența unuia care scuipă sânge, în timp ce nutrim față de el gânduri rele și dușmănoase? Din milă: fără îndoială, nu ne mai gândim în acest caz la noi, – spune aceeași nechibzuință. Adevărul este: cuprinși de milă – am în vedere ceea ce, de obicei, se numește, într-un mod derutant, milă –, nu ne mai gândim, de fapt, în chip conștient la noi, ci a b s o l u t i n c o n ș t i e n t , ca și când, alunecându-ne un picior, mișcare inconștientă pentru noi, executăm cele mai potrivite contramanevre, recurgând, evident, la toată inteligența noastră. Nenorocirea altuia ne rănește, ne-ar dovedi neputința, poate lașitatea, dacă nu i-am înlătura-o. Sau comportă în sine o scădere a prestigiului nostru în fața altora ori chiar în fața noastră. Sau în nenorocirea și suferința altuia vedem un semn de primejdie pentru noi; și, ca indicii ale vulnerabilității și ale fragilității omenești în general, ele sunt suficiente pentru a acționa dureros asupra noastră. Acest soi de durere și de rănire noi îl respingem și-l compensăm printr-un gest de compătimire, în el poate fi o rafinată legitimă apărare sau chiar răzbunare. Că, în fond, ne gândim puternic la noi se poate ghici din hotărârea pe care o luăm în toate cazurile în care p u t e m evita vederea celui ce suferă, îndură, se vaită: ne decidem să n u o facem, dacă putem interveni ca persoane mai puternice, ca salvatori, dacă suntem siguri de aplauze, dacă vrem să trăim opusul fericirii noastre sau și să sperăm că, prin vederea aceluia, scăpăm de plictiseală. Este înșelător să numim com-pătimire* pătimirea** care ne încearcă la un asemenea spectacol și care poate fi de un tip foarte diferit, căci în orice împrejurări este o pătimire de care cel ce pătimește sub ochii noștri e s c u t i t : ne este prea caracteristică, așa cum suferința lui îi este prea caracteristică. Dar numai această pătimire caracteristică este aceea de care ne dezbrăăm atunci când săvârșim acte de compătimire. Totuși noi nu facem niciodată ceva de felul acesta dintr-un singur motiv; pe cât de sigur vrem să ne eliberăm astfel de o suferință, pe atât de sigur îi cedăm, în cazul aceleiași acțiuni, i m p u l s u l u i u n e i p lă c e r i , – plăcerea ia naștere la vederea unei situații opuse celei în care ne aflăm noi, la ideea de a putea ajuta, numai să vrem, la gândul la laudă și la recunoștință; în cazul când ajutăm, ia naștere în actul ajutorului propriu-zis, în măsura în care gestul reușește și, ca un lucru ce reușește pas cu pas, îi provoacă încântare în sine celui ce-l săvârșește, dar mai ales în convingerea că acțiunea noastră pune capăt unei revoltătoare nedreptăți

*Mit-Leid

**Leid

(simpla exprimare a revoltei sale este reconfortantă). Toate acestea, plus unele lucruri mult mai subtile, sunt "compătimire": – cât de stângaci se năpustește limba cu unicul ei cuvânt asupra unei realități atât de polifonice! – Că, dimpotrivă, compătimirea este din aceeași stirpe cu pătimirea, la a cărei vedere ia naștere, sau că are o înțelegere deosebit de fină și de pătrunzătoare pentru aceeași, aceste două lucruri contrazic experiența, iar celui ce a ridicat compătimirea în slăvi tocmai în aceste două privințe îi lipsește, exact în acest domeniu al moralei, experiența necesară. Iată îndoiala mea cu privire la toate lucrurile incredibile pe care Schopenhauer știe să le relateze despre compătimire: el, care ar dori să ne facă, prin aceasta, să credem în marea lui noutate, și anume că această compătimire – exact compătimirea atât de imperfect observată, atât de rău descrisă de el – este izvorul oricărui act moral trecut și viitor – și tocmai pentru potențele pe care el în primul rând i le-a atribuit în mod fals. – Ce-i deosebește, la urma urmelor, pe oamenii fără de milă de cei milostivi? Înainte de toate – spre a face și aici doar o schiță –, ei nu au fantezia eretică a fricii, capacitatea fină de a adulmeca primejdia; nici vanitatea nu le este așa de repede rănită dacă se întâmplă ceva ce ei ar putea să împiedice (prudența orgoliului lor le cere să nu se amestece inutil în treburile altora, ba chiar le place, pornind de la ei înșiși, ca fiecare să se ajute singur și să-și joace propriile cărți). Afară de aceasta, ei sunt, de cele mai multe ori, mai obișnuiți decât milostivii să suporte durerea; nici nu li se va părea așa de nedrept că alții suferă, de vreme ce ei înșiși au suferit. În sfârșit, starea de înduioșare este dureroasă pentru ei, precum starea de imperturbabilitate stoică pentru cei milostivi; o îmbracă în cuvinte disprețuitoare și cred că bărbăția și bravura lor rece este în pericol dacă se lasă copleșiți de această stare sufletească, – își ascund lacrimile de alții și le șterg, supărați pe ei înșiși. Sunt un alt fel de egoiști decât cei milostivi; – a-i numi însă răi în sensul evident al cuvântului, iar pe cei milostivi buni nu-i altceva decât o modă morală, care are vremea ei: așa cum și moda contrară a avut vremea ei, și încă o vreme îndelungată!

134

În ce fel trebuie să ne ferim de compătimire. – Compătimirea, în măsura în care naște cu adevărat pătimire – și acesta să fie aici unicul nostru punct de vedere –, este o slăbiciune, ca orice uitare de sine pricinuită de un afect dăunător. Ea sporește pătimirea în lume: chiar dacă, indirect, în urma compătimirii, o pătimire se diminuează ori se curmă pe ici, pe colo, n-avem dreptul să profităm de aceste consecințe

incidentale și ne semnificative în ansamblu, spre a-i justifica natura, care, cum am spus, este dăunătoare. Presupunând că ar domina măcar o singură zi: omenirea ar pieri numaidecât din cauza ei. În sine, ea are tot atât de puțin un caracter bun ca oricare instinct: numai acolo unde este cerută și
 5 lăudată – iar aceasta se întâmplă acolo unde nu se înțelege natura ei dăunătoare, ci se descoperă în ea un izvor de plăcere –, îi este inerentă conștiința nevinovată, numai atunci ne place să ne lăsăm în voia ei și nu ne temem de felul în care se manifestă. În alte circumstanțe, în care se înțelege că este dăunătoare, ea trece drept slăbiciune: sau, ca
 10 la greci, drept un bolnăvicios afect periodic, căruia, prin intenționate descărcări temporare, îi putem înlătura pericolozitatea. – Cel ce umblă odată câțva timp, cu tot dinadinsul și în mod experimental, după prilejuri de compătimire în viața practică și-și imaginează mereu toată mizeria de care se poate crampona în mediul său ajunge inevitabil să fie bolnav și melancolic.
 15 Acela însă care vrea să slujească omenirea într-un sens oarecare, poate ca medic, va trebui să fie foarte circumspect față de orice sentiment, – acesta îl paralizează în toate momentele hotărâtoare și-i blochează știința și mâna ușoară și binefăcătoare.

135

20 Faptul de a fi compătimit. – Printre oamenii sălbatici, faptul de a fi compătimit este privit cu un fior moral: în cazul acesta ești lipsit de orice virtute. Compătimirea echivalează cu disprețuirea: nu vrem să vedem suferind o ființă demnă de dispreț, lucrul acesta nu ne face nici o plăcere. Dimpotrivă, a vedea suferind un dușman pe care-l recunoaștem
 25 egal cu noi în mândrie și care nu se leapădă de ea sub torturi și, în general, orice ființă care nu vrea să consimtă la a implora milă, adică la cele mai rușinoase și profunde umiliri, – iată o plăcere a plăcerilor, când sufletul sălbaticului se ridică la înălțimea admirației: până la urmă ucide un asemenea viteaz, dacă-l are la mână, și-i dă lui, neînfrântului,
 30 ultimul său onor: dacă s-ar fi văicărit, dacă i-ar fi pierit de pe chip expresia sarcasmului rece, dacă s-ar fi arătat vrednic de dispreț, – nu-i vorbă, ar fi putut să rămână în viață, ca un câine, – n-ar mai fi întărit mândria spectatorului și, în locul admirației, ar fi apărut compătimirea.

136

35 Fericirea în compătimire. – Dacă stabilești, precum indienii, drept scop al întregii activități intelectuale cunoașterea mizeriei omenești și rămâi, de-a lungul a multe generații ale spiritului,

credincios unei astfel de intenții teribile: compătimirea sfârșește prin a primi, în ochii unor asemenea oameni ai pesimismului ereditar, o nouă valoare, în chip de putere conservatoare a vieții, menită să facă totuși suportabilă existența, deși, în aparență, ea merită să fie curmată de atâta lehamite și de atâtea grozăvii. Compătimirea ajunge să fie leacul împotriva sinuciderii, un sentiment care presupune plăcere și dă să se guste, în doze mici, o anume superioritate: ne distrage, ne umple inima, ne alungă frica și încremenirea, ne încurajează să vorbim, să ne plângem și să acționăm, – este relativ o fericire, în comparație cu mizeria cunoașterii, care-l încolțește pe individ din toate părțile, îl cufundă în beznă și-i taie răsufarea. Fericirea însă, oricare ar fi ea, oferă aer, lumină și liberă mișcare.

137

De ce să ne dublăm "eul"? – A ne privi propriile trăiri cu ochiul cu care obișnuim să le privim dacă sunt trăirile altora – liniștește foarte mult și este o terapie recomandabilă. Dimpotrivă, a privi și a trata trăirile altora ca și când ar fi ale noastre – cerința unei filozofii a compătimirii –, lucrul acesta ne-ar distruge, și încă în foarte scurtă vreme: să încercăm numai și să nu fantazăm mai mult! Desigur, în afară de aceasta, cea primă maximă este mai conformă cu rațiunea și cu buna noastră voință de raționalitate, căci noi judecăm mai obiectiv valoarea și sensul unui eveniment dacă-l vizează pe altul, și nu pe noi: de exemplu, valoarea unui caz de moarte, a unei pierderi de bani, a unei calomnii. Compătimirea ca principiu al acțiunii, cu cerința: "să suferi din pricina răului altuia așa cum suferă el însuși", ar atrage după sine, din contră, faptul că punctul de vedere al eului, cu exagerările și aberațiile sale, ar trebui să devină și punctul de vedere al celuilalt, al celui ce compătimentește: așa încât noi am avea de suferit din pricina eului nostru și, totodată, a eului celuilalt și ne-am împovăra de bunăvoie, în felul acesta, cu o dublă iraționalitate, în loc să micșorăm povara propriului eu cât mai mult cu putință.

138

Faptul de a deveni mai delicat. – Când îl iubim, îl venerăm, îl admirăm pe cineva, iar acum, într-un târziu, constatăm că el suferă, – întotdeauna cu mare stupefacție, fiindcă noi nu gândim altfel decât că fericirea noastră decurgând de la el ar veni dintr-un izvor abundent de fericire proprie, – în felul acesta, sentimentul nostru de iubire, venerație și admirație se transformă în ceva esențial: devine mai

delicat, adică: prăpastia dintre el și noi pare înlăturată, pare a avea loc o egalizare. Abia acum apare pentru noi posibilitatea de a-l răsplăti, în timp ce, mai înainte, el figura în reprezentarea noastră mai presus de recunoștința noastră. Această posibilitate de răsplătire ne face o mare
 5 bucurie și ne înalță sufelește. Căutăm să ghicim ce-i alină durerea și-i dăm acest leac; dacă vrea vorbe, priviri, atenții, servicii, daruri mângâietoare, – i le dăm; în primul rând însă: dacă vrea să suferim din pricina suferinței sale, atunci ne arătăm suferinzi, dar, pe lângă toate acestea, încercăm plăcerea recunoștinței active: ca una care,
 10 exprimându-ne concis, este curată răzbunare. Dacă el nu vrea și nu acceptă absolut nimic de la noi, atunci plecăm înfrigurați și triști, aproape jigniți: e ca și când recunoștința ne-ar fi respinsă, – iar în acest punct de onoare, chiar și cel mai binevoitor om este susceptibil. – Din toate acestea rezultă că, până și în cazul cel mai favorabil, în pătimire este ceva înjositor,
 15 iar în compătimire ceva înălțător și dătător de superioritate; ceea ce desparte pe vecie cele două simțăminte.

139

Pretins superioară! – Afirmăți că morala compătimirii este o morală superioară celei a stoicismului? Dovediți-o! dar luați aminte că, pe
 20 de altă parte, "superior" și "inferior" în morală nu se pot stabili după niște coți morali: căci nu există morală absolută. Așadar, luați-vă de altundeva etaloanele – întreceți-vă pe voi înșivă!

140

Laudă și blam. – Dacă un război se sfârșește prost, ne
 25 interesăm cine poartă "vina" războiului; dacă se încheie victorios, îi ridicăm în slăvi inițiatorul. Peste tot unde are loc un eșec se caută vina; căci acesta comportă o deprimare împotriva căreia se folosește involuntar singurul leac: o nouă ațâțare a sentimentului puterii – și aceasta se găsește în condamnarea "vinovatului". Acest vinovat nu este, în nici
 30 un caz, țapul ispășitor al vinii altora: el este victima celor slabi, umiliți, simpli care vor să-și dovedească, din vreo cauză oarecare, că au încă putere. Chiar și a se condamna pe ei înșiși poate fi un mijloc de a se ajuta, după o înfrângere, să dobândească sentimentul puterii. – Dimpotrivă, glorificarea inițiatorului este adesea rezultatul la fel de orb al unui alt instinct
 35 care vrea să aibă victima lui, – iar de data aceasta, jertfa îi miroase victimei înseși dulce și îmbietor –: adică, dacă un popor, o societate este copleșită de sentimentul puterii în urma unui mare și fascinant succes și dacă apare

o plictiseală de victorie, ne mai pierde din mândrie; se naște sentimentul a b n e g a ț i e i, care-și caută obiectul. – Că suntem blamați sau că suntem lăudați, pentru semenii noștri suntem, de obicei, pretextele, și de prea multe ori pretextele arbitrar prinse și trase de păr, de a face să se
 5 reverse nevoia de blamare și lăudare umflată în ei: în ambele cazuri le facem o binefacere, în privința căreia noi nu avem nici un merit și pentru care ei nu trebuie să mulțumească defel.

141

Mai frumoasă, dar de mai mică valoare. – Moralitate
 10 pitorească: iată moralitatea afectelor care se dezvoltă repede, a tranzițiilor bruște, a gesturilor și a accentelor patetice, energice, teribile, solemne. Este treapta b a r b a r ă a moralității: să nu ne lăsăm, grație farmecului ei estetic, ispitiți să-i rezervăm un rang superior.

142

15 E m p a t i e *. – Pentru a-l înțelege pe altul, adică pentru a-i re-
 produce sentimentul în noi, mergem, de fapt, frecvent la originea cutărui sau cutărui sentiment al său și întrebăm, de pildă: d e
 ce este abătut? – pentru a deveni apoi, din același motiv, noi înșine abătuți;
 dar mult mai obișnuit este să trecem cu vederea cauza și să dăm naștere
 20 sentimentului în noi, după efectele pe care acesta le exercită și le prezintă
 pe altul, reproducând pe propria-ne piele expresia ochilor săi, a glasului său, a mersului său, a ținutei sale (cel puțin până la o vagă asemănare a
 jocului mușchilor și a inervației) (ori chiar figurându-le în cuvânt, pictură,
 muzică). Atunci se naște în noi un sentiment asemănător, în urma unei
 25 vechi asocieri a mișcării și a sentimentului, care este deprinsă a culisa
 înainte și înapoi. În această iscusință de a înțelege sentimentele altuia am
 ajuns foarte departe și, în prezența unui om, ne punem întotdeauna în
 practică, aproape automat, această iscusință: să examinăm mai cu seamă
 jocul liniilor pe chipul femeilor, cum tremură și strălucește cu totul din pricina
 30 acelei neîncetate imitări și reflectări a ceea ce este resimțit de jur împrejurul
 lor. Cel mai limpede însă ne arată muzica ce maeștri suntem noi în ghicirea
 rapidă și subtilă a sentimentelor și în empatie: adică, în timp ce muzica
 este o imitație a imitației sentimentelor și, în ciuda acestei îndepărtări și
 nedeterminări, ne face încă destul de des părtași la ele, așa încât ne
 35 întristăm fără cel mai mic motiv de întristare, ca niște bufoni desăvârșiți,

*Mitempfung

numai fiindcă auzim sunete și ritmuri care amintesc oarecum de timbrul vocii și de mișcarea celor întristați sau chiar de obiceiurile lor. Se povestește despre un rege danez că muzica unui bard i-a stârnit un asemenea entuziasm războinic, încât a sărit în sus și a ucis cinci persoane din curtea regală adunată împrejurul său: n-a fost nici un război, nici un dușman, mai degrabă contrariul tuturor acestora, dar forța care, pornind de la sentiment, ajunge pe cale deductivă la cauză a fost destul de mare ca să învingă evidența și rațiunea. Dar tocmai acesta este aproape întotdeauna efectul muzicii (presupunând că ea chiar produce efect –) și n-avem nevoie de cazuri atât de paradoxale pentru a înțelege acest lucru: starea sentimentală în care ne aduce muzica este aproape de fiecare dată în contradicție cu evidența situației noastre reale și cu rațiunea, care cunoaște această situație reală și cauzele ei. – Dacă întrebăm prin ce ne-a devenit atât de familiară reproducerea sentimentelor altora, nu încape nici o îndoială în privința răspunsului: omul, fiind cea mai fricoasă dintre toate creaturile, în virtutea naturii sale delicate și fragile, a avut în frica lui învățătoarea acelei empatii, a acelei înțelegeri rapide a sentimentului altuia (inclusiv al animalului). De-a lungul miilor de ani, el a văzut o primejdie în tot ce-i era străin și în tot ce era înșuflețit: la vederea unor astfel de lucruri, imita pe loc expresia fizionomică și comportamentală și ajungea la propria concluzie cu privire la felul rău intenționat ascuns în dosul acestor trăsături ale feței și al acestei comportări. Această interpretare a tuturor mișcărilor și liniilor în sensul intențiilor lor, omul a aplicat-o chiar la natura lucrurilor neînșuflețite – în iluzia că nu există nimic neînșuflețit: eu cred că tot ce numim noi sentiment al naturii, la vederea cerului, a câmpului, a stâncii, a pădurii, a furtunii, a stelelor, a mării, a peisajului, a primăverii, își are aici originea, – fără străvechea deprindere a fricii de a vedea toate acestea sub un al doilea înțeles ascuns în ele, nu ne-am bucura astăzi de natură, așa cum nu ne-am fi bucurat de om și de animal fără acea învățătoare a înțelegerii, frica. Bucuria și uimirea plăcută și, în sfârșit, sentimentul ridicolului sunt, de fapt, odraslele venite mai târziu pe lume ale empatiei și frații mult mai tineri ai fricii. – Capacitatea înțelegerii imediate – care se bazează deci pe capacitatea de a simula repede – se micșorează la oamenii și la popoarele mândre și autoritare, fiindcă li-e mai puțin frică: dimpotrivă, toate tipurile de înțelegere și simulare se află la ele acasă printre popoarele timorate; aici se află și patria adevărată a artelor imitative și a inteligenței superioare. – Dacă, pornind de la o asemenea teorie a empatiei, așa cum propun eu aici, mă gândesc la teoria, preferată și consacrată tocmai azi, a unui proces mistic în virtutea căruia

- compătimitatea face din două ființe una singură și-i înlesnește astfel uneia înțelegerea imediată a celeilalte: dacă-mi aduc aminte că un spirit așa de luminat ca acela al lui Schopenhauer se bucura de asemenea fleacuri încântătoare și futile și, la rândul lui, a transplatat această bucurie în spirite luminate și parțial luminate: nu pot atunci să-i pun capăt mirării și compasiunii.
- 5 Ce mare trebuie să fie plăcerea noastră pentru absurditatea incomprehensibilă! Cât de aproape de un nebun continuă să se afle omul desăvârșit, când pleacă urechea la *secretele* sale dorințe intelectuale! – (De ce s-o fi simțit Schopenhauer, de fapt, atât de recunoscător, atât de
- 10 profund obligat față de Kant? O să se vădească odată absolut neechivoc: cineva spusese cum ar putea fi depozitat imperativul categoric al lui Kant de *qualitas occulta** și făcut inteligibil. La care Schopenhauer izbucnește în aceste cuvinte: "Inteligibilitatea imperativului categoric! Idee fundamental aiurită! Beznă egipteană! Ferească-ne cerul să nu devină încă
- 15 inteligibil! Tocmai faptul că există un incomprehensibil, că *acest* *intelect* *jalnic*, dimpreună cu conceptele sale, este îngrădit, condiționat, limitat, amăgitor; această certitudine este marele dar al lui Kant." – Să apreciem acum dacă are bunăvoință să cunoască lucrurile morale cineva care se simte din capul locului încântat de credința în
- 20 *incomprehensibilitatea* acestor lucruri! Unul care crede încă în mod sincer în iluminările venite de sus, în magie și vedenii și în urâtenia broaștei râioase!)

143

- Vai dacă *acest* instinct se va dezlănțui odată! –
- 25 Presupunând că instinctul devotamentului și al grijii pentru alții ("afecțiunea simpatcă") ar fi de două ori mai puternic decât este, situația n-ar putea fi deloc suportată pe pământ. Să ne gândim numai ce de prostii nu face fiecare din devotament și grijă pentru el însuși, zi de zi și ceas de ceas, și cât de antipatic poate fi el atunci: ce s-ar întâmpla dacă am deveni
- 30 noi pentru alții obiectul acestor prostii și agasări cu care până acum nu s-au pedepsit decât pe ei înșiși! N-am rupe-o la fugă orbește, de îndată ce un "aproape" s-ar apropia de noi? Și n-am îmbrăca oare afecțiunea simpatcă în cuvinte la fel de aspre ca acelea în care îmbrăcăm astăzi egoismul?

*În lat. în text: "insuşirea ascunsă" (n.t.).

144

A ne astupa urechile la vaiete. – Dacă ne lăsăm adumbriți de vaiete și suferința celorlalți muritori și ne acoperim propriul cer cu nori, cine trebuie să suporte atunci consecințele acestei adumbriri?

5 Fără îndoială, ceilalți muritori, și aceasta pe lângă toate celelalte poveri ale lor! Noi nu putem fi pentru ei nici salvați, nici înțremați, dacă vrem să fim ecoul tânguirii lor, chiar dacă ne plecăm mereu urechea doar la ea, – afară numai dacă am deprinde arta olimpienilor și ne-am recomforta pe viitor grație nenorocirii oamenilor, în loc de a deveni

10 nefericiți din această pricină. Dar lucrul acesta este pentru noi puțin prea olimpien: deși, o dată cu plăcerea tragediei, noi am făcut deja un pas către acest canibalism ideal al zeilor.

145

“Neegoist!” – Cutare e gol și vrea să se umple, cutare e burdușit

15 și vrea să se deșarte, – amândoi simt nevoia să-și caute un individ care să le servească în acest scop. Și acest fenomen, înțeles în adevăratul sens, îl numim în ambele cazuri cu un singur cuvânt: iubire, – cum? iubirea ar trebui să fie ceva neegoist?

146

20 Trecând și peste aproapele nostru. – Cum? Esența a ceea ce este cu adevărat moral ar consta în faptul că avem în vedere consecințele imediate și iminente ale actelor noastre pentru celălalt și că ne decidem în funcție de ele? Aceasta nu-i decât o morală îngustă și mic-burgheză, dacă mai poate fi morală: dar mi se pare un mod superior și mai

25 liber de a gândi dacă trecem cu vederea și peste aceste consecințe imediate pentru celălalt și dacă promovăm scopuri mai îndepărtate, eventual și prin suferința celui alt, – de exemplu, dacă promovăm cunoașterea chiar și în ciuda convingerii că liberalismul nostru de paradă îi va arunca în primul rând și în mod direct pe ceilalți în brațele îndoiielii, ale grijii și a ce-i mai rău. Ne-avem dreptul să-l tratăm pe aproapele nostru cel

30 puțin așa cum ne tratăm pe noi? Iar dacă, în cazul nostru, nu ne gândim într-un mod așa de îngust și de mic-burghez la consecințele și suferințele directe: de ce ar trebui s-o facem în cazul lui? Admițând că am avea simțul sacrificiului propriu: ce ne-ar interzice să-l sacrificăm și pe aproapele

35 nostru o dată cu noi? – așa cum au făcut-o până acum statul și principele, care-l sacrificau pe un cetățean în folosul altora, “ținând seama de interesele generale”, cum se spunea. Dar și noi avem interese generale și poate mai

generale: de ce n-ar putea fi sacrificați în numele generațiilor viitoare câțiva indivizi din generațiile prezente? așa încât mâhnirea lor, neliniștea lor, disperarea lor, erorile lor și pașii lor temători să fie considerați necesari, din moment ce un brăzdar nou ar urma să scurme pământul și să-l facă
 5 roditor pentru toți? – În sfârșit: noi îi transmitem concomitent aproapelui nostru mentalitatea în care el poate să se simtă victimă, îl convingem să accepte misiunea pentru care îl folosim. Suntem oare fără milă? Dar, dacă vrem să reputăm victoria asupra-ne, trecând și peste mila noastră, nu-i aceasta oare o atitudine și o dispoziție
 10 superioară și mai liberă decât aceea în care te simți în siguranță ori de câte ori ai lămurit dacă o faptă îi face bine sau rău aproapelui? Dimpotrivă, prin sacrificiu – în care suntem incluși noi și semenii noștri –, am întări și am înălța totuși mai sus sentimentul universal al puterii omenești, presupunând și că n-am reuși mai mult. Dar chiar și aceasta ar fi
 15 o creștere pozitivă a fericirii. – În sfârșit, dacă și aceasta – dar gata, nici un cuvânt în plus! Ajunge o privire, și m-ați înțeles.

147

Cauza "altruismului". – Oamenii, în totalitatea lor, au vorbit despre iubire atât de emfatic și de idolatru, fiindcă n-au prea avut
 20 parte de ea și n-au putut niciodată să se-nfrupte pe săturate din această hrană: așa a devenit ea pentru ei "hrana zeilor". Dacă un poet ar dori să arate odată iubirea omenească generală ca existentă în fresca unei utopii: în mod sigur ar trebui să descrie o situație dureroasă și ridicolă, așa cum pământul n-a mai văzut, – fiecare fiind înconjurat,
 25 stânjenit și râvnit nu de un singur adorator, cum se întâmplă azi, ci de mii, ba chiar de toți, în virtutea unui instinct invincibil, pe care îl vom injuria și blestema apoi, așa cum a făcut-o omenirea de altădată cu egoismul; și cântăreții acelei situații, dacă le lăsăm liniștea necesară pentru a crea, nevisând la altceva decât la fericitul trecut fără de iubire, la egoismul divin,
 30 la singurătatea, tihna, impopularitatea, faptul de a fi urât și disprețuit, încă posibile într-o zi pe pământ, și la cum s-o mai fi numind mereu întreaga ticăloșie a scumpului regn animal în care noi trăim.

148

35 O privire în depărtare. – Dacă sunt morale, așa cum într-adevăr le-am definit, doar actele care sunt săvârșite de dragul altuia și

- numai de dragul lui, atunci nu există acte morale! Dacă sunt morale – cum sună o altă definiție – doar actele care sunt săvârșite în deplină libertate de voință, atunci, de asemenea, nu există acte morale! – Și ce-i, așadar, ceea ce n u m i m astfel și care, în orice caz, există și se cere explicat?
- 5 Sunt consecințele unor greșeli intelectuale. – Și, presupunând că ne-am debarasa de aceste erori, ce s-ar alege de “actele morale”? – În virtutea acestor erori, noi am atribuit până acum unor acte o valoare mai mare decât o au: le-am separat de actele “egoiste” și “nelibere”. Dacă azi le încadrăm iarăși în categoria acestora, așa cum trebuie s-o facem, atunci le
- 10 m i c ș o r ă m în mod sigur valoarea (sentimentul valorii), și aceasta sub nivelul rezonabil, fiindcă actele “egoiste” și “nelibere” au fost până acum mult subestimate, pe baza acelei preinse deosebiri extrem de profunde și de lăuntrice. – Oare, începând de acum, tocmai ele vor fi săvârșite de mai puține ori, din moment ce sunt, de acum încolo, mai puțin apreciate? –
- 15 Inevitabil! Cel puțin pentru o bună bucată de vreme, atâta cât balanța sentimentului valorii este sensibilă la reacția greșelilor anterioare! Dar compensația noastră constă în aceea că redăm oamenilor buna dispoziție în vederea săvârșirii actelor discreditate ca egoiste și le restabilim valoarea, – le r ă p i m acestora c o n ș t i i n ța vinovată! Și,
- 20 întrucât până acum acestea au fost de departe cele mai frecvente și vor fi așa în toate vremurile ce vor să vie, depozedăm întregul tablou al faptelor și al vieții de a p a r e n ța lui n e f a s t ă ! Acesta este un rezultat foarte deosebit! Când omul nu se mai consideră rău, încetează de a fi astfel!

Cartea a treia

149

Mici acte nonconformiste sunt necesare! – A acționa măcar o dată, în chestiuni de morală, împotriva convingerii noastre sănătoase; a face concesii practicii și a ne restrânge libertatea spirituală în această privință; a proceda ca toți oamenii și, prin aceasta, a ne arăta amabili față de toți și a le face bine tuturor, oarecum în compensație pentru nonconformismul opiniilor noastre: – toate acestea trec, în cazul multor oameni relativ liberali, nu numai ca neîngrijorătoare, ci și ca “oneste”,
10 “umane”, “tolerante”, “nepedante” și cum or mai suna frumoasele cuvinte de adormit conștiința intelectuală: și astfel, cutare își aduce copilul la botezul creștin și este, în același timp, ateu, cutare se duce la război ca toată lumea, oricât de mult ar condamna ura între popoare, iar al treilea dă fuga cu o femeiușcă la biserică, fiindcă aceasta are rubedenii evlavioase,
15 și face legământ în fața unui preot, fără a se rușina. “N-are i m p o r t a n ț ă dacă și unul ca noi face ceea ce toți fac și au făcut întotdeauna” – așa sună cumplita prejudecată! Cumplita eroare! Căci nu există nimic mai important decât dacă se confirmă încă o dată, grație faptei unui recunoscut ca rațional, ceea ce este deja puternic, tradițional și recunoscut
20 ca lipsit de rațiune: prin aceasta, fenomenul respectiv echivalează în ochii tuturor celor ce aud de așa ceva cu sancțiunea rațiunii înseși! Tot respectul pentru opiniile voastre! Dar niște mici acte nonconformiste sunt mai de preț!

150

25 Hazardul căsătoriilor. – De-aș fi un zeu, și încă un zeu binevoitor, căsătoriile oamenilor m-ar impacienta mai mult ca orice. Cât de departe poate ajunge un individ la șaptezeci, ba chiar la treizeci de ani, – este de mirare chiar pentru zei! Dar dacă vedem apoi cum își atârnă el moștenirea și agoniseala acestei lupte și victorii, laurii umanității sale,
30 de cea dintâi muchie ieșită în cale, de unde-i culege vreo femeiușcă; dacă vedem cât de priceput este acesta să câștige, cât de nepriceput să păstreze, ba chiar cum nu se gândește deloc că, prin procreație, poate pregăti o viață și mai victorioasă: ne impacientăm, cum am spus, și ne zicem < > *

*Întregirea noastră (n.t.).

"Pe lungă durată, din omenire nu se alege nimic, indivizii se irosesc, hazardul căsătoriilor face imposibilă orice rațiune a unui curs ascendent al omenirii; – să încetăm a fi zeloșii spectatori și bufoni ai acestei comedii fără de rost!" – În această dispoziție, zeli lui Epicur s-au retras odinioară în liniștea și beatitudinea lor divină: obosiseră de oameni și de intrigile lor amoroase.

151

Aici trebuie inventate noi idealuri. – N-ar trebui îngăduit ca, îndrăgostit fiind, să iei o hotărâre cu privire la viața ta și, din pricina unui capriciu violent, să-ți stabilești o dată pentru totdeauna caracterul propriei
10 tovrășii: ar trebui să delarăm public drept nule jurămintele celor ce se iubesc și să le refuzăm căsătoria: – și aceasta pentru că ar trebui să luăm căsătoria cu mult mai în serios! așa încât, în cazurile în care ea s-a înfăptuit până acum, să nu reușească, de regulă, în ciuda acestui fapt! Nu sunt oare cele mai multe căsătorii de așa natură, încât nu dorim un al treilea ca martor?
15 Și tocmai acest al treilea – copilul – nu lipsește aproape niciodată și este mai mult decât un martor, adică țapul ispășitor!

152

Formulă de jurământ. – "Dacă mint acum, nu voi mai fi un om onorabil și oricine să mi-o poată spune în față." – Această formulă o
20 recomand în locul jurământului depus în instanță și al invocării obișnuite a lui Dumnezeu în această situație: este mai puternică. Nici evlaviosul n-are vreun motiv să i se opună: căci, de îndată ce jurământul de până acum nu mai folosește * îndeajuns, evlaviosul trebuie să asculte de catehismul său, care prevede(:)** "Să nu iei numele Domnului Dumnezeului
25 tău în deșert***!"

153

Un nemulțumit. – Iată unul din acei viteji de demult: se supără pe civilizație, deoarece socotește că aceasta ar ținți să facă accesibile și celor lași – toate lucrurile bune, onoruri, comori, femei frumoase.

154

30 Consolarea celor primejduiți. – Grecii, într-o viață care era așa de pândită de mari primejdii și tulburări, căutau un fel de siguranță

*nützt

**Întregirea noastră (n.t.).

***unnützlich: "fără folos" (n.t.).

a sentimentului și un ultim refugium* în meditație și cunoaștere. Noi, într-o situație incomparabil mai sigură, am adus primejdia în meditație și cunoaștere și ne liniștim și odihnim de ea în vârtejul vieții.

155

- 5 Scepticism stins. – Acțiuni temerare se întâlnesc în epoca modernă mai rar decât în antichitate și în evul mediu, – probabil fiindcă epoca modernă și-a pierdut credința în semne prevestitoare, oracole, stele și prezicători. Adică: am devenit incapabili să credem într-un viitor destinat nouă, așa cum credeau cei vechi, care – altfel decât noi – erau
10 cu mult mai puțin sceptici în privința a ceea ce vine decât în privința a ceea ce există deja.

156

- Răul din orgoliu. – “Numai să nu ne simțim prea bine!” – aceasta era îngrijorarea tainică a grecilor în vremurile lor bune. De aceea își predicau
15 măsura. Iar noi?

157

- Cultul “gemetelor naturale”. – Ce indică faptul că, față de manifestările durerii, față de lacrimi, tânguiri, reproșuri, gesturi de mânie ori de umilință, cultura noastră nu este numai indulgentă, ci le și numește
20 bune și le socotește printre iminențele mai nobile? – În timp ce spiritul filozofiei antice le privea cu dispreț și nu le recunoștea absolut nici o necesitate. Să ne amintim măcar cum Platon – adică: nu unul dintre cei mai inumani filozofi – vorbește de Filoctetul scenei tragice. Să-i lipsească
oare culturii noastre moderne “filozofia”? Să facem oare parte cu toții, după
25 estimarea acelor filozofi antici, din “gloată”?

158

- Climatul lingușitorului. – Pe lingușitorii ce se gudură precum câinii nu mai trebuie să-i căutăm astăzi în preajma principilor, –
30 aceștia au prins gust de militari, gust pe care lingușitorul nu-l agreează. Dar, în preajma bancherilor și a artiștilor, acea floare mai crește și azi.

159

Cei ce scoală morții din mormânt. – Oamenii vanitoși pun mai mare preț pe un crâmpei de trecut din clipa în care se pot transpune

*În lat. în text (n.t.).

în el (mai cu seamă dacă acest lucru e dificil), ba chiar vor, pe cât se poate, să-l reînvie acum din morți. Întrucât însă există mereu o sumedenie de vanitoși, riscul studiilor istorice, de îndată ce o întreagă epocă se ocupă cu el, nu-i, de fapt, neglijabil: prea multă energie se risipește cu toate trezirile
5 posibile din morți. Poate că, din această perspectivă, înțelegem cel mai bine întreaga mișcare a romantismului.

160

Vanitoși, pofticioși și puțin înțelepți. – Poftele voastre sunt mai mari decât inteligența voastră, iar vanitatea voastră este și mai
10 mare decât poftele voastre, – unor astfel de oameni cum sunteți voi trebuie să li se recomande cu desăvârșire de s i u l d e m u l t ă practică creștină și, pe deasupra, puțină teorie schopenhaueriană!

161

Frumusețe pe măsura epocii. – Dacă sculptorii, pictorii și
15 muzicienii noștri vor să surprindă spiritul vremii, trebuie să reprezinte frumusețea durdulie, gigantescă și nervoasă: așa cum grecii, sub vraja propriei morale a măsurii, au văzut și au reprezentat frumusețea în forma lui Apollo de la Belvedere. Ar trebui să-l numim, de fapt, u r â t ! Dar "clasiciștii" stupizi ne-au făcut să pierdem orice sinceritate!

20

162

Ironia contemporanilor. – În momentul de față este specific european să tratăm cu ironie toate interesele mari, fiindcă, din pricina zelului pus în serviciul lor, nu avem timp să le luăm în serios.

163

Împotriva lui Rousseau. – Dacă este adevărat că civilizația noastră are în sine ceva nemernic: aveți libertatea de a alege să conchideți în continuare cu Rousseau (<:)* "Această civilizație nemernică este vinovată de moralitatea noastră r e a" sau să trageți, împotriva lui Rousseau, concluzia (<:)* "Moralitatea noastră b u n ă este vinovată de această
25 nemernicie a civilizației. Noțiunile noastre sociale de bine și de rău, șubrede, nebărbătești, și predominarea lor monstruoasă asupra trupului și a sufletului au sfârșit prin a șubrezi toate trupurile și toate sufletele și prin a frânge oamenii de sine stătători, independenți, sinceri, stâlpii unei civilizații

*Întregirea noastră (n.t.).

puternice: acolo unde mai întâlnim astăzi moralitatea rea, vedem ultimele ruine ale acestor stâlpi." Așa că două paradoxuri stau față-n față! Este imposibil ca adevărul să fie aici de ambele părți: și oare este de o parte cele două? Rămâne de văzut.

5 164

P o a t e p r e m a t u r . – În prezent se pare că, sub tot felul de nume false și derutante și, de cele mai multe ori, într-o mare confuzie, se fac, din partea acelor care nu rămân legați de datinile și legile în vigoare, primele tentative de a se organiza și de a-și crea astfel o l e g i t i m i t a t e : în timp
10 ce până acum, discreditați ca nelegiuți, liber-cugetători, imorali, ticăloși, ei trăiau, corupți și corupători, sub blestemul proscritiei și al conștiinței vinovate. Acest lucru trebuie socotit, în linii mari, d r e p t ș i b u n , chiar dacă transformă secolul viitor într-unul periculos și-i pune fiecăruia arma în spate: numai ca să fie o forță opusă care să amintească mereu că nu
15 există o morală ce te face ea singură morală și că orice moralitate ce se afirmă exclusiv pe sine însăși ucide prea multă energie bună și deci omenirea are prea mult de plătit. Nonconformiștii, care de atâtea ori sunt spiritele inventive și fecunde, nu mai trebuie sacrificați; nici măcar nu mai trebuie considerat scandalos că nu te conformezi moralei în fapte și gânduri;
20 trebuie făcute numeroase experimente noi de viață și de comunitate; trebuie eliminată din lume o uriașă povară de conștiință vinovată, – aceste țeluri extrem de generale ar trebui recunoscute și promovate de toți oamenii cinstiți și căutători de adevăr!

165

25 C e m o r a l ă n u p l i c t i s e ș t e . – Principalele comandamente morale pe care un popor și le propovăduiește sieși și admite să i se predice mereu și mereu se află în relație directă cu principalele sale defecte și, de aceea, nu ajung să-l plictisească. Grecii, a căror cumpătare, al căror curaj
rece, simț justițiar și, în general, bun-simț s-au pierdut de prea multe ori,
30 plecau urechea la cele patru virtuți socratice, – căci aveau atâta nevoie de ele și totuși atât de puțin talent tocmai pentru ele!

166

L a r ă s p â n t i e . – Pfui! vă vreți într-un sistem în care ori trebuie să fii roată pe de-a-ntregul ori nimerești sub roți! în care se înțelege de la
35 sine că fiecare e s t e lucrul pentru care este f ă c u t de sus! În care căutarea de "proptele" ține de datoriile naturale! în care nimeni nu se simte insultat dacă atrage atenția asupra unui bărbat printr-un semn având înțelesul "poate

să vă fie de folos odată”; în care nu te rușinezi să faci vizite pentru a-i cere unei persoane să intervină în favoarea ta! În care nici măcar nu bănuiești cum, printr-o încadrare deliberată în asemenea moravuri, te-ai caracterizat, o dată pentru totdeauna, drept hârb al naturii, pe care alții pot să-l întrebuițeze și să-l spargă, fără a se simți cătuși de puțin responsabili pentru asta; ca și când a-i spune: “De așa soi cum sunt eu niciodată nu se va duce lipsă: apucați-mă! Fără fasoane!” –

167

Omagierile necondiționate. – Dacă mă gândesc la cel mai citit filozof german, la cel mai audiat muzician german și la cel mai respectat politician german, trebuie să-mi mărturisesc: astăzi le este tare greu germanilor, acest popor al sentimentelor necondiționate, și aceasta din cauza propriilor lor oameni de seamă. În cele trei situații, avem de văzut un spectacol splendid: de fiecare dată un fluviu în propria lui albie, săpată de el însuși, și așa de puternic pus în mișcare, încât ar putea lăsa adeseori impresia că ar vrea să urce muntele. Și, cu toate acestea, oricât de departe am împinge venerația noastră: cui nu i-ar face plăcere să fie, în linii mari, de altă părere decât Schopenhauer! – Și cine ar putea fi azi de aceeași părere cu Richard Wagner, în ansamblu și în detalii? oricât ar fi de adevărat ceea ce a spus cineva, că peste tot unde primește el lovituri și unde dă el lovituri, zace în groapă o problemă, – ajunge, nici el însuși n-o scoate la lumină. – Și, în sfârșit, câți n-ar vrea din toată inima să fie de aceeași părere cu Bismarck, chiar dacă acesta n-ar avea aceeași părere decât cu el însuși ori cel puțin ar mima că o are pe viitor! De fapt: fără principii, dar cu instincte fundamentale, un spirit mobil în slujba unor instincte fundamentale și tocmai de aceea fără principii, – lucrul acesta n-ar trebui deloc să bată la ochi la un politician, mai degrabă să treacă drept oportun și firesc; dar, din păcate, până acum el n-a fost în nici un caz în firea nemților! La fel de puțin ca zgomotul făcut în jurul muzicii și ca dezacordul și decepția provocate de muzician, la fel de puțin ca noua și extraordinara poziție adoptată de Schopenhauer: și anume, nici deasupra lucrurilor, nici în genunchi în fața lucrurilor – ambele atitudini ar putea fi numite încă nemțești –, ci împotriva lucrurilor! De necrezut! Și neplăcut! A te situa în același rând cu lucrurile și totuși ca adversar al lor, la urma urmelor chiar ca adversarul tău însuși! – ce poate face admiratorul necondiționat cu un asemenea model! Și mai ales cu trei asemenea modele care nu vor să trăiască în pace nici măcar între ele! Iată-l pe Schopenhauer un adversar al muzicii lui Wagner și pe

Wagner un adversar al politicii lui Bismarck, pe Bismarck un adversar al oricărui wagnerianism și schopenhauerianism! Ce rămâne atunci de făcut? Unde să te refugiezi cu setea ta de "a omagia cu ghiotura"? Dacă am putea selecta cumva din muzica muzicianului câteva sute de măsuri de muzică

5 bună, care să-ți meargă la inimă și cărora să-ți placă să le mergi la inimă, fiindcă au o inimă, – dacă ne-am putea trage la o parte cu această mică pradă, și tot restul – să-l uităm? Și să născocim ceva asemănător în privința filozofului și a politicianului, – să facem o selecție, să ne meargă la inimă și mai cu seamă să uităm restul? Da, numai de n-ar fi așa

10 de grea uitarea! Era odată un om foarte mândru, care nu voia să accepte absolut nimic, bine și rău, decât de el însuși: când a avut însă nevoie de uitare, nu și-a putut-o da personal, ci a trebuit să invoce de trei ori spiritele; ele au venit, i-au ascultat ruga și la urmă au spus: "Tocmai lucrul acesta nu stă în puterea noastră!" Oare germanii n-ar trebui să profite de experiența

15 lui Manfred? De ce, una-două, să conjurăm spiritele! E inutil, nu uiți când vrei să uiți. Și cât de mare ar fi "restul" pe care ar trebui să-l uităm în cazul acestor trei oameni de seamă ai timpului nostru, pentru a putea fi pe viitor admiratorii lor cu ghiotura! Atunci este mai recomandabil totuși să ne folosim de buna ocazie și să încercăm ceva nou: să creștem, adică, în

20 onestitate față de noi înșine și să devenim, dintr-un popor obișnuit cu papagalicia fidelă și cu ostilitatea cumplită și oarbă, un popor al consimțământului condiționat și al rivalității binevoitoare; dar, înainte de toate, să învățăm că omagiile necondiționate aduse unor persoane sunt ceva caraghios, că a învăța altfel în această privință nu-i nici pentru germani

25 rușinos și că există un dicton profund, demn de ținut minte: "Ce qui importe, ce ne sont point les personnes: mais les choses."* Acest dicton este, asemeni celui ce l-a pronunțat, mare, curajos, simplu și laconic, – întocmai precum Carnot, soldatul și republicanul. – Dar este permis oare să le vorbești astăzi germanilor în felul acesta despre un francez, mai mult,

30 despre un republican? Poate că nu; ba poate că nu-i permis nici măcar să amintești ceea ce, la vremea sa, îi era permis lui Niebuhr să le spună germanilor: nimeni nu i-a dat într-atât impresia adevăratei măreții precum Carnot.

168

35 Un model. – Ce iubesc eu la Tucidide, ce face să-l prețuiesc mai mult decât pe Platon? El se bucură fără margini și fără cea mai mică idee preconcepută de orice este tipic în om și în evenimente și găsește că de

*În fr. în original: "Ceea ce contează nu sunt nicidecum persoanele. ci lucrurile." (n.t.)

fiecare tip ține un quantum de dreptă judecată: aceasta caută el s-o descopere. El dispune de o justiție practică mai mare ca a lui Platon; nu este un denigrator și minimalizator al oamenilor care nu-i plac sau care i-au pricinuit durere în viață. Dimpotrivă: el remarcă ceva măreț în toate lucrurile și persoanele sau le conferă așa ceva, nevăzând decât tipuri; oricât ar avea de-a face întreaga posteritate, căreia îi închină opera sa, cu ceea ce nu ar fi tipic! Astfel ajunge la o ultimă și magnifică eflorescență în el, cugetătorul despre oameni, acea cultură a celei mai lipsite de prejudecăți cunoașteri a lumii care și-a avut poetul în Sofocle, politicianul în Pericle, medicul în Hipocrate, naturalistul în Democrit: aceea cultură care merită să fie botezată cu numele măștrilor ei, sofiștii, și care, din păcate, din acest moment al botezului începe dintr-o dată să devină palidă și de neînțeles în noi, – căci acum o suspectăm că trebuie să fi fost o cultură foarte imorală, împotriva căreia a luptat un Platon împreună cu toate școlile socratice! Adevărul este aici atât de complicat și de subtil, încât te dezgustă să-l descâlcești: deci vechea eroare (error veritate simplicior*) să-și vadă de vechiul drum!

169

Cât de străin e de noi ceea ce este grecesc! – Oriental sau modern, asiatic sau european: în raport cu ceea ce este grecesc, tuturor acestora le este prea caracteristică masivitatea și plăcerea pentru cantitatea mare ca limbaj al sublimului, în timp ce rămânem atât de uimiți, la Paestum, Pompeii și Atena și în fața întregii arhitecturi grecești, cum știu să exprime grecii și cum le place să exprime ceva sublim cu mase cât de mici – De asemenea: cât de simpli își apăreau lor înșiși oamenii din Grecia în reprezentarea lor! Cu cât îi întrecem noi în cunoașterea omului! Cât de labirintice însă ne arată și sufletele și reprezentările despre suflete față de ale lor! Dacă am vrea și am îndrăzni o arhitectură după natura sufletelor noastre (suntem prea lași pentru aceasta), – atunci labirintul ar trebui să fie modelul nostru! Muzica proprie nouă și care ne exprimă cu adevărat permite deja să se întrevadă acest lucru! (În muzică, adică, oamenii își dau drumul, fiindcă își închipuie că nu-i nimeni care să-i poată vedea pe ei înșiși sub muzica lor.)

170

Altă perspectivă a sentimentului. – Ce-i cu pălăvrăgeala aceasta a noastră despre greci! Ce înțelegem oare din arta lor, al cărei suflet este – pasiunea pentru frumusețea masei culinare goală!

*În lat. în text: "eroarea [este] mai simplă decât adevărul" (n.t.).

– Numai pornind de aici, au perceput ei frumusețea feminină. În felul acesta, aveau deci o cu totul altă perspectivă asupra ei decât noi. Și într-un chip asemănător stăteau lucrurile cu iubirea lor pentru femeie: adorau altfel, disprețuiau altfel.

5 171

Alimentația omului modern. – E în stare să digere multe, dacă nu chiar totul, – este felul lui de ambiție: ar aparține însă unui ordin superior, dacă nu s-ar pricepe tocmai la acest lucru; homo pamphagus* nu este cea mai rafinată specie. Noi trăim între un trecut care avea un gust
10 mai trăsnet și mai bizar decât al nostru și un viitor care va avea poate unul mai select, – trăim prea mult la mijloc.

172

Tragedie și muzică. – Oamenii caracterizați printr-o dispoziție fundamental războinică, ca, de exemplu, grecii pe vremea lui Eschil, sunt
15 greu de sensibilizat, iar dacă mila triumfă odată asupra asprimii lor, ea îi cuprinde ca un delir și ca o "forță demonică", – ei se simt atunci roboți și cutureiați de un fior religios. Ulterior, manifestă rezerve față de această stare; atâta timp cât se află în ea, savurează încântarea de a fi în afara lor și de a trăi un miracol, amestecată cu cel mai amar pelin al
20 suferinței: aceasta este chiar o licoare pentru războinici, un lucru deosebit, primejdios și dulce-amăru, de care nu ai parte cu ușurință. – Unor suflete ce simt mila în felul acesta li se adresează tragedia, unor suflete aspre și războinice, pe care anevoie le învingi, fie prin frică, fie prin milă, dar cărora le este de folos să se înmoaie din când în când: însă la ce le servește
25 tragedia acelor ce sunt deschiși "afecțiunilor simpatice" ca vellele în bătaia vânturilor? Atunci când atenienii deveniseră mai moi și mai sensibili, pe vremea lui Platon, – o, cât de departe erau ei încă de emotivitatea locuitorilor din marile și micile noastre orașe! – totuși filozofii se plâneau deja de nocivitatea tragediei. O eră plină de pericole, ca aceea care tocmai
30 începe, în care vitejia și bărbăția cresc în valoare, poate va face treptat să se înăsprească iar sufletele într-atât, încât să le fie de trebuință niște poeți tragici: deocamdată însă, aceștia sunt cam de prisos, – spre a întrebuința cel mai blând cuvânt. – În felul acesta, vine poate încă o dată și pentru muzică o eră mai bună (sigur va fi mai rea!), când artiștii trebuie
35 să se adreseze cu ea unor oameni strict personali, aspri în sine, dominați

*În lat. în text: "omul omnivor"; cf. gr. pantophagos "omnivor" (n.t.).

de seriozitatea sumbră a propriei pasiuni: dar la ce le folosește muzica acestor sufletele de azi prea înduioșătoare, imature, cvasipersonale, curioase și pofticioase de orice, aparținând unei ere ce se mistuie?

173

- 5 Apologetii muncii. – În proslăvirea “muncii”, în vorbăria neobosită despre “binecuvântarea muncii”, eu văd același gând ascuns ca în elogiul faptelor impersonale de folos obștesc: al fricii de tot ce este individual. În fond, la vederea muncii – prin care înțelegem întotdeauna
- 10 acea sânguină apăsătoare din zori și până-n seară –, simțim acum că o asemenea muncă este cea mai bună poliție, că ea ține în frâu pe oricine și știe să împiedice eficace dezvoltarea rațiunii, a poftelor, a setei de
- 15 independență. Căci ea consumă extraordinar de multă energie nervoasă, lipsind de aceasta reflecția, meditația, visarea, îngrijorarea, iubirea, ura, își propune întotdeauna un țel mic și satisface nevoi ușoare și regulate.
- 15 Astfel, o societate în care se muncește continuu și cu sârg va avea mai multă siguranță: iar siguranța o adorăm astăzi ca pe suprema divinitate. – Și acum! Oroare! Tocmai “muncitorul” a devenit p e r i c u l o s ! Mișună de “învizi periculoși”! Și îndărătul lor, pericolul pericolelor – individuum*-u !

174

- 20 Moda morală a unei societăți comerciale. – În dosul principiului modei morale de astăzi: “acte morale sunt actele de simpatie pentru alții”, eu văd guvernând un instinct social de teamă, care, în felul acesta, își aplică un deghizament intelectual: acest instinct urmărește, drept
- 25 țel suprem, major, imediat, ca viața să fie despovărată de orice p e r i c u l o z i t a t e ce o caracteriza mai înainte și ca f i e c a r e să ajute din răspuțeri la aceasta: de aceea, numai actele care vizează siguranța comună și sentimentul de siguranță al societății pot primi calificativul “bun”!
- 30 – Ce puțin trebuie să se bucure totuși oamenii de ei înșiși acum, dacă o asemenea tiranie a fricii le prescrie suprema lege morală, dacă își impun
- 35 fără să crâcnească să închidă ochii la durerea lor și a celor din preajmă, dar să aibă ochi de linx pentru orice nenorocire, pentru orice suferință de aiurea! Oare, având o astfel de intenție nemaipomenită de a netezi toate asperitățile și muchiile vieții, nu ne aflăm pe cea mai bună cale de a preface omenirea în n i s i p ? În nisip fin, moale, rotofei, nenumărat! Acesta
- 35 să fie idealul vostru, o heralzi ai afecțiunilor simpatice? – Între timp, rămâne

*În lat. în text (n.t.).

fără de răspuns însăși întrebarea dacă mai suntem de vreun folos celuilalt, sărindu-i în ajutor imediat și fără încetare – ceea ce totuși nu se poate întâmpla decât foarte superficial, dacă lucrul acesta nu ia proporții și forme tiranice – sau formând din noi înșine ceva la care celălalt să se uite cu plăcere, bunăoară, o grădină frumoasă, liniștită, închisă în sine, cu niște ziduri înalte, apărând-o de furtuni și de praful șoselelor, dar și cu o poartă ospitalieră.

175

Ideea fundamentală a unei culturi de comer-
 10 cianți. – Vedem astăzi, în repetate rânduri, născându-se cultura unei societăți pentru care comerțul este sufletul, în aceeași mare măsură în care emulația personală era pentru greci, iar războiul, victoria și dreptul erau pentru romani. Comerciantul știe să taxeze totul, fără a-l produce, și anume să taxeze după nevoia consumatorilor, nu după cea mai
 15 personală nevoie proprie a sa; "cine și câți consumă aceasta?" este întrebarea întrebărilor sale. Acest tip de taxare îl aplică acum instinctiv și încontinuu: la toate, și, în felul acesta, și la producțiile artelor și ale științelor, ale gânditorilor, savanților, artiștilor, politicienilor, popoarelor și partidelor, ale unor epoci întregi: el se interesează, în legătură cu tot ce este creat,
 20 de ofertă și cerere, spre a fixa pentru sine valoarea unui lucru. Aceasta devenind caracterul unei culturi întregi, gândite și răzgândite în nemărginirea și subtilitatea ei și formate pe calapodul oricărei vrei și puteri: iată lucrul de care voi, oamenii veacului viitor, veți fi mândri: dacă profeții clasei de comercianți sunt îndreptățiți să vi-l dea în posesie! Dar
 25 eu am slabă credință în acești profeți. Credat Iudaeus Apella* – pentru a vorbi împreună cu Horațiu.

176

Critica taților. – De ce suportăm astăzi adevărul chiar și despre cel mai recent trecut? Fiindcă întotdeauna există deja o nouă generație
 30 care se simte în opoziție cu acest trecut și se bucură, prin această critică, de primele roade ale sentimentului puterii. Odinioară, invers, noua generație voia să se bazeze pe cea dinaintea ei și începea să fie conștientă de ea însăși nu numai acceptând opiniile taților, ci și aplicându-le cât mai strict cu putință. Critica taților era pe vremea aceea imorală: azi, idealiștii mai
 35 tineri încep cu aceasta.

*În lat. în text; cf. Horațiu, Satire I, 5, 100: "Credat Iudaeus Apella, non ego" ("Să creadă evreul Apella, nu eu") (n.t.).

177

A deprinde singurătatea. – O săracii de voi, cei din marile orașe ale politicii mondiale, bărbați tineri, dotați, torturați de ambiție, care considerați de datoria voastră să vă spuneți cuvântul cu privire la toate
 5 întâmplările – întotdeauna se-ntâmplă ceva! Care, dacă faceți, în felul acesta, praf și zgomot, credeți că sunteți căruța istoriei! Care, întrucât mereu trageți cu urechea, mereu așteptați momentul să vă puteți amesteca în vorbă, vă pierdeți orice productivitate autentică! Oricât ați fi încă de avizi de opere mari: tihna profundă a gestației nu vă cuprinde niciodată pe voi!
 10 Evenimentul zilei vă fugărește de parcă ați fi pleavă, în timp ce socotiți că voi îl puneți pe fugă, – săracii de voi! – Dacă vrei să faci pe eroul pe scenă, nu te poți gândi să faci parte din cor, ba nici măcar nu poți ști cum să faci parte din el.

178

Cei folosiți zilnic. – Acestor tineri nu le lipsește nici caracterul, nici talentul, nici sângea: dar nu le-am lăsat vreme să-și fixeze o direcție, mai degrabă i-am obișnuit din cea mai fragedă copilărie să-și imprime o direcție. Pe când erau destul de maturi pentru "a fi trimiși în pustiu", am făcut altceva, – am profitat de ei, i-am înstrăinat de ei înșiși, i-am educat
 20 să fie folosiți zilnic, le-am făcut din aceasta o morală – și azi ei nu se mai pot lipsi de ea și se complac în această situație. Numai să nu îndrăznim să le refuzăm acestor sărmene vite de tracțiune "vacanța" – cum se numește acest ideal de răgaz al unui veac istovit de atâta muncă: în care ai voie o dată, după placul inimii, să lenevești și să fii tâmpit și
 25 copilăros.

179

Stat – cât mai puțin cu putință! – Nici o situație politică și economică nu merită ca tocmai spiritele cele mai dotate să-și permită și să fie silite a se ocupa cu ea: un asemenea consum de spirit este, în fond,
 30 mai rău decât un dezastru. Există și rămân domenii de muncă pentru mințile mai mici, iar altele decât mințile mai mici n-ar trebui să stea la dispoziția acestui atelier: n-are decât să se facă iar bucăți mașina! Așa cum stau însă lucrurile acum, când nu numai că toți cred că trebuie să fie
 35 conștienți în fiecare zi de asta, ci și că toată lumea vrea să acționeze în acest sens în orice moment și să-și lase baltă propriul lucru din această cauză, este o mare și caraghioasă nebunie. La prețul acesta, plătim mult prea scump "siguranța generală": și, ceea ce este cea mai mare trăsnaie,

noi producem între timp, prin aceasta, contrariul siguranței generale, așa cum iubitul nostru secol începe să demonstreze: ca și când lucrul acesta n-ar fi fost încă demonstrat vreodată! A face societatea sigură contra hoților și a incendiilor și, în sfârșit, comodă pentru orice mod de viață și a transforma statul în providență, în sens bun și în sens rău, – acestea sunt niște țeluri inferioare, modeste și nu absolut indispensabile, pe care n-ar trebui să căutăm a le atinge prin mijloacele și instrumentele cele mai alese din câte există în general, – mijloacele pe care ni le-am părăsit tocmai pentru scopurile cele mai înalte și mai deosebite! Epoca noastră, după cât de mult vorbește de economie, este o risipitoare: risipește ceea ce este mai de preț, spiritul.

180

Războaiele. – Marile războaie din prezent sunt efectele produse de studiul istoriei.

15

181

Guvernaare. – Unii guvernează din plăcerea de a guverna; alții, ca să nu fie guvernați: – pentru aceștia din urmă nu-i decât cel mai mic dintre două rele.

182

Consecvența crasă. – Spunem subliniind apăsător: "Iată un caracter!" – da! când acesta arată o crasă consecvență, când consecvența sare până și în ochii miopi! Dar, de îndată ce acționează un spirit mai fin și mai subtil și este consecvent în felul său superior, spectatorii tăgăduiesc existența caracterului. De aceea, unii politicieni șireți își joacă, de regulă, comedia sub masca unei crase consecvențe.

183

Bătrânii și tinerii. – "E ceva imoral în parlamente – așa continuă să gândească ba unul, ba altul –, căci acolo poți exprima și opinii împotriva guvernului!" – "Trebuie să ai întotdeauna asupra subiectului părerea pe care o comandă Excelența sa" – aceasta este a unsprezecea poruncă în nu puține capete plecate și vârstnice, mai cu seamă în Germania de nord. Rădem de aceasta ca de o modă învechită: dar odinioară aceasta era morală! Poate că odată iar se va râde și de ceea ce trece azi drept moral la mai tânăra generație educată în spiritul parlamentarismului: adică să pui politica de partid mai presus de propria înțelepciune și să răspunzi

la orice problemă privitoare la binele public de așa manieră, încât să bată exact vântul cel bun în pânzele partidului. "Trebuie să ai asupra subiectului părerea pe care o reclamă situația partidului" – așa ar suna canonul. În slujba unei astfel de morale stă astăzi orice fel de sacrificiu, de constrângere de sine și de martiriu.

184

Statul ca produs al anarhiștilor. – În țările cu oameni domesticiți, întotdeauna mai există destui înapoiți și nedomesticiți: momentan se adună în taberele socialiste mai mult decât altundeva. Dacă s-ar ajunge ca aceștia să dea cândva legi, putem conta pe faptul că se vor lega de un lanț de fier și vor practica o cumplită disciplină: – ei se cunosc! Și vor suporta aceste legi conștienți fiind că ei înșiși le-au dat, – sentimentul puterii, și al acestor puteri, este prea recent și fascinant pentru ei, încât să nu îndure totul de dragul său.

15

185

Cerșetori. – Cerșetorii trebuie opriți: căci rău îți pare dacă le dai și rău îți pare dacă nu le dai.

186

Oameni de afaceri. – Afacerea voastră – iată cea mai mare prejudecată a voastră, ea vă leagă de locul vostru, de societatea voastră, de înclinațiile voastre. În afaceri, sânguincioși, – dar în spirit, leneși, mulțumiți de meschinăria voastră și cu șorțul datoriei încins peste această mulțumire: așa trăiți, așa vă vreți copiii!

187

Dintr-un posibil viitor. – E oare de neconceput o situație în care răufăcătorul să se autodenunțe, să-și dicteze singur pedeapsa în public, cu mândria că respectă într-atâta legea pe care el însuși a făcut-o, încât își exercită puterea pedepsindu-se, puterea legiuitorului? El poate greși o dată grav, dar se ridică deasupra greșelii sale prin pedeapsa voluntară și nu numai că șterge greșeala prin sinceritate, măreție și sânge rece, dar face și o faptă publică bună. – Acesta ar delincventul unui posibil viitor, care presupune, firește, și o legislație a viitorului, a ideii de bază: "Mă supun doar legii pe care eu însumi am dat-o, în micile și în marile lucruri." Mai trebuie făcute atâtea încercări! Mai trebuie descoperit atâta viitor!

188

Beție și nutriție. – Popoarele sunt așa de înșelate, pentru că ele caută mereu un înșelător, adică un vin excitant pentru simțurile lor. Numai să poată face rost de el, că după aceea se mulțumesc ușor cu

5 pâine rea. Beția valorează pentru ele mai mult decât hrana, – iată momeala din care vor mușca mereu! Ce reprezintă pentru ele bărbații aleși din mijlocul lor – fie aceștia și cei mai competenți practicieni – față de niște cuceritori străluciți sau față de niște vechi și fastuoase case princiare! Cel puțin

10 tribunul trebuie să le facă să spere în cuceriri și fast: în felul acesta găsește, poate, credit. Ele ascultă întotdeauna și fac și mai mult decât să asculte, presupunând că se pot îmbăta din aceasta! Nu le putem oferi nici tihna, nici plăcerea neînsoțite de cununa de lauri și de puterea ei înnebunitoare. Gustul acesta plebeu, care consideră beția mai importantă

15 decât nutriția, nu s-a născut în nici un caz în adâncul gloatei: mai degrabă a fost adus și răsădit aici și cel mult continuă doar să crească rapid, atavic și luxuriant, în timp ce-și trage originea din cele mai mari inteligențe și a înflorit în ele de-a lungul a mii de ani. Poporul este ultimul teren necultivat pe care această buruiană strălucitoare mai poate

20 crește. – Cum? Și tocmai în seama ei să lăsăm noi politica? Să-și facă din ea beția zilnică?

189

Despre marea politică. – Oricât de mult ar colabora interesul și vanitatea, din partea indivizilor, ca și a popoarelor, la marea politică: torentul cel mai puternic ce le împinge înainte este nevoia

25 de sentiment al puterii, care zvâcnește din timp în timp, din izvoare nepecetluite, nu numai în sufletele principilor și ale potentatilor, ci, și nu în cea mai mică parte, tocmai în straturile de jos ale poporului. Mereu și mereu sosește clipa în care masa este gata să-și pună în joc viața, averea, conștiința, virtutea pentru a-și procura acea supremă plăcere a ei și

30 a dispune, ca națiune victorioasă și tiranic de samavolnică, de alte națiuni (sau a-și imagina că dispune de ele). Atunci țâșnesc din plin sentimentele fantastice și excesive de abnegație, de speranță, de încredere, extrem de temerare, așa încât principele ambițios ori abil de prevăzător poate să declanșeze un război și să strecoare la baza nedreptății sale cugetul curat

35 al poporului. Marii cuceritori au avut mereu pe buze limbajul patetic al virtuții: au avut mereu în jurul lor niște mase care se aflau în stare exaltată și nu voiau să audă decât limbajul cel mai exaltat. Ciudată farsă a judecăților morale! Când omul încearcă un sentiment de putere, se socotește și se

proclamă bun : și exact atunci îl socotesc și-l proclamă rău ceilalți, cei
 asupra cărora trebuie să-și exercite puterea! – Hesiod, în povestea
 despre vârstele omului, a zugrăvit de două ori, succesiv, aceeași epocă,
 cea a eroilor homerici, și a făcut două dintr-una : văzută din
 5 perspectiva celor ce au stat sub îngrozitoarea apăsare de aramă a acestor
 oameni năprasnici și aventuroși ori știau de aceasta de la înaintașii lor,
 ea li se înfățișa rea : dar urmașii acestor generații de cavaleri venerau în ea
 o vreme bună de demult, fericită sau pe jumătate fericită. Aici, poetul n-a
 știut să se descurce altfel de cum a procedat, – avea, probabil, în jurul
 10 său auditori din ambele categorii.

190

Cultura germană de altădată. – Când germanii au
 început să devină interesanți pentru celelalte popoare ale Europei – nu-
 i prea mult de atunci –, aceasta s-a întâmplat în virtutea unei culturi pe care
 15 azi n-o mai posedă, ba chiar s-au scuturat de ea cu o râvnă oarbă, ca și
 cum ar fi fost o boală: și n-au știut să accepte în schimb altceva mai bun
 decât sminteala politică și națională. Firește, datorită acesteia au reușit să
 devină și mai interesanți pentru celelalte popoare decât erau odată prin
 cultura lor: și astfel pot fi mulțumiți! În același timp, nu se poate tăgădui că
 20 acea cultură germană i-a păcălit pe europeni și că nu era demnă de un
 asemenea interes, chiar de o asemenea imitare și zeloasă însușire. Să ne
 întoarcem o dată astăzi privirea către Schiller, Wilhelm von Humboldt,
 Schleiermacher, Hegel, Schelling, să le citim corespondența și să ne
 introducem în marele cerc al aderenților lor: ce au ei în comun, care
 25 latură a lor acționează asupra noastră, așa cum suntem noi acum, ba
 atât de insuportabili, ba atât de înduioșători și vrednici de compătimire?
 O dată, mania de a părea cu orice preț motivați moral; apoi, dorința
 de generalități strălucitoare, fără osatură, alături de voința ostentativă de
 a vedea totul mai frumos (caractere, pasiuni, vremuri, moravuri), – din păcate,
 30 “frumos” după un gust prost și vag, ce nu-și atribuia totuși origine greacă.
 Este un idealism dulce, blajin, cu sculpiri argintii, care vrea să aibă, înainte
 de toate, gesturi nobile de prefăcute și voci nobile de prefăcute, un lucru la fel
 de pretențios pe cât de naiv, însuflețit de cel mai sincer dezgust față de
 realitatea “rece” ori “seacă”, față de anatomie, față de pasiunile totale, față
 35 de orice fel de abținere și scepticism filozofic, dar mai cu seamă față de
 cunoașterea naturii, în măsura în care aceasta nu putea fi folosită pentru
 un simbolism religios. La această înmugurire a culturii germane, Goethe
 a fost, în felul său, un spectator: stând deoparte, împotrivindu-se slab, tăcut,

văzându-și tot mai ferm de propriul drum, mai bun. La aceasta a fost, ceva mai târziu, și Schopenhauer spectator, – lui i se redezvăluise multă lume reală și multă demonie a lumii și a vorbit despre aceasta pe cât de brutal, pe atât de entuziasmat: căci această demonie are f r u m u s e ț e a ei! –

5 Și, în definitiv, ce i-a sedus pe străini de n-au rămas spectatori la treaba aceasta, ca Goethe și Schopenhauer, sau pur și simplu au făcut abstracție de ea? Era acea strălucire mată, acea lumină enigmatică de Cale-Lactee ce radia în jurul acestei culturi: la care străinul își spunea (:)* “Aceasta este foarte, foarte departe de noi, acolo încetează pentru noi orice văz și

10 auz, orice înțelegere, plăcere, apreciere; cu toate acestea, ar putea fi stele! Să fi descoperit oare germanii, în cea mai mare taină, un colț de cer și să se fi așezat acolo? Trebuie să căutăm a ajunge mai aproape de germani.” Și au ajuns mai aproape de ei: în timp ce, abia mult mai târziu, aceiași germani au început a-și da osteneala să abată de la ei strălucirea de Cale-a-Laptelui;

15 ei știau prea bine că nu fuseseră în cer, – ci într-un nor!

191

O a m e n i m a i b u n i . – Mi se spune că arta noastră s-ar adresa oamenilor lacomi, nesățioși, nestăpâniți, scârbiți, munciți ai timpului de azi și le-ar arăta o imagine a beatitudinii, a înălțimii și a dematerializării alături

20 de imaginea desfrânării lor: așa încât să poată uita și răsufla ușurați într-o zi, ba poate chiar să retrezească din acea uitare imboldul de a fugi și de a se întoarce. Săraci artiști cu un asemenea public! Cu asemenea gânduri ascunse, pe jumătate preotești, pe jumătate psihiatrice! Cu cât mai fericit era Corneille – “marele nostru Corneille”, cum exclamă Doamna de Sévigné,

25 cu accentul femeii aflate în fața unui b ă r b a t desăvârșit, – cu cât mai elevat auditoriul s ă u căruia îi putea face bine cu reprezentările unor virtuți cavalerești, ale unei severe datorii, ale unei mărinimoase abnegații, ale unei eroice înfrânări de sine! Cât de diferit iubeau existența ei și cei ce-l ascultau, nu sustrăgându-se unei “voințe” oarbe și deșarte, pe care o

30 blestemi, fiindcă nu ești în stare s-o ucizi, ci ca un loc în care măreția și umanitatea sunt posibile laolaltă și unde nici cea mai aspră constrângere a formelor, supunerea față de bunul-plac al unui principe și al unui cleric nu pot înăbuși nici mândria, nici cavalerismul, nici grația, nici spiritul vreunuia dintre indivizi, mai degrabă sunt percepute ca un s t i m u l

35 și p i n t e n a l o p o z i ț i e i față de autocrația și noblețea din naștere, față de puterea ereditară a voinței și a pasiunii!

*Întregirea noastră (n.t.).

192

A-ți dori adversari desăvârșiți. – Nu le putem contesta francezilor că au fost poporul cel mai creștin de pe pământ: nu în privința faptului că la ei religiozitatea masei a fost mai mare ca aiurea, ci pentru că la ei idealurile creștine cele mai delicate s-au transformat în oameni și n-au rămas o simplă reprezentare, ipoteză, eboșă. Iată-l pe Pascal, cel dintâi dintre toți creștinii în felul de a uni ardoarea, spiritul și onestitatea, – și să cumpănim ce era de unit aici! Iată-l pe Fénelon, expresia desăvârșită și fascinantă a culturii ecleziastice în toate puterile ei: o aurită cale de mijloc, pe care am putea fi înclinați, ca istorici, s-o demonstrăm drept un lucru imposibil, în timp ce n-a fost decât ceva nespus de dificil și improbabil. Iată-o pe Doamna de Guyon între semenii ei, chietștiți francezi: și tot ce elocința și înflăcărea apostolului Pavel a căutat să ghicească în starea semidivină a creștinului, plină de sublim, iubire, liniște, extaz, a devenit aici adevăr și s-a lepădat de acea importunitate evreiască pe care o manifestă Pavel față de Dumnezeu, grație unei autentice, feminine, distinse, nobile naivități vechi franceze în vorbe și gesturi. Iată-l pe fondatorul mănăstirii trapiste, pe el, care a tratat cu extremă seriozitate idealul ascetic al creștinismului, nu ca o excepție printre francezi, ci chiar ca francez: căci, până în acest moment, sumbra lui creație n-a putut rămâne neaoșă și puternică decât printre francezi, urmându-i în Alsacia și în Algeria. Să nu-i uităm pe hughenoti: n-a existat până acum uniune mai frumoasă a spiritului războinic și laborios, a moralei mai rafinate și a rigorii creștine. Iar la Port-Royal a ajuns pentru ultima oară la înflorire marea tagmă a savanților creștini: iar oamenii mari știu să înflorească în Franța mai bine ca oriunde. Departate de a fi superficial, un mare francez are totuși mereu superficialitatea sa, o piele naturală pentru conținutul și profunzimea lui, – în timp ce profunzimea unui mare german este ținută, de cele mai multe ori, închisă ca într-o capsulă încrețită, ca un elixir care, prin carapacea lui aspră și ciudată, caută să se protejeze de lumină și de mâini nesocotite. – Și acum să ghicim de ce acest popor de tipuri perfecte ale creștinătății a trebuit să producă și tipurile perfecte opuse ale spiritului liber necreștin! Spiritul liber francez s-a luptat întotdeauna în sine cu oameni mari, și nu numai cu dogme și cu avortoni sublimi, precum spiritele libere ale altor popoare.

35

193

Esprit* și morală. – Germanul care cunoaște secretul de a plictisi lumea cu spiritul**, știința și firea lui și s-a obișnuit să perceapă

*În fr. în text: "spirit" (și infra) (n.t.).

**Geist

plictiseala ca fiind morală – se teme că esprit-ul francez i-ar putea scoate
 moralei ochii – și totuși aceasta este o teamă și o plăcere ca a păsăricii
 față de șarpele cu clopoței. Dintre germanii renumiți, poate nimeni n-a
 avut mai mult esprit decât H e g e l, – dar avea, în schimb, și o teamă
 5 germană de el așa de mare, încât aceasta i-a determinat stilul caracteristic
 modest. Adică esența lui constă în aceea că un sâmbure este învelit o dată
 și încă o dată, și iarăși este învelit până când abia mai străbate cu privirea,
 rușinat și curios, – cum “privesc prin vălurile lor niște femei tinere”, pentru a
 ne exprima împreună cu bătrânul misogin Eschil –: acel sâmbure însă
 10 este o scânteie de spirit, adesea nedelicată, în legătură cu cele mai spirituale
 lucruri, o asociere de cuvinte subtilă, îndrăzneată, așa cum se întâlnește
 în societatea gânditorilor, ca o garnitură la știință, – dar, în
 acele învelișuri, se prezintă el însuși ca știință abstrusă și neapărat ca
 plictiseală extrem de morală! Germanii dispuneau aici de o formă de
 15 esprit îngăduită lor și o savurau cu asemenea încântare nebunatică,
 încât mintea cea bună, cea foarte bună a lui Schopenhauer stătea în loc
 în fața acestui lucru, – toată viața lui a vociferat împotriva spectacolului
 pe care i-l ofereau germanii, dar n-a putut niciodată să și-l explice.

194

20 Vanitatea moraliștilor. – Succesul mic, în ansamblu, al
 moraliștilor își are explicația în faptul că ei voiau prea mult dintr-o dată,
 adică erau prea ambițioși: simțeau o mare plăcere să dea rețete p e n t r u
 t o ț i. Aceasta însă înseamnă să divagheze în indefinit și să țină discursuri
 animalelor pentru a le transforma în oameni: nu-i de mirare că animalele
 25 găsesc plictisitor așa ceva! Ar trebui să-ți alegi cercuri restrânse și să
 cauți și să promovezi morala pentru ele, așa, de exemplu, să ții discursuri
 în fața lupilor pentru a-i transforma în câini. Înainte de toate însă, marele
 succes rămâne întotdeauna rezervat celui ce nu vrea să educe nici pe
 toată lumea, nici niște cercuri limitate, ci pe unul singur și nu se uită deloc
 30 în dreapta și în stânga. Secolul anterior este superior celui în care viețuim
 tocmai prin faptul că în el au existat atât de mulți oameni educați în par-
 ticular, alături de, fără îndoială, atât de mulți educatori care își găsiseră
 aici menirea vieții – și, o dată cu menirea, și d e m n i t a t e a, în fața lor și
 a oricărei alte “societăți bune”.

35

195

Așa-numita educație clasică. – Să descoperi că viața
 ne este consacrată cunoașterii; că am curma-o, nu! că am fi curmat-o,

dacă această consacrare n-ar ocroti-o de noi înșine; să-ți rostești adesea și cu emoție versurile acelea:

“Destin, eu te urmez! Și de n-aș vrea,
ar trebui s-o fac și să suspin!”

- 5 – Și acum, aruncând o privire înapoi asupra cărării vieții, să descoperi, de asemenea, că ceva nu mai poate fi îndreptat: irosirea tinereții noastre, atunci când educatorii noștri n-au folosit anii aceia dornici de a ști, înfocați și însetați, pentru a ne conduce spre cunoașterea lucrurilor, ci spre așa-numita “cultură clasică”. Irosirea tinereții noastre, atunci când ni s-a
- 10 băgat în cap, pe cât de neîndemânatic, pe atât de chinuitor, o brumă de știință despre greci și romani și limbile lor, și contrar principiului suprem al oricărei instrucțiuni: să-i dai de mâncare doar celui ce este flămând! Atunci când ni s-a vârat pe gât matematica și fizica printr-o metodă violentă, în loc să fim călăuziți pe drumul disperării pricinuite de ignoranță și să
- 15 ne dizolvăm în mii de probleme, de probleme torturante, penibile, provocatoare, viața zilnică meschină, ocupațiile și tot ce se întâmplă, de dimineată până seara, în casă, în atelier, în cer, în jurul nostru, – pentru a-i arăta apoi nesațului nostru că avem nevoie întâi și-ntâi de cunoștințe din domeniul matematicii și al mecanicii și pentru a ne deprinde după aceea
- 20 cu prima fascinație științifică față de logica absolută a acestor cunoștințe! Dacă ni s-ar fi cultivat cel puțin respectul față de aceste științe, dacă, prin lupta și înfrângerea și reluarea luptei oamenilor mari, prin martiriul care este istoria științei riguroase, s-ar fi reușit măcar o singură dată să ne tremure sufletul! Mai curând ne-a aburit zefirul unei
- 25 anumite desconsiderări a științelor adevărate, în favoarea istoriei, a “culturii formale” și a “clasicității”. Și ne-am lăsat înșelați atât de ușor! Cultură formală! Oare n-am fi putut arăta spre cei mai buni profesori ai liceelor noastre clasice, râzând și întrebând: “În definitiv, unde este aici cultura formală? Și, dacă lipsește, cum s-o propovăduiască ei?” Și clasicitatea!
- 30 Învățat-am ceva despre felul în care tocmai anticii și-au educat tineretul? Învățat-am să vorbim ca ei, să scriem ca ei? Exersatu-ne-am neconținut în duelul verbal, în dialectică? Învățat-am să ne mișcăm frumos și semeț ca ei, să ne luăm la trântă, să aruncăm, să boxăm ca ei? Învățat-am ceva din ascetica practică a tuturor filozofilor greci? Fost-am deprinși cu o singură
- 35 virtute antică și cu felul în care cei vechi o practicau? N-a lipsit, în general, din educația noastră, întreaga meditație asupra moralei, cu atât mai mult, chiar singura critică posibilă a acestei meditații, acele încercări severe și curajoase de a trăi într-o morală sau alta? Trezitu-s-a în noi vreun sentiment care prețuia mai mult la antici decât la moderni? Arătat-ni-s-a nouă

mai presus de viață, într-un spirit antic, împărțirea zilei și a vieții și menirile noastre? Învățat-am limbile vechi măcar așa cum le învățăm pe cele ale unor popoare în viață, – adică pentru a le vorbi și a le vorbi agreabil și bine? Nicăieri o reală pricepere, o nouă aptitudine ca rezultat al unor ani de strădanii! Ci cunoștințe despre la ce s-au priceput și pentru ce au fost apti oamenii de odinioară! Și ce fel de cunoștințe! Nimic nu-mi devine mai limpede din an în an decât faptul că toată esența greacă și antică, oricât de simplă și de banală pare a ni se înfățișa, este foarte anevoie de înțeles, ba chiar aproape inaccesibilă, și că ușurința cu care se vorbește despre antici este sau o ușurătate, sau o veche îngâmfare ereditară izvorâtă din nechibzuință. Cuvintele și noțiunile asemănătoare ne amăgesc: dar în dosul lor se ascunde întotdeauna o percepție care ar trebui să fie străină, de neînțeles ori dureroasă pentru sensibilitatea modernă. Iată care sunt, după mine, domeniile în care băieții s-ar putea simți în largul lor! Ajunge, noi am făcut-o când am fost băieți și ne-am adus acasă, în felul acesta, aproape definitiv o repulsie față de antichitate, repulsia unei familiarități prea mari în aparență! Căci trufașa înfumurare a educatorilor noștri clasici, aceea de a fi oarecum în posesia anticilor, merge până într-acolo, încât ei fac să se reverse această îngâmfare și asupra celor educați, alături de suspiciunea că o asemenea posesie nu te poate face, pesemne, fericit, dar că este destul de bună pentru niște bătrâni balauri de bibliotecă, onești, sărmani, nebunatici: "Aceștia n-au decât să zacă pe comoara lor! ea o să fie, desigur, demnă de ei!" – cu acest gând ascuns, nerostit, educația noastră clasică se desăvârșește. – Lucrul acesta nu se poate îndrepta – în noi! Dar să nu ne gândim numai la noi!

196

Cele mai personale probleme ale adevărului. – "Ce este, de fapt, ceea ce fac eu? Și ce vreau eu exact prin aceasta?" – iată problema adevărului, care, în cazul tipului nostru actual de cultură, nu se inculcă și, prin urmare, nici nu se răspunde la ea, pentru aceasta nefiind vreme. Dimpotrivă, să vorbești cu copiii despre fleacuri, iar nu despre adevăr, să vorbești amabilități cu femeile care trebuie să devină mai târziu mame, iar nu despre adevăr, să vorbești cu adolescenții despre viitorul și plăcerea lor, iar nu despre adevăr, – pentru lucrul acesta există întotdeauna timp și chef! – Dar ce reprezintă chiar șaptezeci de ani! – trec repede și duc în curând la sfârșit; contează atât de puțin că valul știe cum și încotro aleargă! Da, ar putea fi înțelepciune să n-o știi. – "Admițând: dar nu este mândrie să nu înțelegi nici măcar o dată de asta; cultura noastră nu-i face mândri pe oameni." – Cu atât mai bine! – "Într-adevăr?"

197

Ostilitatea germanilor față de iluminism. – Să evaluăm contribuția pe care germanii din prima jumătate a acestui secol au adus-o, prin efortul lor spiritual, la cultura universală și să-i luăm în considerație, în primul rând, pe filozofii germani: aceștia s-au întors pe prima și cea mai veche treaptă a speculației, căci ei se mulțumeau cu noțiunile, în loc să caute explicații, asemeni gânditorilor din era vizionară, – un gen preștiințific de filozofie a reînviat grație lor. În al doilea rând, istoricii și romanticii germani: strădania lor generală tindea să ridice prestigiul unor sensibilități mai vechi, primitive, și, în special, al creștinismului, al sufletului popular, al legendei populare, al limbii populare, al spiritului medieval, al asceticii orientale, al lumii indiene. În al treilea rând, naturaliștii: ei combăteau spiritul lui Newton și al lui Voltaire și căutau, asemeni lui Goethe și Schopenhauer, să resuscite ideea unei naturi divinizate sau demonizate și a semnificației sale etice și simbolice generale. Toată predispoziția majoră a germanilor mergea împotriva iluminismului și împotriva revoluției societății, care, printr-o crasă confuzie, trecea drept consecință a lui: pietatea față de tot ce continuă să existe căuta să se transforme în pietate față de tot ce a existat, numai pentru ca inima și spiritul să se umple din nou cândva și să nu mai rămână loc pentru scopuri viitoare și novatoare. Cultul sentimentului a fost instituit în locul cultului rațiunii, iar muzicienii germani, ca artiști ai invizibilului, ai exaltării, ai fabulosului, ai nostalgicului, construiau noul templu cu mai mult succes decât toți artiștii cuvântului și ai ideilor. Dacă punem la socoteală că nenumărate lucruri bune au fost spuse și aprofundate în detaliu și că nu puține sunt judecate de atunci mai rezonabil decât altădată: rămâne totuși de spus, cu privire la întreg, că nu era neglijabil riscul general de a apăsa în jos cunoașterea în ansamblu, sub povara sentimentului și sub aparența celei mai depline și mai definitive cunoașteri a trecutului, și – pentru a spune împreună cu Kant, care și-a definit astfel propria misiune – “de a face iarăși drum credinței, indicându-i științei hotarele”. Să respirăm din nou în aer liber: ceasul acestui risc a trecut! Și ciudat: tocmai spiritele care au fost atât de convingător invocate de germani au devenit, pe multă vreme, cele mai dăunătoare pentru intențiile invocatorilor lor, – istoria, înțelegerea originii și a dezvoltării, simpatia pentru trecut, pasiunea reapinsă pentru sentiment și cunoaștere, după ce păruseră cu toate, o bună bucată de vreme, niște camarade benefice ale spiritului obscurantist, vizionar, degenerescent, au dobândit într-o zi o altă natură și zboară acum, cu cele mai largi aripi, pe lângă și pe deasupra vechilor invocatori ai

lor, în chip de genii noi și mai puternice tocmai ale celui
 iluminism împotriva căruia erau ele invocate. Acest iluminism trebuie
 acum să-l ducem noi mai departe, – fără a ne face griji că a fost o “mare
 revoluție” și iarăși o “mare reacție” împotriva ei, ba chiar că ambele continuă
 să existe: nu sunt totuși decât jocuri de valuri în comparație cu fluviul
 într-adevăr mare de care suntem purtați și vrem să fim purtați noi!

198

Să-i dai poporului tău demnitatea. – Să ai multe experiențe
 interioare mari și să-ți oprești un ochi spiritual pe ele și deasupra lor,
 – așa fac oamenii de cultură care îi dau poporului lor demnitatea. În
 Franța și în Italia, lucrul acesta l-a făcut nobilimea, în Germania, unde, până
 acum, nobilimea a făcut parte în întregime dintre cei săraci cu duhul (poate
 nu pentru multă vreme încă), l-au făcut preoții, dascălii și urmașii lor.

199

Noi suntem mai distinși. – Fidelitate, mărinimie, pudoarea
 bunei reputații: acestea trei întrunite într-un singur caracter – iată ce numim
 noi aristocrat, distins, nobil, și prin aceasta îi întrecem pe greci.
 În nici un caz, noi nu vrem să abandonăm acest lucru din sentimentul că
 vechile obiecte ale acestor virtuți au scăzut în ochii noștri (și pe bună
 dreptate), ci să-i substituim acestui minunat instinct ereditar al nostru noi
 obiecte. – Pentru a înțelege că mentalitatea celor mai distinși greci ar trebui
 resimțită ca una de rând și abia onorabilă în cadrul distincției noastre încă
 feudale și cavaleriești, să ne amintim acele vorbe mângâietoare pe care
 Odiseu le rostește în situații umilitoare: “Rabdă numai, dragă inimă! ai răbdat
 câinește și altele mai rele!” Și, pe lângă aceasta, să luăm ca aplicație a
 modelului mitic povestea celui ofițer atenian care, în fața întregului stat-
 major, amenințat cu toiagul de un alt ofițer, a scăpat de această rușine cu
 cuvintele: “N-ai decât să mă lovești! Dar ascultă-mă!” (Aceasta a făcut-o
 Temistocle, acel foarte abil Odiseu al epocii clasice, care era tocmai omul
 indicat să-i adreseze propriei “inimi dragi”, în această clipă umilitoare, acel
 vers de consolare și de restrînge.) Era departe de greci obiceiul de a trata
 viața și moartea, din cauza unei ofense, cu acea ușurință cu care o facem
 noi sub impresia spiritului de aventură și de sacrificiu moștenit din vremea
 cavalerismului; ori de a căuta prilejuri să și le poată risca pe amândouă de
 dragul onoarei, precum noi în dueluri; ori de a prețui păstrarea bunului
 renume (onoare) mai mult decât dobândirea numelui rău, când aceasta din
 urmă este compatibilă cu gloria și cu sentimentul puterii; ori de a rămâne

fideli prejudecăților și articolelor confesionale de castă, când acestea i-ar putea împiedica să ajungă tirani. Căci acest lucru este secretul ignobil al oricărui bun aristocrat grec: din cea mai profundă gelozie, el îl situează pe fiecare dintre membrii clasei sale pe picior de egalitate cu sine, dar în orice clipă este pregătit ca un tigrul să se năpustească asupra prăzii sale, tirania: ce-i atunci pentru el minciuna, omorul, trădarea, vânzarea orașului natal? Dreptatea a devenit extraordinar de dificilă, a trecut aproape drept un lucru incredibil pentru soiul acesta de oameni; "cel Drept" – suna printre greci precum "cel Sfânt" printre creștini. Dar, când încă Socrate spunea: "Cel virtuos este cel mai fericit", nu-ți credea urechilor, aveai impresia că ai auzit ceva stupid. Căci, reprezentându-și-l pe insul cel mai fericit, orice om de viță aleasă se gândea la desăvârșita lipsă de scrupule și demonie a tiranului care sacrifică tot ce are pentru aroganța și plăcerea sa. Printre oamenii care, în ascuns, fantau nestrunit despre o asemenea fericire, venerarea statului nu putea fi sădită, firește, îndeajuns de adânc, – dar, după părerea mea: oamenii a căror sete de putere nu se mai dezlanțuie așa de orbește ca aceea a respectivilor greci distinși nu mai au nevoie nici de acea idolatrie față de conceptul de stat cu care, pe vremea aceea, era ținută în frâu orice poftă.

20

200

A suporta sărăcia. – Marele privilegiu al unei origini nobile este că te face să suporti mai bine sărăcia.

201

Viitorul nobilimii. – Gesturile lumii aristocrate exprimă faptul că, prin membrii ei, conștiința puterii își joacă în permanență jocul plin de farmec. Astfel, omului cu o conduită nobilă, bărbat sau femeie, nu-i face plăcere să se trântescă în fotoliu ca și când ar fi total epuizat, evită, acolo unde toată lumea se face comodă, de exemplu în tren, să-și rezeme spatele, pare că nu obosește când stă ore în șir în picioare la curte, casa nu și-o amenajează în vederea confortului, ci într-un stil grandios și sever, ca pentru a fi locuită de niște ființe mai de seamă (chiar mai înalte), răspunde unui limbaj provocator cu stăpânire și claritate spirituală, nu ca și când ar fi panicat, zdrobot, umilit, cu răsuflarea tăiată, asemeni plebeului. Așa cum știe să păstreze aparența unei mari forțe fizice constant prezente, dorește și să mențină, printr-o seninătate și amabilitate constantă, chiar în situații penibile, impresia că sufletul și spiritul său sunt apte să facă față primejdiilor și surprizelor. O cultură aristocrată poate, în ce privește pasiunile, să se

asemenea fie cu călărețul care trăiește o adevărată încântare făcând un
 animal înfocat și mândru să meargă în pas spaniol – să ne reprezentăm
 epoca lui Ludovic al XIV-lea –, fie cu călărețul care-și simte calul zvâcnind
 sub el ca o forță a naturii, foarte aproape de limita la care cal și călăreț
 5 își pierd capul, dar încântat la culme să continue a-și ține tocmai acum
 capul sus: în ambele cazuri, c u l t u r a aristocrată respiră putere și, chiar
 dacă foarte adesea ea nu reclamă, prin manierele ei, decât aparența
 sentimentului puterii, adevăratul sentiment de superioritate crește totuși
 10 prin spectacolul generat de această impresie. – Această fericire
 incontestabilă, întemeiată pe sentimentul superiorității, a culturii aristocrate
 începe să urce acum pe o treaptă și mai înaltă, fiindcă pe viitor, grație
 tuturor spiritelor libere, i se permite celui născut și educat aristocratic și
 nu mai este rușinos să intri în ordinul cunoașterii și să dobândești acolo
 15 consacări mai spirituale, să deprinzi îndatoriri cavalierești mai elevate decât
 până acum și să admiri acel ideal al î n ț e l e p c i u n i i v i c t o r i o a s e pe
 care nici o epocă nu și l-a putut încă propune cu un cuget atât de curat ca
 epoca ce tocmai acum stă să vină. La urma urmelor: cu ce să se ocupe de
 acum încolo nobilimea, dacă din zi în zi se întărește impresia că devine
 20 i n d e c e n t să te îndeletnicești cu politica? –

202

Pentru îngrijirea sănătății. – Abia am început să
 reflectăm asupra fiziologiei criminalilor și ne aflăm deja în fața incontestabilei
 intuiții că între criminali și alienații mentali nu există nici o deosebire esențială:
 25 presupunând că suntem convinși că modul curent de a gândi
 moral este modul de gândire al sănătății spirituale. Nici o
 convingere însă nu se bucură încă azi de o încredere atât de mare ca
 aceasta și, astfel, nu ezităm să-i tragem consecința și să-l tratăm pe
 criminal ca pe un bolnav psihic: înainte de toate, nu cu trufașă milostenie,
 30 ci cu înțelepciune medicală, cu bunăvoință medicală. El are nevoie de o
 schimbare de aer, de altă societate, de o dispariție temporară, poate de
 singurătate și de o nouă ocupație, – bine! Poate că el însuși consideră în
 avantajul său să petreacă o bună vreme în arest, pentru a găsi în felul acesta
 protecție față de sine însuși și de un supărător i n s t i n c t t i r a n i c , –
 35 bine! Trebuie să-i prezentăm foarte clar posibilitatea și mijloacele de
 vindecare (de stârpire, transformare, sublimare a acelui instinct), de
 asemenea, punând răul înainte, improbabilitatea acesteia; criminalului
 incurabil, care a ajuns el însuși să-i fie oroare de el, trebuie să-i oferim

- ocazia sinuciderii. Acest lucru, ținut în rezervă ca mijloc extrem de ușurare: nu trebuie să neglijăm nimic pentru a-i reda criminalului în primul rând buna dispoziție și libertatea sufletească; trebuie să-i curățim din suflet remușcările cum curățim o urmă de murdărie și să-i dăm îndrumări cum ar
- 5 putea compensa și plăti cu vârf și îndesat, printr-o binefacere în folosul altuia, eventual chiar al colectivității, prejudiciul pricinuit poate cuiva. Totul cu un menajament extrem! Și mai ales în anonim ori sub nume noi și cu o mai frecventă schimbare a locului, pentru ca reputația lui neștirbită și viața lui viitoare să se expună riscului cât mai puțin cu putință. Astăzi,
- 10 ce-i drept, cel căruia i s-a făcut un rău, făcând abstracție totală de felul în care acest rău ar putea fi reparat, vrea mereu să se răz bun e și, din această cauză, se adresează tribunalelor, – și aceasta menține încă, deocamdată, în vigoare abjectul nostru cod penal, dimpreună cu balanța lui de băcan și cu voința de a compensa vina prin pedeapsă:
- 15 dar n-am avea dreptul și posibilitatea să depășim această situație? Cât de ușurat ar fi sentimentul general al vieții, dacă, o dată cu credința în vină, ne-am dezbăra și de vechiul instinct de răzbunare și am considera că ține chiar de o subtilă inteligență a celor fericiți să împărțim binecuvântări, precum creștinismul, dușmanilor noștri și să facem bine celor ce ne-au jignit!
- 20 Să eliminăm din lume noțiunea de păcat – și să-i trimitem repede pe urme noțiunea de pedeapsă! N-au decât să trăiască, pe viitor, oriunde în altă parte decât printre oameni, monștrii aceștia surghiuniți, dacă vor să trăiască neapărat și nu să piară de sila față de ei înșiși! – Între timp să ne gândim că paguba suferită de societate și de indivizi din pricina criminalilor
- 25 este absolut analoagă pagubei suferite de aceștia din partea bolnavilor: bolnavii împrăstie neliniște, descurajare, nu produc, consumă produsul altora, au nevoie de îngrijitori, de medici, de întreținere și trăiesc din timpul și puterile celor sănătoși. Cu toate acestea, astăzi l-am califica drept inuman pe cel ce ar vrea să se răz bun e pentru aceasta pe bolnavi.
- 30 Odinioară, firește, făceam acest lucru; în stadiile primitive ale culturii și chiar azi la multe popoare sălbatice, bolnavul este tratat, de fapt, ca un criminal, ca năpasta comunității și sălașul vreunei ființe demonice care s-a întrupat în el în urma unei vini, – acolo se spune: orice bolnav este un vinovat! Iar noi, – să nu fim încă maturi pentru concepția contrară? să nu putem spune încă:
- 35 orice "vinovat" este un bolnav? – Nu, n-a sosit încă ceasul pentru asta. Înainte de toate, lipsesc încă medicii, pentru care ceea ce noi numeam până acum morală practică trebuie să se fi transformat într-o părțică a artei și a științei lor de a vindeca; lipsește, îndeobște, acel interes nesățios pentru aceste lucruri care, poate, va apărea odată asemănător Sturm und

Drang-ului acelor vechi tulburări religioase; bisericile nu sunt încă în posesia protectorilor sănătății; anatomia și dietetica încă nu fac parte din obligațiile tuturor școlilor inferioare și superioare; nu există încă asociații secrete de persoane care și-au luat obligația înde ei să renunțe la ajutorul tribunalelor
 5 și la pedeapsă și răzbunare pe răufăcătorii lor; nici un gânditor n-a avut încă atâta curaj, încât să măsoare sănătatea unei societăți și a indivizilor după câți paraziți poate suporta ea, și încă nu s-a găsit nici un întemeietor de state care să fi condus brăzdarul în spiritul acelor vorbe generoase și îngăduitoare: "Dacă vrei să cultivi pământul, cultivă-l cu plugul: atunci se
 10 bucură de tine pasărea și lupul care pășesc în urma plugului tău, – se bucură de tine orice creatură."

203

Contra dietei proaste. – Pfui! ce mese pregătesc oamenii azi, în restaurante, ca și peste tot unde trăiește clasa înstărită a societății!
 15 Chiar atunci când se întrunesc savanți de vază, se păstrează același obicei de a le umple masa ca unui bancher: după legea lui "mult prea mult" și "de toate felurile", – de unde rezultă că bucatele sunt gătite în baza efectului, iar nu a acțiunii și că băuturi stimulative trebuie să vină în ajutor pentru a alunga greutatea din stomac și din creier. Pfui! ce harababură și
 20 hipersensibilitate trebuie să fie consecința generală! Pfui! ce vise trebuie să aibă ei! Pfui! ce arte și ce cărți vor fi desertul unor asemenea mese! Și orice ar face: în modul lor de a proceda va domni piperul și contradicția sau plictiseala de lume! (Clasa bogată din Anglia are nevoie de creștinismul ei pentru a-și putea suporta indigestiile și migrenele.) În sfârșit, pentru a
 25 expune partea amuzantă a chestiunii, și nu numai cea dezgustătoare, oamenii aceștia nu sunt, în nici un caz, niște cheflii; secolul nostru și felul său de activitate au pus stăpânire mai mult pe membrele lor decât pe burta lor: ce urmăresc, așadar, aceste mese? – Ele reprezintă! Ce, pe toți sfinții? Clasa? – Nu, banii: nu mai avem nici o clasă! Ești "indivd"!
 30 Dar banii sunt putere, faimă, demnitate, superioritate, influență; banii constituie azi marea sau mica prejudecată morală pentru un om, după cum dispune el de ei! Nimeni nu vrea să-i țină ascunși sub obroc, nimeni n-ar dori să-i pună pe masă; prin urmare, banii trebuie să aibă un reprezentant pe care să-l poți pune pe masă: vezi mesele noastre! –

35

204

Danae și zeul de aur. – De unde această exagerată nerăbdare care face azi din om un răufăcător, în condiții care ar explica mai bine tendința contrară? Căci, atunci când unul recurge la o greutate

falsă, altul își dă foc la propria casă, după ce și-a asigurat-o pentru bani buni, al treilea arată interes pentru baterea de monedă falsă, atunci când trei sferturi din înalta societate cade pradă escrocheriei tolerate și este copleșită de conștiința vinovată a bursei și a speculației: ce-i îndeamnă la aceasta? Nu nevoia propriu-zisă, căci nu le merge tocmai așa de rău, poate chiar mănâncă și beau fără să le pese, – dar o teribilă nerăbdare izvorâtă din faptul că banul se strânge prea încet grămadă și, de asemenea, o teribilă plăcere și iubire de banii grămadă îi zorește zi și noapte. În această nerăbdare și în această iubire însă, reappare acel fanatism al setei de putere care fusese stârnit odinioară de convingerea că te afli în posesia adevărului și care purta nume așa de frumoase, încât puteai îndrăzni după aceea să fii inuman cu cugetul curat (să arzi evrei, eretici și cărți bune și să distrugi întregi civilizații superioare, ca acelea din Peru și Mexic). Instrumentele setei de putere s-au schimbat, dar același vulcan continuă să mocnească, nerăbdarea și exagerata iubire își cer victimele: și ceea ce făceai altădată “de dragul lui Dumnezeu”, faci astăzi de dragul banului, adică de dragul a ceea ce dă a stăzi în gradul cel mai înalt sentimentul puterii și cugetul curat.

205

Despre poporul lui Israel. – Din spectacolele la care ne invită secolul următor face parte tranșarea soartei evreilor europeni. Că ei și-au aruncat zarurile și și-au trecut Rubiconul se vede azi de la o poștă: nu le mai rămâne decât să devină stăpânii Europei sau să piardă Europa, așa cum au pierdut Egiptul cândva, cu multă vreme în urmă, când se postaseră în fața unei alternative similare. În Europa însă, ei au urmat o școală de optsprezece veacuri, așa cum nici un alt popor de aici n-o poate pretinde, și aceasta în așa fel, încât experiențele acestei îngrozitoare perioade de ucenicie au fost nu tocmai în profitul comunității, ci, cu atât mai mult, al indivizilor. Ca urmare a acestui fapt, resursele psihice și spirituale sunt extraordinare la evreii de azi; la ananghie, dintre toți cei ce populează Europa, ei recurg cel mai rar la pahar sau la sinucidere pentru a scăpa dintr-un mare impas, – ceea ce este atât de la îndemâna celui mai puțin înzestrat. Fiecare evreu are în istoria părinților și a strămoșilor săi o mină de exemple de cea mai rece luciditate și tenacitate în situații teribile, de cea mai rafinată păcălire a nenorocirii și a întâmplării și de cea mai rafinată profitare de pe urma acestora; curajul lor ascuns sub mantia unei supuneri deplorabile, eroismul lor în spernere se sperni* depășește virtuțile

* În lat. în text; Cf. MA I 137, M 56 (n.t.).

tuturor sfinților. Am vrut să-i facem vrednici de dispreț, tratându-i cu dispreț de-a lungul a două milenii și interzicându-le accesul la orice onoruri, la orice este onorabil, cufundându-i, în schimb, tot mai mult în afaceri murdare, – și, într-adevăr, prin această procedură, n-au devenit mai curați. Dar

5 vrednici de dispreț? Ei înșiși n-au încetat niciodată de a se considera chemați pentru lucruri superioare și, de asemenea, virtuțile tuturor suferinzilor n-au încetat niciodată să-i împodobească. Felul în care își cinstesc părinții și copiii, rațiunea căsătoriilor și a datinilor lor matrimoniale îi disting între toți europenii. Pe lângă toate acestea, ei au știut să-și creeze

10 un sentiment al puterii și al veșnicei răzbunări tocmai din afacerile pe care le-am lăsat în seama lor (sau în seama cărora i-am lăsat pe ei); trebuie s-o spunem, spre justificarea însăși a cametei lor, că, fără această torturare ocazională, plăcută și folositoare a disprețuitorilor lor, ar fi perseverat anevoie în a se respecta atâta vreme pe ei înșiși. Căci respectul nostru

15 față de noi înșine este legat de faptul că putem răsplăti binele și răul. Totuși răzbunarea lor nu-i împinge lesne prea departe: căci toți dispun de libertatea spiritului, și chiar a sufletului, a sufletu-lui, pe care i-o inculcă omului frecventa schimbare a locului, a climei, a obiceiurilor vecinilor și ale opresorilor, posedă de departe cea mai mare experiență în toate relațiile

20 umane și, chiar în pasiune, continuă să manifeste prudența născută din această experiență. Sunt atât de siguri pe suplețea intelectuală și pe ingeniozitatea lor, încât n-au nevoie niciodată, nici în cea mai amarnică situație, să-și câștige pâinea prin forță fizică, în chip de aspri muncitori, hamali, robi ai pământului. Se cunoaște și azi din manierele lor că niciodată

25 nu le-am pus, în spiritul cavalerismului, sentimente nobile în suflet și arme frumoase în jurul trupului: ceva importun alternează cu o obediență adesea delicată, aproape întotdeauna penibilă. Dar în prezent, când se încuscesc inevitabil, din an în an mai mult, cu cea mai bună nobilime a Europei, își vor fi asigurat în curând o bună moștenire de maniere spirituale și corporale:

30 așa încât, într-o sută de ani, vor avea deja un aer destul de nobil pentru a nu trezi r u ș i n e , ca stăpâni, în rândul supușilor lor. Și despre aceasta e vorba! De aceea, o rezolvare a chestiunii lor este, deocamdată, încă prematură! Ei înșiși știu cel mai bine că pentru ei nu se pune problema unei cuceriri a Europei și nici problema vreunei violențe: dar la fel de bine știu că

35 Europa le va putea cădea într-o zi, ca un fruct cu desăvârșire copt, în mâna care doar se întinde ușor către ea. Între timp, ei au nevoie să exceleze și să fie printre primii în toate domeniile de excelență europeană: până ajung atât de departe, încât să stabilească ei înșiși ceea ce trebuie să exceleze. Atunci se vor numi ei inventatorii și călăuzele europenilor și

nu vor mai ofensa pudoarea lor. Și această abundență de puternice amprente acumulate care constituie istoria evreiască pentru fiecare familie evreiască, această abundență de pasiuni, virtuți, hotărâri, renunțări, lupte, victorii de tot felul – unde să se reverse și ea, dacă nu, în cele din urmă, în mari oameni și opere ale spiritului! Atunci când evreilor le rămâne să prezinte asemenea pietre nestemate și vase de aur ca operă a lor, așa cum popoarele europene, cu experiența lor redusă și lipsită de profunzime, nu sunt și nici n-ar fi în stare să le producă, atunci când Israel își va fi prefăcut veșnica răzbunare într-o veșnică binecuvântare a Europei: atunci va fi încă o dată ziua aceea a șaptea în care vechiul Dumnezeu al evreilor se va putea bucura de el însuși, de creația sa și de poporul său ales, – iar noi toți, toți ne vom bucura împreună cu el!

206

Clasa imposibilă. – Sărac, voios și independent! – acestea sunt posibile laolaltă; sărac, voios și sclav! – și acestea sunt posibile, – și n-aș ști să le spun altceva mai bun muncitorilor din sclavia industrială: presupunând că ei nu percep nicidecum ca o rușine să fie folosiți, în chipul în care se întâmplă, ca niște șuruburi ale unei mașini și ca un fel de umplutură pentru inventivitatea umană! Pfui! să crezi că, printr-o plată mai mare, ar putea fi anihilată senzația mizeriei lor, mă gândesc la aservirea lor până la depersonalizare! Pfui! să te lași convins că, prin potențarea acestei depersonalizări în cadrul angrenajului mecanic al unei noi societăți, rușinea sclaviei ar putea fi prefăcută în virtute! Pfui! să ai un preț pentru care nu mai ești persoană, ci devii un șurub! În nebunia de azi a națiunilor, oare voi sunteți conspiratorii care vor, înainte de toate, a produce cât mai mult cu putință și a fi cât mai bogați cu putință? Treaba voastră ar fi să le imputați diferența de plată: ce capital enorm de valoare interioră se irosește pentru un astfel de scop exterior! Unde este însă valoarea voastră interioară, dacă nu mai știți ce înseamnă a respira liber? dacă nu sunteți îndeajuns de stăpâni nici măcar pe voi înșivă? dacă vă dezgustați prea adesea de voi înșivă ca de o băutură fadă? dacă vă plecați urechea la ziare și vă uitați chiorăș la vecinul bogat, incitați în poftele voastre de ascensiunea și căderea rapidă a puterii, a banilor și a opiniilor? dacă nu mai aveți nici o încredere în filozofia care poartă zdrențe, în franchețea celor simpli? dacă sărăcia voluntară și idilică, lipsa unei profesii și celibatul, așa cum ar trebui să le stea foarte bine celor mai spirituali dintre voi, au devenit de răsul lumii pentru voi? Dimpotrivă, nu vă sună mereu în urechi fluierul prinzătorilor socialiști de șobolani care vor să vă

înflăcăreze cu speranțe smintite? care vă ordonă să fiți gata și atâta tot,
 gata de azi pe mâine, așa încât să așteptați și iar să așteptați ceva din
 afară, iar încolo să trăiți în toate privințele cum ați trăit de obicei, – până când
 această așteptare devine foame și sete și febră și nebulie, iar ziua acelei
 5 bestia triumphans* răsare, în sfârșit, în toată splendoarea ei? – Dimpotrivă,
 fiecare ar trebui totuși să se gândească în sinea lui: "Mai bine să emigrez,
 să caut a deveni s t â p â n peste ținuturi sălbatice și neumblate ale lumii și,
 în primul rând, stăpân peste mine însumi; să schimb locul atâta vreme cât
 10 continuă să mi se dea vreun semn oarecare de sclavie; să nu ocolesc
 aventura și războiul și, pentru cazurile cele mai rele, să fiu gata de moarte:
 numai să nu prelungesc această robie murdară, numai să nu prelungesc
 această înăcrire și otrăvire și complicitate!" Acesta ar fi modul corect de a
 gândi: muncitorii din Europa ar trebui, f i i n d o c l a s ă , să se declare pe
 viitor drept o imposibilitate umană, iar nu doar, așa cum se întâmplă mai
 15 întotdeauna, ca un lucru înjghebat greoi și nelalocul lui; ar trebui să
 genereze în stupul european o epocă a marii roiri, așa cum nu s-a mai
 pomenit până acum, și, prin această realitate a dreptului de liberă deplasare
 în stil mare, să protesteze împotriva mașinii, a capitalului și a alternativei
 care îi amenință acum, aceea de a deveni o b l i g a t o r i u sau sclavi ai
 20 statului, sau sclavi ai unui partid subversiv. De s-ar ușura Europa de o
 pătrime a locuitorilor săi! Li se va lua, ei și lor, o piatră de pe inimă!
 Numai departe, în inițiativele convoaielor de coloniști entuziaști,
 recunoaștem cu adevărat câtă judecată bună și echitate, câtă neîncredere
 sănătoasă a încorporat mama Europă în fiii săi, – fiii aceștia care nu mai
 25 puteau să reziste lângă ea, bătrâna femeie ramolită, și riscau să devină
 ursuzi, irascibili și libidinoși ca ea însăși. În afara Europei, virtuțile Europei
 se vor afla în pribegie cu acești muncitori; și ceea ce a început, înăuntrul
 patriei, să degenereze într-o periculoasă decepție și o tendință criminală,
 va dobândi în exterior o naturalețe sălbatică și frumoasă și se va numi
 30 eroism. – Astfel, va veni totuși, până la urmă, și un aer mai pur în bătrâna
 Europă, azi suprapopulată și clocind în sine! Chiar dacă atunci s-ar duce
 lipsă de puțină forță de muncă! Poate că, legat de aceasta, ne vom aduce
 aminte că ne-am deprins cu multe nevoi abia de când ne-a fost atât de
 u ș o r să ni le satisfacem, – ne vom dezvăța iar de unele dintre ele! Poate
 35 vom aduce atunci și c h i n e z i aici: iar aceștia ar aduce cu ei modul de
 gândire și de viață care se potrivește pentru furnicile harnice. Da, ei ar
 putea ajuta, în mare, să se infuzeze în sângele Europei neliniștite și istovite

*În lat. în text: "fiară triumfătoare" (n.t.).

un pic de liniște și contemplativitate asiatică și – lucru de care avem, poate, cea mai mare nevoie – un pic de trăinicie asiatică.

207

Atitudinea germanilor față de morală. – Un german este capabil de lucruri mari, dar este puțin probabil că le va săvârși: căci, ori de câte ori poate, el se execută, așa cum îi priește unui spirit inert în sine. Dacă însă este nevoit să stea pe picioarele sale și să se lepede de inerția sa, nu-i mai stă în putință să se subordoneze ca o cifră într-o sumă (în privința acestei trăsături, el nu este nici pe departe atât de valoros ca un francez ori un englez) – ci își descoperă forțele: devine atunci periculos, diabolic, profund, cutezător și dă la iveală comoara de energie latentă pe care o poartă în sine și în care, altminteri, nimeni (nici el însuși) nu credea. Când un german se supune, într-un astfel de caz, lui însuși – este marea excepție –, aceasta se petrece cu aceeași stângăcie, inflexibilitate și constanță cu care se supune, de regulă, principelui său, obligațiilor sale de serviciu: așa încât, după cum am spus, este în stare atunci de lucruri mari, ce nu se află în nici un fel de raport cu “caracterul slab” pe care-l presupune la el. De obicei însă, el se teme să depindă exclusiv de sine însuși, să improvizeze: de aceea folosește Germania atâția funcționari și atâta cerneală. – Frivolitatea îi este străină, îl sperie prea mult; dar, în situații cu totul noi, care-l scot din somnolență, este aproape frivol; se bucură atunci de ineditul noii situații ca de-o beție, și la beție se pricepe! Astfel, germanul este azi în politică aproape frivol: dacă și aici are, în ce-l privește, prejudecata temeiniciei și a seriozității și face din plin uz de ea în relația cu celelalte forțe politice, este totuși, în taină, plin de mândria că, într-o bună zi, va putea să fantazeze și să fie cu toane și un maniac al reformelor și va schimba persoane, partide, speranțe cum schimbă măștile. – Savanții germani, care aveau până acum aerul că sunt cei mai germani dintre germani, erau și poate mai sunt la fel de buni ca soldații germani, din cauza înclinației lor profunde, aproape puerile, spre obediență în toate lucrurile exterioare și a constrângerii de a fi foarte singuri și foarte responsabili în știință; dacă știi să-și asigure ținuta mândră, simplă și răbdătoare și libertatea față de nebunia politică, în vremuri în care vântul suflă altfel, atunci încă sunt de așteptat de la ei lucruri mari: așa cum sunt (sau au fost), ei sunt stadiul embrionar al unor lucruri superioare. – Avantajul și dezavantajul germanilor, și chiar al savanților lor, era până acum că ei se aflau mai aproape decât alte popoare de superstiție și de nevoia de a crede; viciile lor rămân aceleași, băutura și

înclinația spre sinucidere (aceasta, un semn de moliciune a spiritului, care poate fi repede adus în situația de a scăpa din frâu); pericolul pentru ei constă în tot ce leagă forțele intelectuale și descătușează afectele (ca, de exemplu, abuzul de muzică și de băuturi spirtoase): căci afectul german este îndreptat împotriva propriului interes și este autodistructiv ca acela al bețivului. Entuziasmul însuși este în Germania la preț mai scăzut decât aiurea, căci este neproductiv. Dacă un german a săvârșit vreodată ceva măreț, aceasta s-a întâmplat la ananghie, într-un moment de curaj, cu dinții încleștați, cu cel mai rece sânge și, adeseori, într-un moment de generozitate. – Relațiile cu ei ar trebui, firește, recomandate, – căci aproape fiecare german are de dat ceva, dacă știm să-l facem să găsească, să regăsească acest ceva (el este dezordonat în sine). – Dacă un popor de speța aceasta se ocupă acum cu morală: ce morală va fi aceea care să-i dea satisfacție tocmai lui? Desigur, el va voi mai întâi ca înclinația lui lăuntrică spre supunere să apară idealizată în această morală. “Omul trebuie să aibă ceva căruia să i se poată supune necondiționat” – iată un sentiment german, o consecință logică germană: le întâlnim la baza tuturor doctrinelor morale germane. Cât de diferită este impresia când ne postăm în fața întregii morale antice! Toți gânditorii aceștia greci, oricât de felurit ne-ar întâmpina imaginea lor, par să semene, ca moraliști, cu acel maestru al gimnasticii care se adresează unui tânăr:)* “Hai! Dă-mi ascultare! Lasă-te în seama mea! Așa vei ajunge, poate, să câștigi un premiu în fața tuturor elenilor.” Distingerea personală, – iată virtutea antică. A te supune, a da ascultare, în mod public sau în taină, – iată virtutea germană. Cu mult înaintea lui Kant și a imperativului său categoric, Luther spusese din aceeași convingere: trebuie să existe o ființă în care omul să se poată încrede necondiționat, – era dovada lui despre existența lui Dumnezeu, el voia, mai primitiv și mai popular decât Kant, să nu ne supunem necondiționat unei idei, ci unei persoane și, până la urmă, nici Kant nu s-a învârtit în jurul moralei decât pentru a ajunge la supunerea față de o persoană: acesta este adevăratul cult al germanului, pe măsură ce cultul său religios a pierdut din importanță. Grecii și romanii simțeau altfel, și de un asemenea “trebuie să existe o ființă” – și-ar fi bătut joc: ținea de libertatea meridională a simțirii lor să se apere de “încrederea necondiționată” și să păstreze în cea mai adâncă tainită a inimii un mic scepticism față de absolut orice, fie Dumnezeu, om sau idee.

*Întregirea noastră (n.t.).

Mai ales filozoful antic! Nil admirari* – în această propoziție vede el filozofia. Iar un german, l-am numit pe Schopenhauer, ajunge, din contră, să spună: admirari id est philosophari**. – Ce va fi însă dacă germanul ajunge într-o zi, cum se întâmplă, în situația în care este capabil de lucruri mari? Dacă

5 sosește ceasul excepției, ceasul nesupunerii? – Eu nu cred că Schopenhauer spune pe bună dreptate că singurul ascendent al germanilor asupra altor popoare este că printre ei ar exista mai mulți atei decât aiurea, – dar un lucru știu: dacă germanul ajunge în situația în care este capabil de lucruri mari, atunci se ridică fără ezitare deasupra

10 moralei! Și ce l-ar împiedica? Azi trebuie să facă ceva nou, adică să comande – lui sau altora! Dar să comande nu l-a învățat morala sa germană! Arta de a comanda este dată uitării de aceasta!

*În lat. în text: "să nu te miri de nimic" (Horațiu; cf. DS 2, 111, 34 etc.) (n.t.).

**În lat. în text: "să te miri, adică să filozofezi" (n.t.).

Cartea a patra

208

Chestiune de conștiință. – “Și în summa*: ce lucruri noi vreți, în definitiv?” – Să nu mai facem din cauze păcate și din efecte
5 călăi.

209

Utilitatea celor mai riguroase teorii. – Îi trecem unui om cu vederea multe slăbiciuni ale moralității, folosindu-ne de un dârmon, în ipoteza că el crede mereu în cea mai riguroasă teorie a
10 moralei! Dimpotrivă, am pus mereu sub microscop viața moraliștilor nonconformiști: cu gândul ascuns că un pas greșit în viață este cel mai sigur argument contra unei concepții inoportune.

210

“În sine”-le. – Odinioară ne întrebam: ce este ridicolul? ca și
15 când ar exista în afara noastră niște lucruri de care ridicolul s-ar atașa ca o caracteristică, și ne pierdeam în speculații (un teolog opina chiar că ridicolul este “naivitatea păcatului”). Astăzi ne întrebăm: ce este râsul? Cum ia naștere râsul? Am stat pe gânduri și am stabilit, în fine, că nu există nimic bun, nimic frumos, nimic sublim, nimic rău în sine, ci, mai
20 curând, niște stări sufletești în care noi îmbrăcăm în asemenea cuvinte lucrurile din afara noastră și din noi. Am reținat atributele lucrurilor sau, cel puțin, ne-am adus aminte că noi li le-am conferit: – să luăm seama să nu ne pierdem, în procesul acestei examinări, facultatea de
a conferi și să avem grijă să nu devenim, în același timp, mai bogați și
25 mai zgârciți.

211

Celor ce visează la nemurire. – Așadar, acestei frumoase conștiințe de sine a voastre îi doriți voi dăinuire veșnică? Nu-i oare o nerușinare? Nu vă gândiți oare la toate celelalte lucruri care ar
30 trebui să vă suporte atunci pe voi în vecii vecilor, așa cum v-au suportat

*În lat. în text: “pe scurt; în total; în fine” (n.t.).

până acum cu o răbdare mai mult decât creștină? Sau credeți că le puteți oferi o veșnică satisfacție prin perenitatea voastră? Un singur om nemuritor pe pământ ar fi, fără doar și poate, suficient pentru a le arunca pe toate câte mai există într-o nebunie generală de a muri și a se spânzura, din
 5 cauza lehamitei față de el! Iar voi, pământenilor, cu inimele voastre idei de câteva mii de clipite, vreți să stânjeniți pe veci veșnica existență universală! E ceva mai impertinent? – În sfârșit: să fim îngăduitori față de o ființă de șaptezeci de ani! – ea n-a putut să-și exerseze fantezia în imaginarea propriei “plictiseli veșnice”, – a dus lipsă de timp!

10

212

După ce ne cunoaștem. – De îndată ce un animal îl vede pe altul, se măsoară cu el în istețime; și tot așa fac oamenii din epocile primitive. De aici rezultă că orice om învață să se cunoască aproape numai având în vedere forțele sale de apărare și de atac.

15

213

Oamenii cu viața ratată. – Unii sunt dintr-un asemenea material, încât acesta îi permite societății să facă una-alta din ei: în orice caz, ei se vor simți bine astfel și nu vor avea a se plânge de o viață ratată. Alții sunt dintr-un material prea deosebit – nu-i nevoie totuși să fie
 20 unul deosebit de nobil, ci numai unul mai rar –, încât n-ar fi siliți să se simtă rău decât în singurul caz că pot trăi conform singurului lor scop: – în toate celelalte cazuri, societatea suferă daunele aferente. Căci tot ce-i apare individului ca viață ratată, nereușită, toată povara lui de decepții, paralizii, îmbolnăviri, susceptibilități, poftă, el o aruncă înapoi pe societate – și, în
 25 felul acesta, în jurul ei se formează o atmosferă viciată, grea și, în cazul cel mai favorabil, un nor de furtună.

214

Ce trecere cu vederea! – Suferiți și pretindeți ca noi să vă trecem unele lucruri cu vederea, în timp ce, în suferința voastră, voi
 30 nedreptățiți lucrurile și oamenii! Dar ce contează trecerea noastră cu vederea! Ci voi ar trebui să dați dovadă de mai multă prevedere, de dragul de voi înșivă! Ce mod frumos de a te despăgubi în așa fel pentru suferința ta, încât să mai și dăunezi judecății tale! Asupra voastră înșivă se întoarce propria voastră răzbunare atunci când defăimați ceva;
 35 prin aceasta tulburați ochiul vostru, nu pe al altora: vă deprindeți cu vederea falsă și strâmbă!

215

- Morala animalelor de jertfă. – “Să te abandonezi cu entuziasm”, “să te aduci pe tine însuși jertfă” – iată devizele moralei voastre, iar mie îmi place să cred că, după cum ziceți voi, “aveți intenții cinstite”:
- 5 numai că eu vă cunosc mai bine decât vă cunoașteți voi, dacă “cinstea” voastră este în stare să meargă braț la braț cu o astfel de morală. De la înălțimea ei, voi priviți în jos la cealaltă morală sănătoasă, care pretinde stăpânire de sine, severitate, ascultare, o numiți poate chiar egoistă, și fără îndoială! – sunteți cinstiți față de voi, dacă ea vă displace, –
- 10 trebuie să vă displace! Căci, în timp ce vă abandonați cu entuziasm și faceți o jertfă din voi, aveți parte de acea beție a ideii de a fi de acum înainte totuna cu cel puternic, fie el un dumnezeu ori un om căruia vă închinați: savurați sentimentul puterii lui, care tocmai este confirmată din nou de o victimă. În realitate, voi p a r e ț i doar a vă sacrifica, mai degrabă
- 15 vă transformați, în gândul vostru, în zei și vă bucurați de voi ca atare. Din perspectiva acestei bucurii, – cât de slabă și de săracă vi se pare acea morală “egoistă” a ascultării, a datoriei, a raționalității: vă displace fiindcă, în cazul acesteia, trebuie realmente să te sacrifici și să te abandonezi, fără ca jertfitorul să se închipuie transformat într-un zeu, așa cum vă
- 20 închipuiți voi. Pe scurt, v o i vreți beția și excesul, iar acea morală disprețuită de voi ridică degetul î m p o t r i v a beției și a excesului, – vă cred pe cuvânt că ea vă provoacă nemulțumire!

216

- Diabolicii și muzica. – De fericirea deplină a iubirii, care
- 25 constă în încrederea absolută, să fi avut parte vreodată alte persoane decât cele profund neîncrezătoare, diabolice și irascibile? Acestea mai cu seamă se bucură în sinea lor de excepția nemaipomenită, niciodată crezută și incredibilă, a sufletului lor! Într-o zi vine peste ele simțirea aceea nemărginită, fantastică față de care se detașează tot restul vieții lor
- 30 tainice și vădite: ca o splendidă enigmă și minune, plină de o strălucire de aur și dincolo de orice cuvinte și imagini. Încrederea absolută te amuțește; ba, în această amuțire fericită este chiar o suferință și o greutate, din care cauză și asemenea suflete apăsate de fericire sunt, de obicei, mai recunoscătoare m u z i c i i decât toate sufletele celelalte, mai bune: căci
- 35 ele își văd și aud prin muzică, precum printr-un fum colorat, propria iubire, devenită oarecum m a i î n d e p ă r t a t ă, mai emoționantă și mai puțin grea; muzica este pentru ele singurul mijloc de a a s i s t a la starea lor extraordinară și de a lua parte odată, cu un fel de înstrăinare și ușurare, la

spectacolul acestei stări. Orice îndrăgostit se gândește în timp ce ascultă muzică: "Ea vorbește de mine, vorbește în locul meu, și tie totu!" –

217

- Artistul. – Germanii vor, grație artistului, să ajungă la un soi de
 5 pasiune visată; italienii vor, prin el, să se odihnească în urma adevăratelor
 lor pasiuni; francezii vor ca el să le dea ocazia de a-și proba judecata și să
 le ofere pretexte de vorbă. Așadar, să fim rezonabili!

218

- Să-ți fructifici, ca artist, slăbiciunile. – Dacă trebuie
 10 să avem neapărat slăbiciuni și, până la urmă, să fim nevoiți și a le
 recunoaște ca legi mai presus de noi, atunci îi doresc fiecăruia cel puțin
 atâta vigoare artistică, încât să izbutească să facă din aceste slăbiciuni
 fundalul virtuților lui, iar noi să râvnim, grație slăbiciunilor sale, la virtuțile
 15 lui: ceea ce au izbutit, într-o măsură excepțională, marii muzicieni. De câte
 ori nu auzim în muzica lui Beethoven un sunet aspru, îndărătnic, nerăbdător,
 la Mozart o jovialitate de camarazi la toartă, în care inima și spiritul nu
 trebuie să pretindă mai mult, la Richard Wagner o neliniște contrastantă și
 insinuantă, în care cel mai răbdător este totuși pe punctul de a-și pierde
 buna dispoziție: dar iată că el revine la vigoarea lui, și tot așa ceilalți; cu
 20 toții ne-au produs, prin slăbiciunile lor, o foame năprasnică de virtuțile lor și
 o limbă de zece ori mai sensibilă la fiecare picătură de spirit răsunător, de
 frumusețe răsunătoare, de bunătate răsunătoare.

219

- Înșelăciunea în cazul umilirii. – Prin nesocotința ta, i-ai
 25 pricinuit aproapelui tău o durere adâncă și i-ai distrus o fericire unică – iar
 acum îți calci pe vanitate ducându-te la el, te umilești în fața lui, îți lași, în
 fața lui, nesocotința pradă disprețului și socotești, după această scenă
 dură, extrem de supărătoare pentru tine, că, în fond, totul este repus în
 ordine, – pierderea suferită de tine de bunăvoie în privința onoarei ar
 30 compensa pierderea suferită involuntar de celălalt în privința fericirii: cu
 acest sentiment, pleci ușurat și cu virtutea restabilită. Dar celălalt rămâne,
 ca și înainte, în durerea lui adâncă, pentru el nu-i absolut nici o mângâiere
 în faptul că tu ești nesocotit și ai spus-o, își amintește chiar de spectacolul
 penibil pe care i-l-ai dat atunci când te-ai disprețuit în fața lui însuși, ca de
 35 o nouă rană pe care ți-o datorează ție, – dar nu se gândește la răzbunare
 și nu înțelege cum s-ar putea compensa ceva între tine și el. În fond, tu ai

jucat acea scenă în fața ta însăși și pentru tine însuși: invitaseși un martor la aceasta, dar, iarăși, pentru tine, și nu pentru el, – nu te înșela!

220

Rang și frică. – Ceremoniile, ținuta oficială și de clasă, chipurile
 5 serioase, căutătura solemnă, mersul încet, vorbirea întortocheată și tot ce înseamnă, în general, rangul: iată forma de disimulare a celor ce sunt, în fond, fricoși, – ei vor, prin aceasta, să inspire frică (de ei sau de ceea ce reprezintă). Neînfricații, adică, la origine: cei permanent și neîndoielnic înfricoșători, n-au nevoie de rang și de ceremonii, ei aduc onestității și
 10 francheții, prin vorbe și gesturi, faimă bună și, chiar mai mult, faimă rea, ca semne ale înfricoșării conștiente de sine.

221

Moralitatea jertfei. – Moralitatea care se măsoară în temeiul sacrificării este cea proprie barbariei. Rațiunea nu repurtează acolo o
 15 victorie dificilă și sângeroasă înăuntrul sufletului, trebuie învinse niște instincte opuse violente; fără un soi de cruzime ca în cazul jertfelor pe care le cer zeii canibalici, lucrurile nu ajung la bun sfârșit în această privință.

222

Când este de dorit fanatismul. – Naturile flegmatice le
 20 poți entuziasma numai dacă le fanatizezi.

223

Ochiul temut. – De nimic nu se tem mai mult artiștii, poeții și scriitorii ca de ochiul acela care le sesizează mica păcăleală, care
 25 percepe ulterior cât de adesea s-au aflat ei la răspântia de unde ai putea-o lua fie spre plăcerea nevinovată găsită în tine însuși, fie spre producerea de efecte; care le recalculează dacă voiau să vândă puțin pentru mult, dacă urmăreau să înalțe și să împodobească, fără a fi ei înșiși înălțați; care vede, prin toată înșelătoria artei lor, gândul, așa cum le-a apărut mai întâi,
 30 poate ca o fascinantă făptură de lumină, poate însă și ca un furt de la toată lumea, ca un gând de toate zilele pe care trebuia să-l lungească, să-l scurteze, să-l vopsească, să-l oblojească, să-l condimenteze, pentru a face ceva din el, în loc să facă gândul ceva din ei, – o, ochiul acesta care observă în opera voastră toată neliniștea, pândirea și lăcomirea voastră, imitarea și depășirea originalului de către voi (ceea ce nu-i decât o imitare
 35 invidioasă), ochiul care cunoaște așa de bine roșeața rușinii voastre, ca și

arta voastră de a ascunde această roșeață și de a o răstălmăci în propriii voștri ochi!

224

Ceea ce este “înălțător” în nenorocirea
5 a aproapelui. – Iată-l la necaz și iată-i pe “cei miloși” venind și zugrăvindui
nenorocirea, – la urmă, pleacă satisfăcuți și înălțați: s-au delectat cu panica
celui nenorocit precum cu propria panică și au petrecut o după-masă
plăcută.

225

10 Mijlocul de a fi repede disprețuit. – Un om care
vorbește repede și mult coboară extraordinar de jos în ochii noștri, după
cel mai scurt contact și chiar dacă vorbește rezonabil, – nu numai în măsura
în care el incomodează, ci mult mai jos. Căci deducem cât de mulți oameni
a incomodat deja și, pe lângă neplăcerea pe care o provoacă, mai punem la
15 socoteală disprețul pe care presupunem că și l-a atras.

226

Despre contactul cu celebritățile. – A: Dar de ce-l eviți
pe acest mare om? – B: N-aș dori să-l nesocotesc! Defectele noastre nu se
împacă unele cu altele: eu sunt miop și neîncrezător, iar el își poartă
20 diamantele false cu aceeași plăcere cu care și le poartă pe cele veritabile.

227

Purtători de lanțuri. – Atenție la toate spiritele care zac în
lanțuri! De pildă, femeile inteligente pe care soarta lor le-a surghiunit într-un
mediu meschin, sufocant, în care ajung să îmbătrânească. Ce-i drept, ele
25 stau tolănite la soare, în aparență, inerte și pe jumătate oarbe: dar la orice
pas străin, la orice lucru neprevăzut, sar în sus, gata să muște; se răzbună
pe tot ce a scăpat din cușca lor de câine.

228

Răzbunare în laudă. – Iată o pagină scrisă plină de laude,
30 iar voi o numiți searbădă: dar dacă ghiciți că în această laudă se ascunde
răzbunare, o veți găsi aproape ultrarafinată și vă va încânta din cale-afară
bogăția de mici linii și figuri de stil îndrăznețe. Nu omul, ci răzbunarea lui
este atât de rafinată, bogată și ingenioasă; el însuși abia dacă-și dă seama
de asta.

229

Mândrie . – O, voi nu cunoașteți nici unul sentimentul pe care-l încearcă cel torturat, după tortură, când este dus înapoi în celulă și, o dată cu el, taina lui! – de care tot mai ține strâns cu dinții. Ce știți voi despre
5 jubilarea mândriei omenești!

230

“Utilitar” . – Percepțiile în problemele morale o iau astăzi atât de razna, încât pentru cutare om demonstrăm o morală prin utilitatea ei, iar pentru cutare o contestăm exact în numele aceleiași utilități.

10

231

Despre virtutea germană . – Câl de degenerat în gusturile sale, cât de slugarnic față de demnitari, clase, haine, pompă și lux trebuie să fi fost un popor atunci când taxa ceea ce este simplu* drept
ceea ce este rău**, pe omul simplu drept om rău***! Orgoliului moral
15 al germanilor trebuie să-i punem mereu în față acest cuvîntel “rău” și nimic altceva!

232

Dintr-o dispută . – A: Prietene, dumneata ai răgușit vorbind! – B: Așa că sunt redus la tăcere. Să încheiem discuția.

20

233

“Conștiincioșii” . – Ați băgat de seamă ce fel de oameni pun cel mai mare preț pe conștiinciozitatea cea mai severă? Aceia care sunt conștienți de multe sentimente josnice pe care le au, aceia care gîndesc cu teamă despre sine și la sine și se tem de alții, aceia care vor să-și
25 ascundă interesul cât mai mult cu putință, – ei caută să-și impună lor înșiși prin acea severitate a conștiinciozității și prin acea duritate a datoriei, în virtutea impresiei de severitate și duritate pe care alții trebuie să și-o facă despre ei prin aceasta (îndeosebi subordonații).

234

30 Teamă de glorie . – A: Că cineva se ferește de gloria lui, că cineva își insultă intenționat lăudătorul, că cineva se teme să asculte păreri

*das Schlichte

das Schlechte: “de proastă calitate”; cf. evoluția semantică a rom. **prost de la “simplu” la “rău” (n.t.)

***”stricat, imoral” (n.t.)

despre sine, din teamă de laudă, – asta o-ntâlnim, asta există, – o credeți ori n-o credeți! – B: Asta se-ntânește, există! Doar puțină răbdare, iuncăr Orgoliu! –

235

5 A refuza mulțumirea. – Poți foarte bine să refuzi o rugămintă, dar nu poți niciodată să refuzi o mulțumire (sau, ceea ce este același lucru, s-o accepți rece și convențional). Asta jignește profund – și de ce?

236

10 P e d e a p s ă . – Ce lucru ciudat, pedeapsa noastră! Ea nu-l purifică pe criminal, nu-i o ispășire: dimpotrivă, ea-l pătează mai mult decât crima însăși.

237

O criză de partid. – Există o decepție ridicolă, dar nu nepericuloasă, aproape în fiecare partid: de ea suferă toți cei ce au fost 15 ani de-a rândul apărătorii fideli și respectabili ai punctului de vedere al partidului și deodată, într-o zi, observă că unul mult mai puternic a luat în mână trompeta. Cum o să suporte să fie reduși la tăcere? Și, astfel, ridică vocea, iar uneori, cu accente noi.

238

20 N ă z u i n ța s p r e g r a ț i o z i t a t e . – Dacă o natură puternică nu este înclinată spre cruzime și nu se ocupă mereu de propria persoană, atunci tinde involuntar spre g r a ț i o z i t a t e , – iată semnul ei distinctiv. Caracterelor slabe, din contră, le plac judecățile aspre, – ele se asociază cu eroii mizantropiei, cu denigratorii religioși și filozofici ai existenței ori se 25 retrag îndărătul unor obiceiuri severe și al unor "carriere" penibile: în felul acesta încearcă să-și creeze un caracter și un fel de putere. Și asta o fac tot involuntar.

239

30 S e m n a l p e n t r u m o r a l i ș t i . – Muzicienii noștri au făcut o mare descoperire: u r ă ț e n i a i n t e r e s a n ță este și ea posibilă în arta lor! Și astfel se aruncă în acest ocean deschis al urâtului, ca niște oameni beți, și nicicând până azi n-a fost așa de ușor să faci muzică. Abia acum am dobândit fundalul general, închis la culoare, pe care o dâră de lumină, încă atât de mică, a muzicii frumoase capătă strălucirea aurului și a

smaraldului; abia acum îndrăznim să-l azvârlim pe ascultător în furtună, să-l răscolim și să-i tăiem răsuflarea, pentru a-i da după aceea, printr-o clipă de cufundare în liniște, un sentiment de beatitudine, care este în profitul aprecierii muzicii în general. Am descoperit contrastul: abia acum
 5 sunt posibile cele mai puternice efecte – și într-un mod ieftin: nimeni nu mai întreabă de muzica bună. Dar trebuie să vă grăbiți! Pentru fiecare artă a mai rămas doar un scurt interval de timp, o dată făcută această descoperire. – O, dacă gânditorii noștri ar avea urechi să asculte, prin mijlocirea muzicii lor, ce-i în sufletele muzicienilor noștri! Cât de mult trebuie
 10 să așteptăm înainte de a ne reîntâlni cu o asemenea ocazie de prins omul lăuntric asupra faptei rele și în inocența acestei fapte! Căci muzicienii noștri n-au nici cel mai vag fler în privința faptului că-și pun în muzică propria lor poveste, povestea urâtirii sufletului. Odinioară, muzicianul bun aproape că trebuia, de dragul artei sale, să devină un om bun –. Iar acum?

15

240

Despre moralitatea scenei. – Cel ce socotește că teatrul lui Shakespeare acționează moral și că vederea lui Macbeth atenuează irezistibil răul ambiției, acela se înșală: și se înșală încă o dată crezând că Shakespeare a simțit ca el. Cel ce este realmente posedat de o ambiție
 20 turbată își privește cu plăcere această imagine a sa; iar dacă eroul pierde din pricina pasiunii sale, tocmai asta este condimentul cel mai picant din licoarea fiebinte a acestei plăceri. Oare poetul a simțit altfel? Cât de regal, și nicidecum mișelește, își parcurge ambițiosul său traiectoria din momentul mării nelegiuiri! Abia de atunci exercită el o atracție “demonică”
 25 și incită naturile similare la a-l imita; – demonic înseamnă aici: dinadins împotriva interesului și a vieții, în favoarea gândului și a instinctului. Credeți oare că Tristan și Isolda ar da o lecție împotriva adulterului prin faptul că amândoi pierd din pricina lui? Aceasta ar însemna a-i întoarce pe poeți cu susu-n jos: pe ei, care, precum Shakespeare mai cu seamă,
 30 sunt îndrăgostiți de pasiunile în sine, și nicidecum de predispozițiile lor pentru moarte: – acelea în care inima nu este atașată de viață mai puternic decât o picătură de pahar. Nu vina și deznodământul ei tragic îi neliniștesc, pe Shakespeare, ca și pe Sofocle (în Ajax, Filoctet, Edip): pe cât de ușor ar fi fost, în cazurile numite, de făcut din vină resursa dramei,
 35 pe atât de categoric este evitat exact acest lucru. La fel de puțin va avea dramaturgul, prin imaginile lui despre viață, o părere rea în privința vieții! El strigă mai degrabă: “Este farmecul tuturor farmecelor această existență tulburătoare, schimbătoare, primejdioasă, posomorâtă și adesea încinsă

în razele soarelui! Este o a v e n t u r ă să trăiești, – indiferent ce atitudine
iei în această privință, ea-și va păstra mereu acest caracter!" – Așa declară
el dintr-un timp agitat și plin de vitalitate, care este pe jumătate beat și
bui măcit de abundența lui de sânge și de energie, – dintr-un timp mai rău
5 decât este al nostru: din care cauză suntem nevoiți mai întâi să p o t r i v i m
și să m o t i v ă m din punctul nostru de vedere scopul unei drame
shakespeariene, adică să nu-l înțelegem.

241

Frică și inteligență. – Dacă este adevărat ce se afirmă astăzi
10 cu absolută certitudine, că n u trebuie căutată în lumină cauza pigmentului
pielii negre: atunci ar putea fi acesta cumva ultimul efect al acceselor de
furie (și al subcurenților sangvini ai pielii), ce s-au produs frecvent și s-au
acumulat de-a lungul a mii de ani? În timp ce la alte rase m a i
i n t e l i g e n t e , spaima și îngălbenirea, la fel de frecvente, ar fi produs până
15 la urmă culoarea albă a pielii? – Căci gradul de teamă este un instrument
de măsură a inteligenței: iar a te lăsa des pradă mâniei oarbe, un semn că
animalitatea este încă foarte apropiată și ar dori să se impună din nou. –
Gri-maronie ar fi deci cumva culoarea primordială a omului, – ceva de
maimuță și urs, cum e și cazul.

20

242

I n d e p e n d e n ță . – Independența (numită, în cea mai slabă doză a
ei, "libertate de gândire") este forma de resemnare pe care cel însetat de
putere sfârșește prin a o accepta, – el, care multă vreme a căutat ceea ce
ar putea stăpâni și nu s-a găsit decât pe sine însuși.

25

243

Cele două direcții. – Dacă încercăm să examinăm oglinda
în sine, nu descoperim până la urmă decât lucrurile reflectate în ea. Dacă
vrem să apucăm aceste lucruri, nu ajungem, în sfârșit, decât iar la oglindă.
– Iată istoria cea mai generală a cunoașterii.

30

244

Bucuria de real. – Actuala noastră înclinație spre bucuria
realului – o avem aproape toți – nu poate fi înțeleasă decât din faptul că
ne-am bucurat, vreme îndelungată și până la saturație, de ireal. În sine,
aceasta nu este o înclinație neezitantă, așa cum apare ea acum, fără
35 alegere și rafinament: – riscul ei cel mai mic este lipsa de gust.

245

Rafinamentul sentimentului puterii. – Pe Napoleon îl supăra să vorbească rău și nu se mințea în această privință: dar setea lui de putere, care nu scăpa nici un prilej și era mai rafinată decât rafinatul său spirit, îl determina să vorbească și mai rău decât obișnuia. În felul acesta se răzbuna pe propria lui supărare (era gelos pe toate afectele sale, fiindcă aveau putere) și-și savura bunul-plac aristocratic. Apoi, cu privire la urechi și la judecata ascultătorilor, savura încă o dată acest bun-plac: ca și când a le vorbi așa continua să fie destul de bine. Da, jubila în taină la gândul de a le adormi judecata și de a le deruta gustul, prin fulgerele și tunetele autorității supreme – care stă în alianța puterii și a genialității; în timp ce judecata și gustul, reci și mândre, rămăneau în el neclintite în adevărul că vorbește rău. – Napoleon, ca tip gândit și făurit cu desăvârșire și până la capăt al unui singur instinct, ține de umanitatea antică: ale cărei caracteristici – structura simplă și perfecționarea și conceperea ingenioasă a unui singur motiv sau a puține motive – sunt destul de ușor de recunoscut.

246

Aristotel și căsătoria. – La copiii marilor genii irupe nebunia, la copiii marilor virtuoși, năuceala – remarcă Aristotel. Prin aceasta, voia el oare să-i invite pe oamenii de excepție la căsătorie?

247

Originea temperamentului rău. – Nedreptatea și nestatornicia din sufletul multor oameni, răvășeala și necumpătarea lor sunt ultimele consecințe ale unor nenumărate inexactități, superficialități logice și concluzii pripite, de care s-au făcut vinovați strămoșii lor. Oamenii cu un temperament bun, dimpotrivă, se trag din seminții chibzuite și profunde, care au ținut la mare cinste rațiunea, – în scopuri lăudabile sau rele, asta nu intră prea mult în discuție.

30

248

Disimularea ca datorie. – Bunătatea s-a dezvoltat cel mai mult prin lunga disimulare care căuta să pară bunătate: peste tot unde exista o mare putere, era recunoscută necesitatea tocmai a acestui tip de disimulare, – ea inspiră siguranță și încredere și mărește de o sută de ori suma reală a puterii fizice. Minciunea este, dacă nu mama, atunci doica bunătății. Onestitatea, de asemenea, a fost cultivată cel mai mult prin cerința

unei aparențe de onestitate și cumsecădenie: în aristocrațiile ereditare. Din exersarea de durată a unei disimulări ia naștere, în cele din urmă, natura: disimularea se suprimă, în final, de la sine, iar organele și instinctele sunt fructele de-abia așteptate din grădina ipocriziei.

5 249

Cine oare mai e singur! – Fricosul nu știe ce înseamnă să fii singur: în spatele scaunului său se află în permanență un dușman. – O, cine ar putea să ne povestească istoria aceluia sentiment rafinat care se numește singurătate!

10 250

Noapte și muzică. – Urechea, organul fricii, n-a putut să se dezvolte atât de plenar cum s-a dezvoltat decât în noaptea și în penumbra pădurilor și a grotelor întunecate, pe potriva comportamentului din epoca fricii, adică din cea mai lungă perioadă umană care a existat: la lumină, 15 urechea este mai puțin necesară. De aici caracterul muzicii, ca o artă a nopții și a penumbrei.

251

Stoic. – Există o seninătate a stoicului, atunci când se simte strămtorat de ceremonial, pe care și l-a prescris el singur conduitei sale, 20 bucurându-se, în acest caz, de sine însuși în calitate de stăpânitor.

252

Să chibzuim! – Cel ce e pedepsit nu mai este cel ce a comis fapta. El este țapul ispășitor.

253

25 Aparență. – Rău! Rău! Ceea ce trebuie să demonstrăm cel mai bine, cel mai înverșunat este aparența. Căci prea multora le lipsesc ochii s-o vadă. Dar este atât de plictisitor!

254

Anticipatorii. – Partea excelentă, dar și periculoasă a naturilor 30 poetice este fantezia lor epuizantă: aceea care anticipează ce se-n-tâmplă și ar putea să se-n-tâmple, se bucură și suferă dinainte de asta, iar în clipa finală a producerii evenimentului și a săvârșirii faptei este deja obosită. Lord Byron, care cunoștea prea bine toate acestea, scria în

jurnalul său: "Dacă voi avea un fiu, va trebui să devină ceva absolut prozaic – jurist ori pirat."

255

Conversând despre muzică. – A: Ce ziceți de această
 5 muzică? – B: M-a dat gata, n-am nimic de zis. Sst! Reîncepe! – A: Cu atât
 mai bine! Să avem grijă s-o dăm noi gata de data aceasta. Îmi îngăduiți
 câteva cuvinte în legătură cu această muzică? Și să vă arăt și o dramă pe
 care, poate, la prima audiție n-ați vrut s-o vedeți? – B: Fie! am două urechi,
 și mai multe, dacă-i nevoie. Dați-vă mai lângă mine! – A: Asta încă nu-i
 10 ceea ce vrea el să ne spună, până acum doar promite că va spune ceva,
 ceva nemaiauzit, așa cum dă de înțeles prin aceste gesticulații. Căci sunt
 gesticulații. Cum face semne! se ridică în sus! își aruncă brațele! Și acum
 i se pare că a sosit clipa supremei încordări: încă două alămuri și-și atacă
 tema, pompos și dichisit, ca zornăind din pietre prețioase. E o femeie
 15 frumoasă? Ori un cal frumos? Ajunge, privește încântat în jurul său, căci
 trebuie să culeagă priviri încântate, – abia acum îi place pe deplin tema
 sa, acum devine inventiv, îndrăznește registre noi și cutezătoare. Cum își
 evidențiază tema! Ah! Fiți atent, – nu înțelege doar s-o împodobească*, ci
 s-o și sulemenească**! Da, știe ce-i culoarea sănătății, se pricepe s-o
 20 obțină, – este mai subtil în cunoașterea de sine decât îmi imaginam. Și
 acum este convins că și-a convins ascultătorii, își prezintă fanteziile ca și
 când ar fi lucrurile cele mai importante de sub soare, sugerează cu
 nerușinare că tema i-ar fi prea bună pentru lumea aceasta. – Of, ce
 suspicios e! Numai să nu obosim! Așa că își îngroapă melodiile sub
 25 dulcegării, – acum apelează chiar la simțurile noastre mai groșiere pentru
 a ne răscoli și a ne aduce din nou sub puterea lui! Auziți cum invocă latura
 elementară a unor ritmuri furtunoase și bubuitoare! Iar acum, când observă
 că aceasta ne cuprinde, ne sugrumă și aproape ne zdrobește, îndrăznește
 să-și amestece din nou tema în jocul elementelor și să ne c o n v i n g ă pe
 30 noi, semibuimăciți și zguduiți, că buimăceala și zguduirea noastră este
 efectul temei sale miraculoase. Și pe viitor auditorii o vor crede: de îndată
 ce ea răsună, în ei se naște o amintire a acelui efect elementar zguduitor,
 – această amintire este acum în profitul temei, – care a devenit acum
 "demonică"! Ce bun cunoscător al sufletului este el! Ne stăpânește cu artele
 35 unui orator popular. – Dar muzica amuțește! – B: Și bine face! căci nu mai
 suport să vă ascult pe d u m n e a v o a s t r ă ! Prefer să mă las înșelată
 de zece ori decât să cunosc o singură dată adevărul în felul dumneavoastră!

*schmücken

**schminken

– A: Iată ce voiam să aud de la dumneavoastră. Așa ca dumneavoastră sunt cei mai buni în ziua de azi: sunteți mulțumiți să vă lăsați înșelați! Veniți cu niște urechi blege și lacome, n-aduceți conștiința artei de a asculta, v-ați aruncat pe drum cea mai delicată onestitate! Și prin aceasta
 5 corupeți arta și pe artiști! Întotdeauna când bateți din palme și jubilați, aveți în mâini conștiința artiștilor, – și vai dacă ei bagă de seamă că nu puteți deosebi între muzica nevinovată și cea vinovată! N-am în vedere, e drept, muzica "bună" și "proastă", – și din una, și din alta există în ambele categorii! Dar numesc o muzică nevinovată pe aceea care se gândește
 10 exclusiv la sine, crede în sine și a uitat lumea de dincolo de ea, – rezonanța de la sine a celei mai adânci singurătăți, care vorbește cu sine despre sine și nu mai știe că există afară ascultători și iscoade și efecte și neînțelegeri și eșecuri. – În sfârșit: muzica pe care tocmai am auzit-o este chiar din categoria aceasta nobilă și rară, și tot ce am spus despre ea a fost o
 15 născocire, – iertați-mi răutatea, dacă vă e via! – B: O, și dumneavoastră iubiți deci a c e a s t ă muzică? Atunci vă sunt iertate multe păcate!

256

Fericirea celor răi. – Acești oameni tăcuți, ursuzi, răi au ceva ce nu le puteți contesta, o plăcere ciudată și rară pentru dulce far niente*, o
 20 liniște crepusculară și vesperală cum o cunoaște numai o inimă ce a fost de prea multe ori mistuită, sfâșiată, înveninată de afecte.

257

Cuvinte prezente în noi. – Ne exprimăm gândurile întotdeauna cu cuvintele care ne sunt la îndemână. Sau, pentru a-mi exprima
 25 întreaga suspiciune: ne frământă în fiecare clipă exact acel gând pentru care avem la îndemână cuvintele ce sunt capabile să-l exprime aproximativ.

258

A linguși câinele. – Nu trebuie decât să-i mângâiem o singură dată pielea acestui câine: numaidecât începe să pâlâie și să arunce scântei
 30 ca orice alt lingușitor – și este spiritual în felul său. De ce nu l-am suporta așa?

259

Lăudătorul de odinioară. – "A amuțit în privința mea, deși acum știe adevărul și ar putea să-l spună. Dar ar suna ca o răzbunare – iar
 35 el, respectabilul, respectă așa de mult adevărul!"

*În it. în text: "dulcea trândăvie" (n.t.).

260

Amuleta celor dependenți. – Cel ce este inevitabil dependent de un stăpân trebuie să dispună de ceva prin care să inspire teamă și să-l țină pe stăpân în frâu, bunăoară, lealitate sau sinceritate sau o limbă
5 rea.

261

De ce așa de sublime? – O, cunosc aceste jigăanii! Firește, își sunt lor însele mai pe plac atunci când umblă în două picioare, "ca niște zei", – dar, o dată căzute din nou în patru labe, mi e îmi plac mai mult: le
10 stă incomparabil mai natural!

262

Demonul puterii. – Nu nevoia naturală, nici nesațul, – nu, iubirea de putere este demonul oamenilor. Dă-le totul, sănătate, hrană, locuință, distracție, – sunt și rămân nefericiți și capricioși: căci demonul
15 așteaptă și tot așteaptă și vrea să fie satisfăcut. Ia-le totul și satisfă-l pe acesta: și sunt aproape fericiți, – așa de fericiți cum numai oamenii și demonii pot fi. Dar de ce o mai spun eu? A spus-o Luther deja, și mai bine ca mine, în versurile: "Să ne ia trupul, averea, onoarea, copilul, muierea: să ne petrecem de-aici, – tot ne rămâne-mpărăția*!" Da! Da! "Împărăția"*!

20

263

Contradicția întrupată și însuflețită. – În așa-numitul geniu se află o contradicție fiziologică: pe de o parte, el posedă mult dinamism sălbatic, dezordonat, involuntar și, pe de altă parte, o supremă activitate orientată spre un scop, proprie acestui dinamism, – în plus, are o
25 oglindă care le arată pe cele două feluri de dinamism alăturate și contopite, dar destul de des și opuse. În urma acestui spectacol, el este adeseori nefericit și, dacă se simte cel mai bine creând, e fiindcă uită că tocmai acum, prin suprema lui activitate vizând un scop, face un lucru fantastic și irațional (asta-i toată arta) – trebuie să-l facă.

30

264

A voi să te înșeli. – Oamenii invidioși care au un fler mai fin nu caută să-și cunoască mai exact rivalul, pentru a se putea simți superiori lui.

*Joc de cuvinte: Reich "împărăție cerească" și, resp., "putere supremă" (n.t.).

265

Teatrul are vremea lui. – Când fantezia unui popor slăbește, se naște în el tendința de a-și aduce pe scenă miturile, acum suportă surogatele brutale ale fanteziei, – dar, pentru epoca aceea de care ține rapsodul epic, teatrul și actorul travestit în erou este o frână, în loc să fie o aripă pentru fantezie: prea apropiat, prea concret, prea greoi, prea puțin vis și zbor de pasăre.

266

Fără eleganță. – Îi lipsește eleganța și o știe: o, cum se pricepe să mascheze acest lucru! Printr-o virtute austeră, printr-o privire posomorâtă, printr-o neîncredere dobândită față de oameni și existență, prin farse de prost gust, prin disprețul unui mod mai rafinat de viață, prin patos și pretenții, printr-o filozofie cinică, – da, având permanenta conștiință a defectului său, a devenit un caracter.

267

De unde atâta mândrie! – Un caracter nobil se deosebește de unul comun prin faptul că nu are la îndemână, ca acela, o cantitate de habititudini și puncte de vedere: acestea, întâmplător, nu i se transmit nici prin ereditate și nici prin educație.

268

Scila și Caribda oratorului. – Cât de greu era la Atena să vorbești în așa fel, încât să câștigi auditorii pentru o cauză, fără a-i șoca prin formă sau a-i face, prin ea, să abandoneze cauza! Cât de greu este și azi în Franța să scrii astfel!

269

Bolnavii și arta. – Împotriva oricărui soi de deprimare și de mizerie sufletească trebuie încercate mai întâi: o schimbare de dietă și un efort fizic dur. Dar oamenii sunt obișnuiți să recurgă, în acest caz, la mijloacele beției: de pildă, la artă, – spre nenorocirea lor și a artei! Nu observați că, dacă, bolnavi fiind, jinduți după artă, îi îmbolnăviți pe artiști?

270

Toleranță aparentă. – Iată niște cuvinte bune, binevoitoare, rezonabile despre și pentru știință, și totuși! și totuși! eu văd dincolo de această toleranță a voastră față de știință! În ungherul inimii voastre

- voi credeți, cu toate acestea, că ea nu vă este necesară, că este mărinimos din partea voastră că o admiteți, ba chiar că sunteți susținătorii ei, că, în același timp, știința nu manifestă aceeași generozitate față de opiniile voastre! Știți că n-aveți nici un drept să arătați această toleranță?
- 5 că gestul acesta amabil este o ofensă la adresa științei mai grosolană decât o discreditare deschisă a ei pe care și-o permite vreun preot sau artist infatuat? Vă lipsește acea conștiință riguroasă a ceea ce este adevărat și real, nu vă frământă și nu vă torturează să găsiți știința în contradicție cu sentimentele voastre, nu vă-ncearcă nesațul cunoașterii ca o lege acționând
- 10 mai presus de voi, nu simțiți nici o datorie în cerința de a fi prezenți cu ochiul peste tot unde se cunoaște că nu poate scăpa nimic din ceea ce este cunoscut. Nu cunoașteți ceea ce tratați cu atâta toleranță! Și, numai fiindcă nu cunoașteți, izbutiți să păreți atât de indulgenți! Voi, tocmai voi ați privi exasperat și fanatic, dacă știința ar vrea să vă lumineze
- 15 odată în față, cu ochii ei! – Ce ne privește pe noi, așadar, că voi manifestați toleranță – față de o fantomă! și nici măcar față de noi! Și ce suntem noi de vină!

271

- Atmosfera de sărbătoare. – Tocmai pentru acei oameni
- 20 care aspiră cu cea mai mare înfocare la putere, este o plăcere de nedescris să se simtă în vinși! Să se scufunde brusc și adânc într-un sentiment ca într-o vâltoare! Să-și lase hăturile smulse din mână și să asiste la un mers cine știe încotro! Oricine e, orice e ceea ce ne face acest serviciu, – e un mare serviciu: suntem așa de fericiți și cu răsuflarea așa de tăiată și simțim
- 25 împrejurul nostru o tăcere excepțională, ca în miezul pământului. O dată complet lipsiți de putere! O jucărie a forțelor primare! E o destindere în această fericire, o scuturare de marea povară, o rostogolire la vale fără greutate, ca în oarba gravitație. Este visul alpinistului care, ce-i drept, își are ținta sus, dar, dintr-o teribilă oboseală, adoarme o dată pe drum și
- 30 visează despre fericirea contrariului – chiar despre cea mai ușoară rostogolire la vale. – Descriu fericirea așa cum mi-o imaginez în actuala noastră societate europeană și americană, întărită și însetată de putere. Din când în când, ei vor să se întoarcă o dată, împleticindu-se, în nevolnicii, – această plăcere le-o oferă războaiele, artele, religiile,
- 35 geniile. După ce ne-am lăsat vremelnic în voia impresiei care devorează și strivește totul – este moderna atmosferă de sărbătoare! –, suntem iarăși mai liberi, mai întremați, mai reci, mai severi și continuăm să aspirăm neobosit: la putere. –

272

- Purificarea rasei. – Nu există, probabil, rase pure, ci numai purificate, iar acestea ca o mare raritate. Obişnuite sunt rasele încrucişate, la care întotdeauna trebuie să se întâlnească, alături de dizarmonia formelor corporale (de exemplu, când ochii şi gura nu se potrivesc între ele), şi dizarmonia deprinderilor şi a noţiunilor de valoare. (Livingstone l-a auzit pe cineva zicând: "Dumnezeu a creat oameni albi şi negri, diavolul însă a creat corciturile.") Rasele încrucişate sunt, întotdeauna şi în acelaşi timp, şi civilizaţii încrucişate, moralităţi încrucişate: de cele mai multe ori sunt mai rele, mai crude, mai neliniştite. Puritatea este rezultatul ultim al nenumăratelor adaptări, absorbţii şi eliminări, iar progresul spre puritate se vede din faptul că forţa prezentă într-o rasă se limitează tot mai mult la diferite funcţii selectate, în timp ce altădată trebuia să poarte grija prea multor lucruri, adesea contradictorii: o astfel de limitare se va prezenta, întotdeauna şi în acelaşi timp, şi ca o sărăcie şi trebuie să fie judecată cu prudenţă şi delicateţe. La urmă însă, când procesul purificării a reuşit, toată forţa aceea care mai înainte se irosea în lupta însuşirilor dizarmonice stă la dispoziţia întregului organism: din care cauză rasele purificate au devenit întotdeauna şi mai viguroase şi mai frumoase. – Grecii ne oferă modelul unei rase şi civilizaţii purificate: şi să sperăm că odată şi odată o să reuşească şi o rasă şi o civilizaţie europeană pură.

273

- Elogierea. – Iată unul la care observi intenţia de a te lăuda: îţi muşti buzele, inima ţi se strânge: ah, de-ar trece mai departe acest ipochimen! Dar nu-şi vede de drum, se apropie! Să sorbim, aşadar, dulcea neruşinare a lăudătorului, să ne reprimăm greaţa şi profundul dispreţ pentru fondul laudei sale, să ne tragem peste chip faldurile bucuriei recunoscătoare! – doar a vrut să ne facă bine! Şi acum, după ce lucrurile s-au petrecut, ştim că se simte în slăvile cerului, a repurtat o victorie asupra noastră, – da! şi chiar asupra lui însuşi, câinele! – căci nu i-a fost uşor să-şi calce pe inimă ca să rostească această laudă.

274

- Dreptul şi privilegiul omului. – Noi, oamenii, suntem singurele creaturi care, dacă ratează, se pot şterge pe ei înşişi cum ştergi o propoziţie nereuşită, – fie că o facem spre onoarea omenirii sau din milă pentru ea sau din aversiune faţă de noi.

275

Preschimbatul. – Acum face pe virtuosul, numai ca să pricinuiască astfel durere altora. Nu-i acordați prea multă atenție!

276

- 5 Cât de des! Cât de neașteptat!* – Câți bărbați căsătoriți n-au trăit acea dimineață în care au început să-și dea seama că tânăra lor soție este plictisitoare, dar crede contrariul! Să nu mai vorbim de acele femei al căror trup se poate înălța și al căror suflet e păcătos!**

277

- 10 Virtuți calde și reci. – Curajul ca bărbăție și fermitate rece și curajul ca bravură înflăcărată și chioară, – ambelor le dăm un singur nume! Cât de diferite sunt totuși virtuțile reci de cele calde! Și nebun ar fi acela care ar crede că "bunătatea" s-ar obține numai prin adaos de căldură: și nu mai puțin nebun acela care ar vrea s-o atribuie exclusiv
15 răcelii! Adevărul este că omenirea a considerat deopotrivă ca foarte folositor curajul cald și curajul rece, dar nu destul de frecvent pentru a nu-l socoti în ambele cculori printre pietrele prețioase.

278

- Memoria îndatoritoare. – Cel ce are un rang înalt proce-
20 dează corect înarmându-se cu o memorie îndatoritoare, adică notându-și despre indivizi toate lucrurile bune cu puțință și urmărindu-le cu perseverență: prin aceasta îi ține într-o plăcută dependență. Astfel poate proceda omul și cu sine însuși: că are sau nu o memorie îndatoritoare, aceasta hotărăște în ultimă instanță asupra propriei sale conduite față de el însuși,
25 asupra distincției, a bunătății și a suspiciunii în cazul observării înclinațiilor și a intențiilor sale și, în cele din urmă, asupra naturii înseși a acestor înclinații și intenții.

279

- În ce devenim artiști. – Cel ce-și face din cineva un idol
30 încearcă să se justifice în fața lui însuși ridicându-l pe acela la rang de ideal;

*Wie oft! Wie unverhofft! (parafrază a expresiei **unverhofft kommt oft**: "se-ntâmplă des ce nici nu te-aștepți", n.t.)

deren Fleisch willig und deren Geist schwach ist (parafrază a expresiei **der Geist ist zwar willig, aber das Fleisch ist schwach: "sufletul se poate înălța, dar carnea e păcătoasă", n.t.)

devine artist pentru a avea o conștiință curată. Dacă suferă, nu suferă din pricina neștiinței, ci a automințirii, prefăcându-se că n-ar ști. – Criza și plăcerea lăuntrică a unui astfel de om – și toți îndrăgostiții pătimiși fac parte din această categorie – nu poate fi sleită cu niște găleți obișnuite.

5 280

Copilăros. – Cel ce trăiește precum copiii – deci nu luptă să-și câștige pâinea și nu crede că actelor sale li s-ar atribui o însemnătate definitivă – rămâne copilăros.

281

10 Eul vrea să aibă totul. – Se pare că omul n-ar acționa, în general, decât pentru a poseda: această idee o sugerează cel puțin limbile care tratează orice acțiune trecută ca și când noi am poseda ceva prin aceasta ("eu am spus, luptat, învins": adică sunt acum în posesia spuselor, a luptei, a victoriei mele). Cât de lacom ne apare omul în situația
15 de față! Nici trecutul să nu-l lași să se salveze, să vrei a-l avea în continuare chiar și pe acesta!

282

Riscul frumuseții. – Femeia aceasta este frumoasă și inteligentă: vai, cu cât mai inteligentă însă ar fi devenit, dacă n-ar fi frumoasă!

20 283

Pace în casă și pace în suflet. – Dispoziția noastră sufletească obișnuită depinde de dispoziția în care știm să ne menținem ambianța.

284

25 A prezenta noul ca vechi. – Mulți apar iritați când le relatăm o noutate, ei percep superioritatea pe care noutatea o dă celui ce o știe mai dinainte.

285

Unde încetează eul? – Cei mai mulți iau sub protecția lor un
30 lucru pe care-l cunosc, ca și când cunoașterea îl transformă numaidecât în proprietatea lor. Plăcerea de a însuși pe care ți-o dă sentimentul eului nu are limite: oamenii mari vorbesc în așa fel, de parcă întregul timp s-ar afla în urma lor și ei ar fi capul acestui corp lung, iar bunele soții își atribuie
35 meritul pentru frumusețea copiilor lor, a hainelor lor, a câinelui lor, a medicului

lor, a orașului lor și numai că nu îndrăznesc să spună "toate acestea sunt eu". Chi non ha, non è* – se spune în Italia.

286

5 Animale domestice, de salon și altele asemenea – to a r e . – Există oare ceva mai dezgustător decât sentimentalitatea față de plante și animale din partea unei creaturi care a sălășluit de la început printre ele ca cel mai înverșunat dușman al lor și, în cele din urmă, mai ridică și pretenții la sentimente afectuoase în cazul victimelor sale jigărite și schilodite! În fața acestui soi de "natură", omului îi stă bine, înainte de
10 toate, s e r i o z i t a t e a , dacă este totuși un om care gândește.

287

Doi p r i e t e n i . – Erau prieteni, dar au încetat de a fi și și-au rupt în același timp și din ambele părți prietenia, unul fiindcă se credea mult prea nerecunoscut, celălalt fiindcă se credea mult prea recunoscut – și
15 amândoi s-au înșelat în această privință! – căci fiecare dintre ei nu se cunoștea îndeajuns pe sine însuși.

288

Comedia celor nobili. – Cei cărora nu le reușește familiaritatea nobilă și cordială încearcă să-și facă ghicită natura nobilă
20 prin reținere și severitate și o anumită desconsiderare a familiarității: de parcă sentimentul puternic al încrederii lor s-ar rușina să se manifeste.

289

Când n-ai voie să spui nimic împotriva unei virtuți. – Între lași este de prost gust să spui ceva împotriva vitejiei și
25 trezește dispreț; iar oamenii lipsiți de scrupule se arată indignați dacă se spune ceva împotriva compasiunii.

290

O r i s i p ă . – La naturile iritabile și intempestive, primele cuvinte și acțiuni sunt mai întotdeauna n e d e f i n i t o r i i pentru adevăratul lor
30 caracter (sunt inspirate de conjuncturi și reprezintă oarecum imitații ale spiritului conjunctural), dar, o dată pronunțate și săvârșite, adevăratele cuvinte și acțiuni caracteristice, care vin mai târziu, trebuie să se i r o s e a s c ă

*În it. în text: "Cine nu are nu este" (n.t.).

frecvent în ajustări sau în reparații sau în încercări de a le face uitate pe primele.

291

În f u m u r a r e . – Înfumurarea este o mândrie jucată și simulată;
 5 mândriei însă îi este propriu tocmai faptul că ea nu poate și nu vrea să fie un joc, o disimulare și ipocrizie, – în acest sens, înfumurarea este ipocrizia incapacității de a fi ipocrit, ceva foarte dificil și care, de cele mai multe ori, nu reușește. Să presupunem însă că înfumuratul, așa cum se întâmplă de obicei, se trădează în această privință, atunci îl așteaptă o triplă neplăcere:
 10 ne supărăm pe el fiindcă vrea să ne înșele, și ne supărăm pe el fiindcă a vrut să apară mai presus de noi, – iar la urmă mai și râdem de el, fiindcă nu i-a reușit nici una, nici alta. Așadar, înfumurarea nu trebuie cu nici un chip recomandată!

292

15 U n f e l d e n e r e c u n o a ș t e r e . – Când îl auzim vorbind pe cineva, ajunge adesea timbrul unei singure consoane (bunăoară, al unui r) pentru a ne trezi o îndoială cu privire la sinceritatea sentimentului său: nu suntem deprinși n o i cu timbrul acesta și ar trebui să-l p r o d u c e m noi, după bunul nostru plac, – așa că ne sună "artificial". Iată un domeniu al
 20 celei mai grosolane nerecunoașteri: și același lucru e valabil despre stilul unui scriitor care are deprinderi ce nu sunt deprinderile tuturor. "Naturaletăa" sa este percepută ca atare numai de el, dar el place, poate, și trezește încredere tocmai cu ceea ce el însuși simte ca "artificial", fiindcă prin lucrul acesta a făcut odată concesii modei și așa-zisului "bun-gust".

293

25 R e c u n o s c ă t o r . – Un dram în plus de spirit recunoscător și de pietate: – și suferi de asta ca de un viciu și, cu toată independența și onestitatea ta, cazii pradă conștiinței vinovate.

294

30 S f i n ț i . – Cei mai s e n z u a l i bărbați sunt aceia care fug de femei și trebuie să-și martirizeze trupul.

295

R a f i n a m e n t u l s e r v i r i i . – În cadrul marii arte a servirii, ține de cele mai delicate sarcini să fii în slujba unui ambițios neînfrânat, care
 35 este realmente cel mai puternic egoist în toate, dar nu vrea cu nici un chip

să treacă astfel (tocmai acest lucru este o părtică din ambiția lui), căruia totul trebuie să-i meargă după voie și chef și totuși mereu în așa fel, încât să lase impresia că s-ar sacrifica și rareori ar vrea ceva pentru sine însuși.

296

- 5 **Duelul.** – Consider un avantaj, a spus cineva, să mă pot bate în duel, dacă e neapărată nevoie s-o fac; căci există oricând în jurul meu niște camarazi cumsecade. Duelul a rămas ultima cale, absolut onorabilă, de sinucidere, din păcate un ocol, și nici măcar unul foarte sigur.

297

- 10 **Coruptiv.** – Cel mai sigur se corupe un tânăr sfătuindu-l să-l prețuiască mai mult pe cel ce gândește la fel decât pe cel ce gândește diferit de el.

298

- Cultul eroilor și fanaticii lui.** – Fanaticul unui ideal în
15 carne și oase are, de obicei, dreptate atâta vreme cât neagă, și în această privință este teribil: el cunoaște lucrul negat la fel de bine ca pe sine însuși, din elementarul motiv că vine dintr-acolo, acolo este acasă și se teme permanent, în taină, că va trebui să se întoarcă iar acolo, – vrea să-și facă întoarcerea imposibilă prin maniera în care neagă. De îndată însă ce afirmă,
20 mijeste ochii și începe să idealizeze (adesea măcar pentru a-l face să sufere prin aceasta pe cel rămas acasă –); toate acestea le numim lesne o chestie artistică, – bine, dar este și ceva necinstit în treaba aceasta. Cel ce idealizează o persoană își plasează această persoană la asemenea distanță, încât n-o mai poate vedea clar – și atunci interpretează ceea ce
25 mai vede ca ceva "frumos", adică: simetric, cu linii fine, imprecis. Întrucât de acum înainte vrea să-și și adore idealul plutind în depărtare și la înălțime, el are nevoie, spre a se proteja de profanum vulgus*, să ridice un templu pentru adorația sa. Își aduce aici toate obiectele venerabile și sfințite, pe care, de altfel, încă le posedă, pentru ca magia lor să fie și ea tot în profitul
30 idealului, care, cu h r a n a aceasta, să crească și să devină din ce în ce mai divin. În cele din urmă și-a desăvârșit cu adevărat dumnezeul, – dar vai! e cineva care știe cum s-au petrecut lucrurile, conștiința sa intelectuală, – și mai e cineva, care, total inconștient, protestează față de aceasta, și anume divinizatul însuși, care, pe viitor, ca urmare a cultului, a cântecului

*În lat. în text: "mulțimea profană" (n.t.).

de preamărire și a tămâiei, devine de nesuferit și se trădează, evident și într-un mod execrabil, ca non-dumnezeu și din-cale-afară-de-om. Acum nu-i mai rămâne unui astfel de fanatic decât o singură ieșire: se lasă maltratat răbdător, pe sine și pe cei asemenea lui, și continuă să interpreteze întreaga

5 pacoste tot în maiorem dei gloria*, printr-un nou gen de autoînșelare și nobilă minciună: el ia atitudine împotriva lui însuși și simte, în acest caz, ca maltratat și ca interpret, ceva asemănător cu un martiriu, – astfel se urcă pe culmea trufiei sale. – Oameni de soiul acesta au trăit, de pildă, în preajma lui N a p o l e o n : ba, poate chiar el este acela care i-a sădit veacului nostru

10 în suflet prostrația romantică în fața "geniului" și a "eroului", străină de spiritul Luminilor, el, înaintea căruia un Byron nu se rușina să spună că ar fi un "vierme în comparație cu o asemenea ființă". (Formulele unei astfel de prostrații au fost descoperite de acel bătrân și înfumurat cap confuz și ursuz, Thomas Carlyle, care a cheltuit o lungă viață ca să romantizeze

15 rațiunea englezilor săi: zadarnic!)

299

Aparența eroismului. – A te arunca în mijlocul dușmanilor poate fi indiciul lașității.

300

20 Binevoitori față de lingușitor. – Ultima iscusință a ambițioșilor nasățioși este să nu lase a li se observa mizantropia pe care le-o inspiră vederea lingușitorilor: ci să apară binevoitori și față de ei, ca un dumnezeu, care nu poate fi altfel decât binevoitor.

301

25 "De caracter." – "Ce-am spus odată o fac" – felul acesta de a gândi trece drept un semn de caracter. Câte acte nu sunt săvârșite, nu pentru că au fost alese ca fiind cele mai raționale, ci pentru că, atunci când ne-au trecut prin minte, ne-au ațâțat într-un mod oarecare ambiția și vanitatea, încât să rămânem la ele și să le îndeplinim orbește! Astfel, ele sporesc în

30 noi înșine credința în caracterul nostru și în cugetul nostru curat, deci, în general, f o r ț a noastră: în timp ce alegerea celui mai rațional lucru cu puțință întreține în sufletul nostru scepticismul față de noi și, ca atare, un sentiment de slăbiciune.

*În lat. în text (cf. MA I 171, nota infrapaginală) (n.t.).

302

Adevărat o dată, de două și de trei ori! – Oamenii mint nespus de des, dar, ulterior, nu se mai gândesc la asta și nici nu cred, în general, în cele spuse.

5

303

Distracția cunoscătorului de oameni. – El presupune că mă cunoaște și se crede subtil și important când se află într-o relație sau alta cu mine: eu mă feresc să-l dezamăgesc. Căci aș fi bun de plată, pe când acum el îmi vrea binele, întrucât îi procur un sentiment de superioritate cunoscătoare. – Iată un altul: acesta se teme că eu îmi închipui că-l cunosc și se vede astfel degradat. Fapt pentru care se comportă înfiorător și nesigur și caută să mă inducă în eroare în privința lui, – spre a se ridica iarăși deasupra mea.

15

304

Nimicitorii lumii. – Cutăruia nu-i reușește ceva; în cele din urmă exclamă cu indignare: "Atunci să piară-ntreaga lume!" Sentimentul acesta execrabil este culmea invidiei, care conchide: fiindcă nu pot avea ceva, să n-aibă nimeni nimic! toată lumea să fie nimic!

20

305

Zgârcenie. – Zgârcenia noastră la cumpărat crește pe măsura ieftinității lucrurilor, – de ce? Pentru că abia micile diferențe de preț fac ochiul mic al zgârceniei?

25

306

Ideal grec. – Ce admirau grecii la Odiseu? Înainte de toate, capacitatea de a minți și de a se răzbuna în chip viclean și cumplit; de a face față împrejurărilor; de a apărea, dacă-i cazul, mai nobil decât cel mai nobil om; de a putea fi ceea ce vrei; îndărătnicia eroică; priceperea de a dispune de toate mijloacele; faptul de a avea spirit – spiritul lui stârnește admirația zeilor, ei zâmbesc gândindu-se la asta –: toate acestea reprezintă idealul grec! Lucrul cel mai ciudat în treaba aceasta este că aici contrastul dintre a părea și a fi nu-i deloc simțit și deci nici nu este evaluat din punct de vedere moral. Au existat vreodată actori așa de desăvârșiți?

35

307

Facta*! Mai mult, facta ficta*! – Un istoriograf nu are de-a face cu ceea ce s-a întâmplat realmente, ci doar cu evenimente

*În lat. în text: "Fapte! (...) fapte închipuite!" (n.t.)

presupuse: căci numai acestea au avut e f e c t . De asemenea, doar cu eroi presupuși. Tema lui, așa-numita istorie universală, sunt opinii despre niște acte presupuse și despre presupusele lor motive, care, la rândul lor, dau prilej de opinii și acte a căror realitate se evaporă iar de îndată și
 5 nu produce e f e c t decât ca vaporii, – o continuă zămislire și concepere de fantome plutind deasupra cețurilor groase ale realității insondabile. Toți istoricii relatează lucruri care n-au existat niciodată decât în închipuire.

308

10 A nu te pricepe la comerț e un lucru nobil. – Să-ți vinzi virtutea doar la cel mai bun preț sau chiar să cămătărești cu ea, ca dascăl, funcționar, artist, – aceasta face din geniu și talent o treabă de băcan. Cu înțelepciunea ta să nu cauți să faci pe deșteptul!

309

15 Teamă și dragoste. – Teama a favorizat mai mult decât dragostea generală a omului, căci teama vrea să afle cine este celălalt, ce poate, ce vrea el: a se înșela în această privință ar fi un risc și un dezavantaj. Invers, dragostea posedă un impuls tainic de a vedea în celălalt cât mai multe părți frumoase cu puțință ori de a și-l înălța cât mai sus cu puțință: a
 20 se înșela în acest sens ar fi pentru ea o plăcere și un avantaj – și ea așa face.

310

Blajinii. – Blajinii și-au dobândit firea prin teama permanentă pe care au avut-o strămoșii lor față de incursiunile străine, – ei atenuau,
 25 aplanau, implorau iertare, preveneau, distrăgeau, măguleau, se umileau, își ascundeau durerea, necazul, repede își destindeau iarăși chipul – și sfârșeau prin a lăsa moștenire copiilor și nepoților acest întreg mecanism delicat și bine pus în funcțiune. O soartă mai favorabilă nu le dădea acestora din urmă vreun motiv de acea teamă permanentă: cu toate acestea, ei cântă
 30 permanent la instrumentul lor.

311

Așa-zisul suflet. – Suma mișcărilor interioare care-i c a d l e s n e omului și pe care, ca urmare a acestui fapt, el le săvârșește cu plăcere și cu grație se numește sufletul său; – insul trece drept lipsit de
 35 suflet, dacă face să transpară efort și asprime din mișcărilor sale interioare.

312

Uitucii. – În izbucnirile pasiunii și în aiurarea visului și a nebuniei, omul redescoperă preistoria lui și a omenirii: a n i m a l i t a t e a cu grimasele ei sălbatice; memoria, iată, îi regresează destul de departe, în timp ce
 5 ipostaza lui civilizată se dezvoltă din uitarea acestor experiențe originare, deci din slăbirea acelei memorii. Cel ce, ca un uituc de cea mai înaltă clasă, a rămas mereu foarte departe de toate acestea n u î n ț e l e g e o a m e n i i , – dar e un avantaj pentru toți dacă există pe ici-colo asemenea indivizi care "nu-i înțeleg" și care sunt zămisliți oarecum din sămânță zeiască
 10 și născuți de rațiune.

313

Prietenul n e m a i d o r i t . – Pe prietenul ale cărui speranțe nu le putem împlini ni-l dorim mai degrabă dușman.

314

15 Î n t o v ă r ă șa g â n d i t o r i l o r . – În mijlocul oceanului devenirii, ne trezim pe o insuliță care nu-i mai mare decât o luntre, noi, aventurieri și păsări călătoare, și aici ne uităm o clipă în jurul nostru: cât se poate de grăbiți și de curioși, căci cât de repede poate să ne spulbere un vânt sau să ne măture insulița un val, încât să nu se mai aleagă nimic de noi! Dar aici,
 20 în spațiul acesta mic, noi găsim alte păsări călătoare și auzim de cele dinainte, – și astfel trăim un minut prețios de cunoaștere și de luminare, bătând vesel din aripi și ciripind între noi, și ne hazardăm în spirit în largul oceanului, nu mai puțin mândri decât el însuși!

315

25 A î n s t r ă i n a . – A ceda o parte din proprietatea ta, a renunța la dreptul tău – face plăcere, dacă aceasta trădează o mare bogăție. Aici se înscrie generozitatea.

316

S e c t e s l a b e . – Sectele care simt că o să rămână slabe practică
 30 vânătoarea unor adepți inteligenți și vor să suplinească prin calitate ceea ce pierde în cantitate. Pericolul ce rezidă aici pentru cei inteligenți nu este nicidecum neglijabil.

317

J u d e c a t a d e s e a r ă . – Cine meditează la lucrarea lui de peste
 35 zi și de-o viață, după ce i-a pus capăt și este obosit, ajunge, de obicei, la o

considerație melancolică: de vină însă nu este ziua, nici viața, ci oboseala.
 – În plină activitate, noi nu ne luăm, de regulă, un răgaz pentru a face
 aprecieri asupra vieții și a existenței, și nici în plină desfătare: dar dacă
 ajungem totuși s-o facem odată, nu-i mai dăm dreptate celui ce a așteptat
 5 ziua a șaptea și odihna, pentru a găsi foarte frumos tot ce există, – el
 scăpase momentul potrivit.

318

Atenție la sistematicieni! – Există un histrionism al
 sistematicienilor: voind să completeze un sistem și să rotunjească orizontul
 10 din jurul lui, ei sunt nevoiți să încerce a le permite punctelor lor mai slabe
 să apară pe scenă în stilul punctelor lor mai puternice, – ei vor să reprezinte
 naturi desăvârșite și puternice din aceeași specie.

319

Ospitalitate. – Sensul obiceiurilor legate de ospitalitate este: să
 15 paralizezi în străin ceea ce este ostil. Acolo unde nu se mai percepe în
 străin cu precădere dușmanul, ospitalitatea se diminuează; ea înflorește
 atâta vreme cât înflorește premisa ei nefastă.

320

Despre starea vremii. – O vreme foarte neobișnuită și
 20 imprevizibilă îi face și pe oameni reciproc suspicioși; ei dau, în acest caz,
 în mania inovațiilor, căci trebuie să renunțe la obișnuințele lor. De aceea
 iubesc despoții toate ținuturile în care vremea este morală*.

321

Riscul inocenței. – Oamenii inocenți ajung, în toate privințele,
 25 victime, fiindcă neștiința lor îi împiedică să distingă între cumpătare și
 necumpătare și să fie din vreme prudenți față de ei înșiși. Astfel, tinerele
 femei inocente, adică neștiutoare, se deprind cu plăcerile erotice frecvente
 și o să le ducă mult lipsa mai târziu, când soții lor se îmbolnăvesc ori se
 veștejesc înainte de vreme; tocmai concepția naivă și dogmatică după care
 30 modul acesta frecvent de a întreține raporturi cu ei ar fi legea și regula le
 împinge spre o nevoie care le expune ulterior la cele mai violente ispite și
 la ce e mai rău. Dar, cu totul general și abstract: cel ce iubește un om și un
 lucru, fără cunoașterea lor, devine prada a ceva ce n-ar iubi dacă l-ar putea

*În sensul primar, adică: "în conformitate cu moravurile, cu obiceiurile, obișnuită"
 (n.t.).

vedea. Peste tot unde este nevoie de experiență, prudență și pași măsurați, tocmai inocentul va fi cel mai profund vătămat, căci el trebuie să soarbă orbește drojdia și ultima picătură de otravă din orice lucru. Să examinăm practica tuturor principilor, bisericilor, sectelor, partidelor, corporațiilor: nu-i oare inocentul mereu folosit ca momeala cea mai dulce în cazurile foarte riscante și mârșave? – așa cum Odiseu îl folosește pe inocentul Neoptolem pentru a obține prin vicleșug arcu și săgețile de la bătrânul și bolnavul pustnic și monstru din Lemnos. – Creștinismul, cu disprețul lui pentru lume, a făcut din neștiință o v i r t u t e, inocența creștină, poate fiindcă rezultatul cel mai 10 frecvent al acestei inocențe este chiar, așa cum am sugerat, vina, sentimentul vinovăției și disperarea, deci o virtute care duce în cer făcând un ocol prin infern: căci abia acum se pot deschide propileele sumbre ale mântuirii creștine, abia acum produce efect făgăduința unei a d o u a i n o c e n ț e postume: – ceea ce este una dintre cele mai frumoase invenții ale creștinismului!

15

322

A trăi, pe cât se poate, fără medic. – Îmi face impresia că un bolnav este mai nesocotit dacă are un medic decât dacă se îngrijește singur de sănătatea sa. În primul caz îi ajunge să respecte cu strictețe tot ce i s-a prescris; în celălalt caz ne plecăm mai conștient asupra țelului 20 urmărit de acele prescripții, sănătatea noastră, și observăm mult mai mult, ne impunem și ne interzicem mult mai mult decât am face-o la îndemnul medicului. – Toate regulile duc la acest efect: acela de a neglija scopul dindărătul regulii și de a te face mai nesocotit. – Și ce creștere neînfrânată și distructivă ar fi cunoscut nesocotința omenirii, dacă aceasta ar fi lăsat 25 totul cândva, cu deplină sinceritate, în seama divinității ca în seama medicului ei, după vorba "cum vrea Domnul"! –

323

Întunecarea cerului. – Cunoașteți răzbunarea oamenilor timizi, care se comportă în societate de parcă și-ar fi furat membrele? Răzbunarea 30 sufletelor umilite, creștinește cumpătate, care, oriunde pe pământ, nu fac decât să se furișeze? Răzbunarea celor ce judecă în pripă în orice împrejurare și cărora li se face în pripă o nedreptate în orice împrejurare? Răzbunarea bețivanilor de toate soiurile, pentru care dimineața este momentul cel mai sinistru al zilei? La fel cea a bolnăvicioșilor de toate soiurile, a betegoșilor și 35 a deprimaților care nu mai au curajul să se însănătoșească? Numărul acestor mici răzbunători și chiar al micilor lor acte de răzbunare este imens; tot văzduhul șuieră neconținut de săgețile și săgețelele slobozite de răutatea

lor, încât soarele și cerul vieții se întunecă din această pricină – nu numai pentru ei, ci mai mult pentru noi, ceilalți, restul: ceea ce este mai rău decât să ne zgârie prea des pielea și inima. Oare nu tăgăduim câteodată soarele și cerul numai fiindcă nu le-am văzut o bună bucată de vreme? –
 5 Deci: pustietate! Pustietate și din acest motiv!

324

Filozofia actorilor. – Fericita amăgire a marilor actori este că personajele istorice pe care le interpretează au simțit realmente așa cum simt ei în interpretarea lor, – dar se înșală cumplit în această privință:
 10 forța lor imitativă și intuitivă, pe care ar putea s-o cheltuiască bucuros pentru o capacitate clarvăzătoare, pătrunde destul de adânc doar pentru a explica gesturi, accente și priviri și, în general, aspectul exterior; adică umbra sufletului unui mare erou, politician, războinic, ambițios, gelos, disperat este înhățată de aceștia, ei pătrund până aproape de sufletul, dar nu până
 15 în spiritul obiectelor lor. Ar fi, desigur, o frumoasă descoperire să fie nevoie doar de actorul clarvăzător, în locul tuturor gânditorilor, cunoscătorilor, specialiștilor, pentru a lumina în profunzime e s e n ț a unei situații oarecare! Să nu uităm totuși niciodată, în momentul în care se fac auzite asemenea pretenții, că actorul este tocmai o maimuță ideală și în așa grad maimuță,
 20 încât nu-i în stare deloc să creadă în "esență" și în "esențial": pentru el, totul este joc, intonație, gest, scenă, culise și public.

325

A trăi deoparte și a crede. – Mijlocul de a deveni profetul și taumaturgul epocii tale este valabil și astăzi ca-n vremurile străvechi: să
 25 trăiești deoparte, cu puține cunoștințe, câteva idei și foarte multă îngâmfare, – în cele din urmă se instalează în noi credința că omenirea n-ar putea merge înainte fără noi, fiindcă noi, în mod clar și foarte evident, mergem înainte fără ea. De îndată ce există această credință, găsești și crezare. În sfârșit, un sfat pentru cel ce vrea să-l urmeze (a fost dat lui
 30 Wesley de mentorul său duhovnicesc Böhler): "Propovăduiește credința până ce o vei avea, și apoi o vei propovădui fiindcă o ai!" –

326

A-ți cunoaște circumstanțele. – Forțele ni le putem evalua, dar nu forța. Circumstanțele nu numai că ne-o ascund ori ne-o
 35 arată, – nu! o măresc ori o micșorează. Trebuie să ne considerăm o mărime variabilă, al cărei randament poate, eventual, în circumstanțe favorabile, să

atingă punctul maxim: trebuie deci să reflectăm asupra circumstanțelor și să nu cruțăm nici o osteneală în observarea lor.

327

O f a b u l ă . – Don Juanul cunoașterii: încă n-a fost descoperit de
 5 nici un filozof și de nici un poet. Îi lipsește dragostea pentru lucrurile pe care
 le cunoaște, dar are spirit, chef și plăcere pentru vânătoarea și intrigile
 cunoașterii – până la cele mai înalte și depărtate stele ale cunoașterii! –,
 până nu-i mai rămâne, în cele din urmă, nimic de vânat afară de e l e m e n t u l
 absolut d u r e r o s al cunoașterii, asemeni băutorului care bea la urmă absint
 10 și apă tare. Așa tânjește el la urmă după infern, – este ultima cunoaștere
 care-l s e d u c e . Poate că și ea îi dezamăgește, ca orice lucru o dată
 cunoscut! Și atunci ar trebui să se oprească pe vecie, ținuit pe dezamăgirea
 sa și devenit el însuși musafirul de piatră, râvnind la o cină a cunoașterii de
 care nu va mai avea nicicând parte! – căci întreaga lume a lucrurilor nu mai
 15 are să-i ofere acestui înfometat nici o îmbucătură.

328

C e l a s ă s ă se întrevadă teoriile idealiste. – Întâlnim
 cel mai sigur teoriile idealiste la oamenii indubitabil practici; căci ei au nevoie
 de strălucirea lor pentru propria-le faimă. Ei le înșfacă din instinct și n-au
 20 nicidecum sentimentul ipocriziei: la fel de puțin se simte ipocrit un englez
 prin sentimentul său creștin și prin sfințirea sa duminicală. Invers: naturilor
 contemplative, care trebuie să-și impună o disciplină refractară oricărei
 fantazări și să se teamă și de reputația de firi visătoare, le ajung exclusiv
 teoriile severe și realiste: le înșfacă din aceeași nevoie instinctivă și fără a-
 25 și pierde onestitatea.

329

P o n e g r i t o r i i s e n i n ă t ă ț i i . – Oamenii profund răniți de viață
 au suspectat orice seninătate, de parcă aceasta ar fi întotdeauna
 copilărească și copilăroasă și ar trăda o nesocotință la vederea căreia nu
 30 poți simți decât milă și înduioșare, ca și când un copil aflat în vecinătatea
 morții continuă să-și mângâie jucăriile pe patul său. Asemenea oameni văd
 sub orice trandafiri niște morminte ascunse și mascate; distracții, tămbălău,
 muzică veselă le apar ca autoamăgirea neșovăielnică a celui grav bolnav ce
 vrea să savureze încă o dată, pentru un minut, beția vieții. Dar părerea aceasta
 35 despre seninătate nu-i altceva decât refracția ei pe fondul întunecat al oboselii
 și al bolii: ea însăși este ceva înduioșător, nesocotit, ceva ce te îndeamnă la

compătimire, ba chiar ceva copilăresc și copilăros, dar din aceea a d o u a c o p i l ă r i e , cea care urmează după bătrânețe și premerge morții.

330

N - a j u n g e ! – N-ajunge să dovedești un lucru, mai trebuie să-i determini pe oameni să-l accepte sau să-i ridici la el. De aceea, știutorul trebuie să învețe să-și e x p u n ă știința: și adesea în așa fel, încât ea să s u n e a prostie!

331

J u s t e ț e ș i l i m i t e . – Ascetismul este modul just de a gândi al 10 acelora care trebuie să-și stârpească pornirile senzuale fiindcă acestea sunt niște fiare turbate. Dar numai pentru aceia!

332

S t i l u l u m f l a t . – Un artist care nu vrea să-și descarce în operă inflamarea sufletească maximă și să se ușureze în felul acesta, ci vrea mai 15 degrabă să comunice tocmai sentimentul inflamării, este bombastic, și stilul său este stilul umflat.

333

" U m a n i t a t e " . – Noi nu considerăm animalele niște ființe morale. Dar credeți oare că animalele ne consideră pe noi ființe morale? – Un animal 20 care ar putea vorbi ar spune: "Umanitatea este o prejudecată de care cel puțin noi, animalele, nu suferim."

334

B i n e f ă c ă t o r u l . – Binefăcătorul, făcând fapte bune, își satisface o nevoie a sufletului. Cu cât este mai puternică această nevoie, cu atât mai 25 puțin se transpune el în celălalt, cel care-i servește să-și astâmpere nevoia, devine mojiș și, eventual, jignește. (Lucrul acesta se spune pe seama binefacerii și a carității evreiești: care, după cum este cunoscut, sunt puțin mai calde decât cele ale altor popoare.)

335

30 P e n t r u c a d r a g o s t e a s ă f i e s i m ț i t ă c a d r a g o s t e . – Avem nevoie să fim cinstiți față de noi și să ne cunoaștem foarte bine, pentru a putea face uz față de alții de acea disimulare filantropică numită dragoste și bunătate.

336

De ce lucruri suntem capabili? – Cineva fusese toată ziua într-atâta de hărțuit de fiul său ratat și diabolic, încât seara îi făcu de petrecanie și, râsuflând ușurat, le zise celorlalți din familie: "Așa! acum
5 putem dormi liniștiți"! – Ce știm noi la ce ar putea să ne împingă împrejurările!

337

"Natural". – Să fii măcar în defectele tale natural, – este, poate, ultima laudă adusă unui artist artificial și, în toate privințele, de altfel,
10 histrionic și cvasioriginal. Tocmai de aceea, o asemenea ființă va îndrăzni să dea frâu liber defectelor sale.

338

Conștiință de rezervă. – Un om este pentru celălalt conștiința sa: și lucrul acesta este important mai ales dacă celălalt n-are,
15 de regulă, una.

339

Mutația datoriei. – Când datoria încetează de-a-ți fi o greutate, când, după îndelungată exersare, se transformă în plăcută înclinație și în necesitate, atunci drepturile altora, la care se raportează
20 datoriile noastre, acum înclinațiile noastre, devin altceva: niște pretexte, adică, de trăiri agreabile pentru noi. Celălalt, în virtutea drepturilor sale, devine de acum încolo amabil (în loc de venerabil și înspăimântător, precum odonioară). Ne căutăm plăcerea, când recunoaștem și susținem acum sfera puterii sale. Când chietistii n-au mai simțit o povară în creștinismul lor
25 și și-au găsit plăcerea numai în Dumnezeu, și-au adoptat deviza: * "Totul pentru onoarea lui Dumnezeu!": orice făceau în acest sens nu mai era o jertfă; echivala cu: * "Totul pentru plăcerea noastră!" A cere ca datoria să incomodeze în totdeauna puțin – cum face Kant – înseamnă a cere ca ea să nu devină niciodată obișnuință și cutumă: în această cerință se
30 află un mic rest de cruzime ascetică.

340

Evidența e împotriva istoricului. – E un lucru temeinic dovedit că oamenii ies din pântelele mamei: cu toate acestea, copiii ajunși

*Întregirea noastră (n.t.).

adulți și puși alături de mama lor fac să apară foarte absurdă ipoteza; aceasta are evidența împotriva ei.

341

Avantajul necunoașterii. – Povestea cineva că în copilărie
5 a manifestat un asemenea dispreț față de cochetii gărgăuni ai temperamentului melancolic, încât până la mijlocul vieții i-a rămas o taină felul temperamentului său: chiar melancolic. Declara acest lucru drept cea mai bună dintre toate ignoranțele posibile.

342

10 A nu se confunda! – Da! El examinează lucrul din toate părțile, iar voi credeți că ar fi un adevărat om al cunoașterii. Dar el nu vrea să reducă din preț, – vrea să cumpere acel lucru.

343

Pretinsă moralitate. – Niciodată nu vreți să fiți nemulțumiți
15 de voi, niciodată să suferiți de voi înșivă, – și numiți asta predispoziția voastră morală! Ei bine, altul o poate numi lașitatea voastră. Dar un lucru este sigur: nu veți face nicicând călătoria în jurul lumii (care sunteți chiar voi!) și veți rămâne în voi înșivă un accident și o glie peste glie! Credeți oare că noi, cei de altă părere, ne expunem, din pură extravaganță, călătoriei
20 prin propriile deșerturi, smâncuri și munți de gheață și că alegem de bunăvoie suferințele și lehamitea de noi înșine, precum stâlpnicii?

344

Subtilitate în a da greș. – Dacă Homer, după cum se zice, a dormitat din când în când, a fost mai cuminte ca toți artiștii ambiției lipsite
25 de somn. Trebuie să-i lăsăm pe admiratori să răsuflă, transformându-i din când în când în cântitori; căci nimeni nu suportă o calitate neîntrerupt strălucitoare și vigilentă; și, în loc de a face bine, un maestru de genul acesta devine un zbir pe care-l urâm în timp ce merge înaintea noastră.

345

30 Fericirea noastră nu-i un argument pro și contra. – Mulți oameni nu sunt capabili decât de o fericire mărunță: obiecția că înțelepciunea lor nu le poate da mai multă fericire este la fel de puțin valabilă ca obiecția adusă medicinei că unii oameni nu pot fi tămăduiți, iar

alții sunt mereu bolnăvicioși. Chiar dacă oricine ar avea norocul să ajungă tocmai la concepția de viață prin care-și poate realiza fericirea în cel mai înalt grad: viața îi poate fi tot jalnică și puțin vrednică de pizmuit.

346

- 5 Misogini. – "Femeia este dușmanul nostru" – din cel ce, ca bărbat, se adresează astfel bărbaților, vorbește instinctul nestăpânit, care nu se urăște numai pe sine, ci și mijloacele sale.

347

- 10 O școală a oratorului. – Dacă taci vreme de un an, te dezveți să trăncănești și înveți să vorbești. Pitagoreicii au fost cei mai buni politicieni ai epocii lor.

348

- 15 Sentimentul puterii. – Să distingem clar: cel ce vrea să dobândească odată sentimentul puterii se agață de toate mijloacele și nu se dă înapoi de la nici o hrană a acestuia. Cel ce îl are însă a devenit foarte mofturos și aristocratic în gusturile sale; rar să-l mai satisfacă ceva.

349

- 20 Nu chiar așa de important. – Cu prilejul unui deces la care asști, se ițește de fiecare dată un gând pe care, dintr-un fals sentiment de decență, îl reprimi de îndată în tine: acela că actul morții nu este așa de însemnat precum afirmă devoțiunea generală și că muribundul a pierdut în viață, probabil, lucruri mai importante decât este pe cale să le piardă acum. În mod sigur, sfârșitul nu este țelul aici. –

350

- 25 Cum se promite cel mai bine. – Când se face o promisiune, nu cuvântul este acela ce promite, ci ceea ce este nemărturisit în dosul cuvântului. Da, cuvintele fac să fie mai puțin energică o promisiune, eliberând și risipind o energie care este o parte a acelei energii ce promite. Dați-vă deci mâna și apăsați degetul pe gură, – în felul acesta faceți cele
30 mai sigure făgăduințe.

351

Greșit înțeles, de obicei. – Bagi de seamă într-o conversație cum unul se străduiește să întindă o cursă în care celălalt cade, nu din răutate, cum s-ar putea crede, ci pentru plăcerea propriei viclenii: apoi, pe

de altă parte, cum alții pregătesc gluma, pentru ca s-o facă celălalt, și cum înnoadă funda, pentru ca acela, trăgând-o, să-i facă nodul: nu din bunăvoință, cum s-ar putea crede, ci din răutate și dispreț pentru intelectele rudimentare.

352

- 5 **C e n t r u .** – Sentimentul acela: "Eu sunt centrul lumii!" apare foarte puternic când suntem copleșiți dintr-o dată de rușine; stăm atunci ca buimăciți în mijlocul unor brizanți și ne simțim orbiți ca de un ochi mare ce se uită la noi și prin noi din toate părțile.

353

- 10 **L i b e r t a t e a c u v â n t u l u i .** – "Adevărul trebuie spus, chiar dacă lumea s-ar face bucăți!" – așa strigă-n gura mare marele Fichte! – Da! Da! Dar ar mai trebui să-l și posezi! – Dar el socotește că fiecare trebuie să-și spună părerea, chiar dacă totul ar merge anapoda. În această privință s-ar putea încă discuta în contradictoriu cu el.

354

- 15 **C u r a j u l d e a s u f e r i .** – Așa cum suntem acum, noi putem suporta o considerabilă cohortă de neplăceri, iar stomacul nostru este reglat în vederea acestei hrane. Poate că fără ea am găsi fad prânzul vieții: și, fără bunăvoința față de durere, ar trebui să lăsăm să ne scape prea multe
20 bucurii!

355

V e n e r a t o r . – Cel ce venerează în așa fel, încât îl crucifică pe cel ce nu venerează face parte dintre călăii partidului său, – ne ferim să-i dăm mâna, chiar dacă și noi suntem din partid.

356

- 25 **E f e c t u l f e r i c i r i i .** – Cel dintâi efect al fericirii este sentimentul puterii: aceasta vrea să se exteriorizeze, fie față de noi înșine, fie față de alți oameni, fie față de reprezentări ori față de ființe imaginare. Cele mai obișnuite modalități de a se exterioriza sunt: dăruirea,
30 zeflemisirea, nimicirea, – toate trei cu un instinct fundamental comun.

357

T â u n i m o r a l i . – Acei moralști cărora le lipsește dragostea pentru cunoaștere și care nu cunosc decât bucuria de a pricinui durere – au spiritul

și plictiseala provincialilor; plăcerea lor, pe cât de crudă, pe atât de jalnică, este să fie atenți la ce face vecinul și să-i pună pe neobservate un ac în așa chip, încât acesta să se împungă în el. În ei este reziduală necuviința băiețașilor care nu se pot distra fără puțină vânătoare și brutalizare a ceea
5 ce este viu și a ceea ce este mort.

358

Temeiuri și netemeinicia lor. – Ți-e antipatic și invoci din belșug și temeuri pentru această antipatie, – eu sunt convins însă doar de antipatia ta, nu și de temeurile ei! E o galanterie în propriii tăi ochi să-ți
10 prezinți ție și mie ceea ce se întâmplă instinctiv drept o deducție logică.

359

A încuviința ceva. – Încuviințăm căsătoria, în primul rând fiindcă n-o cunoaștem încă, în al doilea rând fiindcă ne-am obișnuit cu ea, în al treilea rând fiindcă am încheiat-o – adică aproape în toate cazurile. Și
15 totuși, prin aceasta, nu-i nimic dovedit cu privire la valabilitatea căsătoriei în general.

360

Cu nici un chip utilitariști. – "Puterea, căreia i se impută și i se atribuie multe rele este mai de preț decât neputința, pe seama căreia
20 se pun numai lucruri bune", – așa simțeau grecii. Adică: sentimentul puterii a fost prețuit de ei mai mult decât orice folos ori bună reputație.

361

A părea odios. – Cumpătarea se vede ea însăși frumoasă; nu-i vina ei că, în ochii celui necumpătat, ea apare aspră și searbădă, deci
25 odioasă.

362

Diferiți în ură. – Unii urăsc abia atunci când se simt slabi și oboșiți: altminteri, sunt echitabili și indulgenți. Alții urăsc abia atunci când văd posibilitatea răzbunării: altminteri, se feresc de orice mânie tainică sau
30 zgomotoasă și, când au ocazii pentru așa ceva, își iau gândul de la asta.

363

Oameni ai hazardului. – Esențialul în orice invenție îl face hazardul, dar pe cei mai mulți oameni nu-i întâlnește acest hazard.

364

Ale g e r e a m e d i u l u i . – Să ne păzim a trăi într-un mediu în fața căruia nu putem nici să păstrăm o tăcere demnă, nici să comunicăm ceea ce avem mai remarcabil, așa încât plângerile și nevoile noastre și întreaga
5 poveste a restriștilor noastre rămân încă de comunicat. În acest caz, noi devenim nemulțumiți de noi și nemulțumiți de acest mediu, ba chiar, la restriștea care ne face să ne plângem, mai adăugăm lehamitea de a ne simți mereu niște plângăreți. Dimpotrivă, să trăim acolo unde n e
r u ș i n ă m să vorbim despre noi și unde nu-i nevoie de aceasta. – Dar
10 cine se gândește la asemenea lucruri, la o a l e g e r e de genul acesta! Vorbim de "fatalitatea" noastră, ne oferim spatele lat și suspinăm: "Nefericitul de mine Atlas!"

365

V a n i t a t e . – Vanitatea este teama de a apărea original, deci o
15 lipsă de mândrie, dar nu neapărat o lipsă de originalitate.

366

D u r e r e a n e l e g i u i t u l u i . – Ca nelegiuit descoperit, nu suferi din pricina nelegiuirii, ci a rușinii sau a nemulțumirii de prostia comisă sau din pricina privării de elementul obișnuit și e nevoie de o subtilitate, de
20 altfel rară, pentru a face distincții în această privință. Toți cei care au avut mult de-a face cu pușcăriile și cu casele de corecție sunt uimiți cât de rar poate fi întâlnită acolo o "remușcare" fără echivoc: cu atât mai mult însă nostalgia după vechea, diabolica și îndrăgita nelegiuire.

367

A p ă r e a m e r e u f e r i c i t . – Când filozofia era o treabă de emulație publică, în Grecia secolului al treilea, existau nu puțini filozofi care au ajuns fericiți grație gândului ascuns că alții, care trăiau după alte principii și se chinuiau din această pricină, ar trebui să moară de necaz pe
25 fericirea lor: ei credeau că, prin fericirea lor, îi combat cel mai bine pe aceia
30 și le ajungea să pară mereu fericiți: dar, procedând așa, trebuia ca ei să devină fericiți pentru multă vreme! Aceasta a fost, de pildă, soarta cinicilor.

368

R a ț i u n e a i g n o r a n ț e i r i d i c a t e . – Moralitatea energiei
nervoase crescânde este îmbucurătoare și agitată; moralitatea energiei
35 nervoase descrescânde, seara sau la bolnavi și bătrâni, este răbdătoare,

liniștitoare, în expectativă, melancolică, ba chiar, nu arareori, morocănoasă. După cât ne bucurăm de una sau de alta dintre ele, n-o știm pe cea care ne lipsește nouă și adesea, la celălalt, o consideri imoralitate și slăbiciune.

369

5 A te ridica deasupra ticăloșiei tale. – Aceia sunt, după mine, tovarăși mândri, care, pentru a institui sentimentul demnității și al importanței lor, au întotdeauna nevoie, mai întâi, de alții, la care să se poată răsti și pe care să-i poată asupri: adică de asemenea indivizi, a căror neputință și lașitate le îngăduie ca unul dintre ei să poată face nepedepsit
10 gesturi mărețe și violente! – așa încât ei au nevoie de ticăloșia mediului lor, spre a se ridica pentru o clipă deasupra propriei ticăloșii! – De aceea, câte unul are nevoie de un câine, un altul, de un prieten, un al treilea, de o femeie, un al patrulea, de un partid, iar unul ieșit din comun, de o înreagă epocă.

15

370

În ce măsură gânditorul își iubește dușmanul. – Niciodată să nu ascunzi ori să-ți treci sub tăcere ceva ce poate fi gândit împotriva cugetului tău! Făgăduiește-ți-o! Face parte din prima onestitate a gândirii! Trebuie să-ți duci zilnic campania și împotriva ta însuși. O victorie
20 și o tranșee cucerită nu mai sunt treaba ta, ci aceea a adevărului, – dar nici înfrângerea ta nu mai este treaba ta!

371

Răul puterii. – Brutalitatea ca urmare a pasiunii, bunăoară a mâniei, este, fiziologic, ca o încercare de a preveni un acces iminent de
25 sufocare. Nenumărate acte de aroganță, care-și dă drumul asupra altor persoane, au fost revulsii ale unei congestii subite provocate de o puternică acțiune musculară: și, poate, tot "răul puterii" ține de acest punct de vedere. (Răul puterii pricinuieste celui alt durere fără a se gândi la asta, – el trebuie să-și dea drumul; răul slăbiciunii vrea să pricinuiască durere
30 și să vadă simptomele suferinței.)

372

Spre onoarea cunoscătorilor. – De îndată ce cineva, fără a fi cunoscător, face totuși pe judecătorul, trebuie să protestezi pe loc: fie el bărbătuș ori femeiușcă. Exaltarea și entuziasmul pentru un lucru sau o
35 ființă omenească nu sunt argumente: nici aversiunea și ura față de ele.

373

Reproș revelator. – "El nu cunoaște oamenii" – ceea ce în gura unuia înseamnă: "El nu cunoaște ordinaritatea*", în gura altuia: "El nu cunoaște excepționalitatea, dar cunoaște prea bine ordinaritatea."

5

374

Valoarea sacrificiului. – Cu cât li se contestă mai mult statelor și principilor dreptul de a-i sacrifica pe indivizi (ca în cazul justiției, al obligativității serviciului militar etc.), cu atât mai mult va crește valoarea autosacrificiului.

10

375

A vorbi prea clar. – Din diverse motive, putem vorbi prea clar articulat: o dată, din neîncredere față de noi înșine, într-o limbă nouă și neexersată, apoi însă și din neîncredere față de ceilalți, din cauza prostiei sau a încetinii lor în înțelegere. Și tot așa și în cele mai spirituale chestiuni: comunicarea noastră este uneori prea clară, prea scrupuloasă, fiindcă, altminteri, cei cărora ne deschidem sufletul nu ne înțeleg. Prin urmare, stilul desăvârșit și simplu este permis numai în fața unui auditoriu desăvârșit.

20

376

Să dormi mult. – Ce facem pentru a ne stimula, când suntem obosiți și sătui de noi înșine? Unul recomandă casa de joc, altul, creștinismul, al treilea, electricitatea. Cel mai bun lucru însă, dragul meu melancolic, este și rămâne: să dormi mult, la propriu și la figurat! În felul acesta vei dispune din nou și de dimineața ta! Tot secretul filozofiei vieții este să știi strecura somnul de orice fel la timpul potrivit.

25

377

Ce lasă să se întrevadă idealurile fantastice. – Acolo unde se află defectele noastre, se plimbă în voie închipuirea noastră. Fantasmagoria "iubiți-vă dușmanii!" a trebuit s-o inventeze evreii, oamenii care au urât cel mai mult dintre toate ființele care au existat, iar glorificarea cea mai frumoasă a neprihănirii a fost imaginată de cei ce au trăit în tinerețea lor în desfrâu și abjecție.

30

*Gemeinheit

378

Mână curată și perete curat. – Nu trebuie zugrăvit pe perete nici Dumnezeu, nici diavolul. Făcând-o, îți strici peretele și vecinătatea.

379

5 Plauzibil și neplauzibil. – O femeie iubea în secret un bărbat, îl situa mai presus de sine și-și zicea în cea mai mare taină, de sute de ori: "Dacă m-ar iubi un asemenea bărbat, ar fi ca o grație la picioarele căreia ar trebui să mă târăsc!" – Exact așa se petreceau lucrurile și cu bărbatul, și tocmai în legătură cu această femeie, și gândea și el în cea mai mare taină
10 exact același lucru. Odată, când, în sfârșit, li se dezlegase limba la amândoi și și-au spus unul altuia tot ce era ascuns și foarte ascuns în inima lor, s-a produs, în cele din urmă, o tăcere și o dezmeticire. Apoi, femeia începu cu un glas înghețat: "Dar e foarte limpede! nu suntem, nici unul, nici altul, ceea ce am iubit! Dacă tu ești ceea ce spui, și nu mai mult, atunci zadarnic
15 m-am înjosit și te-am iubit; m-a dus în ispită demonul, ca și pe tine." – Această poveste foarte plauzibilă nu se întâmplă niciodată, – de ce?

380

Sfat verificat. – Dintre toate mijloacele de consolare, nimic nu le face așa de bine celor ce au nevoie de consolare ca afirmația că, în
20 cazul lor, nu există consolare. Aceasta conferă o asemenea distincție, încât ei își ridică din nou capul.

381

A-ți cunoaște "particularitatea". – Uităm prea ușor că, în ochii străinilor care ne văd prima oară, suntem cu totul altceva decât
25 ceea ce ne considerăm noi înșine: de obicei, nu mai mult decât o particularitate care sare în ochi și determină impresia. Astfel, omul cel mai blând și mai drept, dacă n-are decât o mustață mare, poate sta oarecum în umbra acesteia, și poate sta liniștit, – ochii obișnuiți văd în el a c c e s o r i u l unei mustați mari, vreau să spun: un caracter militar, ușor inflamabil, eventual
30 violent – și se comportă în consecință față de el.

382

Grădinar și grădină. – Din zile umede și mohorâte, din singurătate, din vorbe aspre la adresa noastră, cresc c o n c l u z i i ca niște ciuperci: ne trezim cu ele într-o dimineață, habar n-avem de unde, și ne
35 fixează cu o privire cenușie și posacă. Vai de gânditorul care nu este grădinarul, ci doar pământul plantelor sale!

383

Comedia compasiunii. – oricât de mare interes îi arătăm unui nenorocit: în prezența lui, jucăm întotdeauna puțină comedie, trecem sub tăcere multe lucruri pe care le gândim și felul în care le gândim, cu acel
5 menajament al medicului pe patul unui om grav bolnav.

384

Oameni ciudați. – Există oameni fără pretenții, care nu dau doi bani pe cea mai bună operă și lucrare a lor și o aduc la cunoștință ori o expun prost: dar, dintr-un soi de răzbunare, nu dau doi bani nici pe simpatia
10 ce le-o arată alții sau, pur și simplu, nu cred în simpatie; se rușinează să pară entuziasmați de ei înșiși și simt o îndărătnică satisfacție în a deveni ridicoli. – Iată niște stări de suflet ale artiștilor melancolici.

385

Vanitoșii. – Suntem ca niște galantare în care ne aranjăm, ne
15 ascundem ori ne punem constant în lumină noi înșine pretinsele calități atribuite de alții, – spre a ne înșela singuri.

386

Pateticii și naivii. – Poate fi o obișnuință foarte ignobilă să lași să-ți scape ocazia de a te putea manifesta patetic: de dragul acelei
20 plăceri de a te închipui în acel moment spectatorul care se căiește și se simte el însuși jalnic și meschin. Poate fi, prin urmare, și un semn al nobleței de caracter să iei în derâdere niște situații patetice și să te porți nedemn în ele. Vechea aristocrație războinică a Franței avea acest soi de distincție și de finețe.

25

387

Mostră de reflecție înainte de căsătorie. – Presupunând că m-ar iubi, câtă vreme nu m-ar stânjeni ea! Și, presupunând că nu m-ar iubi, câtă vreme nu m-ar stânjeni de-abia atunci! – Nu-i vorba decât de două moduri diferite de stânjeneală: – să ne căsătorim, așadar!

30

388

Mârșăvia cu cugetul împăcat. – Să fii tras pe sfoară în micul comerț, – în unele regiuni, de pildă în Tirol, este atât de neplăcut, fiindcă, pe lângă proasta afacere, te mai alegi și cu mutra acră și lăcomia crasă aferentă, alături de conștiința vinovată și ostilitatea grosolană ce se

naște față de noi în vânzătorul viclean. La Veneția, dimpotrivă, înșelătorul se bucură din inimă de escrocheria reușită și nu apare deloc într-o dispoziție ostilă față de cel înșelat, ba chiar este gata să-i arate curtoazie și mai ales să râdă cu el, în cazul că lui i-ar face plăcere acest lucru. – Pe scurt, și
 5 pentru mârșăvie trebuie să fii inteligent și să ai cugetul împăcat: aceasta aproape că-l face pe cel înșelat să se complacă în înșelăciune.

389

Puțin prea greoi. – Oameni foarte de treabă, care sunt însă puțin prea greoi pentru a fi politicoși și amabili, caută să răspundă imediat
 10 la o curtenie printr-un serviciu serios ori printr-o cotă-parte din forța lor. Este emoționant să vezi cu câtă stângăcie își aduc galbenii atunci când un altul le-a oferit paralele lui aurite.

390

A-ți ascunde spiritul. – Când îl surprindem pe cineva
 15 ascunzându-și spiritul de noi, îl numim rău: și aceasta cu atât mai mult atunci când bănuim că politețea și filantropia l-au împins la acest lucru.

391

Clipa fatală. – Naturile pline de vitalitate nu mint decât o clipă: după aceea, mințindu-se pe ele însele, sunt convinse și cinstite.

20

392

Condiția politeții. – Politețea este un lucru foarte bun și, efectiv, una dintre cele patru virtuți cardinale (chiar dacă ultima): dar, ca să nu ne stânjenim unul pe altul datorită ei, cel cu care tocmai am de-a face trebuie să fie cu o nuanță mai puțin sau mai mult politicoș decât sunt eu, –
 25 altminteri, nu putem înainta, căci unsoarea nu unge doar, ci ne și lipește strașnic.

393

Virtuți primejdioase. – "El nu uită nimic, dar iartă totul." – Atunci este urât dublu, căci umilește dublu, prin memoria lui și prin mărinimia
 30 lui.

394

Fără vanitate. – Oamenii pasionați se gândesc puțin la ceea ce gândesc ceilalți, starea lor îi ridică deasupra vanității.

395

Contemplația. – La cutare gânditor, starea contemplativă proprie gânditorului urmează întotdeauna după starea de frică, la un altul, întotdeauna după starea de nesaț. Pentru primul, contemplativitatea pare
5 legată, așadar, de sentimentul de siguranță, pentru celălalt, de sentimentul de sațietate – adică: acela se simte atunci curajos, acesta, lehamățit și neutral.

396

La vânătoare. – Cutare e la vânătoare ca să vâneze adevăruri
10 plăcute, cutare – neplăcute. Dar și primul se bucură mai mult de vânătoare decât de pradă.

397

Educație. – Educația este o continuare a procreării și adesea un fel de înfrumusețare ulterioară a acesteia.

15

398

După ce se poate recunoaște cel ce este mai înfocat. – Din două persoane care se luptă între ele sau se iubesc sau se admiră, cea care este mai înfocată acceptă întotdeauna poziția mai incomodă. Același lucru este valabil și despre două popoare.

20

399

A se justifica. – Mulți oameni sunt perfect îndreptățiți să acționeze într-un fel sau altul; dar atunci când se justifică în această privință, nu mai credem în acest drept al lor – și ne înșelăm.

400

25 Moleșire morală. – Există naturi fragil morale care, în cazul oricărui succes, sunt cuprinse de rușine, iar al oricărui insucces, de remușcări.

401

30 Cel mai riscant dezvăț. – Începem prin a ne dezvăța să-i iubim pe alții și sfârșim prin a nu mai găsi nimic vrednic de iubire în noi.

402

Asta da toleranță. – "A fi stat un minut mai mult pe cărbuni aprinși, arzând puțin, – nu dăunează cu nimic oamenilor și castanelor!

Această mică amărăciune și asprime ne permite cu atât mai mult să simțim ce dulce și moale este miezul." – Da! Așa judecați voi, cei dedați plăcerilor vieții! Voi, sublimi devoratori de oameni!

403

- 5 Mândrie diferită. – Femeile pălesc la ideea că iubitul lor ar putea să nu fie demn de ele; bărbații pălesc la ideea că ar putea să nu fie demni de iubita lor. Este vorba aici de toate femeile, de toți bărbații. Atare bărbați, ca oameni, de obicei, cu firea încrezătoare și cu sentimentul puterii, au, în stare pasională, pudoarea lor, îndoiala de ei înșiși; atare femei
10 însă, de regulă, se simt întotdeauna precum cei slabi, gata de sacrificiu, dar, în marea excepție a pasiunii, au mândria lor și sentimentul puterii lor, – ca unul care întreabă: cine este vrednic de mine?

404

- Pe cine apreciem rareori just. – Unii oameni nu se pot
15 entuziasma pentru ceva bun și măreț, fără a comite o gravă nedreptate sub un aspect oarecare: acesta este felul lor de moralitate.

405

- Lux. – Înclinația spre lux coboară în adâncul unui om: ea trădează
20 că prisosul și necumpătarea este apa în care sufletului său îi place cel mai mult să înoate.

406

A imortaliza. – Cel ce vrea să-și ucidă adversarul trebuie să mediteze dacă nu cumva, tocmai prin aceasta, îl eternizează în sine însuși.

407

- 25 Împotriva caracterului nostru. – Dacă adevărul pe care-l avem de spus merge împotriva caracterului nostru – cum se întâmplă adesea –, ne comportăm ca și când am minți prost și trezim neîncredere.

408

- 30 Acolo unde e nevoie de multă îngăduință. – Multe naturi n-au de ales decât să fie ori niște răufăcători publici, ori niște purtători de tainică suferință.

409

B o a l ă . – Prin boală trebuie să înțelegem: o timpurie apropiere a bătrâneții, a urâteniei și a gândurilor pesimiste: lucruri care fac parte din aceeași categorie.

5 410

T i m o r a ții . – Tocmai ființele neîndemânatică și timorate devin cu ușurință ucigași: ele nu cunosc mica apărare sau răzbunare adecvată scopului; ura lor, din lipsă de spirit și de prezență de spirit, nu știe altă soluție decât nimicirea.

10 411

F ă r ă u r ă . – Vrei să-ți iei adio de la pasiunea ta? Fă-o, dar f ă r ă u r ă față de ea! Altminteri, vei avea o a doua patimă. – Sufletul creștinilor care s-au eliberat de păcat este după aceea, în mod obișnuit, ruinat de ura față de păcat. Uitați-vă la chipurile marilor creștini! Sunt chipurile unor oameni
15 roși de o mare ură.

412

I n g e n i o s și l i m i t a t . – Nu știe să prețuiască nimic în afară de sine; iar când vrea să-i prețuiască pe alții, trebuie întotdeauna să-i transforme mai întâi în el însuși. Dar în această privință este ingenios.

20 413

A c u z a t o r i i p r i v a ți și p u b l i c i . – Privește atent la orice persoană care acuză și anchetează, – aceasta-și dezvăluie, în atare împrejurare, caracterul: și anume, nu arareori, unul mai rău decât al victimei în spatele fărădelegii căreia se află caracterul ei. Acuzatorul socotește cu
25 toată inocența că adversarul unei crime și al unui criminal ar trebui să aibă în sine, prin forța lucrurilor, un caracter bun sau să treacă drept bun, – și astfel procedează cum îi vine, adică: se d e z l ă n țe .

414

O r b i i d e b u n ă v o i e . – Există un soi de abnegație fanatică,
30 mergând până la extrem, față de o persoană sau un partid, ceea ce denotă că, în secret, noi ne simțim superiori acestora și, din această pricină, suntem în răspăr cu noi înșine. Oarecum ne orbim de bunăvoie, pedepsindu-ne că ochiul nostru a văzut prea mult.

415

Remedium amoris*. – Împotriva dragostei încă mai ajută, în cele mai multe cazuri, acel vechi mijloc radical: dragostea împărtășită.

416

5 Unde este dușmanul cel mai rău? – Cel ce-și poate pleda bine cauza și este conștient de acest lucru este de cele mai multe ori conciliant față de adversarul său. Dar a crede că ai de partea ta cauza cea dreaptă și a ști că nu ești capabil s-o aperi, – aceasta naște o ură înverșunată și neîmpăcată față de opozantul propriei cauze. – N-are decât să-și
10 dea seama fiecare unde trebuie căutați cei mai răi dușmani ai săi!

417

Limitele oricărei umilințe. – Probabil că mulți au ajuns deja la umilința care susține: credo quia absurdum est** și-și oferă spre jertfă rațiunea: dar nici unul, după câte știu, până la acea umilință ce nu-i
15 totuși decât la un pas de cealaltă și care susține: credo quia absurdus sum*.

418

Jocul de-a adevărul. – Nu un singur om este sincer, – nu fiindcă detestă să simuleze sentimente, ci fiindcă nu izbutește să asigure
20 credibilitate fățarniciei sale. Pe scurt, el n-are încredere în talentul său de actor și preferă onestitatea, "jocul de-a adevărul".

419

Curajul în partid. – Sărmanele oi îi spun conducătorului de turmă: "Mergi tot în frunte, așa nu ne va lipsi niciodată curajul să te urmăm."
25 Sărmanul conducător de turmă se gândește în sinea lui: "Țineți-vă voi tot după mine, așa nu-mi va lipsi niciodată curajul să vă conduc."

420

Prefăcătorii animalului de jertfă. – Este o tristă prefăcătorie vrând să ne amăgim în privința cuiva pentru care ne-am jertfit
30 și oferindu-i prilejul să apară neapărat așa cum dorim noi să fie.

*În lat. în text: "Leacul dragostei" (n.t.).

**În lat. în text; cf. MA I 630 (n.t.).

*În lat. în text: "cred fiindcă sunt absurd" (n.t.).

421

Prin alții. – Există oameni care nu vor deloc să fie văzuți altfel decât licărind prin alții. Iar în aceasta este multă înțelepciune.

422

- 5 A face bucurie altora. – De ce a face cuiva o bucurie întrece toate bucuriile? – Fiindcă prin aceasta facem dintr-o dată o bucurie la cincizeci dintre propriile noastre instincte. Luate în parte, ele pot fi bucurii foarte mici: dar dacă le strângem pe toate într-o singură mână, vom avea mâna mai plină ca oricând, – și inima, de asemeni! –

Cartea a cincea

423

În marea tăcere. – Iată marea, aici putem uita orașul. Ce-i drept, un Ave Maria mai bălăngăne tocmai acum din clopotele lui – e zvonul acela morocănos și prostesc, dar dulce de la răscrucea dintre zi și noapte –, însă numai pentru încă o clipă! Acuma tace totul! Marea se-ntinde palidă și strălucitoare, nu poate vorbi. Deasupra, cerul își face jocul de seară, veșnic și mut, în culori roșii, galbene și verzi, nu poate vorbi. Nici colții stâncoși, nici șirul de stânci înaintând în mare, ca spre locul deplinei singurătăți, nu pot vorbi. Această muțenie înfricoșătoare ce ne copleșește dintr-o dată e frumoasă și cumplită, inima crește-n mijlocul ei. – O, fățarnicia acestei mute frumuseți! Cât de bine ar putea vorbi, și iarăși cât de rău, numai să vrea! Limba ei legată și fericirea suferindă de pe chipu-i sunt o viclenie menită să-și bată joc de compătimirea ta! – Ei, fie! Nu mi-e rușine să fiu bătaia de joc a unor puteri ca acestea. Dar eu te plâng, natură, pentru că trebuie să taci, chiar dacă ceea ce-ți leagă limba nu-i decât răutatea-ți: da, te plâng din pricina răutății tale! – Ah, se face tot mai liniște și iar îmi crește inima: se înspăimântă de un nou adevăr, nici ea nu poate vorbi, se dedă și ea la bătaie de joc atunci când gura se minunează strigând în fața acestei frumuseți, își gustă ea însăși dulcea răutate a tăcerii. Vorbitul, ba chiar gânditul ajung să-mi fie nesuferite: n-aud oare în dosul fiecărui cuvânt cum râde eroarea, imaginația, himera? Nu sunt silit să-mi bat joc de compătimirea mea? Să-mi bat joc de bătaia mea de joc? – O, mare! O, seară! Ce răi învățători sunteți! Îl învățați pe om să înceteze de-a fi om!

25 Să vi se dăruiască întru totul vouă? Să devină cum sunteți voi acuma, palid, strălucitor, mut, înfricoșător, odihnindu-se pe propriu-i trup? Mai presus de sine însuși?

424

Pentru cine există adevărul. – Până în prezent, erorile au fost puterile consolatoare: acum așteptăm același efect de la adevărurile recunoscute, și așteptăm cam de mulțisor. Dacă adevărurile nu sunt capabile să producă tocmai acest lucru – să consoleze? – Ar fi oare asta o obiecție adusă adevărurilor? Ce au acestea în comun cu stările oamenilor suferinzi, amărâți, bolnavi, încât să le fie neapărat folositoare tocmai lor? Nu-i totuși un argument contra adevărului unei plante dacă

- se stabilește că ea nu contribuie cu nimic la însănătoșirea unor oameni bolnavi. Dar odinioară aveai în așa măsură convingerea că omul este scopul naturii, încât acceptai fără multă vorbă că nici nu se putea descoperi prin cunoaștere ceva, ba chiar că nu putea, n-avea voie să existe
- 5 absolut nici un alt lucru care să nu fie salutar și folositor omului. – Poate că din toate acestea rezultă principiul că adevărul, ca ceva întreg și închegat, nu există decât pentru sufletele concomitent puternice și inofensive, bucuroase și pașnice (cum era cel al lui Aristotel), precum și că probabil numai acestea vor fi în stare să-l caute: căci ceilalți caută
- 10 le acuri pentru ei, cu oricâtă mândrie ar gândi despre intelectul lor și despre libertatea acestuia, – ei nu caută adevărul. De aici reiese căăștialalți nu manifestă o bucurie autentică față de știință și-i reproșează răceala, uscăciunea și inumanitatea: aceasta este judecata bolnavilor asupra jocurilor celor sănătoși. – Nici zeii greci nu știau să consoleze; când, în
- 15 cele din urmă, și oamenii Greciei s-au îmbolnăvit cu toții, acesta a fost un motiv al dispariției unor asemenea zei.

425

- Noi, zeii, în exil! – Prin unele erori asupra originii ei, a unicității ei, a rostului ei și prin niște pretenții emise pe baza acestor
- 20 erori, s-a ridicat omenirea și "s-a întrecut pe sine însăși" mereu și mereu: dar, prin aceleași erori, a venit pe lume nespus de multă suferință, ca și persecuție, suspiciune, contestare reciprocă și și mai multă mizerie a individului în sine însuși și în general. Oamenii au devenit niște creaturi suferinde ca urmare a moralelor lor: ceea ce au dobândit prin acestea
- 25 este, în rezumat, un sentiment de parcă ar fi, în fond, prea buni și prea însemnați pentru pământ și n-ar zăbovi pe el decât în treacăt. "Orgoliosul suferind" rămâne deocamdată tipul superior de om.

426

- Daltonismul gânditorilor. – Cât de diferit și-au văzut grecii
- 30 natura, dacă, așa cum trebuie să convenim, ochiul le era orb pentru albastru și verde și vedeau, în locul primei culori, un maro mai închis, în locul celei de-a doua, un galben (dacă, așadar, desemnau prin același cuvânt, de exemplu, culoarea închisă a părului, cea a albăstrelei și cea a mării meridionale și, tot așa, prin același cuvânt, culoarea celor mai verzi plante
- 35 și a pielii omenești, a mierii și a rășinilor galbene: așa încât cei mai mari pictori ai lor, potrivit mărturiilor, și-au redat lumea numai în negru, alb, roșu și galben), – cât de diferit și cu cât mai apropiată de oameni a trebuit să le

- apară natura, din moment ce, în ochii lor, culorile omului erau și în natură preponderente, iar aceasta înota oarecum în atmosfera de culori umane! (Albastrul și verdele dezumanizează natura mai mult decât orice altă culoare.) Pe acest defect s-a dezvoltat dezinvoltura ludică tipică grecilor,
- 5 prin care aceștia vedeau procesele naturale ca zei și semizeii, adică în chip de figuri omenești. – Fie însă cele spuse doar o parabolă pentru o altă supoziție. Orice gânditor își zugrăvește lumea și orice lucru în mai puține culori decât există și este orb la anumite culori. Ceea ce nu-i doar un defect. În virtutea acestei afinități și simplificări, el vede înăuntrul lucrurilor
- 10 rîl niște armonii de culori care prezintă o mare fascinație și pot constitui o îmbogățire a naturii. Poate chiar aceasta a fost calea prin care omenirea a început să deprindă plăcerea pentru spectacolul existenței: prin faptul că această existență i s-a înfățișat mai întâi într-una sau în două nuanțe cromatice și deci armonizată: ea s-a exersat oarecum în aceste nuanțe
- 15 puține, înainte de a putea trece la mai multe. Și azi mai ajunge câte unul, prin mari strădanii, de la un daltonism parțial la o vedere și distingere mai amplă: în care caz însă nu găsește doar noi plăceri, ci mereu trebuie să se și lipsească de unele dintre cele de mai înainte și să le piardă.

427

- 20 Înfrumusețarea științei. – Așa cum a luat naștere arta grădinăriei rococo din sentimentul <)* "natura este urâtă, sălbatică, anostă, – hai! s-o înfrumusețăm (embellir la nature**)"! – tot așa, din sentimentul <)* "știința este urâtă, seacă, dezolantă, dificilă, de lungă durată, – hai! s-o înfrumusețăm!" ia naștere mereu și mereu ceva ce se numește filozofie.
- 25 Ea vrea ceea ce vor toate artele și creațiile literare, – înainte de toate, să distreze: însă ea intenționează acest lucru, potrivit mândriei sale moștenite, într-o manieră mai elevată, superioară, în fața unei elite a spiritului. A crea pentru aceasta o artă a grădinăriei a cărei principală seducție este, ca în cazul artei "mai de rând", amăgirea ochilor (prin
- 30 temple, panorame, grote, labirinturi, cascade, pentru a vorbi în metafore), a prezenta știința într-un rezumat și cu tot felul de lămuriri nemaipomenite și neașteptate și a amesteca în ea atât de multă confuzie, absurditate și fantasmagorie, încât să poți colinda prin ea "ca prin natura sălbatică" și totuși fără osloneală și plictiseală, – aceasta nu-i o ambiție mărunță: cel ce
- 35 o are visează chiar să facă în felul acesta un lucru de prisos din religie,

*Întregirea noastră (n.t.).

**În fr. în text: "să înfrumusețăm natura" (n.t.).

care a slujit oamenilor de altădată ca gen suprem de artă distractivă. – Toate acestea își urmează astăzi drumul, iar într-o zi își ating apogeul: de pe-acum încep să se audă strigând vocile ostile filozofiei (:)* "Întoarcerea la știință! La natura și la naturalețea științei!" – prin aceasta, poate, în c e p e
 5 o eră care descoperă cea mai viguroasă frumusețe tocmai în părțile "sălbatică, urâte" ale științei, așa după cum abia de la Rousseau am descoperit simțul pentru frumusețea munților înalți și a pustiului.

428

Două tipuri de moraliști. – A vedea o lege a naturii pentru
 10 prima oară și a o vedea în întregime, deci a o d e m o n s t r a (de exemplu, aceea a forței de gravitație, a reflexiei luminii și a sunetului), este treaba altor spirite și ceva diferit decât a e x p l i c a o asemenea lege. Tot așa se deosebesc fundamental și acei moraliști care văd și dau la iveală legile și
 15 obiceiurile omenești – moraliștii cu auzul, mirosul și văzul fin – de aceia care explică fenomenele observate. Cei din urmă trebuie să fie, înainte de toate, i n v e n t i v i și să aibă o fantezie n e î n f r â n a t ă de sagacitate și știință.

429

Noua pasiune. – De ce ne temem și urâm o posibilă întoarcere
 20 la barbarie? Fiindcă i-ar face pe oameni mai nefericiți decât sunt? O, nu! Barbarii tuturor timpurilor aveau m a î m u l t ă fericire: să nu ne amăgim! – Ci i n s t i n c t u l nostru d e c u n o a ș t e r e este prea puternic pentru a mai putea să apreciem fericirea fără cunoaștere sau fericirea unei puternice și constante iluzii; este insuportabil numai să ne imaginăm asemenea situații!
 25 Neliniștea descoperirii și a intuirii a devenit pentru noi la fel de fascinantă și de indispensabilă precum ajunge să fie pentru cel ce iubește dragostea nefericită: pe care n-ar da-o cu nici un preț în schimbul stării de indiferență; – da, poate și noi suntem niște n e f e r i c i ț i î n d r ă g o s t i ț i ! Cunoașterea s-a transformat la noi în pasiunea care nu se dă înapoi de la nici un sacrificiu și
 30 care, în fond, nu se sperie de altceva decât de propria-i stingere; noi credem sincer că întreaga omenire ar trebui să se închipuie, sub presiunea și chinul a c e s t e i pasiuni, mai elevată și mai consolată decât până acum, când n-a învins încă invidia față de tihna mai frustă pe care o aduce cu sine barbaria. Poate chiar că omenirea va pieri din pricina acestei pasiuni pentru
 35 cunoaștere! – nici acest gând nu ne poate decide la nimic! Oare creștinismul

* *Întregirea noastră (n.t.).*

s-a temut vreodată de un gând similar? Dragostea și moartea nu sunt surori? Da, urâm barbaria, — cu toții preferăm pieirea omenirii decât regresul cunoașterii! Și, în sfârșit: dacă omenirea nu va pieri din pricina unei pasiuni, atunci va pieri din pricina unei slăbiciuni: ce-i de preferat? Iată întrebarea
5 capitală. Îi dorim oare un sfârșit în foc și-n lumină ori în țărână? —

430

Și acesta este eroism. — A face lucrurile cele mai degradante, despre care abia dacă îndrăznim a vorbi, dar care sunt folositoare și necesare — este și acesta eroism. Grecii nu s-au rușinat să
10 situeze între marile munci ale lui Heracles și rânirea unui grajd.

431

Părerile adversarilor. — Pentru a măsura cât de subtile sau cât de obtuze de la natură sunt chiar și cele mai luminate minți, să băgăm de seamă cum pricep și cum redau ele părerile adversarilor lor: prin aceasta
15 se trădează dimensiunea naturală a fiecărui intelect. — Înțeleptul desăvârșit își ridică adversarul, fără să vrea, în sfera idealului și purifică opoziția acestuia de orice pete și contingente: numai atunci când, grație acestui fapt, adversarul lui a ajuns un zeu cu arme strălucitoare, se luptă cu el.

432

Cercetători și experimentatori. — Nu există nici o metodă științifică aptă să te instruiască singură! Cu lucrurile trebuie să procedăm experimental, să fim față de ele când răi, când buni și să le arătăm, pe rând, dreptate, pasiune și răceală. Cutare vorbește cu lucrurile
20 ca un polițist, cutare ca un duhovnic, altul ca un călător și ca un om curios. Le vei smulge ceva ba prin simpatie, ba prin violență; pe unul îl împinge înainte și spre iscodire respectul profund față de tainele lor, pe altul, în schimb, indiscreția și frivolitatea în explicația tainelor. Noi, cercetătorii, suntem, ca toți cuceritorii, descoperitorii, navigatorii, aventurierii, de o moralitate insolentă și n-are decât să ne placă a trece, în general, drept răi
30 în ochii altora.

433

A vedea cu ochi noi. — Presupunând că prin frumusețe în artă trebuie înțeleasă mereu imitația fericitului — și eu consider adevărat acest lucru —, după cum și-l reprezintă pe omul fericit o epocă, un
35 popor, un mare individ care-și impune legi făuritoare proprii: ce dă de înțeles

atunci așa-numitul realism al artiștilor de azi cu privire la fericirea epocii noastre? E, neîndoielnic, genul lui de frumusețe, acela pe care noi știm astăzi să-l înțelegem și să-l gustăm cu cea mai mare ușurință. Prin urmare, trebuie oare să credem cumva că fericirea de azi, proprie nouă, constă
 5 în ceea ce este realist, în accepțiunile cele mai precise și în percepția cea mai fidelă cu puțință ale realului, deci nu în realitate, ci în cunoștințele despre realitate? Influența științei a dobândit deja atâta adâncime și amplitudine, încât artiștii veacului au devenit de-acum, fără s-o vrea, glorificatori ai "beatitudinilor" științifice în sine!

434

A interveni. – Pentru marii pictori peisagiști există ținuturile fără pretenții, pentru cei mici însă, ținuturile ciudate și neobișnuite. Adică: marile lucruri ale naturii și ale omenirii trebuie să intervină pentru toți cei mici, mediocri și ambițioși pe lângă adoratorii lor, – dar cel mare intervine
 15 pentru lucrurile modeste.

435

A nu pieri nebăgați în seamă. – Nu dintr-o dată, ci continuu se erodează soliditatea și măreția noastră; mica vegetație, care crește printre toate și izbutește să se agațe peste tot, aceasta ruinează
 20 ceea ce este mare în noi, – ticăloșia ignorată a mediului nostru, cea de zi cu zi și ceas de ceas, miile de rădăcinițe ale cutărui sau cutărui sentiment mic și meschin ce răsare din vecinătatea noastră, din slujba noastră, din contactele noastre, din programul nostru zilnic. Dacă lăsăm nebăgate în seamă aceste buruieni mici, pierim nebăgați în seamă sub ele! – Și, dacă
 25 vreți neapărat să pieriți, faceți-o mai bine dintr-o dată și pe neașteptate: atunci, poate, au să rămână din voi niște ruine sublime! Iar nu, cum este de prevăzut acum, niște mușuroaie de cârțițe! Cu iarbă și buruieni deasupra, micile biruitoare, modeste ca odinioară și prea jalnice chiar pentru a triumfa!

436

Cazuistic. – Există o alternativă cumplită, căreia nu-i pot face față cutezanța și caracterul oricui: să descoperi, pasager fiind pe o navă, că atât căpitanul, cât și timonierul fac niște greșeli periculoase și că le ești superior în arta navigației, – și să te întrebi acum: Dacă ai provoca o revoltă
 35 împotriva lor și i-ai aresta pe amândoi? Nu te obligă la asta superioritatea ta? Iar ei, la rândul lor, nu sunt îndreptățiți să te închidă fiindcă le subminezi

autoritatea? – Aceasta este o parabolă pentru situații mai riscante și mai grave: în legătură cu care la urmă rămâne mereu întrebarea despre ce ne stă cheazășie, în astfel de cazuri, pentru superioritatea noastră, pentru încrederea noastră în noi înșine. Succesul? Dar abia atunci trebuie să
 5 facem lucrul care comportă toate riscurile, – și riscuri nu numai pentru noi, ci și pentru navă.

437

Privilegii. – Cel ce se posedă realmente pe sine însuși, adică cel ce s-a cucerit definitiv, consideră pe viitor ca fiind propriul său
 10 privilegiu acela de a se pedepsi, de a se grația, de a se compătimi: nu-i obligat să-i acorde nimănui acest drept, dar poate avea libertatea de a-i pune și în mâinile altuia, ale unui prieten, bunăoară, – însă el știe că, prin aceasta, conferă un drept și că poți conferi drepturi numai din poziția de deținător al puterii.

15

438

Om și lucruri. – De ce nu vede omul lucrurile? El însuși stă în cale: el acoperă lucrurile.

439

Indicii ale fericirii. – Partea comună a tuturor simțămintelor
 20 de fericire constă din două lucruri diferite: plenitudinea sentimentului și exuberanța provocată de acesta, așa încât ne simțim ca un pește în elementul său și tot sărim în el. Bunii creștini vor înțelege ce-i zburdălnicia creștină.

440

25 A nu renunța! – A fugi de lume fără a o cunoaște, asemeni unei călugărițe, – duce la o singurătate sterilă, poate melancolică. Ceea ce n-are nimic în comun cu singurătatea acelei viațe contemplative* a cugetătorului: când el o alege pe aceasta, nu va renunța în nici un chip la ea; mai curând, faptul de a fi nevoit să rămână în viața practică* ar fi
 30 pentru el renunțare, melancolie, pieirea lui însuși: la viața practică renunță fiindcă o cunoaște, fiindcă se cunoaște. Astfel, el sare în apa lui, astfel își dobândește seninătatea.

*În lat. în text (n.t.).

441

Din ce cauză ceea ce este aproape se tot îndepărtează de noi. – Cu cât ne gândim mai mult la tot ce a fost și va fi, cu atât mai palid se face pentru noi tocmai ceea ce este azi. Dacă
 5 trăim cu morții și murim o dată cu moartea lor, ce mai reprezintă atunci pentru noi "aproiații"? Ne însingurăm, – și aceasta fiindcă întregul puhoi al omenirii vinuește în jurul nostru curgând. Văpaia din noi, care vizează tot ce este omenesc, se întetește mereu – și de aceea privim la cele ce ne împresoară ca și când ar fi devenit mai nepăsătoare și mai fantomatice.
 10 – Dar privirea noastră rece o f e n s e a z ă !

442

R e g u l a . – "Regula este întotdeauna mai interesantă pentru mine decât excepția" – cel ce simte astfel este cu mult avansat în cunoaștere și face parte dintre cei inițiați.

15

443

În vederea educației. – Treptat-treptat, am început să văd clar cel mai general defect al felului nostru de instrucțiune și educație: nimeni nu se deprinde, nimeni nu aspiră, nimeni nu ne învață – a suporta singurătatea.

20

444

Uimire în fața rezistenței. – Întrucât ceva a devenit transparent pentru noi, credem că acest lucru nu ne mai poate opune de-acum încolo nici o rezistență – și suntem apoi consternați că vedem prin el și totuși nu putem trece prin el! Este aceeași neghiobie și aceeași consternare
 25 de care e cuprinsă musca înaintea oricărui geam.

445

În ce privință își greșesc socoteala oamenii cei mai nobili. – Sfârșim prin a-i da cuiva lucrul său cel mai bun, giuvaerul său, – atunci iubirea nu mai are nimic de dat: dar cel ce-l primește n-are în
 30 acesta, cu siguranță, cel mai bun lucru al său și, prin urmare, îi lipește acea întreagă și profundă recunoștință pe care contează cel ce dă.

446

I e r a r h i e . – Există, întâi, cugetători superficiali, apoi, cugetători profunzi – aceia care pătrund în profunzimea unui lucru –, urmează

cugetătorii radicali, cei ce merg la rădăcina unui lucru, – ceea ce este cu mult mai merituos decât să cobori doar în profunzimea lui! – în sfârșit, aceia care-și bagă capul în mocirlă: ceea ce totuși n-ar trebui să fie nici semn de profunzime, nici de radicalitate! Sunt dragii de cugetători ai străfundurilor.

5 447

Maestru și discipoli. – Ține de umanitatea unui maestru să-și avertizeze discipolii în privința lui însuși.

448

A cinsti realitatea. – Cum te poți uita fără lacrimi și fără
 10 încuviințare la această mulțime de oameni care jubilează? Mai înainte ar
 reflectat puțin la obiectul jubilării sale și am continua să reflectăm tot așa,
 d a c ă nu l-am fi trăit! Așadar, la ce ne pot antrena trăirile noastre! Ce sunt
 părerile noastre! Pentru a nu te pierde, pentru a nu-ți pierde r a ț i u n e a ,
 trebuie să fugi de trăiri! Așa s-a refugiat Platon din fața realității și n-a vrut
 15 să contemple lucrurile decât în palida lor idealitate; el era plin de simțire și
 știa cu câtă ușurină valurile simțirii i-au acoperit rațiunea. – Prin urmare,
 înțeleptul ar trebui oare să-și spună astfel: "Eu vreau să cinstesc
 r e a l i t a t e a , dar să-i întorc spatele totodată, deoarece o cunosc și mă
 tem de ea"? – ar trebui să facă oare ca populațiile africane în fața căpeteniei
 20 lor: apropiindu-se de ea doar de-a-ndăratelea și știind să-i arate concomitent
 venerația și frica lor?

449

U n d e s u n t c e i s ă r a c i c u d u h u l ? – Vai! Cât îmi repugnă
 să-i i m p u n altuia propriile mele idei! Cât mă bucur în mine de orice
 25 dispoziție sufletească și de orice revenire tainică în care ideile a l t o r a își
 intră în drepturi împotriva propriilor mele gânduri! Când și când însă e câte
 o sărbătoare și mai mare, atunci când s e p e r m i t e , în sfârșit, să-ți
 d ă r u i e ș t i casa și averea spirituală, asemeni duhovnicului care așteaptă
 dornic într-un colț să vină u n s ă r a c și să-i povestească despre lipsa lui
 30 de idei, pentru ca el să-i umple iarăși mâna și inima și să-i u ș u r e z e
 sufletul neliniștit! Nu numai că nu vrea să se aleagă din asta cu nici un fel
 de glorie: ar vrea să fugă și din calea recunoștinței, căci ea este deranjantă
 și fără pic de respect față de singurătate și tăcere. Dar să trăiești anonim
 sau luat ușor peste picior, prea smerit pentru a trezi invidie sau vrăjmășie,
 35 dotat cu o minte ferită de febră, cu o mână de cunoștințe și o traistă plină
 de experiențe, să fii oarecum un medic al celor săraci cu duhul și să-l ajuți

pe unul și pe altul ce are mintea tulburată de păreri, fără ca acesta să bage bine de seamă cine l-a ajutat! Nu să vrei să ai dreptate în fața lui și să sărbătorești o victorie, ci așa să-i vorbești, încât, după o mică și imperceptibilă sugestie sau contradicție, el să-și spună singur ceea ce este
 5 bine și să plece mândru de acest lucru! Să fii ca un modest adăpost care nu-l alungă pe nici un nevoiaș, dar care mai târziu este uitat sau luat în râs! Să n-ai nici un avantaj, nici hrana mai bună, nici aerul mai curat, nici spiritul mai fericit, – ci să renunți, să răsplătești, să împărtășești, să devii mai sărac! Să poți fi smerit, pentru a fi accesibil multora și neumilitor pentru
 10 nimeni! Să iei asupra-ți multă nedreptate și să te strecuri prin galeriile de viermi ale diverselor erori, pentru a putea ajunge la prea multe suflete ascunse, urmând căile lor secrete! Mereu cu un fel de iubire și mereu cu un fel de egoism și de încântare de sine! Să fii în posesia unei puteri și totodată ascuns și dispus la renunțare! Să stai neîncetat în soare și în
 15 blândețea grației și să știi totuși că prin preajmă se află treptele spre sublim! – Asta da viață! Țasta da motiv să trăiești mult!

450

Ispita cunoașterii. – Asupra spiritelor pasionate, privirea prin poarta științei acționează ca vraja vrăjilor; și, după toate probabilitățile, ele
 20 devin atunci fanțași, iar în cazul fericit, poezi: așa de violent le este jindul după fericirea cunoscătorilor. Nu vă cutreieră oare toate simțurile – tonul acesta de dulce ispită cu care știința și-a investit mesajul plăcut, în o sută de cuvinte și în cel de-al o sută unulea și cel mai frumos: "Fă să dispară amăgirea! Atunci a pierit și 'Nenorocitul de mine!'; și, o dată cu 'Nenorocitul
 25 de mine!', a trecut și nenorocirea." (Marcus Aurelius)

451

Cui îi este necesar un bufon de curte. – Cei foarte frumoși, cei foarte buni, cei foarte puternici nu află aproape niciodată adevărul deplin și curent despre ceva, – căci în prezența lor mințim oleacă
 30 fără să vrem, fiindcă le simțim reacțiile și, conform acestor reacții, expunem sub forma unei adaptări ceea ce am putea face cunoscut din adevăr (deci falsificăm culori și nuanțe ale realului, omitem sau adăugăm amănunte ori lăsăm să ne înghețe pe buze ceea ce nu vrea să se adapteze). Dacă oamenii de acest gen vor, cu toate acestea și neapărat, să audă adevărul,
 35 trebuie să-și țină un bufon de curte, – o ființă cu privilegiul țicnitului, acela de a nu se putea adapta.

452

N e r ă b d a r e . – Există un grad de nerăbdare la oamenii de acțiune și de gândire care, în caz de insucces, îi determină să treacă imediat în domeniul diametral opus, să se pasioneze pentru acesta și să se angajeze în diferite acțiuni, – până iar îi alungă și de aici o întârziere a succesului: așa rătăcesc, aventuroși și aprinși, prin practica multor domenii și naturi și pot sfârși, grație cunoașterii generale a oamenilor și a lucrurilor, pe care neobișnuita lor hoinăreală și antrenare o lasă în ei, și atenuându-li-se întru câțva pornirea, – prin a ajunge niște practicieni puternici. Iată cum un defect de caracter devine școala geniului.

453

I n t e r r e g n m o r a l . – Cine-ar fi în stare să descrie de pe-acum ceea ce va l u a l o c u l odată sentimentelor și judecăților morale? – oricât de bine am putea înțelege că acestea sunt eronat concepute în toate fundamentele și că edificiul lor este ireparabil: obligativitatea lor trebuie să slăbească încontinuu, din zi în zi, cu condiția să nu slăbească obligativitatea rațiunii! A reconstrui legile vieții și ale acțiunii, – pentru această sarcină, științele noastre fiziologice și medicale, sociologia noastră și teoria solitudinii nu sunt încă destul de sigure pe ele: și doar din ele putem scoate pietrele de temelie pentru noi idealuri (chiar dacă nu noile idealuri înseși). În felul acesta, noi trăim o p r e e x i s t e n ță sau o p o s t e x i s t e n ță, după gust și dotare, și am face cel mai bine să fim în acest interregn, pe cât este cu putință, propriii noștri reges* și să întemeiem mici state e x p e r i m e n t a l e . Noi suntem experimente: să și vrem să fim!

454

D i g r e s i u n e . – O carte ca aceasta nu-i de citit din scoarță-n scoarță, nici de citit altora, ci de căutat în ea, mai cu seamă în plimbări și în călătorii, trebuie să-ți poți vârî nasul în ea și iar să-l scoți și să nu găsești nimic obișnuit în juru-ți.

455

P r i m a n a t u r ă . – Așa cum suntem educați acum, o să dobândim înainte de toate o a d o u a n a t u r ă : și vom fi în posesia ei când lumea ne declară copti, majori, folositori. Câțiva sunt destul de șerpi ca să-și lepede această piele într-o zi: atunci când sub învelișul ei li s-a copt p r i m a n a t u r ă . La cei mai mulți, germenii acesteia seacă.

*În lat. în text: "regi" (n.t.).

456

O virtute în devenire. – Asemenea afirmații și făgăduințe ca cele ale filozofilor antici despre unitatea virtute-fericire sau ca cele ale creștinismului: * "Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu, astfel toate acestea se vor adăuga vouă!" – n-au fost făcute niciodată cu deplină onestitate, și totuși întotdeauna fără cuget vinovat: asemenea propoziții, al
 5 a căror adevăr se dorea foarte mult, se formulau cu îndrăzneală, ca adevăr opus aparenței, și nu simțai, făcând-o, nici o remușcare religioasă ori morală – căci trecuseși peste realitate în honorem maiorem** a virtuții sau
 10 a lui Dumnezeu, și fără vreo intenție egoistă! Pe această treaptă a veracității se află încă mulți oameni cumsecade: când se simt dezinteresați, li se pare îngăduit să trateze mai ușor adevărul. Să luăm totuși în seamă faptul că onestitatea nu figurează nici între virtuțile socratice, nici între cele creștine: aceasta este una dintre cele mai noi
 15 virtuți, încă necoaptă, încă deseori confundată și nerecunoscută, încă abia conștientă de ea însăși, – un lucru în devenire, pe care-l putem favoriza ori împiedica, după cum este caracterul nostru.

457

Ultima amuțire. – Unora li se întâmplă ca anumitor căutători
 20 de comori: descoperă întâmplător lucrurile ținute secret într-un suflet străin și adeseori le este greu să suporte această revelație! De la caz la caz, îi poți cunoaște bine și dezvălui launtric pe vii și pe morți, până la un asemenea punct, încât devine penibil să vorbești despre ei în fața altora: te temi că ești indiscret prin fiecare cuvânt. – Aș putea să-mi imaginez o muțenie
 25 subită a celui mai înțelept istoric.

458

Marea șansă. – E un lucru foarte rar, dar care te încântă: anume, omul cu intelect frumos dezvoltat, care are caracterul, înclinațiile și chiar
 trăirile pe potrivă unui asemenea intelect.

30

459

Mărinimia cugetătorului. – Rousseau și Schopenhauer – amândoi erau destul de mândri ca să-și scrie pe existență deviza: vitam impendere vero***. Și amândoi, pe de altă parte – cât vor fi suferit în mândria

*Întregirea noastră (n.t.).

**În lat. în text: "în mai marea cinste" (n.t.).

***În lat. în text: "să-ți jertfești viața adevărului" (Iuvenal 4, 91, n.t.).

lor că n-au reușit *verum impendere vitae**! – *verum*** , așa cum îl înțelegea fiecare dintre ei –, că viața li s-a scurs pe lângă știința lor ca un bas capricios care nu vrea să se acordeze cu melodia! – Dar cunoașterea ar sta prost, dacă ar fi dozată pentru fiecare cugetător doar în măsura în care i-ar veni
 5 exact pe corp! Și cugetătorii ar sta prost, dacă vanitatea le-ar fi așa de mare, încât să suporte numai asta! Tocmai în aceasta strălucește cea mai frumoasă virtute a cugetătorului mare: mărinimia, faptul că el, cunoscătorul, se jertfește fără șovăire, adesea jenat, adesea cu sarcasm sublim și zâmbind – pe sine și propria-i viață.

10

460

A profita de ceasurile noastre nefaste. – Cunoaștem un om și o situație cu totul altfel când fiecare dintre mișcărilor lor se face, pentru noi și pentru cele mai dragi ființe ale noastre, cu prețul averii, onoarei, vieții și morții: așa cum Tiberiu, de exemplu, trebuie să fi meditat mai profund
 15 asupra naturii intime a împăratului August și a domniei lui și să fi știut despre acest lucru mai mult decât i-ar fi stat în puteri până și celui mai înțelept istoric. Prin comparație, noi trăim cu toții acum într-o siguranță mult prea mare pentru a putea deveni buni cunoscători de oameni: unul cunoaște din amatorism, altul din plictiseală, al treilea din obișnuință; nu se spune
 20 niciodată: "Cunoaște sau pie!" Atâta vreme cât adevărurile nu taie cu cuțitele în carnea noastră, păstrăm în noi o rezervă secretă de desconsiderare a lor: ele continuă să ni se pară prea asemănătoare cu "visele împănate", ca și când am putea să le avem și să nu le avem, – ca și când ceva din ele ar depinde de noi, ca și când ne-am putea dezmetici și noi din aceste
 25 adevăruri ale noastre!

461

*Hic Rhodus, hic salta****. – Muzica noastră, care se poate transforma și trebuie să se transforme în orice, fiindcă, precum demonul mării, ea n-are în sine nici un caracter: această muzică s-a luat odinioară
 30 după învățatul creștin și a fost capabilă să traducă în sunori idealul acestuia: de ce n-ar găsi, la urma urmelor, și sunetul acela mai cristalin, mai vesel și universal care corespunde gânditorului ideal? – o muzică ce ar fi în stare să se legene în largul ei în sus și-n jos numai sub vastele bolți suspendate ale sufletului lui? – Muzica noastră a fost așa de

*În lat. în text: "să jertfească adevărul vieții" (n.t.).

**În lat. în text: "adevărul" (n.t.).

***În lat. în text: "Aici este Rodos, aici să sari" (Esop 203, n.t.).

mare, așa de bună până acum: nici un lucru nu-i era cu neputință! Să arate deci că este cu putință să fie percepute simultan aceste trei lucruri: grandoare, lumină adâncă și caldă și voluptatea supremei consecvențe logice!

462

- 5 C u r e l e n t e . – Bolile cronice ale sufletului iau naștere, ca și cele ale trupului, foarte rar numai prin atentate brutale irepetabile la logica trupului și a sufletului, ci, de obicei, prin mici neglijențe nenumărate și neobservate. – Cel ce, de pildă, respiră zi de zi prea slab, într-o măsură oricât de neînsemnată, și trage prea puțin aer în plămâni, încât aceștia, în ansamblu, nu sunt suficient de solicitați și exersați, sfârșește prin a se alege cu o boală pulmonară cronică: într-un astfel de caz, vindecarea nu se poate realiza pe nici o altă cale decât făcând iarăși nenumărate mici exerciții de natură contrară și cultivându-ți pe nesimțite alte obișnuințe, bunăoară instituindu-ți regula să respiri puternic și adânc o dată la fiecare sfert de
- 10 ceas în cursul zilei (pe cât se poate stând întins la pământ; o pendulă care bate sferturile de oră trebuie aleasă, în paralel, ca tovarășă de viață). L e n t e și minuțioase sunt toate aceste cure; și cel ce vrea să-și tămăduiască sufletul trebuie să reflecteze la schimbarea celor mai mici deprinderi. Câte unul adresează de zece ori în cursul zilei o vorbă răstită și rece anturajului său
- 20 și puțin îi pasă de asta, mai ales de faptul că, după câțiva ani, a creat deasupra lui o l e g e a obișnuinței care, de-acum încolo, îl o b l i g ă să-și indisponă anturajul de zece ori în decursul fiecărei zile. Dar se poate obișnui și să facă bine de zece ori! –

463

- 25 Î n z i u a a ș a p t e a . – "Îmi slăviți creația în lucrul acela? N-am făcut decât să mă debarasez de ceea ce mă incomoda! Sufletul meu este mai presus de vanitatea creatorilor. – Îmi slăviți r e s e m n a r e a în lucrul acesta? N-am făcut decât să mă debarasez de ceea ce mă incomoda! Sufletul meu este mai presus de vanitatea resemnaților."

464

- 30 P u d o a r e a c e l u i c e d ă r u i e ș t e . – E așa de negeneros să joci tot timpul rolul celui ce dă și dăruiește și să te arăți la față de fiecare dată! Ci să dai și să dăruiești și să-ți tăinuiești numele și bunăvoința! Sau să n-ai nici un nume, ca natura, în care ne reconfortează mai mult ca orice tocmai faptul că aici, slavă Domnului, nu mai întâlnim pe nimeni care să dăruiască și să dea, nici o "față milostivă"! – Firește, voi ratați și această

reconfortare, căci ați vârat în această natură un dumnezeu – și acum totul este iarăși dependent și depresiv! Cum? Să nu poți fi niciodată singur cu tine însuși? Să nu mai poți fi nicicând nesupravegheat, neferit, nedădăcit, nedăruit? Dacă în preajma noastră este mereu cineva, curajul și bunătatea
 5 neîntrecute sunt cu neputință în lume. Față de această indiscreție a cerului, față de acest vecin supranatural inevitabil, n-ai dori să-i aparții total diavolului? – Dar nu-i nevoie, n-a fost, desigur, decât un vis! Să ne trezim!

465

La o întâlnire. – A: Ce privești? Stai deja de mult împietrit aici.
 10 – B: Tot vechiul și noul! Nevolnicia unui lucru mă târăște atât de departe și de adânc în el, încât sfârșesc prin a ajunge la fundul lui și a mă lămurii că nu-i chiar așa de valoros. La capătul tuturor experiențelor de soiul acesta așteaptă un fel de întristare și de înțepenire. Asta o trăiesc, în mic, de trei ori în toate zilele.

15

466

Pierdere pricinuită de renume. – Ce avantaj să le poți vorbi oamenilor ca un necunoscut! "Jumătate din virtutea noastră" ne-o iau zeii când ne lipsesc de incognito și ne fac renumiți.

467

20 De două ori răbdare! – "Prin asta le provoci multor oameni durere." – O știu; și știu și că trebuie să sufăr dublu pentru aceasta, o dată, împărțându-le durerea, iar apoi, prin faptul că o să se răzbune pe mine. Dar, cu toate acestea, nevoia de a face așa cum fac eu nu se diminuează.

468

25 Domeniul frumuseții este mai mare. – Așa cum hoinărim prin natură, șireți și veseli, spre a descoperi și oarecum a prinde asupra faptului frumusețea proprie oricărui lucru, așa cum facem o încercare, ba la lumina soarelui, ba sub cer de furtună, ba în cel mai spălăcit amurg, de a vedea cutare bucată de coastă cu stânci, golfuri, măslini și
 30 pini cum își atinge desăvârșirea și măiestria: tot așa ar trebui să umblăm și printre oameni, ca descoperitori și iscoditori ai lor, făcându-le bine și rău, pentru ca ei să-și dezvăluie frumusețea proprie lor, care-și cunoaște maxima înflorire, la unul în plin soare, la altul pe furtună și la al treilea abia la lăsatul serii și sub cer de ploaie. E oare oprit să te bucuri de omul diabolic
 35 precum de un peisaj sălbatic care-și are propriile linii și efecte luminoase

îndrăznețe, pe când același om, atâta vreme cât se prezintă bun și supus legii, apare în ochii noștri ca o mângălitură și o caricatură și ne torturează ca o pată a naturii? – Da, este oprit: până acum era îngăduit să cauți frumusețea doar în ceea ce este moralmente bun, – explicație
 5 suficientă de ce s-a găsit așa de puțin și a trebuit să se recurgă atât de mult la frumuseți imaginare fără osatură! – Pe cât de sigur e că există la cei diabolici o sută de feluri de fericire, despre care cei virtuoși nu bănuiesc nimic, pe atât de sigur e că există în ei și o sută de feluri de frumusețe: și multe nu sunt încă descoperite.

10

469

Inumanitatea înțeleptului. – La mersul greoi, ce strivește totuși, al înțeleptului, care, după cântecul budist, "umblă singuratic precum rinocerul", – e nevoie din timp în timp de semnele unei umanități pașnice și atenuate: și anume, nu numai de pașii aceia mai sprinteni, de acele
 15 întorsături agreabile și sociabile ale spiritului, nu numai de duh și de o anumită autozeflemisire, ci chiar de contradicții, de recidive incidentale în absurditatea dominantă. Ca să nu semene cu tăvălugul ce vine de-a rostogolul și inexorabil ca destinul, înțeleptul care vrea să ne învețe trebuie să se folosească de cusururile sale pentru a apărea într-o lumină
 20 favorabilă și, în timp ce spune "disprețuiți-mă!", imploră favoarea de a fi apărătorul unui pretins adevăr. Vrea să vă conducă în munți, vă va pune poate viața în primejdie: în schimb, vă lasă cu dragă inimă, înainte și după, să vă răzbunați pe o asemenea călăuză, – este prețul pentru care își procură singur plăcerea de a merge în frunte. – Vă amintiți ce v-a trecut
 25 odată prin cap în timp ce vă călăuzea, pe căi alunecoase, printr-o peșteră întunecată? Cum și-a zis inima voastră, bătând părăsită de curaj: "Călăuzul acesta ar putea face un lucru mai bun decât să se învârtă pe-aici! Face parte dintr-o specie de pierde-vară stăpânită de curiozitate: – nu-i deja prea multă onoare pentru el că părem a-i recunoaște, în general, o valoare
 30 urmându-l?"

470

La ospățul celor mulți. – Ce fericit ești când ți se dă de mâncare, ca păsărilor, din mâna celui ce le-o aruncă acestora fără a se uita mai atent la ele și a le cerceta vrednicia! Să trăiești ca o pasăre care vine și
 35 pleacă-n zbor și nu poartă nici un nume în cioc! Să mă satur așa la ospățul celor mulți este bucuria mea.

471

O altă iubire a aproapelui. – Firea agitată, capricioasă, nervoasă constituie opusul mării pasiuni: aceasta, sălășluind înăuntrul ca o văpaie tăcută și mohorâtă și adunând acolo tot ce este arșiță și dogoare, îl face pe om să privească rece și indiferent în afară și imprimă trăsăturilor sale o anumită imposibilitate. Asemenea oameni sunt uneori, desigur, capabili de iubirea aproapelui, – dar aceasta este de un alt gen decât cea a celor sociabili și cocheti: este o amabilitate blajină, contemplativă, rezervată; ei privesc oarecum pe ferestrele castelului lor, care li-e fortăreață și, tocmai prin aceasta, închisoare: – privirea în necunoscut, în câmp deschis, în altceva le priește așa de mult!

472

A nu te justifica. – A: Dar de ce nu vrei să te justifici? – B: Aș putea s-o fac, în această privință și în privința altor o sută de lucruri, însă disprețuiesc plăcerea conținută în justificare: căci aceste lucruri nu sunt pentru mine destul de mari și prefer să fiu pătat decât să-i ajut pe acei meschini să se bucure sarcastic: "El consideră totuși aceste lucruri foarte importante!" Ceea ce nu-i tocmai adevărat! Poate ar trebui să-mi pese și mai mult de mine însumi, pentru a-mi face o datorie din a rectifica reprezentările greșite în ce mă privește; – sunt prea indiferent și indolent față de mine și tot așa față de efectele produse de mine.

473

Unde trebuie să-ți construiești casa. – Dacă te simți mare și fecund în singurătatea ta, sociabilitatea te va face mic și steril: și invers. Blândește robustă, ca aceea a unui tată: – unde te cuprinde această dispoziție, acolo să-ți întemeiezi casa, fie în furnicar, fie în loc ferit. Ubi pater sum, ibi patria*.

474

Singurele căi. – "Dialectica este singura cale pentru a ajunge la esența divină și îndărătul vălului aparenței" – aceasta o afirmă Platon la fel de solemn și pătimaș cum afirmă Schopenhauer despre contrariul dialecticii, – nici unul n-are dreptate. Căci nici nu există acel ceva spre care vor ei să ne arate o cale. – Și oare toate marile pasiuni ale omenirii n-au fost până acum asemenea pasiuni pentru un nimic? Și toate solemnitățile lor – solemnități în jurul unui nimic?

*În lat. în text: "Unde sunt eu tată, acolo e patria" (n.t.).

475

A câștiga în greutate. – Voi nu-l cunoașteți: își poate atârna multe greutate, dar pe toate le suie cu el în înalturi. Iar voi trageți concluzia, după mica voastră bătaie de aripi, că ar vrea să rămână jos, din moment ce -și atârna aceste greutate!

476

Când spiritual își serbează recolta. – Din zi în zi se acumulează și tot izvorăsc experiențe, trăiri, cugetări în legătură cu ele și vise în legătură cu aceste cugetări, – o bogăție nemăsurată, fascinantă! Spectacolul ei te amețește; eu nu mai înțeleg cum îi putem considera fericiți pe cei săraci cu duhul! – Dar, din când în când, îi invidiez, atunci când sunt obosit: căci administrarea unei astfel de bogății este o treabă grea, iar greutatea ei nu arareori strivește orice fericire. – Da, dacă ar fi suficient doar să privești această bogăție! Dacă ai fi doar un zgârie-brânză al cunoștințelor tale!

477

Eliberat de scepticism. – A: "Alții ies dintr-un scepticism moral general prost dispuși, slabi, sfârâmați și viermănoși, ba chiar pe jumătate devorați, – eu însă, mai curajos și mai sănătos ca oricând, cu instincte redobândite. Acolo unde suflă un vânt tăios, unde marea este agitată și unde sunt de înfruntat nu mici primejdii, eu mă simt bine. Vierme n-am devenit, deși adeseori am fost nevoit să muncesc și să scormonesc precum un vierme." – B: Tu tocmai ai încetat să fii sceptic! Căci ne gîi! – A: "Și prin aceasta am învățat iar să spun da."

25

478

Să ne vedem de drum! – Cruțați-l! Lasați-l în singurătatea lui! Vreți să-l spargeți de tot? S-a ales cu o plesnitură, ca un pahar în care s-a turnat dintr-o dată ceva fierbinte, – și el era un pahar atât de prețios!

479

Dragoste și veridicitate. – Noi suntem, din dragoste, niște criminali înrăiți în privința adevărului și niște tămăduitori și hoți inveterați, care-l fac să fie mai adevărat decât ne pare nouă, – de aceea, gânditorul trebuie să pună mereu pe fugă, din timp în timp, persoanele pe care le iubește (nu vor fi exact acelea care-l iubesc pe el), pentru ca ele să-și arate ghimpele și răutatea și să înceteze de a-l sedyce. Prin urmare, bunătatea gânditorului va avea luna ei în descreștere și în creștere.

480

- Inevitabil. – Trăiți ceea ce vreți: cel ce nu vă vrea binele vede în trăirea voastră un pretext să vă discrediteze! Dacă aveți parte de cele mai profunde transformări ale sufletului și ale cunoașterii și ajungeți, în sfârșit, ca un convalescent cu un zâmbet dureros pe buze, în libertatea și în liniștea însoțită de afară: – totuși se va găsi unul să spună <>* "Uitați-vă la el, își consideră boala un argument, neputința o dovadă a neputinței tuturor; este destul de vanitos pentru a se îmbolnăvi ca să simtă avantajul suferindului." – Și, presupunând că cineva își sfârâmă propriile lanțuri și astfel se rănește grav: un altul va arăta în bătaie de joc spre el. "Ce mare-i totuși neîndemânarea lui!" va spune; "Așa pățește fatalmente un om care s-a învățat cu lanțurile sale și-i destul de nebun să și le rupă!"

481

- Doi germani. – Comparându-i pe Kant și Schopenhauer cu Platon, Spinoza, Pascal, Rousseau, Goethe în privința sufletului, iar nu a spiritului lor: gânditorii menționați mai întâi sunt în dezavantaj: ideile lor nu constituie o istorie pasionată a sufletului, nu-i de găsit în ele un roman, crize, catastrofe și ceasuri ale morții, gândirea lor nu-i, în același timp, o biografie involuntară a unui suflet, ci, în cazul lui Kant, a unei minți, în cazul lui Schopenhauer, descrierea și oglindirea unui caracter ("a celui invariabil") și bucuria pentru "oglindea" însăși, adică pentru un intelect eminent. Kant apare, când licărește din ideile sale, cumsecade și respectabil în cel mai bun sens, dar neînsemnat: duce lipsă de anvergură și de putere; n-a trăit prea intens, iar modul lui de a lucra îi consumă din timp ul necesar pentru a trăi ceva, – nu mă gândesc, evident, la niște "evenimente" brutale din afară, ci la niște fatalități și convulsii de care are parte viața cea mai singuratică și mai liniștită, care dispune de răgaz și arde în pasiunea cugețării. Schopenhauer are un privilegiu față de el: posedă, cel puțin, o anumită urâțenie violentă naturală, în ură, poftă, vanitate, suspiciune, este plăsmuit puțin mai sălbatic și avea timp și răgaz pentru această sălbăcie. Dar îi lipsea "dezvoltarea": așa cum lipsea din orizontul gândirii lui; n-avea "istorie".

482

- A-ți căuta societatea. – Cerem oare prea mult dorind societatea unor bărbați care s-au îndulcit, au devenit savuroși și hrănitori precum castanele pe care le-am pus în foc și le-am luat din foc la vremea

*Întregirea noastră (n.t.).

potrivită? Care așteaptă puțin de la viață și acceptă puținul acesta mai mult ca un dar decât ca un câștig, ca și când li l-ar fi adus păsările și albinele? Care sunt prea mândri pentru a se mai putea simți răsplătiți? Și prea serioși în pasiunea lor pentru cunoaștere și onestitate, încât să mai aibă timp și
 5 complezență pentru glorie? – Pe asemenea bărbați noi i-am numi filozofi; iar ei vor continua singuri să-și găsească un nume mai modest.

483

L e h a m i t e d e o m . – A: Cunoaște! Da! Însă întotdeauna ca om! Cum? Să stai mereu în fața aceleiași comedii, să joci în aceeași comedie?
 10 Să nu poți vedea niciodată în lucruri cu alți ochi afară de a c e ș t i a ? Și câte și mai câte specii de creaturi înzestrate cu organe mai apte pentru cunoaștere nu pot să existe! Ce va fi cunoscut omenirea la capătul întregii ei cunoașteri? – organele ei! Iar aceasta înseamnă poate: imposibilitatea cunoașterii! Disperare și greață! – B: E un acces malign, – r a ț i u n e a t e
 15 atacă! Dar mâine vei fi din nou în toiul cunoașterii și, prin aceasta, în toiul irațiunii, vreau să spun: în b u c u r i a pentru omenesc. Hai la mare! –

484

P r o p r i a c a l e . – Când facem pasul hotărâtor și pornim pe calea pe care o numim "propria cale": ni se dezvăluie dintr-o dată un secret:
 20 oricine era prieten și familiar cu noi, – toți și-au închipuit până în acest moment că au o superioritate asupra noastră, iar acum se simt jigniți. Cei mai buni dintre ei sunt indulgenți și așteaptă răbdător să redescoperim "calea cea dreaptă" – ei o cunosc doar! Ceilalți își bat joc și se comportă ca și când am fi înnebunit vremelnic sau invocă răutăcios un seducător. Cei
 25 ce sunt mai diabolici ne declară nebuni vanitoși și caută să ne ponegrească motivele, iar cel mai rău vede în noi dușmanul lui cel mai mare, unul căruia îi este sete de răzbunare pentru o lungă dependență, – și se teme de noi. – Așadar, ce-i de făcut? Sfatul meu este: să ne inaugurăm suveranitatea garantând pentru un an înainte tuturor cunoscuților noștri amnistie pentru
 30 orice fel de păcate.

485

P e r s p e c t i v e î n d e p ă r t a t e . – A: Dar de ce această singurătate? – B: Nu sunt supărat pe nimeni. Singur însă, mi se pare că-mi vād prietenii mai limpede și mai frumos decât fiind laolaltă cu ei; și când
 35 iubeam și simțeam cel mai profund muzica, trăiam departe de ea. Se pare că am nevoie de perspective îndepărtate pentru a gândi bine despre lucruri.

486

Aur și foame. – Ici-colo există câte un om care transformă în aur tot ce atinge. Într-o bună zi rea, el va descoperi că, dată fiind această împrejurare, nu-i rămâne decât să moară de foame. În jurul lui, totul este
5 strălucitor, splendid, inabordabil de ideal, și acum jinduește la lucruri pe care să-i fie lui absolut cu neputință să le prefacă în aur – și cum mai jinduește! Ca un înfometat după mâncare! – Ce să înșface?

487

Rușine. – Iată frumosul roib cum râcăie pământul, fornăie, tânjește
10 după o călărie și-l iubește pe acela care-l călărește de obicei, – dar ce rușine! acesta nu se poate arunca astăzi în șa, e ostenit. – Aceasta este rușinea cugetătorului obosit în fața propriei sale filozofii.

488

Contra risipei de iubire. – Nu roșim când ne surprindem
15 asupra unei violente antipatii? Dar ar trebui s-o facem și în cazul unor simpatii violente, din cauza nedreptății care zace și în ele! Ba și mai mult: există oameni care se simt strâmtorați și cu inima strânsă, dacă cineva, acordându-le simpatia lui, n-o face decât de așa manieră, încât îi privează pe alții de o parte din simpatia sa. Dacă ne dăm seama după
20 voce că noi suntem aleși, preferați! Vai, eu nu sunt recunoscător pentru această alegere, observ că-i port pică celui ce vrea astfel să mă scoată în evidență: el nu trebuie să mă iubească pe s o c o t e a l a celorlalți! Să am totuși grijă să mă suport, prin mine, pe mine însumi! Și adesea am inima încă plină și am motiv de aroganță, – unui astfel de om care are așa ceva
25 să nu i se dea nimic din ce alții au nevoie, amarnică nevoie!

489

Prietenii la nevoie. – Uneori băgăm de seamă că unul dintre prietenii noștri gravitează mai mult în jurul altcuiva decât în jurul nostru, că firea lui sensibilă se chinuie în legătură cu acest deznodământ, iar egoismul
30 său nu este în stare să ia această hotărâre: atunci trebuie să-i ușurăm situația și să-l îndeptăm de noi j i g n i n d u - l – Lucrul acesta este necesar și în cazul în care noi trecem la un mod de a gândi care lui i-ar fi fatal: dragostea noastră pentru el trebuie să ne împingă să-i procurăm, printr-o nedreptate pe care o luăm asupra-ne, un cuget împăcat în vederea
35 desolidarizării lui de noi.

490

Aceste adevăruri mici! – "Voi cunoașteți toate acestea, dar nu le-ați trăit niciodată, – nu vă accept mărturia. Aceste 'adevăruri mici'! – vi se par mici, fiindcă nu le-ați plătit cu sângele vostru!" – Dar oare pentru
 5 aceea sunt ele mari, fiindcă am plătit în e x c e s pentru ele? Iar sângele e întotdeauna un exces! – "Credeti? Ce zgârciți sunteți cu sângele vostru!"

491

Pustietate și din această cauză! – A: Deci vrei să te retragi iar în pustiuul tău? – B: Eu nu sunt un tip vioi, trebuie să mă aștept pe
 10 mine însumi, – se face târziu până ce, de fiecare dată, apa din fântâna eului meu iese la lumină, și adesea trebuie să rabd de sete mai multă vreme decât răbdare am. De aceea mă duc în pustietate, – ca să nu beau din cisternele pentru toți. Printre cei mulți trăiesc precum cei mulți și nu gândesc în felul meu; după o vreme îmi pare mereu că ar vrea să mă
 15 surghiunească din mine și să-mi răpească sufletul – și mă mănii pe oricine și mă tem de oricine. Atunci am nevoie de pustiu pentru a redeveni bun.

492

Sub vânturile sudului. – A: Nu mă mai înțeleg! Mai ieri era atâta vijelie-n mine, dar și atât de cald, de însorit – și orbitor de luminos. Iar
 20 astăzi! Totu-i liniștit, îndepărtat, posomorât, întunecos, precum laguna din Veneția: – nu vreau nimic și respir adânc și totuși în tainița sufletului meu sunt supărat din pricina acestei stări de a nu voi nimic: – așa, talazurile foșnesc legănându-se în marea melancoliei mele. – B: Tu descrii, iată, o boală ușoară, plăcută. Primul crivăț o să ți-o spulbere! – A: Dar de ce?

25

493

În propriul pom. – A: "Nu mă bucură ideile nici unui gânditor atât de mult ca propriile-mi idei: asta, firește, nu spune nimic despre valoarea lor, dar ar trebui să fiu nebun ca să desconsider cele mai gustoase fructe pentru mine, fiindcă, întâmplător, ele cresc în pomul m e u ! – Și eu eram
 30 odată acest nebun." – B: "Altora li se-n tâmplă invers: și nici asta nu spune nimic despre valoarea ideilor lor, mai ales nimic împotriva acestei valori."

494

Ultimul argument al celui curajos. – "În tufărișul acesta sunt șerpi." – Bine, am să mă bag în tufăriș și-o să-i omor. – "Dar poate vei
 35 fi tu victimă, iar nu ei a ta!" – Ce conțez eu!

495

D a s c ă l i i n o ș t r i . – În tinerețe ne luăm dascălii și mentorii din prezent și din cercurile de care ne ciocnim: avem nechibzuia convingere că prezentul ar trebui să aibă dascăli care pentru noi sunt mai buni decât
 5 pentru oricare altul și că ar trebui să-i găsim fără a căuta mult. Pentru această copilărie trebuie să plătim mai târziu un preț greu de răscumpărare: trebuie să-i ducem până la capăt în noi, ca pe-o pe-de-apsă, pe dascălii noștri. Atunci colindăm, poate, toată lumea, inclusiv timpurile trecute, în căutarea adevăraților mentori, – dar, probabil,
 10 va fi prea târziu. Și, în cazul cel mai rău, vom descoperi că ei trăiau pe când eram noi tineri – și că noi am făcut o alegere greșită.

496

P r i n c i p i u l r ă u . – Platon a descris minunat cum gânditorul filozof trebuie considerat în sânul oricărei societăți existente chintesența tuturor
 15 nelegiuirilor: căci, în calitate de critic al totalității moravurilor, este antipodul omului moral și, chiar dacă nu merge până a deveni legiuitorul unor noi datini, rămâne totuși în amintirea oamenilor ca "principiul rău". Putem deduce de aici ce rol a jucat orașul Atena, destul de liberal și de maniac al reformelor, la constituirea faimei lui Platon în cursul vieții sale: e de mirare
 20 atunci că el – care, după cum singur spune, avea în sânge "instinctul politic", – a făcut de trei ori o încercare în Sicilia, unde exact în vremea aceea părea să se pregătească un stat grecesc mediteranean și unitar? În el și cu ajutorul său, Platon intenționa să facă pentru toți grecii ceea ce a făcut mai târziu Mahomed pentru arabii săi: să stabilească obiceiurile mari și
 25 mici și mai ales modul cotidian de viață al fiecăruia. Ideile lui erau a c c e p t a b i l e , cum acceptabile erau, desigur, și cele ale lui Mahomed: s-au dovedit doar ca acceptabile unele mult mai de neimaginat, cele ale creștinismului! Câteva întâmplări în minus și alte câteva întâmplări în plus – și lumea ar fi trăit platonizarea sudului european; și, presupunând că
 30 această situație ar dăinui și azi, ar fi, probabil, venerat de noi în Platon "principiul bun". Dar n-a reușit: și astfel i-a rămas faima unui fantast și utopist, – etichetările mai aspre au pierit o dată cu vechea Atenă.

497

O c h i u l p u r i f i c a t o r . – Despre "geniu" ar trebui să vorbim,
 35 înainte de toate, la asemenea oameni la care spiritul, ca în cazul lui Platon, Spinoza și Goethe, apare doar s l a b l e g a t de caracter și de temperament, ca o ființă înaripată care poate ușor să se separe de ele și să se

ridice apoi mult deasupra lor. Dimpotrivă, despre "geniul" lor au vorbit cu cea mai mare însuflețire tocmai aceia care nu s-au dezbatut niciodată de temperamentul lor și au știut să-i dea expresia cea mai spirituală, mai mare, mai generală, ba chiar, eventual, cosmică (bunăoară, ca Schopenhauer). Aceste genii n-au putut zbura deasupra lor, dar au crezut că se găsesc, se regăsesc pe sine măcar într-acolo unde zburau, – aceasta este "măreția" lor, și poate fi măreție! – Ceilalți, care își merită mai mult numele, au ochiul pur, purificator, ce nu pare crescut din temperamentul și caracterul lor, ci, independent de ei și, de cele mai multe ori, într-o ușoară contradicție cu ei, uitându-se la lume ca la un dumnezeu și iubindu-l pe acest dumnezeu. Dar nici lor nu le este dăruit dintr-o dată acest ochi: există un antrenament și o ucenicie a vederii, iar cel ce are cu adevărat noroc găsește la timpul potrivit și un dascăl de vedere pură.

15

498

A nu cere! – Nu-l cunoașteți! Da, el se supune lesne și nesilit oamenilor și lucrurilor și este binevoitor față de ei și de ele; singura lui rugămintă este să fie lăsat în pace, – dar numai atâta timp cât oamenii și lucrurile nu cer supunere. Orice cerere îl face mândru, îl sperie și-i dezvoltă un spirit războinic.

20

499

Cel rău. – "Numai cel singuratic este rău", a exclamat Diderot: și numaidecât Rousseau s-a simțit rănit de moarte. Ulterior a reunoscut în sinea lui că Diderot are dreptate. De fapt, în cadrul societății și al sociabilității, orice înclinație spre răutate trebuie să-și impună atâtea constrângeri, să-și aplice atâtea măști, să se întindă de atâtea ori în patul lui Procust al virtuții, încât am putea vorbi foarte bine de un martiraj al individului rău. În singurătate, toate acestea își pierd valabilitatea. Cel ce este rău este așa, cel mai mult, în singurătate: este și cel mai bine – și, prin urmare, pentru ochiul celui ce vede pretutindeni doar un spectacol, este și în cel mai frumos mod.

30

500

Contra curentului. – Un gânditor se poate sili ani de-a rândul să gândească împotriva curentului: vreau să spun, să nu urmeze gândurile care i se oferă din interior, ci pe acelea la care par să-l oblige o slujbă, un program zilnic prescris, un soi de zel impus. Dar, până la urmă, se îmbol-

35

năvește: căci această înfrângere aparent morală îi afectează energia nervoasă la fel de radical cum ar putea s-o facă doar o abatere devenită regulă.

501

Suflete muritoare! – În privința cunoașterii, cea mai folositoare
 5 cucerire este, poate: că am abandonat credința în sufletul nemuritor. Acum, omenirea poate aștepta, acum nu mai are nevoie să se precipite și să înghită anevoie idei cvasiverificate, cum trebuia să facă odinioară. Căci atunci mântuirea bietului "suflet veșnic" depindea de cunoștințele sale din timpul scurtei vieți, ea trebuia să se decidă de azi pe mâine, –
 10 "cunoașterea" avea o importanță teribilă! Noi am recucerit bunul curaj de-a greși, de-a încerca, de-a accepta provizoriul – nimic nu-i așa de important! – și tocmai de aceea, indivizi și neamuri întregi pot viza astăzi niște sarcini grandioase, care ar fi părut vremurilor de altădată o nebunie și un joc cu cerul și infernul. Putem experimenta pe noi înșine! Da, omenirea
 15 poate face experiențe pe ea însăși! Cele mai mari jertfe n-au fost încă aduse cunoașterii, – da, în trecut ar fi fost o blasfemie și o renunțare la mântuirea veșnică simpla încolțire a unor astfel de gânduri ca cele ce premurg astăzi modului nostru de-a proceda.

502

Un singur cuvânt pentru trei ipostaze diferite. –
 Cuprins de pasiune, în unul răbufnește fiara hidoasă și nesuferită; cutare se ridică, prin ea, la o înălțime și măreție și splendoare a gesturilor față de care cealaltă ființă a lui pare meschină. Un al treilea, înnobilit cu desăvârșire, are și cel mai nobil Sturm und Drang*, este, în această ipostază, natura
 25 sălbatic de frumoasă și doar cu o nuanță mai profundă decât marea natură pașnic de frumoasă pe care el o reprezintă de obicei: dar, cuprins de pasiune, este mai înțeleș de oameni și, tocmai datorită acestor momente, mai venerat, – le este atunci cu un pas mai aproape și mai înrudit. Oamenii simt încântare și groază la un asemenea spectacol și-l
 30 numesc tocmai atunci: divin.

503

Prietenie. – Acea obiecție făcută vieții filozofice că, datorită ei, devenim inutili pentru prietenii noștri nu i-ar fi trecut niciodată prin cap unui modern: ea este antică. Antichitatea a conceput, a trăit profund și

*În germ. în text: (aici) "ardoare irezistibilă" (aluzie la celebrul curent literar german din secolul al XVIII-lea: "Furtună și avânt", n.t.).

puternic prietenia și aproape a dus-o cu sine în mormânt. Acesta este avantajul ei asupra noastră: noi, în schimb, avem de prezentat iubirea sexuală idealizată. Toate marile virtuți ale anticilor își aveau temeiul în faptul că bărbatul era de partea bărbatului și nici o femeie nu putea emite
 5 pretenția de a fi cel mai apropiat, supremul, ba chiar unicul obiect al iubirii lui, – după cum ne învață pasiunea să simțim. Poate că pomii noștri nu cresc așa de înalți din cauza iederei și a viței de vie agățate de ei.

504

A concilia. – Să fie oare misiunea filozofiei să concilieze
 10 ceea ce a învățat copilul și ceea ce a cunoscut bărbatul? Să fie filozofia tocmai misiunea adolescenților, fiindcă aceștia se află la mijloc între copil și bărbat și nevoia le este de nivel mediu? Cam așa s-ar părea, dacă ne gândim la ce vârste obișnuiesc filozofii de astăzi să-și cristalizeze concepția: atunci când este prea târziu pentru a crede și încă prea devreme
 15 pentru a ști.

505

Cei practici. – Noi, gânditorii, trebuie să constatăm mai întâi
 s a v o a r e a tuturor lucrurilor și, eventual, s-o decretăm. Oamenii practici o preiau, în cele din urmă, de la noi, dependența lor de noi este incredibil
 20 de mare și constituie cel mai caraghios spectacol al lumii, oricât de puțin ar avea ei cunoștință de aceasta și cu oricâtă mândrie le-ar plăcea să ne dea la o parte vorbindu-ne de rău pe noi, nepracticii: da, ei și-ar desconsidera viața practică, dacă noi am vrea s-o desconsiderăm: – lucru la care ne-ar putea atâța din când în când o mică poftă de răzbunare.

506

Uscarea necesară a tot ce este bun. – Cum așa? Să fim nevoiți a percepe o operă întocmai așa precum timpul care a produs-o? Dar ne bucură mai mult, ne uimește mai mult și avem chiar de învățat mai mult, dacă n-o percepem exact așa! N-ați remarcat că orice nouă operă
 30 bună, atâta vreme cât stă în aerul umed al epocii sale, posedă minimul valorii ei, – tocmai pentru că poartă încă atât de pregnant în sine mirosul pieței și al tuturor adversarilor și al celor mai recente opinii și tot ce este vremelnic de azi pe mâine? Mai târziu se usucă, "temporaritatea" ei pierde – și abia atunci își dobândește strălucirea profundă și mirosul plăcut, ba chiar,
 35 dacă este valoroasă, ochiul încremenit al veșniciei.

507

Împotriva tiraniei adevărului. – Chiar dacă am fi într-atât de smintiți, încât să ne considerăm toate opiniile adevărate, tot n-am vrea să existe doar ele –: n-aș ști de ce ar fi de dorit autocrația și atotputernicia adevărului; mi-ar ajunge că are o mare putere. Dar el trebuie să poată lupta și să aibă o mulțime de adversari, iar noi trebuie când și când să ne putem refăce de pe urma lui în neadevăr, – altminteri, va deveni plictisitor, neputincios și searbăd pentru noi și va face, fără îndoială, și din noi ceva similar.

508

A nu trata lucrurile patetic. – Ceea ce facem în folosul nostru nu trebuie să ne aducă nici un elogiul moral, nici din partea altora, nici din partea noastră; la fel de puțin, ceea ce facem spre a ne bucura de noi. A refuza, în asemenea cazuri, tratarea patetică a lucrurilor și a se abține de la orice patetism este de bon ton la toți oamenii superiori: iar celui ce s-a obișnuit cu asta i se dăruiește din nou naivitatea.

509

Al treilea ochi. – Cum? tu ai încă nevoie de teatru? Ești încă așa de tânăr? Învață-te minte și caută tragedia și comedia acolo unde sunt ele jucate mai bine! Unde lucrurile se petrec mai interesant și mai interesat! Da, nu-i foarte ușor să rămâi doar spectator în acest caz, – dar deprinde-te cu asta! Și, aproape în toate situațiile în care ți-e greu și penibil, ai apoi o portiță pentru bucurie și un refugiu, chiar și atunci când propriile-ți pasiuni se năpustesc asupra ta. Deschide-ți ochiul pentru teatru, al treilea ochi mare, care privește lumea prin ceilalți doi!

510

A scăpa de propriile virtuți. – Ce contează un gânditor, dacă nu știe să scape sporadic de propriile sale virtuți! El nu trebuie să fie nicidecum "doar o ființă morală"!

511

Ispititoarea. – Onestitatea este marea ispititoare a tuturor fanaticilor. Ceea ce părea că se apropie de Luther sub chipul diavolului sau al unei femei frumoase, iar el alunga de la sine în maniera lui brutală era, desigur, onestitatea și, poate, în cazuri mai rare, chiar adevărul.

512

Curajos față de lucruri. – Cel ce, în conformitate cu natura lui, este plin de considerație sau de sfială față de persoane, dar are curaj față de lucruri se teme de cunoștințe noi și mai apropiate, iar pe cele vechi și le restrânge: pentru ca incognito-ul său și lipsa lui de considerație în
5 și le restrânge: pentru ca incognito-ul său și lipsa lui de considerație în privința adevărului să crească împreunându-se.

513

Limită și frumusețe. – Cauți oameni cu o cultură frumoasă? Dar atunci, ca și când cauți meleaguri frumoase, trebuie să
10 te mulțumești și cu perspective și puncte de vedere limitate. – Fără îndoială, există și oameni panoramici, fără îndoială; ei sunt, întocmai ca meleagurile panoramice, instructivi și uimitori: dar nu frumoși.

514

Celor mai puternici. – Pe voi, spirite mai puternice și mai
15 orgolioase, vă rugăm un singur lucru: nu ne puneți nouă, ăstorlalți, altă povară în cârcă, ci luați asupra-vă ceva din povara noastră, fiindcă voi sunteți, categoric, aceia mai tari! Dar vouă vă place s-o faceți invers: căci voi vreți să zburati, și de aceea noi trebuie să purtăm în continuare și povara voastră alături de a noastră: adică, noi trebuie să ne târâm!

515

Sporirea frumuseții. – De ce sporește frumusețea o dată cu civilizația? Fiindcă, la omul civilizat, cele trei ocazii de a fi urât se ivesc rar și din ce în ce mai rar: în primul rând, afectele în răbufnirile lor cele mai sălbatice, în al doile rând, eforturile fizice într-un grad extrem, în al treilea
25 rând, constrângerea de a inspira teamă prin propria înfățișare este atât de mare și de frecventă pe treptele inferioare și precare de civilizație, încât ea însăși stabilește gesturi și ceremoniale și face din urâtenie o datorie.

516

Să nu-ți lași demonul să intre în aproapele tău!
30 – Din parte-ne, să rămânem, cât privește epoca noastră, la plăcerea că bunăvoința și binefacerea îl formează pe omul bun; doar îngăduiți-ne să adăugăm: "presupunând că el și-ar fi binevoitor și binefăcător, întâi și-ntâi, lui însuși!" Căci fără aceasta – dacă fuge de sine, dacă se urăște, dacă-și face rău – nu este, cu siguranță, un om bun. Numai atunci scapă
35 de sine însuși în ceilalți: dacă aceștia pot vedea că, în această situație,

nu-i rău pentru ei, bine pe care, aparent, li-l și voiește! – Dar tocmai acest lucru: să fugi de eu* și să-l urăști și să trăiești în altul, pentru altul – l-am numit până acum, pe cât de necugetat, pe atât de încrezător, "a l t r u i s t" și, prin urmare, "bun"!

5 517

A-l face să iubească. – De cel ce se urăște pe sine însuși trebuie să ne temem, căci vom ajunge victimele urii lui ascunse și ale răzbunării lui. Să vedem deci cum îl facem să se iubească pe sine însuși!

518

10 R e s i g n a ț i u n e . – Ce este resemnarea? Este cea mai comodă poziție a unui bolnav care s-a zbatut multă vreme în chinuri pentru a o găsi și a o b o s i t căutând-o – și acum a și găsit-o!

519

15 A f i î n ș e l a t . – În momentul în care vreți să acționați, trebuie să încuiați ușa îndoileii, – zise un om de acțiune. – Și nu te temi să fii, în felul acesta, c e l î n ș e l a t ? – răspunse un contemplativ.

520

20 E t e r n e l e f u n e r a l i i . – Cineva ar putea crede că aude, mai presus de istorie, un continuu necrolog: ne-am îngropat și ne îngropăm mereu ce avem mai drag, gânduri și speranțe, și am dobândit și dobândim în schimb trufie, gloria mundi*, adică, pompa cuvântării funebre. Prin aceasta trebuie să se repare totul! Iar cel ce ține discursul funebru rămâne mereu cel mai mare binefăcător public.

521

25 V a n i t a t e d e e x c e p ț i e . – Cutare are o singură calitate mare, spre consolarea sa: peste restul ființei sale – aproape tot este rest! – privirea-i alunecă disprețuitor. Dar el se odihnește de sine însuși, când merge parcă la sanctuarul său; simplul drum într-acolo i se pare ca un urcuș pe trepte largi și domoale: – iar voi, cruzilor, îl numiți pentru asta vanitos!

30 522

Î n ț e l e p c i u n e a f ă r ă u r e c h i . – A asculta zilnic ce se spune despre noi sau chiar a descoperi ce se gândește despre noi, – aceasta îl

*ego în text (n.t.)

*În lat. în text: "gloria lumii" (n.t.).

distruge pe omul cel mai puternic. De aceea, firește, ne lasă ceilalți să trăim, pentru a avea zilnic dreptate în ce ne privește! Nu ne-ar suporta, desigur, dacă am avea sau numai a m vrea să a v e m dreptate împotriva lor! Pe scurt, să ne sacrificăm pentru spiritul general de conciliere, să nu
 5 ciulim urechea atunci când se vorbește de noi, când suntem lăudați, acuzați, doriți, întâmpinați cu speranțe, să nu ne gândim nici măcar o dată la asta!

523

Întrebări ascunse. – În legătură cu tot ce lasă un om să
 10 să abată atenția? Ce prejudecată vrea să provoace? Și-n continuare: până unde merge subtilitatea acestei disimulări? Și, procedând așa, unde greșește el?

524

Gelozia celor solitari. – Între naturile sociabile și cele solitare
 15 există această deosebire (presupunând că ambele categorii au spirit!): primele se declară satisfăcute ori aproape satisfăcute de un lucru, oricare ar fi el, din momentul în care au găsit în spiritul lor o expresie fericită și comunicabilă despre el, – aceasta le conciliază chiar și cu dracul! Solitarii însă își găsesc într-un lucru propria desfătare tăcută, propriul chin mut, ei
 20 urăsc expunerea ingenioasă și strălucitoare a problemelor lor intime, așa cum urăsc la iubita lor o vestimentație prea îngrijită: se uită atunci melancolic la ea, ca și când s-ar naște în ei bănuiala că ea ar vrea să placă altora! Aceasta este gelozia pe esprit* a tuturor gânditorilor solitari și a visătorilor pătimași.

25

525

Efectul laudei. – O laudă mare îi face pe unii sfoși, pe alții impertinenți.

526

A nu voi să fii simbol. – Îl deplâng pe principi: lor nu le este
 30 permis să se anuleze temporar în viața socială și, în felul acesta, ei nu-i cunosc pe oameni decât dintr-o poziție și o disimulare incomodă; permanenta constrângere de a însemna ceva îi transformă până la urmă în nulități solemne. – Și astfel li se întâmplă tuturor celor ce-și văd în aceasta datoria de a fi simboluri.

*În fr. în text (n.t.).

527

A s c u n ș i i . – N-ați dat încă de acei oameni care pun frâu și inimii lor extaziate și-o strâng și preferă să amuțească decât să-și piardă pudoarea măsurii? – Și n-ați dat încă nici de acei incoizi și adesea așa de blajini
 5 care nu vor să fie recunoscuți și-și tot șterg urmele de pe nisip, ba chiar îi păcălesc pe alții și pe ei înșiși, spre a rămâne neobservați?

528

A b ț i n e r e mai rară. – Adeseori, nu-i un semn neglijabil de umanitate să nu vrei a-l judeca pe altul și să refuzi a reflecta asupra lui.

529

Î n c e f e l d o b â n d e s c s t r â l u c i r e o a m e n i i ș i p o p o a r e l e . – Câte acte individuale autentice nu rămân n e r e a l i z a t e , fiindcă, înainte de a le săvârși, ne dăm seama ori bănuim că vor fi greșit înțelese! – deci exact acele acte care, în general, a u v a l o a r e , în bine și în rău. Prin urmare, cu cât o epocă, un popor prețuiesc mai
 10 mult indivizii și le recunosc într-un grad mai mare dreptul și superioritatea, cu atât mai multe acte de genul acela se hazardează în lumină – și, astfel, un licăr de sinceritate, de autenticitate în bine și în rău se așterne peste epoci și popoare întregi, încât acestea, ca, bunăoară, grecii, continuă să
 15 strălucească mii de ani după stingerea lor, asemenea unor stele.

530

M e a n d r e l e g â n d i t o r u l u i . – La unii oameni, mersul de ansamblu al gândirii le este riguros și nemilos de temerar, ba, uneori, crud cu ei înșiși, dar, în particular, ei sunt blânzi și flexibili; se învârt de zece ori în
 25 jurul unui lucru, cu binevoitoare șovăială, dar sfârșesc prin a-și urma drumul riguros. Sunt fluvii cu multe cotituri și cu pustnicii necălcate; există locuri în cursul lor în care puhoiul se joacă de-a v-ați ascunselea cu el însuși și își înscenează o scurtă idilă cu insule, copaci, grote și cascade: și apoi trece mai departe, pe lângă stânci, silindu-se să străpungă roca cea mai dură.

30

531

A p e r c e p e a l t f e l a r t a . – Din clipa în care ducem o viață socială de sihastru, mistuind și mistuiți, cu gânduri adânci și fecunde, și exclusiv cu ele, fie nu mai vrem într-adevăr nimic de la artă, fie vrem cu totul altceva de la ea decât mai înainte, – adică ne schimbăm gustul. Căci mai înainte
 35 voiam să ne cufundăm pentru o clipă, prin poarta artei, de-a dreptul în

elementul în care acum trăim constant; pe-atunci ne visam, în felul acesta, fascinați de o posesiune, iar acum posedăm cu adevărat. Da, a lepăda vremelnic ceea ce avem acum și a ne visa săraci, în chip de copii, cerșetori și bufoni – ne poate încânta câteodată de-acum încolo.

5

532

"Iubirea egalizează." – Iubirea vrea să-l cruțe pe celălalt, căruia i se dăruiește, de sentimentul de a fi străin, ea este, așadar, toată o disimulare și o asimilare, înșală în permanență și joacă o comedie a egalității ce nu există în realitate. Iar aceasta se petrece atât de instinctiv, 10 încât femeile care iubesc neagă această disimulare și această înșelătorie constantă și extrem de fină și afirmă îndrăzneț că iubirea egalizează (adică face o minune!). – Procesul acesta este simplu când o persoană se lasă iubită și nu găsește necesar să se prefacă, mai degrabă lasă lucrul acesta pe seama celui alt care iubește: dar nu există o comedie mai 15 complicată și mai de nepătruns decât atunci când sunt amândoi cuprinși de o pasiune totală unul pentru altul și, prin urmare, fiecare lasă de la sine și se pune pe aceeași treaptă cu celălalt și nu vrea să fie egal decât cu acesta: și, până la urmă, nici unul nu mai știe ce trebuie să imite, la ce bun să se prefacă, drept ce să se dea. Frumoasa nebunie a acestui spectacol 20 este prea bună pentru lumea aceasta și prea subtilă pentru ochii omenești.

533

Noi, începătorii! – Cum le intuiește și le observă pe toate un actor, când îl vede pe altul jucând! El știe când un mușchi refuză să fie în slujba unui gest, deosebește acele mici artificii exersate unul câte unul și 25 cu sânge rece în fața oglinzii și care nu vor să se închege într-un tot, simte când actorul este surprins pe scenă de propria lui inspirație și când, luat prin surprindere, o compromite. – Pe de altă parte, cât de diferit se uită un pictor la un om care se mișcă prin fața lui! Îndeosebi a da ușa imediat multe la ceea ce vede, pentru a completa imaginea prezentă și a 30 obține un efect deplin; încearcă în minte mai multe iluminări ale aceluiași obiect, imaginează efectul de ansamblu printr-un contrast pe care îl adaugă el. – De-am avea măcar ochiul acestui actor și al acestui pictor pentru domeniul sufletelor omenești!

534

35 Dozele mici. – Dacă o schimbare trebuie să aibă loc cât se poate de mult în profunzime, să-i dăm leacul în cele mai mici doze, dar fără

încetare, pe lungi perioade de timp! Ce lucru măreț poate fi creat dintr-o dată? Să ne ferim, așadar, să schimbăm așa, val-vârtej și cu de-a sila, starea moralei cu care ne-am obișnuit cu o nouă evaluare a lucrurilor, – nu, să trăim mai departe în ea multă, multă vreme – până ce, după toate
 5 probabilitățile, foarte târziu, ne convingem că noua evaluare a devenit în noi forța preponderentă și că, prin micile doze luate din ea, cu care de acum trebuie să ne obișnuim, s-a sedimentat în noi o nouă natură. – Începem, în orice caz, să recunoaștem că ultima încercare de schimbare radicală a evaluărilor, și anume cu privire la chestiunile politice,
 10 – "marea Revoluție" – nu era mai mult decât un patetic și sângeros tratament cu leacuri băbești, care, prin crize bruște, a știut să inoculeze dogmaticii Europe speranța într-o însănătoșire ruscă – și astfel i-a făcut, până în această clipă, pe toți bolnavii politici nerăbdători și primejdioși. –

15

535

Adevărul are nevoie de putere. – În sine, adevărul nu-
 nicidecum o putere, – orice-ar putea spune împotriva, de regulă, raționalistul mieros! – Mai degrabă trebuie să atragă puterea de partea sa ori să treacă
 de partea adevărului, altminteri nu va înceta să piară! Acest lucru este
 20 demonstrat acum suficient și arhisuficient.

536

Menghina de strivit de getele. – Te revoltă până la urmă
 să vezi mereu și mereu cu câtă cruzime fiecare le impută celorlalți, care,
 întâmplător, nu le au, cele câteva virtuți private ale sale, cum îi torturează
 25 și-i necăjește cu ele. Și atunci să fim umani și prin "simțul onestității", oricât am avea în el o menghină de strivit de getele, pentru a-i schingiui la sânge pe toți acești egoiști semeți care și azi vor să-și impună întregii lumi credința:
 – am încercat-o pe noi înșine!

537

30 Măiestrie. – Măiestria se atinge atunci când, în interpretare, nici nu dai pe-alături, nici nu eziți.

538

Demența morală a geniului. – La o anumită categorie de
 spirite mari e de observat un spectacol penibil, în parte îngrozitor: cele mai
 35 fecunde clipe ale lor, zborurile lor înalte și în depărtări nu par a fi peotriva

constituției lor generale și lasă impresia că sunt cumva peste puterile lor, încât de fiecare dată rămâne în urmă un neajuns și, pentru multă vreme, imperfecțiunea mașinii, ca una încă care, la rândul ei, în cazul naturilor de o atât de elevată spiritualitate, ca acelea depre care este vorba aici, își dezvăluie identitatea în tot felul de simptome morale și intelectuale mult mai regulat decât în stările de mizerie fizică. Astfel, ceea ce este temător, vanitos, ostil, invidios, încorsetat și ceea ce încorsetează, totul de neînțeles și răbufnind intempestiv din ele, toată partea aceea exagerat de personală și înrobită din naturi precum cea a lui Rousseau și Schopenhauer, toate acestea ar putea fi foarte bine consecința unei boli nervoase, iar aceasta, în sfârșit, consecința —. Atâta vreme cât geniul sălășluiește în noi, suntem inimoși, ba chiar scrântiți oareșicum, și nu ne pasă de viață, de sănătate și de onoare; parcurgem ziua în zbor mai liberi decât un vultur și suntem mai siguri în întuneric decât bufnița. Dar, dintr-o dată, geniul ne părăsește și, la fel de brusc, ne copleșește o frică adâncă: nu ne mai înțelegem pe noi înșine, suferim de toate cele trăite și netrăite, suntem ca sub niște stânci golașe înaintea unei furtuni și totodată ca niște jalnice suflete de copil care se tem de un foșnet și de o umbră. — Trei sferturi din tot răul ce se face în lume se-ntâmplă din frică: iar aceasta este, înainte de orice, un proces fiziologic! —

539

Și știți ce vreți? — Nu v-a torturat niciodată spaima că nu puteți fi cu nici un chip capabili să recunoașteți ceea ce este adevărat? Spaima că mintea vă este prea obtuză și chiar sensibilitatea vederii încă mult prea frustă? Dacă ați observa într-o zi ce fel de voință acționează în spatele vederii voastre? De exemplu, cum ați vrut ieri să vedeți mai mult decât un altul, cum vreți astăzi să vedeți altfel decât celălalt sau cum, din capul locului, tânjiți să găsiți o confirmare ori contrariul a ceea ce se presupunea până acum că se găsește! O pofte vrednice de rușine! Cu câtă încordare vă uitați adesea la cel ce inspiră forță, adesea la cel ce liniștește, — fiindcă tocmai voi sunteți obosiți! În permanență plini de preconcepții secrete despre cum ar trebui găsit adevărul, ca voi, tocmai voi să-l puteți accepta! Sau credeți azi, când sunteți înghețați și seci ca o dimineață limpede de iarnă și nimic nu vă apasă inima, că aveți ochi mai buni? Nu-i nevoie de căldură și de entuziasm pentru a face dreptate unui obiect al gândirii? — și tocmai aceasta înseamnă vedere! Ca și când ați putea fi, în general, în altfel de relații cu obiectele gândirii decât cu oamenii! Există, în această relație, aceeași moralitate, aceeași

- stimă, același gând ascuns, aceeași vlăguire, aceeași frică, – întregul vostru eu fermecător și odios! Stingerea puterilor voastre va da lucrurilor culori stinse, febrele voastre vor face din ele monștri! Oare dimineața voastră nu luminează lucrurile altfel decât seara voastră? Nu vă temeți să reîntâlniți în
- 5 grotă oricărei cunoașteri propria voastră fantomă* ca țesătură** în care adevărul s-a deghizat în fața voastră? Nu-i oare o comedie înfiorătoare în care vreți cu atâta nesocotință să jucați și voi? –

540

- A învăța. – Michelangelo vedea în Rafael studiul, în sine însuși –
- 10 natura: în primul caz, învătarea, în al doilea, înzestrarea. În timp ce aceasta este o pedanterie, cu tot respectul pentru marele pedant. Ce-i oare altceva înzestrarea decât un nume pentru un soi mai vechi de învățare, experiență, exersare, însușire, asimilare, fie la nivelul părinților noștri, fie și mai înainte? Și, pe de altă parte: cel ce învață se înzestrează pe
- 15 sine însuși, – numai că nu-i așa de ușor să înveți, și nici nu-i doar o chestiune de bunăvoință; trebuie să poți învăța. La un artist se opune acestui lucru adeseori invidia sau acea mândrie care, simțind un lucru neobișnuit, își scoate imediat la iveală țepii și se pune într-o poziție de apărare, în loc de aceea a celui ce învață. Lui Rafael i-a lipsit și una, și alta, asemeni lui
- 20 Goethe, și de aceea au fost ei mari studenți, iar nu doar exploatare ai acelor filoane ce se epuizaseră din morenele și din istoria strămoșilor lor. Rafael dispăre din fața noastră ca studios în toiul însușirii a ceea ce marele său rival numea "natura" lui: el fura zilnic o bucată din ea, acest hoț din cale-afară de nobil; dar, înainte de-a-l fi transferat cu totul pe Michelangelo
- 25 în sine, a murit – iar ultima serie de opere ale sale, ca început al unui nou plan de studiu, este mai puțin desăvârșită, fiind pur și simplu bună, tocmai fiindcă marele student a fost întrerupt de moarte din cea mai dificilă temă a sa și a luat cu el în mormânt ultimul țel justificativ pe care-l căuta cu privirea.

541

- 30 Cum să împietrim. – Durificându-ne încet, încet, ca o piatră prețioasă – și rămânând, în cele din urmă, liniștiți și spre bucuria veșniciei.

542

Filozoful și bătrânețea. – Nu procedăm înțelept dacă lăsăm seara să judece ziua: căci de prea multe ori osteneala se transformă atunci

*Gespenst

**Gespinnst

- în judecătoarea vigorii, a succesului și a bunăvoinței. Și tot așa ar trebui să se impună maximă precauție cu privire la bătrânețe și la evaluarea vieții de către ea, mai ales că bătrâneții, precum serii, îi place să se travestească într-o moralitate nouă și fermecătoare și știe să umilească ziua prin roșeața
- 5 serii, crepuscul, tăcere pașnică sau nostalgică. Pietatea cu care noi îl întâmpinăm pe omul în vârstă, îndeosebi când este un gânditor și un înțelept vârstnic, ne face lesne orbi la îmbătrânirea spiritului său și este mereu nevoie să scoatem la lumină, din ascunzișul lor, semnele unei astfel de îmbătrâniri și osteneli, adică: fenomenul fiziologic din spatele
- 10 judecății morale preconceptuate și interesate, pentru a nu deveni măscăricii pietății și dăunătorii cunoașterii. Căci nu arareori bătrânul cade pradă iluziei unei mari reînnoiri și renașteri morale și, pornind de la acest sentiment, pronunță verdicte asupra operei și a traiectoriei vieții sale ca și când abia acum ar fi dobândit clarviziune: și totuși, îndărătul acestui sentiment de
- 15 confort și al acestei judecăți încrezătoare nu stă să le inspire înțelepciunea, ci oboseala. Drept cea mai periculoasă caracteristică a acesteia poate fi lesne identificată în credința în geniu, care abia în preajma acestei limite a vieții obișnuiește să-i ia prin surprindere pe oamenii de spirit mari și destul de mari: credința într-un statut excepțional și în drepturi excepționale.
- 20 Cugetătorul posedat de ea consideră de-acum încolo îngăduit să-și ușureze condiția și, în calitate de geniu, să decreteze mai mult decât să demonstreze: probabil însă, tocmai tendința spre ușurare pe care o resimte oboseala spiritului este cel mai viguros izvor al acelei credințe, tendința aceasta i-o ia înainte în timp, oricât ar putea să pară altfel lucrurile.
- 25 Apoi: la această vârstă vrei, potrivit senzualității tuturor celor obosiți și bătrâni, să te bucuri de rezultatele gândirii tale, în loc să ți-o reexaminezi și să ți-o reînsămânțezi, și pentru aceasta ai nevoie să ți le potrivești la gust, să le faci bune de mâncat, înlăturându-le uscăciunea, răceala și lipsa de mirodenii; și așa se face că bătrânul gânditor se ridică aparent deasupra operei vieții
- 30 sale, dar, în realitate, aceasta se degradează prin amestecul de exaltări, dulcegării, condimente, pâclă poetică și lumini mistice. Așa a pățit-o până la urmă Platon, așa a pățit-o până la urmă acel francez mare și cumsecade căruia germanii și englezii acestui veac nu-i pot pune alături pe nici unul care să îmbrățișeze și să supună ca el științele exacte, Auguste Comte. Un
- 35 al treilea semn de osteneală: acea ambiție care a năvălit în pieptul marelui cugetător pe când era tânăr și care atunci nu și-a găsit în nimic satisfacția a îmbătrânit și ea acum, el se cramponează, ca unul ce nu mai are timp de pierdut, de mijloacele mai grosolane și mai la îndemână de astâmpărare a ei, adică de acelea ale naturilor active, dominatoare, violente, acaparatoare:

- de acum înainte vrea să întemeieze instituții care să-i poarte numele, iar nu edificii de idei; ce mai contează acum pentru el victoriile și onorurile eterice în domeniul argumentelor și al disputelor! ce contează pentru el o eternizare în cărți, o jubilarie tremurătoare în sufletul unui cititor! Instituția, dimpotrivă,
- 5 este un templu, – asta o știe bine, iar un templu de piatră și de durată își ține în viață dumnezeul mai sigur decât ofrandele unor suflete delicate și deosebite. Poate că la vârsta aceasta găsește pentru prima dată iubirea aceea care-l vizează mai mult pe un dumnezeu decât pe un om și întreaga lui ființă se potolește și se îndulcește sub razele unui asemenea soare ca
- 10 un fruct toamna. Da, devine mai divin și mai frumos, el, marele bătrân – și, cu toate acestea, bătrânețea și oboseala sunt acelea care-i î n g ă d u i e să se coacă în felul acesta, să se liniștească și să se odihnească în idolatria luminoasă a unei femei. Acum s-a sfârșit cu dorința lui fierbinte și îndărătnică de altădată, superioară propriului eu, de a avea niște discipoli autentici,
- 15 adică niște continuatori autentici ai gândirii sale, de fapt, niște adversari autentici: acea dorință venea din energia neslăbită, din mândria conștiință de a mai putea deveni el însuși adversarul și dușmanul de moarte al propriei sale doctrine, – acum vrea partizani hotărâți, camarazi neșovăielnici, trupe auxiliare, heralzi, o suită pompoasă. Acum nu mai suferă deloc izolarea
- 20 cumplită* în care trăiește orice spirit ce zboară înainte și în fruntea tuturor, se înconjoară de-acum cu obiecte ale venerației, ale obștii, ale emoției și iubirii, vrea, în sfârșit, să aibă măcar o dată, ca toți religioșii, și să sărbătorească î n c o m u n i t a t e ceea ce prețuiește îndeosebi, ba chiar va inventa o religie numai pentru a avea o comunitate. Așa trăiește bătrânul
- 25 înțelept și ajunge pe nesimțite într-o vecinătate atât de lamentabilă cu aberațiile preoților și ale poezilor, încât abia ne mai putem aminti, în acest caz, de tinerețea lui înțeleaptă și riguroasă, de moralitatea severă a minții lui de atunci, de oroarea lui cu adevărat bărbătească față de speculații și exaltări. Dacă odinioară se compara cu alți gânditori, mai în vârstă, o făcea spre a-și
- 30 pune cu toată seriozitatea la încercare slăbiciunea cu forța lor și spre a deveni mai glacial și mai liber față de sine însuși: acum, comparându-se, nu face decât să se îmbete cu propria iluzie. În trecut se gândea cu încredere la gânditorii ce vor veni, ba chiar se vedea asfințind cu voluptate cândva în lumina lor mai plină: acum îl obsedează că nu poate fi ultimul, reflectează la
- 35 mijlocul de a le impune oamenilor, o dată cu moștenirea sa, pe care le-o dăruiește, și o limitare a gândirii lor suverane, se teme și discreditează mândria și setea de libertate a spiritelor individuale –: după el, nimeni nu mai

*furchtbare

trebuie să dea frâu absolut liber intelectului său, el însuși vrea să rămână pe veci neclintit ca digul de care să se izbească brizantii gândirii în genere, – acestea sunt dorințele sale secrete, poate nici măcar întotdeauna secrete! Realitatea dură dindărătul unor asemenea dorințe este însă că el însuși s-a oprit în fața doctrinei sale și și-a fixat prin ea piatra de hotar, acel "până aici și mai departe nu" al său. În timp ce se cano niz e a z ă el singur, și-a completat și actul de deces: din acest moment, spiritul său nu a re d r e p t u l să se mai dezvolte, timpul a trecut pentru el, arătătorul cade. Când un mare gânditor vrea să facă din sine o instituție care incumbă obligații pentru omenirea viitoare, putem admite cu siguranță că el a trecut dincolo de culmea forței sale și este foarte obosit, foarte aproape de apusul său.

543

A nu face din pasiune un argument al adevărului! – O visătorilor blânzi și chiar nobili, vă cunosc! Voi vreți să aveți dreptate în fața noastră, dar și a voastră, și mai ales a voastră! – iar o conștiință vinovată, susceptibilă și subtilă, vă dă ghes și vă împinge atât de des tocmai împotriva firii voastre visătoare! Cât de ingenioși deveniți atunci în păcălirea și ameteirea acestei conștiințe! Cum îi urâți pe cei cinstiți, simpli, puri, cum vă feriți de privirile lor nevinovate! Acea conștiință mai curată, ai cărei reprezentanți ei sunt și a cărei voce o auziți răsunând prea tare în voi înșivă, cum se îndoieste de credința voastră, – cum încercați s-o suspectați de prost obicei, de boala timpului, de neglijarea și contaminarea propriei voastre sănătăți spirituale! Vă împinge până la ura față de critică, știință, rațiune! Trebuie să falsificați istoria, ca să depună mărturie în favoarea voastră, trebuie să negați virtuți, ca acestea să nu vă pună în umbră idolii și idealurile! Imagini colorate, în care ar fi nevoie de fundamente raționale! Văpaie și putere a expresiilor! Ceață argintie! Nopti ambroziace! Vă pricepeți să luminați și să întunecați, și să întunecați prin l u m i n ă ! Și-ntr-adevăr, când pasiunea voastră dă în furie, vine o clipă în care vă spuneți: acum mi-am c u c e r i t conștiința curată, acum sunt mărinimos, curajos, gata de abnegare, măreț, acum sunt cinstit! Cât de însetați sunteți voi de aceste clipe în care pasiunea voastră vă dă față de voi înșivă dreptate deplină, necondiționată și oarecum nevinovăție, de aceste clipe în care vă situați, în luptă, în ameteală, în furie, în speranță, în afara voastră și deasupra oricărei îndoieli, de aceste clipe în care decretați < > * "Cine nu este în afara lui, ca noi, nu poate ști nicidecum ce și unde este adevărul!"

*Întregirea noastră (n.t.).

Cât de însetați sunteți să găsiți, în această stare – aceea de p e r v e r s i t a t e a i n t e l e c t u l u i –, oameni de aceeași credință cu voi și să vă aprindeți de la focul lor vâpăile! Vai de martiriul vostru! De victoria voastră, victorie a minciunii sanctificate! Trebuie să vă provocați voi înșivă a t â t a suferință? –

5 Chiar t r e b u i e ? –

544

Cum se face azi filozofie. – Bag bine de seamă: tinerii, femeile și artiștii noștri care filozofează cer astăzi de la filozofie exact c o n t r a r i u l a ceea ce primeau grecii de la ea! Cel ce nu aude chiotul

10 neîncetat de bucurie ce străbate orice afirmație și replică a unui dialog platonician, chiotul provocat de noua invenție a gândirii r a ț i o n a l e., ce înțelege el din Platon, ce înțelege din vechea filozofie? Pe vremea aceea, când se practica jocul riguros și lucid al conceptelor, al generalizării, al contestării, al maieuticii stricte, sufletele se umpleau de beție, – de acea

15 beție pe care au cunoscut-o, poate, și vechii mari maeștri, arizi și riguroși, ai contrapunctului în muzică. Pe vremea aceea aveai încă pe limbă, în Grecia, celălalt gust, mai vechi și atotputernic odinioară: și, față de el, noul contrasta atât de fascinant, încât cântai și bâiguiai, ca în delirul dragostei, despre dialectică, "arta divină". Vechiul acela însă era gândirea prinsă în vraja

20 moralității, gândire pentru care existau exclusiv judecăți stabilite, cauze stabilite, nici un alt argument decât acela al autorității: așa încât gândirea era o p a p a g a l i c i r e, iar toată plăcerea discursului și a dialogului trebuia să conste în f o r m ă. (Peste tot unde conținutul este socotit veșnic și general valabil, nu există decât o singură fascinație mare: aceea a formei variabile, adică a modei. Grecul nu savura originalitatea nici la poeți, începând cu

25 timpurile lui Homer, și mai târziu la plasticieni, ci opusul ei.) Socrate a fost acela care a descoperit fascinația contrară, aceea a cauzei și efectului, a temeiului și a consecinței: iar noi, oamenii moderni, suntem atât de obișnuiți cu necesitatea logicii și atât de educați pentru ea, încât, pentru gustul nostru,

30 ea reprezintă normalitatea și, ca atare, trebuie să fie neplăcută pentru cei pofticioși și înfumurați. Ceea ce se distinge de acest gust îi încântă: ambiția lor mai rafinată s-ar putea chiar convinge cu prea multă ușurință că sufletele lor sunt excepții, nu creaturi dialectice și raționale, ci – ei bine, "creaturi intuitive", bunăoară, dotate cu "simț lăuntric" ori cu "intuiție intelectuală".

35 Înainte de toate însă, ei vor să fie "naturi artistice", cu un geniu în cap și un demon în trup și, ca urmare, și cu drepturi speciale pentru lumea aceasta și cealaltă, îndeosebi cu privilegiul divin de a fi incompreensibili. – Filozofia se ocupă acum și c u a c e a s t a ! Mă tem că ei vor observa într-o zi că au nimerit alături, – ceea ce vor ei este religie!

545

Dar noi nu vă credem! – Tare-ați dori să vă dați drept niște cunoscători de oameni, dar cu noi n-o să vă meargă! Să nu remarcăm oare că vă prezentați mai versați, mai profunzi, mai sensibili, mai plenitudinari decât sunteți? La fel de bine simțim la cutare pictor cum ductul pensulei sale ascunde o prezumțiozitate: la fel de bine cunoaștem, după felul în care-și introduce tema, că muzicianul cutare ar vrea s-o prezinte mai remarcabilă decât este. Ați trăit în voi i s t o r i e , zguduirii, cutremure, mari și lungi întristări, fulgerătoare fericiri? Ați fost nebuni în compania unor mari și mici nebuni? Ați îndurat într-adevăr amăgirea și durerea oamenilor buni? Și, pe lângă aceasta, durerea și soiul acela de fericire al celor mai răi? Atunci vorbiți-mi de morală, altfel nu!

546

Sclav și idealist. – Omul lui Epictet n-ar fi, cu siguranță, pe placul celor ce aspiră acum la ideal. Permanentă încordare a ființei sale, privirea neobosită îndreptată spre interior, partea închisă, prudentă, incomunicabilă a ochilor săi, în cazul că se-ntoarce vreodată spre lumea exterioară; și chiar tăcerea sau laconismul: toate caracteristici ale celei mai teribile îndrăzneli, – ce-ar reprezenta acestea pentru idealiiștii noștri, care, înainte de orice, râvnesc la e x p a n s i u n e ! Cu toate acestea, el nu este fanatic, urăște exhibiția și lăudăroșenia idealiiștilor noștri: orgoliul său, oricât ar fi de mare, nu vrea totui să-i stânjenească pe ceilalți, admite o anumită apropiere ușoară și n-ar vrea să-i strice nimănui buna dispoziție, – ba chiar știe să zâmbească! E foarte multă umanitate antică în acest ideal!

Lucrul cel mai frumos însă este că-și pierde totalmente frica de Dumnezeu, crede strașnic în rațiune și nu predică pocăința. Epictet era un sclav: omul său ideal este fără clasă socială și, virtual, aparține tuturor claselor sociale, în primul rând însă va trebui căutat adânc în masa inferioară, ca fiind omul liniștit, ajungându-și lui însuși în cadrul unei aserviri generale, împotrivindu-se în sine însuși unei influențe exterioare și trăind constant în stare de supremă îndrăzneală. De c r e ș t i n se deosebește, înainte de toate, prin faptul că acela trăiește în speranță, în amăgirea cu "minunății care nu se pot spune", că acceptă daruri și așteaptă și primește lucrul cel mai bun de la dragostea și grația divină, iar nu de la el însuși: în timp ce Epictet nu speră și nu acceptă să i se dăruiască cel mai bun lucru al său, – el îl posedă, îl ține zdravăn în mână, se opune întregii lumi, dacă aceasta vrea să i-l răpească. Creștinismul era făcut pentru un alt soi de sclavi antici, pentru cei cu voință și rațiune slabă, deci pentru marea masă de sclavi.

547

Tiranii spiritului. – Mersul științei nu mai este împiedicat azi de faptul accidental că omul trăiește aproximativ șaptezeci de ani, cum
 5 prea multă vreme acesta a fost cazul. Odinioară, insul voia, în acest răstimp, să ajungă la capătul cunoașterii, și metodele de cunoaștere se apreciau după această râvnă generală. Diferitele probleme și încercări mici treceau drept vrednice de dispreț, se dorea calea cea mai scurtă, se credea, fiindcă
 10 totul părea rânduie în lume în funcție de om, că și cognoscibilitatea lucrurilor este rânduie în funcție de o măsură omenească a timpului. Să rezolvi totul dintr-o singură lovitură, cu un singur cuvânt, – aceasta era dorința secretă: îți imaginezi misiunea sub aspectul nodului gordian sau sub acela al oului lui
 15 Columb; nu puneai la îndoială faptul că ar fi posibil să ajungi la țintă și în cunoaștere în felul lui Alexandru sau al lui Columb și să dai la toate întrebările un singur răspuns. "O e n i g m ă trebuie dezlegată": așa apărea scopul vieții în ochii filozofului; mai întâi trebuia găsită enigma și înghesuită
 20 problema lumii în cea mai simplă formă a enigmei. Ambiția și bucuria fără margini de a fi "tălmăcitorul lumii" constituiau visele gânditorului: nimic nu i se părea demn de osteneală dacă acesta nu era p e n t r u e l mijlocul de a aduce totul la capăt! Astfel, filozofia era un soi de luptă supremă pentru
 25 tirania spiritului, – că un atare despotism era rezervat și pus deoparte pentru cineva foarte fericit, rafinat, ingenios, temerar, violent, – pentru unul singur! – nu se îndoia nimeni, iar mai mulți, în cele din urmă și Schopenhauer, și-au închipuit că ei sunt acest unul singur. – De aici rezultă că, în linii mari, știința a rămas până acum în urmă datorită i n s u f i c i e n ț e i m o r a l e a
 30 aderenților ei și că, pe viitor, trebuie practică cu un sentiment predominant superior și m a i g e n e r o s . "Ce contez eu!" – este scris pe ușa cugetătorului de mâine.

548

Victoria asupra forței. – Dacă ne gândim la tot ce a fost
 30 venerat până acum ca "spirit supraomenes", ca "geniu", ajungem la trista concluzie că intelectualitatea omenirii trebuie să fi fost totuși, în ansamblu, ceva foarte umil și jalnic: atât de puțin spirit făcea parte din ea, până acum, spre a te simți numai decât considerabil mai presus de ea! Vai, gloria ieftină a "geniului"! Ce repede se ridică tronul acestuia, ce repede a devenit adorația
 35 lui un obicei! Tot mai stăm în genunchi înaintea forței – după vechea obișnuință a sclavilor – și totuși, dacă trebuie stabilit gradul de venerabilitate, atunci decisiv nu-i decât gradul de rațiune conținută de forță: trebuie să măsurăm în ce fel a fost învinsă tocmai

forța de ceva superior și-n ce fel stă ea pe viitor în serviciul rațiunii ca instrument și mijloc! Dar pentru o asemenea măsurare mai sunt, poate, prea puțini ochi, ba chiar, de cele mai multe ori, măsurarea geniului este considerată încă o nelegiuire. Și, astfel, lucrul cel mai frumos continuă să se desfășoare în întuneric și, abia născut, se scufundă în noaptea veșnică, – evident, spectacolul acelei forțe pe care un geniu nu o consumă pe opere, ci pe sine însuși ca operă, adică pe propria sa împlânzire, pe purificarea fanteziei sale, pe ordonarea și selectarea în afluența de misiuni și idei. Tocmai în ceea ce are el mai mareț și reclamă vanerație, omul mare continuă să fie invizibil ca o stea prea îndepărtată: victoria lui asupra forței rămâne fără spectatori și, în consecință, și fără cântare și cântăreți. Ierarhia mărișorii continuă să fie nestabilă pentru toată omenirea trecută.

549

15 "Fuga de sine". – Acei oameni ai spasmelor intelectuale care sunt nerăbdători și întunecați față de ei înșiși, precum Byron sau Alfred de Musset, și seamănă în tot ce fac cu niște cai în goană, ba chiar care se aleg din propria creație doar cu o scurtă plăcere și flacără, ce aproape le plesnește venele, și apoi cu o pustietate și posomorâre cu atât mai iernatică, oare cum să suporte aceasta în ei înșiși? Sunt însetați să fie absorbiți de un "în afara lor"; dacă, ars de o asemenea sete, ești un creștin, țințești absorbirea de către Dumnezeu, "contopirea totală cu el"; dacă ești Shakespeare, îți ajunge doar să fii absorbit de reprezentările celei mai pătimășe vieți; dacă ești Byron, ești însetat de fapte, fiindcă acestea ne abat de la noi înșine și mai mult decât gândurile, sentimentele și operele. Și-n felul acesta, dorința de fapte n-ar fi cumva, în definitiv, fugă de sine? – ne-ar întreba Pascal. Și-ntr-adevăr! În cazul celor mai reușite exemplare ale setei de acțiune, propoziția s-ar putea proba: să luăm totuși în considerare, grație cunoștințelor și experiențelor unui psihiatru, cum se și 30 cuvine, – că patru din cei mai însetați de fapte din toate timpurile au fost epileptici (și anume: Alexandru, Cezar, Mahomed și Napoleon): așa după cum și Byron era în puterea acestei suferințe.

550

Cunoaștere și frumusețe. – Dacă oamenii, așa după cum 35 continuă s-o facă, își păstrează oarecum venerația și sentimentul de fericire pentru operele de imaginație și ficțiune, nu trebuie să ne prindă mirarea că, în cazul contrar imaginației și ficțiunii, rămân reci și indispuși. Încântarea

care ia naștere deja la cea mai mică pășire și propășire sigură și definitivă a rațiunii și care se revarsă, atât de abundent și deja pentru atât de mulți, din caracterul actual al științei, – această încântare nu este crezută deocamdată de toți aceia care s-au obișnuit să se extazieze mereu doar la
 5 abandonarea realității, la saltul în adâncurile aparenței. Aceștia socotesc că realitatea este urâtă: dar nu se gândesc că și cunoașterea celei mai urâte realități este frumoasă și nici că cel ce cunoaște repetat și mult sfârșește prin a fi foarte departe de a găsi urâtă realitatea în întregul ei, a
 10 în sine"? Fericirea celor ce cunosc sporește frumusețea lumii și face mai însorit tot ce există; cunoașterea își așterne frumusețea nu numai în jurul lucrurilor, ci, pe multă vreme, în lucruri; – să-și depună mărturia în sprijinul acestei afirmații omenirea de mâine! Între timp să ne aducem aminte de o veche experiență: doi oameni atât de fundamental deosebiți, precum Platon
 15 și Aristotel, au căzut de acord cu privire la ceea ce constituie s u p r e m a f e r i c i r e , nu numai pentru ei sau pentru oameni, ci în sine, chiar pentru zeii beatitudinilor ultime: au găsit-o în c u n o a ș t e r e , în activitatea unui intelect bine exersat, care găsește și inventează (în nici un caz în "intuiție", ca semiteologii și teologii puri din Germania, n i c i în viziune, ca
 20 misticii, și, de asemenea, n i c i în activitate, ca toți practicienii). Asemănător judecau Descartes și Spinoza: cât de mult trebuie să fi s a v u r a t ei cu toții cunoașterea! Și cu ce risc pentru probitatea lor, devenind, prin aceasta, panegiriști ai lucrurilor! –

551

25 Din virtuțile viitoare. – Cum se face că, pe cât de inteligibilă a devenit lumea, pe atât a scăzut orice fel de solemnitate? Să fie oare din pricină că teama* constituia așa de mult elementul fundamental al acelei venerații** care ne cuprindea înaintea a tot ce era necunoscut, misterios și ne învăța să ne plecăm și să cerem îndurare în fața incomprehensibilului?
 30 Și, prin faptul că am devenit mai puțin temători, nu urma ca și lumea să fi pierdut din farmec pentru noi? Nu urma ca, o dată cu temerea noastră, să se fi micșorat și propria noastră demnitate și solemnitate, p r o p r i a noastră capacitate de a ne induce teama? Poate că respectăm mai puțin lumea și pe noi înșine de când gândim mai curajos despre
 35 ea și despre noi? Poate că va veni o vreme când acest curaj al gândirii va

*Furcht

**Ehrfurcht

atinge asemenea dimensiuni, încât o să se simtă, sub formă de orgoliu suprem, m a i p r e s u s de oameni și lucruri, – când înțeleptul, ca om de cel mai mare curaj, se va vedea cel mai mult pe sine însuși și existența dedesubtul lui? – Acest soi de curaj, care nu este departe de o mărinimie
5 exagerată, îi lipse a până acum omenirii. – O, de-ar vrea poezii să redevină ceea ce trebuie să fi fost odinioară: – profeți care să ne istorisească ceva din c e l e p o s i b i l e ! Acum, când cele reale și cele trecute le sunt luate tot mai mult din mâini și trebuie să le fie luate, – căci vremea inocentei falsificări de bani s-a sfârșit! De-ar vrea să ne facă să
10 presimțim ceva din v i r t u ț i l e v i i t o a r e ! Sau din virtuțile care nu vor fi niciodată pe pământ, deși ar putea fi undeva în lume, – din constelațiile strălucind purpuriu și din ioată Caiea-Lactee a frumosului! Unde sunteți voi, astronomii idealului?

552

15 E g o i s m u l i d e a l . – Există o stare mai solemnă decât aceea de graviditate? Tot ce facem să facem cu crezul secret că aceasta trebuie să fie cumva în profitul a ceea ce devine în noi! Că trebuie să-și m ă r e a s c ă valoarea misterioasă la care ne gândim cu încântare! Evităm atunci multe lucruri, fără a fi nevoiți să facem eforturi dure! Ne reprimăm atunci o vorbă
20 violentă, întindem împăciuitoar mîna: din blîndețe și bunătate trebuie să crească pruncul. Ne îngrozește causticitatea și intempestivitatea noastră: ca și când i-ar vărsa acestui foarte scump necunoscut un strop de nenorocire în cupa vieții sale! Totul este voalat, încărcat de presimțiri, habar n-avem cum se petrec lucrurile, așteptăm și căutăm să fim p r e g ă ț i ț i . În toată
25 treaba aceasta guvernează în noi un sentiment pur și purificator de profundă iresponsabilitate, cam cum îl are un spectator în fața cortinei lăsate, – e l crește, e l i e s e la lumină: n o i nu avem la îndemână nimic să-i determinăm nici valoarea, nici ora. Suntem meniți doar pentru acea influență indirectă care binecuvîntează și apără. "Ceea ce crește aici este ceva mai mare
30 decât suntem noi" este speranța noastră cea mai tainică: lui îi pregătim totul ca să vină înfloritor pe lume: nu numai tot ce-i de trebuință, ci și tandrețele și ghirlandele sufletului nostru. – Î n a c e a s t ă s o l e m n i t a t e trebuie să trăim! Putem să trăim! Și fie că lucrul așteptat este un gând, o faptă, – noi nu avem alt raport cu orice realizare esențială decât acela al
35 gravidității și ar trebui să spulberăm în vînt pălăvrăgeala pretențioasă despre "vrere" și "creare"! Acesta este adevărul e g o i s m i d e a l : mereu să avem grijă și să veghem și să ne păstrăm sufletul liniștit, ca rodnicia noastră s ă s e - m p l i n e a s c ă f r u m o s ! Așa, în modul acesta indirect,

avem noi grijă și veghem la f o l o s u l t u t u r o r ; iar dispoziția în care trăim, această dispoziție mândră și blândă, este un ulei care se întinde și pe sufletele neliniștite, departe în jurul nostru. – Dar c i u d a ți mai sunt gestații! Să fim deci și noi ciudați și să nu le-o luăm în nume de rău celorlalți dacă
 5 trebuie să fie așa! Și chiar dacă lucrul acesta se sfârșește rău și primejdios: să nu rămânem, în privința respectului pentru ceea ce devine, în urma justiției lumești, care nu-i permite judecătorului și călăului să se atingă de o gravidă!

553

P e o c o l i t e . – Unde vrea să ajungă toată această filozofie cu toate
 10 ocolișurile ei? Face ea oare mai mult decât să transpună oarecum în rațiune o nevoie constantă și puternică, o nevoie de soare dulce, de aer curat și dinamic, de plante sudice, de respirația mării, de hrană frugală din carne, ouă și fructe, de apă caldă de băut, de drumeții liniștite zile de-a rândul, de vorbă puțină, de lectură rară și atentă, de locuire solitară, de deprinderi
 15 igienice, simple și aproape soldățești, într-un cuvânt, de toate lucrurile care-mi plac tocmai mie cel mai mult, care tocmai mie îmi sunt cele mai prielnice? O filozofie care este, în definitiv, instinctul unei diete personale? Un instinct care caută aerul meu, altitudinea mea, climatul meu, genul meu de sănătate, prin calea piezișă a minții mele? Există multe alte măreții ale filozofiei și,
 20 categoric, și multe mai elevate, iar nu numai acelea care sunt mai posomorâte și mai pretențioase decât ale mele, – poate că nici ele nu sunt, cu toatele, altceva decât ocolișuri intelectuale ale unor nevoi personale similare? – Între timp, mă uit cu un ochi nou la zborul zigzagat, hoțiș și solitar, al unui fluture pe țărmurii înalți și stâncoși ai lacului, unde cresc
 25 multe plante bune: zboară în toate părțile, fără să-i pese că nu trăiește decât o viață de o singură zi și că noaptea va fi prea rece pentru fragilitatea lui înaripată. S-ar putea găsi, desigur, și pentru el o filozofie: chiar dacă ar putea să nu fie a mea. –

554

30 P r o p ă ș i r e *. – Când ridicăm în slăvi p r o g r e s u l **, nu slăvim prin aceasta decât mișcarea și pe cei ce nu ne lasă să ne oprim în loc, – iar cu aceasta, fără doar și poate, se face mult tăărăboi, de la caz la caz, îndeosebi când trăiești printre egipteni. În dinamica Europă însă, unde mișcarea, cum se zice, "se înțelege de la sine" – ah, dacă n o i am înțelege
 35 măcar ceva din aceasta! – agreez p r o p ă ș i r e a și propășitorii, adică pe aceia care se depășesc întruna pe ei înșiși și nu se gândesc deloc dacă

*Vorschrift

**Fortschritt

altcineva ține pasul cu ei. "Unde mă opresc, mă trezesc singur: la ce bun să mă opresc? Pustiul e tot fără marginii!" – așa simte un astfel de propășitor.

555

5 Cele mai neînsemnate sunt de-ajuns. – Trebuie să ne dăm la o parte din fața evenimentelor, când știm că cele mai neînsemnate își lasă deja îndeajuns de puternic amprenta asupra noastră, – iar de acestea n-ai totuși cum să scapi. – Gânditorul trebuie să aibă în sine un canon aproximativ al tuturor lucrurilor pe care, în general, are de gând să le mai trăiască.

10

556

Cele patru virtuți. – Loiali față de noi înșine și față de ceea ce, de obicei, ne este prieten; viteji în fața dușmanului; mărinimoși cu cel învins; politicoși – întotdeauna: astfel ne dorim cele patru virtuți cardinale.

15

557

Asupra unui dușman. – Cât de bine sună muzica proastă și argumentele șubrede, când mășăluiim asupra unui dușman!

558

20 Dar nici să-ți ascunzi virtuțile! – Îmi plac oamenii care sunt apă străvezie și care, pentru a folosi cuvintele lui Pope, și "impuritățile le lasă să se vadă pe fundul puhoiului lor". Dar chiar pentru ei mai există o vanitate, firește de o natură deosebită și sublimată: unii dintre ei vor tocmai să nu vedem decât impuritățile și să bagatelizăm străvezimea apei, care face cu putință acest lucru. Însuși Gotama Buddha a imaginat vanitatea
25 acestor oameni puțini în formula: "Lăsați-vă păcatele în văzul oamenilor și țineți-vă ascunse virtuțile!" Aceasta însă nu înseamnă că-i dai lumii un bun spectacol, – e un păcat împotriva gustului.

559

30 "Fără excese!" – Cât de des i se sugerează individului să-și propună un țel pe care să nu-l poată atinge și care să-i depășească puterile, pentru a atinge astfel măcar ceea ce puterile lui pot realiza în maxima lor încordare! Merită însă lucrul acesta să fie realmente atât de dorit? Nu capătă însă, în mod necesar, un caracter exagerat și deformat cei mai buni oameni care trăiesc după acest precept și cele mai bune fapte ale lor,

tocmai fiindcă e prea multă încordare la mijloc? Și nu se răspândește peste lume o licărire sură de zădărnici prin faptul că tot vedem atleți luptându-se, gesturi monstruoase și nicăieri vreun învingător încoronat și fericit de victorie?

5 560

Ceea ce ne este îngăduit. – Poți dispune ca un grădinar de instinctele tale și, ceea ce puțini știi, poți cultiva germenii mâniei, ai milei, ai bății de cap, ai vanității, cu atâta rodnicie și folos precum fructele frumoase pe spaliere; o poți face cu bunul sau prostul gust al unui grădinar
10 și oarecum în manieră franceză ori engleză ori olandeză ori chineză, poți lăsa și naturii mână liberă și doar ici-colo să te îngrijești de puțin ornament și curățire, poți, în sfârșit, lăsa și fără cine știe ce cunoștințe și chibzuială să crească plantele în condițiile lor favorabile sau stânjenitoare și să-și ducă până la capăt lupta dintre ele, – da, poți să te bucuri de o asemenea
15 sălbăticie și să vrei să găsești tocmai această bucurie, chiar dacă prin aceasta ai de suferit. Toate acestea ne sunt îngăduite: dar câți știi oare că acestea ne sunt îngăduite? Nu cred oare cei mai mulți în ei ca în niște fapte împlinite, ajunse la maturitate? Nu și-au pus încă marii filozofi pecetea pe această prejudecată prin teoria despre invariabilitatea
20 caracterului?

561

A-ți etala și fericirea. – Așa după cum pictorii care nu pot obține cu nici un chip tonul profund, strălucitor al cerului real sunt obligați să ia toate culorile de care au nevoie pentru peisajul lor cu câteva tonuri
25 mai jos decât le arată natura: așa după cum, prin acest artificiu, ei obțin din nou o asemănare în luminozitate și o armonie a tonurilor care corespunde celei din natură: tot așa și poeții și filozofii care nu pot obține luminozitatea strălucitoare a fericirii trebuie să știe să se ajute; colorând toate lucrurile mai închis cu câteva nuanțe decât sunt ele, lumina lor, la care ei se pricep,
30 are un efect aproape solar și asemănător luminii deplinei fericiri. – Pesimistul, care dă tuturor lucrurilor cele mai negre și întunecate culori, nu face uz decât de flăcări și fulgere, de slăvile cerului și de tot ce are o puternică intensitate luminoasă și face ochii nesiguri; la el, limpezimea există numai pentru a spori spaima și a lăsa să se bănuiască în lucruri mai multă
35 grozăvie decât au.

562

Sedentarii și oamenii liberi. – Abia în infern ni se dezvăluie ceva din fundalul întunecat al acelei întregi beatitudini de aventurier care-l

împresoară ca o veșnică fosforescență a mării pe Odiseu și pe cei de seama lui, – din acel fundal pe care apoi nu-l mai uităm: mama lui Odiseu a murit de mâhnire și de dorul copilului său! Unul simte nevoia să cutureiere din loc în loc, iar celuilalt, s e d e n t a r u l u i și afectuosului i se rupe inima după el:

5 așa este întotdeauna! Supărarea le sfâșie inima acelora care apucă să vadă că tocmai ființa cea mai iubită a lor își abandonează opinia, credința, – aceasta privește tragedia, pe care o p r o v o a c ă spiritele libere, – de care, uneori, ele își și d a u s e a m a ! Apoi trebuie, într-adevăr, să coboare măcar o dată la cei morți, ca Odiseu, pentru a le stinge mânia și a le potoli afecțiunea.

10

563

Iluzia ordinii morale a lumii. – Nu există nici un imperativ etern care să reclame ca fiecare vină să fie ispășită și plătită, – era o groaznică iluzie, în cea mai mică măsură folositoare, că ar exista așa ceva –; la fel cum e o iluzie că este o vină tot ce este simțit c a a t a r e .

15 Nu lucrurile, ci opiniile despre lucrurile care nici nu există i-au zăpăcit atâtea pe oameni!

564

În imediata apropiere a experienței! – Nici marile spirite n-au decât o experiență cât un lat de mână, – în imediata ei apropiere,

20 meditația le încetează: și începe nefârșitul lor vid și prostia lor.

565

Alianța dintre demnitate și ignoranță. – Acolo unde înțelegem, devenim amabili, fericiți, ingenioși, și, peste tot unde am învățat destul și ne-am făc ut ochi și urechi, sufletul nostru arată mai multă

25 flexibilitate și eleganță. Dar noi înțelegem atât de puțin și suntem slab instruiți, și astfel rar se-ntâmplă să-mbrățișăm o chestiune și să ne facem noi înșine în cazul acesta vrednici de iubit: mai degrabă umblăm rigizi și insensibili prin oraș, natură, istorie și suntem puțin mândri de această ținută și răceală, ca și când ar fi o consecință a superiorității. Da, ignoranța noastră și setea

30 noastră mică de a ști se pricep de minune să se plimbe fudulindu-se în chip de demnitate, în chip de caracter.

566

A tr ă i i e f t i n . – Cel mai ieftin și mai inofensiv mod de a trăi este acela al cugetătorului: căci, pentru a spune imediat lucrul cel mai impor-

35 tant, el are nevoie cel mai mult exact de lucrurile pe care ceilalți le

desconsideră și le lasă –. Apoi: el se bucură ușor și nu cunoaște căi
 costisitoare de acces la plăcere; munca lui nu este grea, ci oarecum
 meridională; ziua și noaptea lui nu sunt tulburate de muștrări de conștiință;
 se mișcă, mănâncă, bea și doarme în limita în care spiritul său se liniștește,
 5 se fortifică și se limpezește tot mai mult; se bucură de trupul său și n-are
 nici un motiv să-i fie frică de el; n-are nevoie de societate decât din când în
 când, pentru a-și îmbrățișa ulterior cu atât mai afectuos singurătatea; are în
 cei morți un surrogat pentru cei vii, și chiar pentru prieteni are un surrogat:
 anume, în cei mai buni care au trăit vreodată. – Să cumpănim dacă nu
 10 dorințele și deprinderile sunt acelea care fac viața oamenilor costisitoare și,
 prin urmare, anevoioasă și adesea de nesuferit. – În alt sens, firește, viața
 cugetătorului este cea mai costisitoare, – nimic din ce-i prea bun nu există
 pentru el; și a fi privat de ceea ce este mai bun ar fi, în cazul
 acesta, o privațiune insuportabilă.

15

567

În campanie. – "Trebuie să privim lucrurile cu mai mult haz decât
 merită; mai cu seamă fiindcă le-am luat multă vreme mai în serios decât
 merită." – Așa vorbesc bravii soldați ai cunoașterii.

568

20

Poetul și pasărea. – Fenixul i-a arătat poetului un sul aprins
 și aproape carbonizat. "Nu te speria! zise, este opera ta! N-are spiritul timpului
 și și mai puțin spiritul celor ce sunt împotriva timpului: așadar, trebuie arsă.
 Dar acesta este un semn bun. Există multe feluri de aurore."

569

25

Celor solitari. – Dacă, în solilocviile noastre, nu menajăm
 onoarea altor persoane precum în public, suntem oameni necuviincioși.

570

30

Pierderi. – Există pierderi care-i transmit sufletului o grandoare
 ce-l face să se abțină de la văicăreli și să se plimbe în tăcere, ca pe sub
 niște înalți chiparoși negri.

571

Farmacie de campanie pentru suflet. – Care este cel
 mai puternic leac? – Victoria.

572

Viața trebuie să ne liniștească. – Dacă trăim precum gânditorul, de obicei în marele torent al gândirii și al simțirii, și înseși visele noastre urmează noaptea acest curent: cerem atunci de la viață liniștire și tihnă, – în timp ce alții, capitulând în fața meditației, vor să se odihnească tocmai de pe urma vieții.

573

Ănăpârli. – Șarpele care nu poate năpârli piere. La fel spiritele pe care le împiedicăm să-și schimbe opiniile; încetează de a fi spirit.

10

574

Ănu se uita! – Cu cât ne urcăm mai sus, cu atât mai mici le apărem acelor care nu pot zbura.

575

Noi, aeronauți ai spiritului! – Toate păsările acestea
 15 cutezătoare, ce zboară departe, în depărtarea depărtărilor, – de bună seamă! undeva n-o să mai poată și-atunci se vor chirca pe vreun catarg sau pe vreo stâncă stearpă – și-o să mai fie și-atât de recunoscătoare pentru-acest liman de toată jalea! Dar cine-ar deduce de-aici că-n fața lor nu mai e nicio cale larg deschisă, că au zburat atât cât se poate zbura de departe?
 20 Toți marii noștri învățători și înaintași s-au oprit într-un târziu, iar gestul prin care se pune capăt oboselii nu-i cel mai nobil și cel mai elegant: și mie și ție tot așa ne-o merge! Dar ce ne privește asta pe mine și pe tine! Alte păsări o să zboare mai departe! Această intuiție și credință a noastră zboară pe-ntrecute cu ele, țâșnind și înălțându-se în slavă drept deasupra
 25 creștetului nostru și deasupra neputinței lui și de-acolo privește-n depărtări, vede cârdurile unor păsări mult mai puternice decât noi, ce vor năzui spre același țel spre care am năzuit noi și unde, oriîncotro te uiți, nu-i decât mare, mare, mare! – Și oare încotro avem de gând s-o apucăm? Vrem oare s-o luăm pe ste mare? Încotro ne trage dorința aceasta de nestăvilit, care
 30 prețuiește pentru noi mai mult decât o simplă poftă? De ce totuși chiar într-acolo, unde toți sorii omenirii au apus până acum? Nu cumva se va vorbi odată pe seama noastră că și noi, navigând spre vest, am sperat să dăm de o Indie, – dar că soarta noastră a fost să naufragiem în imensitate? Sau poate, frații mei? Sau poate? –

IDILE DIN MESSINA

Prințul Vogelfrei

Pe-un dâmb, pe-o creangă cioturoasă,
Deasupra mării-atârî: chemat
La ea de-o pasăre miloasă –
5 Zburai în urmă-î pân-acasă
Și stau, tot stau, din aripi bat.

Cum alba mare dormitează,
Îmi dorm și chinurile-n piept.
Uitai și port, și țel, și-amiază,
10 Pedepse, laudă și groază:
Cu păsările zbor în drept.

Nu-i viață – mersu-ncet, în halte!
Cu grele, trudnice mișcări!
Zic vânturilor să mă salte,
15 Îmi place-n zborurile-nalte
Pe urma păsării în zări.

Gândirea? – e o proastă treabă:
Gândirea, limba piedici sunt!
Zburând, primii putere-ntreagă,
20 Deprins-am mai frumoasă treabă,
Cuplet și glumă, vesel cânt.

Să cugeți singur – ce cuminte!
Ce prost e – singur a cânta!
Deci, păsări, stați în jur cuminte
25 Și-n liniște luați aminte,
Frumoaselor, cântarea mea!

Micul bric zis “Îngerașul”

Îngeraș m-au fost numit –
Azi un vas, cândva o fată,
30 O, de-aș fi rămas tot fată!

Căci iubirii, nesmintit,
Cârma-mi i se-nvârte roată.

5

Îngeraș m-au fost numit –
Flamuri am o sută-n salbă,
Micul căpitan se-nvoalbă
La timonă neclintit,
Ca o sută una-n salbă.

10

Îngeraș m-au fost numit –
Unde-mi arde-o luminiță,
lute, ca o mioriță,
Fug de doruri chinuit:
Veșnic fost-am mioriță.

15

Îngeraș m-au fost numit –
Știți că latru, când se cască,
Sus, gurița mea drăcească,
Foc și fum scoțând smintit?
O, gurița mea-i drăcească!

20

Îngeraș m-au fost numit –
Spus-am vorbă blestemată,
Ca, la groapă, dintr-o dată
Pe iubit să mi-l trimit:
Mort de vorba-mi blestemată!

25

Îngeraș m-au fost numit –
Sufletului vrând porțiță
Să-i croiesc printr-o costiță,
În adâncuri am sărit:
Da, ieșise prin costiță!

30

Îngeraș m-au fost numit –
Sufletu-mi, ca pisicuțe,
Cu cinci salturi de lăbuțe
Vaporașu-a nimerit –
Da, e iute de lăbuțe.

5 Îngeraș m-au fost numit –
Azi, un vas, cândva o fată,
O, de-aș fi rămas tot fată,
Căci iubirii, nesmintit,
Cârma-mi i se-nvâрте roată.

Cântecul păstorului de capre
(Vecinului meu Teocrit din Siracuza)

10 De ploșnițe zac mâncat –
Mă vaiet de pântec.
Dincolo-i loc luminat:
E danț și cântec...

15 Pe ea trebuia acum
S-o țin în brață:
Adăst – un câine-n drum –
Nici semn de viață.

Dar nu-mi jurase, ai?
Mă minte femeia?
Ori de toți se ține scai,
Cum capr-aceea?

20 De unde borangic? –
Ah, ce făloasă!
Mai stă vreun țăp, voinic,
În sihla deasă?

25 Cum o aștept pe ea
Venin cumplit e!
Doar noaptea cresc așa
Ghebe-otrăvite.

30 Ca șapte boli, adânc,
Iubirea-nțeapă –
Nu pot să mai mănânc,
Adio, ceapă!

Și stelele pălesc,
Scapă-n mare luna,
Zori cenușii mijesc –
De mor, totuna.

5 Mica vrăjitoare

10 Firesc să fiu pioasă,
Cât trupul mi-e-nflorit.
De fata cea frumoasă
Și Domnu-i ispitit.
Pe drag monahu-acela
Oricum îl va ierta,
Când însuși, ca și-acela,
S-ar vrea în preajma mea.

15 Nu sur cum capelanul!
Ci tânăr sănătos,
Cum foarte sur moțanul
Zbătându-se gelos!
Eu nu iubesc moșnegii,
El babe iar nu vrea:
20 Aceasta-i vraja legii
De Domnul date-așa!

Biserica se poartă
Firesc cu inima
Și chipul. Și mă iartă: –
25 Dar cine n-ar ierta!

Îi dai cu murmuratul,
Ieșind cu plecăciuni,
Și,-n timp ce ștergi păcatul,
Un altul, mic, aduni.

30 Lăudați pe Domnu-n lume,
Că fete mândre-i plac

Și-această slăbiciune
Și-o-ngăduie cu drag!

Firesc să fiu pioasă,
Cât trupul mi-e-nflorit:
Bătrână și hidoasă,
Cu dracul mă mărit!

Misterul nocturn

Astă-noapte, când dormea
Totu-n jur, și numai vântul
Pe străzi goale suspina,
Nu-mi găseam în somn alintul,
Macul, ah! nu m-alina,
Și nici – împăcatul, gândul.

Am fugit pe țărm, văzând
Cum că somnul nu mă-ncearcă.
Luna-n zare lucea blând –
Întâlnii un om și-o barcă,
Baci și turmă, picotind: –
Luntrea-n somn plecase, parcă.

A trecut un ceas, ori nu?
Poate-un an s-a scurs? – deodată,-n
Veșnică litanie, toată
Mintea mea se petrecu,
Și-o genune-afundă, lată
Se căscă: – apoi trecu! –

Zori de zi: nepăsătoare,
Luntrea stă pe negrul hău – –
Ce-a fost? Sânge? De mirare,
Glasuri tot creșteau mereu –
O, nimic! Cu mic, cu mare,
Toți dormeam – somn dulce! greu!

“Pia, caritatevole, amoroșissima”*

(În campo santo**)

5 Ușor dezmierzi, fecioară,
Pe cap un miel plâpând
Și vezi lumini și pară
În ochii lui, pe rând.
Zburdalnică-i, da-ți cată
Pioasă inima,
10 Fermecătoare fată,
Amoroșissima!

Ce ți-a zdrobit simțirea
Și lanțul feciorin?
De-ai fi iubit, iubirea
N-o căpătai din plin? –
15 Tu taci – dar lacrimi poartă,
Curată, fața ta:
Tăcuși – de doruri moartă,
Amoroșissima?

Pasărea albatros

20 Minune! Mai e-n zbor?
Se-nalță și nu fâlfâie măcar!
Dar cum de-i suitor?
De unde-această forță, frâu și far?

25 Zbură prea sus – de-acum
Îl suie cerul pe biruitor:
Planând, se-ntreamă-n drum,
Uitând izbânda și pe-nvingător.

*În it. în text: "Milostivă, îndurătoare, preaiubitoare" (n.t.).

**În it. în text: "cimitir" (n.t.).

Lăsând viața jos,
Trăiește-n slăvi, ca stele și vecii,
Cu cei pizmași milos – :
Doar să-l privești, și urci și tu-n țării!

5 O albatros! Mereu
Mă-mpinge-un dor înspre înalt ceresc!
Am plâns, am plâns din greu,
Gândind la tine – da, eu te iubesc!

Judecată de pasăre

10 De curând, când stam sub ramuri,
La odihnă, mai exact,
Auzii tic-tac în dramuri,
Cu măsură și cu tact.
Indignatu-m-am, cu-ncetul
15 Începui să mă complac,
Până când, precum poetul,
Îmi vorbeam doar în tic-tac.

Cum săltau în stihuire
Vorbele-mi, din pas în pas,
20 Prind a râde în neștire,
Ca la un pătrar de ceas,
Ești, cumva, poet, bătrâne?
Nu-ți sunt mințile la loc? –
“Ba ești un poet, stăpâne!”
25 – Zise ghionoaia. – Cioc!

Știința veselă ("la gaya scienza")

"Pentru poet și-nțelept toate lucrurile sunt prietene și binecuvântate, toate trăirile folositoare, toate zilele sfinte, toți oamenii divini."

Emerson

[Moto la ediția din 1882]

Trăiesc sub acoperișul meu,
Pe nimeni nu l-am urmat fidel
Și – râs-am de-orice maestru eu
Ce singur nu și-a râs de el.

Pe pragul casei mele

[Moto la ediția din 1887]

Prefață

la ediția a doua

1

Acestei cărți nu-i este necesară, poate, doar o singură prefață; și, până la urmă, tot ar persista îndoiala dacă cineva, fără să fi trăit ceva similar, se poate apropia prin intermediul unor prefete de experiența trăită a acestei cărți. Ea pare scrisă în limbajul vântului de dezgheț: e în ea neastâmpăr, neliniște, contradicție, vreme de aprilie, încât îți vine constant în minte apropierea iernii, ca și victoria asupra-i, care vine, trebuie să vină, a și venit poate ... Recunoștința se revarsă neîncetat, de parcă s-a întâmplat chiar cel mai nesperat lucru, recunoștința unui convalescent, – căci în vremea era acest lucru atât de nesperat. "Știința veselă": vrea să însemne Saturnaliile unui spirit care s-a împotrivit cu răbdare unei cumplite și lungi apăsări – cu răbdare, cu strășnicie, cu răceală, fără a se da bătut, dar fără speranță –, și asupra căruia a căzut acum dintr-o dată speranța, speranța de sănătate, beția însănătoșirii. Nu-i de mirare că, în cazul acesta, iese la iveală mult irațional și multă nebulie, multe năzbâtii delicate, irosite chiar pe niște probleme care au o blană țepoasă și nu îmbie la mângâieri și încârlionțări. Toată această carte nu-i, desigur, altceva decât o distracție după o lungă privațiune și neputință, exultarea energiei care se reîntoarce, a credinței redeșteptate într-un mâine și poimâine, a sentimentului și presentimentului brusc al viitorului, al iminentelor aventuri, al mărilor iarăși deschise, al țărilor iarăși îngăduite, iarăși sperate. Și câte lucruri nu rămâneau de-acuma cu toatele în urmă-mi! Părticica aceasta de pustie, de istovire, de necredință, de înghețare în plină tinerețe, această bătrânețe intercalată la locul nepotrivit, această tiranie a durerii încă depășită de tirania trufiei, trufie ce respingea concluziile durerii – iar niște concluzii sunt niște consolări –, această radicală izolare ca legitimă apărare împotriva unei mizantropii devenite patologic de lucidă, această fundamentală restrângere la ceea ce este amar, astringent, dureros în cunoaștere, după cum o impunea greața ce crescuse încetul cu încetul dintr-o imprudentă dietă și rea deprindere spirituală – o numim romantism –, o, cine mi-ar înțelege perfect toate acestea? Cel ce le-ar înțelege însă ar fi mai îngăduitor, în mod cert, cu și mai multele mele cusururi decât puțina prostie, exuberanță, "știință veselă", – bunăoară, cu mâna de cântece care i se adaugă de data aceasta cărții – în care un poet face haz, într-un chip

greu de iertat, pe socoteala tuturor poeziilor. – Vai, nu numai poezii și frumoasele lor "sentimente lirice" sunt acelea asupra cărora acest născut a doua oară trebuie să-și verse răutatea: cine știe ce fel de victimă își caută, ce fel de monstru de motiv parodic o să-l ademenească în curând? "Incipit
 5 *tragedia*" – se spune la sfârșitul acestei cărți problematic de neproblematică: să fim cu ochii-n patru! Se anunță ceva extraordinar de rău și de diabolic: incipit *parodia* **, nu-i nici o îndoială ...

2

– Dar să-l lăsăm pe domnul Nietzsche: ce ne privește pe noi că
 10 domnul Nietzsche și-a recăpătat sănătatea? ... Un psiholog cunoaște puține probleme atât de atractive precum cea a raportului dintre sănătate și filozofie, iar în caz că el însuși cade bolnav, ia cu sine în boala sa întreaga lui curiozitate științifică. Adică, presupunând că ești o persoană, ai neapărat și filozofia persoanei tale: totuși există aici o deosebire importantă. La unul,
 15 mizeriile sale sunt cele care filozofează, la celălalt, bogățiile și forțele sale. Cel dintâi are *n e v o i e* de filozofia sa, fie ca reazem, liniștire, leac, fie ca mântuire, înălțare, înstrăinare de sine; la cel din urmă, ea nu-i decât un lux frumos, în cel mai bun caz voluptatea unei recunoștințe triumfătoare care, în cele din urmă, mai trebuie să se înscrie cu majuscule cosmice pe cerul
 20 conceptelor. În celălalt caz, însă mai obișnuit, când restriștile fac filozofie, ca la toți gânditorii bolnavi – iar gânditorii bolnavi precumpănesc, poate, în istoria filozofiei –: ce se va alege de gândul însuși, o dată abătut sub *p r e s i u n e a* bolii? Iată întrebarea care-l privește pe psiholog: iar aici experimentul este cu puțință. Nu altfel de cum procedează un călător care-și
 25 propune să se trezească la o anumită oră și apoi se lasă liniștit în voia somnului: așa și noi, filozofii, presupunând că ne îmbolnăvim, ne lăsăm vremelnice, cu trup și suflet, pradă bolii – oarecum ne pierdem din vedere pe noi înșine. Și așa cum acela știe că ceva *n u* doarme, că ceva numără ceasurile și o să-l trezească, așa știm și noi că momentul hotărâtor ne va
 30 găsi treji, – că ceva sare deodată și prinde spiritul *a s u p r a* *f a p t u l u i*, am în vedere clipa de slăbiciune sau de cotitură sau de capitulare sau de abrutizare sau de întunecare și cum se vor mai fi numind toate aceste stări morbide ale spiritului care, în zile de sănătate, au împotrivă-le *m â n d r i a* spiritului (căci rămâne valabilă vechea rimă < > *** "Un spirit mândru, un păun,

*În lat. în text: "*Începe tragedia*" (n.t.).

**În lat. în text (n.t.).

***Întregirea noastră (n.t.).

un cal în spume sunt cele trei mai mândre vietăți pe lume" –). După ce-ți poi asemenea întrebare ție însuși, după ce faci o asemenea încercare pe tine însuși, înveți să privești cu un ochi mai acut la tot ce s-a filozofat în general până acum; intuiești mai bine ca înainte rătăcirile involuntare, cărările

5 lăaturalnice, locurile de odihnă, locurile cu s o a r e ale gândului, pe unde gânditorii suferinzi sunt călăuziți și ispițiți tocmai ca suferinzi, știi pe viitor încotro îmbrâncesc, împing, ademenesc spiritul, în inconștienta lor, t r u p u l bolnav și nevoințele lui – spre soare, tihnă, îngăduință, răbdare, leac, ușurare într-un oarecare sens. Orice filozofie care așază pacea mai presus decât

10 războiul, orice etică având o înțelegere negativă a noțiunii de fericire, orice metafizică și fizică ce cunoaște un sfârșit, un stadiu final de un tip oarecare, orice jinduire preponderent estetică sau religioasă după un deoparte, un dincolo, un afară, un deasupra permite să ne întrebăm dacă nu cumva ceea ce l-a inspirat pe filozof a fost boala. Deghizarea inconștientă a nevoilor

15 fiziologice sub mantiile obiectivului, ale idealului, ale spiritului pur frizează spaima, – și destul de frecvent m-am întrebat dacă nu cumva, considerată în linii mari, filozofia n-a fost până acum, într-adevăr, decât o exegeză a trupului și o î n ț e l e g e r e g r e ș i t ă a t r u p u l u i . Îndărătul evaluărilor supreme, de care a fost condusă până acum istoria gândirii, stau ascunse

20 înțelegeri greșite ale constituției fizice, fie a indivizilor, fie a claselor sau a unor întregi rase. Putem considera, în primul rând și întotdeauna, toate prostiile acelea cutezătoare ale metafizicii, mai cu seamă răspunsurile ei la întrebarea despre v a l o a r e a existenței, drept simptome ale anumitor trupuri; și, dacă asemenea afirmări sau negări ale lumii, cântărite științific,

25 n-au, fără excepție, nici un grăunte de importanță, ele îi dau totuși istoricului și psihologului semne cu atât mai valoroase, ca simptome, cum am spus, ale trupului, ale reușitei și nereușitei sale, ale corpolenței, puterniciei, suveranității sale în istorie sau ale inhibărilor, osteneților, scăpățărilor sale, ale presimțirii sfârșitului, ale voinței sale de sfârșire. Tot aștept ca un m e d i c

30 filozof, în înțelesul excepțional al cuvântului – unul care s-a ocupat de problema sănătății generale a poporului, a epocii, a rasei, a omenirii – să aibă curajul de a duce la extrem suspiciunea mea și de a risca afirmația: în nici o filozofare n-a fost vorba deloc până acum de "adevăr", ci de altceva, de, să spunem, sănătate, viitor, dezvoltare, putere, viață ...

– Se ghicește că n-aș dori să-mi iau rămas-bun cu nrecunoștință de la vremea aceea de grea bolire, al cărei câștig nu este nici astăzi epuizat pentru mine: după cum îmi dau destul de bine seama unde-i depășesc, în

general, prin sănătatea mea atât de schimbătoare, pe toți neciopliții spiritului. Un filozof care a parcurs și tot parcurge multe perioade de sănătate a străbătut și tot atât de multe filozofii: chiar de aceea, nu p o a t e altfel decât să-și transpună de fiecare dată starea în forma și la distanța cea mai

5 spirituală, – tocmai această artă a transfigurării e s t e filozofie. Nouă, filozofilor, nu ne este permis să facem o diferențiere între suflet și trup, cum o face poporul, ne este și mai puțin permis să facem o diferențiere între suflet și spirit. Noi nu suntem niște broaște gânditoare, niște aparate de obiectivare și de înregistrare, cu viscerele puse pe linie moartă, – trebuie să

10 dăm naștere în mod constant gândurilor noastre din durerea noastră și să le înzestrăm ca o mamă cu tot ce avem în noi plămădit din sânge, inimă, foc, plăcere, pasiune, chin, conștiință, destin, fatalitate. A trăi – aceasta înseamnă pentru noi a transforma în mod constant în lumină și văpaie tot ce suntem noi, tot ce ne vizează pe noi, nu p u t e m cu nici un chip altfel. Iar în ceea

15 ce privește boala: n-am fi aproape ispitiți să ne întrebăm dacă, în general, nu ne putem dispensa de ea? Abia marea durere este ultima izbăvitoare a spiritului, în chip de propovăduitoare a mării suspiciuni, cea care face din orice u n x, un autentic, veritabil x, adică penultima literă dinaintea ultimei ... Abia marea durere, durerea aceea lungă și leneșă care nu se grăbește,

20 în care suntem cumva ca arși cu lemne verzi, ne silește pe noi, filozofii, să coborâm în ultimul nostru hău și să ne descotorosim de orice încredere, de orice blândețe, valoare, bunătate, moderație, în care, mai demult, ne-am pus poate omenia. Mă îndoiesc că o asemenea durere "îndreaptă" –; dar știu că ne f a c e m a i p r o f u n z i . Fie că învățăm să-i opunem mândria

25 noastră, sarcasmul nostru, puterea noastră de voință și facem asemeni indianului care, oricâte schingiuri ar îndura, se despăgubește pe socoteala schingiuitorului său prin malițiozitatea limbii lui; fie că ne retragem din fața durerii în acel nimic oriental – numit nirvana –, în muta, hieratica, surda abandonare de sine, uitare de sine, anulare de sine: ieși ca un alt om din

30 asemenea lungi și primejdioase exerciții de stăpânire de sine, cu câteva semne de întrebare în plus, cu, înainte de toate, v o i n ța de a întreba pe viitor mai mult, mai profund, mai riguros, mai dur, mai diabolic, mai calm decât întrebaseși până atunci. Încrederea în viață s-a dus: viața însăși a devenit p r o b l e m ă . – Să nu crezi cumva că, prin aceasta, a devenit careva

35 neapărat obscurantist! Chiar dragostea de viață mai este cu puțință, – doar că iubim altfel. Dragostea pentru o femeie este aceea care ne trezește îndoieli ... Fascinația oricărui lucru problematic, bucuria dată de x este însă prea mare la astfel de oameni mai spirituali, mai spiritualizați, pentru ca această bucurie să nu înghită iar și iar, ca o văpaie vie, orice neajuns al

problematicului, orice risc al incertitudinii, însăși gelozia celui ce iubește. Cunoaștem o fericire nouă ...

4

- În sfârșit, ca să nu rămână chintesența nespusă: din asemenea genuri, din asemenea bolire grea, chiar și din lunga boală a suspiciunii grele, revenim n o u - n ă s c u ț i , cu pielea schimbată, mai susceptibili, mai diabolici, cu un gust mai subțire pentru bucurie, cu un cer al gurii mai fin pentru toate lucrurile bune, cu niște simțuri mai dezmoțite, cu o a doua, mai periculoasă, inocență în bucurie, mai copilăroși totodată și de o sută de ori mai rafinați decât fuseserăm vreodată mai înainte. O, cât ne displace de-acum înainte plăcerea, plăcerea grosolană, apăsătoare, sumbră, așa cum o înțeleg, de obicei, amatorii de plăceri, "cultii" noștri, bogații și guvernanții noștri! Cât de diabolic ascultăm de-acum înainte marele târboi de bălci cu care "omul cult" și locuitorul marilor orașe se lasă violentat astăzi de artă, carte și muzică, întru "plăcerile spirituale", cu concursul suplimentar al unor băuturi spirtoase! Cum ne sparge urechile acum strigătul teatral al pasiunii, cât s-a înstrăinat de gustul nostru tot acest romantic tumult și talmeș-balmeș al simțurilor pe care plebea cultivată îl îndrăgește, dimpreună cu aspirațiile sale spre sublim, elevat, tulbure! Nu, dacă noi, convalescenții, mai avem cu adevărat nevoie de o artă, aceasta este o a l t ă artă – o artă zeflemitoare, ușoară, improvizată, dumnezeiesc de neperturbată, dumnezeiesc de artificială, care pâlpâie, ca o pară jucăușă, adânc într-un cer fără de nori! În primul rând: o artă pentru artiști, numai pentru artiști! Noi ne pricepem mai bine, în urma celor pătimite, la ceea ce este necesar mai întâi în a c e s t s c o p , seninătatea, o r i c e s e n i n ă ț a t e , prieteni! ne pricepem și ca artiști –: aș vrea s-o dovedesc. Noi știm astăzi prea bine un lucru, noi, inițiații: o, cum învățăm de-acum înainte să uităm bine, să n u știm bine, ca artiști! Iar în ceea ce privește viitorul nostru: nu cred că vom fi văzuți iarăși pe cărările acelor tineri egipteni care intimidază templele noaptea, îmbrățișează statuile și vor să dea la o parte vălul, să descopere, să prezinte într-o lumină vie absolut tot ce, din motive întemeiate, este ținut ascuns. Nu, acest prost gust, această voință de adevăr, de "adevăr cu orice preț", această sminteală adolescentină a iubirii de adevăr – ne repugnă: pentru aceasta suntem prea versați, prea serioși, prea voioși, prea arși, prea profunzi ... Nu mai credem că adevărul continuă să rămână adevăr, o dată ce i se smulg vălurile; am trăit destul ca să credem aceasta. Astăzi, pentru noi, trece drept o chestiune de decență faptul că n-am vrea să vedem totul despuiat, să ne implicăm în toate, să înțelegem și să "știm" totul. "Așa-i că Dumnezeu este peste tot?" a

întrebat-o o fetiță pe mama ei: "Dar gădesc necuviincios acest lucru" – un
semnal pentru filozofi! Ar trebui ținută la mai mare cinste p u d o a r e a c u
care natura s-a ascuns în dosul unor enigme și al unor pestrițe îndoieli. E
cumva adevărul o femeie care are motive pentru a nu lăsa să i se vadă
5 motivele? E cumva numele lui, pentru a vorbi grecește, Baubo? ... O, grecii
aceștia! Se pricepeau să t r ă i a s c ă : pentru aceasta e nevoie să rămâi
curajos la suprafață, la cută, la piele, să adori aparența, să crezi în forme, în
tonuri, în cuvinte, în întregul Olimp al aparenței! Grecii aceștia erau superficiali
– d i n p r o f u n z i m e ! Și oare nu ne întoarcem tocmai la aceasta, noi,
10 cutezătorii spiritului, care am escaladat cel mai înalt și mai primejdios pisc
al gândirii actuale și am privit de acolo de jur împrejur, care am p r i v i t î n
j o s de acolo? Nu suntem oare tocmai în această privință – greci? Adoratori
ai formelor, ai tonurilor, ai cuvintelor? Tocmai de aceea – artiști?

R u t a , lângă Genova,
15 în toamna lui 1886

"Glumă, viclenie și răzbunare"

Preludiu în rime germane

1

Invitație

5 Hai, mâncăi, gustați din hrană!
 Măine-o să vă pară mană,
 Iar poimăine, fruct de soi!
 Veți mai vrea, – așa le-mbie
 10 Șapte lucruri vechi azi mie
 Pe-alte șapte țafne noi.

2

Fericirea mea

De când am obosit căutând,
 Găsesc de toate cele.
 15 De când m-a-ntâmpinat un vânt,
 Îmi suflă toate-n vele.

3

Neînfricat

20 Sapă, sapă unde zaci!
 Jos, în groapă,-i apă!
 Las' să strige cei posaci:
 "Iadu-i doar – în groapă!"

4

Dialog

25 A. Fui bolnav? Mi-e mult mai bine?
 Cine s-a-ngrijit de mine?
 Toate le-am uitat frumos!

B. Cred c-abia acum ți-e bine:
Cine uită-i sănătos.

5

Celor virtuoși

5 Și-ale virtuțile noastre-o să fie iuți de picioare:
Ca versurile lui Homer trebuie să vină și să plece!

6

Înțelepciunea lumii

10 Nu sta pe șesuri, jos!
Prea sus iar bine nu-i!
Pământu-i mai frumos
Când pân' la mijloc sui!

7

Vademecum – vadetecum*

15 Mă iei de-a-ntregul ca model,
În toate mă urmezi fidel?
Doar ție să-ți rămâi fidel: –
Așa-mi urmezi – încetine!

8

La a treia năpârlire

20 Cojita piele mi-a plesnit,
Un șarpe-n mine,-acuma,
Oricât pământ a mistuit,
Poftește iarăși huma.

*În lat. în text: "Mergi cu mine – mergi cu tine" (n.t.).

Supt pietre iată-mă flămând,
Șerpiu prin iarba mare,
Pe tine să te-nghit, pământ,
A șarpelui mâncare!

5
9
Trandafirii mei

Fericirea-mi – Fericirii
Face loc – da, Fericirii!
Vreți să-mi rupeți trandafirii?

10
Printre stânci veți sta la pândă,
Printre spini, fără izbândă
Și cu mâna sângerândă!

Fericirea-mi știe-orânda
Tachinării și-uneltirii! –
15 Vreți să-mi rupeți trandafirii?

10
Disprețuitorul

Dacă-mi cade mult din mână,
Vouă a dispreț vă pare.
20 Doar când bei din cupa plină
O să-ți cadă mult din mână –,
N-osândiți deci vinul tare.

11
Sentința zice

25 Crud și blând, mojit și fin,
Murdar și pur, intim și străin,
De proști și de înțelepți cămin:

Din toate-acestea sunt puțin,
Porc și hulub, șarpe hain!

12

Unui iubitor de lumină

5

Ca ochi și gând să nu se-adumbre,
Chiar după soare fugi sub umbre!

13

Pentru un balerin

10

Polei fin
Prilej divin
Pentru abilul balerin.

14

Integrul

15

Mai bine dușmăanii dintr-o bucată
Oricât pământ a mistuit,

15

Rugină

Rugina-i bună: de ești ascuțit,
"Prea tânăr e!" ți-auzi neconținut.

20

16

În sus

"Cum oare mai bine pe culmi m-aș sui?"
Te urcă, nu te mai gândi!

17

Deviza celui puternic

Nu cerși! Iar plânsul tacă!
Ia, te rog, mereu înșfacă!

5

18

Suflete strâmte

Suflete strâmte-mi displac;
Nici Rău, nici Bine aici nu-ncap.

10

19

Seducătorul fără voie

O vorbă goală-n glumă arunca –
Și o femeie totuși se prindea.

20

De cumpănit

15

Un dublu chin poți suporta mai bine
Ca unul singur: vrei să-ncerci cum vine?

21

Împotriva îngâmfării

20

Nu te umfla: un ghimpe mic
Ajunge să devii nimic.

22

Bărbatul și femeia

"Răpește-ți fata care te-a pătruns!" –
Gând de bărbat; femeia-și ia pe-ascuns.

23

Interpretare

De mă dezvălui, eu mă-nvăluiesc:
Nu pot să-mi fiu un interpret firesc.
Doar cine-și suie propriul drum mereu
Va lumina aprins și chipul meu.

24

Leacul pesimistului

Te plângi că nu-i bun ce-ai mâncat?
Amice, iară vechea toană?
Tot scuipi și-o ții într-o dojană –
Răbdarea mea s-a terminat.
Ascultă-mi sfatul! Fii bărbat
Și-nghite-o broască dolofană,
Rapid, fără-a clipi din geană! –
Ți-ajută mult la digerat!

25

Rugă minte

La mulți le pot citi în gând,
Dar nu știu însumi cine sunt!
Mi-e ochiul prea apropiat –
Nu-s ce observ și-am observat.
Mi-aș folosi cu mult mai bine,
De-aș sta mai depărtat de mine.
Nu ca dușman al meu, e drept!
Departe-i cel mai drag adept –
Dar între noi – mijloc cuminte!
Ghiciți aprinsa-mi rugămintă?

26

Tăria mea

Am de urcat din treaptă-n treaptă,
Iar glasul sus vi se îndreaptă:

"Ca piatra ești; noi tot așa?" –
Am de urcat din treaptă-n treaptă,
Și treaptă nimeni nu s-ar vrea.

27

Drumețul

"Doar hău și liniști! Nici un drum în zare!" –
Așa ai vrut! Nu ți-ai dorit cărare!
Curaj, drumețule! Fii netemut!
De crezi tu în primejdii – ești pierdut.

28

Consolare pentru începător

Țânc jîmbat – ce speriat e,
Prin ocol, de porci icnind!
Doar să plângă, asta poate –
Oare-l veți vedea umblând?
Ne-nfricat! Și, după toate,
Îl vedeți chiar dănțuind!
Iată-l copăcel, nu cade,
O să stea și-n cap curând.

29

Egoism de stea

De nu mi-aș da mereu ocol,
Ca polobocu-n rostogol,
M-aș ține, fără-a mă aprinde,
Tot după soarele fierbinte?

30

Aproapele

Aproapele nu-l țin aproape:
Pe culmi cu el! Departe scape!
Altfel, sub steaua-mi cum încape? –

31

Sfântul travestit

Fericirea-ți să nu doară,
Vai! drăcescul te-nfășoară,
Haz drăcesc, drăcesc veșmânt.
Dar în van! Răzbate-afară
Din privirea-ți harul sfânt!

32

Robul

A. El stă și-ascultă: ce-l pătrunde?
Ce-i zbârnâie-n urechi? De unde?
Ce forță l-o fi doborât?
B. Ca toți ce-n lanțuri s-au târât,
Aude-un zornăit – oriunde.

33

Singuraticul

Detest și stăpânirea, și-ascultarea.
Supunerea? O, nu! Nici – dominarea!
Cel ce de sine nu se teme nu-nspăimântă:
Cel ce-nspăimântă doar conduce bine.
Eu deci detest să mă conduc pe mine!
Ca fiarele din mări și codri, iacă,
Îmi place să mă pierd câte oleacă,
Să mă încuib în rătăciri și-n vise
Și să mă-ndemn acas' din zări deschise,
Să fiu eu însumi ațâțat – de mine.

34

Seneca et hoc genus omne*

5

Își scriu și scriu teribil de-n-
țelepte fleacuri varii,
De parcă primum scribere,
Deinde philosophari**.

35

Gheață

10

Gheață mai produc, o, da! –
La digestie priește!
Gheața-mi v-ar plăcea, firește,
De-ați avea ce digera!

36

Scrieri din tinerețe

15

Ști'nța de la a la o
Îmi suna aicea mult!
Nu-mi mai sună azi, oho!
Doar eternul a! și o!
Al juneții-l mai ascult.

20

37

Prudență

25

Pe aici nu-i bine pentru călători;
De-ai spirit, fii prudent de două ori!
Te-atrag și te iubesc – te toacă lent:
Sunt spirite –: dar spiritul-i absent!

*În lat. în text: "Seneca și toată stirpea aceasta"; cf. 12 [224] (n.t.).

**În lat. în text: "mai întâi să scriem, apoi să filozofăm" (n.t.).

38

Cuviosul grăiește

Ne-adoră Domnul, fi' n d c ă ne-a creat! –
“Ba, omul l-a creat pe el!” – zic doctîii.
Și-atunci, să nu adore ce-a creat?
Creîndu-l, iar să-l nege, să-l dea morții?
Cam șchioapătă, Satana s-a băgat.

39

Vara

Cu chipul în sudori scăldat,
Să ne-nfruptăm din pâne?
Nimic să nu-mbuci asudat,
Știu doctori să ne-nfrâne.
Clipește Sirius frământat:
Ce-nseamnă focu-i, chinul?
Cu chipul în sudori scăldat,
Să bem, prieteni, vinul!

40

Fără pizmă

El nu-i pzmaș: de-aceea îl cinstiți?
El nici nu vede cât îl prețuiți;
Cu ochi de vultur cată-n zări albastre,
Nici nu vă vede! – vede astre, astre!

41

Heraclitism

Lupta doar aduce
Pe pământ noroc!
Da, frății de cruce
Nasc sub fum și foc!
Prieteni ce se cheamă?

Frați – la greu sărind;
În război – de-o seamă;
Nesupuși – murind!

42

5 Principiul celor ultrarafinați

Mai curând tiptil s-o iei,
Nu pe labe late!
Mai curând prin borți de chei,
Nu prin uși căscate!

43

10 Îndemn

La faimă te gândești vrăjit?
Să știi urmarea:
Să-ți uiți la vreme, nesilit,
15 Onoarea!

44

 Profundul

Eu – căutător? Vorbiți prostii! –
Sunt numai g r e u – ca plumbul sunt!
20 Tot cad și nu mă pot opri,
Până nu dau de fund!

45

 P e v e c i

“Vin azi, căci azi e de venit” –
Gândește cel pe veci sosit.
Nu-i pasă de cel cusurgiu:
25 “Vii prea curând! Vii prea târziu!”

46

Gândurile celor osteniți

Ei au pe soare-o ură sumbră;
Și cred că pomii-s pentru – umbră!

5

47

A p u s

“Apune, scapătă” – zvârliți noroi;
De fapt, el se coboară jos, la voi!

10

Extazu-i deveni amărăciune,
Lumina-i beznei voastre se supune.

48

Împotriva legilor

15

De azi mi-atână la grumaz,
De-un șnur, ceasornicul cel treaz:
De azi cocoșii amuțesc,
Iar sori și umbre-ncremenesc,
Și tot ce timpul mi-a vestit
E orb, e mut și asurzit: –
Natura nu mai prinde glas
La vreun tic-tac de legi și ceas.

20

49

Înțeleptul grăiește

25

Străin poporului, dar lui spre bine,
Ba nor, ba soare, calea îmi voi ține –
Și ne-ncetat mai sus de sine!

50

Pierzându-și capul

5 Ea are spirit – unde l-a aflat?
Plăcând-o, și-l pieduse vreun bărbat.
Ce cap avu pân' la poveste-aceea:
Dar dracul i l-a luat – ba nu! femeia!

51

Dorințe pioase

10 "Orice cheie ca un fum
Să se risipească,
Doar șperaclele de-acum
Să se-nvârtă-n broască!"
Astfel judecă acei
Care sunt doar – false chei.

52

A scrie cu piciorul

15 Nu vreau să scriu cu mâna doar:
Piciorul mi-e și el pisar.
Aleargă liber și vioi,
20 Ba peste câmp, ba peste foi.

53

"Omenesc, prea omenesc"
O carte

25 Sfioasă, tristă îndărăt privind,
În viitor, în tine doar crezând:
O, pasăre, ca vulturii ești tu?
Ești mirele Minervei, Bu-hu-hu?

54

Cititorului meu

Un bun stomac și strașnice măsele –
Eu ți-aș dori!
De mistui paginile mele,
Atunci precis ne-om potrivi!

55

Pictorul realist

"Fidel naturii-n tot ce are ea!" –
Dar cum s-o-nceapă: când pe pânză va-n căpea?
Imensă-i orice palmă de pământ! –
Din ea, ce-i e pe plac îl vezi pictând.
Și ce-i pe plac? Ce poate el picta!

56

Vanitate de poet

Dați-mi clei: am istețime
Lemnul să-l găsesc oricând!
Sens să da-i la patru rime
Fără sens – nu-i țel de rând!

57

Rafinament

Mi-ar fi drag și mi-aș alege,
De-aș scăpa destinului,
Un locșor în rai pe lege:
Mai curând – la poarta lui!

58

Nasul strâmb

5

Înfumurat se uită-n zări
Ăst nas ce tot se umflă-n nări –
De-aceea-n față se răstorn
Licornii ăștia fără corn!
Mereu se-alătură în timp:
Trufia și cu nasul strâmb.

59

10

Penița scârțâie

15

Penița scârțâie: infern!
Sunt condamnat la scârțâială? –
Iau călimara și aștern
Puhoaie repezi de cerneală.
Umflat li-e cursul și răzleț!
Mă bucur cum îl fac să crească!
E dept, mi-e scrisul neciteț –
Dar cine cată să-l citească?

60

20

Oameni superiori

Pe cel ce urcă – se cuvine
Să-l lauzi! De sus însă el vine!
Lui laudele-i rămân străine,
De soi alpin e!

25

61

Scepticul grăiește

Ești la mijloc de drum,
Se-nvârte-arătătorul și ce mic
Ți-e sufletul! Nebun

5

Colindă, caută-n van – ezit-un pic?
 Ești la mijlóc de drum:
 Ce rătăcirii și chin de mucenic!
 Ce cauți? Și la ce bun? – –
 Chiar asta caut – motiv și alt nimic!

62

Ecce homo *

10

Da! Din ce mă trag știi bine!
 Foc nepotolit e-n mine
 Și mă mistui în văpăi.
 Tot ce-apuc se schimbă-n pară,
 Ce slobód e scrumul doară:
 Cert, sunt numai vâlvătăi.

15

63

Morală de stea

Sortită unui drum, o! stea,
 Ce te privește bezna grea?

Prin vremea asta să scânteie!
 Departe de mizeria ei!

20

De lumi îndepărtate ții:
 Prin milă, vei păcătui!

Un singur ordin: pură fii!

*În lat. în text (n.t.).

Cartea întâi

1

Propovăduitorii scopului existenței. – Mă pot uita la oameni cu o privire favorabilă sau rea, întotdeauna îi găsesc, pe toți și pe
5 fiecare în parte mai ales, înhămați la o treabă: să facă ceea ce servește la conservarea speciei umane. Și aceasta, adevărat, nu dintr-un sentiment de iubire pentru această specie, ci pur și simplu fiindcă nimic nu este în ei mai vechi, mai puternic, mai neînduplecat, mai invincibil decât acel instinct, – întrucât acest instinct este însăși e s e n ț a naturii noastre și a turmei noastre.
10 Deși ne-am deprins a-i categorisi destul de repede și de net, cu miopia obișnuită la cinci pași, pe semenii noștri în oameni folositori și dăunători, buni și răi, la un calcul sumar, la o reflecție mai îndelungată asupra totalului, ne pierdem încrederea în această ordonare și categorisire și, până la urmă, o lăsăm baltă. Până și cel mai dăunător om s-ar putea să aibă încă șansa
15 de a fi cel mai folositor în privința conservării speciei; căci întreține la el sau, prin acțiunea lui, la alții instincte fără de care omenirea de mult ar fi moleșită sau putredă. Ura, satisfacția pe care ți-o dă necazul altuia, rapacitatea și setea de putere și tot ce este numit de obicei rău: țin de uimitoarea economie a conservării speciei, fiește, o economie costisitoare, risipitoare și, în an-
20 samblu, extrem de prostească: – dar care a conservat până acum, î n t r - o m ă s u r ă c o n f i r m a t ă , neamul nostru. Nu mai știu dacă tu, iubite semen și aproape al meu, p o ț i trăi, în general, în defavoarea speciei, deci "irațional" și "rău"; ceea ce ar fi putut dăuna speciei a pierit, poate, cu mii de ani în urmă și ține azi de lucrurile care nici lui Dumnezeu nu-i mai sunt cu
25 puțință. Lasă-te în voia celor mai bune sau a celor mai rele pofte ale tale și înainte de toate: piei! – și într-un caz, și într-altul, ești cumva, probabil, tot promotorul și binefăcătorul omenirii și poți să-ți menții după aceea elogiatorii – și tot așa hulitorii! Dar n-o să-l găsești niciodată pe cel ce ar ști să-și bată joc pe cinste de tine, ca individ, chiar și sub latura ta cea mai bună, pe cel
30 ce ar putea să te facă să-ți simți nemărginita mizerie de muscă și de broască într-atât, încât acest lucru să fie cât de cât adevărat! A râde de tine însuși cum ar trebui să râzi ca să râzi d i n a d â n c u l î n t r e g u l u i a d e v ă r , – pentru aceasta, cei mai buni n-aveau până acum suficient simț al adevărului, iar cei mai înzestrați aveau mult prea puțin geniu! Mai există poate și pentru
35 răs un viitor! Atunci când omenirea se va fi pătruns de principiul "specia este totul, unul este mereu niciunul", iar accesul la această ultimă eliberare

și iresponsabilitate îi va fi permis oricui și oricând. Poate că atunci râsul se va fi aliat cu înțelepciunea, poate că atunci va mai fi doar "știință veselă". Deocamdată, lucrurile sunt încă total diferite, deocamdată, comedia existenței încă n-a "devenit conștientă" de sine însăși, deocamdată mai

5 este vremea tragediei, vremea moralei și a religiilor. Ce înseamnă noua și constanta apariție a acelor fondatori de morale și de religii, a acelor inițiatori ai luptei pentru respectul moralei, a acelor propovăduitori ai remușcărilor și ai războaielor religioase? Ce înseamnă acești eroi pe această scenă? Căci până acum aceștia au fost eroii ei, iar tot restul, uneori singurul lucru vizibil

10 și prea apropiat, n-a servit decât la pregătirea acestor eroi, fie ca mașinărie și culise, fie în rolul unor confidenți și camerişti. (Poetii, de exemplu, au fost mereu cameriştii unei morale oarecare.) – Se înțelege de la sine că și acești tragedieni lucrează în interesul speciei, chiar dacă vor să creadă că lucrează în interesul Domnului și ca mesageri ai Domnului. Și ei, susținând

15 credința în viață, susțin viața speciei. "Merită să trăiești – așa clamează fiecare dintre ei –, e ceva de această viață, viața are ceva în spatele ei, dedesubtul ei, luați aminte!" Instinctul acela care-i stăpânește deopotrivă pe oamenii cei mai de seamă și pe cei mai de rând, instinctul de conservare a speciei, răbufnește din când în când ca rațiune și pasiune a spiritului ei;

20 el are atunci în juru-i un alai strălucitor de temeieri și vrea din toată puterea să facă uitat faptul că, în fond, este impuls, instinct, sminteală, netemeinicie. Viața trebuie iubită, în definitiv! Omul trebuie să se susțină pe sine și pe aproapele său, în definitiv! Și cum s-or numi și se vor mai numi în viitor toți acești trebuie și în definitiv! Pentru ca tot ce se-ntâmplă cu

25 necesitate și în permanență, de la sine și fără nici un scop, să pară făcut de acum ca urmare a unui scop și să-i intre omului în cap ca rațiune și ultimă poruncă, – apare moralistul, ca propovăduitor al scopului existenței; născoceste o a doua și altă existență și o scoate pe aceasta veche și banală, prin intermediul noii sale mecanici, din vechile și banalele ei tâțâni. Da!

30 el nu vrea cu nici un chip să râde de existență, nici de noi, – nici de ei; pentru el, un ins este întotdeauna un ins, ceva prim și ultim și neobișnuit, pentru el nu există specie, sume, zerouri. Oricât de absurde și exaltate ar fi născocirile și aprecierile sale, oricât ar nesocoti mersul naturii și i-ar nega rigorile: – și toate eticile au fost până acum absurde și nenaturale până

35 într-atât, încât oricare dintre ele ar fi dus omenirea la pieire, dacă ar fi pus stăpânire pe ea – la urma urmelor! de fiecare dată când "eroul" apărea pe scenă, se ajungea la ceva nou, la replica înfiorătoare a râsului, acea zguduire profundă a multor indivizi la gândul: "Da, merită să trăiești! da, merit să trăiesc!" – viața și eu și tu și noi toți am devenit iarăși interese a nărilor

pentru alții pentru câțva timp. – Nu se poate tăgădui că, p e m u l t ă v r e m e ,
 râsul și rațiunea și natura au devenit până acum stăpâni pe fiecare dintre
 acești mari teleologi: scurta tragedie se transforma și regresa mereu până
 la urmă în eterna comedie a existenței, iar "valurile nenumăratelor hohote
 5 de râs" – pentru a folosi cuvintele lui Eschil – mai trebuie să-l măture în cele
 din urmă și pe cel mai mare dintre acești tragedieni. Dar, cu tot acest râs
 corectiv, natura omenească a fost modificată în ansamblu de această apariție
 mereu nouă a respectivilor propovăduitori ai scopului existenței, – ea are
 acum cu o nevoie mai mult, tocmai nevoia de apariția mereu nouă a unor
 10 astfel de propovăduitori și propovăduiri ale "scopului". Omul a devenit încetul
 cu încetul un animal fabulos care are de îndeplinit o condiție a existenței în
 plus față de oricare alt animal: omul t r e b u i e să creadă din vreme-n vreme
 că știe d e c e există, specia lui nu se poate dezvolta fără o încredere
 periodică în viață! Fără a crede în rațiunea d i n v i a ț ă ! Și neamul
 15 omenesc va tot decreta din vreme-n vreme: "Există ceva de care nu mai ai
 absolut nici un drept să râzi!" Iar cel mai precaut prieten al oamenilor va
 adăuga: "Nu numai râsul și știința veselă, ci și tragicul cu toată sublima lui
 absurditate face parte dintre mijloacele și imperativele conservării speciei!"
 – Și, așadar! Așadar! Așadar! O, mă-nțelegeți, fraților? Înțelegeți această
 20 nouă lege a fluxului și refluxului? Și noi avem vremea noastră!

2

Conștiința intelectuală. – Repet mereu aceeași experiență
 și tot așa mă contrariază de fiecare dată, nu-mi vine să-mi cred ochilor,
 deși văd lucrurile de la o poștă: m a r i i m a j o r i t ă ț i î i l i p s e ș t e
 25 c o n ș t i i n ț a i n t e l e c t u a l ă ; ba chiar am avut adeseori impresia că,
 pretinzând așa ceva, te trezești singur ca-n pustiu în cele mai populate
 orașe. Toți te privesc cu ochi străini și cumpănesc mai departe lucrurile,
 numindu-l pe unul bun, iar pe altul rău; niciunui nu-i crapă obrazul de
 rușine, dacă lași să se întrevadă că aceste greutăți nu sunt omologate, –
 30 nici nu se ridică nimeni împotriva ta: eventual se face haz pe socoteala
 îndoielii tale. Vreau să spun: m a r e a m a j o r i t a t e nu găsește reprobabil
 să creadă cutare sau cutare lucru și să trăiască potrivit acestuia, fără a fi
 fost dinainte conștient de ultimele și cele mai sigure argumente pro și contra
 și fără a-și da măcar osteneala să caute ulterior asemenea argumente, –
 35 cei mai înzestrați bărbați și cele mai nobile femei continuă să facă parte din
 această "majoritate". Dar ce reprezintă pentru mine mărinimia, finețea și
 geniul, dacă omul cu aceste virtuți admite la el sentimente moleșite în felul
 de a crede și a judeca, dacă j i n d u i r e a d u p ă c e r t i t u d i n e n u-

privește ca dorința cea mai intimă și ca nevoia cea mai profundă, – ca lucrul ce-i deosebește pe oamenii superiori de cei inferiori! Am întâlnit la anumiți evlavioși o ură față de rațiune și i-am iubit pentru asta: așa cel puțin continuă să se trădeze totuși conștiința intelectuală vinovată! Însă a sta în sânul
 5 acestei rerum concordia discors* și al întregii incertitudini și ambiguități miraculoase și a n u î n t r e b a , a n u t r e m u r a d e d o r i n ța n e s t ă p ă n i ță și de plăcerea de a întreba, nici măcar a-l urî pe cel ce întreabă, poate chiar a mai și muri de răs pe seama lui – iată ce percep eu ca r e p r o b a b i l , iar această percepție este cea pe care o caut mai întâi la oricine: – nu știu ce
 10 obsesie mă convinge întruna că orice om are, ca om, această percepție. Este felul meu de a comite o nedreptate.

3

N o b i l ș i d e r ă n d . – Naturilor de rând, toate sentimentele nobile, generoase le apar ca nelalocul lor și, de aceea, întâi și-ntâi, ca neplauzibile:
 15 ele fac cu ochiul atunci când aud de așa ceva și par a voi să spună < > **
 "De-aici o să iasă neapărat ceva câștig, nu putem vedea prin toți pereții": – sunt suspicioase față de cel nobil, ca și când acesta și-ar căuta câștigul prin șiretlicuri. Dacă se conving de-a binelea de absența unor intenții și profituri meschine, atunci omul nobil trece pentru ei drept un specimen de
 20 nebun: îl disprețuiesc în bucuria lui și fac haz de strălucirea ochilor săi.
 "Cum ne putem bucura să fim în pierdere, cum putem vrea să ajungem cu ochii deschiși într-o situație dezavantajoasă? Trebuie că vreo boală a minții stă în legătură cu simțirea nobilă" – așa gândesc ele și privesc cu desconsiderare în acest caz: precum desconsideră bucuria pe care
 25 nebunului i-o procură ideile sale fixe. Natura de rând excelează prin aceea că nu-și pierde nici o clipă din vedere câștigul și că această obsesie a scopului și a câștigului este chiar mai puternică decât cele mai puternice instincte din ea: a n u t e l ă s ă î n d e m n a t d e a c e l e i n s t i n c t e l a a c t e n e l a l o c u l l o r – iată înțelepciunea și orgoliul ei. Comparativ cu ea, natura superioară
 30 este aceea m a i i r a ți o n a l ă : – căci omul nobil, generos, devotat este doborât într-adevăr de instinctele sale și, în cele mai bune momente ale sale, rațiunea lui f a c e o p a u z ă . Un animal care-și ocrotește puii cu riscul vieții sau își urmează femela chiar și în moarte în perioada rutului nu se gândește la pericol și la moarte, rațiunea lui face, de asemenea, o pauză,
 35 fiindcă este stăpânit cu totul de bucuria dată de progenitura sa ori de femelă

*În lat. în text: "unitatea (armonia) contrariilor" (Horațiu, Ep. I 12, 19) (n.t.).

**Întregirea noastră (n.t.).

și de frica de a-i fi răpită această bucurie; se prostește mai mult decât este de obicei, asemeni celui nobil și generos. Acesta posedă câteva sentimente de plăcere și de neplăcere de o asemenea intensitate, încât intelectul trebuie să amuțească în fața lor sau să consimtă a le sluji: la asemenea ființe, 5 inima ia atunci locul capului și, din acea clipă, vorbim de "pasiune". (Când și când survine, ce-i drept, și contrariul și are loc oarecum "întoarcerea pasiunii", bunăoară la Fontenelle, căruia cineva i-a pus odată mâna pe inimă și i-a zis: "Ceea ce ai dumneata aici, preaiubitule, este tot creier.") Lipsa de rațiune sau rațiunea piezișă a pasiunii este aceea pe care insul 10 de rând o disprețuiește la cel nobil, mai ales când aceasta vizează obiecte a căror valoare îi pare a fi total fantastică și arbitrară. Se supără pe acela care se lasă robit pântecelui, totuși înțelege seducția care face aici pe tiranul; dar nu înțelege, de exemplu, cum ne putem pune în joc sănătatea și onoarea de dragul pasiunii pentru cunoaștere. Gustul naturii superioare se îndreaptă 15 spre excepții, spre lucruri care, în mod obișnuit, te lasă rece și par a nu avea nici un farmec; natura superioară are o măsură de valoare singulară. Totodată, ea are convingerea, de obicei, că, în idiosincrasia gustului ei, nu posedă o măsură de valoare singulară, mai degrabă își evaluează valorile și nonvalorile ca valori și nonvalori general valabile și eșuează astfel în 20 îninteligibil și impracticabil. Foarte rar când o natură superioară mai păstrează atâta rațiune, încât să-i înțeleagă și să-i trateze pe oamenii obișnuiți ca atare: de cele mai multe ori, ea crede în pasiunea sa văzută ca pasiune tănuțită a tuturor și tocmai în această credință este ea plină de ardoare și de elocvență. Dacă asemenea oameni de excepție nu se simt 25 acum ei înșiși excepții, cum să le-nțeleagă vreodată pe naturile de rând și să poată aprecia rezonabil regula? – și așa se face că și ei vorbesc de prostia, zădărnicia și himerele omenirii, plini de mirare cât de absurd este mersul lumii și de ce aceasta nu ia partea acelor lucruri care "îi sunt de trebuință". – Iată veșnica nedreptate comisă de cei nobili.

30

4

Ceea ce conservă specia. – Spiritele cele mai puternice și mai rele au dus până acum cel mai mult omenirea înainte: ele au aprins mereu și mereu pasiunile care adormiseră – orice societate ordonată narcotizează pasiunile –, au trezit mereu și mereu simțul comparației, al 35 opoziției, al plăcerii pentru nou, riscant, nemaiîncercat, i-au constrâns pe oameni să contrapună opinii, să contrapună modele. De cele mai multe ori cu armele, prin desființarea pietrelor de hotar, prin impietăți: dar și prin noi religii și morale! În fiecare propovăduitor și predicator al nouului se află

aceeași "răutate" – care-i face faimă proastă unui cuceritor, chiar dacă se exprimă mai rafinat, chiar dacă nu pune imediat în mișcare mușchii și, tocmai de aceea, nici nu strică așa de mult reputația! Noul este însă în orice condiții r ă u l , în chip de ceva ce vrea să cucerească, să răstoarne

5 vechile pietre de hotar și vechile culte; și doar vechiul este lucrul bun! Oamenii buni ai fiecărei epoci sunt aceia care îngroapă sub brazdă vechile idei și le fac să rodească, agricultorii spiritului. Dar, până la urmă, orice pământ secătuiește, iar brăzdarul răului trebuie să vină iar și iar. – Există acum o erezie radicală a moralei, foarte celebrată mai cu seamă în Anglia: după ea,

10 judecățile "bun" și "rău" sunt acumularea experiențelor în legătură cu "la locul lui" și "nelalocul lui"; după ea, noțiunea de bun echivalează cu ceea ce conservă specia, cea de rău însă cu ceea ce dăunează speciei. În realitate însă, instinctele rele sunt la locul lor, conservatoare ale speciei și indispensabile în aceeași măsură ca și cele bune: – doar funcția lor este

15 una diferită.

5

Datorii necondiționate. – Toți oamenii care simt necesitatea celor mai puternice cuvinte și tonuri, a celor mai elocvente gesturi și atitudini, pentru a produce în t r - a d e v ă r efect, politicieni revoluționari, socialiști,

20 predicatori ai pocăinței cu sau fără creștinism, pentru care nu pot exista succese parțiale: toți aceștia vorbesc despre "datorii", și, desigur, întotdeauna despre datorii cu caracter necondiționat – fără acestea n-ar avea nici un drept la marele lor patos: lucru pe care-l știu foarte bine! Astfel, ei se cramponează de niște filozofii ale moralei care predică vreun imperativ

25 categoric oarecare sau ingurgitează o bună halcă de religie, cum a făcut, de exemplu, Mazzini. Întrucât vor ca lumea să aibă necondiționat încredere în ei, au nevoie, în primul rând, să se încreadă ei înșiși necondiționat în ei, pe baza vreunui comandament oarecare, ultim, indiscutabil și superior în sine, ai cărui slujitori și instrumente ar dori să se simtă și să se dea ca

30 atare. Aici îi avem pe cei mai naturali și, de obicei, foarte influenți adversari ai Luminismului și ai scepticismului moral: dar aceștia sunt rari. Dimpotrivă, există o clasă foarte cuprinzătoare a acestor adversari peste tot unde interesul propovăduiește supunerea, în vreme ce reputația și onoarea par a interzice supunerea. Celui ce se simte umilit la gândul de a fi

35 i n s t r u m e n t u l unui principe sau al unui partid și al unei secte sau chiar al unei puteri financiare, bunăoară în calitate de descendent al unei vechi familii mândre, dar tocmai acest instrument vrea să fie sau trebuie să fie în fața lui și în public, acelaia îi sunt de trebuință principii patetice, pe care să

le poată avea în orice moment pe buze: – principii ale unei obligații necondiționate, pe care să le putem accepta și demonstra că le acceptăm fără nici o rușine. Orice servilitate mai rafinată se agață de imperativul categoric și este dușmanul de moarte al acelora care vor să deposeze datoria de caracterul ei necondiționat: așa le-o cere buna-cuviință, și nu numai buna-cuviință.

6

Pierdere de demnitate. – Meditația și-a pierdut orice demnitate a formei, am făcut din ceremoniosul și solemnitatea meditării o bătaie de joc și n-am mai suporta un înțelept de stil vechi. Noi gândim prea repede, pe drum, în plin mers și în toiul afacerilor de tot felul, chiar dacă ne gândim la ce-i mai serios; n-avem nevoie de multă pregătire, nici chiar de cine știe ce liniște: – e ca și când am avea în cap o mașină huruind întruna, care continuă să lucreze chiar și în cele mai neprielnice împrejurări. Odinioară se observa la cineva că era pe punctul de a gândi – era, neîndoielnic, excepția! –, că acum era pe punctul de a deveni mai înțelept și se aștepta la o idee: își compunea o mină ca pentru o rugăciune și se oprea din mers; ba chiar stătea ore-n șir nemișcat în stradă, când îi "venea" ideea – într-unul sau în două picioare. Așa o cerea "dignitatea situației!"

7

Ceva pentru laborioși. – Cine vrea să facă acum un studiu din chestiunile morale își deschide un vast câmp de lucru. Toate genurile de pasiuni trebuie analizate metodic și fiecare în parte, urmărite fiecare în parte prin timpuri, la popoare, la indivizi mari și mici; întreaga lor rațiune și toate evaluările lor și clarificările lucrurilor trebuie puse în lumină! Tot ce a dat culoare existenței nu are încă o istorie până acum: sau unde ar exista o istorie a iubirii, a lăcomiei, a pizmei, a conștiinței, a pietății, a cruzimii? Chiar și o istorie comparativă a dreptului sau măcar a pedepsei lipsește până acum cu desăvârșire. Au făcut oare vreodată obiectul cercetării diferite împărțire a zilei, consecințele unei statorniciri regulate a muncii, a sărbătorii și a odihnei? Cunoaștem oare efectele morale ale mijloacelor de trai? Există o filozofie a alimentației? (Tărăboiul care se face mereu și mereu pentru și împotriva vegetarianismului probează deja că nu există încă o asemenea filozofie!) Oare s-au cules deja experiențele privitoare la viața în colectivități, de exemplu experiențele mănăstirilor? Dialectica prieteniei și a căsătoriei a fost deja expusă? Moravurile învățaților, ale neguțătorilor, ale artiștilor, ale meșteșugarilor – și-au găsit deja gânditorii? Atâtea așteaptă să reflectăm

la ele! Oare tot ce oamenii au considerat până acum ca fiind "condiții de existență" și toată rațiunea, pasiunea și superstiția generate de această considerare – au fost deja investigate până la capăt? Numai observarea dezvoltării diferite pe care instinctele omenești au avut-o și ar mai putea-o
 5 avea, potrivit diverselor climate morale, dă deja prea mult de lucru chiar celor mai laborioși; e nevoie de generații întregi și de generații de învățați care să lucreze împreună după un plan, pentru a epuiza aici punctele de vedere și materialul. Același lucru este valabil despre lămurirea motivelor diversității climatului moral ("de ce luminează aici acest soare al unei
 10 judecăți morale fundamentale și al unui etalon de valori morale cardinale – iar acolo acela?"). Și iarăși se cere un nou efort care să determine caracterul eronat al tuturor acestor motive și întreaga substanță a judecății morale de până acum. Presupunând că toate aceste eforturi s-ar face, ar apărea în prim-plan cea mai delicată dintre toate întrebările, aceea dacă știința este
 15 în stare să dea obiective pentru o acțiune, după ce a probat că poate depozita de obiective și le poate distruge – și atunci ar fi bine venită o experimentare care să poată satisface orice fel de eroism, o experimentare pe durata mai multor veacuri, care să poată pune în umbră toate marile eforturi și sacrificii ale istoriei precedente. Până acum, știința nu și-a ridicat
 20 încă edificiile ciclopice; va veni vremea și pentru ele.

8

Virtuți inconstiente. – Toate calitățile de care este conștient un om – și mai cu seamă dacă le presupune pregnanța și evidența și pentru
 anturajul său – se supun cu totul altor legi decât acele calități care-i sunt
 25 necunoscute sau prost cunoscute și care, prin finețea lor, îi scapă din vedere și unui observator mai fin și știu să se ascundă ca în neant. Așa stau lucrurile cu sculpturile fine de pe solzii reptilelor: ar fi o eroare să bănuim în ele o podoabă sau o armă – căci se văd numai la microscop, deci cu ochi artificial acuți, așa cum niște animale asemănătoare, pentru care ele ar
 30 trebui să însemne vreo podoabă sau vreo armă, nu-i posedă! Calitățile noastre morale vizibile, și îndeosebi cele s o c o t i t e vizibile, își văd de drumul lor, – iar cele invizibile și exact cu același nume, care, în raport cu alții, nu sunt pentru noi nici podoabă, nici armă, își v a d ș i e l e d e d r u m u l l o r :
 unul cu totul diferit, probabil, și cu linii și finețuri și sculpturi, care ar putea,
 35 eventual, să-i facă plăcere unui dumnezeu înzestrat cu un microscop divin. Noi avem, bunăoară, sângea noastră, ambiția noastră, sagacitatea noastră: toată lumea știe de ele –, și, pe lângă acestea, avem, probabil, mai o dată sângea n o a s t r ă , ambiția n o a s t r ă , sagacitatea n o a s t r ă ; dar pentru

acești solzi ai noștri de reptilă nu s-a inventat încă microscopul! – Iar prietenii moralității instinctive vor spune aici: "Bravo! Măcar el consideră cu puțință niște virtuți inconștiente, – ne ajunge atât!" – O voi, cumpătaților!

9

5 Erupțiile noastre. – O mulțime de lucruri pe care omenirea și le-a însușit pe trepte anterioare, dar într-un mod atât de slab și de embrionar, încât nimeni n-a știut să le perceapă ca însușite, năvălesc dintr-o dată la lumină, mult după aceea, poate după sute de ani: între timp au devenit puternice și s-au copt. Unele epoci, precum unii oameni, par a fi total lipsite
10 de cutare sau cutare talent, de cutare sau cutare virtute: dar să așteptăm până la nepoți și strănepoți, dacă avem timp de așteptat, – ei scot la lumina soarelui partea lăuntrică a bunicilor lor, acea parte despre care nici bunicii înșiși nu știau nimic. Adeseori, chiar fiul este trădătorul tatălui: acesta se înțelege mai bine pe sine însuși, de când are un fiu. Toți avem în noi grădini
15 și plantații tainice; și, cu o altă metaforă, toți suntem vulcani în fierbere ce vor avea clipa lor de erupție: – cât de aproape însă ori cât de departe este aceasta, firește, nimeni n-o știe, nici chiar Dumnezeu.

10

Un soi de atavism. – Pe oamenii deosebiți ai unei epoci îmi
20 place cel mai mult să-i înțeleg ca vlăstare ivite pe neașteptate din culturi stinse și din sevele acestora: oarecum ca atavismul unui popor și al civilizației sale: – în felul acesta mai este realmente ceva de înțeles la ei! Acum par străini, neobișnuiți, extraordinari: iar cel ce simte în el aceste seve trebuie să se ocupe de ele, să le ocrotească de o altă lume potrivnică, să le respecte,
25 să le crească: și astfel devine fie un om mare, fie un țicnit și un bizar, în măsura în care nu pierde devreme după toate acestea. Aceleași calități erau obișnuite odinioară și treceau, prin urmare, drept comune: nu excelau. Poate erau cerute, presupuse; era imposibil să devii cineva prin ele, fie și numai pentru că lipsea riscul să devii prin ele și smintit și singuratic. –
30 Clanurile și castele conservatoare ale unui popor sunt, de predilecție, acelea în care apar asemenea repercusiuni ale vechilor instincte, în vreme ce nu există nici o probabilitate a unui atare atavism acolo unde rasele, deprinderile, evaluările se schimbă prea repede. Tempoul înseamnă, de fapt, în cadrul acestor forțe de dezvoltare a popoarelor, la fel de mult ca în muzică;
35 în cazul nostru este absolut necesar un andante al dezvoltării ca tempou al unui spirit pasionat și lent: – și de felul acesta este, fără îndoială, spiritul clanurilor conservative.

11

C o n ș t i i n ță . – Conștiința este ultima și cea mai târzie dezvoltare a organicului și, ca urmare, și cea mai neterminată și mai ineficace parte din el. Din conștiință provin nenumărate greșeli care fac să piară un animal, un om mai devreme decât ar trebui, "dincolo de destin", cum spune Homer. Dacă mănunchiul conservator de instincte n-ar fi cu mult peste măsură mai puternic, n-ar servi în ansamblu ca regulator: din pricina judecății ei sucite și a fantazării cu ochii deschiși, din pricina superficialității și a credulității ei, cu alte cuvinte, tocmai din pricina conștiinței sale, omenirea ar trebui să piară: sau, mai degrabă, fără acel regulator, aceasta n-ar mai exista de mult!! Înainte de a se perfecționa și maturiza o funcție, ea este un pericol pentru organism: e bine dacă este tiranizată atât de multă vreme și cu atâta strășnicie! În felul acesta, conștiința este strașnic tiranizată – și nu cel mai puțin din mândria de a fi! Se crede că aici ar fi m i e z u l ființei umane; partea ei durabilă, veșnică, ultimă, de la începutul începuturilor! Conștiința este considerată o mărime stabilă, dată! I se tăgăduiește devenirea, intermitențele! Este socotită drept "unitate a organismului"! – Această caraghioasă supraestimare și necunoaștere a conștiinței are drept consecință marele avantaj că a fost astfel împiedicată perfecționarea ei prea rapidă. Întrucât oamenii erau convinși că dispun deja de conștiință, și-au dat puțină osteneală s-o dobândească – și nici azi lucrurile nu s-au schimbat! Continuă să fie mereu o m i s i u n e totalmente nouă, și abia licărindu-i ochiului omenesc, încă abia perceptibilă cu claritate, aceea d e - a - ță a s i m i l a ș t i i n ță și de-a o face instinctivă, – o misiune care este văzută exclusiv de aceia ce au înțeles că până acum nu erau asimilate decât e r o r i l e noastre și că toată conștiința noastră se raportează la erori!

12

D e s p r e ț e l u l ș t i i n ț e i . – Cum? Ultimul țel al științei să fie acela de a-i produce omului cât mai multă plăcere cu puțință și cât mai puțină neplăcere cu puțință? De parcă acum plăcerea și neplăcerea ar fi legate la un loc cu o funie, încât cel ce vrea să aibă cât mai mult cu puțință dintr-una t r e b u i e să aibă și cât mai mult cu puțință din cealaltă, – încât cel ce vrea să învețe "chiotul de bucurie până-n slăvile cerului" trebuie să fie gata și pentru "întristat până la moarte"? Și poate că așa stau lucrurile! Cel puțin stoicii credeau că așa stau și erau consecvenți când cereau cât mai puțină plăcere cu puțință, pentru a avea de la viață cât mai puțină neplăcere cu puțință (când erai pe buze cu maxima ☺)* "Virtuosul este cel mai fericit",

*Întregirea noastră (n.t.).

aveai în ea atât un punct de atracție al școlii pentru marea masă, cât și o subtilitate cazuistică pentru cei subtili). Și astăzi mai puteți alege: sau cât mai puțină neplăcere cu puțință, pe scurt, lipsă de durere – și, în definitiv, socialiștii și politicienii tuturor partidelor n-ar îndrăzni să le promită, în mod cinstit, mai mult oamenilor lor –, sau cât mai multă neplăcere cu puțință ca preț pentru proliferarea unei sumedenii de plăceri și bucurii fine și rareori gustate până acum! De vă hotărâți pentru cea dintâi, de vreți, așadar, să faceți să scadă și să se reducă sensibilitatea la durere a oamenilor, atunci trebuie să faceți să scadă și să se reducă și capacitatea lor de a se bucura. Într-adevăr, prin știință putem promova și unul, și altul dintre aceste țeluri! Poate că astăzi ea este totuși mai cunoscută pentru forța ei de a-l silii pe om să-și piardă bucuriile și de a-l face mai rece, mai statuar, mai stoic. Dar ea ar mai putea fi descoperită și ca marea aducătoare de durere! – Și atunci poate că i-ar fi descoperită totodată forța opusă, enormul potențial prin care să facă să strălucească noi lumi de stele ale bucuriei!

13

Cu privire la doctrina sentimentului puterii. – Făcând bine și făcând rău, îți exerciți puterea asupra altora – mai mult nu vrei în această privință! Făcând rău, ți-o exerciți asupra aceloră pe care trebuie să-i facem mai întâi sensibili la puterea noastră; căci durerea este un mijloc mult mai impresionabil în acest sens decât plăcerea: – durerea își pune mereu problema cauzei, pe când plăcerea este înclinată să se oprească la sine însăși, iar nu să privească înapoi. Făcând bine și voind binele, ți-o exerciți asupra aceloră care deja depind oarecum de noi (adică s-au deprins să se gândească la noi ca la condiția existenței lor); noi vrem să le sporim puterea, fiindcă, în felul acesta, ne-o sporim pe-a noastră, sau vrem să le arătăm avantajul pe care-l au depinzând de noi, – așa vor fi mai mulțumiți de situația lor și mai ostili și mai pregătiți de luptă împotriva dușmanilor puterii noastre. Dacă, făcând bine sau rău, facem și sacrificii, acest lucru nu schimbă valoarea finală a actelor noastre; chiar dacă ne punem viața în joc, precum martirul în favoarea bisericii lui, este o jertfă adusă setei noastre de putere sau în scopul conservării sentimentului nostru de putere. Cel ce simte :)* "Mă aflu în posesia adevărului", la câte averi nu renunță ca să salveze acest sentiment! Ce nu aruncă peste bord ca să se mențină "sus", – adică deasupra celorlalți, care duc lipsă de "adevăr"! Fără îndoială,

*Întregirea noastră (n.t.).

ipostaza în care facem rău este rareori așa de plăcută, așa de pur plăcută, ca aceea în care facem bine, – este un semn că încă ne lipsește puterea sau trădează necazul pe această sărăcie, comportă noi riscuri și incertitudini cu privire la posesia noastră de putere, atâta cât există, și ne acoperă
 5 orizontul de nori în perspectiva răzbunării, a sarcasmului, a pedepsei, a insuccesului. Numai pentru oamenii cei mai susceptibili și mai însetați de sentimentul puterii poate fi mai agreabil să-i aplice opozantului pecetea puterii; pentru aceia pe care spectacolul celui supus deja (ca unul care este obiectul bunăvoinței) îi apasă și-i plictisește. Depinde de cât de obișnuit ești
 10 să-ți c o n d i m e n t e z i viața; e o chestiune de gust dacă preferi să ai parte de o creștere înceată sau intempestivă, sigură sau riscantă și îndrăzneată a puterii, – cauți cutare sau cutare condiment întotdeauna potrivit temperamentului tău. O pradă ușoară este ceva reprobabil pentru naturile mândre, ele trăiesc un sentiment de satisfacție numai la vederea oamenilor
 15 nefrânți, care ar putea să le devină dușmani, și, de asemenea, la vederea averilor greu accesibile; față de cel suferind sunt adesea aspre, căci acesta nu este vrednic de aspirația și de mândria lor, – dar cu atât mai îndatoritoare se arată față de e g a l i i cu care o bătălie și o luptă ar fi, în orice caz, mai onorabilă, d a c ă s-ar ivi vreodată ocazia pentru așa ceva. Trăind sentimen-
 20 tul de satisfacție pentru a c e a s t ă perspectivă, oamenii castei cavaleresti s-au obișnuit cu o aleasă politețe unii față alții. – Mila este sentimentul cel mai plăcut la aceia care sunt puțin mândri și n-au șansa unor mari cuceriri: pentru ei, prada ușoară – și aceasta este orice suferind – reprezintă ceva fermecător. Mila este lăudată ca virtute a prostituatelor.

25

14

Câte și mai câte nu se numesc iubire. – Lăcomie și iubire: cât de diferit reacționăm la fiecare dintre aceste cuvinte! – și totuși ar putea fi același instinct botezat cu două nume, prima oară discreditat din punctul de vedere al celor ce au deja, în care instinctul acesta s-a cam
 30 domolit și care se tem acum pentru "avuția" lor; a doua oară, din punctul de vedere al nesatisfăcuților, al însetaților, și de aceea ridicat în slăvi ca fiind "bun". Iubirea pentru aproapele nostru – nu-i oare o propensiune spre o nouă p r o p r i e t a t e ? Și tot așa iubirea noastră de știință, de adevăr și, în general, orice sete de noutăți? Încet-încet ne lehametim de ceea ce este
 35 vechi, de ceea ce posedăm cu certitudine și întindem iarăși mâinile; nici peisajul cel mai frumos în care trăim trei luni nu mai poate conta pe iubirea noastră, ci vreun țărm de mare mai îndepărtat ne ațăță lăcomia: de cele mai multe ori, posesia pierde din importanță prin posedare. Plăcerea dată de propriul eu are de gând să rămână în picioare, așa că reînnoiește mereu și

mereu ceva în noi înșine, – tocmai acest lucru înseamnă posedare. A ni se face lehamite de o posesiune echivalează cu: a ni se face lehamite de noi înșine. (Poți suferi și de exces, – și nesațul de a lepăda, de a împărți își poate permite titlul de onoare "iubire".) Când îl vedem pe cineva suferind, ne place să profităm de ocazia ivită acum de a pune stăpânire pe el; aceasta o face, de exemplu, binefăcătorul și milostivul, și el numește "iubire" nesațul de o nouă posesiune trezit în el și se bucură totodată ca în cazul unei noi cuceriri care-l cheamă. Dar cel mai clar se trădează ca posesiune spre proprietate iubirea dintre sexe: cel ce iubește pretinde stăpânirea exclusivă și necondiționată a persoanei mult dorite de el, pretinde o putere la fel de necondiționată asupra sufletului, ca și asupra trupului ei, pretinde să fie numai el iubit și să sălășluiască și să domine în celălalt suflet ca bine suprem și absolut de dorit. Dacă ne gândim că acest lucru nu înseamnă altceva decât să excludi pe toată lumea de la un bun, o fericire și o plăcere de preț: dacă ne gândim că cel ce iubește vizează sărăcia și spolierea tuturor celorlalți rivali și că ar dori să devină balaurul de pe comoara sa de aur, ca fiind cel mai lipsit de scrupule și mai egoist dintre toți "cuceritorii" și exploataorii: dacă ne gândim, în sfârșit, că aceluiasi îndrăgostit îi apare toată cealaltă lume indiferentă, spălăcită, neînsemnată și că este pregătit să aducă orice jertfă, să tulbure orice rânduială și să pună pe planul al doilea orice interes: atunci ne mirăm într-adevăr că această lăcomie și nedreptate sălbatică a iubirii sexuale a fost atât de glorificată și divinizată, cum se întâmplă în toate timpurile, ba chiar că din această iubire am extras noțiunea de iubire ca antiteză a egoismului, pe când ea este, poate, expresia cea mai frustă a egoismului. Aici, evident, uzul limbii l-au determinat nonposedanții și libidinoșii, – întotdeauna au fost, desigur, prea mulți din aceștia. Acei inși, căroră li s-a îngăduit să aibă mult, până la sațietate, în acest domeniu, precum cel mai amabil și mai iubit dintre atenieni, Sofocle, au scăpat când și când câte un cuvânt despre "demonul furios": dar Eros râdea de fiecare dată de asemenea cârtitori, – ei au rămas mereu tocmai preferații lui cei mai mari. – Există, fără îndoială, când și când pe pământ un fel de continuare a iubirii, în care dorința aceea nesățioasă și reciprocă a două persoane a bătut în retragere în fața unui nou nesaț și a unei noi lăcomii, a unei sete superioare c o m u n e de un ideal care-i transcede: dar cine cunoaște această iubire? Cine a trecut prin ea? Numele ei adevărat este prietenie.

acest lucru a o suta oară, ne simțim cuprinși de atâta nesocotință și de atâta grațitudine față de el, încât socotim că tocmai el, dătătorul acestei fascinații, trebuie să fie lucrul cel mai fascinant din regiune – și astfel ne urcăm pe el și rămânem dezamăgiți. Dintr-o dată, el însuși și întregul peisaj
 5 din jurul nostru, de desubtul nostru și-au pierdut parcă vraja; uitaserăm că unele măreții, ca și unele calități, reclamă să fie privite numai de la o anumită distanță și neapărat de jos, nu de sus, – doar așa p r o d u c e l e e f e c t . Poate cunoști oameni în apropierea ta care nu îndrăznesc să se privească pe ei înșiși decât de la o anumită depărtare, pentru a se considera
 10 într-adevăr suportabili sau atrăgători și energizanți; cunoașterea lăuntrică nu le este indicată.

16

T r e c â n d p u n t e a . – În contactul cu persoane care se rușinează de sentimentele lor, trebuie să te poți preface; ele simt o ură subită față de
 15 acela care le surprinde într-o stare de tandrețe sau de entuziasm și frământare, ca și când le-ar fi văzut secretele. Dacă vrei să le faci bine în astfel de momente, fă-le să râdă sau spune o răutate oarecare, zeflemitoare și rece: – simțirea le-ngheață și sunt iarăși stăpâne pe ele. Dar eu dau morala înaintea poveștii. – Am fost o dată în viață atât de aproape unul de altul, încât nimic
 20 nu mai părea să stea în calea prieteniei și a frăției noastre și doar o punte mică ne mai despărțea. Fiind gata să pășești pe ea, te-am întrebat: "Vrei să treci puntea la mine?" – Dar atunci tu n-ai mai vrut; și, când te-am rugat încă o dată, ai tăcut. Din acea clipă, munți și puhoai rezezi și tot ce doar separă și înstrăinează s-au azvârlit între noi și, chiar dacă am vrea să trecem
 25 unul la altul, n-am mai fi în stare! Dacă însă îți amintești azi de puntea aceea mică, tu nu mai ai cuvinte, – doar suspine și uimire.

17

A - ți m o t i v a s ă r ă c i a . – Dintr-o virtute săracă noi nu putem, firește, să facem, recurgând la un truc, una bogată, bogat curgătoare, dar
 30 putem lesne și frumos să-i deturnăm sărăcia în necesitate, așa încât vederea ei să nu ne mai pricinuiască durere și să nu-i întoarcem destinului, din cauza ei, niște mutre pline de reproș. Așa procedează grădinarul înțelept care pune pricăjitul firicel de apă al grădinii sale în brațele unei nimfe a apelor și-i motivează în felul acesta sărăcia: – și cine n-ar avea nevoie,
 35 asemeni lui, de nimfe?

18

Mândrie antică. – Nuanța antică a nobleței ne lipsește nouă, fiindcă percepției noastre îi lipsește sclavul antic. Un grec de origine aristocrată găsea între înălțimea lui și acea ultimă condiție socială asemenea
 5 nenumărate trepte intermediare și o asemenea distanță, încât abia de-l mai putea vedea clar pe sclav: nici chiar Platon nu l-a mai văzut întocmai. Altfel stau lucrurile cu noi, obișnuiți cum suntem cu teoria egalității dintre oameni, chiar dacă nu cu egalitatea însăși. O ființă care nu poate dispune de sine însăși și căreia îi lipsește răgazul – nu mai trece nicidecum în ochii
 10 noștri drept ceva de disprețuit; în fiecare din noi este prea mult din această natură de sclav, în conformitate cu condițiile ordinii și activității noastre sociale, radical diferite de acelea ale celor vechi. – Filozoful grec parcurgea viața cu sentimentul tainic că există mult mai mulți sclavi decât se acceptă – adică, oricine care nu este filozof ar fi sclav; mândria lui deborda atunci
 15 când se gândea că până și cei mai puternici de pe pământ se numără printre acești sclavi ai săi. Nouă și această mândrie ne este străină și imposibilă; nici măcar în chip de metaforă, cuvântul "sclav" nu-și are pentru noi deplina vigoare.

19

Răul. – Examinați viața celor mai buni și mai rodnici oameni și popoare și puneți-vă întrebarea dacă un pom care va crește mândru în înălțime se va putea lipsi de vremea rea și de furtuni: dacă vitregia și potrivnicia din afară, dacă diverse feluri de ură, pizmă, îndărătnicie, neîncredere, asprime, lăcomie și silnicie nu cumva țin de circumstanțele f a v o r i z a n t e fără de
 25 care o mare dezvoltare nu-i cu putință nici virtual? Veninul de care piere natura mai slabă este fortifiant pentru cel puternic – iar el nici nu-l numește venin.

20

Demnitatea prostiei. – Câteva mii de ani mai departe pe drumul
 30 ultimului veac! – și în tot ce face omul va fi evidentă suprema înțelepciune: dar, tocmai prin aceasta, înțelepciunea își va fi pierdut orice demnitate. Atunci, de fapt, va fi necesar, dar și atât de obișnuit și vulgar, să fii înțelept, încât un gust mai ligav o să perceapă această necesitate ca o v u l g a r i t a t e . Și întocmai cum o tiranie a adevărului și a științei ar fi în stare să facă să se
 35 ridice minciuna la mare preț, tot așa o tiranie a înțelepciunii ar putea promova o specie nouă de noblețe a caracterului. A fi nobil – ar însemna, poate, atunci: a avea prostii în cap.

Propovăduitorilor altruismului. – Numim bune virtuțile unui om, nu luând în considerare efectele pe care le au ele în privința lui însuși, ci luând în considerare efectele pe care noi le presupunem de la ele

5 în privința noastră și a societății: – în lauda virtuților, am fost, de când lumea, foarte puțin "altruști", foarte puțin "neegoști"! Căci altminteri ar fi trebuit să vedem că virtuțile (precum sânguința, ascultarea, neprihănirea, pietatea, dreptatea) sunt, de cele mai multe ori, p a g u b o a s e pentru posesorii lor, ca instincte care acționează în ei prea vehement și nesățios și nu vor să se

10 lase absolut deloc menținute de rațiune în echilibru cu celelalte instincte. Dacă ai o virtute, o virtute adevărată, desăvârșită (și nu doar un mic impuls către o virtute!), – atunci ești v i c t i m a ei! Dar vecinul îți laudă tocmai de aceea virtutea! Îl laudăm pe cel sânguincios, deși, prin această sânguință, își vatămă acuitatea vederii și naturalețea și prospețimea spiritului; îl stimăm

15 și-l deplângem pe tânărul care "s-a spetit muncind", fiindcă judecăm: "Pentru grosul societății, chiar și pierderea celui mai bun individ nu-i decât o mică jertfă! Rău că-i nevoie de jertfă! Mult mai rău, firește, dacă individul ar gândi altfel și și-ar considera conservarea și dezvoltarea mai importante decât munca sa în slujba societății!" Și așa îl deplângem pe tânărul acesta, nu de

20 dragul lui însuși, ci fiindcă, prin moartea acestuia, s-a pierdut pentru societate o u n e a l t ă docilă și lipsită de considerație față de sine – un așa-zis "om de treabă". Eventual ne mai gândim dacă ar fi fost mai folositor pentru societate dacă el ar fi muncit cu mai puțină lipsă de considerație față de sine și s-ar fi conservat mai multă vreme, – ba chiar admitem în sinea noastră

25 cumva un avantaj din această ipoteză, dar estimăm mai mult și mai durabil ca efect celălalt avantaj, acela că s-a adus o j e r t f ă și s-a reconfirmat i n d i s c u t a b i l mentalitatea animalului de sacrificiu. Așadar, în virtuți se află, pe de o parte, natura de unealtă, care este lăudată, de fapt, atunci când se laudă virtuțile, și, pe de altă parte, instinctul orb care acționează în

30 orice virtute și care nu poate fi ținut în frâu de avantajul general al individului, pe scurt: lipsa de rațiune din virtute, în conformitate cu care individul se poate transforma în funcție a întregului. Elogiul virtuților este elogiul a ceva păgubos în plan privat, – elogiul instinctelor care-l privează pe om de egoismul lui cel mai nobil și de energia necesară supremei sale protecții. – Firește:

35 pentru educarea și inocularea deprinderilor virtuozitate, evidențiem o serie de consecințe ale virtuții care fac să pară înfrățite virtutea și avantajul personal, – și există, într-adevăr, o astfel de înfrățire! Frenezia oarbă a sânguinței, bunăoară, această virtute tipică a unei unelte, este prezentată drept calea spre bogăție și onoare și drept cea mai tămăduitoare otrăvă împotriva

plictiselii și a pasiunilor: dar îi trecem sub tăcere pericolul, suprema
 pericolozitate. Educația procedează întotdeauna astfel: caută să-l deter-
 mine pe individ, printr-o serie de seducții și avantaje, să îmbrățișeze un mod
 de a gândi și a acționa care, o dată devenit obișnuință, instinct și pasiune,
 5 domină în el și peste el, împotriva avantajului său ultim, dar
 "spre binele general". Cât de frecvent văd că frenezia oarbă a sânguinței
 generează bogății și onoare, dar, în același timp, lipsește organele de
 rafinamentul lor, în virtutea căruia te-ai putea bucura de bogăție și de onoruri,
 de asemenea că acel mijloc principal împotriva plictiselii și a pasiunilor
 10 tocește totodată simțurile și face spiritul refractar la noi seducții. (Cea mai
 robăce dintre toate epocile – epoca noastră – nu știe face din multa ei
 sânguință și din mulții ei bani altceva decât mereu și înmereu mai mulți bani și
 mereu și mereu mai multă sânguință: fără doar și poate, trebuie mai mult
 geniu să cheltuiești decât să agonisești! – Ei bine, vom avea "nepoții" noștri!)
 15 Dacă educația dă rezultate, atunci orice virtute a individului este un folos
 public și un dezavantaj privat în sensul supremului obiectiv privat, – probabil,
 vreo degenerare spiritual-senzorială sau chiar stingerea timpurie: să
 cumpănim pe rând, pornind de la acest punct de vedere, virtutea ascultării,
 a neprihănirii, a pietății, a dreptății. Elogiul altruistului, al celui gata de sacrifi-
 20 ciu, al virtuosului – așadar, al aceluia care nu-și consumă întreaga energie
 și rațiune pentru propria conservare, dezvoltare, înălțare, promovare, pentru
 extinderea puterii sale, ci, raportat la sine însuși, trăiește modest și mașinal,
 poate chiar indiferent sau ironic, – acest elogiu n-a izvorât în nici un caz din
 spiritul altruismului! "Aproapele" elogiază altruismul, deoarece, prin
 25 aceasta, el are avantaje! Dacă aproapele ar gândi el însuși "altru-
 ist", ar respinge acea diminuare a energiei, acea păgubire în favoarea sa,
 ar împiedica nașterea unor asemenea tendințe și, înainte de toate, și-ar atesta
 altruismul tocmai prin aceea că nu l-ar numi bun! – Prin aceasta s-a
 conturat contradicția fundamentală a acelei morale care exact azi e la foarte
 30 mare cinste: motivele acestei morale se află în opoziție cu principiul
 ei! Faptul prin care această morală se vrea dovedită o contestă dinăuntru
 criteriului ei de moralitate! Legea "trebuie să renunți la tine însuși și să te
 sacrifici" ar putea fi decretată, pentru a nu contraveni propriei sale morale,
 doar de o ființă care, prin aceasta, ar renunța ea însăși la avantajul său și,
 35 poate, și-ar pricinui, în spiritul cerutului sacrificiu al indivizilor, propria stingere.
 De îndată însă ce aproapele (sau societatea) recomandă altruismul de
 dragul folosului, se face uz de legea diametral opusă "trebuie să
 cauți avantajul și pe socoteala tuturor celorlalți", deci se predică în același
 timp un "trebuie" și un "nu trebuie"!

22

L'ordre du jour pour le roi*. – Ziua începe: să rânduim treburile și festivitățile din această zi ale preamilstivului nostru stăpân, care acum binevoiește să se odihnească în continuare. Maiestatea sa are
 5 vreme proastă azi: ne vom feri s-o numim proastă; n-o să pomenim de vreme, – dar astăzi vom trata treburile puțin mai grav și festivitățile puțin mai festiv decât ar fi nevoie de obicei. Maiestatea sa va fi, poate, chiar bolnavă: o să-i prezentăm la micul dejun ultima veste bună de aseară, sosirea domnului de Montaigne, care știe să glumească așa de agreabil pe seama bolii sale,
 10 – suferă de calculi. O să primim câteva persoane (persoane! – ce-ar spune bătrânul și umflatul acela de broscoi care va fi printre ele, dacă ar auzi acest cuvânt! Eu nu sunt o persoană, ar spune, ci mereu lucrul însuși.) – și primirea va dura mai mult decât i-ar face plăcere oricui: motiv suficient să-i relatăm despre poetul acela care și-a scris pe ușă: "Cine intră aici o să-mi
 15 facă o onoare; cine nu – o plăcere." – Ceea ce înseamnă să spui realmente o impolitețe într-o manieră politicoasă! Și poate că, în ceea ce-l privește, acest poet are perfectă dreptate să fie nepoliticos: se spune că versurile lui sunt mai bune decât stihuitorul. Ei bine, n-are decât să facă multe altele și să fugă de lume el însuși cât se poate de mult: și acesta este, neîndoielnic,
 20 sensul cuviincioasei lui necuviințe! Invers, un principe valorează întotdeauna mai mult decât "versul" său, chiar dacă – dar ce facem? Trăncănim, iar curtea întreagă își închipuie că noi lucrăm deja și că ne batem capul: nici o lumină nu se zărește arzând mai înainte de cea din geamul nostru. – Sst! N-a fost clopotul? Drace! Ziua și dansul începe, iar noi nu-i știm figurile! Așa
 25 că trebuie să improvizăm, – toată lumea-și improvizează ziua. Hai să facem azi ca toată lumea! – Și cu aceasta s-a destrămat straniul meu vis de dimineață, probabil la bătăile nemiloase ale orologiului din turn, care, cu toată importanța ce-l caracterizează, tocmai a vestit ora cinci. Am impresia că, de data aceasta, zeul visurilor a vrut să facă haz pe socoteala tabieturilor
 30 mele, – e obiceiul meu să-mi încep în așa fel ziua, încât s-o pregătesc pentru mine și să mi-o fac suportabilă, și nu-i exclus să fi făcut acest lucru de multe ori prea formal și prea princiar.

23

Indiciile corupției. – Cu privire la acele situații ale societății,
 35 ivite din când în când în mod necesar, care sunt numite cu termenul "corupție", să fim atenți la următoarele indicii. De îndată ce apare undeva corupția,

*În fr. în text: "Ordinea de zi pentru rege" (n.t.).

- proliferează o s u p e r s t i ț i e tărcată, iar credința generală de până atunci a unui popor pălește și devine neputincioasă în fața ei: superstiția este, de fapt, un nonconformism de rangul al doilea, – cel ce i se dedică selectează anumite forme și formule convenabile lui și-și rezervă dreptul de a alege.
- 5 Superstițiosul, în comparație cu omul religios, este întotdeauna mult mai "persoană" decât acesta, iar o societate superstițioasă va fi una în care există deja mulți indivizi și plăcere pentru individual. Privită sub acest unghi, superstiția apare întotdeauna ca un p r o g r e s față de credință și ca semn că intelectul devine mai independent și vrea să-și afirme dreptul. De corupție
- 10 se plâng apoi și adepții vechii religii și religiozități, – ei au determinat până acum și uzul limbii și au compromis superstiția chiar și în ochii celor mai libere spirite. Să reținem că ea este un simptom al L u m i n i s m u l u i . – În al doilea rând, acuzăm de m o l e ș e a l ă o societate în care corupția prinde rădăcini: și, evident, prețuirea războiului și a poftelor de război scade în ea, iar
- 15 comoditățile vieții sunt râvnite acum la fel de fierbinte precum altădată onorurile războinice și gimnastice. Dar trecem cu vederea, de obicei, că acea veche energie și pasiune populară care, prin război și turniruri, era splendid pusă în evidență s-a transformat acum în nenumărate pasiuni private și a devenit mai puțin vizibilă; ba chiar, probabil, în situații de "corupție",
- 20 puterea și violența energiei unui popor consumată acum este mai mare ca oricând, iar individul face atâta risipă de ea cum odinioară nu putea să facă, – atunci nu era încă destul de bogat pentru asta! Și iată cum tocmai vremurile de "moleșeală" sunt acelea în care tragedia aleargă prin case și pe ulițe, în care ia naștere marea iubire și ură, iar cunoașterea izbucnește în vâlvătai
- 25 spre cer. – În al treilea rând, obișnuim, oarecum în compensație pentru reproșul adus superstiției și moleșelii, să spunem despre asemenea vremuri de corupție că sunt mai pașnice și că acum cruzimea, raportată la epoca mai veche, mai credincioasă și mai viguroasă, cade tot mai mult în desuetudine. Dar, cum nu pot fi de acord cu acel reproș, nu pot încuviința
- 30 nici lauda: cel mult recunosc că acum cruzimea se rafinează și să formele ei mai vechi merg de acum înainte împotriva gustului; dar rănirea și torturarea prin vorbă și căutătură își atinge în vremurile de corupție perfecțiunea, – abia acum se creează r ă u t a t e a și plăcerea pentru răutate. Oamenii corupției sunt caustici și calomniatori; ei știu că există și alte moduri de a ucide
- 35 decât cu pumnalul și pe la spate, – știu și că tot c e e s t e s p u s b i n e este crezut. – În al patrulea rând: când "moravurile decad", ies la suprafață mai întâi acele creaturi pe care le numim tirani: ei sunt precursorii și oarecum t r u f a n d a l e l e i n d i v i z i l o r . Mai un pic: și acest fruct al fructelor atârână copt și galben în pomul unui popor, – și acest pom n-a existat decât de

dragul acestor roade! Dacă decăderea își atinge apogeul și tot așa lupta dintre tot felul de tirani, atunci se ivește întotdeauna cezarul, tiranul final, care pune capăt rivalității vlăguite pentru hegemonie, lăsând oboseala să lucreze pentru el. La vremea lui, individul este, de obicei, cel mai copt și, ca urmare, "cultura" este cea mai înaltă și cea mai fecundă, dar nu din cauza lui și prin forțele lui: deși oamenilor celei mai înalte culturi le place să-și fleteze cezarul prin faptul că se prezintă drept opera lui. Adevărul însă e că ei au nevoie de liniște din afară, fiindcă neliniștea și frământarea o au în sine. În aceste vremuri, venalitatea și trădarea ating punctul maxim: căci iubirea pentru eul* abia descoperit este acum mult mai puternică decât iubirea pentru vechea "patrie", consumată, ucisă de vorbe; și nevoia de a te feri cumva de oscilațiile teribile ale fericirii deschide și mâini mai nobile, o dată ce un om puternic și bogat se arată gata să verse aur în ele. Astăzi, viitorul apare atât de puțin sigur: acum trăim pentru ziua de azi: o stare de suflet în care toți seducătorii joacă un joc ușor, – în definitiv, nu ne lăsăm seduși și corupți decât "pentru astăzi" și ne rezervăm viitorul și virtutea! Indivizii, acești adevărați în sine, poartă grija clipei, după cum este cunoscut, mai mult decât opuzii lor, oamenii gregari, fiindcă se consideră pe ei înșiși la fel de imprevizibili ca viitorul; de asemenea, le place să se asocieze cu oamenii violenți, întrucât se încred în acte și expediente care nu pot conta nici pe capacitatea de înțelegere, nici pe îndurarea mulțimii, – dar tiranul sau cezarul înțelege dreptul individului chiar în excesele lui și are tot interesul să pledeze pentru o morală privată mai cutezătoare și chiar să-i ofere mâna. Căci gândește despre sine și vrea ca și alții să gândească în privința lui ceea ce a rostit Napoleon odată în maniera sa clasică: "Eu am dreptul să răspund la toate acuzațiile ce mi se aduc printr-un etern "așa sunt eu". Mă țin la distanță de toți oamenii, nu accept condiții din partea nimănui. Vreau ca lumea să se supună și fanteziilor mele și să găsească absolut firesc faptul că mă dedau la cutare sau cutare distracții." Așa i-a spus odată Napoleon soției sale, când aceasta a avut motive să pună sub semnul întrebării fidelitatea conjugală a soțului ei. – Vremurile corupției sunt acelea în care cad merele din pom: vreau să spun indivizii, purtătorii de seminte ale viitorului, inițiatorii colonizării spirituale și ai reformării uniunilor politice și sociale. Corupția nu-i decât o invectivă la adresa toamnelor unui popor.

24

35

Nemulțumiri diferite. – Nemulțumiri slabi și cumva feminini se caracterizează prin inventivitate în înfrumusețarea și aprofundarea vieții;

*ego în text: (n.t.)

nemulțumirii puternici – naturile masculine dintre ei, pentru a fi consecvenți ideii – prin inventivitate în ameliorarea și siguranța vieții. Cei dintâi își manifestă slăbiciunea și feminitatea prin aceea că uneori le place să se lase amăgiți și se mulțumesc ușor cu puțină beție și exaltare, dar, în general, nu pot fi niciodată satisfăcuți și suferă de pe urma neputinței de vindecare a nemulțumirii lor; pe lângă aceasta, ei sunt susținătorii tuturor acelora care știu să-și procure consolări opiacee și narcotice și, tocmai de aceea, porniți împotriva celor ce-l prețuiesc mai mult pe doctor decât pe preot, – prin aceasta întrețin d ă n u i r e a stărilor reale de disperare! Dacă n-ar fi existat în Europa, din vremurile evului mediu, o puzderie de nemulțumiți de soiul acesta, nici n-ar fi luat naștere, poate, renumita capacitate europeană de t r a n s f o r m a r e constantă: căci pretențiile nemulțumiților puternici sunt prea rudimentare și prea nepretențioase, pentru a nu putea fi, în sfârșit, potolite odată. China este exemplul unei țări în care nemulțumirea, în general, și capacitatea de transformare au dispărut de multe veacuri; iar socialiștii și idolatrii statului din Europa ar putea, prin măsurile de ameliorare și siguranță a vieții, să realizeze ușor și în Europa stările chinezești și o "fericire" chinezească, presupunând că ar putea stârpi mai întâi aici acea nemulțumire și acel romantism mai bolnăvicioase, mai plâpânde, mai feminine, existente deocamdată încă din belșug. Europa este un bolnav care datorează supremă recunoștință neputinței sale de a se vindeca și veșnicei transformări a suferinței sale; aceste situații în permanență noi, aceste pericole, dureri și expediente iarăși în permanență noi au sfârșit prin a produce o excitabilitate intelectuală care face aproape cât geniul și, în orice caz, este mama oricărui geniu.

25

N e m e n i t c u n o a ș t e r i i . – Există o umilință stupidă, nicidecum rară, de care dacă ești atins, nu ești bun în vecii vecilor de discipol al cunoașterii. Adică: în momentul în care un om ca acesta sesizează ceva ciudat, face, cum se zice, cale-ntoarsă și-și zice: "Te-ai înșelat! Unde ți-au fost mințile? Nu poate fi adevărat!" – și acum, în loc să mai privească și să mai asculte odată cu mai mare băgare de seamă fuge ca speriat din calea ciudatului lucru și caută să și-l scoată din cap cât mai repede cu putință. Căci canonul său launtric sună: "Nu vreau să văd nimic din ceea ce contrazice opinia curentă despre lucruri! Oare sunt e u făcut să descopăr adevăruri noi? Există deja prea multe din cele vechi."

26

Ce înseamnă viață? – Viață – adică: să îndepărtezi încontinuu de tine ceva ce stă să moară; viață – adică: să fii crud și neînduplecat față de tot ce slăbește și îmbătrânește în noi, și nu numai în noi. Viață – așadar, înseamnă: să fii lipsit de pietate față de muribunzi, nenorociți și moșnegi? Să fii neconținut asasin? – Și totuși bătrânul Moise a spus: "Să nu ucizi!"

27

Cel ce renunță. – Ce face cel ce renunță? Aspiră la o lume mai înaltă, vrea să zboare mai departe, tot mai repede și mai sus decât toți oamenii afirmației – a runcă multe din ceea ce i-ar împovăra zborul, și printre ele unele nu fără valoare și nu neplăcute pentru el: le sacrifică setei lui de înălțimi. Acest sacrificiu, această aruncare este tocmai singurul lucru ce devine evident la el: renunțând la atâtea, îl numim ascet, și așa stă în fața noastră, acoperit de gluga lui și ca sufletul unui ciliciu. De efectul pe care-l produce asupra noastră e însă foarte mulțumit: vrea să-și țină ascunsă de noi setea, mândria, intenția de a zbura de a s u p r a noastră. – Da! Este mai inteligent decât ne imaginăm și atât de politicoasă față de noi – acest om care afirmă! Căci asta este el, asemenea nouă, chiar și atunci când renunță.

28

A dăuna prin ceea ce ai mai bun. – Forțele noastre ne mână din când în când într-atât înainte, încât nu ne mai putem suporta slăbiciunile și pierim din pricina lor: prevedem, desigur, și acest sfârșit și, cu toate acestea, nu dorim altfel. Devenim atunci severi cu ceea ce, în noi, vrea să fie cruțat, iar măreția noastră este și cruzimea noastră. – O asemenea experiență, pe care până la urmă trebuie s-o plătim cu viața, este o parabolă pentru acțiunea generală a oamenilor mari asupra altora și asupra timpului lor: – tocmai prin ceea ce au ei mai bun, prin ceea ce pot numai ei, îi distrug pe mulți dintre cei slabi, nesiguri, în devenire, dornici de a face ceva, și sunt, prin aceasta, dăunători. Ba chiar se poate întâmpla ca, socotind în ansamblu, ei doar să dăuneze, întrucât ceea ce au ei mai bun este preluat și, așa zicând, absorbit numai de aceia care-și pierd mintea și egoismul din pricina acestui lucru ca din pricina unei băuturi tari: se îmbată în așa fel, încât trebuie să-și rupă oasele pe toate cărările greșite pe unde-i duce amețea.

29

Cei ce adaugă mințind. – Când au început să se combată în Franța și, prin urmare, să se și apere unitățile lui Aristotel, s-a putut vedea

încă o dată ceea ce se poate vedea atât de des, dar nu se vede nicidecum cu ochi buni: – se mințea îndrugându-se la argumente, în baza cărora legile acelea trebuiau să dăinuiască, numai pentru a nu se recunoaște că oamenii s-au obișnuit cu autoritatea lor și nu mai voiau să știe de alte lucruri. Și așa se face în cadrul oricărei morale și religii dominante și s-a făcut de când lumea: argumentele și intențiile care stau în dosul obișnuinței sunt adăugate întotdeauna mințind și abia când încep câțiva să conteste obișnuința și să se intereseze de argumente și intenții. Aici se află marea infamie a conservatorilor din toate timpurile: – sunt cei ce adaugă mințind.

10

30

Comedia celor renumiți. – Oamenii renumiți care au nevoie de renumele lor, ca, de exemplu, toți politicienii, nu-și mai aleg niciodată asociații și prietenii fără niște gânduri ascunse: de la cutare vor o părticică de strălucire și reflexul virtuții sale, de la cutare, ceea ce în anumite calități problematice, recunoscute la el de toată lumea, inspiră teamă, altuia îi fură faima de inactiv, de om care stă cu burta la soare, fiindcă servește propriilor lor scopuri să treacă vremelnice drept niște distrați și leneși: – ceea ce ascunde faptul că stau la pândă; au nevoie să le stea în preajmă ba fantastul, ba cunoscătorul, ba meditativul, ba pedantul, cumva în chip de eu actual al lor, dar tot așa de repede se lipsesc de ei! Și astfel le pier întruna anturajele și măștile, în timp ce totul pare a se îmbulzi în acest anturaj și vrea să le devină "caracter": prin aceasta se aseamănă cu marile orașe. Faima, ca și caracterul, le este într-o continuă transformare, căci mijloacele lor schimbătoare reclamă schimbarea aceasta și împing în față și afără pe scenă ba o calitate, ba alta, reală sau imaginară: prietenii și asociații lor, după cum am spus, se numără printre aceste calități teatrale. Dimpotrivă, ceea ce vor ei trebuie să rămână cu atât mai durabil și mai de bronz și mai strălucitor în timp, – iar lucrul acesta are și el nevoie din când în când de comedia sa și de jocul său scenic.

30

31

Comerț și noblete. – A cumpăra și a vinde trece azi drept ceva obișnuit, ca arta de a citi și a scrie; oricine este deprins astăzi cu așa ceva, chiar dacă nu este cine știe ce comerciant, și în fiecare zi continuă să se exerseze în această tehnică: exact cum odinioară, în epoca omenirii mai sălbătice, orice ins era vânător și se exersa zi de zi în tehnica vânătoriei. Pe vremea aceea, vânătoria era ceva obișnuit: dar, așa după cum aceasta a devenit până la urmă un privilegiu al potentatilor și al nobililor și, o dată cu

asta, și-a pierdut caracterul de ocupație cotidiană și obișnuită – prin faptul că a încetat să fie necesară și a devenit o chestiune de capricii și de lux: – tot s-ar putea întâmpla cândva cu cumpăratul și vândutul. Pot fi imaginate stări ale societății în care nu se vinde și nu se cumpără și în care nevoia de această tehnică se pierde cu desăvârșire încetul cu încetul: poate că atunci niște indivizi care sunt mai puțin supuși normei caracteristice stării generale își îngăduie cumpăratul și vândutul ca un l u x a l a f e c t u l u i . Abia atunci ar dobândi comerțul noblețe, iar nobilii s-ar ocupa cu comerțul cu aceeași plăcere cu care s-au ocupat până acum cu războiul și cu politica: pe când, invers, evaluarea politicii s-ar putea să se fi schimbat atunci în întregime. Încă de pe-acum politica încetează de a fi o îndeletnicire aristocratică: și ar fi cu putință s-o găsim într-o zi atât de banală, încât s-o plasăm, asemenea întregii literaturi partinice și zilnice, la rubrica "Prostituarea spiritului".

32

Discipoli nedoriți. – Ce să mă fac cu acești doi tineri? exclamă cu indignare un filozof care "corupea" tineretul, cum l-a corupt altădată Socrate, – pentru mine sunt niște învățăcei nepotriviiți. Unul nu știe să spună nu, iar celălalt răspunde la toate: "Așa și așa". Să presupunem că mi-ar îmbrățișa învățătura, atunci primul ar s u f e r i prea mult, căci felul meu de a gândi pretinde un suflet războinic, o voință de a pricinui durere, o plăcere de a spune nu, o piele vârtoasă, – ar boli din pricina rănilor deschise și lăuntrice. Iar celălalt, cu fiecare cauză pe care o pledează, își consolidează statutul de mediocru și face astfel din învățătura mea o mediocritate, – un asemenea discipol i-l doresc dușmanului meu.

33

În afara aulei. – "Ca să vă demonstrez că omul aparține, în definitiv, categoriei de animale blânde, v-aș aduce aminte cât de credul a fost el atâta vreme. Abia acum, târziu de tot și după o enormă autoconstrângere, a devenit un animal suspicios, – da! omul este azi mai rău decât oricând." – Nu-nțeleg acest lucru: de ce să fie astăzi omul mai suspicios și mai rău? – "Fiindcă acum are o știință, – are nevoie de ea!" –

34

Historia abscondita* – Orice om mare dispune de o forță retroactivă: datorită lui, toată istoria este pusă din nou pe cântar, și mii de

*În lat. în text: "Istoria nevăzută (secretă)" (n.t.).

secrete ale trecutului se furișează din ascunzătorile lor – în soarele lui. Nu pot fi prevăzute nicidecum toate câte vor mai fi odată istorie. Trecutul, în esență, rămâne poate tot necunoscut! E încă nevoie de atâtea forțe retroactive!

5

35

Erezie și vrăjitorie. – A gândi altfel decât în mod obișnuit – nu este nici pe departe atât efectul unui intelect mai bun, cât efectul unor înclinații diabolice și puternice, al unor înclinații de a face notă discordantă, izolanță sfidătoare, răutăcioasă, perfidă. Erezia face pereche cu vrăjitoria și este, neîndoielnic, la fel de puțin ca aceasta ceva inofensiv ori chiar stimabil în sine însăși. Ereticii și vrăjitoarele sunt două categorii de oameni diabolici: au în comun faptul că se și simt diabolici, dar că plăcerea lor irepresibilă este să se dezlănțuie nociv împotriva a ceea ce domină (oameni sau puncte de vedere). Reforma, un fel de dublare a spiritului medieval, într-o epocă în care acesta nu mai avea în sine conștiința nevinovată, le-a produs pe amândouă în cea mai mare cantitate.

36

Ultimele cuvinte. – Ne amintim că împăratul August, omul acela formidabil care se stăpânea și putea să păstreze tăcere ca un oricare Socrate înțelept, a comis, prin ultimele sale cuvinte, o indiscreție față de sine însuși: a lăsat să-i cadă pentru prima oară masca, atunci când a dat să se înțeleagă că a purtat o mască și a jucat o comedie, – jucase rolul de părinte al patriei și rolul înțelepciunii pe tron, până la iluzia perfectă! Plaudite amici, comedia finita est!* Gândul lui Nero pe patul morții: qualis artifex pereo!** a fost și gândul lui August pe patul morții: vanitate de histrion! Limbuție de histrion! Și exact antiteza lui Socrate pe patul morții! – Dar Tiberiu, cel mai chinuit dintre toți cei ce se chinuie singuri, a murit în tăcere, – a cel a era autentic, iar nu un comediant! Oare ce i-o fi trecut prin cap la urmă? Poate așa ceva: "Viața – doar o lungă moarte. Nebunul de mine, care am scurtat viața atâtor! Eram eu menit să fiu un binefăcător? Ar fi trebuit să le dau viață veșnică: astfel i-aș fi putut vedea murind veșnic. Pentru a cea s-a aveam doară ochi așa de buni: qualis spectator pereo!***" Când, după o lungă agonie, păru că prinde iar puteri, s-a considerat oportun să-l înăbușe cu perna, – avu o dublă moarte.

*În lat. în text: "Aplaudați, prieteni, comedia s-a sfârșit!" (n.t.).

**În lat. în text: "ce artist piere o dată cu mine!" (n.t.).

***În lat. în text: "ce spectator piere o dată cu mine!" (n.t.).

37

Din triplă eroare. – În ultimele sute de ani am promovat știința, parțial fiindcă am sperat să înțelegem cel mai bine cu ajutorul ei și grație ei bunătatea și înțelepciunea lui Dumnezeu – principalul motiv
 5 suferesc al marilor englezi (precum Newton) –, parțial fiindcă am crezut în utilitatea absolută a cunoașterii, în special în unitatea intimă dintre morală, știință și fericire – principalul motiv suferesc al marilor francezi (precum Voltaire) –, parțial fiindcă am socotit că avem și că iubim în știință ceva altruist, inofensiv și suficient să însuși, ceva cu adevărat inocent, la care instinctele
 10 diabolice ale omului nu iau parte în general – principalul motiv suferesc al lui Spinoza, care, în calitate de cunoscător, se simțea divin: – așadar, din triplă eroare.

38

Explozivii. – Dacă ținem seama câtă nevoie de explozie zace în
 15 vîlga tinerilor, nu ne surprinde să-i vedem hotărându-se atât de brutal și cu atîta lipsă de rafinament selectiv pentru o cauză sau alta: ceea ce îi întărește este spectacolul zelului desfășurat în jurul unei cauze și oarecum spectacolul fitilului aprins, – nu cauza însăși. Seducătorii mai inteligenți se pricep, de aceea, să le deschidă perspectiva exploziei și să se abțină de la argu-
 20 mentarea cauzei lor: cu argumente nu se câștigă aceste butoaie cu pulbere!

39

Gust schimbat. – Schimbarea gustului comun este mai importantă decât aceea a opiniilor; opiniile, cu toate dovezile, contestările și întreaga mascaradă intelectuală, nu sunt decât simptome ale gustului
 25 schimbat și absolut sigur nu un lucru pe care-l credem încă atât de frecvent, cauzele lui. Cum se schimbă gustul comun? Prin aceea că niște indivizi, oameni puternici, influenți, își exprimă fără rușine și-și impun tiranic judecata hoc est ridiculum, hoc est absurdum*, deci discernământul gustului și al dezgustului lor: – prin aceasta le aplică multora o constrângere din care,
 30 treptat-treptat, rezultă o deprindere a și mai multora și, în cele din urmă, o nevoie a tuturor. Că acești indivizi simt și "gustă" însă altfel își are rațiunea, de regulă, într-o bizarerie a felului lor de viață, a alimentației, a digestiei lor, poate într-un exces sau o carență de săruri anorganice din sângele și creierul lor, pe scurt, în physis**: ei au însă curajul să creadă în

*În lat. în text: "acest lucru este ridicol, acesta absurd" (n.t.).

**Grecism în original, transliterat Physis (=natură, constituție naturală; și infra) (n.t.).

această physis și să dea ascultare exigențelor ei până în cele mai fine nuanțe ale sale: judecățile lor estetice și morale sunt asemenea "nuanțe extrem de fine" ale acestei physis.

40

- 5 Despre lipsa formei aristocrate. – Soldații și comandanții continuă să aibă o conduită mult mai distinsă unii față de alții decât muncitorii și patronii. Cel puțin deocamdată, orice civilizație întemeiată pe criterii militare continuă să fie mai presus de oricare așa-zisă civilizație industrială: cea din urmă, în configurația ei actuală, este, în general, cea mai de rând formă de
- 10 existență care a fost până acum. Aici acționează pur și simplu legea necesității: vrei să trăiești și trebuie să te vinzi, dar îl disprețuiești pe cel ce profită de această necesitate și își cumpără muncitorul. Este curios că supunerea față de niște persoane puternice, care stârnesc teamă, ba chiar înspăimântătoare, față de tirani și de conducătorii armatei nu este nici pe
- 15 departe simțită atât de dureros ca această supunere față de niște persoane necunoscute și neinteresante, așa cum sunt toți magnații industriei: în patron, muncitorul nu vede, de obicei, decât un câine de om șiret, exploatator, speculând orice strâmtoare, al cărui nume, figură, morală și faimă îi sunt complet indiferente. Fabricanților și marilor întreprinzători din comerț le lipseau până acum prea de tot, probabil, toate acele forme și caracteristici ale
- 20 rasei superioare care, singurele, fac să devină interesante persoanele; dacă ar avea distincția nobilimii din naștere în privire și în gesturi, n-ar exista poate socialismul maselor. Căci acestea sunt, în definitiv, disponibile pentru orice fel de sclavie, presupunând că superiorul lor se legitimează statornic
- 25 drept superior, drept născut să comande – prin forma aristocrată! Omul cel mai de rând simte că aristocrația nu se poate improviza și că el trebuie să cinstească în ea rodul unor epoci îndelungate, – dar absența formei superioare și vulgaritatea fabricanților rău famați, cu mâinile roșii, dolofane, îl duc la ideea că, în cazul acesta, doar întâmplarea și șansa l-a înălțat pe
- 30 unul deasupra celuilalt: hai, concludе în sinea lui, să ne încercăm și noi odată sorții și norocul! Să aruncăm odată zarurile! – și socialismul începe.

41

- Împotriva căinței. – Gânditorul vede în actele sale încercări și întrebări prin care se lămurește cumva asupra unor lucruri: succesul și
- 35 insuccesul sunt pentru el întâi și-ntâi răspunsuri. A se supăra sau chiar a fi cuprins de căință că ceva iese prost – asta o lasă pe seama acelor care acționează fiindcă li s-a poruncit și trebuie să se aștepte la păruială, dacă milostivul stăpân nu-i mulțumit de rezultat.

42

Muncă și plictiseală. – A-ți căuta de lucru pentru o leafă – prin aceasta sunt astăzi aproape toți oamenii egali în țările civilizate; pentru ei toți, munca este un mijloc, iar nu însuși scopul; de aceea sunt puțin rafinați în alegerea muncii, presupunând că ea aduce un câștig substanțial. Nu-i vorbă, există oameni mai rari, care preferă să piară decât să muncească fără ch e f de lucru: acei pretențioși, greu de mulțumit, pe care un câștig substanțial nu-i ajută, dacă munca nu este însuși câștigul tuturor câștigurilor. De această specie rară de oameni țin artiștii și contemplativii de tot soiul, dar și cei ce trăiesc în huzur, ce-și petrec viața în vânători, călătorii sau intrigi amoroase și aventuri. Toți aceștia vor trudă și strâmtorare în măsura în care acestea sunt legate de plăcere, și vor cea mai grea, cea mai aspră muncă, dacă este necesar. Altminteri, ei sunt de o inerție categorică, măcar că de această inerție s-ar putea lega sărăcirea, dezonoarea, amenințarea sănătății și a vieții. Nu se tem așa de mult de plictiseală ca de munca fără chef: ba chiar au nevoie de multă plictiseală, ori de câte ori trebuie să le reușească p r o p r i a lucrare. Pentru cugetător și pentru toate spiritele inventive, plictiseala este cea "liniște" dezagreabilă a sufletului de dinaintea călătoriei fericite și a vânturilor jucăușe; el trebuie să o suporte, să-i a ș t e p t e acțiunea în el însuși: – este exact c e e a ce naturile mai ordinare nu pot în nici un caz dobândi de la ele însele! A alunga de la tine plictiseala, indiferent cum, este un lucru comun: după cum lucru comun este a munci fără chef. Poate că pe asiatici îi distinge de europeni faptul că sunt capabili de un calm mai îndelungat, mai profund decât aceștia; înseși narcoticile lor acționează lent și reclamă răbdare, în opoziție cu imediatețea dezgustătoare a otrăvii europene, alcoolul.

43

C e t r â d e a z ă l e g i l e . – Comitem o gravă eroare dacă studiem legile penale ale unui popor ca și când ar fi o expresie a caracterului său; legile nu trădează ceea ce este un popor, ci ceea ce îi apare lui necunoscut, ciudat, revoltător, străin. Legile se raportează la excepțiile de la moralitatea cutumei; iar cele mai aspre pedepse ating ceea ce este conform cutumei poporului vecin. Astfel, la wahhabiți nu există decât două păcate de moarte: să ai un alt dumnezeu decât dumnezeul wahhabiților și – să fumezi (ceea ce este numit la ei "felul infam de a bea"). "Și cum stau lucrurile cu omorul și adulterul?" – a întrebat uimit englezul care a aflat aceste lucruri. "Ei, Dumnezeu e îngăduitor și milostiv!" – a spus bătrâna căpetenie. – Astfel, la vechii romani exista concepția că o femeie ar putea păcătui de moarte în două feluri: o dată, prin adulter, apoi – prin a bea vin. Cato cel Bătrân soco-

tea că sărutarea între rude s-a transformat în obicei numai pentru a ține femeile sub control din acest punct de vedere; un sărut înseamnă: miroase oare a vin? Au fost efectiv pedepsite cu moartea femeile prinse că beau vin: și, în mod cert, nu numai fiindcă femeile de dezvăță uneori, sub influența vinului, să spună nu; romanii se temeau, înainte de toate, de spiritul orgiastic și dionisiac de care femeile sudului european erau bânuite din timp în timp, pe când vinul era încă ceva nou în Europa, ca o înfiorătoare modă străină care zguduia din temelii simțirea romană; li se părea o trădare a Romei, încorporarea străinătății.

10

44

Motivele crezute. – Oricât de important ar fi să cunoști din ce motive a acționat realmente omenirea până acum: poate credința în cutare sau cutare motive, așadar, ceea ce omenirea și-a atribuit singură și și-a închipuit a fi până acum resortul propriu-zis al comportării sale, este un lucru și mai substanțial pentru cel preocupat de cunoaștere. Fericirea și abjecția lăuntrică a oamenilor le-a fost dată, de fapt, după credința lor în cutare sau cutare motive, – nu însă prin ceea ce era cu adevărat motiv! Tot ce-l privește pe acesta din urmă prezintă un interes de rangul al doilea.

45

20

Epicur. – Da, sunt mândru că percep caracterul lui Epicur altfel decât, poate, un oarecare și că savurez, cu toate cele auzite și citite despre el, fericirea după-amiezii antichității: – îi văd ochiul privind în largul unei mări albicioase, dincolo de stâncile de pe țărm pe care lenevește soarele, în vreme ce vietăți mari și mici se joacă în lumina lui, neșovăielnice și calme, ca însăși această lumină și acel ochi. O atare fericire a putut-o născoci doar un om care suferea perpetuu, fericirea unui ochi înaintea căruia marea existenței s-a liniștit și care nu se mai poate sătura acum privindu-i suprafața și această piele a mării fină, împetrișată, zbârcită de înfiorare: n-a mai existat până acum niciodată o astfel de cumpătare a voluptății.

30

46

Uimirea noastră. – O fericire profundă și solidă rezidă în aceea că știința dă la iveală niște lucruri rezistente, care servesc, la rândul-le, de fundament pentru noi descoperiri: – ar pute fi, fără îndoială, altfel! Da, noi suntem atât de convingși de toată incertitudinea și de himerele judecăților noastre și de veșnica schimbare a tuturor legilor și noțiunilor omenești, încât ne uimește, într-adevăr, cât de mult rezistă rezultatele științei! Mai demult nu știam nimic de această mobilitate a tot ce este omenesc,

cutuma moralității menținea credința că întreaga viață lăuntrică a omului este prinsă cu niște capse veșnice de necesitatea de bronz: poate că simțeam pe vremea aceea o voluptate similară a uimirii, când ni se spuneau basme și povești cu zâne. Miraculosul le făcea atât de bine acelor oameni pe care regula și veșnicia îi putea ușor obosi din când în când. Să te desprinzi odată de pământ! Să plutești! Să rătăcești! Să-ți pierzi mințile! – aceasta ținea de paradisul și de deliciile altor vremuri: pe când maxima noastră fericire se aseamănă cu aceea a naufragiatului care a ajuns pe uscat și se postează cu ambele picioare pe pământul bătrân și ferm – mirându-se că
 10 acesta nu se clatină.

47

Despre reprimarea pasiunilor. – Dacă ne interzicem cu obstinație exprimarea pasiunilor, ca ceva ce trebuie lăsat în grija "celor de rând", a naturilor mai fruste, burgheze, rustice, – deci dacă nu vrem să
 15 reprimăm pasiunile înseși, ci doar limbajul și gesticulația lor: atunci ajungem și noi, cu toate acestea, tocmai la ceea ce nu dorim: reprimarea pasiunilor înseși, cel puțin slăbirea și schimbarea lor: – așa cum a trecut prin aceasta, spre exemplul cel mai instructiv, curtea lui Ludovic al Paisprezecelea și tot ce depindea de ea. Epoca de după aceea, educată să-și reprime
 20 pasiunile, nu mai avea pasiuni propriu-zise, ci, în locul lor, o conduită elegantă, studiată, teatrală, – o epocă atinsă de incapacitatea de a fi nepoliticoasă: așa încât chiar o insultă era receptată și se răspundea la ea nu altfel decât prin vorbe amabile. Poate prezentul nostru furnizează pandantul cel mai curios al acestei stări de lucruri: eu văd pretutindeni, în viață și la teatru și
 25 nu cel mai puțin în tot ce se scrie, satisfacția produsă de toate izbucnirile și gesturile mai brutale ale pasiunii: se reclamă acum a anumită convenție a pasionalității, – numai nu pasiunea însăși! Cu toate acestea, ea va fi atinsă în cele din urmă, iar urmașii noștri vor dispune de o sălbăticie veritabilă, și nu numai de o sălbăticie și o indecență a formelor.

30

48

Cunoașterea nenorocirii. – Poate că nimic nu diferențiază oamenii și epocile atât de mult precum gradul de cunoaștere a nenorocirii pe care o au: nenorocire a sufletului și a trupului deopotrivă. Privitor la cea din urmă, noi, oamenii actuali, suntem poate cu toții, în ciuda defectelor și
 35 a defectuoșităților noastre, din lipsa unei bogate experiențe personale, niște cârpaci și niște fantești totodată: în comparație cu o eră a fricii – cea mai lungă din toate timpurile –, în care individul trebuia să se apere singur împotriva silniciei și trebuia să fie, de dragul acestui scop, el însuși un om violent. Pe

atunci, un bărbat trecea prin școala grea a chinurilor fizice și a privațiunilor și căuta chiar într-o anumită cruzime față de sine, într-un exercițiu voluntar al durerii un mijloc necesar lui pentru conservarea sa; pe atunci îți educai anturajul în vederea suportării durerii, pe atunci pricinuiai bucuros durere și-i vedeai pe alții îndurând cele mai cumplite chinuri, fără alt sentiment decât acela al propriei securități. În ceea ce privește însă nenorocirea sufletului, iscodesc acum orice om dacă o cunoaște din experiență sau din descriere; dacă mai consideră necesar totuși să simuleze această cunoaștere, bunăoară ca un semn de cultură mai rafinată, sau dacă, în străfundul sufletului său, nu crede nicicum în niște mari dureri sufletești și dacă, la evocarea acestora, i se întâmplă la fel ca la evocarea marilor suferințe fizice: în care caz i se deșteaptă în minie durerile sale de dinți sau de stomac. Ceea ce însă mi se pare că se petrece acum cu cei mai mulți. Din lipsa generală de exercițiu al durerii sub dubla ei formă și datorită rarității cu care vedem un suferind, rezultă acum o consecință importantă: detestăm azi durerea cu mult mai mult decât oamenii de altădată și vorbim pe seama ei mult mai rău decât oricând, ba chiar găsim greu suportabilă însăși existența durerii ca i d e e și facem din aceasta o chestiune de conștiință și un reproș la adresa întregii existențe. Ivirea pe neașteptate a filozofilor pesimiste nu-i, în nici un caz, caracteristica unor mari și cumplite năpaste; ci aceste semne de întrebare cu privire la valoarea întregii vieți iau naștere în vremuri în care rafinarea și ușurarea existenței socotește chiar inevitabilele înțepături și țânțari ale sufletului și ale trupului mult prea sângeroase și vătămătoare și ar dori cel mai mult să facă să apară, în lipsa unei reale experiențe a durerii, înseși reprezentările generale ale chinului ca suferința de cea mai înaltă speță. – Ar exista de pe-acum o rețetă împotriva filozofilor pesimiste și a sensibilității enorme ce mi se pare a fi adevărata "nenorocire a prezentului": – dar această rețetă sună poate deja prea crud și ar fi socotită ea însăși printre simptomele pe baza cărora judecăm acum: "Existența este ceva rău." Ei bine! Rețeta împotriva "nenorocirii" este: n e n o r o c i r e a .

49

Mărinimie și altele similare. – Acele fenomene paradoxale, precum subita răceală din comportamentul omului sentimental, precum umorul melancolicului, precum, înainte de toate, m ā r i n i m i a , în sensul unei subite renunțări la răzbunare sau la astâmpărarea invidiei – apar la oamenii în care se află o puternică forță centrifugă lăuntrică, la oamenii saturației subite și ai greței subite. Astâmpărările lor sunt așa de rapide și de pronunțate, încât acestora le calcă de îndată pe urmă lehamitea și

dezgustul și un refugiu în gustul antitetic: în această antiteză se detensio-
nează trăirile, la cutare prin subită răceală, la cutare prin râsete, la cutare
prin lacrimi și abnegație. Mărinimosul – cel puțin acel soi de mărinimos care
a impresionat întotdeauna cel mai mult – mie îmi apare ca un om posedat
5 de o extremă sete de răzbunare, căruia i se arată în preajmă o posibilitate
de a și-o astâmpăra și care o soarbe deja în imaginație din plin,
atât de profund și până la ultimul strop, încât acestui exces rapid îi urmează
o teribilă greață rapidă, – de-acum el se ridică "deasupra lui", cum se spune,
și-și iartă dușmanul, ba chiar îl binecuvântează și-i acordă toată cinstea sa.
10 Cu această violentare a lui însuși, cu această terfelire a instinctului său de
răzbunare până mai aci atât de puternic, el nu face însă decât să cedeze
noului instinct (greața), care tocmai acum a devenit puternic în el, și face
toate acestea cu aceeași nerăbdare și exces cu care puțin mai înainte
a n t i c i p a s e în fantezia lui și oarecum epuizase bucuria dată de răzbunare.
15 În mărinimie se află același grad de egoism ca în răzbunare, dar o altă
calitate de egoism.

50

Argumentul în singurării. – Reproșul conștiinței, chiar și la
cel mai conștiincios, este slab față de sentimentul: "Cutare și cutare lucru
20 este contrar bunelor obiceiuri ale societății tale." O privire rece, o gură
strâmbată din partea celor sub care și pentru care ești educat inspiră încă
teama până și celui mai puternic. De fapt, ce inspiră teamă aici?
Însingurarea! ca argument ce răstoarnă și cele mai bune argumente pentru
o persoană sau o cauză! – Așa vorbește instinctul de turmă din noi.

51

25 Simțul adevărului. – Îmi place orice scepticism la care mi-e
îngăduit să răspund: "Să-ncercăm!" Dar nu mai vreau să aud nimic despre
toate lucrurile și despre toate problemele care nu admit experimentul. Acesta
este hotarul propriului meu "simț al adevărului": căci acolo eroismul și-a
30 pierdut dreptul.

52

Ce știu alții despre noi. – Ceea ce știm și avem în memorie
despre noi înșine nu este atât de determinant pentru fericirea vieții noastre,
așa cum se crede. Într-o zi, ceea ce știu (sau îmi închipuie că știu) alții
35 despre noi va da năvală asupra noastră – și recunoaștem acum că acesta
este elementul mai puternic. O scoatem mai ușor la capăt cu cugetul nostru
vinovat decât cu proasta noastră reputație.

53

Unde începe binele. – Acolo unde puterea vizuală redusă a ochiului nu mai este în stare să vadă pornirea rea ca atare, din pricina rafinamentului său, omul situează împărăția binelui, iar sentimentul de a fi
 5 trecut de-acum încolo în împărăția binelui stimulează toate instinctele care erau amenințate și limitate de pornirile rele, precum sentimentul siguranței, al confortului, al voinței de bine. Prin urmare: cu cât ochiul este mai tocit, cu atât mai departe se întinde binele! De aici veșnica seninătate a poporului și a copiilor! De aici melancolia marilor gânditori și mâhnirea lor înrudită cu
 10 cugetul vinovat!

54

Conștiința aparenței. – Cât de minunat și de inedit și, totodată, cât de înfiorător și de ironic mă simt eu situat, prin cunoașterea mea, față de întreaga existență! Am descoperit, în ce mă privește, că vechea
 15 umanitate și animalitate, ba chiar întreaga preistorie și întregul trecut al oricărei ființe sensibile continuă în mine să stihuiască, să iubească, să urască, să tragă concluzii, – m-am trezit dintr-o dată în mijlocul acestui vis, dar neavând decât conștiința că tocmai visez și că trebuie să visez mai departe, dacă nu vreau să-mi aflu pieirea: așa cum trebuie să-și continue
 20 visul somnambulul, ca să nu se prăvălească la pământ. Ce-nseamnă pentru mine acum "aparență"? Categoric, nu opusul vreunei entități oarecare, – ce știu eu să enunț în legătură cu o entitate oarecare decât, puțin câte puțin, predicatelor aparenței sale! Categoric, nu o mască moartă pe care să poți să i-o aplici și chiar să i-o dai jos cu ușurință unui necunoscut! Aparență
 25 înseamnă pentru mine chiar ceea ce acționează și trăiește, ce merge până într-acolo cu autopersiflarea, încât mă face să simt că aici totul este părere și luminiță rătăcitoare și joc al ieilor și nimic mai mult, – că, printre toți acești visători, și eu, "cunoscătorul", îmi joc jocul, că robul cunoașterii este un mijloc de a trăgăna jocul pământesc și, din acest punct de vedere, face
 30 parte dintre maeștrii de ceremonii ai existenței și că sublima consecvență și solidaritate a tuturor cunoștințelor este și va fi poate supremul mijloc de a asigura universalitatea visării și înțelegerea perfectă și reciprocă a acestor visători și, tocmai prin aceasta, de a menține durata visului.

55

Suprema noblețe de caracter. – Ce face să fii socotit "nobil"? În mod sigur, nu faptul că faci sacrificii; și cel ce se dedă cu frenezie voluptății face sacrificii. În mod sigur, nu faptul că te lași cu adevărat în voia unei pasiuni; există pasiuni vrednice de tot dispreț. În mod sigur, nu faptul

că faci ceva pentru alții, și fără egoism: consecvența egoismului atinge, poate, punctul maxim tocmai la cel mai nobil caracter. – Ci faptul că pasiunea care-l devoră pe cel nobil este o particularitate, fără ca el să aibă cunoștință de această particularitate: întrebuițarea unui criteriu rar și singular și aproape
 5 o sminteală: senzația de fierbințeală a lucrurilor care tuturor celorlalți li se par reci la atingere: o intuire a valorilor pentru care nu s-a inventat încă balanța: o jertfire pe altare închinată unui zeu necunoscut: un eroism fără a voi onoruri: o lipsă de pretenții în ce-l privește, de unde rezultă un prisos ce revine oamenilor și lucrurilor. Deci excepționalitatea și ignorarea acesteia a
 10 fost până acum lucrul pentru care erai taxat drept nobil. Apropo de aceasta, să luăm în considerare însă că, prin acest canon, a fost judecat nerezonabil și a fost discreditat în ansamblu, în favoarea excepțiilor, tot ce era obișnuit, imediat și indispensabil, pe scurt, ceea ce conserva cel mai bine specia, și, în general, constituia r e g u l a omenirii de până acum. Să devii avocatul
 15 regulii – aceasta ar putea fi, eventual, ultima formă și ultimul rafinament prin care noblețea de caracter se revelează pe pământ.

56

Dorința de a suferi. – Dacă mă gândesc la dorința de a face ceva, așa cum aceasta le dă ghes și-i îmboldește fără încetare pe milioanele
 20 de europeni tineri care, fără excepție, nu pot suporta plictiseala și nici pe ei înșiși, – atunci înțeleg că în ei trebuie să mocnească o dorință de a suferi cumva, pentru a extrage din suferința lor un motiv plauzibil pentru a face, pentru a acționa. Este nevoie de nevoi! De aici tărăboiul politicianilor, de aici multele "stări de criză", false, imagine, exagerate, ale tuturor claselor
 25 posibile și graba oarbă de a crede în ele. Tineretul acesta pretinde să vină d i n a f a r ă sau să devină evidentă – în nici un caz fericirea – ci nefericirea, iar fantezia lui se chinuie dinainte să plăsmuiască din aceasta un monstru, pentru ca el să se poată lupta apoi cu un monstru. Dacă acești dornici de strâmtorare ar simți în ei forța de a-și face lor înșiși bine pe dinăuntru, de
 30 a-și face lor înșiși ceva, atunci ar și înțelege să-și creeze înăuntru nevoi proprii, personale. Născocirile lor ar putea fi atunci mai subtile, iar satisfacțiile lor ar putea suna ca o muzică bună: pe când astăzi umplu lumea cu strigătele lor de ajutor și, ca urmare, chiar prea adesea și mai întâi, cu s e n t i m e n t u l d e s t r â m t o r a r e ! Ei nu știu să facă nimic din propria
 35 lor ființă – și astfel zugrăvesc nefericirea altora pe perete: au mereu nevoie de alții! Și mereu de noi și noi alții! – Iertare, prieteni, am cutezat să-mi zugrăvesc f e r i c i r e a pe perete.

Cartea a doua

57

Realiştilor. – Voi, oameni treji, care vă simţiţi înarmaţi împotriva
pasiunii şi a fantasmagoriilor şi v-ar plăcea mult să vă mândriţi şi să vă
5 împăunaţi cu vidul vostru, vă numiţi realişti şi sugeraţi că, aşa cum vă apare
lumea, aşa şi este realmente întocmită: că numai vouă vi se dezvăluie
realitatea şi că voi înşivă aţi fi, poate, cea mai bună parte a ei, – o voi, statui
iubite din Sais! Dar, în starea voastră cea mai dezgolită, nu sunteţi oare şi
voi nişte creaturi încă extrem de pasionale şi tenebroase, comparativ cu
10 peştii, şi încă prea asemănătoare cu un artist îndrăgostit? – şi ce este
"realitate" pentru un artist îndrăgostit? Tot mai sunteţi purtătorii acelor estimări
ale lucrurilor care îşi au izvorul în pasiunile şi îndrăgostirile veacurilor trecute!
Cu trezia voastră tot se mai îngemănează o beţie tainică şi inextirpabilă!
Iubirea voastră pentru "realitate", bunăoară, – o, ea este o veche, străveche
15 "iubire"! În fiecare sentiment, în fiecare senzaţie este o părticică din această
veche iubire: şi tot aşa a lucrat şi a ţesut la ea câte o fantasmagorie, o
prejudecată, o absurditate, o ignoranţă, o teamă oarecare şi câte şi mai
câte altele! Iată ici un munte! Colo un nor! Oare ce-i "real" în aceştia?
Deposedaţi-i odată de fantasmă şi de tot a d a o s u l omenesc, voi, trejilor!
20 Da, de-aţi reuşi a c e s t l u c r u ! De-aţi reuşi să vă uitaţi originea, trecutul,
ucenicia, – întreaga umanitate şi animalitate! Pentru noi nu există "realitate"
– şi nici pentru voi, trejilor –, nu suntem nici pe departe atât de străini unii de
alţii pe cât credeţi voi, şi poate că marea noastră voinţă de a transcende
beţia este la fel de stimabilă precum credinţa voastră că sunteţi într-adevăr
25 i n c a p a b i l i de beţie.

58

N u m a i c r e â n d ! – Iată ce mi-a dat cel mai mult de furcă şi continuă
să-mi dea cel mai mult de furcă: înţelegerea că este nespus mai important
cum se numesc lucrurile decât ce sunt ele. Faima, numele şi
30 înfăţişarea, valabilitatea, dimensiunea şi greutatea obișnuită a unui lucru –
de cele mai multe ori, la origine, o eroare şi o procedură arbitrară, azvârlită
peste lucruri ca o haină şi de tot străină de esenţa şi chiar de coaja lor –,
încetul cu încetul, au aderat cumva la el, prin crezul în ele şi prin creşterea
continuă a acestui crez, din generaţie în generaţie, şi au prins cumva rădăcini
35 în acel lucru, devenind carne din însăşi carnea lor: prima impresie sfârşeşte
aproape întotdeauna prin a deveni esenţă şi a c Ń i o n e a z ă ca esenţă! Ce
fel de nebun ar fi acela care ar socoti suficient să invoci această origine şi

acest văl nebulos al iluziei, pentru a nimici lumea care trece drept esențială, așa-numita "realitate"! Numai creând putem nimici! – Dar nici să nu uităm un lucru: e suficient să creăm noi nume și estimări și probabilități, pentru a crea, cu vremea, noi "lucruri".

5

59

Noi, artiștii! – Când iubim o femeie, ne lăsăm cu ușurință pradă unui dezgust față de natură, amintindu-ne de toate slăbiciunile naturale respingătoare la care este expusă orice femeie; în general ne place să le ignorăm, dar dacă sufletul nostru atinge în treacăt aceste lucruri, el tresare
 10 iritat și privește, cum am spus, disprețuitor la natură: – ne simțim vexați, natura pare a ne viola proprietatea, și aceasta cu mâinile cele mai profane. Atunci devenim surzi la orice fiziologie și decretăm în taină în ce ne privește: "Nu vreau să aud nimic despre faptul că omul este și altceva în afară de
 15 suflet și formă!" "Omul de sub piele" este pentru toți îndrăgostiții o grozăvie și un lucru de neînchipuit, o blasfemie la adresa lui Dumnezeu și a iubirii. – Or, așa cum simte și azi cel îndrăgostit în privința naturii și a slăbiciunii naturale, așa simțea odinioară orice adorator al lui Dumnezeu și al "sfintei
 20 atotputernicii" a lui: în toate cele spuse despre natură de astronomi, geologi, fiziologi, medici, el vedea o violare a celei mai prețioase proprietăți a sale și, prin urmare, un atac, – și, pe lângă aceasta, și o nerușinare din partea
 25 atacatorului! "Legea naturii" îi suna și așa ca o defăimare a lui Dumnezeu; în fond, chiar i-ar fi plăcut să vadă toată mecanica explicată prin acte morale de voință și de samavolnicie: – dar cum nimeni nu i-a putut face acest serviciu, își masca mecanica și natura cât putea de bine și trăia în vis. Ah,
 30 oamenii aceștia de odinioară au știut să viseze și n-aveau nevoie să adoarmă mai întâi! – și chiar și noi, oamenii de azi, știm încă mult prea bine acest lucru, cu toată bunăvoința noastră pentru veghe și pentru ziuă! Ajunge să iubim, să urâm, să dorim, în general, să simțim, – și îndată
 35 spiritul și puterea visului ne copleșește, iar noi suim, cu ochii închiși și cu sânge rece, în ciuda oricărui risc, cele mai primejdioase cărări, pe acoperișurile și turlele viziunilor, și fără să ne apuce amețeala, ca născuți pentru cățărare – noi, noctambulii diurni! Noi, artiștii! Noi, dositorii celor naturale! Noi, lunaticii și bolnavii de Dumnezeu! Noi, drumeții neobosiți și tăcuți ca mormântul, pe culmi pe care nu le vedem ca fiind culmi, ci șesuri
 35 ale noastre, locurile noastre sigure!

60

Femeile și lucrarea lor la distanță. – Mai am urechi? Mai sunt doar ureche și nimic mai mult? Cum stau aici pe rugul valurilor

- sparte, limbi albe de flăcări se reped în sus la picioarele mele: – din toate părțile mă asaltează vaiere, amenințări, urlete și țipete, în vreme ce-n adâncul adâncurilor bătrânul zguduitor al pământului își cântă aria, surd ca un muget de taur: din piciorul lui de zguduitor al pământului își bate în așa fel tactul,
- 5 încât până și acestor balauri ai stâncilor, bătuți de soare și de vânturi, le tremură inima-n piept. Atunci, dintr-o dată, ca ivită din neant, apare-n fața porții acestui labirint infernal, la numai câțiva stânceni depărtare, – o corabie mare cu pânze, alunecând spre mine tăcută ca o nălucă. O, frumusețea aceasta nălucitoare! Cum mă-nvăluie-n vraja ei! Cum? Să se fi-mbarcat aici
- 10 toată liniștea și tăcerea lumii? Să stea în locul acesta tăcut însăși fericirea mea, eul meu mai fericit, al doilea sine-al meu nemuritor? Nici mort și nici în viață? Ca o ființă intermediară fantomatică, tăcută, care priveșie, alunecă, plutește? Asemeni corăbiei cu pânze albe ce, precum un fluture gigant, aleargă peste marea-ntunecată! Da! P e s t e existență să alergi! Deci asta-
- 15 il! Cam ast-ar fi! – – Se pare că vacarmul de aici m-a prefăcut într-un vizionar? Orice mare vacarm face să ne proiectăm fericirea în locuri liniștite și îndepărtate. Când un bărbat se află în toiul vacarmului s ă u , în mijlocul valurilor sale sparte, valuri de elanuri și de planuri: atunci, într-adevăr, vede și el alunecându-i prin față ființe tăcute și fermecătoare, după a căror fericire și
- 20 viață retrasă tânjește – s u n t f e m e i l e . E gata să creadă că acolo, în preajma femeilor, sălășluiește sinele său mai bun: în locurile-acelea liniștite, și cea mai asurzitoare spargere de valuri s-ar pre-face-n tăcere de mormânt, iar viața însăși, în vis despre viață. Dar nu! Dar nu! Visătorule nobil, chiar și pe cea mai frumoasă corabie cu pânze e-atâta zgomot și larmă, și, din
- 25 păcate, atâta larmă jalnică și meschină! Farmecul și cea mai puternică lucrare a femeilor este, ca să vorbim în limbaj filozofic, o acțiune la distanță, o actio in distans*: pentru asta însă e necesară, în primul și în primul rând –distanța!

61

- 30 În cinstea prieteniei. – Că sentimentul prieteniei trecea pentru antichitate drept sentimentul suprem, superior chiar mult slăvitei mândrii a celui mulțumit de sine însuși și a înțeleptului, ba, ca să zicem așa, drept ruda unică și, pe deasupra, mai sacră a acestei mândrii: acest lucru îl exprimă foarte bine povestea despre acel rege macedonean care i-a
- 35 dăruit un talant unui filozof cinic din Atena și l-a primit înapoi de la el. "Cum? zise regele, să n-aibă oare nici un prieten?" Cu asta voia să spună: "Cinstesc

*În lat. în text (n.t.).

această mândrie a înțeleptului și a independentului, dar i-aș cinsti și mai mult omenia dacă prietenul din el ar fi reputat victoria asupra mândriei sale. În fața mea, filozoful s-a compromis, dând dovadă că nu cunoaște unul din cele două sentimente supreme, – și anume, pe cel superior!"

5

62

I u b i r e . – Iubirea îi iartă iubitului chiar desfrânarea.

63

F e m e i a s u b e f e c t u l m u z i c i i . – Cum se face că vânturile calde și ploioase poartă cu sine și dispoziția muzicală și plăcerea inventivă
10 a melodiei? Nu sunt aceleași vânturi care umplu bisericile și le inspiră femeilor gânduri erotice?

64

S c e p t i c e . – Mă tem că femeile îmbătrânite sunt, în ascunzișul cel mai tainic al inimii lor, mai sceptice decât toți bărbații: ele cred în
15 superficialitatea existenței ca în esența ei, iar orice virtute și profunzime este pentru ele doar învelitoarea acestui "adevăr", învelitoarea foarte râvnită a unui pudendum* –, așadar, o chestiune de decență și de pudoare, și nimic mai mult!

65

D e v o t a m e n t . – Există femei nobile, sărace, într-un anumit fel, cu duhul, care, spre a-și e x p r i m a devotamentul cel mai profund, nu știu să se descurce altfel decât oferindu-și virtutea și castitatea: pentru ele este supremul lor lucru. Și adeseori acest dar este acceptat fără să oblige atât de profund pe cât scontează donatoarele, – o poveste foarte tristă!

25

66

F o r ț a c e l o r s l a b i . – Toate femeile sunt rafinate în a-și exagera slăbiciunea, ba chiar sunt neîntrecute în imaginarea unor slăbiciuni, pentru a apărea absolut ca niște podoabe delicate cărora chiar un firicel de praf le face rău: existența lor trebuie să-l convingă pe bărbat de bătădăria lui și
30 să-i întipărească acest lucru în minte. În felul acesta se apără ele de cei puternici și de orice "drept al pumnului".

*În lat. în text: "lucru rușinos" (n.t.).

67

A-și simula propriul eu. – Îl iubește acum și, din acest moment, privește înaintea ei cu atâta încredere calmă, precum o face o vacă: dar vai! Tocmai în asta consta vrăjirea lui, în faptul că ea părea prin
 5 excelență schimbătoare și imaterială! El avea și așa prea multă vreme stabilă în sine însuși! N-ar face bine să-și simuleze vechiul caracter? Să simuleze lipsa de iubire? N-o sfătuiește așa – iubirea? Vivat comoedia!*

68

Vrere și ascultare. – L-au adus pe un tânăr la un înțelept și
 10 au spus: "Uite unul pe care-l strică femeile!" Înțeleptul dădu din cap și zâmbi. "Bărbații sunt aceia, exclamă el, care strică femeile: și tot ce greșesc femeile trebuie ispășit și ameliorat în bărbați, – căci bărbatul își plăsmuiește imaginea femeii, iar femeia se modelează după această imagine." – "Ești prea bun cu femeile, zise unul dintre cei din jur, nu le cunoști!" Înțeleptul răspunse:
 15 "Specifică bărbatului este vrerea, specifică femeii – ascultarea, – așa-i legea sexelor, n-ai ce-i face! o lege aspră pentru femeie! Nici un om nu este vinovat de existența lui, femeile însă sunt nevinovate de rangul al doilea: cine ar putea să sibă destul mir și blândețe pentru ele?" – Ce mir! Ce blândețe! strigă un altul din mulțime; trebuie să educăm femeile mai bine! – "Trebuie
 20 să educăm bărbații mai bine", spuse înțeleptul și-i făcu semn tânărului să-l urmeze. – Tânărul însă nu l-a urmat.

69

Capacitate de răzbunare. – Că cineva nu se poate apăra și, în consecință, nici nu vrea, aceasta încă nu este, în ochii noștri, spre
 25 rușinea lui: dar îl disprețuim pe cel ce n-are nici aptitudinea, nici bunăvoința de răzbunare, – indiferent că-i bărbat sau femeie. Ar putea oare să ne țină lângă ea (sau, cum se spune, să ne "încătușeze") o femeie pe care n-o credem capabilă să mânuiască bine, la nevoie, pumnalul (orice fel de pumnal) împotriva noastră? Ori împotriva sa: ceea ce, într-un anumit caz, ar fi
 30 răzbunarea mai dureroasă (răzbunarea chinezească).

70

Stăpânele stăpânilor. – Un puternic contralto, așa cum îl auzim câteodată la teatru, ne ridică subit cortina din fața posibilităților în care, de obicei, noi nu credem: credem dintr-o dată că ar putea exista

*În lat. în text (n.t.).

undeva în lume niște femei cu suflete elevate, eroice, regale, capabile și gata de replici, decizii și abnegații grandioase, capabile și gata de a domina bărbații, fiindcă partea cea mai bună a bărbatului, dincolo de sex, a devenit ideal în carne și oase. Ce-i drept, asemenea voci n u trebuie, în conformitate
 5 cu intenția teatrului, să producă tocmai această viziune despre femeie: în mod obișnuit, ele trebuie să reprezinte amoresul masculin ideal, de exemplu, un Romeo; dar, judecând după experiența mea, teatrul și muzicianul care așteaptă asemenea efecte de la asemenea voci își greșesc cu absolută regularitate socotelile în acest caz. Nu credem în a c e ș t i amorezi: vocile
 10 acestea tot mai conțin un accent matern și de stăpână a casei, și cel mai mult exact atunci când în timpul lor este iubire.

71

Despre neprihănirea femeii a s c ă . – E ceva absolut uimitor și revoltător în educația femeilor alese, ba poate nu există nimic mai
 15 paradoxal. Toată lumea este de acord ca ele să fie crescute în eroticis* cât mai ignorante cu putință și să li se inculce în suflet o adâncă pudoare față de asemenea lucruri și o extremă nervozitate și recalcitrantă la cea mai mică aluzie cu privire la aceste lucruri. Toată "onoarea" femeii, în definitiv, se află în joc doar în acest punct: câte nu li s-ar ierta altminteri! Dar în acest
 20 sens ele trebuie să rămână ignorante până-n străfundul inimii: – nu trebuie să aibă nici ochi, nici urechi, nici cuvinte, nici gânduri pentru acest "rău" al lor: ba chiar simpla cunoștință este aici răul. Și atunci? Sunt azvârlite ca de un trăsnet îngrozitor în realitate și în cunoaștere, prin căsătorie – și aceasta prin cel pe care-l iubesc și-l stimează cel mai mult: să surprinzi iubirea și
 25 pudoarea în contradicție, ba chiar să fii nevoit să percepi dintr-o dată încântare, abandon, datorie, milă și spaimă de neașteptata vecinătate a lui Dumnezeu și a animalului și câte și mai câte! – Aici ți-ai făcut, într-adevăr, un nod sufletesc fără egal! Nici curiozitatea compătimitoare a celui mai înțelept cunoscător de oameni nu-i suficientă pentru a ghici cum știe să se descurce
 30 cutare și cutare femeie cu această dezlegare a enigmei și cu această enigmă a dezlegării și ce suspiciuni tulburătoare, cu efecte puternice, trebuie să prindă viață în sărmanul suflet desfăcut din încheieturi, ba chiar cum își aruncă ancora în acest punct ultima filozofie și ultimul scepticism al femeii! – Ulterior, aceeași tăcere profundă ca mai înainte: și adeseori o tăcere în
 35 fața ei înseși, o închidere a ochilor în fața ei înseși. – Tinerele se străduiesc foarte mult să pară superficiale și necugetate; cele mai rafinate dintre ele

*În lat. în text: "în cele erotice" (n.t.).

simulează un fel de obrăznicie. – Femeile își percep cu ușurință soții ca un semn de întrebare deasupra onoarei lor, iar copiii ca o apologie sau o penitență, – ele au nevoie de copii și și-i doresc într-un sens cu totul diferit de cum își dorește copii un bărbat. – Pe scurt, nu suntem capabili să fim destul de blânzi față de femei!

72

M a m e l e . – Animalele gândesc altfel decât oamenii despre femele; pentru ele, femela trece drept ființa productivă. Dragoste paternă nu există la ele, ci un fel de dragoste ca aceea pentru copiii unei iubite și obișnuința
10 cu ei. Femelele își găsesc în copii satisfacerea setei lor de dominare, o proprietate, o preocupare, ceva absolut accesibil înțelesului lor, cu care se poate sporovăi: toate acestea laolaltă reprezintă dragostea maternă, – ea poate fi comparată cu dragostea artistului pentru opera sa. Gravitatea le-a
15 gravitatea spirituală generează caracterul contemplativilor, care este înrudit cu caracterul femeiesc: – ei sunt mamele masculine. – La animale, sexul masculin trece drept cel frumos.

73

C r u z i m e d e s f â n t . – De un sfânt s-a apropiat un bărbat ținând
20 în brațe un nou-născut. "Ce să fac cu copilul? a întrebat el, este jalnic, pocit și nu are destulă viață ca să moară." "Ucide-l, strigă sfântul cu un glas cumplit, ucide-l și ține-l apoi în brațele tale trei zile și trei nopți în șir, ca să-ți intre bine în cap: – așa n-ai să mai zămislești un copil, dacă nu ți-a venit vremea de zămislit." – Când omul auzise asta, plecă dezamăgit; și mulți îl învinuiau
25 pe sfânt pentru că ceruse să se facă o cruzime, căci el ceruse uciderea copilului. "Dar nu-i mai crud să-l lași să trăiască?" întreabă sfântul.

74

C e l e f ă r ă d e s u c c e s . – Acelor sărmâne femei care, în prezența celui iubit de ele, sunt cuprinse de neliniște și nesiguranță și vorbesc prea
30 mult, le lipsește întotdeauna succesul: căci bărbații pot fi seduși cel mai sigur printr-o anumită afecțiune tainică și flegmatică.

75

A l t r e i l e a s e x . – "Un bărbat scund este un paradox, dar totuși un bărbat, – pe când femeiuștile scunde mi se pare că sunt, în comparație
35 cu femeile înalte, de un alt sex" – spunea un bătrân coregraf. O femeie scundă nu-i niciodată frumoasă – spunea bătrânul Aristotel.

Pericolul cel mai mare. – Dacă n-ar fi existat întotdeauna o mulțime de oameni care să-și simtă rigoarea minții – "raționalitatea" – drept mândria, obligația, virtutea lor, care să fi fost, ca prieteni "ai intelectului uman sănătos", jigniți și rușinați de toată fantazarea și devierea gândirii: atunci omenirea ar fi pierit de mult! Deasupra ei a planat și planează continuu, ca pericolul ei cel mai mare, erupția nebuniei – adică tocmai dezlănțuirea bunului-plac în afect, văz și auz, plăcerea pentru indisciplina minții, bucuria dată de omeneasca lipsă de judecată. Nu adevărul și certitudinea sunt antiteza lumii nebunilor, ci generalitatea și absoluta obligativitate a unei credințe, pe scurt, nearbitrarul judecății. Iar cea mai mare trudă a omenirii era până acum aceea de a se pune de acord cu toții asupra foarte multor lucruri și de a-și impune o lege a consensului – indiferent dacă aceste lucruri sunt adevărate sau false. Aceasta este rigoarea minții care a conservat omenirea; – dar instinctele contrare sunt încă atât de puternice, încât, în definitiv, despre viitorul omenirii putem vorbi cu puțină încredere. Imaginea lucrurilor continuă să se miște și să se tulbure, și poate de acum încolo mai mult și mai repede ca oricând; tocmai spiritele selecte continuă să se opună acelei obligativități absolute – cu cercetătorii adevărului în frunte! Acea credință, în calitate de credință universală, continuă să producă la mințile mai subtile o lehamite și o nouă voluptate: și chiar tempoul lent pe care această credință îl reclamă pentru toate procesele spirituale, acea imitare a broaștei țestoase care este recunoscută aici ca normă îi transformă pe artiști și pe poeți în dezertori: – aceste spirite nerăbdătoare sunt acelea în care se declanșează o plăcere formală pentru nebunie, fiindcă nebunia are un tempo așa de alegru! E nevoie, așadar, de intelecte virtuozose, – ah! vreau să folosesc cuvântul cel mai neechivoc – e nevoie de prostia virtuoașă, e nevoie de aceia care bat imperturbabil tactul spiritului lent, pentru ca fideli mării credințe generale să rămână alături și să-și danseze mai departe dansul: este o nevoie naturală de prim rang aceea care ordonă și pretinde aici. Noi ceilalți suntem excepția și pericolul, – avem veșnic nevoie de protecție! – Iată, se poate spune realmente ceva în favoarea excepției, presupunând că ea nu aspiră niciodată să devină regulă.

Animalul cu cugetul curat. – Aspectul vulgar din tot ce place în sudul Europei – fie că-i opera italiană (bunăoară, a lui Rossini și a lui Bellini), fie că-i romanul spaniol de aventuri (accesibil nouă cel mai bine

în deghizamentul franțuzesc al lui Gil Blas) – nu-mi rămâne ascuns, dar nu mă lezează, la fel de puțin ca vulgaritatea care te întâmpină în cazul unei plimbări prin Pompeii și, în fond, chiar la lectura oricărei cărți antice: de unde provine aceasta? Din faptul că aici rușinea lipsește și că orice lucru vulgar se manifestă neezitant și sigur de sine, ca oricare lucru nobil, încântător și pasional în același gen de muzică și de roman? "Animalul are, precum omul, dreptul său: poate hoinări în voie, iar tu, iubite semen al meu, mai ești, cu toate acestea, și acest animal!" – aceasta-mi pare a fi morala în cauză și ciudățenia umanității meridionale. Prostul gust are și el dreptul său, ca și cel bun, și chiar un privilegiu față de acesta, în caz că exprimă marea necesitate, satisfacția sigură și oarecum un limbaj general, o mască și un comportament absolut inteligibile: bunul-gust, gustul ales, are, dimpotrivă, întotdeauna ceva care caută, ceva pus la încercare, ceva nesigur în totalitate de rezonanța sa, – el nu este și nu a fost niciodată popular!

Populară este și rămâne m a s c a ! Să treacă deci toată această mascaradă în melodiile și cadențele, în tumele și comicăriile ritmului acestor opere! Întocmai viața antică! Ce se-nțelege din ea, dacă nu se-nțelege acea plăcere pentru mască, acel cuget curat dat de tot ce este mascaradă! Aici este baia și refacerea spiritului antic: – și poate că această baie le era mai necesară naturilor deosebite și proeminente ale lumii vechi decât naturilor vulgare. – În schimb, mă lezează nespus o turnură vulgară în unele lucrări nordice, de pildă, în muzica germană. Aici r u ș i n e a nu lipsește, artistul a coborât în propriii săi ochi și nici măcar nu s-a putut feri să nu roșească de asta: noi ne rușinăm o dată cu el și suntem profund jigniți, fiindcă presupunem că a crezut că trebuie să coboare din cauza noastră.

78

Pentru ce trebuie să fim recunoscători. – În primul rând artiștii, și mai cu seamă cei din teatru, i-au înzestrat pe oameni cu ochi și urechi, pentru a vedea și asculta cu anumită plăcere ceea ce este fiecare în sine, ceea ce trăiește și vrea el însuși; în primul rând ei ne-au învățat să prețuim eroul ascuns în fiecare dintre toți acești oameni de rând și ne-au învățat arta de a ne putea privi pe noi înșine ca eroi, de la distanță și oarecum simplificați și transfigurați, – arta "de a ne pune în scenă" sub propriii noștri ochi. Doar în acest mod putem face abstracție de unele detalii obiecte din noi. Fără arta respectivă n-am fi nimic altceva decât prim-plan și am trăi cu totul fermecați de optica aceea care face să apară teribil de mare și drept realitate în sine ceea ce este foarte apropiat și comun. – Poate un merit analog există în acea religie care cerea ca păcătoșenia fiecărui om în

parte să fie examinată cu lupa și făcea din păcătos un mare și nemuritor nelegiuit: descriind niște perspective eterne de jur împrejurul lui, ea-l învăța pe om să se privească de la distanță și ca un lucru trecut și integral.

79

5 **Farmecul imperfecțiunii.** – Văd aici un poet care, ca atâția oameni, exercită prin imperfecțiunile sale un farmec mai mare decât prin tot ce se rotunjește și capătă o formă desăvârșită sub mâna sa, – ba chiar își obține câștigul și faima din ultima lui slăbiciune mai degrabă decât din deplina sa forță. Opera lui nu exprimă niciodată complet ceea ce ar dori el să exprime
10 propriu-zis, ceea ce ar dori să fi văzut: ca și când a presimțit o viziune, fără s-o fi avut cu adevărat vreodată: – dar un enorm nesaț de această viziune a rămas pe fundul sufletului său și din aceasta își trage la fel de enorma elocvență a dorinței și a foamei sale de lup. Prin ea îl înalță pe cel care-l ascultă dincolo de opera sa și de toate "operele" și-i dă aripi să urce
15 atât de sus, cum, altminteri, niște ascultători nu urcă niciodată: și astfel, deveniți ei înșiși poeți și iluminați, îi arată făuritorului fericirii lor o admirație de parcă acesta i-ar fi condus direct la contemplarea celui mai sacru și ultim lucru al său, de parcă acesta și-ar fi atins scopul și și-ar fi văzut și împărtășit realmente viziunea. E în profitul faimei sale că nu a ajuns
20 într-adevăr la țintă.

80

Artă și natură. – Grecii (sau cel puțin atenienii) îi ascultau cu plăcere pe cei ce vorbeau bine: ba chiar aveau o predilecție nesățioasă pentru așa ceva, ceea ce-i deosebește mai mult ca orice de negreci. Și
25 astfel, ei pretindeau chiar de la pasiunea de pe scenă să vorbească bine și suportau resemnați și încântați artificialitatea versului dramatic: – în natură, pasiunea e atât de zgârcită la vorbă! atât de mută și de încurcată! Sau, când găsește cuvinte, atât de confuză și de irațională și de rușinoasă în propriii ei ochi! Acum ne-am obișnuit cu toții, datorită grecilor, cu acest lucru
30 nenatural de pe scenă, așa după cum, datorită italienilor, suportăm celălalt lucru nenatural, pasiunea cântătoare, și-l suportăm cu plăcere. – A devenit o nevoie pentru noi, pe care nu ne-o poate satisface realitatea: aceea de a-i auzi pe oameni vorbind bine și pe larg în cele mai grele situații: ne încântă azi, când eroul tragic mai găsește cuvinte, rațiuni, gesturi elocvente
35 și, în general, o luciditate intelectuală acolo unde viața se apropie de hăuri, iar omul real, de cele mai multe ori, își pierde capul și, desigur, limbajul frumos. Acest gen de deviere de la natură este, poate, pentru

mândria omului, cel mai bun prânz; din cauza lui, mai ales, iubește el arta ca expresie a unei artificialități și convenții elevate, eroice. Îi reproșăm, pe bună dreptate, poetului dramatic faptul că nu transformă totul în rațiune și cuvânt, ci reține în mână întotdeauna un rest de t a c e r e : – așa cum suntem

5 nemulțumiți de muzicianul de operă care nu știe să găsească o melodie pentru suprema stare afectivă, ci doar o bolboroseală și niște urlate "naturale", pline de trăire. Aici, chiar natura t r e b u i e contrazisă! Aici, chiar farmecul obișnuit al iluziei t r e b u i e să dea înapoi în fața unui farmec superior! Grecii merg pe drumul acesta departe-departe – înspăimântător de departe! Așa

10 după cum își construiesc scena cât mai îngustă cu putință și-și refuză orice efect pe care l-ar crea fundalurile în adâncime, așa după cum îi fac actorului imposibilă mimica și mișcarea ușoară și-l transformă într-o sperietoare solemnă, țeapănă, deghizată, tot așa i-au luat și psiunii înseși fundalul adânc și i-au dictat o lege a discursului frumos, ba chiar au făcut, în general, totul

15 pentru a zădărnici efectul elementar al imaginilor care suscită frică și milă: ei chiar nu voiau frică și milă, – cu respectul și cu tot respectul pentru Aristotel! dar el n-a nimerit, în mod sigur, cuiul, necum floarea cuiului, când a vorbit de finalitatea ultimă a tragediei grecești! Să examinăm totuși poezii greci ai tragediei din punctul de vedere a c e e a c e le-a stimulat cel

20 mai mult sânguinta, inventivitatea, zelul, – în mod cert, nu intenția copleșirii spectatorilor prin afecte! Atenianul mergea la teatru p e n t r u a a u z i d i s c u r s u r i f r u m o a s e ! Iar Sofocle ținea mult la discursurile frumoase! – să mi se ierte această erezie! – Foarte diferit stau lucrurile cu o p e r a s e r i o a s ă : toți maeștrii ei sunt preocupați de a ne împiedica să le înțelegem

25 personajele. Un cuvânt înșfăcat întâmplător îi poate veni în ajutor spectatorului neatent: în ansamblu, situația trebuie să se clarifice de la sine, – discursurile nu contează! – astfel gândesc toți și astfel și-au făcut năzbâtiile cu cuvintele. Poate nu le-a lipsit decât curajul pentru a-și exprima ultima desconsiderare a cuvântului: puțină obrăznicie în plus la Rossini, și

30 ar fi făcut să se cânte tot timpul la-la-la-la – iar asta ar fi implicat inteligență! Personajele operei nu trebuie crezute chiar "pe cuvânt", ci pe ton! Aceasta-i deosebirea, aceasta-i frumoasa a r t i f i c i a l i t a t e pentru care mergem la operă! Nici acel recitativo secco* nu vrea, de fapt, să fie ascultat sub formă de cuvânt și text: acest soi de cvasimuzică trebuie, în primul rând, să-i dea

35 urechii muzicale mai curând un mic repaus (repausul necesar după melodie, în calitatea ei de cea mai sublimă și, de aceea, cea mai extenuantă plăcere a acestei arte) –, dar, foarte curând, altceva: adică o

*În it. în text (n.t.).

nerăbdare crescândă, o opoziție crescândă, o nouă jinduire după muzică
t o t a l ă , după melodie. – Cum stă treaba, privită din acest punct de vedere,
cu arta lui Richard Wagner? Cumva diferit? Adeseori am avut impresia că ar
trebui să învățăm pe dinafară, înainte de reprezentație, muzica și textul
5 creațiilor sale: căci fără aceasta – așa mi se părea – nu am a u z i nici
cuvintele, nici chiar muzica.

81

G u s t g r e c e s c . – "Ce-i frumos în chestia asta? – a spus acel
topograf după o reprezentație a Ifigeniei – nu demonstrează nimic!" Să fi
10 fost grecii atât de departe de acest gust? La Sofocle, cel puțin, e "demonstrat
totul".

82

E s p r i t * - u l n u - i g r e c e s c . – În toată gândirea lor, grecii sunt
nespus de logici și de simpli; ei nu s-au plictisit de asta, cel puțin pentru
15 lunga lor epocă bună, așa cum se plictisesc francezii atât de frecvent: care
chiar fac bucuros câte un mic salt în direcția opusă și suportă cu adevărat
spiritul logicii numai dacă acesta, printr-o mulțime de asemenea salturi mici
în partea opusă, își trădează cumințenia s o c i a l ă , abnegația socială.
Logica li se pare indispensabilă ca pâinea și apa, dar, tot precum acestea,
20 un fel de mâncare pentru întemnițați, din moment ce trebuie consumate
cum sunt, fără nimic altceva. Într-o societate bună nu trebuie să susții
niciodată că ai pe deplin și exclusiv dreptate, cum pretinde orice logică
pură: de aici mica doză de alogism din orice esprit* francez. – Simțul social
al grecilor era de departe mai puțin dezvoltat decât este și a fost acela al
25 francezilor: de aceea atât de puțin esprit* la cei mai spirituali
bărbați ai lor, de aceea atât de puțin duh chiar la umoriștii lor, de aceea – vai!
N-o să-mi credeți nici măcar aceste enunțuri și câte și mai câte altele de
genul acesta pe care le mai am pe suflet! – Est res magna tacere** – spune
Marțial împreună cu toți guralivii.

83

30 T r a d u c e r i . – Putem aprecia gradul de simț istoric pe care-l posedă
o epocă după felul în care această epocă face t r a d u c e r i și caută să-și
asimileze timpuri și cărți revoluate. Francezii lui Corneille, și chiar aceia ai
Revoluției, și-au însușit antichitatea romană într-un chip la care noi n-am

*În fr. în text (și infra) (n.t.).

**În lat. în text: "Mare lucru e tăcerea" (n.t.).

mai avut curajul să aspirăm – mulțumită simțului nostru istoric superior. Și
 însăși antichitatea romană: cât de violent și, în același timp, de naiv a pus
 stăpânire pe toate bunurile și valorile antichității grecești anterioare! Cum și
 le-au încorporat ei actualității romane prin traduceri! Cum au șters deliberat
 5 și nepăsător praful de pe aripile fluturului - clipă! Așa, Horațiu l-a tradus pe
 ici-colo pe Alceu sau pe Arhiloh, Propertiu pe Calimah și Filetas (poeti de
 același rang cu Teocrit, dacă ne e s t e î n g â d u i t să ne dăm o părere):
 ce le păsa lor că adevăratul creator trăise anumite lucruri și că simptomele
 acestor trăiri le înscrisese în poezia sa! – ca poeti se împotriveau spiritului
 10 de anticar iscoditor, care premerge simțului istoric, ca poeti nu admiteau
 aceste lucruri și nume absolut personale și tot ce era propriu unui oraș,
 unui țărm, unui secol, ca veșmânt și mască a lor, ci puneau repede în locul
 acestora ceea ce era actual și roman. Ei par să ne-ntrebe: "Să nu renovăm
 pentru noi vechiul și să nu ne instalăm noi î n ș i n e în el? Să nu ne
 15 permitem să ne insuflăm sufletul în trupul acesta mort? căci acum e mort:
 ce dizgrațios este tot ce-i mort!" – Ei nu cunoșteau voluptatea simțului istoric;
 cele trecute și străine le erau dezagreabile și, ca romani, un stimulent la o
 cucerire romană. În realitate, pe vremea aceea cucereai traducând – nu
 numai astfel, încât suprimai elementul istoric: nu, adăugai aluzia la actualitate,
 20 ștergeai înaintea de toate numele poetului și-l puneai pe-al tău în locul lui –
 nu cu sentimentul jafului, ci cu cea mai nevinovată conștiință a acelui
 imperium Romanum*.

84

Despre originea poeziei. – Cei ce iubesc fantasticul din
 25 om, cei ce reprezintă totodată teoria moralității instinctive ajung la concluzia:
 "Presupunând că folosul s-a venerat în toate timpurile ca supremă divinitate,
 de unde a venit atunci poezia în toată lumea? – această ritmare a vorbirii
 care mai curând lucrează împotriva clarității decât o favorizează și care, cu
 toate acestea, s-a înălțat și continuă să se înalțe pretutindeni pe pământ ca
 30 o bătaie de joc la adresa oricărei finalități pragmatice! Irraționalitatea sălbatic
 de frumoasă a poeziei vă combate, utilitariștilor! Tocmai vrerea de a se
 d e s c o t o r o s i odată de ceea ce este util – l-a ridicat pe om, i-a inspirat
 moralitatea și arta!" Ei bine, în această privință trebuie să vorbesc o dată
 pentru hatărul utilitariștilor, – nu-ncape îndoială, ei au atât de rar dreptate,
 35 de țî-e mai mare mila! În vremurile acelea de demult care au dat viață poeziei,
 aveai totuși în vedere utilitatea, și o utilitate foarte mare – pe-atunci când

*În lat. în text (n.t.).

lăsa-i ritmul să răzbată în vorbire, acea forță ce reordonează toți atomii propoziției, ce-ți cere să alegi cuvintele și ce recolorează gândul și-l face mai tenebros, mai străin, mai îndepărtat: firește, o utilitate superstițioasă! În virtutea ritmului, trebuia să li se imprime zeilor mai adânc o rugămintă omenească, după ce băgaseși de seamă că omul reține mai bine în memorie un vers decât un discurs în proză; de asemenea, îți închipuiai că, prin tic-tacul ritmic, te faci auzit la depărtări mai mari; rugăciunea ritmată părea să le ajungă zeilor mai aproape de ureche. Înainte de toate însă, voiai să profiți de acea copleșire elementară de care omul are parte în sine la auzul muzicii: ritmul este o constrângere; el produce o plăcere irepresibilă de a ceda, de a-ți uni glasul cu al altora; nu numai mișcarea picioarelor, ci și sufletul însuși intră în cadență, – probabil, așa deduceai, și sufletul zeilor! Încearcai deci să-i c o n s t r â n g i prin ritm și să exerciți o presiune asupra lor: le aruncai poezia ca un laț magic în jurul gâtului. Continua să existe o reprezentare mai aparte: și tocmai aceasta a operat, poate, cel mai substanțial la nașterea poeziei. La pitagorei, ea apare ca doctrină filozofică și ca stratagemă educativă: dar cu mult timp înainte de a exista filozofi, i se recunoștea muzicii forța de a descărca afectele, de a purifica sufletele, de a atenua ferocia animi* – și aceasta tocmai prin ceea ce este ritmic în muzică. Atunci când tensiunea și armonia normală a sufletului erau pierdute, trebuia să d a n s e z i în ritmul cântărețului, – iată rețeta acestei arte de a vindeca. Prin ea a potolit Terpandru o revoltă, a calmat Empedocle un furios, a mântuit Damon un tânăr bolnav de iubire; prin ea aplicai un tratament și zeilor sălbăticiți și ranchiunoși. În primul rând prin faptul că le împingeai la extrem delirul și dezlănțuirea afectelor, deci pe furios îl sminteai de-a binelea, pe ranchiunos îl îmbăta de răzbunare: – toate cultele orgiastice vor să descarce dintr-o dată ferocia** unei zeități și s-o transforme în orgie, ca apoi să se simtă mai liberă și mai liniștită și să-l lase în pace pe om. Melos înseamnă, conform rădăcinii sale, un mijloc de îmblânzire, nu fiindcă ar fi el însuși blând, ci fiindcă efectul lui ulterior îmblânzește. – Și nu numai în cântecul de cult, ci și în cazul cântecului laic din cele mai vechi timpuri, există supoziția că ritmica exercită o putere magică, de exemplu, la scoaterea apei sau la vâslit, cântecul este o fermecare a demonilor imaginați ca eficienți sub acest aspect, îi face serviabili, îi înrobește și-i transformă în unealtă a omului. Și ori de câte ori faci ceva, ai un motiv de cântat, – o r i c e act presupune ajutorul spiritelor: cântecul magic și descânte-

*În lat. în text: "semetia sufletului" (Sallustius) (n.t.).

**În lat. în text (n.t.).

cul par a fi arhetipul poeziei. Dacă versul era folosit și-n practica oraculară – grecii spuneau că hexametrul a fost inventat la Delfi –, atunci ritmul trebuia să exercite și aici o constrângere. A ți se face profeții – înseamnă la origine (după derivarea, plauzibilă pentru mine, a cuvântului grecesc): a ți se meni
 5 ceva; crezi că poți impune viitorul prin faptul că-l câștigi pe Apollo de partea ta: pe el care, după cea mai veche reprezentare, este cu mult mai mult decât un zeu clarvăzător. Așa după cum este rostită formula, cuvânt cu cuvânt și-n ritmul exact, așa angajează ea viitorul: formula însă este invenția lui Apollo, care, ca zeu al ritmurilor, poate angaja și zeițele destinului. –
 10 Privind lucrurile la modul general, ne întrebăm: exista oare pentru vechea fire superstițioasă a omului ceva mai folosit o decât ritmul? Cu el erai în stare de orice: să favorizezi magic o lucrare; să obligi un zeu să apară, să-ți fie-n preajmă, să te asculte; să-ți aranjeze viitorul după voința ta; să-ți descarce propriul suflet de cine știe ce excese (spaimă, obsesie, milă, răz-
 15 bunare), și nu numai propriul suflet, ci și pe acela al celui mai rău demon, – fără vers nu erai nimic, prin vers deveneai aproape un zeu. Un asemenea sentiment fundamental nu se mai poate stârpi deplin, – și acum încă, după eforturi milenare în combaterea unei astfel de superstiții, chiar și cel mai înțelept dintre noi devine câteodată un bufon al ritmului, fie și numai pentru
 20 că acesta per ce pe mai adevărată o idee atunci când ea are o formă metrică și se ivește la un hopșa divin. Nu-i extrem de amuzant că filozofii cei mai serioși, chiar dacă altfel o fac, la rigoare, cu toată certitudinea, tot mai apelează la s e n t i n țe p o e t i c e , spre a da forță și credibilitate ideilor lor? – și totuși, pentru un adevăr este mai riscant dacă poetul este de
 25 acord cu el decât dacă îl contrazice! Căci, după cum spune Homer: "Multe minciuni mai spun aezi!"

85

Binele și frumosul. – Artiștii slăvesc neîncetat – nu fac altceva –: și anume, toate acele situații și lucruri cunoscute că, în cazul lor
 30 și în ele, omul se poate simți odată bine sau mare sau beat sau voios sau comod și înțelept. Aceste lucruri și situații s e l e c t a t e , a căror valoare pentru f e r i c i r e a omenească trece drept sigură și apreciată, sunt obiectele artiștilor: ei stau tot timpul la pândă să descopere și să atragă așa ceva în domeniul artei. Vreau să spun: nu sunt ei înșiși evaluatorii fericirii și ai
 35 omului fericit, dar se îmbulzesc mereu în preajma acestor taxatori, cu cea mai mare curiozitate și plăcere de a profita numaidecât de aprecierile lor. Astfel, întrucât au, pe lângă nerăbdarea lor, și plămânii mari ai heralzilor și picioarele alergătorilor, vor fi întotdeauna și printre primii care slăvesc n o u l

lucru bun și a p a r adeseori drept cei dintâi care-l numesc bun și-l taxează de bun. Aceasta însă, cum am spus, este o eroare: ei nu sunt decât mai rapizi și mai zgomotoși decât taxatorii adevărați. – Și cine sunt oare aceștia? – Sunt bogații și trândavii.

5

86

Despre teatru. – Această zi mi-a dat iarăși niște sentimente puternice și elevate și, dacă aș putea avea parte deseară de muzică și de artă, știu bine de ce fel de muzică și de artă nu aș dori să am parte, îndeosebi de nici una care ar vrea să-și îmbete ascultătorii și să-i r i d i c e la nivelul
 10 unei clipe de simțire puternică și elevată, – pe acei oameni ai banalității sufletești care nu seamănă seara cu învingătorii de pe carele triumfale, ci cu niște catări osteniți pe spinarea cărora viața și-a exersat cam prea des biciușca. Ce-ar ști cu adevărat oamenii aceia despre niște "stări sufletești superioare", dacă n-ar exista narcotice și nici lovituri de bici din partea
 15 idealului! – și astfel, ei au exaltatorii lor, așa cum au vinurile lor. Dar ce reprezintă p e n t r u m i n e băutura și starea lor de beție? Ce-i trebuie exaltatului vin? Mai degrabă privește cu un fel de greață la mijloacele și mijlocitorii care urmează a produce aici un efect fără suficient motiv, – o maimuțareală a înaltului talaz sufletesc! – Cum? Îi dăruim cârțiței aripi și
 20 trufașe himere, – înainte de culcare, până a nu se furișa în mușuroiul ei? O trimitem la teatru și o dotăm cu ochelari puternici pentru ochii orbi și obosiți? Oameni a căror viață nu este "acțiune", ci o afacere stau în fața scenei și se uită la niște creaturi bizare pentru care viața înseamnă mai mult decât o afacere? "Așa este onorabil", spuneți voi, așa este distractiv, așa o cere
 25 cultural!" – Ei bine! Atunci mie prea de multe ori îmi lipsește cultura: căci spectacolul acesta prea de multe ori îmi provoacă silă. Cine are în sine destulă tragedie și comedie rămâne într-adevăr cu cea mai mare bucurie departe de teatru; sau, ca excepție, întregul fenomen – teatru și public și poet inclusiv – devine pentru el spectacolul tragicomic propriu-zis, așa încât,
 30 în comparație cu acesta, piesa reprezentată n-are pentru el decât puțină însemnătate. Celui ce are ceva de Faust și Manfred în el, ce-i mai pasă de Fauștii și Manfrezii teatrului? – în vreme ce, în mod sigur, lucrul acesta îi dă încă de gândit asupra f a p t u l u i că se aduc pe scenă mai ales figuri de genul acesta. Exhibarea celor m a i p u t e r n i c e gânduri și pasiuni în
 35 fața celor incapabili de gândire și de pasiune – ci de b e ț i e ! Iar a c e l e a ca un mijloc pentru aceasta! Și teatrul și muzica – fumatul de hașiș și mestecatul de frunze de bietel al europenilor! O, cine ne povestește întreaga istorie a narcoticelor? – Este aproape istoria "culturii", a așa-zisei culturi superioare!

87

Despre vanitatea artiștilor. – Cred că adeseori artiștii nu știu de ce sunt ei în stare cel mai bine, fiindcă sunt prea vanitoși și și-au orientat interesul spre ceva mai orgolios decât par a fi aceste plante mărunte care sunt capabile să crească pe pământul lor, noi, neobișnuite și frumoase, într-o reală desăvârșire. Lucrul bun și imediat din propria lor grădină și vie este superficial prețuit de ei, iar iubirea și discernământul lor nu sunt de același rang. Iată un muzician care, mai mult decât orice alt muzician, își are măiestria în faptul că și procură tonurile din domeniul sufletelor suferinde, oprimate, torturate și că mai dă grai și animalelor mute. Nimeni nu-l egalează în culorile toamnei târzii, în fericirea nespus de emoționantă a unei extreme desfătări, ultima și cea mai scurtă dintre toate, el cunoaște un sunet pentru acele liniștit de neliniștitoare miezuri de noapte ale sufletului în care cauza și efectul par să se desfacă din încheieturi și poate lua naștere în orice moment ceva "din nimic"; cel mai fericit dintre toți, el se adapă la izvoarele din străfundul fericirii umane și oarecum din pocalul băut până la fund al ei, până acolo unde picăturile cele mai amare și mai grețose s-au amestecat, într-un bun și rău sfârșit, cu cele mai dulci; el cunoaște mișcarea aceea scâlâmbă și obosită a sufletului care nu mai poate să alerge și să zboare, ba nici să meargă; are privirea timidă a durerii mascate, a înțelegerii fără să alinte, a despărțirii fără să mărturisească; da, ca Orfeu al oricărei nenorociri tainice, este mai mare decât oricine și a adăugat artei, în general, niște lucruri ce până atunci păreau inexprimabile și chiar nedemne de artă și pe care mai ales cuvintele nu puteau decât să le alunge, nu să le exprime, – niște lucruri minuscule și microscopice ale sufletului: da, el este maestrul minusculului. Dar nu vrea să fie! C a r a c t e r u l lui agreează mai degrabă pereții mari și fresca îndrăzneată! El pierde din vedere că s p i r i t u l său are un alt gust și o altă tendință și că preferă să stea pitulat prin cotloanele unor case în ruină: – acolo, ascuns, ascuns de sine însuși, își zugrăvește adevăratele capodopere, care sunt toate foarte scurte, adesea doar cât o singură măsură, – abia atunci devine foarte bun, mare și desăvârșit, poate numai atunci. – Dar el n-o știe! Este prea vanitos ca s-o știe.

88

Seriozitatea cu care tratăm adevărul. – Seriozitate în tratarea adevărului! Câte nu înțeleg oamenii prin aceste cuvinte! Chiar aceleași concepții și moduri de demonstrație și analiză pe care un gânditor le simte în sine ca o frivolitate căreia, spre rușinea lui, i-a căzut victimă în cutare sau cutare ceas, – chiar aceleași concepții îi pot da unui artist, care se izbește

de ele și trăiește vremelnice cu ele, conștiința că acum l-a cuprins cea mai profundă seriozitate față de adevăr și că este vrednic de toată admirația faptul că el, deși artist, prezintă totuși concomitent cea mai serioasă aspirație spre contrariul celor aparente. Așa este cu puțință ca cineva să trădeze, 5 tocmai prin patosul seriozității sale, cât de superficial și de modest a jucat până atunci spiritul său în domeniul cunoașterii. – Și oare tot ce considerăm noi important nu este trădătorul nostru? Ne arată unde se află măsurile noastre de greutate și pentru ce lucruri nu avem greutate.

89

10 A c u m ș i o d i n i o a r ă . – Ce contează toată arta capodoperelor noastre, dacă acea artă superioară, arta sărbătorilor, am pierdut-o! Odinioară, toate operele de artă erau plasate pe marginea marii șosele a omenirii, ca niște suvenire și monumente ale unor clipe mari și fericite. Acum, prin operele de artă, vrem să-i abatem pe bieții istoviți și bolnavi de la marele drum al 15 suferinței omenirii, pentru o clipă repede și lascivă; le oferim o scurtă amețeală și nebunie.

90

L u m i n i ș i u m b r e . – Cărțile și scrierile diferă de la gânditor la gânditor: unul a strâns în carte luminile pe care a știut să le subtilizeze din 20 razele unei cunoașteri ce i-a străfulgerat prin minte și să le ducă acasă; un altul nu redă decât umbrele, imitațiile în gri și în negru a ceea ce s-a clădit în ajun în sufletul său.

91

P r e c a u ț i e . – Alfieri, după cum se cunoaște, a mințit foarte mult 25 când le-a relatat contemporanilor stupefiați povestea vieții sale. Mințea din acel despotism față de sine însuși pe care, de exemplu, îl demonstra prin felul în care și-a creat propriul limbaj și s-a tiranizat să ajungă poet: – sfârșise prin a găsi o formă riguroasă de stil sublim în care și-a i m p r i m a t viața și memoria: va fi fost mult chin în treaba aceasta. – Eu n-aș acorda vreun 30 credit nici unei povești a vieții lui Platon scrise de el însuși: la fel de puțin ca aceleia a lui Rousseau ori acelei vita nuova* a lui Dante.

92

P r o z ă ș i p o e z i e . – Să luăm în considerare că marii maeștri ai prozei au fost aproape întotdeauna și poeți, fie în mod public, fie și numai în

*În it. în text (n.t.).

- taină și pentru "odăită"; și, într-adevăr, proză bună scrii numai sub
privirea poeziei! Căci proza este un război amabil și neîntrerupt cu
poezia: toate farmecele ei constau în faptul că poezia este constant evitată
și contrazisă; orice noțiune abstractă vrea să fie expusă ca o glumă la
5 adresa acesteia și parcă pe un ton sarcastic; orice ariditate și răceală trebuie
s-o aducă pe grațioasa zeiță într-o stare de grațioasă disperare; adeseori
există apropieri, împăcări de moment și apoi deodată un salt înapoi și hohote
de râs pe seama ei; adeseori se trage perdeaua și se lasă înăuntru o lumină
vie, exact când zeița își savurează amurgurile și culorile mate; adeseori i se
10 ia vorba din gură și i se psalmodiază pe o melodie la care ea-și duce mâinile
delicate la urechiușele delicate – și astfel există mii de plăceri ale războiului,
punând la socoteală și înfrângerile, despre care nepoeții, așa-ziii oameni
prozaici, nici n-au habar: – aceștia scriu și deci și vorbesc doar în proză
proastă! Războiul este părintele tuturor lucrurilor bune, războiul
15 este și părintele prozei bune! – Patru oameni foarte neobișnuiți și cu ade-
vărat poeți au fost în veacul acesta cei ce au atins măiestria în proză și
pentru care, altminteri, veacul acesta nu este făcut – din lipsă de poezie,
după cum am arătat. Neluându-l în seamă pe Goethe, pe care, pe drept
cuvânt, veacul ce l-a produs îl monopolizează: nu-i consider vrednici de a se
20 numi maeștri ai prozei decât pe Giacomo Leopardi, Prosper Mérimée, Ralph
Waldo Emerson și pe Walter Savage Landor, cel ce a scris *Imaginary Con-
versations**.

93

- Dar oare de ce scrii? – A: Eu nu fac parte dintre cei ce gâ-
25 des c u pana muiată în mână; și și mai puțin dintre aceia care, cu călimara
deschisă în față, se lasă cu totul în voia pasiunilor lor, șezând pe scaun și
holbându-se la hârtie. Mi-e necaz ori mi-e rușine de orice scris; scrisul este
pentru mine o nevoie naturală, – îmi repugnă să vorbesc despre asta chiar
metaforic. B: Dar atunci de ce scrii? A: Da, dragul meu, fie vorba-ntre noi:
30 eu încă n-am găsit până acum nici un alt mijloc pentru a mă d e s c o t o r o s i
de gânduri. B: Și de ce vrei să te descotorosești de ele? A: De ce vreau?
Oare vreau? Trebuie. – B: Ajunge! Ajunge!

94

- C re ș t e r e p o s t u m ă . – Vorbulițele acelea îndrăznețe despre
35 lucrurile morale pe care Fontenelle le arunca în nemuritoarele sale dialoguri
ale morților treceau în vremea sa drept niște paradoxuri și jocuri ale unei

*În engl. în text (n.t.).

minți deloc incomode; nici chiar supremii arbitri ai gustului și ai spiritului n-au văzut în ele mai mult, – ba, poate, nici Fontenelle. Acum se-ntâmplă ceva incredibil: aceste gânduri devin adevăruri! Știința le confirmă! Jocul se transformă în lucru serios! Iar noi citim acele dialoguri cu un alt sentiment decât le citea Voltaire și Helvetius* și-l ridicăm involuntar pe autorul lor pe o treaptă nouă și mult mai înaltă a spiritelor decât au făcut-o aceia, – pe drept? Pe nedrept?

95

C h a m f o r t . – Că un astfel de cunoscător al oamenilor și al mulțimii precum Chamfort a sărit tocmai în ajutorul celor mulți și nu s-a retras în renunțare și apărare filozofică nu mi-o pot explica altfel decât așa: un singur instinct era mai puternic în el decât înțelepciunea lui și nu fusese niciodată potolit, ura față de întreaga noblețe a sângelui: poate vechea ură, prea explicabilă, a mamei sale, ură care, din dragostea pentru ea, era canonizată în el, – un instinct de răzbunare din anii copilăriei, care aștepta clipa să-și răzbune mama. Iar acum, viața și geniul său și, vai! cel mai mult, poate, sângele părintesc din vinele lui îl determinaseră să se încadreze și să se așeze pe aceeași treaptă tocmai cu această noblețe – mulți, mulți ani în șir! Până la urmă însă nu și-a mai suportat propriul spectacol, spectacolul "omului vechi" sub Vechiul Regim; s-a pasionat violent de pocăință și, în focul ei, a îmbrăcat straiile gloatei, felul său de rasă a penitenței! Conștiința sa vinovată era amânarea răzbunării. – Presupunând că Chamfort ar fi rămas pe vremea aceea cu un grad mai filozof, Revoluția nu și-ar fi dobândit causticitatea tragică și cel mai ascuțit ghimpe: ar fi trecut drept un eveniment mult mai stupid și n-ar fi fost o asemenea seducție pentru spirite. Dar ura și răzbunarea lui Chamfort au educat o generație întreagă: iar cei mai iluștri oameni au trecut prin această școală. Să ne gândim că Mirabeau se uita la Chamfort ca la eul său superior și mai în vârstă, de la care aștepta și accepta îndemnuri, avertismente și sentințe judecătorești, – Mirabeau, care, ca om, ține de un cu totul alt rang de mărime decât chiar cele dintâi dintre mărimile politice de ieri și de azi. – Curios că, în ciuda unui asemenea prieten și susținător – dispunem, în orice caz, de scrisorile lui Mirabeau către Chamfort –, cel mai spiritual dintre toți moraliștii le-a rămas străin francezilor, nu altfel decât Stendhal, care, poate dintre toți francezii a c e s t u i veac, a avut ochii și urechile cele mai reflexive. E oare pentru că cel din urmă avea în sine, în definitiv, prea mult dintr-un german și un englez, spre

*Sic! (n.t.).

a mai fi suportabil pentru parizieni? – pe când Chamfort, un om bogat în abisuri și dedesubturi ale sufletului, morocănos, suferind, incandescent, – un cugetător ce considera necesitatea răsului drept leac împotriva vieții și se simțea aproape pierdut în orice zi în care nu răsese, – mai degrabă apare
 5 ca un italian și o rudă de sânge a lui Dante și a lui Leopardi decât un francez! Cunoaștem ultimele cuvinte ale lui Chamfort: "Ah! mon ami, i-a spus el lui Sieyès, je m'en vais enfin de ce monde, où il faut que le coeur se brise ou se bronze –."* Acestea, în mod sigur, nu sunt cuvintele unui francez pe patul morții.

10

96

Doi oratori. – Dintre acești doi oratori, unul ajunge la întreaga logică a cauzei sale numai atunci când se lasă în voia pasiunii: abia aceasta îi pompează destul sânge și ardoare în creier pentru a-i sili înalta intelectualitate să se reveleze. Celălalt, desigur, urmărește din când în când
 15 același lucru: să-și pledeze cauza cu ajutorul pasiunii, răsunător, înflăcărat și captivant, – dar, de obicei, cu slabe rezultate. El alunecă atunci foarte repede într-o pledoarie vagă și confuză, exagerează, face omisiuni și trezește suspiciune față de logica propriei cauze: da, simte el însuși în situația dată această suspiciune și așa se explică salturile bruște în cele mai glaciale și
 20 respingătoare accente, care-l fac pe ascultător să se îndoiască în privința autenticității întregii lui pasionalități. La el, pasiunea copleșește de fiecare dată spiritul; poate fiindcă este mai puternică decât la cel dintâi. Dar el atinge apogeul forței sale ori de câte ori se împotrivește asaltului impetuos al afectivității sale și-l ia oarecum peste picior: abia atunci
 25 spiritul său iese total din ascunzișu-i, un spirit logic, zeflemitor, jucăuș și totuși cumplit.

97

Despre locvacitatea scriitorilor. – Există o locvacitate a mâniei, – frecventă la Luther, chiar și la Schopenhauer. O locvacitate
 30 dintr-un prea mare stoc de formule abstracte, ca în cazul lui Kant. O locvacitate din plăcerea dată de expresii mereu noi pentru același lucru: o găsim la Montaigne. O locvacitate a naturilor malițioase: cine citește scrierile acestei epoci își va aminti în această privință de doi scriitori. O locvacitate din plăcerea pentru niște cuvinte și forme lingvistice frumoase: nu arareori în

*În fr. în text: "Ah! prietene, plec, în sfârșit, din lumea aceasta, în care inima trebuie să se frângă sau să împietrească –." (n.t.).

proza lui Goethe. O locvacitate din mulțumirea lăuntrică dată de zgomotul și talmeș-balmeșul sentimentelor: bunăoară, la Carlyle.

98

- Spre slava lui Shakespeare. – Lucrul cel mai frumos pe care l-aș ști spune spre slava lui Shakespeare, omul, este următorul: a crezut în Brutus și n-a aruncat nici o umbră de suspiciune asupra acestui tip de virtute! Lui i-a consacrat cea mai bună tragedie a sa – ea continuă a se chema și astăzi cu un nume fals –, lui și celei mai cumplite întru chipări a unei înalte morale. Independența sufletului! – iată miza! Nici un sacrificiu nu poate fi prea mare aici: trebuie să poți să-i sacrifici chiar pe cel mai drag prieten al tău, fie el, pe lângă aceasta, cel mai minunat om, podoaba lumii, geniul nepereche, – îndeosebi când iubești libertatea ca libertate a sufletelor mari, iar a ceea ce libertate este amenințată de el: – în felul acesta trebuie să fi simțit Shakespeare! Înălțimea la care îl situează pe Cezar este cea mai rafinată cinste ce i-o putea acorda lui Brutus: numai așa dă el dimensiune problemei lăuntrice a acestuia și, de asemenea, forța sufletească aptă să taie a ceea ce este nod! – Și să fi fost realmente libertatea politică aceea care l-a împins pe poetul acesta la simpatia pentru Brutus, – care l-a făcut complicele lui Brutus? Sau libertatea politică să fi fost doar o simbolică pentru ceva inexprimabil? Ne aflăm cumva în fața vreunei întâmplări și aventuri tulburi, rămase necunoscute, din propriul suflet al poetului, despre care nu putea vorbi decât prin semne? Ce-i toată melancolia lui Hamlet în comparație cu melancolia lui Brutus! – și poate Shakespeare o cunoștea și pe aceasta, cum o cunoștea pe aceea, din experiență! Poate a avut și el ceasul lui sinistru și îngerul lui rău, asemeni lui Brutus! – Însă chiar dacă ar fi existat acest fel de similitudini și de secrete relații: în fața întregii staturi și virtuți a lui Brutus, Shakespeare s-a aruncat la pământ și s-a simțit nevrednic și îndepărtat: – mărturia în favoarea acestui lucru a consemnat-o în tragedia sa. A adus de două ori un poet în piesă și de două ori a vărsat asupra-i un asemenea dispreț enervant și extrem, încât sună ca un răcnet, – răcnetul disprețului de sine. Brutus, însuși Brutus, își pierde răbdarea când apare poetul, închipuit, patetic, insolent, cum sunt poeții de obicei, ca o creatură arhisusceptibilă de măreție, chiar și de măreția morală, și care totuși, în filozofia faptei și a vieții, rareori atinge chiar nivelul obișnuit de onestitate.
- 35 "Dacă el își știe ceasul, eu îi știu toanele, – afară cu acest bufon cu clopoței!" – strigă Brutus. Să ne retranspunem acest lucru în sufletul poetului care l-a compus.

Adeptii lui Schopenhauer. – Ceea ce reușim să vedem în cazul contactului dintre popoarele civilizate și barbari: că, de fiecare dată, civilizația inferioară adoptă de la cea superioară în primul rând viciile, slăbiciunile și aberațiile ei, simte, pornind de aici, exercitându-se asupra-i o fascinație și, prin mijlocirea viciilor și a slăbiciunilor însușite, sfârșește prin a se lăsa și ea copleșită întru câțva de forța respectabilă a civilizației superioare: – aceasta o putem observa și în preajma noastră și fără a călători la popoarele barbare, firește, într-o manieră puțin rafinată și spiritualizată și nu chiar la mintea cocoșului. Totuși ce preiau, în mod obișnuit și mai întâi, de la maestrul lor adepții lui Schopenhauer din Germania? – ca unii care, în comparație cu superioara lui cultură, trebuie să se creadă destul de barbari pentru a fi și ei fascinați și seduși de el mai întâi sub latura lui barbară. Să fie oare severul lui simț al faptelor, sănătoasa lui voință de claritate și rațiune acelea care-l fac să apară deseori atât de englez și atât de puțin german? Sau forța conștiinței lui intelectuale, care a întreținut toată viața o antinomie între ființă și vrere și l-a silit să se contrazică permanent și aproape în orice punct chiar și în scrierile sale? Ori curățenia sa în chestiunile bisericii și ale dumnezeului creștin? – căci în această privință el era curat ca nici un alt filozof german de până atunci, încât a trăit și a murit "ca voltairian". Sau nemuritoarele lui teorii despre intelectualitatea intuiției, despre aprioritatea legii cauzalității, despre natura de instrument a intelectului și despre lipsa de libertate a voinței? Nu, toate acestea nu farmecă și nu sunt simțite ca fermecătoare: dar perplexitățile și subterfugiile mistice ale lui Schopenhauer în acele pasaje în care gânditorul faptelor se lăsa sedus și corupt de impulsul vanitos de a fi tălmăcitorul lumii, teoria nedemonstrabilă cu privire la o singură voință ("orice cauze sunt numai cauze incidentale ale apariției voinței în acest timp și loc", "voința de a trăi există, întreagă și indivizibilă, în orice ființă, chiar și în cea mai neînsemnată, la fel de perfectă ca în toate câte au fost, sunt și vor fi, considerate în ansamblul lor"), negarea individului ("toți leii nu sunt, în definitiv, decât un singur leu", "pluralitatea indivizilor este o aparență"; precum nici evoluția nu-i decât o aparență: – el numește ideea lui de Lamarck "o eroare genială și absurdă"), cultul geniului ("în intuiția estetică, individul nu mai este individ, ci subiect pur al cunoașterii, fără voință, fără durere, fără timp"; "subiectul, dizolvându-se complet în obiectul intuit, a devenit chiar acest obiect"), nonsensul mîlei și al breșei, înlesnite de ea, în principium individuationis*.

*În lat. în text; cf. GT, vol. 1, 22, 5 sq. (n.t.).

ca izvor al oricărei moralități, în completare cu asemenea afirmații (>)*
 "moartea, în definitiv, este scopul existenței", "nu se poate tăgădui a priori**
 și fără menajamente posibilitatea ca de la un om deja mort să nu emane și
 o influență magică": a b e r a Ț i i l e și viciile acestea și altele asemănătoare
 5 ale filozofului sunt acceptate întotdeauna din capul locului și transformate
 în obiect de credință: – mai cu seamă viciile și aberațiile sunt întotdeauna
 cel mai ușor de imitat și nu pretind un antrenament îndelung. Dar să vorbim
 despre cel mai renumit dintre schopenhauerienii în viață, despre Richard
 Wagner. – Lui i s-a întâmplat ceea ce li s-a întâmplat multor artiști: a
 10 răstălmăcit personajele pe care le-a creat și nu și-a dat seama de filozofia
 neexprimată a celei mai caracteristice arte a lui. Richard Wagner s-a lăsat
 indus în eroare de Hegel până la mijlocul vieții sale; a repetat aceeași greșeală
 mai târziu, când a deslușit în personajele sale învățătura lui Schopenhauer și
 a început să și-o formuleze pentru sine prin "voință", "geniu" și "compasiune".
 15 Cu toate acestea, un lucru va rămâne adevărat: nimic nu contrastează atât
 de pregnant cu spiritul lui Schopenhauer precum ceea ce este intrinsec wagnerian
 în eroii lui Wagner: am în vedere inocența egoismului suprem, crezul în marea
 pasiune ca în binele în sine, pe scurt, ceea ce este siegfriedian în ținuta lor.
 "Totul miroase mai curând a Spinoza decât a mine" – ar spune poate
 20 Schopenhauer. În felul acesta deci, Wagner ar avea excelente motive să-și
 ațintească privirea exact asupra altor filozofi decât asigura lui Schopenhauer:
 fascinația căreia, în privința acestui gânditor, i-a căzut victimă l-a făcut orb
 nu numai la toți ceilalți filozofi, ci chiar la știință; întreaga-i artă vrea să se
 prezinte tot mai mult ca pandant și întregire a filozofiei schopenhaueriene și
 25 renunță tot mai explicit la ambiția superioară de a deveni pandant și întregire
 a cunoașterii și a științei omenești. Și nu-l captivează în acest sens doar
 toată tainica splendoare a acestei filozofii, care l-ar fi captivat și pe un
 Cagliostro: seducătoare au fost întotdeauna și diferitele gesturi și afecte ale
 filozofilor! Schopenhaueriană este, bunăoară, dezlănțuirea lui Wagner
 30 împotriva stricării limbii germane; și dacă, în această privință, ar trebui să
 încuviințăm imitarea, nu poate fi totuși trecut sub tăcere nici faptul că însuși
 stilul lui Wagner suferă nu puțin de toate abcese și tumorile a căror vedere
 îl înfură atât de cumplit pe Schopenhauer și că, referitor la wagnerienii care
 scriu nemțește, wagnerianismul începe să se dovedească atât de periculos,
 35 pe cât s-a dovedit numai cine știe ce hegelianism. Schopenhaueriană este
 ura lui Wagner față de evrei, pe care nu-i capabil să-i aprecieze nici pentru
 cea mai mare faptă a lor: doar evreii sunt inventatorii creștinismului.

*Întregirea noastră (n.t.).

**În lat. în text (n.t.).

Schopenhaueriană este tentativa lui Wagner de a interpreta creștinismul ca
 sămânță dusă de vânt a budismului și de a pregăti pentru Europa, în cadrul
 unei vremelnice apropieri de formulele și sentimentele catolico-creștine, o
 eră budistă. Schopenhaueriană este predica lui Wagner în favoarea îndu-
 5 rării în relația cu animalele; precursorul lui Schopenhauer în acest domeniu
 a fost, după cum se știe, Voltaire, care, asemeni urmașilor săi, știa poate
 să-și deghizeze și ura față de anumite lucruri și oameni în îndurare față de
 animale. Cel puțin ura lui Wagner față de știință, care vorbește din predica
 sa, nu-i inspirată, în mod cert, de duhul blândeții și al bunătății – nici, așa
 10 cum se înțelege de la sine, de d u h în general. – Până la urmă, puțin
 contează filozofia unui artist, mai ales dacă nu-i decât o filozofie ulterioară
 și nu dăunează cu nimic artei sale înseși. Nu putem evita destul să ne
 supărăm pe un artist din cauza unei mascarade întâmplătoare, poate foarte
 nefericite și pretențioase; să nu uităm că iubii artiști sunt și trebuie să fie
 15 cu toții puțin actori și că, fără histrionism, anevoie ar rezista multă vreme.
 Să-i rămânem fideli lui Wagner în ceea ce are el a d e v ă r a t și natural, – și
 în special prin a rămâne noi, discipolii lui, fideli nouă înșine în ceea ce avem
 adevărat și natural. Să-i lăsăm lui toanele și spasmele sale intelectuale, să
 cumpănim mai degrabă echitabil ce hrană și ce nevoi neobișnuite a r e
 20 d r e p t u l să aibă o artă ca a lui pentru a fi în stare să trăiască și să
 crească! N-are nici o importanță că el, ca gânditor, n-are dreptate de atâtea
 ori; dreptatea și răbdarea nu sunt treaba l u i. Ajunge că viața sa este
 îndreptățită și se adevărește în fața ei înseși: – această viață care-i strigă
 oricăruia dintre noi: "Fii bărbat și nu mă urma pe mine, – ci pe tine! Ci pe
 25 tine!" Și viața n o a s t r ă trebuie să se adevărească în propriii noștri ochi! Și
 noi trebuie să creștem și să înflorim din noi înșine, liberi și neînfricați, în
 inocentă individualitate! Și așa, pronunțându-mă asupra unui asemenea om,
 îmi mai sună și azi, ca odinioară, în ureche aceste propoziții: "pasiunea
 este mai bună decât stoicismul și ipocrizia, sinceritatea, chiar la supărare,
 30 este mai bună decât a te pierde pe tine însuși din pricina moralității tradițio-
 nale, omul liber poate fi atât bun, cât și rău, dar omul neliber este o rușine a
 naturii și n-are parte de mângâierea cerească, nici pământească; în sfârșit,
 oricine vrea să devină liber trebuie să devină prin el
 în s u ș i, iar libertatea nu-i cade nimănui în poală ca un dar miraculos."
 35 (Richard Wagner la Bayreuth, p. 94)

pe mulți pe căi noi descoperă cu uimire cât de neîndemânatici și de săraci în exprimarea gratitudinii lor sunt acești oameni mulți, ba chiar cât de rar se poate măcar arăta, în general, recunoștința. E ca și cum întotdeauna când vrea, în sfârșit, să vorbească, i se urcă ceva în gâtlee, încât doar își drege glasul și, tușind, amuțește iar. Maniera în care un gânditor reușește să simtă efectul ideilor sale și forța lor transformatoare și zguduitoare este aproape o comedie; din când în când există impresia că aceia asupra cărora s-a exercitat influența s-ar simți, de fapt, jigniți prin aceasta și n-ar ști să-și manifeste autonomia amenințată, lucru de care se tem, decât prin tot felul de bătărării. E nevoie de generații întregi ca să inventeze cel puțin o convenție politicoasă a mulțumirii: și numai foarte târziu sosește momentul în care însăși recunoștința să fie marcată de un fel de spirit și de genialitate: atunci, de obicei, o să existe și cineva care să fie marele primitor de ofrandă, nu numai pentru ceea ce a făcut bine el însuși, ci, de cele mai multe ori, pentru ceea ce s-a acumulat treptat de la predecesorii săi ca o comoară de cele mai bune și supreme lucruri.

101

Voltaire. – Peste tot unde exista o curte, aceasta dădea legea vorbirii elegante și, prin aceasta, și legea stilului pentru toți cei ce scriau. Limbajul de curte însă e limbajul curteanului care nu are o specialitate și care-și interzice chiar în conversațiile despre lucruri științifice orice expresii tehnice adecvate, fiindcă ele au un iz profesional, din care pricină, în țările cu o cultură de curte, expresia tehnică și tot ce-l trădează pe specialist este o pată a stilului. Acum, când toate curțile au devenit caricaturi ale trecutului și ale prezentului, rămânem uimiți să-l găsim pe Voltaire, sub acest aspect, nespun de glacial și penibil (de exemplu, în judecata lui despre stilști precum Fontenelle și Montesquieu), – noi, fără îndoială, ne-am emancipat cu toții de gustul curtenesc, pe când Voltaire a fost șlefuitorul său.

30

102

Un cuvânt pentru filologi. – Ca să existe cărți atât de valoroase și de regale, ca generații întregi de erudiți să fie bine utilizate, dacă, prin osteneala lor, aceste cărți sunt integral și inteligibil conservate, – pentru a consolida mereu și mereu crezul acesta, există filologia. Ea pornește de la premisa că nu ducem lipsă de oamenii aceia rari (chiar dacă nu-i vedem) care știu să folosească într-adevăr cărți atât de valoroase: – vor fi, desigur, aceia care fac sau ar putea face ei înșiși asemenea cărți. Voiam să spun că filologia presupune o credință nobilă, – aceea de a depune obligatoriu

înainte un foarte mare volum de muncă migăloasă, chiar murdară, în favoarea câtorva care întotdeauna "vor veni", dar nu există deocamdată: totul este muncă în usum Delphinorum*.

103

- 5 Despre muzica germană. – Muzica germană este azi, mai mult decât oricare alta, muzica europeană, fiindcă numai în ea a căpătat o expresie schimbarea de care Europa a avut parte în urma Revoluției: doar muzicienii germani se pricep să dea expresie maselor populare în mișcare, să creeze acel înfricoșător tumult artificial care nici măcar nu-i nevoie să fie
- 10 foarte asurzitor, – în timp ce, bunăoară, opera italiană nu cunoaște decât coruri de servitori sau soldați, dar nu "popor". Unde mai pui că, din orice muzică germană, se poate auzi o profundă gelozie burgheză față de noblesse**, îndeosebi față de esprit** și élégance**, ca expresia unei societăți de curte, cavaleriești, vechi, sigure de ea însăși. Aceasta nu-i o muzică
- 15 precum aceea a cântărețului goethean în fața porții, plăcând și "în sală", adică regelui; aici nu-i vorba de: "priveau curajos cavalerii, iar frumoasele – în poală". Nici grația nu se manifestă în muzica germană fără năpădirea remușcărilor; numai în cazul gingășiei, sora rurală a grației, începe germanul să se simtă cu totul moral – și, din acest moment, se ridică tot mai mult,
- 20 până la "sublimitatea" sa exaltată, erudită, adesea morocănoasă, sublimitatea beethoveniană. Dacă avem de gând să ne imaginăm omul făcut pentru a cea s t ă muzica, ei bine, să ni-l imaginăm atunci chiar pe Beethoven, așa cum apare lângă Goethe, bunăoară la acea întâlnire de la Teplitz: ca semibarbaria alături de civilizație, ca poporul alături de nobilime,
- 25 ca omul blajin alături de omul bun și mai mult decât "bun", ca fantastul alături de artist, ca cel desurajat alături de cel încrezător, ca cel ce exagerează și este plin de suspiciuni alături de altul rezonabil, ca omul cu toane și frământat, ca cel extaziat la nebunie, cel nefericit de fericit, cel naiv de descumpănit, ca cel înfumurat și grosolan – în rezumat, ca "omul neînfrânat":
- 30 așa l-a perceput și l-a caracterizat Goethe însuși, Goethe, germanul de excepție, pentru care nu s-a descoperit încă o muzică pe potrivă! – În sfârșit, să mai reflectăm dacă acea disprețuire a melodiei și degenerare a simțului melodic, extinzându-se astăzi din ce în ce mai mult la germani, nu trebuie înțelese ca un prost obicei și o reperкусиune, democratice, a Revoluției.

*În lat. în text: "în folosul Delfinilor" (adaptare a expresiei "ad usum Delphini" = pentru folosul Delfinului; Delphinus, fr. Dauphin – moștenitorul tronului Franței, n.t.).

**În fr. în text (n.t.).

Melodia, de fapt, are o asemenea plăcere deschisă pentru legalitate și o asemenea aversiune față de tot ce devine, ce este neformat, arbitrar, încât răsună ca un zvon din vechi a ordine a lucrurilor europene și ca o seducție și o înapoiere la ea.

5 104

Despre sunetul limbii germane. – Se cunosc originile limbii germane care, de câteva sute de ani, este germana literară generală. Germanii, prin respectul lor față de tot ce venea de la curte, și-au luat deliberat ca model cancelariile în tot ce trebuia să scrie, deci îndeosebi
 10 în scrisorile, actele, testamentele lor și așa mai departe. A scrie în maniera cancelariilor echivala cu a scrie în maniera curții și a guvernului, – ceea ce era un lucru aristocratic în comparație cu germana orașului în care efectiv trăiai. Încetul cu încetul, prin deducție, și vorbeai cum scriai, – în felul acesta
 15 deveneai și mai elegant în formele cuvintelor, în selectarea lor și a expresiilor și, în cele din urmă, chiar în intonație: afectai, vorbind, o inflexiune curtenească, iar afectarea a sfârșit prin a deveni natură. Probabil că niciunde
 20 nu s-a întâmplat ceva absolut identic: ascendentul stilului scris asupra vorbirii și sclifoseala și aerele aristocratice ale unui întreg popor ca bază a unei limbi comune, care a încetat de a mai fi dialectală. Eu cred că sunetul limbii
 25 germane era în evul mediu, și mai cu seamă după evul mediu, profund țărănesc și obișnuit: în ultimele veacuri, acesta s-a înnobilit puțin, în special prin aceea că se considera obligatoriu a se imita atâtea intonații franțuzești, italienești și spanioale, și aceasta tocmai din partea nobilimii germane (și austriece), care nu se putea mulțumi în nici un caz cu limba
 30 maternă. Dar pentru Montaigne sau chiar pentru Racine, germana trebuie să fi sunat, în ciuda acestui exercițiu, insuportabil de vulgar: și chiar astăzi sună, în gura călătorilor ajunși în mijlocul plebei italiene, tot foarte primitiv, păduratic, hodorogit, ca provenind din hrube afumate și din ținuturi necivilizate.
 – Acum observ că astăzi se extinde din nou printre foștii admiratori ai
 35 cancelariilor o nevoie similară de noblețe a inflexiunii și că germanii încep să se acomodeze unei "magii acustice" cu totul bizare, care ar putea deveni pe multă vreme un real pericol pentru limba germană, – căci niște sunete mai groaznice în zadar cauți în Europa. Ceva sarcastic, rece, indiferent, neglijent în glas: iată ce le sună azi germanilor "nobil" – și eu simt nevoia
 40 pozitivă de această noblețe în galsurile tinerilor funcționari, dascăli, femei, negustori; ba chiar fetițele imită deja această germană de ofițeri. Căci ofițerul, și anume cel prusac, este născocitorul acestor sunete: același ofițer care, ca militar și om de specialitate, posedă acel tact al modestiei vrednic de

toată admirația de la care germanii ar avea cu toții de învățat (inclusiv profesorii și muzicanții!). Dar, de îndată ce deschide gura și se mișcă, este figura cea mai lipsită de modestie și de gust din vechea Europă – necunoscută lui însuși, fără nici o îndoială! Și necunoscută nici bravilor germani care admiră

5 în el bărbatul celei mai de rang și mai nobile societăți și cărora le place "să li se dea tonul de către el". Ceea ce acesta și face! – și, în primul rând, plutonierii și subofițerii sunt aceia care-i imită și-i caricaturizează tonul. Să fim atenți la răcnetele comenzilor, care fac, pur și simplu, înconjurul orașelor germane, acum când se fac exerciții în fața tuturor porților: ce îngâmfare, ce

10 sentiment autoritar furios, ce răceală zeflemitoare răsună din aceste urlete! Să fie oare germanii cu adevărat un popor muzical? – Este sigur că germanii se militarizează acum în sunetul limbii lor: este probabil că, deprinși a vorbi militărește, până la urmă vor și scrie militărește. Căci obișnuința cu anumite sunete lasă urme adânci în caracter: – dispui repede de cuvintele și de

15 expresiile și, în sfârșit, și de ideile care se potrivesc tocmai cu acest sunet! Poate că astăzi scriem deja ofițerește; poate că eu nu citesc decât prea puțin din ceea ce se scrie astăzi în Germania. Dar un lucru știu cu atât mai sigur: comunicatele germane oficiale, care pătrund și în străinătate, nu sunt inspirate de muzica germană, ci tocmai de acel sunet nou al unei îngâmfări

20 lipsite de gust. Aproape în fiecare discurs al celui dintâi om politic german, chiar și atunci când vorbește prin portavocea lui imperială, e un accent pe care urechea unui străin îl respinge în silă: dar germanii îl suportă, – ei se suportă pe ei înșiși.

105

25 Germanii artiști . – Dacă germanul este cuprins odată cu adevărat de pasiune (și nu numai, ca de obicei, de voința frumoasă de pasiune!), el se comportă atunci exact cum trebuie și nu se mai gândește la comportamentul său. Adevărul însă este că el se comportă atunci foarte stângaci și urât și parcă fără tact și melodie, încât cei de față se aleg cu

30 suferință sau emoție și atât: – e x c e p t â n d c a z u l în care el se ridică la înălțimea sublimului și a extazului de care sunt capabile unele pasiuni. Atunci, chiar germanul devine frumos! Faptul de a intui de la ce înălțime începând își revarsă frumusețea farmecul chiar și asupra germanilor îi împinge pe artiștii germani spre culmea și supraculmea pasiunii

35 și spre excesele ei: a aspirație adevărată și profundă, așadar, de a transcede urâtenia și stângăcia, de a privi măcar dincolo de ele – spre o lume mai bună, mai ușoară, mai meridională, mai însorită. Și iată cum spasmele lor nu sunt adeseori decât niște indicii că ar dori să d a n s e z e : sărmanii

aceștia de urși în care băntuie nimfe și silvani ascunși – și, din când în când, niște zeități și mai mari!

106

Muzica, o mediatore. – "Mi-e sete de un maestru al artei muzicale, spuse un novator către discipolul său, ca să-și însușească ideile mele și să le predice pe viitor în limbajul lui: așa le voi pătrunde mai bine oamenilor în ureche și în inimă. Prin sunete, îi poți determina pe oameni să-mbrățișeze orice eroare și orice adevăr: cine ar putea combate un sunet?" – "Așadar, ai dori să treci drept irefulabil?" zise discipolul său. Novatorul ripostă: "Aș dori ca germenul să ajungă pom. Ca o învățătură să ajungă pom, trebuie să fie crezută o bună bucată de vreme: ca să fie crezută, trebuie să treacă drept irefutabilă. Pomului îi sunt necesare furtuni, îndoieli, viermi, adversități, ca să pună în evidență calitatea și vigoarea germenului său; n-are decât să se frângă dacă nu-i destul de robust! Dar un germen este întotdeauna doar distrus, – nu combătut!" – După ce rostise acestea, discipolul său exclamă cu violență: "Dar eu cred în cauza ta și o consider atât de puternică, încât voi spune tot, tot ce mai am pe inimă contra ei." – Novatorul răsă în sine și-l amenință cu degetul. "Acest fel de ucenicie, zise el apoi, este cel mai bun, dar este riscant și nu orice fel de învățătură îl rabdă."

107

Ultima noastră recunoștință față de artă. – Dacă n-am fi aprobat artele și n-am fi născocit acest fel de cult al neadevărului: atunci înțelegerea minciunii și a falsității generale, care ne este dată azi de știință – înțelegerea iluziei și a erorii ca o condiție a existenței cunoscătoare și sensibile –, n-am putea-o deloc suporta. O nestitate ar avea drept urmări greața și sinuciderea. Acum însă, onestitatea noastră dispune de o forță contrară, care ne ajută să evităm asemenea consecințe: arta ca voință să năstă de aparență. Noi nu-i interzicem întotdeauna ochiului nostru să rotunjească, să completeze inventând: și atunci, eterna imperfecțiune nu mai este ea aceea pe care s-o trecem peste râul devenirii – atunci ne gândim că trecem o zeită și suntem mândri și puerili făcându-i acest serviciu. Ca fenomen estetic, existența continuă să fie pentru noi suportabilă, iar, prin artă, ochiul și mâna și, înainte de toate, cugetul curat ne sunt date ca să putem face din noi înșine un asemenea fenomen. Când și când trebuie să ne odihnim de noi înșine, privind la noi în treacăt și de la înălțime și, de la o distanță artistică, răsând de a supra noastră sau

plângând deasupra noastră; trebuie să descoperim eroi și, de asemenea, bufoni care se află în pasiunea noastră pentru cunoaștere, trebuie să ne bucurăm din timp în timp de prostia noastră pentru a putea rămâne mulțumiți de înțelepciunea noastră! Și, tocmai fiindcă suntem, în
5 ultimă instanță, niște oameni grei și serioși și mai mult greutăți decât oameni, nimic nu ne face așa de bine ca tichia de ștengar: avem nevoie de ea în propriii noștri ochi – avem nevoie de orice artă nebunatică, plutind în aer, dansând, zeflemisind, copilăroasă și fericită, pentru a nu pierde acea libertate de deasupra lucrurilor pe care idealul nostru o pretinde
10 de la noi. Ar fi o recidivă pentru noi să cădem total în morală tocmai prin onestitatea noastră bolnăvicioasă și, de dragul exigențelor extrem de severe pe care ni le impunem în acest sens, să devenim chiar noi niște monștri și sperietori virtuozose. Trebuie să putem sta și deasupra moralei: și nu numai să stăm, cu rigiditatea îngrijorată a celui ce se teme în fiecare
15 clipă să nu alunece și să cadă, ci și să plutim și să ne jucăm deasupra ei! Cum ne-am putea lipsi în tot acest timp de artă, ca și de nebun? – Iar voi, atâta vreme cât vă mai este oarecum rușine de voi înșivă, nu faceți încă parte dintre noi!

Cartea a treia

108

N o i b ă t ă l i i . – După ce Buddha murise, veacuri de-a rândul continua să fie arătată umbra lui într-o peșteră, – o umbră imensă și înfiorătoare. Zeul a murit: dar, așa după cum este firea oamenilor, vor mai exista, poate, milenii de-a rândul, niște peșteri în care să fie arătată umbra lui. – Iar nouă – nouă ne mai rămâne să-i învingem și umbra!

5

109

S ă n e f e r i m ! – Să ne ferim de gândul că lumea este o ființă vie. Încotro s-ar lăți? Din ce s-ar hrăni? Cum ar putea să crească și să se înmulțească? Fără îndoială, noi știm cu aproximație ce este organicul: și atunci, ceea ce este nespus de derivat, de târziu, de rar, de întâmplător, 10 perceput de noi doar pe scoarța pământului, cum l-am interpreta ca un lucru esențial, general, etern, așa cum o fac aceia care numesc universul un organism? Mi-e lehamite de asta. Să ne ferim și de convingerea că universul este o mașină; în mod cert nu-i construit cu o anumită finalitate, îi facem o cinste mult prea mare folosind cuvântul "mașină". Să ne ferim să presupunem 15 ca existent cu adevărat și pretutindeni ceva atât de perfect precum mișcările ciclice ale stelelor vecine cu noi; ajunge o privire spre Calea-Lactee pentru a ne întreba dacă nu există acolo niște mișcări mult mai rudimentare și mai contradictorii, tot așa niște stele cu traiectorii de cădere veșnic rectilinii și altele de genul acesta. Ordinea astrală în care trăim noi este o excepție; 20 această ordine și durata considerabilă condiționată de ea a facilitat, la rândul ei, excepția excepțiilor: constituirea organicului. Caracterul general al lumii, dimpotrivă, rămâne în vecii vecilor haosul, nu în sensul lipsei de necesitate, ci al lipsei de ordine, articulare, formă, frumusețe, înțelepciune și câte vor mai fi fiind expresiile esteticului în accepțiunea lui umană. Judecând din 25 perspectiva rațiunii noastre, loviturile ratate sunt de departe regula, excepțiile nu sunt scopul tainic, iar întregul mecanism muzical al orologiului își repetă veșnic aria care nu se poate numi niciodată melodie, – și, până la urmă, însăși vorba "lovitură ratată" este doar o umanizare ce închide în sine o acuzație. Dar cum am putea noi acuza ori lăuda universul? Să ne ferim a-i 30 atribui insensibilitate și iraționalitate sau opusul acestora: el nu-i nici perfect, nici frumos, nici nobil și nu vrea să devină nimic din toate acestea, nu aspiră deloc să-l imite pe om! Nu-l prinde absolut nici una dintre judecățile

noastre estetice și morale! N-are nici instinct de autoconservare și, în general, nici un instinct; nu cunoaște nici legi. Să ne ferim a spune că există legi în natură. Există doar necesități: aici nu-i nimeni care să ordone, nimeni care să execute, nimeni care să încalce legea. Dacă știți că nu există finalități, atunci știți și că nu există întâmplare: căci numai alături de o lume a finalităților are un sens cuvântul "întâmplare". Să ne ferim a spune că moartea este diametral opusă vieții. Ceea ce este viu nu-i decât o formă a ceea ce este mort, și o formă foar-te rară. – Să ne ferim de gândul că lumea creează veșnic ceva nou. Nu există substanțe cu durată veșnică; materia este o eroare de același tip ca zeul eleaților. Dar când vom termina odată cu precauția și protecțianoastră? Când nu ne vor mai eclipsa toate aceste umbre ale lui Dumnezeu? Când vor fi dedivinizat complet natura? Când vom putea începe să ne naturalizăm noi, oamenii, împreună cu natura pură, regăsită, reizbăvită?

15

110

Originea cunoașterii. – Intelectul n-a produs altceva, în decursul unor uriașe intervale de timp, decât erori; unele dintre ele s-au dovedit utile și conservatoare ale speciei: cine se izbea de ele ori le primea moștenire își ducea cu mai mare noroc până la capăt lupta pentru sine și pentru progenitura sa. Asemenea dogme eronate, care mereu s-au transmis ereditar și au sfârșit prin a deveni aproape rezerva și stocul speciei umane, sunt, de exemplu, următoarele: că există lucruri durabile, că există lucruri identice, că există lucruri, materii, corpuri, că un lucru este ceea ce pare, că vrerea noastră este liberă, că ceea ce este bun pentru mine este și în sine bun. Numai foarte târziu au apărut tăgăduitorii și contestatarii unor astfel de propoziții, – numai foarte târziu a apărut adevărul ca forma cea mai ineficace de cunoaștere. Părea că nu se poate trăi cu el, organismul nostru era dotat pentru contrarul său; toate funcțiile lui superioare, percepțiile simțurilor și, în general, orice fel de senzație lucrau cu acele erori fundamentale asimilate în vremuri străvechi. Mai mult încă: acele propoziții au devenit chiar în interiorul cunoașterii normele după care se stabilea ce-i "adevărat" și "neadevărat" – până în inima celor mai îndepărtate zone ale logicii pure. Așadar: f o r ț a cunoștințelor nu stă în gradul lor de adevăr, ci în vârsta lor, în asimilarea lor temeinică, în caracterul lor de condiție a vieții. Acolo unde viața și cunoașterea păreau că vin în contradicție nu s-a dat nicicând o luptă serioasă; acolo tăgada și îndoiala treceau drept sminteală. Acei cugetători de excepție care au fost eleații și care, deși au stabilit și au rămas atașați de alternativele la erorile naturale, credeau că este cu puțință să t r ă i a s c ă și acest contrariu: au inventat înțeleptul ca om al constanței, al impersonalității, al universalității

intuiției, ca unul și totul în același timp, cu o capacitate aparte pentru cea cunoaștere pe dos; ei credeau că, fără îndoială, cunoașterea lor este totodată principiul vieții. Pentru a putea însă afirma acest tot, au fost nevoiți să se iluzioneze în privința propriului lor statut: a trebuit să-și născocască impersonalitatea și durată invariabilă, să nesocotească natura celui preocupat de cunoaștere, să tăgăduiască violența instinctelor în procesul cunoașterii și să înțeleagă, în general, rațiunea ca activitate totalmente liberă, izvorâtă din ea însăși; au închis ochii la faptul că și ei ajunseseră la principiile lor contrazicând ceea ce este valabil ori tânjind după liniște sau proprietate exclusivă sau dominație. Evoluția mai rafinată a probității și a scepticismului i-a discreditat până la urmă și pe acești oameni; viața și judecata lor s-au dovedit și ele ca dependente de ancestralele instincte și erori fundamentale ale oricărei existențe sensibile. — Acea probitate și scepticism mai rafinate și-au avut geneza peste tot unde două principii contrare păreau aplicabile vieții, fiindcă amândouă se împăcau cu erorile fundamentale, așadar, acolo unde se puteau isca dispute cu privire la gradul superior sau inferior de utilitate a lor pentru viață; de asemenea, acolo unde niște principii noi nu se arătau, de fapt, utile vieții, dar, cel puțin, nici dăunătoare, ca expresii ale unui ludic instinct intelectual și inocente și fericite ca orice joc. Încetul cu încetul, creierul omenesc s-a umplut de astfel de judecăți și convingeri, născându-se în acest ghemotoc o fierbere, o luptă și o poftă de putere. Nu numai utilitatea și plăcerea, ci tot felul de instincte au luat poziție în lupta pentru "adevăruri"; lupta intelectuală a devenit ocupație, atracție, vocație, datorie, merit —: cunoașterea și aspirația spre adevăr s-au rânduie, în sfârșit, ca o trebuință între celelalte trebuințe. Din acel moment, nu numai credința și convingerea, ci și analiza, tăgăda, suspiciunea, contrazicerea erau o putere, toate instinctele "rele" erau subordonate cunoașterii și puse în serviciul ei și au dobândit strălucirea lucrului permis, respectat, util și, la urmă, luciul și inocența binelui. Cunoașterea a devenit, așadar, un crâmpel al vieții înseși și, ca viață, o putere în permanentă ascendență: până când cunoștințele și acele ancestrale erori fundamentale au sfârșit prin a se ciocni unele de altele, amândouă ca viață, amândouă ca putere, amândouă în același om. Gânditorul: iată ființa în care nevoia de adevăr și acele erori conservatoare de viață își duc acum, pe viață și pe moarte, prima luptă, după ce și nevoia de adevăr s-a dovedit o putere conservatoare a vieții. Raportat la importanța acestei lupte, orice altceva este indiferent: ultima întrebare privitoare la condiția vieții se pune aici și tot aici se face prima încercare de a răspunde prin experiment la această întrebare. În ce măsură suportă adevărul asimilarea? — aceasta-i întrebarea, acesta-i experimentul.

111

Originea logicului. – De unde s-a ivit logica în capul oamenilor? În mod cert, din nelogică, al cărei domeniu trebuie să fi fost la început uriaș. Dar nenumărat de multe ființe care trăgeau concluziile altfel decât le tragem noi astăzi piereau: s-ar putea ca lucrurile să fi fost și mai concrete! De pildă, cel ce nu reușea să găsească destul de des "egalul" în privința hranei sau în privința animalelor ostile lui, cel ce, așadar, subsuma prea încet, era prea circumspect în subsumare avea o probabilitate mai mică de supraviețuire decât cel ce, în tot ce era asemănător, intuia repede egalitatea. Înclinația precumpănitoare însă de a trata asemănătorul ca egal, o înclinație ilogică – deoarece nu există nimic egal în sine –, a creat dintru început orice bază a logicii. Tot așa, ca să se nască noțiunea de substanță, un concept indispensabil pentru logică, în ciuda faptului că, în cel mai strict sens, nu-i corespunde nimic în realitate, – trebuia ca multă vreme partea schimbătoare a lucrurilor să nu fi fost văzută, sesizată; ființele care nu vedeau exact aveau un avantaj față de cei ce vedeau totul "în curgere". În sine, orice grad înalt de precauție în raționament, orice înclinație sceptică este deja un mare pericol pentru viață. Nici o ființă vie nu s-ar conserva, dacă n-ar fi fost extraordinar de puternic cultivată înclinația diametral opusă, aceea de a prefera să afirmi decât să lași în suspensie judecata, de a prefera să greșești și să fabulezi decât să aștepti, de a prefera să consimți decât să negi, de a prefera să dai sentințe decât să fii drept. – Înlănțuirea ideilor și a deducțiilor logice în creielul nostru de azi corespunde unui proces și unei lupte a instinctelor care, în sine și luate fiecare în parte, sunt toate foarte ilogice și nedrepte; de regulă, noi nu aflăm decât rezultatul luptei: atât de rapid și de secret lucrează azi în noi acest mecanism ancestral.

112

Cauză și efect. – Numim "explicație": dar este "descriere" ceea ce ne distinge față de stadiile mai vechi ale cunoașterii și ale științei. De descris, descriem mai bine, – de explicat, explicăm la fel de puțin ca toți cei ce ne-au precedat. Am dezvăluit o succesiune multiplă acolo unde omul și cercetătorul naiv al civilizațiilor mai vechi nu vedea decât două lucruri, "cauză" și "efect", cum ar veni vorba; noi am perfecționat reprezentarea devenirii, dar n-am depășit reprezentarea, n-am pătruns în dosul ei. Șirul de "cauze" stă în fața noastră mult mai complet în fiecare caz, conchidem: asta și asta trebuie să preceadă, pentru ca aceea să succeadă, – dar de înțeles, n-am înțeles nimic cu aceasta. Calitatea, bunăoară, în cazul oricărei transformări chimice, ne apare tot ca o "minune", la fel orice deplasare înainte; nimeni

n-a "explicat" cutremurul. Cum am și putea explica?! Noi operăm numai cu lucruri care nu există, cu linii, suprafețe, corpuri, atomi, diviziuni temporale și spațiale –, cum să fie măcar posibilă explicația, când transformăm totul în *reprezentare*, în reprezentarea noastră! Ajunge să considerăm știința umanizare cât se poate de autentică a lucrurilor, învățăm să ne descriem tot mai exact pe noi înșine, descriind lucrurile și succesiunea lor. Cauză și efect: o asemenea dualitate nu există, probabil, niciodată, – în realitate, în fața noastră se află un continuum* din care izolăm câteva fracțiuni; așa cum percepem o mișcare întotdeauna doar ca puncte izolate, deci n-o vedem propriu-zis, ci o deducem. Instantaneitatea cu care se detașează multe efecte ne induce în eroare; nu-i însă o instantaneitate decât pentru noi. Există în această secundă a instantaneității o mulțime infinită de procese care ne scapă. Un intelect care ar vedea cauza și efectul ca un continuum*, nu în felul nostru, ca o arbitrară descompunere și desfacere în bucăți, care ar vedea curgerea întâmplărilor, – ar abandona noțiunea de cauză și efect și ar tăgădui orice condiționalitate.

113

Despre toxicologie. – Atâtea lucruri concură la nașterea unei gândiri științifice: și toate aceste forțe necesare a trebuit să fie recunoscute, exersate, cultivate fiecare în parte! În izolarea lor însă, ele au avut foarte frecvent un cu totul alt efect decât acum când, în cuprinsul gândirii științifice, se restrâng și se disciplinează reciproc: – au acționat ca otrăvuri, de exemplu, instinctul dubitativ, instinctul negator, instinctul tergiversator, instinctul acumulator, instinctul analitic. Multe hecatombe de oameni au căzut jertfă înainte ca aceste instincte să fi învățat a-și înțelege coexistența și a se simți laolaltă ca funcții ale unei singure autorități organizatoare într-un singur om! Și cât de departe suntem încă de momentul în care și forțele artistice și înțelepciunea practică a vieții se vor atașa gândirii științifice, de momentul în care se va forma un sistem organic superior, în raport cu care savantul, medicul, artistul și legiuitorul, așa după cum îi cunoaștem azi, ar trebui să apară ca niște antichități mizerabile!

114

Sfera moralului. – O nouă figură pe care o vedem o construim imediat cu ajutorul tuturor vechilor experiențe pe care le-am făcut, în conformitate cu gradul onestității și dreptății noastre. Nu există

*În lat. în text (n.t.).

absolut nici un alt fel de trăiri decât cele morale, nici măcar în domeniul percepției senzoriale.

115

Cele patru erori. – Omul a fost educat de erorile sale: în primul
 5 rând, el nu s-a văzut niciodată decât incomplet, în al doilea rând, și-a atribuit
 calități imaginare, în al treilea rând, s-a simțit într-o falsă ierarhie în raport cu
 animalul și cu natura, în al patrulea rând, a născocit mereu noi table de
 valori și le-a considerat câțva timp eterne și necondiționate, așa încât pe
 10 primul plan stătea când unul, când altul dintre instinctele și stările omenești,
 care, în urma acestei aprecieri, erau înnobilate. Dacă nu luăm în calcul
 efectul acestor patru erori, atunci nu punem la socoteală nici umanitatea,
 omenia și "demnitatea de om".

116

Instinct gregar. – Acolo unde dăm de o morală, găsim o evaluare
 15 și o ierarhizare a instinctelor și a actelor omenești. Aceste aprecieri și
 ierarhizări sunt întotdeauna expresia nevoilor unei comunități și ale unei
 turme: ceea ce-i servește a c e s t e i a în primul rând – și în al doilea și al
 treilea – este și criteriul suprem pentru valoarea tuturor indivizilor. Prin morală,
 individul este dirijat să fie funcție a turmei și să nu-și atribuie valoare decât
 20 în calitate de funcție. Întrucât condițiile conservării unei comunități au fost
 foarte diferite de cele ale altei comunități, au existat morale foarte diferite de
 cele ale altei comunități, au existat morale foarte diferite; iar în privința unor
 iminente transformări esențiale ale turmelor și ale comunităților, ale statelor
 și ale societăților, putem profeti că vor mai exista morale foarte divergente.
 25 Moralitate înseamnă instinct gregar la nivel de individ.

117

Remușcare gregară. – În timpurile cele mai lungi și mai
 îndepărtate ale omenirii s-a manifestat o cu totul altfel de remușcare decât
 astăzi. Azi nu ne simțim decât responsabili pentru ceea ce vrem și facem
 30 și avem în noi înșine o mândrie: toți profesorii noștri de drept pleacă de la
 acest orgoliu și de la această satisfacție a individului, ca și când dreptul și-a
 avut de când lumea izvorul aici. Dar, în decursul celei mai lungi perioade a
 omenirii, n-a existat nimic mai catastrofal decât să te simți aparte. A fi
 singur, a simți într-un fel unic, a nu te supune, dar nici a stăpâni, a avea
 35 semnificația unui individ – pe-atunci, lucrul acesta nu era o plăcere, ci o
 pedeapsă; erai condamnat "la a fi individ". Libertatea de gândire trecea

drept disconfortul însuși. Pe când noi percepem legea și integrarea ca o constrângere și o frustrare, odinioară percepeai egoismul ca un lucru penibil, ca o adevărată pacoste. A fi tu însuși, a te prețui pe tine însuși după propria măsură și greutate – contravenea gustului de atunci. Înclinația spre așa
 5 ceva ar fi fost percepută ca nebulie: căci de izolare era legată orice mizerie și înfricoșare. Pe-atunci, "liberul arbitru" avea conștiința vinovată în imediata sa vecinătate: și, cu cât acționai mai legat de mâini, cu cât vorbeai mai mult instinctul gregar din această acțiune, iar nu spiritul personal, cu atât te socoteai mai moral. Tot ceea ce dăuna turmei, fie că o voise ori nu individul,
 10 îi provoca pe atunci individului remușcări – și vecinului său pe deasupra, ba chiar întregii turme! – În această privință, noi ne-am format, în cea mai mare măsură, alte deprinderi.

118

Voința de bine. – Este virtuos dacă o celulă se transformă în
 15 funcția unei celule mai puternice? Ea este silită la aceasta. Și este rău dacă cea mai puternică și-o asimilează pe cealaltă? Ea, de asemenea, este silită la aceasta; astfel, lucrul acesta este necesar pentru ea, căci ea aspiră la un adaos supraabundent și vrea să se regenereze. Prin urmare, trebuie să distingem în voința de bine: instinctul de asimilare și instinctul de
 20 supunere, după cum percepe cel mai puternic sau cel mai slab voința de bine. Bucuria și dorința se împreună la cel mai puternic, care vrea să transforme ceva în funcție a lui: bucuria și vrerea de a fi dorit se împreună la cel mai slab, care ar prefera să devină funcție. – Primul lucru este, în chip esențial, mila, o emoție plăcută a instinctului de asimilare la vederea celui mai slab:
 25 în care caz mai e de reflectat că "puternic" și "slab" sunt noțiuni relative.

119

Nici vorbă de altruism! – Văd la mulți oameni o forță și o plăcere excedentară de a voi să fie funcție; aceștia dau buzna și dispun de flerul cel mai fin pentru toate acele locuri în care tocmai e i pot fi funcție.
 30 Dintre aceștia fac parte acele femei care se transformă în funcția unui bărbat, exact în aceea care este slab dezvoltată la el, și devin astfel punga lui de bani ori politica lui ori sociabilitatea lui. Asemenea creaturi se conservă cel mai bine dacă se adaptează la un organism străin; dacă nu reușesc, se înfurie, se enervează și se mănâncă între ele.

35

120

Sănătatea sufletului. – Răspândita formulă morală de uz terapeutic (al cărei autor este Ariston din Chios): "Virtutea este sănătatea

sufletului" – ar trebui, pentru a fi utilizată, să fie schimbată cel puțin în "Virtutea ta este sănătatea sufletului tău." Căci o sănătate în sine nu există și toate încercările de a defini un lucru de felul acesta sunt deplorabil de nereușite. Depinde de felul tău, de orizontul tău, de puterile tale, de imboldurile tale, de erorile tale și mai ales de idealurile și fantezmele sufletului tău, pentru a determina ce trebuie să însemne sănătate chiar pentru corpul tău. Așadar, există nenumărate stări de sănătate ale corpului; și cu cât mai mult i se îngăduie iar individului și inegalabilului să-și ridice capul, cu cât mai mult uităm dogma "egalității dintre oameni", cu atât mai mult trebuie să dispară pentru medicii noștri și noțiunea de sănătate normală, alături de dietă normală, mers normal al bolii. Și abia atunci ar putea sosi momentul să medităm la sănătatea și la maladia sufletului și să repartizăm virtutea specifică fiecăruia la sănătatea ei: care, firește, ar putea arăta la unul ca antiteza sănătății la altul. La urmă, ar rămâne încă deschisă marea problemă dacă ne-am putea lipsi de boală, chiar pentru dezvoltarea virtuții noastre, și mai cu seamă dacă setea noastră de cunoaștere și autocunoaștere are nevoie de sufletul bolnav la fel ca de cel sănătos: pe scurt, dacă voința exclusivă de sănătate nu este o prejudecată, o lașitate și, eventual, o participă din cea mai rafinată barbarie și înapoierie.

20

121

Viața nu-i un argument. – Ne-am aranjat o lume în care să putem trăi – cu acceptarea unor corpuri, linii, suprafețe, cauze și efecte, a mișcării și a repaosului, a formei și a conținutului: fără aceste articole de credință, n-ar suporta nimeni să trăiască azi! Dar, prin aceasta, ele încă nu reprezintă absolut nici o dovadă. Viața nu-i un argument; printre condițiile vieții ar putea să se afle eroarea.

122

Scepticismul moral în creștinism. – Și creștinismul și-a adus o mare contribuție la Luminism: a propovăduit scepticismul moral într-o manieră foarte energică și eficientă: acuzând, înveninând, dar cu neobosită răbdare și finețe: a nimicit în fiecare om în parte credința în "virtuțile" sale: a făcut să dispară pe veci de pe pământ acei mari virtuoși de care antichitatea nu era săracă, acei oameni populari care, în credința în desăvârșirea lor, hoinăreau de colo până colo cu demnitatea unui toreador. Dacă noi, educați la această școală creștină a scepticismului, citim azi cărțile de morală ale celor din vechime, de exemplu, ale lui Seneca și Epictet, trăim atunci o nostimă superioritate și suntem plini de tainice perspicacități și vederi de

ansamblu, avem sentimentul că vorbește un copil în fața unui om în vârstă sau o exaltată frumoasă și tânără în fața lui La Rochefoucauld: noi cunoaștem mai bine ce este virtutea! Până la urmă am aplicat însă același scepticism și la toate stările și procesele religioase, precum păcat, căință, har, sfințire, și am lăsat viermele să sape atât de bine, încât avem acum și la
 5 lectura tuturor cărților creștine același sentiment de fină superioritate și pătrundere a lucrurilor: – cunoaștem mai bine și sentimentele religioase! Și e vremea să le cunoaștem bine și să le descriem bine, căci evlavioșii vechii credințe se sting și ei: – să le salvăm imaginea și tipul măcar pentru
 10 cunoaștere!

123

Cunoașterea, mai mult decât un mijloc. – Chiar și fără această nouă pasiune – am în vedere pasiunea cunoașterii –, știința ar fi promovată: știința a crescut și s-a făcut mare până acum și fără ea.
 15 Credința sinceră în știință, prejudecata favorabilă ei, de care sunt dominate acum statele noastre (odinioară era dominată chiar biserica), se bazează, în definitiv, pe faptul că acea înclinație și propensiune necondiționate s-a revelat atât de rar în ea și că știința nu este socotită chiar pasiune, ci trece drept stare și "etos". Da, adesea ajunge doar amour-plaisir* pentru
 20 cunoaștere (curiozitate), ajunge amour-vanité*, obișnuința cu ea, urmărind totodată în secret onoare și pâine, pentru mulți ajunge chiar faptul că nu știu să facă nimic altceva cu timpul liber excedentar decât să citească, să adune, să pună în ordine, să observe, să relateze mai departe: "instinctul științific" al lor este plictiseala lor. Papa Leon al Zecelea a cântat odată (în breva
 25 către Beroald) osanale științei: o caracterizează drept podoaba cea mai frumoasă și mândria cea mai mare a vieții noastre, drept o nobilă îndeletnicire la bine și la rău; "fără ea, încheie el, orice inițiativă omenească ar fi fără un temei solid, – chiar și cu ea, lucrurile sunt, fără îndoială, încă destul de nestatornice și nesigure!" Dar acest papă binișor de sceptic își trece sub
 30 tăcere, ca toți ceilalți panegiriști clericali ai științei, ultima opinie asupra ei. Chiar dacă din cuvintele lui putem deduce acum, ceea ce pentru un asemenea prieten al artei este destul de curios, că el situează știința deasupra artei; în cele din urmă, nu-i totuși decât o bună-cuviință dacă nu vorbește aici despre ceea ce și el situează mult deasupra oricărei științe: despre
 35 "adevărul revelat" și despre "mântuirea veșnică a sufletului", – în comparație cu acestea, ce mai pot fi pentru el podoabă, mândrie, distracție, siguranță a

*În fr. în text (n.t.).

vieții? "Știința este ceva de rangul al doilea, nu ceva ultim, necondiționat, un obiect al pasiunii", – această judecată a rămas în sufletul lui Leon: judecata cu adevărat creștină asupra științei! În antichitate, rangul și recunoașterea ei erau scăzute prin faptul că aspirația spre v i r t u t e stătea pe locul întâi
 5 chiar și printre cei mai zeloși discipoli ai ei și că se credea că i s-a adus deja cunoașterii suprema ei laudă, din moment ce era celebrată ca mijlocul cel mai bun de acces la virtute. E ceva nou în istorie că acum cunoașterea vrea să fie mai mult decât un mijloc.

124

10 În zăriștea infinitului. – Am părăsit pământul și ne-am imbarcat! Ne-am tăiat puntea de retragere, – mai mult chiar, ne-am tăiat pământul de retragere! Ei bine, corăbioară! fii cu băgare de seamă! Pe lângă tine se-ntinde oceanul, e-adevărat, el nu urlă tot timpul, iar din când în când se-ntinde ca mătasea și aurul și năluca bunătații. Dar sosesc niște clipe
 15 în care îți vei da seama că e infinit și că nu există nimic mai înfricoșător ca infinitul. O, sărmana pasăre ce s-a simțit liberă, iar acum se izbește de pereții acestei colivii! Vai de tine, dacă te-apucă dorul de pământ, de parcă acolo ar fi fost mai multă l i b e r t a t e , – și nu mai există nici un "pământ"!

125

20 O m u l s m i n t i t . – N-ați auzit de smintitul acela care, înaintea amiezii, și-a aprins un felinar, a dat fuga în piață și a strigat fără încetare: "Îl caut pe Dumnezeu! Îl caut pe Dumnezeu" – Întrucât chiar acolo erau adunați grămadă mulți dintre cei ce nu credeau în Dumnezeu, stârni hohotele lor de râs. S-o fi pierdut cumva? Întrebă unul. S-o fi rătăcit ca un copil? Întrebă
 25 altul. Sau se ascunde? Se teme de noi? S-o fi imbarcat? o fi emigrat? – așa zbieau și chicoteau de-a valma. Smintitul sări în mijlocul lor și-i sfredeli cu privirile. Unde-i Dumnezeu? țipă el, o să vă spun! L - a m o m o r â t , – voi și cu mine! Noi toți suntem ucigașii lui! Dar cum am făcut lucrul ăsta? Cum am putut seca marea dintr-o sorbire? Cine ne-a dat buretele să ștergem
 30 definitiv tot orizontul? Ce-am făcut eliberând pământul din lanțurile soarelui său? Încotro se-ndreaptă el acum? Încotro ne-ndreptăm noi? Departe de toți sorii? Nu ne prăbușim necontenit? Și-ndărăt, în lături, înainte, în toate părțile? Mai există oare un sus și un jos? Nu rătăcim ca printr-un neant infinit? Nu ne abură vidul? Nu s-a făcut mai frig? Nu năvălește fără-ncetare peste noi
 35 noaptea și tot mai multă noapte? Nu trebuie să aprindem felinare în plină dimineață? N-auzim încă nimic din tărăboiul groparilor care-l îngroapă pe Dumnezeu? Nu ne izbește încă nimic din mirosul descompunerii divine? –

și dumnezeii se descompun! A murit Dumnezeu! Și mort rămâne! Și noi l-am omorât! Cum să ne consolăm noi, asasinii asasinilor? Tot ce-a avut lumea mai sfânt și mai puternic până acum își varsă sângele sub jungherele noastre, – cine oare ne va șterge de acest sânge? Cu ce apă ne-am putea
 5 spăla? Ce sărbători ale ispășirii, ce jocuri sacre va trebui să născocim? Oare măreția acestei fapte nu-i prea mare pentru noi? Nu trebuie să ne prefacem noi înșine în dumnezei, numai pentru a părea vrednici de ea? N-a existat nicidecum o faptă mai mare, – și oricine se va naște de-a pururi după noi își va avea locul, în virtutea acestei fapte, într-o istorie superioară oricărei
 10 istorii de până acum!" – Aici, omul smintit tăcu și se uită din nou la ascultătorii săi: și ei tăceau și-l priveau mirați. În sfârșit, își trânti felinarul de pământ, încât se făcu bucăți-bucățele și se stinse. "Vin prea devreme, spuse apoi, pentru mine n-a sosit încă ceasul. Evenimentul acesta colosal este încă pe drum și umblă prin lume, – n-a ajuns încă la urechile oamenilor. Fulgerul și
 15 tunetul au nevoie de timp, lumina constelațiilor are nevoie de timp, faptele au nevoie de timp, chiar după ce sunt săvârșite, pentru a fi văzute și auzite. Această faptă continuă să le rămână mai îndepărtată decât cele mai îndepărtate constelații, – și totuși ei au făcut-o!" – Se mai povestește că omul smintit ar fi intrat în acea zi în diferite biserici, înto-
 20 nându-și același Requiem aeternam deo*. Dat afară și cerându-i-se lămuriri, n-ar fi răspuns de fiecare dată decât acest lucru: "Oare ce altceva mai sunt aceste biserici, dacă nu cavourile și mormintele lui Dumnezeu?" –

126

Explicații mistice. – Explicațiile mistice trec drept adânci;
 25 adevărul e că nu mai sunt nici măcar superficiale.

127

Repercusiunea celei mai vechi religiozități. – Orice om nechibzuit crede că voința este singura care acționează; că vrerea este
 ceva simplu, prin excelență ceva dat, inderivabil, comprehensibil în sine. El
 30 este convins că, dacă face ceva, bunăoară, dacă bate o măsură, el este cel care bate atunci și că a bătut fiindcă a vrut el să bată. Nu observă absolut nimic problematic în aceasta, ci îi ajunge sentimentul voinei, nu numai pentru a admite cauza și efectul, ci și pentru a crede că le înțeleg
 raportul. Din mecanismul celor ce se întâmplă și din însutita trudă migă-
 35 loasă ce trebuie depusă pentru a se ajunge la bătaia respectivă, ca și din

*În lat. (ac.) în text: "Veșnică odihnă lui Dumnezeu" (n.t.).

incapacitatea voinței în sine de a face măcar o parte infimă din acest efort, el nu știe nimic. Pentru el, voința este o forță care acționează magic: credința în voință ca în cauza efectelor este credința în forțele care acționează magic. Așadar, peste tot unde vedea o întâmplare, omul a presupus la început o voință drept cauză și că din umbră acționau niște ființe cu voință personală, – ideea de mecanică se afla foarte departe de el. Întrucât însă omul n-a crezut, de-a lungul unor imense perioade de timp, decât în persoane (iar nu în materii, forțe, lucruri și așa mai departe), credința în cauză și efect a devenit pentru el credința fundamentală de care face uz peste tot unde se întâmplă ceva, – și astăzi încă instinctivă și drept o părtică de atavism cu cea mai veche origine. Legile "nici un efect fără cauză", "orice efect e, la rândul lui, cauză" apar ca generalizări ale unor legi mult mai limitate: "unde se acționează, la mijloc e o vrere", "se poate acționa doar asupra unor ființe dotate cu voință", "nu există o răsfrângere pură, lipsită de urmări, a unei acțiuni, ci orice răsfrângere este o ațătare a voinței" (de faptă, de apărare, de răzbunare, de revanșă), – dar în timpurile preistorice ale omenirii, legile acestea și acelea erau identice, primele nefiind generalizări ale ultimelor, ci ultimele fiind explicații ale primelor. – Schopenhauer, prin supoziția lui că tot ce există nu-i decât ceva ce voiește, a înălțat pe tron o străveche mitologie; el nu pare să fi încercat vreodată o analiză a voinței, deoarece c r e d e a, ca orice om, în simplitatea și în iminența oricărei vreri: – în timp ce vrerea nu-i decât un mecanism așa de bine reglat, încât aproape că-i scapă ochiului care observă. În opoziție cu Schopenhauer, eu stabilesc aceste legi: în primul rând, ca să ia naștere voința, e necesară o reprezentare a plăcerii și a neplăcerii. În al doilea rând: faptul că o excitație este percepută ca plăcere sau neplăcere e treaba intelectului ce i n t e r p r e t e a z ă, care, firește, lucrează de cele mai multe ori, în acest caz, involuntar de noi; iar una și aceeași excitație p o a t e fi interpretată ca plăcere și neplăcere. În al treilea rând: numai la ființele intelectuale există plăcere, neplăcere și voință; majoritatea covârșitoare a organismelor n-au nimic din acestea.

128

Valoarea rugăciunii. – Rugăciunea este născocită pentru asemenea oameni care, în ceea ce-i privește, n-au, de fapt, niciodată gânduri și cărora le este necunoscută sau le trece neobservată o înălțare a sufletului: ce să facă aceștia în niște locuri sfinte și în toate situațiile importante ale vieții ce reclamă liniște și un fel de gravitate? Ca ei cel puțin să nu d e r a n j e z e, înțelepciunea tuturor micilor sau marilor întemeietori de religii le-a statornicit formula rugăciunii, ca o lungă treabă mecanică a buzelor,

corelată cu un efort de memorie și o atitudine egală și stabilă a mâinilor și a picioarelor și a ochilor! În astfel de situații, ei pot să rumege la nesfârșit, ca tibetani, acel "om mane padme hum" al lor sau să numere pe degete, ca la Benares, numele zeului Rama-Rama-Rama (și așa mai departe, cu sau fără 5 grație): sau să-l venereze pe Vișnu cu cele o mie, pe Alah cu cele nouăzeci și nouă de nume de invocație ale sale: sau se pot servi de moriști de rugăciune și de rozarii, – principalul este că ei sunt ocupați pentru o vreme cu această treabă și oferă un spectacol suportabil: felul lor de rugăciune este născocit în avantajul evlavioșilor care, în ce-i privește, cunosc gânduri și înălțări. Și 10 chiar aceștia au momentele lor de oboseală, în care un șir de cuvinte și murmure venerabile și o mecanică evlavioasă le priește. Dar, admitând că acești oameni rari – în fiecare religie, omul religios este o excepție – știu să se descurce: acei săraci cu duhul nu știu să se descurce și a le interzice clănțănitul rugăciunii înseamnă a le răpi religia: așa cum protestantismul o 15 scoate din ce în ce mai mult la iveală. Religia tocmai de la aceștia nu vrea mai mult decât să păstreze liniștea, să n-o tulbure cu ochii, mâinile, picioarele și organele de tot felul: prin aceasta, ei se înfrumusețează pentru o clipă și – devin mai asemănători cu omul!

129

20 Condițiile lui Dumnezeu. – "Nici Dumnezeu nu poate exista fără oameni înțelepți" – a spus Luther, și pe bună dreptate; dar "Dumnezeu poate și mai puțin să existe fără oameni neînțelepți" – asta bunul Luther n-a spus-o!

130

25 O decizie riscantă. – Decizia creștină de a considera lumea urâtă și rea a făcut lumea urâtă și rea.

131

Creștinismul și sinuciderea. – Creștinismul a transformat, în timpul genezei sale, imensa dorință de sinucidere într-o pârghie a puterii 30 sale: a lăsat numai două forme de sinucidere, le-a îmbrăcat în cea mai înaltă demnitate și în cele mai mari speranțe și le-a întrezis pe toate celelalte într-o manieră înspăimântătoare. Dar martiriul și lenta sinucidere a asceților erau îngăduite.

132

35 Împotriva creștinismului. – Azi, gustul nostru, iar nu rațiunile noastre, ia hotărâri împotriva creștinismului.

133

Principiu. – O ipoteză inevitabilă, care-i vine omenirii mereu și mereu în minte, este totuși, pe durată, mai puternică decât cea mai convinsă credință în ceva neadevărat (similară credinței creștine). Pe durată: 5 adică, în acest caz, pe o sută de mii de ani.

134

Pesimiștii ca victime. – Acolo unde sporește excesiv o adâncă silă de existență, ies la iveală repercusiunile unei mari abateri de la dietă de care s-a făcut vinovat multă vreme un popor. Astfel, răspândirea 10 budismului (nu nașterea lui) este dependentă în mare măsură de mâncarea de orez excesivă și aproape exclusivă a indienilor și de vlăguirea generală determinată de aceasta. Poate că nemulțumirea europeană față de epoca modernă trebuie privită, apoi, prin prisma faptului că lumea strămoșilor noștri, 15 întregul ev mediu, era dedată la beție, grație influențelor tendințelor germanice asupra Europei: evul mediu, adică intoxicarea alcoolică a Europei. – Sila germană de viață este, în mod esențial, morbidete hibernale, inclusiv rezultatele aerului de pivniță și ale toxicității sobelor din spațiile de locuit germane.

135

20 Originea păcatului. – Păcatul, așa cum este el perceput acum peste tot unde domină sau a dominat odată creștinismul: păcatul este un sentiment evreiesc și o invenție evreiască și, din punctul de vedere al acestui fundal al întregii moralități creștine, creștinismul era pornit într-adevăr să "evreizeze" toată lumea. Până la ce grad i-a reușit acest lucru în Europa se 25 simte cel mai exact din gradul de distanțare pe care antichitatea greacă – o lume fără sentimentul păcatului – continuă să-l aibă pentru sensibilitatea noastră, în ciuda oricărei bunăvoințe de apropiere și asimilare de care generații întregi și mulți indivizi excelenți n-au dus lipsă. "Numai dacă te căiești, Dumnezeu este îndurător cu tine" – iată un motiv de deriziune și de indignare 30 pentru un grec: el ar spune <> "Așa pot să simtă sclavii." Aici este presupusă o ființă puternică, extrem de puternică și totuși răzbunătoare: puterea sa este atât de mare, încât, în general, nu i se poate face nici un rău, decât sub aspectul onoarei. Orice păcat este o lezare a respectabilității, o crimen laesae maiestatis divinae** – și nimic mai mult! Pocăința, umilința, târâtul în

*Întregirea noastră (n.t.).

**În lat. în text: "crimă de lezmaiestate divină"; cf. și WS 205, vol.3, 433, 19 (n.t.).

noroi – iată prima și ultima condiție de care se leagă îndurarea sa: așadar, restabilirea onoarei sale divine! Dacă, o dată cu păcatul, se aduc, de obicei, daune, dacă, o dată cu el, prinde rădăcini o adâncă și crescândă nenorocire, care cuprinde și sugrumă ca o boală om după om – aceasta îl lasă nepăsător

5 în cer pe acest oriental setos de onoruri: păcatul este un sacrilegiu față de el, nu față de omenire! – cui i-a dăruit îndurarea sa, acelaia îi dăruiește și această nepăsare în privința urmărilor naturale ale păcatului. Dumnezeu și omenirea sunt imaginate aici atât de separate, atât de opuse, încât, în definitiv, față de ultima nu se poate nicidecum păcătui, – orice faptă trebuie considerată numai sub raportul urmărilor ei supranaturale:

10 nu al celor naturale: așa o cere sentimentul evreiesc, pentru care orice lucru natural este nedemnul în sine. G r e c i l o r, dimpotrivă, le era mai apropiat gândul că și crima ar putea avea demnitate – chiar și hoția, ca în cazul lui Prometeu, chiar și căsăpirea vitelor ca manifestare a unei pizme prostești,

15 ca în cazul lui Aiax: în nevoia lor de a-i atribui și încorpora demnitate crimei, ei au inventat t r a g e d i a, – o artă și o plăcere care, cu toată înzestrarea sa poetică și propensiunea spre sublim, i-a rămas evreului străină în ființa sa cea mai profundă.

136

20 P o p o r u l a l e s. – Evreii, care se simt poporul ales între popoare, și aceasta pentru că sunt geniul moral între popoare (în virtutea capacității lor de a fi disprețuit omul din ei mai profund decât oricare popor) – evreii se bucură de divinul lor monarh și sfânt cam cum se bucura nobilimea franceză de Ludovic al Paisprezecelea. Această nobilime lăsase să i se ia

25 toată puterea și suveranitatea și ajunsese vrednică de dispreț: spre a nu resimți acest lucru, spre a putea uita acest lucru, era nevoie de o strălucire regală, de o autoritate și o deplinătate regală a puterii f ă r ă e g a l, la care numai nobilimii îi era deschisă intrarea. Ridicându-te, conform acestui privilegiu, la înălțimea curții și privind totul de sus și disprețuitor, transcendeai

30 orice muștrări de conștiință. În felul acesta, înălțai în mod deliberat turnul puterii regale din ce în ce mai mult în nori și zideai în el ultimele pietre ale propriei tale puteri.

137

V o r b i n d a l e g o r i c. – Un Isus Cristos era cu putință numai într-un

35 peisaj evreiesc – am în vedere unul deasupra căruia atârna în permanență sumbrul și sublimul nor de furtună al furiosului Iehova. Doar aici rara și brusca străluminare a vreunei raze stinghere de soare prin îngrozitoarea

zi-noapte generală și continuă era percepută ca un miracol al "iubirii", ca raza celei mai nemeritate "grații". Doar aici putea Cristos să-și viseze curcubeul și scara cerească pe care cobora Dumnezeu la oameni; peste tot în rest, vremea deschisă și soarele treceau prea mult drept regulă și banalitate.

5

138

Eroarea lui Cristos. – Fondatorul creștinismului susținea că oamenii nu suferă din pricina nici unui lucru așa de tare ca din pricina păcatelor lor: – era eroarea lui, eroarea celui ce se simțea fără de păcat, a celui lipsit de experiență! Astfel, sufletul lui s-a umplut de acea compasiune
10 admirabilă și fantastică vizând o nevoie care arareori era o nevoie mare chiar la poporul său, inventatorul păcatului! – Dar creștinii au știut să-i facă ulterior dreptate învățătorului lor și să-i consacre eroarea ca "adevăr".

139

Culoarea pasiunilor. – Naturile de felul celei a apostolului
15 Pavel privesc cu ochi răi pasiunile; nu cunosc din ele decât ceea ce este murdar, ceea ce denaturează și ceea ce rupe inima, – de aceea, pornirea lor ideală urmărește nimicirea pasiunilor: în divin văd acestea totala puritate din ele. Cu totul altfel decât Pavel și evreii, grecii și-au orientat pornirea ideală spre pasiuni și le-au iubit, înălțat, aurit și divinizat; evident, se simțeau
20 în pasiune nu doar mai fericiți, ci și mai puri și mai divini decât altminteri. – Și acum creștinii? Ar vrea să devină evrei în această privință? Vor fi devenit cumva?

140

Prea evreiesc. – Dacă Dumnezeu voia să devină un obiect al
25 iubirii, ar fi trebuit să renunțe întâi la judecare și la justiție: – un judecător, și chiar un judecător indulgent, nu-i obiect de iubire. Fondatorul creștinismului n-a simțit destul de rafinat în această privință, – dat fiind că era evreu.

141

Prea oriental. – Cum? Un dumnezeu care iubește oamenii,
30 presupunând că ei cred în el, și care aruncă priviri și amenințări cumplite asupra celui ce nu crede în această iubire! Cum? o iubire condiționată drept simțire a unui dumnezeu atotputernic! O iubire care n-a devenit stăpână nici măcar pe sentimentul onoarei și al setei avivate de răzbunare! Cât de oriental este totul! "Dacă te iubesc, ce te privește?" e deja o critică suficientă a
35 întregului creștinism.

142

Mirodenii. – Buddha zice: "Nu-ți linguși binefăcătorul!" Să repetăm acest verset într-o biserică creștină: – el purifică numaidecât aerul de tot ce este creștin.

5

143

- Folosul maxim al politeismului. – Faptul că individul își stabilește propriul ideal și-și derivă din el legea, bucuriile și drepturile – trecea lesne până acum drept cea mai monstruoasă dintre toate rătăcirile omenești și drept idolatria în sine; de fapt, cei câțiva care au riscat acest lucru au avut întotdeauna nevoie de o apologie în fața lor înșiși, iar aceasta suna de obicei: "Nu eu! nu eu! ci un zeu prin intermediul meu!" Admirabila artă și forță de a crea zei – politeismul – era aceea în care se putea descărca acest instinct, în care se purifica, se desăvârșea, se înnobila: căci, inițial, era un instinct comun și neînsemnat, înrudit cu îndărătnicia, nesupunerea și pizma. A fi oști acestui instinct de a avea propriul ideal: era odinioară legea oricărei moralități. Atunci nu exista decât o singură normă: "Omul" – și fiecare popor credea că are această singură și ultimă normă. Dar deasupra ta și în afara ta, într-o supralume îndepărtată, puteai vedea o pluralitate de norme: un zeu nu era negarea sau defăimarea altui zeu! Aici îți îngăduiai prima dată să fii individ, aici onorai prima dată dreptul indivizilor. Născocirea de zei, de eroi și de supraoameni de tot felul, ca și de hominizi* și de suboameni, de pitici, de zâne, de centauri, de satiri, de demoni și de draci era antrenamentul inestimabil în vederea justificării egoismului și a suveranității individului: libertatea pe care i-o acordai zeului față de ceilalți zei și-o dădeai până la urmă ție însuși față de legi și moravuri și vecini. În schimb, monoteismul, această consecvență inflexibilă a concepției despre un singur om normal – deci credința într-un zeu normal, alături de care mai există doar niște zei impostori – era, poate, cel mai mare pericol pentru omenirea de până acum: o amenința atunci acea imobilitate prematură pe care, după câte putem vedea, au atins-o de mult cele mai multe dintre celelalte specii animale; ca unele care cred toate într-un singur animal normal și într-un singur ideal în cadrul speciei lor și care și-au transpus definitiv moralitatea cutumei în carne și sânge. În politeism era prefigurat nonconformismul și multiimagarul omului: forța de a-și crea ochi noi și proprii, mereu noi și mai proprii: așa încât, numai pentru om, dintre toate animalele, nu există orizonturi și perspective eterne.

*Nebenmenschen

144

Războaie religioase. – Cel mai mare progres al maselor era până acum războiul religios: căci el denotă că masa a început să trateze cu respect niște concepte. Războaie religioase iau naștere abia atunci când,
 5 prin disputele mai subtile dintre secte, inteligența generală s-a rafinat: așa încât însăși plebea devine arguțioasă și tratează cu importanță nimicurile, ba chiar consideră cu puțință ca "veșnica mântuire a sufletului" să atârne de micile deosebiri dintre concepte.

145

10 Riscul vegetarienilor. – Consumul preponderent și enorm de orez duce la folosirea opiumului și a narcoticelor, în același mod în care consumul preponderent și enorm de cartofi duce la alcool –: el duce însă, ca efect mai subtil, și la niște moduri de gândire și de simțire care acționează narcotic. Aceasta vine în concordanță cu faptul că susținătorii modurilor
 15 narcotice de a gândi și a simți, precum acei învățători indieni, elogiază și ar dori să transforme în lege de masă o dietă care este pur vegetală: vor să provoace astfel și să potențeze nevoia pe care e i sunt în stare s-o satisfacă.

146

Speranțe germane. – Să nu uităm totuși că numele de popoare
 20 sunt, de obicei, porecle. Tătarii, de exemplu, sunt, după numele lor, "câinii": așa au fost botezați de chinezi. "Germanii": inițial înseamnă "păgânii": așa numeau goții, după convertirea lor, marea masă a consangvinilor lor nebotezați, după indicația din propria traducere a Septuagintei, în care păgânii sunt desemnați cu termenul care înseamnă în greacă "neamurile": a se vedea
 25 Wulfila. – Tot ar mai fi cu puțință ca germanii să-și facă, tardiv, din vechea lor poreclă un titlu de onoare, devenind primul popor n e c r e ș t i n al Europei: pentru care Schopenhauer îi considera a fi concepuți în mare măsură, spre cinstea lor. În felul acesta s-ar desăvârși opera lui Luther, care i-a învățat să fie neromani și să spună: "Uitați-vă la mine! Eu n-am încotro!" –

30

147

Întrebare și răspuns. – Ce preiau astăzi populațiile sălbatice, în primul rând, de la europeni? Alcool și creștinism, narcoticile europene. – Și din ce li se trage cel mai repede pieirea? – Din narcoticile europene.

*"Deutschen"

148

Unde iau ființă reformele. – În timpul marii depravări bisericești, biserica era cel mai puțin coruptă în Germania: de aceea, aici a luat ființă Reforma, ca semn că până și începuturile depravării apăreau insuportabile. Păstrând proporțiile, nici un popor n-a fost vreodată, de fapt, mai creștin decât germanii din vremea lui Luther: civilizația lor creștină era tocmai pe punctul de a erupe într-o însutită splendoare a înfloririi, – mai lipsea doar o singură noapte; dar aceasta a adus uraganul care a măturat totul.

149

Eșecul reformelor. – Pentru civilizația superioară a grecilor, chiar în vremuri destul de timpurii, pledează faptul că, în repetate rânduri, tentativele de a întemeia noi religii grecești au eșuat; iar aceasta pledează pentru faptul că trebuie să fi existat deja de timpuriu în Grecia o mulțime de indivizi feluriți a căror nevoie felurită nu se putea termina cu o unică rețetă de credință și speranță. Pitagora și Platon, eventual și Empedocle, și, cu mult mai devreme, exaltații orfici erau porniți să întemeieze noi religii; iar primii doi menționați aveau niște suflete și talente de fondatori de religii așa de veritabile, încât nu putem să ne minunăm îndeajuns de eșecul lor: ei însă n-au reușit să realizeze decât niște secte. De fiecare dată când reformarea unui popor întreg eșuează și nu-și ridică decât niște secte capul, suntem îndreptățiți să tragem concluzia că poporul este deja foarte eterogen în sine și că începe a se elibera de rudimentarele instincte gregare și de moralitatea cutumei: o semnificativă stare de suspensie pe care suntem obișnuiți s-o blamăm ca decădere morală și corupție: în timp ce ea povestește maturarea oului și apropiata spargere a cojii lui. Că Reforma lui Luther a reușit în Nord este un semn că Nordul rămăsese în urmă față de Sudul Europei și cunoștea încă niște nevoi destul de omogene și de puțin nuanțate; și n-ar fi existat deloc o creștinizare a Europei, dacă civilizația vechii lumi a Sudului n-ar fi fost treptat barbarizată printr-un adaos excesiv de sânge barbar germanic și nu și-ar fi pierdut preponderența culturală. Cu cât mai general și mai necondiționat poate acționa un individ sau gândirea unui individ, cu atât mai uniformă și mai umilă trebuie să fie masa asupra căreia se acționează atunci; pe când străduințele contrare trădează nevoi interne contrare, care vor și ele să fie satisfăcute și să se impună. Invers, suntem îndreptățiți să tragem concluzii cu privire la superioritatea unei civilizații, ori de câte ori niște naturi puternice și însetate de putere nu ajung decât la un efect neînsemnat și sector: lucru valabil și pentru diferite arte și pentru domeniile cunoașterii. Unde se exercită o stăpânire, acolo există mase: unde sunt mase, acolo

există o nevoie de sclavie. Unde există sclavie, acolo nu sunt decât puțini indivizi, iar aceștia au împotriva-le instinctele gregare și conștiința.

150

- Pentru critica sfinților. – Oare pentru a avea o virtute, trebuie
 5 să vrei s-o ai chiar în forma ei cea mai brutală? – așa cum o voiau și aveau nevoie de ea sfinții creștini; ca unii care suportau viața doar la gândul că, la vederea virtuții lor, disprețul față de sine însuși l-ar cuprinde pe oricine. O virtute însă cu asemenea urmare, eu o numesc brutală.

151

- Despre originea religiei. – Nevoia metafizică nu este originea
 10 religiilor, cum susține Schopenhauer, ci doar un descendent al ei. Ne-am obișnuit, dominați de idei religioase, cu reprezentarea unei "alte lumi (meta-*, de jos, de sus)" și simțim, în cazul distrugerii iluziei religioase, un gol și o privațiune inconfortabile, – iar acum răsare iarăși din acest senti-
 15 ment o "altă lume", dar, de data aceasta, doar una metafizică, și nu religioasă. Ceea ce însă conducea cu adevărat, în vremuri străvechi, la acceptarea unei "alte lumi" nu era un instinct și o nevoie, ci o eroare în interpretarea anumitor fenomene naturale, o perplexitate a intelectului.

152

- Schimbarea cea mai mare. – Lumina și culorile tuturor
 lucrurilor s-au schimbat! Noi nu mai înțelegem pe deplin cum percepeau
 vechii oameni realitatea imediată și fenomenele cele mai frecvente, – de
 exemplu, ziua și veghea: prin faptul că cei vechi credeau în vise, viața cu
 ochii deschiși avea alte lumini. Și tot așa întreaga viață, cu reflectarea morții
 25 și a semnificației sale: "moartea" noastră este o cu totul altă moarte. Toate trăirile apăreau într-o altă lumină, căci din ele strălucea un zeu; de asemenea, toate deciziile și perspectivele de viitor îndepărtat: căci aveai oracole și semne tainice și credeai în profeție. "Adevărul" era altfel perceput, căci
 30 nebunul putea trece odinioară drept gura lui, – ceea ce pe noi ne face să ne înfiorăm sau să râdem. Orice injustiție acționa altfel asupra simțirii: căci te temeai de o răzbunare divină, iar nu numai de o pedeapsă și dezonoare civilă. Ce era bucuria pe vremea când credeai în diavoli și în ispititori? Ce era pasiunea când îi vedeai pe demoni stând la pândă în apropiere? Ce era filozofia când îndoiala era simțită ca păcătuire de cea mai periculoasă speță,

*hinteren (cf. VM 17, vol. 3, p. 260, nota de subsol) (n.t.).

și anume ca o crimă contra iubirii celei veșnice, ca neîncredere față de tot ce era bun, elevat, pur și îndurător? – Noi am colorat din nou lucrurile, pictăm neconținut câte ceva la ele, – dar de ce mare lucru suntem noi în stare deocamdată în comparație cu s p l e n d o a r e a c r o m a t i c ă a acelei vechi
5 maestre? – am în vedere vechea omenire.

153

H o m o p o e t a * . – "Chiar eu, care am alcătuit cu propria mea mână această tragedie a tragediilor, în măsura în care este terminată; eu, care am făcut pentru prima dată nodul moralei în sânul existenței și l-am strâns
10 așa de tare, încât numai un zeu îl poate desface, – în orice caz, așa pretinde Horațiu! – chiar eu i-am omorât acum, în actul al patrulea, pe toți zeii, – din moralitate! Ce-o să se aleagă dintr-al cincilea? De unde să mai iau deznodământul tragic? Să-ncep eventual a mă gândi la o rezolvare comică?"

154

15 P e r i c l i t a r e d i f e r i t ă a v i e ț i i . – Habar n-aveți ce trăiți, alergați ca beți prin viață și din când în când cădeți de pe vreo scară. Dar, cu toate acestea, grație stării voastre de beție, nu vă rupeți mădulele: mușchii vă sunt prea flasci și capul prea tulbure pentru ca să găsiți pietrele acestei scări la fel de dure cum le găsim noi ceilalți! Pentru noi, viața este un pericol
20 mai mare: noi suntem de sticlă – vai de noi dacă ne c i o c n i m ! Și de c ă d e m , totul e pierdut!

155

C e n e l i p s e ș t e . – Iubim marea natură și am descoperit-o: asta ni se trage din faptul că din mintea noastră lipsesc oamenii mari. La
25 greci, dimpotrivă: sentimentul naturii le este diferit de al nostru.

156

O m u l c u c e a m a i m a r e i n f l u e n ț ă . – Faptul că un om opune rezistență întregii sale epoci, o reține la poartă și-i cere socoteală t r e b u i e să aibă influență! E totuna dacă el vrea sau nu acest lucru; problema
30 e c ă p o a t e .

157

M e n t i r i ** . – la aminte! – stă pe gânduri: imediat va ticlui o minciună.

*În lat. în text (n.t.).

*În lat. în text: "a minți; a imagina" (din familia lui **mens**, -tis "minte", inteligență") (n.t.).

lată o treaptă de civilizație pe care au stat popoare întregi. Să cumpănim
dară ce exprimau romanii prin mințiri!

158

- Însușire incomodă. – A socoti toate lucrurile adânci – iată o
5 însușire incomodă: te face să-ți soliciți întruna ochii și la sfârșit să găsești
de fiecare dată mai mult decât ai dorit.

159

- Orice virtute, la vremea ei. – Celui ce este inflexibil acum,
onestitatea sa îi provoacă adesea remușcări: căci inflexibilitatea este virtutea
10 altei epoci decât aceea a onestității.

160

În relație cu virtuțile. – Poți să fii și față de o virtute nedemn
și lingușitor.

161

- 15 Iubitorilor clipei. – Preotul caterisit și deținutul pus în libertate
își schimbă mereu chipurile: ceea ce vor ei este un chip fără trecut. – Ați
văzut însă vreodată oameni care știu că viitorul li se reflectă pe chip și care
sunt atât de politicoși față de voi, iubitorii "clipei", încât își compun un chip
fără viitor? –

20

162

Egoism. – Egoismul este legea perspectivei în domeniul
percepției, conform căreia ceea ce este foarte apropiat apare mare și greu:
pe când, în funcție de distanță, toate lucrurile își pierd din mărime și greutate.

163

- 25 După o mare victorie. – Cel mai bun lucru într-o mare victorie
este că învingătorului îi pierde teama de o înfrângere. "De ce să nu fiu învins
măcar o dată? – își spune: acum sunt destul de bogat pentru asta."

164

- 30 Căutătorii de odihnă. – Recunosc spiritele care caută odihna
după multele obiecte în tu necoase pe care le îngrămădesc în jurul lor:
cel ce vrea să doarmă își face întuneric în cameră sau se furișează într-o
grotă. – Un indiciu pentru cei ce nu știu ce caută cel mai mult, de fapt, și ar
vrea s-o știe!

165

Despre fericirea celor ce renunță. – Cel ce-și refuză
ceva în mare măsură și pe multă vreme, în cazul unei reîntâlniri întâmplătoare
cu lucrul acela, va socoti aproape că el l-a descoperit, – și de ce fericire
5 este cuprins orice descoperitor! Să fim mai inteligenți decât șerpai, care
stau prea mult înținși la același soare.

166

Mereu înde noi. – Tot ce este de același fel cu mine, în natură
și în istorie, mi se adresează, mă laudă, mă împinge înainte, mă conso-
10 lează –: restul nu-l aud sau îl uit imediat. Suntem întotdeauna doar noi înde
noi.

167

Mizantropie și iubire. – Spunem că suntem sătui de oameni
doar atunci când nu-i mai putem digera, dar continuăm să avem stomacul
15 plin de ei. Mizantropia este consecința unei prea nesățioase iubiri de oameni
și "antropofagii", – însă cine te-a pus să înghiți la oameni ca la stridii, prințule
Hamlet?

168

Despre un bolnav. – "Îi merge prost!" – De ce duce lipsă? –
20 "Suferă de pofta de a fi lăudat și nu găsește hrană pentru ea." – Absurd!
Toată lumea îl preamărește și-l purtăm nu numai pe brațe, ci și pe buze! –
Da, însă e tare de urechi pentru laudă. Dacă-l laudă un prieten, îi sună ca și
când acesta s-ar lăuda pe sine; dacă-l laudă un dușman, îi sună ca și când
acesta ar vrea să fie lăudat pentru așa ceva; dacă, în sfârșit, îl laudă unul
25 dintre ceilalți – nu mai rămân cine știe câți, atât este de vestit! –, îl doare că
nu vrei să-i fii prieten sau dușman; îndeobște spune: "Ce-mi pasă mie de
unul care-i capabil să mai și joace față de mine rolul celui drept?"

169

Dușmani declarați. – Vitejia piept în piept cu dușmanul este
30 altă treabă: prin ea nu încetezi de a fi un laș și un cap confuz nehotărât. Așa
judeca Napoleon în privința "celui mai viteaz om" pe care-l cunoștea, Murat:
– de unde reiese că, pentru unii oameni, sunt indispensabili niște dușmani
declarați, dacă urmăresc să se ridice la virtutea lor, la bărbăția și seninăta-
tea lor.

170

C u mulțime a . – Până acum, el merge pe calea mulțimii și o ridică în slăvi: dar într-o zi o să fie adversarul ei! Căci o urmează cu credința că lenea lui ar ieși bine din această împrejurare: încă n-a aflat că mulțimea nu-i
 5 destul de leneșă pentru el! că ea împinge mereu din spate! că nu-i permite nimănui să se oprească în loc! – Iar lui îi place așa de mult să stea pe loc!

171

F a i m ă . – Când recunoștința multora față de cineva nu mai are pic de rușine, ia naștere faima.

10

172

P ervertitorul gustului . – A: Ești un pervertitor al gustului, – așa se vorbește peste tot!"

B: Cu certitudine! Îi pervertesc oricui gustul în partidul său: – ceea ce nu mi-o iartă nici un partid."

15

173

A fi profund și a părea profund . – Cine se știe profund urmărește claritatea; cine ar dori să pară profund pentru mulțime urmărește obscuritatea. Căci mulțimea consideră profund orice lucru al cărui fund nu-l poate vedea: e atât de temătoare și nu-i place deloc să intre în apă.

20

174

D e o p a r t e . – Parlamentarismul, adică dreptul oficial de a alege între cinci opinii politice de bază, se insinuează prin lingușiri pe lângă cei mulți cărora le place s ă p a r ă de sine stătători și individuali și care ar dori să lupte pentru opiniile lor. Până la urmă este totuna dacă i se dictează
 25 turmei o opinie sau i se îngăduie cinci opinii. – Cine deviază de la cele cinci opinii oficiale și se dă la o parte are mereu împotrivă-i întreaga turmă.

175

D e s p r e e l o c i n ță . – Cine a dispus până acum de cea mai convingătoare elocință? Răpăitul de tobă: și atâta vreme cât regii îl au în
 30 puterea lor, ei continuă a fi cei mai buni oratori și instigatori.

176

C o m p ă t i m i r e . – Sărmanii principii guvernanți! Toate drepturile li se transformă acum pe nesimțite în pretenții, și toate aceste pretenții sună

în curând ca niște uzurpări! Și numai să spună "noi" sau "poporul meu", că și zâmbește bătrâna Europă diabolică. Într-adevăr, un mare maestru de ceremonii al lumii moderne ar face puține ceremonii cu ei; poate ar decreta: "Les souverains rangent aux parvenus."*

5 177

Pentru "sistemul de învățămint". – În Germania, omului superior îi lipsește un mijloc de educație însemnat: râsetele unor oameni superiori; aceștia nu râd în Germania.

10 178
Pentru luminismul moral. – Trebuie să li-l scoatem din cap germanilor pe Mefistofel: și, pe lângă acesta, pe Faust. Ei sunt două prejudecăți morale față de valoarea cunoașterii.

15 179
Gândurile. – Gândurile sunt umbrele sentimentelor noastre, – tot mai sumbre, mai goale, mai simple decât acestea.

180
Vremea spiritelor libere. – Spiritele libere continuă să-și ia libertățile lor și față de știință – și deocamdată li se și dau, – atât cât mai există biserica! – În această privință, acum este vremea lor.

20 181
Mersul în urmă și mersul în frunte. – A: "Din cei doi, unul va merge întotdeauna în urmă, iar celălalt întotdeauna în frunte, oriîncotro îi poartă soarta. Și cu toate acestea, cel dintâi se află deasupra celuilalt, conform virtuții și spiritului său!" B: "Și, cu toate acestea? Și, cu toate
25 acestea? Asta-i spusă pentru alții; nu pentru mine, nu pentru noi! – Fit secundum regulam."*

182
În singurătate. – Dacă trăiești singur, nu vorbești cu glas prea tare, nici nu scrii cu glas prea tare: căci ți-e frică de ecoul cavernos – critica
30 nimfei Echo. – Și toate vocile răsună astfel în singurătate!

*În fr. în text: "Souveranii fac loc parvenților" (n.t.).

**În lat. în text: "Se-ntâmplă potrivit regulii" (n.t.).

183

Muzica celui mai bun viitor. – Pentru mine, cel mai mare muzician ar fi acela care n-ar cunoaște decât tristețea celei mai profunde fericiri, și, în afară de asta, nici o altă tristețe: unul ca acesta n-a existat
5 până acum.

184

Justiție. – Mai bine să te lași furat decât să ai sperietori în juru-ți – iată gustul meu. Și este, în orice caz, o chestiune de gust – iar nu mai mult!

185

10 Sărac. – Azi e sărac: dar nu fiindcă i s-a luat totul, ci fiindcă a risipit totul: – ce-l doare capul? E obișnuit să găsească. – Săraci sunt aceia care-i înțeleg greșit sărăcia voluntară.

186

15 Cuget vinovat. – Tot ce face el acum este bun și ordinar – și toți tuși are un cuget vinovat în acest sens. Căci extraordinarul este menirea lui.

187

20 Partea jignitoare din expunere. – Acest artist mă jignește prin maniera în care-și expune fanteziile, foarte bunele fantezii: atât de lăbărat și de răspicat și prin niște stratageme de convingere atât de grosolane, de parcă i-ar vorbi gloatei. După câțva timp pe care i-l consacram artei sale, ne simțim întotdeauna ca "într-o societate proastă".

188

25 Muncă. – Cât de aproape este astăzi munca și muncitorul până și de cel mai trândav dintre noi! Curtoazia regală din afirmația "noi toți suntem muncitori!" ar fi fost chiar sub Ludovic al Paisprezecelea un cinism și o indecență.

189

Cugetătorul. – E un cugetător: adică se pricepe să trateze lucrurile mai simplu decât sunt ele.

190

30 Împotriva lăudătorilor. – A: "Ești lăudat doar de egalul tău!" B: "Da! Și cel ce te laudă îți zice: ești egalul meu!"

191

Împotriva unei anumite apărări. – Maniera cea mai perfidă de a dăuna unei cauze este s-o aperi deliberat cu argumente vicioase.

192

5 C e i b l â n z i . – Ce-i deosebeșt de celelalte persoane pe acei oameni blânzi cărora le strălucește bunăvoința pe chip? În prezența unei persoane noi, ei se simt bine și se îndrăgostesc repede de ea; de aceea îi vor binele, primul lor verdict este "îmi place". În cazul lor se succed: dorința de însușire (își fac puține scrupule în privința valorii celui alt), o însușire rapidă, bucuria
10 dată de proprietate și acțiunea în favoarea celui posedat.

193

C a u s t i c i t a t e a l u i K a n t . – Kant voia să demonstreze într-un mod care jignea pe "toată lumea" că "toată lumea" are dreptate: – aceasta era secrete causticitate a acestui suflet. Scria contra erudiților, în favoarea
15 prejudecății populare, dar pentru erudiți, și nu pentru popor.

194

C e l " d e s c h i s l a i n i m ă " . – Acel om acționează, probabil, mereu din rațiuni discrete: căci pe limbă și aproape în palma desfăcută are mereu niște rațiuni comunicabile.

20

195

D e r â s ! – Priviți! Priviți! El fuge de oameni –: aceștia însă îl urmează, fiindcă el fuge înaintea lor, – în așa măsură sunt ei turmă!

196

L i m i t a a u z u l u i n o s t r u . – Auzim numai întrebările pentru care
25 suntem în stare să găsim un răspuns.

197

D e a c e e a , p ă z e a ! – Nimic nu împărtășim altora cu atâta plăcere ca pecetea tainei – dimpreună cu ceea ce este sub ea.

198

30 S u p ă r a r e a c e l u i m â n d r u . – Cel mândru se supără chiar și pe aceia care-l duc înainte: se uită chiorăș la caii de la căruța sa.

199

Generozitate. – Generozitatea la cei bogați nu-i adeseori decât un soi de timiditate.

200

5 **A râde.** – A râde înseamnă: a te bucura de necazul altuia dar cu cugetul împăcat.

201

În aplauze. – În aplauze e întotdeauna un fel de tărăboi: chiar în aplauzele pe care ni le smulgem nouă înșine.

10

202

Un risipitor. – El încă nu cunoaște acea sărăcie a bogatului care și-a mai verificat o dată întreaga comoară, – își risipește spiritul cu nechibzuința risipitoareii naturi.

203

15 **Hic niger est*.** – De obicei, n-are nici o idee, – dar, în mod excepțional, îi vin idei proaste.

204

Cerșetorii și politețea. – "Nu ești lipsit de politețe atunci când bați cu o piatră la ușa care n-are cordon de sonerie" – așa gândesc
20 cerșetorii și calicii de tot felul; dar nimeni nu le dă dreptate.

205

Necesitatea. – Necesitatea trece drept cauza formării: în realitate, ea nu-i adesea decât un efect a ceea ce este format.

206

25 **Pe vreme de ploaie.** – Plouă, iar eu îmi aduc aminte de oamenii săraci care acum se adună la un loc, cu multele lor griji și fără deprinderea de-a și le ascunde, așadar, fiecare gata și bucuros de a face rău celui alt și e a-și procura și pe vreme rea un gen jalnic de confort sufletesc. – Aceasta și numai aceasta este sărăcia celor săraci!

*În lat. în text: (Horățiu, Sat. 1, 4, 85: *hic niger est, hunc tu. Romane, caveto* "acesta este un negru [= un răufăcător], de care, romanule, să te păzești") (n.t.).

207

Invidiosul. – Iată un invidios, – să nu-i dorim copii; ar fi invidios pe ei, fiindcă nu mai poate fi copil.

208

- 5 Bărbat mare! – Din faptul că cineva este "un bărbat mare", n-avem încă dreptul să tragem concluzia că este un bărbat; poate că nu-i decât un flăcăiandru sau un cameleon de toate vârstele sau o femeiușcă fermecată.

209

- 10 Un fel de a ne întreba de motive. – Există un fel de a ne întreba de motivele noastre în care nu numai că ne uităm cele mai bune motive, ci simțim trezindu-se în noi și o îndârjire și aversiune față de motive în general: – un mod foarte abrutizant de a întreba și chiar o stratagemă a oamenilor tiranici!

210

- 15 Moderație în sânguință. – Nu trebuie să-ți propui să întreci sânguința tatălui – asta duce la boală.

211

- 20 Dușmani nedecarați. – A-ți putea întreține un dușman nedecarat – este un lux pentru care, de obicei, nici moralitatea unor spirite generoase nu este destul de bogată.

212

- 25 A nu te lăsa amăgit. – Spiritul său are maniere proaste, este pripit și, de nerăbdare, își pierde mereu șirul vorbelor, astfel, n-avem nici cea mai vagă bănuială în ce suflet cu respirația lungă și cu pieptul lat își are casa.

213

- 30 Drumul spre fericire. – Un înțelept l-a întrebat pe un nebun care-i drumul spre fericire. Acesta a răspuns fără întârziere ca unul ce a fost întrebat de drumul spre cel mai apropiat oraș: "Admiră-te pe tine însuși și du-ți viața pe uliță!" "Stai, a exclamat înțeleptul, ceri prea mult, ajunge să te admiri pe tine însuși!" Nebunul a ripostat: "Dar cum poți admira în permanență, fără să disprețuiești în permanență?"

214

Credința mântuiește. – Virtutea nu le oferă fericire și nici o mântuire oarecare decât acelor care cred sincer în virtutea lor: nu însă acelor suflete mai rafinate a căror virtute constă în profunda neîncredere față de ele și de orice virtute. Așadar, în ultimă instanță, și aici "credința mântuiește!" – iar nu, nota bene, virtutea!

215

Ideal și materie. – Iată, ai înaintea ochilor un ideal nobil: dar oare ești tu și o piatră atât de nobilă, încât să se poată plăsmui din tine o astfel de statuie divină? Și fără aceasta – nu-i oare toată lucrarea ta o sculptură barbară? O profanare a idealului tău?

216

Pacostea din glas. – Cu un glas foarte puternic în gât, aproape că nu ești în stare să gândești lucruri subtile.

15

217

Cauză și efect. – Înaintea efectului credem în alte cauze decât după efect.

218

Antipatia mea. – Îmi displac oamenii care, pentru a produce în general efect, trebuie să explodeze ca bombele și în apropierea cărora întotdeauna riști să-ți pierzi pe neașteptate auzul – sau și mai mult.

219

Scopul pedepsei. – Pedepsa are scopul de a-l îndrepta pe cel ce pedepsește, – iată ultimul refugiu pentru apărătorii pedepsei.

25

220

Jertfă. – Despre jertfă și jertfire, animalele de sacrificiu gândesc altfel decât spectatorii dar, de când lumea, noi, nu le-am lăsat să vorbească.

221

Menajament. – Tații și fiii se menajează între ei cu mult mai mult decât mamele și fiicele.

222

Poet și mincinos. – Poetul vede în mincinos pe fratele lui de

lapte, căruia i-a băut laptele; astfel, acela a rămas nenorocit și n-a ajuns nici măcar să aibă un cuget curat.

223

Vicariat al simțurilor. – "Avem și ochii pentru a auzi – a
5 spus un bătrân duhovnic care surzise; iar printre orbi, regele are cele mai
lungi urechi."

224

Critica animalelor. – Mă tem că animalele îl consideră pe om
o creatură de teapa lor care, într-un mod extrem de periculos, a pierdut
10 mintea sănătoasă a animalului, – un animal irațional, un animal care râde,
un animal care plânge, un animal nefericit.

225

Oamenii naturali. – "Răul a avut întotdeauna de partea sa marele
efect! Iar natura este rea! Să fim deci naturali!" – așa deduc în taină marii
15 vânători de efecte ai omenirii, pe care i-am socotit poate prea des printre
oamenii mari.

226

Neîncrezătorii și stilul. – Cele mai tari lucruri le spunem
simplu, presupunând că în jurul nostru se află niște oameni care cred în
20 tăria noastră: – un asemenea anturaj educă întru "simplitatea stilului".
Neîncrezătorii vorbesc emfatic; neîncrezătorii ne fac emfatici.

227

Unde dai și unde crapă*. – Nu se poate stăpâni: și de aici
femeia aceea deduce că va fi ușor să-l stăpânească și-și aruncă lasoul
25 după el; – biata de ea, care în scurtă vreme va fi sclava lui.

228

Contra mediatorilor. – Cine vrea să medieze între doi gânditori
fermi pe poziție este caracterizat drept mediocru: el n-are ochiul făcut ca să
vadă ceea ce este irepetabil; mania de a vedea lucrurile asemănătoare și de
30 a le nivela este indiciul unor ochi slabi.

*Fehlschluss, Fehlschuss. : "Deducție (raționament, socoteală) greșită,
împușcătură greșită." (n.t.).

229

Încăpățânare și fidelitate. – El se cramponează din încăpățânare de un lucru pe care-l vede acum cusut cu ață albă, – asta însă o numește "fidelitate".

5 230

Indiscreție. – Întreaga lui natură nu convinge – lucru ce se trage din aceea că n-a trecut niciodată sub tăcere o faptă bună pe care a săvârșit-o.

231

10 "Te me inicii". – inerții cunoașterii cred că inerția ține de cunoaștere.

232

Avisa. – Nu visăm deloc sau visăm interesant. – Trebuie să învățăm a face același lucru în stare de veghe: – să nu veghem deloc sau să veghem interesant.

15 233

Punct de vedere extrem de periculos. – Ceea ce fac acum sau nu fac este, pentru toate câte vor veni, la fel de important ca evenimentul cel mai mare al trecutului: în această imensă perspectivă a efectului, toate actele sunt la fel de mari și de mici.

20 234

Discursul consolator al unui muzicant. – "Viața ta nu le răsună oamenilor în urechi: pentru ei tu duci o viață mută, și orice finețe a melodiei, orice hotărâre delicată de a urma pe alții sau de a merge în frunte le rămâne ascunsă. E adevărat: tu nu vii pe drumul mare cu muzica regimentului, – dar pentru asta, oamenii aceștia buni n-au totuși nici un drept să spună că modul tău de a trăi este lipsit de muzică. Cine are urechi să audă."

235

30 Spirit și caracter. – Nu un singur om atinge culmea caracterului său, dar spiritul nu-i este tocmai pe potriva acestei înălțimi – și nu un singur om pățește invers.

236

Pentru a mișca mulțimea. – Oare cel ce vrea să miște mulțimea nu trebuie să-și fie propriul actor? Nu trebuie mai întâi să se traducă pe sine însuși într-o limpezime care frizează grotescul și să-și interpreteze întregul personaj și întreaga cauză sub acest aspect grosolan și simplist?

237

Politicosul. – "E așa de politicos!" – Da, are tot timpul la el o prăjitură pentru cerber și este atât de fricos, încât îl consideră pe oricine cerber, chiar și pe tine și pe mine, – iată "politețea" sa.

238

Lipsit de invidie. – Este cu totul străin de invidie, dar nu-i nici un merit în asta: căci vrea să cucerească o țară pe care n-o posedă încă nimeni și-i puțin probabil s-o fi văzut măcar cineva.

239

Cel fără de bucurii. – Un singur om lipsit de bucurii ajunge pentru a abate asupra unei întregi familii o permanentă mahnire și un cer posomorât; și numai printr-o minune se-ntâmplă ca acest singur om să lipsească! – Fericirea nu-i nici pe departe o boală atât de contagioasă, – de unde se trage asta?

240

La mare. – Nu mi-aș construi o casă (ține chiar de fericirea mea să nu fiu proprietar de casă!). Dar dacă n-aș avea încotro, mi-aș construi-o, ca mulți romani, până-n mare, – și-așa aș dori să am în comun cu acest monstru frumos câteva intimități.

241

Operă și artist. – Acest artist este ambițios și atâta tot: până la urmă, opera sa nu-i decât o lupă pe care o oferă oricui se uită la ea.

242

Suum cuique*. – Oricât de mare este nesațul cunoașterii mele: eu nu pot să iau din lucruri altceva decât ceea ce deja îmi aparține, – bunul altora rămâne în lucruri. Cum e cu puțință ca un om să fie hoț sau tâlhar?

*În lat. în text: "Fiecăruia ce-i al său." (n.t.).

243

Originea "binelui" și a "răului". – O îmbunătățire aduce numai cel ce-și dă seama: "Acest lucru nu-i bun."

244

5 Gânduri și cuvinte. – Nici propriile gânduri nu ți le poți reda întru totul în cuvinte.

245

Laudă prin alegere. – Artistul își alege subiectele: iată felul său de a lăuda.

10

246

Matematică. – Avem de gând să înfigem subtilitatea și rigoarea matematicii în toate științele, numai atâta cât este cu putință într-un fel oarecare, nu cu credința că, pe această cale, vom cunoaște lucrurile, ci pentru a stabili prin această relația noastră umană cu lucrurile. Matematica
15 nu-i decât mijlocul de cunoaștere generală și ultimă a omului.

247

Deprindere. – Orice deprindere ne face mâna mai iscusită și iscusința mai neîndemânică.

248

20 Cărți. – Ce contează o carte care nu ne transportă măcar dincolo de toate cărțile?

249

Suspînul celui ce cunoaște. – "Vai de nesațul meu! În sufletul acesta nu-și are locul altruismul, – mai curând un sine poftitor de
25 toate, care, prin intermediul multor indivizi, ar dori să vadă precum cu propriii ochi și să apuce precum cu propriile mâini, – un sine ce mai recuperează și întregul trecut, un sine ce nu vrea să piardă nimic din ceea ce i-ar putea aparține cu adevărat! Vai de această flacără a nesațului meu! Ah, de-aș renaște în sute de ființe!" – Cel ce nu cunoaște din experiență
30 acest suspîn nu cunoaște nici pasiunea omului născut pentru cunoaștere.

250

Vînă. – Cu toate că cei mai abili judecători ai vrăjitoarelor, și chiar

vrăjitoarele înseși, erau convinși de vina vrăjitoriei, vina nu exista totuși. Așa stau lucrurile cu orice vină.

251

5 Suferinzi nerecunoscuți. – Naturile geniale suferă altfel decât își închipuie adoratorii lor: ele suferă cel mai amarnic datorită frământărilor ignobile, meschine din unele momente nefaste, pe scurt, datorită îndoielii lor cu privire la propria genialitate, – nu însă datorită jertfelor și martirajelor pe care menirea lor le reclamă de la ele. Câtă vreme Prometeu nutrește milă pentru oameni și se jertfește pentru aceștia, este fericit și mare în
10 sine; dar când ajunge să-l invidieze pe Zeus și cinstirea pe care muritorii i-o aduc aceluia, – atunci suferă!

252

Mai bine datori. – "Mai bine să rămânem datori decât să plătim cu o monedă care nu ne poartă efigia!" – așa cere suveranitatea noastră.

15

253

Mereu a c a s ă . – Într-o zi ne vom atinge ț e l u l – și de-aci înainte vom da de înțeles cu mândrie ce călătorii lungi am făcut pentru asta. În realitate, noi n-am observat că am călătorit. Am ajuns însă atât de departe prin faptul că în orice loc ne amăgem că suntem a c a s ă .

20

254

Împotriva j e n e i . – Cine-i mereu ocupat până peste cap este dincolo de orice jenă.

255

Imitatori. – A: "Cum? Nu dorești imitatori?" B: "Nu vreau ca cineva
25 să se ia după mine* în vreo privință, vreau ca fiecare s-o ia singur înainte** în ceva: același lucru îl fac e u ." A: "Vasăzică – ?"

256

Pielozitate***. – Toți oamenii adâncurilor își imaginează culmea fericirii în a fi odată asemeni peștilor zburători și în a se zbengui pe crestele
30 cele mai înalte ale valurilor; ei apreciază ca fiind partea cea mai bună din

*nachmache : "a face după cineva, a se lua după cineva, a imita" (n.t.).

**vormache : "a face înainte, demonstrativ, a o lua înainte", dar și: "a (se) înșela" (n.t.).

***Hautlichkeit

lucruri – faptul că acestea au o suprafață: pielozitatea lor – sit venia verbo*.

257

Din experiență. – Nu un singur om habar n-are cât este de bogat, până nu află ce oameni bogați se mai fac hoți, tentați de avutul său.

5 258

Contestatarii hazardului. – Nici un învingător nu crede în hazard.

259

Din paradis. – "Bine și rău sunt prejudecățile lui Dumnezeu" – a spus șarpele.

260

Unu ori unu. – Unu n-are niciodată dreptate: dar cu doi începe adevărul. – Unu poate să se demonstreze: dar pe doi nu-l mai putem contesta.

15 261

Originalitate. – Ce este originalitatea? A vedea ceva ce încă nu poartă nume, nici nu poate fi numit încă, deși se află sub ochii tuturor. Așa după cum sunt oamenii de obicei, doar numele face un lucru să le fie într-adevăr evident. – Originalii au fost, de cele mai multe ori, și dătorii de nume.

20 262

Sub specie aeterni**. – A: "Tu te îndepărtezi din ce în ce mai repede de cei vii: curând o să te șteargă de pe listele lor!" – B: E singurul mijloc de a mă împărtăși din privilegiul morților." – A: "Din ce privilegiu?" – B: "De a nu mai muri."

25 263

Fără vanitate. – Când iubim, vrem ca metehnele noastre să rămână ascunse, – nu din vanitate, ci fiindcă ființa iubită nu trebuie să sufere. Da, îndrăgostitul ar dori să pară un zeu, – și nici aceasta din vanitate.

264

30 Ceea ce facem noi. – Ceea ce facem noi nu este niciodată înțeles, ci întotdeauna doar lăudat și dezaprobat.

*În lat. în text: "Să mi se îngăduie cuvântul." (n.t.).

**În lat. în text: "Din perspectiva eternului." (n.t.).

265

Ultimul scepticism. – La urma urmelor, ce sunt oare adevărurile omului? – Sunt erorile încontestabile ale omului.

266

5 Acolo unde e nevoie de cruzime. – Cine are măreție este crud cu virtuțile și cu judecățile sale de rangul al doilea.

267

Având un scop mare. – Având un scop mare, suntem superiori chiar și dreptății, nu numai faptelor și judecătorilor noștri.

10

268

Ce-l face pe om eroic? – Tăria de a-și înfrunta simultan suprema suferință și speranță.

269

15 În ce crezi? – În aceasta: că greutatea tuturor lucrurilor trebuie din nou determinate.

270

Ce spune conștiința ta? – "Să devii cine ești."

271

În ce rezidă riscurile tale maxime? – În compasiune.

20

272

Ce iubești cu privire la alții? – Speranțele mele.

273

Pe cine-l numești rău? – Pe cel ce vrea să rușineze mereu.

274

25 Ce este pentru tine cel mai omenesc lucru? – Să-l scutești pe cineva de rușine.

275

Care este pecetea libertății dobândite? – Să nu te mai rușinezi de tine însuși.

Cartea a patra Sanctus Ianuarius

5

10

O tu, ce cu lănci de pară
Gheața inimii-mi topești,
Ca-ntr-un vuiet să dispară-n
Marea ultimei nădejdi:
Tot mai clară, tinerește,
Liberă în necesar: –
Ea minunea ți-o slăvește,
Splendidule Ianuar!

Genova, în ianuarie 1882

276

De Anul Nou. – Continuu să trăiesc, continuu să gândesc:
trebuie să-mi continuu viața, căci trebuie să continuu a trăi. Sum, ergo
15 cogito: cogito, ergo sum*. Astăzi își permite oricine să-și exprime dorința
și gândul cel mai drag: așadar, vreau să spun și eu ce mi-am dorit astăzi
de la mine însumi și ce gând mi-a cutreierat inima pentru prima oară anul
acesta, – ce gând trebuie să-mi fie reazem, cheazășie și dulceață pentru tot
restul vieții! Am de gând să învăț a vedea din ce în ce mai mult necesarul
20 din lucruri ca partea lor frumoasă: – astfel, am să fiu unul dintre cei ce
înfrumusețează lucrurile. Amor fati**: aceasta să-mi fie de-acum înainte
iubirea! N-am de gând să port război cu urâtul. N-am de gând să acuz, n-am
de gând să-i acuz nici măcar pe acuzatori. Închiderea ochilor să-mi
fie unica negație! Și, în modul cel mai general, n-am de gând să mai fiu
25 vreodată altceva decât unul care spune da!

277

Providență personală. – Există o anumită cotă înaltă a vieții:
dacă am atins-o, ne aflăm încă o dată, cu toată libertatea noastră și oricât

*În lat. în text: "Exist, deci cuget: cuget, deci exist." (după Descartes, *Principia philosophiae* 7; cf. HL 10, vol. 2, 218, 9-10) (n.t.).

**În lat. în text: "Iubirea pentru propriul destin" (n.t.).

i-am tăgăduit haosului frumos al existenței orice voință pozitivă și rațiune grijulie, în cea mai mare primejdie de robie spirituală și trebuie să ne dăm cea mai grea probă. Acum, adică, se proțăpește prima dată în fața noastră, cu cea mai energică autoritate, gândul la o providență personală și are de
 5 partea lui pe cel mai bun susținător, evidența, acum când ne este foarte limpede că absolut toate lucrurile cu care venim în atingere sunt, fără încetare, spre binele nostru. Viața de fiecare zi și de fiecare ceas pare că nu vrea nimic mai mult decât să redemonstreze mereu această teză; orice-ar fi, vreme rea sau bună, pierderea unui prieten, o boală, o
 10 calomnie, neprimirea unei scrisori, o entorsă a unui picior, o privire într-un magazin, un contraargument, deschiderea unei cărți, un vis, o înșelăciune: se dovedește numaimedecât sau foarte curând după aceea ca un lucru care "n-avea voie să lipsească", – ceea ce e plin de adânc înțeles și folos tocmai pentru noi! Există oare o tentație mai periculoasă de a te dezice de
 15 credința în zeii lui Epicur, în necunoscuții aceia fără de griji, și de a crede în cine știe ce zeități meschină și copleșită de griji, care cunoaște personal chiar fiecăruia din firioșor de păr din capul nostru și nu găsește repulsie nici în prestarea celui mai mizerabil serviciu? Ei bine, – eu cred, cu toate acestea! că trebuie să-i lăsăm în pace pe zei și tot așa pe geniile serviabile
 20 și să ne mulțumim cu ipoteza că propria noastră abilitate practică și teoretică în interpretarea și aranjarea evenimentelor și-a atins acum punctul culminant. Nu trebuie nici să ne supraestimăm această dexteritate a înțelepciunii, dacă uneori ne surprinde peste măsură minunata armonie ce ia naștere când cântăm la instrumentul nostru: o armonie care sună
 25 prea bine pentru a îndrăzni să ne-o atribuim nouă înșine. În realitate, când și când, cineva cântă împreună cu noi – hazardul, dragul de el: incidental, el ne conduce mâna, iar cea mai înțeleaptă providență nu și-ar putea imagina o muzică mai frumoasă decât cea ieșită din această mână a noastră necuțetată.

30

278

Gândul morții. – Îmi provoacă o melancolică fericire să trăiesc în mijlocul acestui labirint de ulicioare, de nevoi, de glasuri: câtă bucurie, nerăbdare, dorință, câtă viață însetată și câtă beție a vieții iese în fiecare clipă la lumina zilei! Și totuși, în curând se va așterne atâta liniște pentru
 35 toți zgomotoșii, viii, însetații aceștia de viață! Cum stă în spatele fiecăruia umbra lui, sumbrul său tovarăș de drum! Este mereu ca în ultimul moment dinaintea plecării unui vas cu emigranți: ai de vorbit cu ceilalți mai multe ca oricând, timpul te presează, oceanul și tăcerea lui pustie așteaptă cu nerăbdare în dosul acestui întreg război – așteaptă atât de avid, atât de

sigur de prada sa. Și absolut toți socotesc că ceea ce a fost până acum nu reprezintă nimic sau este puțin, că viitorul apropiat e totul: și, de aici, această precipitare, această larmă, această reciprocă acoperire cu vociferări și această reciprocă tragere pe sfoară! Fiecare vrea să fie primul în acest
 5 viitor, – și totuși moartea și liniștea de mormânt sunt, din acest viitor, singurul lucru cert și comun tuturor! Ce curios că această singură certitudine și latură comună nu-i poate decide aproape la nimic pe oameni și că ei sunt cel mai departe de a se simți legați frățește de moarte! Mă face fericit să văd că omanii nu vor cu nici un chip să se gândească la gândul
 10 morții! Mi-ar plăcea să întreprind ceva pentru a le face gândul vieții de o sută de ori mai vrednic de a te gândi la el.

279

Prietenie stelară. – Eram prieteni și ne-am înstrăinat unul de altul. Dar e normal așa și nu-i nevoie s-o ascundem și s-o umbrim, ca și
 15 când ar trebui să ne fie rușine de asta. Suntem două nave, fiecare cu țința și drumul ei; putem lesne să ne încrucișăm și să ținem împreună o sărbătoare, după cum am făcut-o, – iar atunci curajoasele nave stăteau așa de liniștite într-un singur port și sub un singur soare, încât putea să pară că și-au atins țința și că au avut o singură țință. Dar, după aceea,
 20 violența atotputernică a misiunii noastre ne-a răzlețit din nou, în mări și direcții solare diferite, și poate n-o să ne revedem niciodată, – poate chiar o să ne vedem cumva, dar n-o să ne recunoaștem: mările și sorii diferiți ne-au schimbat! Legea mai presus de noi este că trebuie să ne înstrăinăm unul de altul: tocmai de aceea trebuie să și fim mai respectuoși
 25 unul față de altul! Tocmai de aceea, gândul la prietenia noastră de odinioară trebuie să devină mai sacru! Există, probabil, o uriașă, invizibilă curbă și orbită stelară în care drumurile și țelurile noastre atât de diverse pot fi incluse ca niște mici porțiuni de drum, – să ne ridicăm până la acest gând! Dar viața noastră este prea scurtă, iar puterea noastră vizuală prea
 30 mică, pentru a putea fi mai mult decât prieteni în sensul acelei sublime virtualități. – Și astfel, să credem în prietenia noastră stelară, chiar dacă ar trebui să fim niște dușmani pământeni unul față de altul.

280

Arhitectura oamenilor pasionați de cunoaștere.
 35 – E nevoie să examinăm odată, și probabil cât de curând, ce le lipsește întâi și-ntâi marilor noastre orașe: niște locuri de meditație, liniștite și

spațioase în lung și-n lat, niște locuri prevăzute cu porticuri înalte, tip hală, pentru vreme rea sau prea însorită, în care să nu pătrundă nici o larmă de trăsuri și de crainici și în care o conveniență mai distinsă i-ar interzice chiar preotului rugăciunea cu glas tare: edificii și parcuri care să exprime în ansamblu sublimitatea reflecției și a mersului solitar. S-a dus vremea când biserica deținea monopolul meditației, când vita contemplativa* trebuia să fie, mereu și înainte de toate, vita religioasă*: și tot ce a construit biserica exprimă acest gând. N-aș avea idee cum ne-am putea mulțumi cu edificiile ei, chiar despuiate de rostul lor ecleziastic; aceste edificii vorbesc o limbă mult prea patetică și sfielnică, în calitatea lor de lăcașuri ale lui Dumnezeu și locuri fastuoase ale unor contacte transcendente, pentru ca noi, ateii, să ne putem cufunda aici în gândurile noastre. Vrem să fi fost transpuși noi în piatră și vegetație, vrem să ne plimbăm în noi, ori de câte ori umblăm în voie prin aceste hale și grădini.

15

281

A ști să găsești sfârșitul. – Maeștrii de rangul întâi își declină identitatea prin faptul că, atât în mare, cât și în mic, știu să găsească într-o manieră desăvârșită sfârșitul, fie el sfârșitul unei melodii sau al unei cugetări, fie actul al cincilea al unei tragedii sau al unei drame politice. Primii de pe treapta a doua se neliușesc întotdeauna spre sfârșit și nu coboară în mare într-o linearitate la fel de mândră și domoală precum, de pildă, munții la Portofino – acolo unde golful Genovei își sfârșește melodia.

282

Umbletul. – Există maniere ale spiritului prin care și niște spirite mai trădează faptul că se trag din plebe sau semiplebe: – îndeosebi umbletul și pasul gândurilor lor joacă rolul trădătorului; nu știu să umble. Astfel, nici Napoleon nu știa, spre adâncă lui nemulțumire, să umble ca un prinț și "legitim", la ocazii în care trebuie, de fapt, să te pricepi, cum ar fi la marile procesiuni de încoronare și ceva similar: el nici atunci n-a fost, de fiecare dată, decât capul unei coloane – mândru și febril totodată și foarte conștient de aceasta. – Îți vine să râzi văzându-i pe acești scriitori care fac să foșnească în juru-le veșmintele în falduri ale perioadei**: vor să-și acopere în felul acesta picioarele.

*În lat. în text (n.t.).

*Perioade (aici, în sens gramatical, n.t.)

283

Deschizători de drumuri. – Salut toate semnele de început al unei epoci mai bărbătești, al uneia mai războinice, care, înainte de toate, va aduce iarăși la mare cinste vitejia! Căci ea trebuie să ușureze drumul
 5 unei epoci și mai evolute și să concentreze energia de care aceea va avea nevoie într-o zi, – epoca aceea care aduce eroismul în cunoaștere și poartă războaie pentru idei și pentru consecințele lor. În acest scop, este nevoie pentru moment de mulți deschizători de drumuri curajoși, care însă nu pot țâșni din neant – și tot așa de puțin din țărâna și mucilagiul
 10 civilizației și al culturii metropolitane de azi: oameni care știu să fie tăcuți, retrași, hotărâți, care știu să fie mulțumiți și perseverenți în invizibila lor activitate: oameni care, având predispoziție interioară, caută în toate lucrurile ceea ce trebuie de pășit în ele: oameni cărora seninătatea, răbdarea, simplitatea și disprețuirea marilor vanități le sunt la fel de caracteristice
 15 precum generozitatea în victorie și indulgența față de micile vanități ale tuturor învinșilor: oameni cu o judecată ascuțită și liberă în privința tuturor învingătorilor și a câtimei de hazard din orice victorie și glorie: oameni cu sărbători proprii, cu zile de lucru proprii, cu perioade de doliu proprii, obișnuiți și siguri în a da ordine și, dacă-i cazul, gata deopotrivă să se supună,
 20 deopotrivă de mândri și-ntr-o situație, și-ntr-alta, deopotrivă slujindu-și propria cauză: oameni mai expuși riscurilor, oameni mai fecunzi, oameni mai fericiți! Căci, credeți-mă! – secretul de a culege din existență maxima fecunditate și maxima plăcere se numește: a trăi primejdios! Ridicați-vă orașele la poalele Vezuviului! Trimiteți-vă navele pe mări neexplorate! Trăiți
 25 în război cu semenii voștri și cu voi înșivă! Fiți briganzi și cuceritori, câtă vreme nu puteți fi stăpânitori și posesori, voi cei pasionați de cunoaștere! Curând se va duce vremea în care vă puteați mulțumi să trăiți ascunși prin păduri asemeni cerbilor sperioși! Cunoașterea va sfârși prin a întinde mâna după ceea ce i se cuvine: – va dori să stăpânească și să posede,
 30 și voi o dată cu ea!

284

Credința în sine însuși. – În general, pe puțini oameni îi caracterizează credința în ei înșiși: – iar dintre aceștia puțini, unii o primesc drept zestre, ca o utilă cecitate sau parțială întunecare a minții lor – (ce ar
 35 descoperi dacă s-ar putea vedea pe ei înșiși până la fund!), ceilalți trebuie să și-o câștige mai întâi prin eforturi: tot ce fac ei bun, solid, mare este, înainte de toate, un argument împotriva scepticului care zace în ei: e vorba de a-l convinge sau îndupleca pe acesta, iar pentru asta e nevoie aproape de geniu. Sunt marii exigenți față de ei înșiși.

285

Excelsior! * – "Nici când nu te vei mai ruga, nici când nu vei mai adora, nici când nu te vei mai odihni în neîncrederea fără sfârșit – refuzi să te oprești și să-ți deshami gândurile înaintea unei ultime înțelepciuni, a unei ultime îndurări, a unei ultime puteri – n-ai nici un păzitor și prieten statornic pentru cele șapte sihăstii ale tale – trăiești fără perspectiva unui munte ce poartă zăpadă pe creștet și jar în inima lui – nu mai există pentru tine nici unul care să te răsplătească, nici unul care să-ți facă un ultim retuș – nu mai există nici o rațiune în ceea ce se întâmplă, nici o iubire în ceea ce ți se va întâmpla – inimii tale nu i se mai deschide nici un loc de odihnă, în care trebuie doar să găsească, iar nu să mai caute, te împotrivești unei ultime păci oarecare, dorești eterna revenire a războiului și a păcii: – om al renunțării, în toate aceste privințe vrei să renunți? Cine-ți va da forța pentru aceasta? Nimeni n-a avut încă această forță!" – Există un iezor care a refuzat într-o zi să se scurgă și a ridicat un stăvilă în locul pe unde se scurgea până atunci: din acea clipă, iezorul acesta crește din ce în ce mai mult. Poate că tocmai acea renunțare ne va împrumuta și forța cu care însăși renunțarea poate fi suportată; poate că omul va urca tot mai sus începând cu ceasul în care nu se mai va răsă într-un dumnezeu.

20

286

Digresione. – Iată niște speranțe; însă ce veți vedea și auzi din ele, dacă n-ați trăit în propriile voastre suflete strălucire și foc și aurori? Eu pot doar să incit memoria – mai mult nu pot! Să urnesc pietre, să transform animale în oameni – asta pretindeți de la mine? Vai, dacă sunteți încă pietre și animale, căutați-vă întâi orfeul!

287

Plăcerea dată de orbire. – "Gândurile mele, zise călătorul către umbra sa, trebuie să-mi indice unde mă aflu: dar nu trebuie să-mi divulge în cotoame. Agreez ignoranța în privința viitorului și nu vreau să pierd din pricina nerăbdării și a gustării anticipate a unor lucruri promise."

288

Stări de suflet elevate. – Am impresia că cei mai mulți oameni nu cred, în general, în niște stări de suflet elevate, decât pentru câteva clipe, cel mult câteva sferturi de oră, – exceptându-i pe aceia puțini

*În lat. în text: "Mai sus!" (n.t.)

care cunosc din experiență o durată mai lungă a simțirii elevate. Dar a fi chiar omul unei singure simțiri elevate, încarnarea unei unice stări de suflet mari – a fost până acum doar un vis și o fermecătoare posibilitate: istoria încă nu ne dă un exemplu mai sigur de acest fel. Cu toate că ar putea naște cândva și asemenea oameni – o dată create și stabilite numeroase condiții preliminare favorabile, pe care în prezent nu-i în stare să le întrunească nici întâmplarea cea mai fericită. Poate că pentru aceste suflete viitoare, starea obișnuită ar fi tocmai ceea ce până acum survenea câteodată în sufletele noastre ca excepția resimțită cu înfiorare: o mișcare continuă între sus și jos și sentimentul culmii și al abisului, o permanentă urcare ca pe niște scări și, totodată, o permanentă odihnire ca pe niște nori.

289

Pe corăbii! – Dacă vom cumpăni cum acționează asupra fiecărui individ o justificare filozofică globală a modului său de a trăi și a gândi – și anume, asemeni unui soare ce radiază căldură, binecuvântare și rodnicie, strălucind special pentru el, îl face indiferent la laudă și reproș, mulțumit de sine însuși, bogat, liberal în privința fericirii și a voinței de bine, transformă neconținut răul în bine, duce la înflorire și la coacere toate forțele și împiedică ferm să crească buruiana mică și mare a supărării și a necazului: atunci vom sfârși prin a ne clama dorința: O, de s-ar mai crea mulți asemenea sori noi! Chiar și cel rău, chiar și nefericitul, chiar și omul excepțional trebuie să aibă fericirea lor, tot dreptul lor, raza lor solară! Pentru ei nu-i nevoie de milă! – trebuie să uităm această speculație a orgoliului, oricâtă vreme omenirea a învățat și a exersat până acum tocmai pe ea – nu trebuie să desemnăm pentru ei duhovnici, vraci ai sufletului și iertători de păcate! Ci este nevoie de o nouă justiție! Și de o nouă lozincă! Și de noi filozofi! Pământul moral este și el rotund! Pământul moral are și el antipozii lui! Antipozii au și ei dreptul lor la existență! Mai e o altă lume de descoperit – și mai mult decât una! Pe corăbii, filozofilor!

30

290

De un singur lucru e nevoie. – "Să dai stil" caracterului tău – o artă mare și rară! O practică acela care îmbrățișează cu privirea tot ce oferă natura lui în materie de forțe și slăbiciuni și-l inserează apoi într-un plan artistic, până când orice lucru apare ca artă și rațiune, iar slăbiciunea mai încântă și ea ochiul. Aici s-a adăugat o mare cantitate din cea de-a doua natură, dincolo s-a dăruit o bucată din prima natură: – în ambele cazuri, după un lung exercițiu și un travaliu zilnic în acest sens. Aici, urâtul

care nu s-a putut dărâma stă ascuns, dincolo e răstălmăcit în sublim. Mult vag, mult element care se împotrivește modelării a fost economisit și folosit pentru perspectivă: – el cheamă afară, în depărtare și-n imensitate. La urmă, când opera este desăvârșită, se revelează că a fost constrângerea

5 impusă de același gust care domina și plâsmuia deopotrivă în cele mari și-n cele mici: dacă gustul era unul bun sau unul prost contează mai puțin decât ne închipuim, – ajunge că este un singur gust! – Naturile puternice, dornice de stăpânire vor fi acelea care-și savurează cea mai rafinată bucurie într-o asemenea constrângere, într-o asemenea silire și desăvârșire sub

10 propria lege; pasiunea vrerii lor neînduplecate se ușurează la vederea oricărei naturi stilizate, a oricărei naturi învinse și serviabile; chiar dacă au de construit palate și de amenajat parcuri, le repugnă să dea frâu liber firii lor. – Dimpotrivă, caracterele slabe, care nu se pot stăpâni pe ele însele, sunt acelea care d e t e s t ă constrângerea stilului: simt că, dacă această

15 silire cumplită li s-ar dicta, ar trebui să devină, sub autoritatea ei, c o m u n e : – devin sclave, de îndată ce servesc, ele urăsc servitutea. Asemenea spirite – pot fi de prim rang – sunt pornite mereu să se prezinte și să se interpreteze pe ele și anturajele lor ca natură l i b e r ă – sălbatică, samavolnică, fantastică, dezordonată, surprinzătoare –: și fac bine, fiindcă numai așa își

20 fac bine lor înseși! Căci de un singur lucru e nevoie: ca omul să a j u n g ă la mulțumirea de sine – indiferent că o face prin cutare sau cutare creație poetică și artistică: numai atunci este omul, în general, suportabil la vedere! Cel ce este nemulțumit de sine este în permanență gata să se răzbune pentru asta: noi ceilalți vom fi victimele sale, iar aceasta cel puțin prin

25 faptul că trebuie să-i suportăm întruna aspectul hidos. Căci spectacolul hidoșeniei te înrăiește și te posomorăște.

291

G e n o v a . – Am examinat o bună bucată de vreme orașul acesta, vilele lui rustice și grădinile-i de agrement și vastele împrejurimi de coline

30 și povârnișuri locuite; în final trebuie să spun: văd c h i p u r i ale generațiilor trecute, – această regiune este presărată cu copiii unor oameni cutezători și suverani. Au v i e ț u i t și au vrut să supraviețuiască – acest lucru mi-l spun ei prin casele lor, construite și împodobite pe veci, iar nu pentru clipa trecătoare: iubeau viața, oricât de răutăcioși ar fi fost adesea față de ei

35 înșiși. Mi-l imaginez mereu pe cel ce construiește, cum își fixează privirea pe toate clădirile îndepărtate și apropiate dimprejurul său și tot așa pe oraș, pe mare și pe liniile munților, cum își exercită cu această privire puterea și dominarea: pe toate acestea vrea să le insereze în planul s ă u

și să le facă, în cele din urmă, p r o p r i e t a t e a sa, prin faptul că devin parte integrantă a acestui plan. Această întreagă regiune este năpădită de egocentrismul acesta minunat și nesățios al plăcerii de a poseda și de a prăda; și, așa după cum oamenii aceștia nu recunoșteau nici o graniță în depărtare, iar, în setea lor de nou, plasau o lume nouă lângă cea veche, tot așa și în locul natal se ridica mereu fiecare împotriva fiecăruia și inventa un fel de a-și exprima superioritatea și de a-și intercala între el și vecinul său nelimitarea personală. Fiecare își cucerea încă o dată patria pentru sine, înfrângând-o cu ideile lui arhitectonice și transformând-o oarecum în desfățare oculară a casei sale. În Nord, când cercetezi stilul orașelor, impune legea și plăcerea generală dată de legalitate și conformare: se ghicește în acest caz cea lăuntrică egalizare, încadrare ce trebuie să fi stăpânit sufletul tuturor constructorilor. Dar aici, cotind-o pe orice uliță, dai de un om aparte, care cunoaște marea, aventura și Orientul, de un om care se opune legii și vecinului ca unui fel de plictiseală și care măsoară cu priviri invidioase tot ce este deja întemeiat, vechi: el ar dori, printr-o admirabilă șmecherie a fanteziei, să reîntemeieze toate acestea măcar în gând, să pună mâna pe ele și să le confere spiritul său – fie și numai pentru momentul unei după-amieze însorite în care sufletul său nesățios și melancolic să aibă odată senzația de sătul, iar ochiului său să nu i se mai poată arăta nimic străin, ci doar ce-i este propriu.

292

C e l o r c e p r e d i c ă m o r a l a . – N-am de gând să fac morală, dar celor ce o fac le dau acest sfat: dacă vreți ca lucrurile și situațiile cele mai bune să-și piardă până la urmă orice onoare și valoare, continuați să fiți cu ele pe buze ca și până acum! Plasați-le în piscul moralei voastre și vorbiți din zori și până-n seară despre fericirea virtuții, despre liniștea sufletului, despre justiție și răsplata immanentă: după felul în care vă ocupați de asta, toate aceste lucruri bune vor sfârși prin a căpăta o popularitate și o proastă reputație stradală aparte: dar atunci și tot aurul de pe ele se va duce, ba și mai mult: tot aurul din ele se va fi transformat în plumb. Categorie, vă pricepeți la arta inversă a alchimiei, la deprecierea celor mai de preț lucruri! Agățați-vă odată, de probă, de o altă rețetă, pentru a nu ajunge, ca până acum, la opusul a ceea ce căutați: t â g ă d u i ț i lucrurile acelea bune, privați-le de aplauzele gloatei și de circulația ușoară, prefaceți-le din nou în pudicitățile ascunse ale unor suflete singuraticе, spuneți că m o r a l a e s t e c e v a i n t e r z i s ! Poate că astfel câștigați de partea acestor lucruri speța singurilor oameni de care depinde ceva, îi am în vedere

pe cei eroici. Însă atunci trebuie să existe în ele ceva de groază, iar nu, ca până acum, de repulsie! Oare n-am putea spune astăzi în privința moralei ca Meister Eckardt: "Îl rog pe Domnul să mă scape de Dumnezeu"?

293

- 5 Aerul nostru. – O știm bine: pentru cel ce aruncă odată, ca într-o plimbare, o privire în direcția științei, după obiceiul femeilor și, din păcate, și al multor artiști: pentru acela, rigoarea cerută de serviciul ei, această severitate în mic, ca și în mare, această rapiditate în cumpănire, judecare, condamnare are ceva ce inspiră amețeală și teamă. Îndeosebi îl sperie
- 10 cum se pretinde aici ceea ce este cel mai dificil, cum se face aici ceea ce este cel mai bine, fără să existe în schimb laudă și distincții, mai degrabă răsună, ca între soldați, aproape numai reproșuri și observații tăioase, – căci reușita trece drept regulă, eșecul drept excepție; regula însă are aici, ca pretutindeni, o gură tăcută. Cu această "rigoare a științei", lucrurile stau
- 15 acum la fel cum stau cu forma și cu politețea celei mai bune societăți: – îl sperie pe cel neinițiat. Cel ce este însă obișnuit cu ea nu poate trăi nici în ruptul capului altundeva decât în această atmosferă luminoasă, transparentă, tonifiantă, pronunțat electrică, în această atmosferă bărbătească. Niciunde, altminteri, locul nu i se pare destul de igienic și de
- 20 bogat în aer: el bănuiește că dincolo cea mai bună artă a sa nu prea-i va fi nimănui de folos și nici lui însuși spre bucurie, că jumătate din viața sa petrecută în confuzii îi scapă printre degete, că este încontinuu nevoie de multă precauție, de multă ascundere și reținere, – numai pierderi mari și inutile de energie! Însă în elementul acesta riguros și limpede, el dispune
- 25 de întreaga lui energie: aici poate zbura! La ce bun să coboare iarăși în acele ape tulburi în care trebuie să înoți și să treci prin noroi și în care îți mânjești aripile? – Nu! Acolo-i prea greu de trăit pentru noi: ce vină purtăm noi că suntem născuți pentru aer, pentru aerul pur, noi, rivalii razei de lumină, și că am prefera din adâncul inimii să călătorim, asemenea ei, pe
- 30 firele de praf din eter, și nu îndepărtându-ne de soare, ci mergând spre soare! De așa ceva însă noi nu suntem în stare: – așa că vom face numai ceea ce putem noi: să aducem lumină pământului, să fim "lumina pământului"! Și pentru aceasta avem aripile noastre și viteza și rigoarea noastră, de aceea suntem virili și chiar groaznici, ca focul. N-au decât să se
- 35 teamă de noi cei ce nu știu să se încălzească și să se lumineze de la noi!

294

Împotriva calomniatorilor naturii. – Îmi sunt dezagreabili oamenii la care orice înclinație naturală devine imediat boală,

ceva desfigurant sau chiar dezonorant, – a c e ș t i a ne-au determinat să credem că înclinațiile și instinctele omului sunt rele; e i sunt cauza marii noastre in justiții față de natura noastră, față de orice natură! Există destui oameni care se p o t lăsa pradă instinctelor în mod elegant și nepăsător: 5 dar n-o fac, din teamă față de acea imaginară "esență rea" a naturii! D e a i c i se trage faptul că printre oameni se poate întâlni atât de puțină noblete: a cărei caracteristică va fi întotdeauna să nu ne temem de noi înșine, să nu așteptăm nimic dezonorant din partea noastră, să zburăm fără ezitare într-acolo unde suntem împinși – noi, păsări născute libere! Oriîncotro am 10 ajunge, mereu va fi libertate și lumină solară în jurul nostru.

295

Scurte obișnuințe. – Agreez obișnuințele scurte și le consider mijlocul inestimabil de-a cunoaște m u l t e lucruri și situații și de a le pătrunde până la fund dulcele și amărelele; natura mea este pe deplin 15 proiectată pentru scurte obișnuințe, chiar și în nevoile generate de sănătatea corporală și, în general, măcar d u p ă c â t e pot vedea: de jos până la cel mai înalt nivel. Am permanenta convingere că l u c r u l a c e s t a mă va mulțumi definitiv – obișnuința scurtă are și ea credința aceea a pasiunii, credința în veșnicie – și că sunt de invidiat pentru că l-am găsit și recunoscut: 20 – iar acuma mă hrănește la prânz și la cină și răspândește în juru-i și în mine o profundă sobrietate, încât să nu tânjesc după altceva fără a simți nevoia să compar sau să disprețuiesc sau să urâsc. Și într-o zi timpul lui a trecut: lucrul acela minunat se desparte de mine, nu ca ceva ce-mi inspiră acum dezgust – ci pașnic și sătul de mine, cum sunt și eu de el, și ca și 25 când ar trebui să fim recunoscători unul altuia și a s t f e l ne-am da mâna la despărțire. Iar noul așteaptă deja la ușă, ca și credința mea – nebuna și înțeleapta indestructibilă! – că acest nou va fi lucrul veritabil, ultimul lucru veritabil. Așa mi se-ntâmplă cu diversele mâncăruri, idei, oameni, orașe, poezii, muzici, doctrine, ordini de zi, moduri de viață. – În schimb, detest 30 obișnuințele d e d u r a t ă și socotesc că un tiran vine în apropierea mea și că atmosfera mea vitală se î m b â c s e ș t e atunci când evenimentele iau o asemenea întorsătură, încât niște obișnuințe de durată par să crească din aceasta cu necesitate: de exemplu, datorită unei slujbe, unei permanente conviețuiri cu aceiași oameni, unui domiciliu stabil, unei 35 irepetabile stări de sănătate. Da, în ungherul cel mai intim al sufletului meu sunt recunoscător – față de orice năpastă și boală a mea și față de orice imperfecțiune a mea, fiindcă ele îmi lasă deschise o sută de porțițe prin care să pot scăpa de obișnuințele de durată. -- Perspectiva cea mai

insuportabilă, firește, cea cu adevărat înfricoșătoare, ar fi pentru mine o viață lipsită complet de obișnuințe, o viață ce reclamă continuu improvizația: – aceasta ar fi exilul și Siberia mea.

296

- 5 **Reputația solidă.** – Reputația solidă era odinioară o chestiune de extremă utilitate; și, oriunde societatea continuă a fi stăpânită de instinctul de turmă, mai este și azi cel mai oportun pentru fiecare individ să-și prezinte caracterul și ocupația ca invariabile, – chiar dacă, de fapt, nu sunt așa. "Te poți baza pe el, căci nu se schimbă": – iată lauda care, în
- 10 toate împrejurările grave ale societății, trebuie să semnifice cel mai mult. Societatea simte cu satisfacție că, în virtutea acestuia, în ambiția celuiilalt, în cugetarea și în pasiunea celui de-al treilea, are un **i n s t r u m e n t** de încredere, oricând disponibil, – ea ține la cea mai mare cinste această **n a t u r ă d e i n s t r u m e n t**, faptul acesta de a-ți rămâne fidel ție însuși,
- 15 această constanță în păreri, năzuințe și chiar în vicii. O asemenea apreciere, care înflorește și a înflorit pretutindeni o dată cu moralitatea cutumei, educă, în fapt, "caractere" și **d i s c r e d i t e a z ă** orice schimbare, orice nouă deprindere, orice proprie transformare. În orice caz, pentru **c u n o a ș t e r e**, oricât de mare ar mai fi, de altfel, avantajul acestui mod de gândire, treaba
- 20 aceasta este cel mai păgubos fel de judecată generală: căci tocmai voința sănătoasă a celui pasionat de cunoaștere de a se declara în orice moment neînduplecat **f a ță d e o p i n i a** sa de până atunci și de a fi, în general, neîncrezător în privința a tot ce este pe punctul de a deveni **s o l i d** în noi, – este condamnată și discreditată aici. Mentalitatea celui pasionat de
- 25 cunoaștere, fiind în contradicție cu "reputația solidă", trece drept **d e z o n o r a b i l ă**, pe când încremenirea punctelor de vedere se bucură de toată cinstea: – sub influența unui asemenea criteriu de valoare trebuie să trăim și azi! Cât de greu se trăiește când simți împotriva ta și în jurul tău judecata multor milenii! E probabil că mii de ani cunoașterea a fost atinsă
- 30 de conștiința vinovată și că mult dispreț de sine și abjecție secretă trebuie să fi cunoscut istoria celor mai mari spirite.

297

- A ști să contrazici.** – Oricine cunoaște acum că a ști să suporti contrazicerea este un semn înalt de civilizație. Unii cunosc chiar că
- 35 omul superior dorește și provoacă împotriva sa contrazicerea, pentru a primi un semn în legătură cu nedreptatea străină lui până atunci. Dar **ș t i i n ța** de a contrazice, conștiința **c u r a t ă** dobândită în cazul ostilității

față de ceea ce este obișnuit, tradițional, consacrat – este mai mult decât acele două lucruri, fiind adevăratul lucru mare, nou, uimitor al civilizației noastre, pasul tuturor pașilor spiritului eliberat: cine cunoaște asta? –

298

- 5 S u s p i n . – În peregrinările mele am înhățat din zbor această intuiție și am apelat repede la cuvintele sărăcăcioase avute la îndemână, ca s-o leg și să nu se îndepărteze iar de mine zburând. Și acuma mi-a murit în strânsoarea acestor cuvinte aspre și atârnă de ele bălăbănindu-se – iar eu, ori de câte ori mă uit la ea, de-abia mai înțeleg cum am putut avea un
10 asemenea noroc când am prins această pasăre.

299

- C e s ă î n v ă ț ă m d e l a a r t i ș t i . – De ce mijloace dispunem pentru a ne face lucrurile frumoase, atractive, demne de dorit, când ele nu sunt așa? – și eu socotesc că nu sunt, în sine, niciodată așa! Aici trebuie
15 să învățăm ceva de la medici, când, de exemplu, diluează amarul sau amestecă în cană vin și zahăr; dar și mai mult de la artiști, care, într-adevăr, sunt în permanență porniți să facă asemenea invenții și trucuri. A ne îndepărta de lucruri până nu mai vedem mult din ele și până trebuie să vedem mult în imaginație, p e n t r u a l e m a i v e d e a – sau a vedea lucrurile după colț
20 și ca într-un racursiu – sau a le plasa în așa fel, încât să fie parțial mascate și să nu permită decât priviri în perspectivă printre ele – sau a le contempla prin sticlă colorată ori în lumina amurgului – sau a le da o suprafață și o piele fără deplină transparență: toate acestea să le învățăm de la artiști și, în rest, să fim mai înțelepți decât ei. Căci la ei încetează, de regulă, această
25 rafinată forță acolo unde încetează arta și începe viața; n o i î n s ă v r e m s ă fim poeții vieții noastre, și, înainte de orice, în cele mai mărunte și banale lucruri.

300

- P r e l u d i i a l e ș t i i n ț e i . – Oare credeți că științele ar fi luat
30 naștere și s-ar fi dezvoltat, dacă nu le-ar fi precedat vracii, alchimistii, astrologii și vrăjitoarele, ca unii care, prin făgăduințele și iluziile lor, trebuia să producă pentru prima oară sete, foame și gust pentru niște puteri a s c u n s e ș i i n t e r z i s e ? Ba chiar că a trebuit să se făgăduiască infinit mai mult decât poate fi îndeplinit, ca să se realizeze ceva în domeniul
35 cunoașterii? – Poate că în același fel în care ni se prezintă nouă aici niște preludii și exerciții pregătitoare ale științei, care n u erau deloc exersate și

percepute ca atare, întreaga religie îi apare și nu știu cărei epoci îndepărtate ca exercițiu și preludiu: ea poate să fi fost mijlocul neobișnuit prin care diferiți oameni se vor putea bucura odată de întreaga mulțumire de sine și de toată forța de automântuire proprii unui dumnezeu: Da! – ne
 5 putem întreba – oare omul, fără acea școală și preistorie religioasă, ar fi învățat cu adevărat să simtă foame și sete de sine și să gândească în sine sațietate și belșug? Oare Prometeu trebuia să se iluzioneze mai întâi că a furat lumina și să plătească pentru asta, – ca să descopere până la urmă că el a creat lumina, jinduind după lumină, și că nu
 10 numai omul, ci și zeul a fost opera mâinilor sale și lut în mâinile sale? Totul doar niște figurine de modelator? – ca și iluzia, furtul, Caucazul, vulturul și întreaga prometeu tragică a tuturor celor pasionați de cunoaștere?

301

Iluzia contemplativilor. – Oamenii mari se deosebesc de
 15 cei de jos prin aceea că ei văd și aud nespus mai mult și văd și aud gândind – și tocmai acest lucru deosebește pe om de animal și pe animalele superioare de cele inferioare. Lumea devine tot mai plină pentru cel ce crește până la înălțimea umanității; interesul aruncă după el tot mai multe cârlige de undiță; cantitatea atracțiilor sale este în constantă creștere și la
 20 fel cantitatea varietăților sale de plăcere și de neplăcere, – omul superior devine în același timp din ce în ce mai fericit și mai nefericit. În treaba aceasta însă, o iluzie rămâne însoțitoarea lui permanentă: ca privitor și ascultător, el se crede postat în fața marelui spectacol vizual și sonor care este viața: își numește natura una contemplativă și trece cu
 25 vederea în acest caz că el însuși este și adevăratul poet urzitor și inepuizabil al vieții, – că, firește, se deosebește foarte mult de actorul acestei drame, așa-zisul om activ, dar și mai mult de un simplu contemplator și spectator de gală instalat în fața scenei. Lui, în calitate de poet, îi este proprie, desigur, vis contemplativă* și privirea retrospectivă asupra operei sale,
 30 dar, în același timp și înainte de toate, vis creativ**, care-i lipsește omului activ, orice ar spune aparența și credința comună. Noi, cei ce simțim gândind, suntem aceia care facem cu adevărat și neconținut ceva ce nu există încă: întregul univers, în veșnică schimbare, de aprecieri, culori, ponderi, perspective, ierarhii, afirmații și negații. Acest poem născocit de
 35 noi este în permanență înșușit, studiat, incarnat și tradus în realitate, ba

*În lat. în text: "puterea contemplativă" (n.t.).

**În lat. în text: "puterea creativă" (n.t.).

chiar în banalitate de așa-numiții oameni practici (actorii noștri, după cum am spus). Orice are v a l o a r e în lumea de azi n-o are în sine, potrivit naturii sale, – natura este întotdeauna fără valoare: – ci i s-a dat, i s-a dăruit odată o valoare, iar cei ce i-au dat-o și i-au dăruit-o am fost noi!

5 Numai noi am creat lumea care-l privește întru câțva pe om!

– Tocmai această cunoștință însă noi nu o avem, iar dacă vreodată punem mâna pe ea o clipă, în următoarea am uitat-o din nou: ignorăm cea mai bună forță a noastră și ne subestimăm cu un grad pe noi, contemplativi, – nu suntem nici atât de mândri, nici atât de fericiți pe

10 cât am putea fi.

302

Riscul celui mai fericit. – Să ai simțuri fine și un gust rafinat; să fii obișnuit cu latura selectă și excelentă a spiritului precum cu hrana adecvată și cea mai la îndemână; să te bucuri de un suflet tare, curajos,

15 îndrăzneț; să treci prin viață cu ochi pașnic și pas sigur, întotdeauna pregătit pentru lucruri extreme, ca pentru o sărbătoare, și jinduind după lumi și mări, oameni și zei nedescoperiți; să ciulești urechea la orice muzică senină, ca și când niște bărbați, soldați, marinari foarte viteji își fac acolo un scurt popas și chef și, savurând profund clipa, sunt cuprinși de lacrimi și de

20 întreaga melancolie purpurie a celui fericit: cine n-ar dori ca toate acestea să fie chiar bunurile sale, condiția sa! Aceasta era fericirea lui H o m e r! Condiția celui ce le-a inventat grecilor zeii, – nu, lui și-a inventat p r o p r i i zeii! Dar să nu facem un secret din asta: cu această fericire a lui Homer în suflet, ești și creatura cea mai capabilă de suferință de sub soare!

25 Și numai cu acest preț cumperi cea mai prețioasă scoică pe care valurile existenței au aruncat-o până acum la țarm! Ca posesor al ei, devii tot mai subtil în durere și sfârșești prin a fi prea subtil: o mică decepție și lehamite au fost de-ajuns, în cele din urmă, spre a-i tăia pofta de viață lui Homer. Nu fusese în stare să dezlege un flecușteț de enigmă neroadă pe care i-au

30 propus-o niște tineri pescari! Da, micile enigme sunt riscul celor fericiți! –

303

Doi fericiți. – Categorical, omul acesta, în ciuda tinereții lui, se pricepe la i m p r o v i z a r e a v i e ț i i și-l uimește chiar și pe cel mai fin observator: – adică dă impresia că nu gafează, cu toate că joacă în perma-

35 nență cel mai hazardat joc. Ne amintim de acei maeștri ai improvizației muzicale cărora și ascultătorul ar putea să le atribuie o i n f a i b i l i t a t e divină a mâinii, chiar dacă pe ici-colo dau pe-alături, așa cum dă pe-alături

orice muritor. Dar ei sunt experimentați și inventivi și mereu și prompt pregătiți să integreze imediat în textura tematică cel mai accidental sunet la care-i conduce o derapare a degetului, o toană și să-i insufle accidentului un sens frumos și un suflăt. – Iată un om complet diferit: acestuia îi iese
 5 prost, în esență, tot ce vrea și plănuiește. Lucrul căruia i s-a întâmplat să i se dedice în întregime l-a adus deja de câteva ori pe marginea prăpastiei și în imediata apropiere a sfârșitului; și chiar dacă a scăpat, fiți siguri că nu s-a ales doar "cu un ochi învinețit". Credeți că este nefericit din această cauză? De mult a luat hotărârea în sinea lui să nu dea atâta importanță
 10 unor dorințe și planuri. "Dacă nu-mi reușește asta, se îmbărbătează singur, atunci poate că-mi reușește cealaltă; și, în ansamblu, nu știu dacă nu-i dătoresc recunoștință mai mult eșecului meu decât nu știu cărui succes. Sunt oare făcut să fiu îndărătnic și să port coarne de taur? Ceea ce constituie p e n t r u m i n e valoarea și rostul vieții se găsește altundeva;
 15 orgoliul meu, ca și pacostea mea, se află altundeva. Știu mai mult despre viață, fiindcă am fost de atâtea ori pe punctul de a mi-o pierde: și tocmai de aceea a m mai mult de la viață decât voi toți!"

304

Făcând, nu facem. – În fond, îmi repugnă toate acele morale
 20 care spun: "Nu face asta! Renunță! Stăpânește-te!" – în timp ce sunt favorabil acelor morale care mă îndeamnă să fac și iar să fac ceva și să visez la acest lucru din zori și până-n seară, și noaptea, și să nu mă gândesc deloc la altceva decât: să fac b i n e treaba aceasta, atât de bine cât numai m i e îmi este cu putință! Cel ce trăiește astfel se leapădă întruna și rând
 25 pe rând de ceea ce nu face parte dintr-o asemenea viață: fără ură și aversiune, vede despărțindu-se de el azi una și mâine alta, asemeni frunzelor îngălbenite pe care orice adiere mai vie i le răpește copacului: sau nu vede nicidecum că se despart, atât de absorbit îi privește ochiul spre ținta lui și numai înainte, nici într-o parte, nici înapoi, nici în jos. "Ceea
 30 ce facem noi trebuie să determine ce nu facem : făcând, nu facem" – așa-mi place, așa sună placitum*-ul m e u . Dar nu vreau să aspir cu ochii deschiși la sărăcirea mea, nu sufăr nici una dintre virtuțile negative, – virtuți a căror esență este chiar negarea și lepădarea de sine.

305

35 Stăpânirea de sine. – Acei moraliști care-i recomandă omului în primul și în primul rând să devină stăpân pe sine abat prin aceasta

*În lat. în text: "ceea ce este plăcut; plăcere, hotărâre, părere" (n.t.).

asupra-i o boală aparte: anume, o constantă iritabilitate la toate pornirile și înclinațiile naturale și oarecum un fel de mâncărime. Orice l-ar zgudui de-acum înainte, orice l-ar atrage, l-ar ademini, l-ar impulsiona din interior sau din exterior, – acestui tip iritabil i se pare că propria-i stăpânire de sine este acum periclitată: nu se mai poate încrede în nici un instinct, în nici o bătaie liberă din aripi, ci se află mereu în apărare, înarmat împotriva lui însuși, cu ochiul pătrunzător și suspicios, veșnic de strajă cetății sale în care s-a transformat. Da, prin aceasta poate fi mare! Dar cât de insuportabil a devenit acum pentru alții, cât de apăsător pentru sine însuși, cât de sărăcit și de izolat de cele mai frumoase contingente ale sufletului! Ba chiar și de orice altă învătătură! Căci trebuie să ne putem pierde pe câțva timp, dacă vrem să învățăm ceva de la lucrurile care nu suntem noi înșine.

306

15 Stoici și epicurei. – Epicureul își alege situația, persoanele și chiar evenimentele care se potrivesc constituției sale intelectuale extrem de senzitive, renunță la restul – adică la cele mai multe –, fiindcă ar fi pentru el o hrană prea tare și prea grea. Stoicul, în schimb, se exersează în a înghiți pietre și viermi, cioburi de sticlă și scorpioni și în a-și învinge 20 dezgustul; stomacul lui trebuie să devină până la urmă indiferent față de tot ce hazardul existenței toarnă în el: – ne amintește de secta arabă a acelor assaua cu care facem cunoștință în Algeria; și, asemenea acestor insensibili, și lui îi place să invite la exhibițiile insensibilității sale un public de care tocmai epicureul se lipsește bucuros: – el are doară "grădina" lui! 25 Pentru niște oameni cu care ursita improvizează, pentru cei ce trăiesc în vremuri de silnicie și în dependență de niște oameni imprevizibili și inconsecvenți, stoicismul poate fi foarte convenabil. Cel ce intuiește însă într-o oarecare măsură că ursita îi îngăduie să-și toarcă un fir lung procedează bine adoptând modul de viață epicureic; toți oameni dedicați 30 muncii intelectuale au făcut-o până acum! Pentru ei, de fapt, ar fi paguba pagubelor să-și piardă finul senzitivism și, în schimb, să primească de pomană stoica piele aspră cu țepi de arici.

307

În favoarea criticii. – Acum îți apare drept eroare ceva ce 35 altădată ți-a fost drag ca adevăr sau plauzibilitate: îl îndepărtezi de tine și te amăgești că rațiunea ta a obținut aici o victorie. Dar poate că pe vremea aceea, când erai totuși altul – tu ești mereu altul –, acea eroare îți era la fel

de necesară ca toate "adevărurile" tale actuale, cumva ca o piele care-ți masca și voala multe lucruri pe care încă n-aveai voie să le vezi. Noua ta viață, nu rațiunea ta, a ucis, în ce te privește, acel punct de vedere: n u mai ai nevoie de el, și acum acesta se prăbușește în sine însuși, iar lipsa de rațiune se strecoară la lumină din el ca un vierme. Când facem critică, nu-i nimic arbitrar și impersonal, – este, cel puțin foarte des, o demonstrație că în noi există niște forțe motrice vii, care înlătură o coajă. Negăm și trebuie să negăm, fiindcă în noi v r e a ceva să trăiască și să se afirme, ceva ce, poate, nu cunoaștem încă, nu vedem încă! – Aceasta în favoarea criticii.

308

Istoria de fiecare zi. – Ce face, în situația ta, istoria de fiecare zi? Observă-ți deprinderile din care se compune: sunt ele produsul a nenumărate mici lașități și huzureli sau al eroismului tău și al minții tale inventive? Oricât de diferite sunt cele două cazuri, ar fi posibil ca oamenii să te laude la fel, iar tu într-adevăr să le aduci și așa aceleași foloase. Dar lauda și foloasele și respectabilitatea îi pot ajunge doar celui ce se mulțumește cu o conștiință curată, – nu însă ție, cercetător al rărunchilor*, care ai cunoștință de conștiință!

20

309

Din a șaptea sihăstrie. – Într-o zi, călătorul trânti o ușă după el, stătu locului și plânse. Apoi zise: "Această înclinație și nevoie de adevăr, de real, de inaparent, de ceea ce este cert! Cât nu mă supără! De ce hăitașul acesta încruntat și înfocat mă urmărește tocmai p e m i n e ? Aș dori să mă odihnesc, dar el nu îngăduie! Câte nu mă ispitesc la zăbavă! Peste tot există pentru mine grădini ale Armidei: și de aici, mereu noi smulgeri și noi amărăciuni ale inimii! Trebuie să-mi mișc înainte piciorul, acest picior obosit, rănit: și, întrucât trebuie s-o fac, mă uit adeseori cu mânie înapoi la cel mai frumos lucru care nu m-a putut reține, – f i i n d c ă n-a putut să mă rețină!"

310

Voință și val** – Cât de hulpav se repede acest val, de parcă ar fi vorba să ajungă din urmă ceva! Cum se strecoară cu o grabă

*Nierenprüfer (cf. HL 5, vol. 2, 187, 35, și nota respectivă, p. 590, n.t.)

**Wille und Welle

înfricoșătoare până în cele mai intime unghere ale văgăunii de sub stânci!
 Pare că vrea s-o ia cuiva înainte; pare că acolo se ascunde ceva ce are
 valoare, mare valoare. – Iar acum dă înapoi, un pic mai încet, însă tot
 spumegând de atâta zdruncin, – e dezamăgit? A găsit ce căuta? Se face
 5 că-i dezamăgit? – Dar iată că se apropie un alt val, mai hulpav și mai
 feroce decât primul, iar sufletul lui pare că și el e plin de taine și de dorința
 căutării de comori. Astfel trăiesc valurile, – astfel trăim noi, cei ce voim! –
 mai mult nu spun. – Aud? N-aveți încredere în mine? Sunteți supărate pe
 mine, dihăniilor frumoase? Vă temeți că vă trădez în întregime taina? Ei,
 10 na! N-aveți decât să-mi purtați pică, înălțați-vă trupurile verzi și
 amenințătoare cât puteți de sus, faceți un zid între mine și soare – așa ca
 acum! De n-a mai rămas, într-adevăr, altceva din lume decât crepuscul
 verde și fulgere verzi. Faceți-vă de cap, încrezutelor, urlați de plăcere și
 răutate – sau scufundați-vă iar, vărsați-vă smaraldele în cea mai adâncă
 15 genune, azvârliți-vă la suprafață mițele nesfârșite și albe de bale și spumă
 – toate-mi convin, căci toate vă stau așa de bine, și pentru toate vă iubesc:
 cum să vă trădez eu pe voi? Căci – deschideți-vă urechile! – eu vă
 cunosc pe voi și taina voastră, vă cunosc vița! Voi și eu, noi suntem, fără
 doar și poate, dintr-o singură viță! – Voi și eu, noi avem, fără doar și poate,
 20 o singură taină!

311

L u m i n ă r ă s f r â n t ă . – Nu avem întotdeauna curaj, iar atunci
 când obosim, câte unul dintre noi ajunge chiar să se lamenteze de-a binelea
 în felul următor. "E-atât de greu să le pricinuiеști durere oamenilor – păcat
 25 că este nevoie de lucrul acesta! La ce ne folosește să trăim în umbră,
 dacă n-avem de gând să păstrăm pentru noi ceea ce provoacă indignare?
 N-ar fi mai recomandabil să trăiești de-a valma cu mulțimea și să îndrepti
 în indivizi păcatul ce urmează în chip necesar să fie comis în toți? Să fii
 necugetat cu cel necugetat, vanitos cu cel vanitos, exaltat cu cel exaltat?
 30 N-ar fi rezonabil în cazul unei anomalii atât de insolente în ansamblu?
 Dacă aud despre malițiozitățile altora la adresa mea, – oare prima reacție
 nu-mi este aceea a unei satisfacții? Așa-i normal! – îmi pare că le spun –
 mă asemăn atât de puțin cu voi și am atâta adevăr de partea mea: – în ce
 mă privește, dispuneți-vă pe socoteala mea de câte ori puteți! Iată defectele
 35 și erorile mele, iată obsesia mea, lipsa mea de gust, confuzia mea, lacrimile
 mele, vanitatea mea, ascunzișul meu de cucuveauă, contradicțiile mele!
 Iată de ce să râdeți! Așadar, chiar râdeți și vă bucurați! Eu nu mă supăr pe
 legea și natura lucrurilor care cer ca defectele și erorile să producă bucurie!

– Firește, au existat odată vremuri "mai frumoase", când, cu orice idee în oarecare măsură nouă, te puteai simți încă atât de indispensabil, încât să apari cu ea pe stradă și să-i strigi oricui: "Uite! Împărăția cerurilor a venit mai aproape!" – Nu mi-aș regreta lipsa, dacă aș lipsi. Toți suntem de prisos!" – Dar, după cum am spus, nu gândim așa când avem curaj; nu ne gândim la asta.

312

Cățea u a m e a . – I-am dat durerii mele un nume și o strig "Cățea", – e la fel de credincioasă, la fel de insinuantă și nerușinată, la fel de amuzantă, la fel de inteligentă ca oricare alt câine – și pot să mă răstesc la ea și să-mi vărs pe ea năduful: așa cum fac alții cu câinii, servitorii și soțiile lor.

313

Nici un portret de martir. – Vreau să procedez ca Rafael și să nu mai zugrăvesc nici un portret de martir. Există suficiente lucruri sublime ca să nu fii nevoit să cauți sublimitatea acolo unde ea trăiește în frăție cu cruzimea; iar ambiția mea, pe lângă aceasta, n-ar găsi nici o satisfacție, dacă aș vrea să fac din mine un sublim ajutor de călău.

314

Noi animale domestice. – Vreau să am pe lângă mine leul și vulturul meu, ca să primesc tot timpul semne și prevestiri pentru a ști cât de mare sau cât de mică este puterea mea. Trebuie oare să-mi cobor astăzi privirea asupra-le și să mă tem de ei? Și oare va veni iar ceasul când ei vor ridica privirea la mine temându-se? –

315

Despre ceasul morții. – Furtunile sunt amenințarea mea: voi avea oare furtuna mea de care să pier, așa cum a pierit Oliver Cromwell de furtuna lui? Sau mă voi stinge ca o candelă în care nu vântul suflă mai întâi, ci ea a obosit și s-a săturat de sine însăși, – o candelă arsă până la capăt? Sau, în sfârșit: o să suflu eu în mine, ca să nu ard până la capăt? –

316

Oamenii profetici. – Voi nu simțiți că oamenii profetici sunt oameni foarte suferinzi: voi socotiți doar că li s-a dat un "dar" frumos și v-ar face multă plăcere să-l aveți voi înșivă, – dar vreau să mă exprim printr-o

analogie. Câtă suferință trebuie să-ndure animalele din pricina aerului și a norilor încărcăți cu electricitate! Observăm că unele specii dintre ele au în privința vremii o aptitudine profetică, de exemplu maimuțele (cum bine se poate băga de seamă până și în Europa, și nu numai în menajerii, ci chiar
 5 în Gibraltar). Dar noi nu ne gândim că durerile lor – sunt pentru ele profetii! Dacă, sub influența unui nor care se apropie, încă multă vreme invizibil, o intensă electricitate pozitivă se transformă brusc în electricitate negativă și se preconizează o schimbare de vreme, atunci animalele acestea se comportă ca și când s-ar ivi un dușman și se pregătesc de
 10 apărare sau de fugă; de cele mai multe ori se pitulesc pe undeva, – ële nu percep vremea rea ca vreme, ci ca dușman a cărui mână o simt deja!

317

Privire înapoi. – Rareori suntem conștienți de patosul ca atare, intrinsec, al fiecărei perioade a vieții, atunci când o traversăm, ci credem
 15 în permanentă că este unica stare rezonabilă și posibilă de acum înainte pentru noi și absolut e t o s , nu patos – spre a vorbi și a discerne cu cuvintele grecilor. Câteva note muzicale mi-au evocat astăzi o iarnă și o casă și o viață extrem de retrasă și, totodată, sentimentul pe care-l trăiam pe vremea aceea: – socoteam că puteam continua veșnic să trăiesc așa. Dar acum
 20 înțeleg că era cu totul patos și pasiune, un lucru comparabil cu muzica aceasta curajos de dureroasă și neîndoielnic consolatoare, – așa ceva nu poți avea pe ani de zile ori chiar pe veci: pentru această planetă ai deveni astfel prea "supraterestru".

318

25 Înțelepciune în durere. – În durere este tot atâta înțelepciune ca în plăcere: ca și aceasta, durerea ține de forțele primordiale care conservă specia. Dacă n-ar fi așa, durerea ar fi pierit de mult; faptul că pricinuieste suferință nu-i un argument împotriva ei, este esența sa. În durere, eu aud strigătul de comandă al căpitanului de vas: "Strângeți
 30 pânzele!" Temerarul corăbier "om" trebuie să se fi exersat în a mânui velele într-o mie de moduri, altfel s-ar fi sfârșit prea repede cu el și oceanul l-ar fi înghițit prea devreme. Trebuie să știm a trăi și cu energie redusă: de îndată ce durerea își dă semnalul de alarmă, a sosit momentul să reducem energia, – se apropie nu știu ce mare pericol, vreo furtună, iar noi facem bine să ne
 35 "umflăm în pânze" cât mai puțin posibil. – E adevărat că există oameni care, la apropierea mării dureri, aud exact strigătul de comandă contrar și care niciodată nu au un aer mai mândru, mai belicos și mai fericit ca atunci

când vine furtuna; da, durerea însăși le prilejuiește clipele lor cele mai mărețe! Aceștia sunt naturile eroice, marii aducători de durere ai omenirii: puținii sau rarii aceia care au nevoie de aceeași apologie întocmai ca durerea în general, – și-ntr-adevăr! să nu le-o refuzăm! Ei sunt niște
 5 forțe primordiale care conservă specia, care promovează specia: fie și măcar prin faptul că se opun comodității și nu-și ascund repulsia față de speța aceasta de fericire.

319

În chip de interpreți ai trăirilor noastre. – Un fel
 10 de probitate le-a fost străină tuturor fondatorilor de religii și celor de teapa lor: – ei nu și-au făcut niciodată din trăirile lor o chestiune de conștiință a cunoașterii. "Ce-am trăit eu de fapt? Ce s-a întâmplat atunci în mine și-n jurul meu? Mi-a fost mintea destul de limpede? Mi-a fost voința îndreptată împotriva tuturor trișărilor simțurilor și curajoasă apărându-se de
 15 fantasmagorii?" – nici unul dintre ei n-a întrebat așa, nici azi nu întreabă încă nimeni dintre scumpii de religioși: mai curând li-e sete de lucruri care sunt împotriva rațiunii și nu vor să-și creeze dificultăți în a și-o potoli, – așadar, trăiesc "minuni" și "renașteri" și aud glasurile îngerășilor! Dar noi, noi ceilalți, cei însetați de rațiune, vrem să ne ținem trăirile sub o
 20 strictă observație, ca un experiment științific, ceas de ceas, zi de zi! Vrem să fim noi înșine propriile experimente și cobai.

320

Cu ocazia unei revederi. – A: Te mai înțeleg pe deplin? Cauți? Unde-i colțișotul și steaua ta în sânul lumii reale de azi? Unde te
 25 poți tu tolăni la soare, încât să te-ajungă și pe tine un surplus de sănătate și să se justifice existența ta? Vadă-și fiecare de treaba lui – îmi pari a zice – și să-și scoată din cap vorbitul în colectivitate, grija pentru altul și pentru societate! – B: Eu vreau mai mult, nu sunt un căutător. Vreau să-mi creez un soare propriu.

30

321

Nouă perspectivă. – Să nu ne mai gândim atâta la pedepsire, la dojenire și la îndreptare! Rareori îl vom schimba pe un individ; și chiar dacă se zice că am reușit, poate că a reușit totodată, fără știința noastră, și altceva: noi am fost schimbați de el! Mai degrabă să luăm seama ca
 35 propria noastră influență asupra a tot ce va să vie să contrabalanseze influența lui și să precumpănească asupra ei! Să nu ne măsurăm

în luptă dreaptă! – și chiar asta este orice dojenire, pedepsire și intenție de îndreptare. Ci să ne înălțăm noi înșine cu atât mai mult! Să-i dăm modelului nostru culori din ce în ce mai vii! Să-l adumbrim pe celălalt prin lumina noastră! Nu! Nu vrem, de dragul lui, să ajungem noi înșine m a i s u m b r i ,
 5 asemeni tuturor pedepsitorilor și nemulțumiților! Mai bine să ne tragem deoparte! Să-nchidem ochii!

322

A n a l o g i e . – Cugetătorii aceia în care toți aștrii se mișcă pe traiectorii ciclice nu sunt cei mai profunzi; cine privește în sine ca într-un
 10 imens spațiu cosmic și poartă în el căi-lactee știe și cât de neregulate sunt toate căile-lactee; ele duc până în haosul și labirintul existenței.

323

Ș a n s a d e s t i n u l u i . – Cea mai înaltă distincție ne-o acordă destinul prin faptul că ne-a lăsat o bună bucată de vreme să luptăm de
 15 partea adversarilor noștri. Astfel, noi suntem p r e d e s t i n a ț i la o mare victorie.

324

I n m e d i a v i t a * . – Nu! Viața nu m-a dezamăgit! Mai bine zis, din an în an o găsesc mai adevărată, mai vrednică de dorit și mai misterioasă,
 20 – din ziua aceea în care a năvălit peste mine marele eliberator, gândul acela că viața ar putea fi un experiment al omului pasionat de cunoaștere – iar nu o obligație, o fatalitate, o înșelătorie! – Și cunoașterea însăși: pentru alții poate fi altceva, bunăoară o canapea sau drumul spre o canapea sau o distracție sau o huzureală, – pentru mine este o lume a pericolelor și
 25 a victoriilor în care și sentimentele eroice își au locul de dans și de zbenguială. "Viața, un mijloc de cunoaștere" – cu acest principiu în inimă poți tr ă i și r â d e nu numai curajos, ci chiar și v e s e l ! Și cine ar izbuti să trăiască și să râdă cu adevărat bine, dacă, mai întâi, nu s-ar pricepe la război și la victorie?

30)

325

C e ț i n e d e m ă r e ț i e . – Cine oare va realiza ceva măreț, dacă nu simte în sine forța și voința de a p r i c i n u i mari dureri? Puterea de-a suferi este cel mai puțin lucru: în această privință, femeile slabe și chiar

*În lat. în text: "La jumătatea vieții" (n.t.).

sclavii ating adeseori măiestria. Dar să nu pieri din cauza nenorocirii lăuntrice și a insecurității, când pricinuiеști mare suferință și auzi strigătul acestei suferințe – iată ce-i măreț, ce ține de măreție.

326

- 5 Psihiatrii și durerea. – Toți predicatorii moralei, ca și toți teologii, au o lipsă comună de tact: toți caută să-i convingă pe oameni că s-ar simți foarte rău și că ar avea nevoie de o cură severă, extremă și radicală. Și, întrucât oamenii în totalitate și-au plecat cu râvnă prea mare și veacuri de-a rândul urechea la acele avertismente, până la urmă li s-a transmis
- 10 ceva din acea superstiție că le-ar merge foarte rău: așa încât acum sunt mult prea dispuși să suspine și să nu mai găsească nici un rost în viață și să facă unii față de alții niște mutre posace, de parcă aceasta ar fi totuși prea greu de suportat. Adevărul e că ei sunt grozav de siguri de viața lor și îndrăgostiți de ea și plini de viclenii și rafinamente inefabile, pentru a
- 15 pune capăt aspectelor neplăcute și a-i extrage durerii și nefericirii ghimpele. Am impresia că despre durere și nefericire se vorbește întotdeauna exagerat, ca și când ar fi o chestiune de bune maniere să exagerezi în această privință: în schimb, se trece cu bună știință sub tăcere faptul că împotriva durerii există o mulțime de sedative, cum ar fi narcozele sau
- 20 precipitarea febrilă a gândurilor sau o stare de liniște sau amintiri, intenții, speranțe, bune și rele, și multe feluri de mândrie și compasiune, care au aproape efectul unor anestezice: în timp ce, în cazurile de maximă durere, leșinurile apar deja de la sine. Noi ne pricepem foarte bine să picurăm dulceți pe amărăciunile noastre, îndeosebi pe amărăciunile sufletului; avem
- 25 resurse în curajul și-n sublimitatea noastră, ca și în delirurile mai nobile ale supunerii și ale resemnării. O pierdere nu-i decât pentru o clipă o pierdere: în cine știe ce mod, o dată cu ea, ne-a căzut din cer și un dar – o nouă forță, de pildă: sau măcar o nouă ocazie de a ne arăta forța! Câte n-au fantazat predicatorii moralei pe tema "abjecției" lăuntrice a oamenilor
- 30 diabolici! Câte minciuni nu ne-au îndrăgătat chiar despre nefericirea oamenilor pasional! – da, minciună este cuvântul potrivit aici: ei au știut foarte bine de fericirea excesivă a acestui soi de oameni, dar au păstrat o tăcere de mormânt asupra ei, fiindcă ea era o dezmințire a teoriei lor, după care orice fericire ia naștere numai prin anihilarea pasiunii și reducerea la
- 35 tăcere a voinței! Și, în fine, în ceea ce privește rețeta tuturor acestor psihiatri și reclama lor pentru o cură severă și radicală: este îngăduit să întrebăm: această viață a noastră este realmente destul de dureroasă și de incomodă, pentru a o da cu câștig în schimbul unui mod de viață stoic și al unei

Încremeniri? Nu ne simțim destul de rău, pentru a fi nevoiți să ne simțim rău la modul stoic!

327

A lua în serios. – La cei mai mulți, intelectul este o mașină greoaie, tenebroasă și scârțâitoare, care anevoie poate fi pusă în funcțiune: când au de gând să lucreze și să cugete de-a binelea cu această mașină, ei vorbesc de "a lua în serios treaba" – o, cât de incomod trebuie să fie pentru ei gânditul de-a binelea! Fiara de om, drăgălașa de ea, își pierde buna dispoziție, după cum se pare, de fiecare dată când gândește de-a binelea; devine "serioasă"! Iar "unde-i râs și veselie, gândirea n-are ce căuta": – așa sună prejudecata acestei fiare serioase față de orice "știință veselă". – Hai! Să demonstrăm că este o prejudecată!

328

A aduce daune tâmpeniei. – Fără îndoială, credința predicată atât de stăruitor și de convins despre caracterul reprobabil al egoismului a adus daune acestuia în ansamblu (în favoarea, cum am s-o repet de sute de ori, a instinctelor gregare!), în special prin faptul că l-a privat de conștiința nevinovată și a cerut să se caute în el sursa propriu-zisă a oricărei nenorociri. "Egocentrismul tău este pacostea vieții tale" – așa suna predica milenii de-a rândul: acest lucru i-a adus, așa cum spuneam, daune egocentrismului și l-a privat de mult spirit, de multă seninătate, de multă ingeniozitate, de multă frumusețe, a tâmpit și a otrăvit egocentrismul! – Antichitatea filozofică indica, dimpotrivă, un alt izvor principal al necazului: începând cu Socrate, gânditorii n-au obosit să predice: "Nechibzuința și tâmpenia voastră, vegetarea voastră după regula canonică, subordonarea voastră față de opinia vecinului sunt cauza pentru care ajungeți atât de rar la fericire, – noi, gânditorii, în calitatea noastră de gânditori, suntem cei mai fericiți." Să nu tranșăm aici dacă această predică avea în sine argumente mai bune împotriva tâmpeniei decât acea predică împotriva egocentrismului; cert însă este faptul că a privat tâmpenia de conștiința nevinovată: – acești filozofi au adus daune tâmpeniei.

329

Zăbavă și huzur. – Există o sălbăticie amerindiană, caracteristică sângelui de piei-roșii, în modul în care americanii râvnesc la aur: iar zorul lor la lucru, cu răsuflarea tăiată, – viciul propriu-zis al Lumii

Noi – începe deja, prin contagiune, să sălbăticească bătrâna Europă și să aștearnă deasupra-i o sărăcie spirituală cu totul bizară. De pe-acum ne rușinăm de odihnă; reflecția îndelungată duce aproape la remușcări. Gândim cu ceasul în mână, după cum prânzim cu ochiul ațintit pe buletinul de bursă, – trăim ca unul care "ar putea să rateze" în permanență ceva.

"Mai bine să faci orice decât nimic" – chiar și acest principiu este un șnur bun să-i vină de hac oricărei culturi și oricărui gust superior. Și, așa după cum, în mod evident, toate formele pier din cauza acestui zor al muncitorilor: tot așa piere și simțul însuși al formei, urechea și ochiul pentru melodia mișcărilor. Dovada pentru aceasta se află în franchețea grosolană, peste tot reclamată azi, în toate situațiile în care omul vrea să fie de bunăcredință cu oamenii, în relațiile cu prietenii, femeile, rudele, copiii, dascălii, elevii, conducătorii și principii, – nu mai ai timp și energie pentru ceremonii, pentru amabilitatea indirectă, pentru întregul esprit* al conversației și, în general, pentru orice otium**. Căci viața în goană după câștig te constrânge fără încetare să-ți risipești spiritul până la epuizare, într-o continuă disimulare sau întrecere în viclenie sau prevenire: virtutea adevărată este acum să faci ceva într-un timp mai scurt decât altul. Și astfel, numai rareori există momente în care să-ți poți permite bunăcredință: în acestea însă ești obosit și ai dori nu numai să "tândălești", ci și să te tolănești cât ești de lung și de lat și de lălău. Potrivit acestei tendințe îți scrii azi scrisorile; al căror stil și spirit vor fi întotdeauna adevăratul "semn al timpului". Dacă mai există vreo plăcere socială și artistică, atunci ea este o plăcere de genul celei pe care și-o procură niște sclavi obosiți de muncă. Vai de această sobrietate a "bucuriei" la cultii și inculții noștri! Vai de această suspectare crescândă a oricărei bucurii! Munca dobândește încetul cu încetul de partea ei toată conștiința nevinovată: înclinația spre bucurie se numește deja "nevoie de recreere" și începe să se rușineze de sine însăși. "Ești obligat față de sănătatea ta" – așa te justifici când ești surprins într-o excursie la țară. Ba chiar s-ar putea ajunge în curând până într-acolo, încât să nu cedezi unei înclinații spre vita contemplativă* (adică spre plimbarea cu gândurile tale și cu prietenii tăi) fără dispreț de sine și conștiință vinovată. – Ei bine! Odinioară era invers: munca avea conștiința vinovată de partea sa. Un om de origine aleasă își așcundea munca, dacă nevoia îl silea să lucreze. Sclavul muncea sub povara sentimentului că face ceva reprobabil: – "făcutul" în

**Franțuzism în text, transcris Esprit (n.t.).*

***Latinism în text, transcris Otium (v. nota de la p. 21, vol. 3) (n.t.).*

sine era ceva reprobabil. "Noblețea și onoarea sunt numai în otium* și bellum**": așa suna glasul prejudecății antice!

330

Ovații. – Cugetătorul n-are nevoie de ovații și de aplauze, presupunând că este sigur de propriile sale aplauze: de acestea însă nu poate duce lipsă. Oare există oameni care s-ar putea lipsi și de ele și, în general, de orice fel de ovații? Mă îndoiesc: și chiar în privința celor mai înțelepți, Tacit, care nu era un calomniator al înțelepților, spune <: ** quando etiam sapientibus gloriae cupido novissima exuitur*** – ceea ce la el înseamnă: niciodată.

331

Mai bine surd decât asurzit. – Altădată voiai să-ți faci un nume****: astăzi nu mai este suficient atât, deoarece piața a devenit prea mare, – trebuie să fie un țipăt****. Consecința este că până și gâtlejurile zdravene răgușesc țipând în gura mare, iar cele mai bune mărfuri sunt oferite spre vânzare de glasuri hodorogite; fără zbieretele șarlatanilor din piață și fără de răgușeală, azi nu mai există geniu. – Așadar, pentru gânditor aceasta este, firește, o epocă rea: el trebuie să învețe să-și găsească încă liniștea între două tărăboiaie și să se prefacă surd, până ajunge cu adevărat așa. Câtă vreme încă n-a învățat acest lucru, el riscă, desigur, să piară de nerăbdare și dureri de cap.

332

Ceasul rău. – Pentru orice filozof a existat, probabil, un ceas rău în care a cugetat: ce contez eu, din moment ce argumentele mele false nu-mi sunt și ele crezute? – Și atunci a zburat pe lângă el nu știu ce păsăruică răutăcioasă și a ciripit: "Ce contezi tu? Ce contezi tu?"

333

Ce înseamnă a cunoaște. – Non ridere. non lugere, neque

*În lat. în text (n.t.).

**Întregirea noastră (n.t.).

***În lat. în text: "dorința de glorie este ultima patimă de care se dezbară chiar și filozofii" (cf. Publius Cornelius Tacitus, *Istoriei*, trad. de Gheorghe Ceaușescu, Ed. Enciclopedică, București, 1992, p. 272) (n.t.).

****Ruf "renume", dar și "strigăt". "chemare"; a-ți face un nume înseamnă a fi (re)cunoscut după nume, a fi strigat pe nume (n.t.).

*****Geschrei

detestari, sed intelligere!* spune Spinoza, așa de simplu și de elevat precum îi este stilul. Totuși: ce altceva este, în ultimă instanță, acest intelligere dacă nu forma în care tocmai acele trei lucruri ne devin dintr-o dată palpabile? Un rezultat al impulsurilor diferite și opozabile de a voi să ieși în răs, să
 5 deplângi, să blestemi? Înainte de a fi cu puțință o cunoaștere, trebuie ca fiecare dintre aceste impulsuri să-și fi expus mai întâi punctul de vedere subiectiv asupra lucrului sau a evenimentului; ulterior ia naștere lupta dintre aceste subiectivități, și din ea, câteodată, o stare intermediară, o potolire, o conciliere a celor trei părți, un fel de echitate și de învoială: căci, în virtutea
 10 echității și a învoielii, toate aceste impulsuri pot să se afirme în existență și să se confirme reciproc. Noi, care ne dăm seama numai de ultimele scene ale împăcării și de socotelile finale ale acestui lung proces, credem, așadar, că intelligere este ceva împăciuitoare, echitabil, bun, ceva diametral opus impulsurilor; în vreme ce nu-i decăto anumită conduită a impulsu-
 15 rilor unele față de altele. În decursul unor timpuri foarte îndelungate, gândirea conștientă a fost considerată drept gândirea în genere: abia azi licărește în noi adevărul că cea mai mare parte a activității noastre spirituale ne decurge inconștient, nesesizat; părerea mea este însă că aceste impulsuri care se războiesc aici unele cu altele vor izbuti foarte bine să se
 20 facă simțite și să-și pricinuiască durere în mod reciproc — epuizarea aceea teribilă și bruscă de care sunt încercați toți gânditorii își poate avea aici originea (este epuizarea de pe câmpul de luptă). Da, poate că în luptele noastre lăuntrice există nu puțin eroism ascuns, dar precis nimic divin, veșnic latent în sine, cum crede Spinoza. Gândirea conștientă, și în
 25 special cea a filozofului, este modul de gândire cel mai lipsit de vlagă și, de aceea, și relativ cel mai blând și mai liniștit: și astfel, tocmai filozoful poate fi cel mai ușor indus în eroare cu privire la natura cunoașterii.

334

Trebuie să-nvățăm a iubi. — Cu muzica ni se-ntâmplă în
 30 felul următor: întâi trebuie să învățăm a auzi cu adevărat o secvență și o melodie, a o sesiza cu urechea, a o deosebi, izolând-o și delimitând-o ca existență proprie; apoi este nevoie de efort și bunăvoință pentru a o susporta, în ciuda caracterului ei străin, pentru a ne deprinde să avem răbdare față de căutătura și expresia ei, să manifestăm indulgență față de
 35 ciudățenia din ea: — în sfârșit, sosește un moment în care ne-am obișnuit cu ea, în care o așteptăm, în care ne temem că i-am duce lipsa, dacă ar

*În lat. în text: "Să nu luați în răs, să nu deplângeți și să nu disprețuiți, ci să înțelegeți!" (n.t.)

lipsi; iar acum își exercită constrângerea și vraja fără întrerupere și nu încetează mai înainte ca noi să fi devenit adoratorii ei umili și extaziați, care nu mai vor, afară de ea și iarăși de ea, nici un alt lucru mai bun de la lume. – Așa ni se întâmplă însă nu numai cu muzica: exact așa am învățat iubirea tuturor lucrurilor pe care le iubim azi. În cele din urmă suntem întotdeauna răsplătiți pentru bunăvoința, răbdarea, nepărtinirea, blândețea noastră față de ceea ce este străin, în timp ce lucrul străin își leapădă încet vălul și se înfățișează ca nouă și inefabilă frumusețe: – este recunoștința lui pentru ospitalitatea noastră. Și cel ce se iubește pe sine însuși tot pe această cale va fi învățat-o: nu există altă cale. Și iubirea trebuie s-o învățăm.

335

Trăiască fizica! – Oare câți oameni sunt capabili să observe? Și printre cei puțini capabili, – câți se observă pe ei înșiși? "Fiecare în parte este cel mai îndepărtat de sine însuși" – asta o știu toți cercetătorii răunchilor*, spre neplăcerea lor; iar dictonul "Cunoaște-te pe tine însuți!" este, în gura unui dumnezeu și adresat oamenilor, aproape o răutate. Faptul că lucrurile stau atât de disperat în privința observării de sine nu demonstrează altceva decât felul în care s-a vorbit, aproape de oricine, despre esența unui act moral, felul acesta expeditiv, prompt, convins, guraliv, cu privirea sa, cu zâmbetul său, cu zelul său îndatoritor! Pare că vrea să-ți spună: "Dar, dragă, tocmai asta e treaba mea! Tu te adresezi cu întrebarea ta celui ce este îndreptățit să răspundă: întâmplător, eu nu sunt la nimic atât de priceput ca la acest lucru. Așadar: când omul judecă "așa-i drept", când, pornind de aici, trage concluzia "de aceea trebuie să se întâmple!" și face acum ceea ce astfel a recunoscut ca fiind drept și a identificat ca fiind necesar, – atunci esența actului său este morală!" Dar, prietene, tu-mi vorbești aici de trei acte în loc de unu: și judecata ta, bunăoară, "așa-i drept" este un act, – n-ar putea fi judecat și într-un fel moral, și într-un fel imoral? De ce consideri tu acest lucru și tocmai acest lucru ca fiind drept? – "Fiindcă mi-o spune conștiința mea; conștiința nu vorbește niciodată de pe poziții imorale, doar ea determină mai întâi ce trebuie să fie moral!" – Dar de ce ascuți de vorba conștiinței tale? Și în ce măsură ai dreptul să socotești adevărată și infailibilă o atare judecată? Pentru această convingere – nu mai există atunci o conștiință? Nu știi nimic de o conștiință intelectuală? De o conștiință aflată dincolo de "conștiința" ta? Judecata ta "așa-i drept" are o preistorie

*Cf. nota de subsol la FW 308 (n.t.).

în instinctele, simpatiile, antipatiile, experiențele și nonexperiențele tale;
 "atunci cum a luat naștere?" trebuie să întrebi, și ulterior iar: "ce-mi dă
 ghes, de fapt, să-i dau ascultare?" Poți da ascultare ordinului ei ca un bun
 soldat care ascultă de ordinul ofițerului său. Ori ca o femeie care-l iubește
 5 pe cel ce-i dă porunci. Ori ca un lingușitor și laș ce se teme de cel ce
 ordonă. Sau ca un dobitoc ce se supune fiindcă n-are nimic de obiectat.
 Pe scurt, poți într-o sută de moduri să dai ascultare conștiinței tale. Că
 auzi însă cutare și cutare judecată ca vorbă a conștiinței, deci că percepi
 ceva ca fiind drept, își poate avea cauza în faptul că tu n-ai reflectat niciodată
 10 asupra-ți și ai acceptat orbește ceea ce ți-a fost desemnat din copilărie ca
 fiind drept: sau în faptul că ai avut parte până acum de pâine și de
 onoruri prin ceea ce numești datoria ta, – acest lucru trece pentru tine ca
 ceva "drept", deoarece ți se pare "condiția existenței" tale (că ai însă un
 drept la existență e de necontestat pentru tine!). Fermitatea judecății
 15 tale morale ar putea fi și o dovadă chiar de nemernicie personală, de lipsă
 de personalitate, "forța morală" a ta și-ar putea avea izvorul în îndărătnicia
 ta – sau în incapacitatea ta de a vedea noi idealuri! Și, în câteva cuvinte:
 dacă ai fi gândit mai fin, dacă ai fi observat mai bine și dacă ai fi învățat
 mai mult, atunci în nici un caz n-ai mai numi datorie și conștiință această
 20 "datorie" și "conștiință" a ta: intuiția felului în care se vor fi născut
 odată judecățile morale în general ți-ar tăia cheful de aceste
 cuvinte patetice, – așa cum te dezgustă deja alte cuvinte patetice, cum ar
 fi "păcat", "izbăvirea sufletului", "mântuire". – Iar acum să nu-mi vorbești,
 prietene, despre imperativul categoric! – acest cuvânt îmi gâdilă urechea
 25 și trebuie să râd, cu toată prezența ta așa de serioasă: îmi amintesc de
 bătrânul Kant, care, drept pedeapsă pentru faptul că puse se mână
 prin tertipuri pe "lucrul în sine" – și el o chestie foarte caraghioasă! – a fost
 cuprins pe nesimțite de "imperativul categoric" și, cu el în inimă,
 pierzându-și drumul, a luat-o iar înapoi spre "Dumnezeu",
 30 "suflet", "libertate" și "nemurire", asemeni unei vulpi care, rătăcindu-se,
 ajunge înapoi în cușca ei: – iar ceea ce forța se această cușcă fusese
 puterea și iscusința ei! – Cum? Admiri imperativul categoric în tine?
 Această "fermitate" a așa-zisei tale judecăți morale? Acest "absolut" al
 sentimentului :)* "precum eu, așa trebuie să judece toți în această privință"?
 35 Mai degrabă admiră-ți în asta egoismul! Și orbirea, meschinăria și
 modestia egoismului tău! A-ți percepe propria judecată ca lege universală
 este mai ales egoism; și iarăși un egoism orb, meschin și modest, fiindcă
 trădează că încă nu te-ai descoperit pe tine însuți, că încă nu ți-ai creat ție
 însuți un ideal propriu, foarte personal: – în special acesta nu poate fi
 40 niciodată al altuia, cu atât mai puțin al tuturor, al tuturor! – Cel ce încă

judecă < > * "așa ar trebui să acționeze fiecare în acest caz" n-a progresat
 nici cu cinci pași în cunoașterea de sine: altminteri ar ști că nici nu există,
 nici nu pot exista încă acțiuni identice, – că fiecare acțiune întreprinsă a
 fost întreprinsă într-un mod cu totul singular și irevocabil și că la fel vor sta
 5 lucrurile și cu orice acțiune viitoare, – că toate prescripțiile pentru acționare
 se referă exclusiv la aspectul exterior grosolan (și chiar cele mai intime și
 rafinate prescripții pentru toate moralele de până acum), – că prin ele poate
 fi lesne atinsă o aparență de identitate, dar nu mai mult de o
 a p a r e n ță , – că f i e c a r e acțiune, evaluată simultan sau retrospectiv,
 10 este și rămâne un lucru impenetrabil, – că opiniile noastre despre "bine",
 "nobil", "mare" nu pot fi d e m o n s t r a t e niciodată prin acțiunile noastre,
 întrucât fiecare acțiune este lipsită de transparentă, – că, în mod sigur,
 opiniile, evaluările, tablele noastre de valori țin de pârgھیile cele mai
 puternice din mașinăria acțiunilor noastre, că însă, pentru fiecare caz în
 15 parte, legea mecanicii lor este indemonstrabilă. Să ne l i m i t ă m , așadar,
 la purificarea opiniilor și a evaluărilor noastre și la c r e a r e a u n o r t a b l e
 noi, proprii d e v a l o r i : – cu "valoarea morală a acțiunilor noastre"
 să nu ne mai batem însă capul! Da, prieteni! În privința întregii trăncăneli
 morale a unora despre ceilalți, te apucă lehamitea! Să pronunțăm sentințe
 20 morale înseamnă a contraveni gustului nostru! Să lăsăm această
 trăncăneală și acest prost gust în grija celor care nu mai au de făcut decât
 să tragă după ei trecutul cu o infimă bucată mai departe prin timp și care
 niciodată nu sunt ei înșiși prezent, – în grija celor mulți, așadar, a celor mai
 mulți! Dar n o i v r e m s ă d e v e n i m c e i c e s u n t e m , – cei noi, cei
 25 irepetabili, cei incomparabili, cei ce-și impun lor înșiși legi, cei ce se creează
 pe ei înșiși! Și în acest scop trebuie să devenim cei mai buni studenți și
 descoperitori a tot ce este legic și necesar în lume: trebuie să fim f i z i c i e n i
 pentru a putea fi, în acel sens, c r e a t o r i , – pe când, până în prezent,
 toate evaluările și idealurile erau durate p e n e c u n o a ș t e r e a fizicii sau
 30 în r ă s p ă r c u e a . Și de aceea: Trăiască fizica! Și și mai mult ceea ce ne
 o b l i g ă să ne orientăm spre ea, – probitatea noastră!

336

A v a r i ț i a n a t u r i i . – De ce a fost natura atât de zgârcită cu omul,
 încât nu l-a lăsat să strălucească, pe cutare mai mult, pe cutare mai puțin,
 35 după luminozitatea lui lăuntrică? De ce oamenii mari n-au, la răsăritul și la
 asfințitul lor, aceeași vădită splendoare ca soarele? Cu cât mai limpezită
 ar fi atunci orice viață printre oameni!

*Întregirea noastră (n.t.).

337

"O menia" viitoare. – Privind cu ochii unei epoci îndepărtate la cea prezentă, nu găsesc la omul actual nimic mai remarcabil decât virtutea și boala sa caracteristică, pe nume "simțul istoric". Este o înclinație spre
 5 ceva absolut nou și stăin în istorie: dacă i-am da acestui germen câteva secole și mai bine, ar putea ieși în final din el o plantă admirabilă, cu un miros la fel de minunat, ce ar face ca bătrânul nostru pământ să fie mai plăcut de locuit decât până acum. Noi, oamenii de azi, tocmai începem să făurim, verigă cu verigă, lanțul unei simțiri viitoare foarte puternice, – abia dacă ne
 10 dăm seama de ceea ce facem. Aproape că avem impresia că n-ar fi vorba de o nouă simțire, ci de diminuarea tuturor vechilor simțiri: – simțul istoric este încă ceva atât de sărac și de rece, și mulți sunt cuprinși de el ca de un ger, ajungând să fie, datorită lui, și mai săraci și mai reci. Altor le apare ca simptom al bătrâneții care se apropie pe furiș, iar planeta noastră este
 15 pentru ei un bolnav trist care, pentru a-și uita de starea prezentă, își scrie povestea tinereții. De fapt: aceasta este numai o culoare a acestei noi simțiri: cel ce știe să simtă istoria oamenilor în totalitatea ei ca i s t o r i e p r o p r i e , acela percepe, într-o generalizare de proporții, toată mâhnirea aceea a bolnavului care se gândește la sănătate, a moșneagului care se
 20 gândește la visul tinereții, a îndrăgostitului care este lipsit de iubită, a martirului căruia i se risipește idealul, a eroului în seara bătăliei ce n-a decis nimic și totuși i-a pricinuit răni și pierderea prietenului –; dar să suporti, să poți suporta această acumulare imensă de mâhnire de tot soiul și totuși să fii acum și eroul care, în zorii celei de-a doua zile a bătăliei, salută aurora și
 25 șansa lui, în calitate de om al unui orizont de mii de ani înainte și după el, de moștenitor al oricărei noblețe a întregului spirit revolut, și de moștenitor plin de obligații, în calitate, apoi, de cel mai nobil dintre toți nobilii de demult și, totodată, ca primul născut al unei noi nobilimi, al cărei egal încă nu l-a văzut și visat nici o epocă: să-ți asumi toată această povară, cea mai veche,
 30 cea mai modernă, pierderile, speranțele, cuceririle, victoriile omenirii: în fine, să porți toate acestea într-un singur suflet și să le comprimi într-o singură simțire: – acest lucru ar trebui să producă totuși o fericire pe care omul n-a cunoscut-o încă până acum, – fericirea unui zeu plin de putere și iubire, plin de lacrimi și râs, o fericire care, asemeni soarelui în amurg,
 35 dăruiește continuu din iepuizabila-i bogăție și o varsă în mare și, aidoma lui, se simte cea mai bogată abia atunci când până și cel mai sărac pescar vâslește cu o vâslă de aur! Această simțire divină s-ar numi atunci – omenie!

338

Voința de pătimire și compătimitorii. – E convenabil

pentru voi înșivă să fiți, înainte de orice, niște oameni compătitori? Și e convenabil pentru cei ce pătimesc să fiți așa? Să lăsăm însă pentru moment prima întrebare fără răspuns. – Lucrul de care suferim cel mai profund și mai personal este, pentru aproape toți ceilalți, de neînțeles și inaccesibil:

5 în această privință suntem ermetici față de aproapele nostru, chiar dacă acesta mănâncă din același blid cu noi. Peste tot însă unde suntem percepuți ca suferinzi, suferința noastră este interpretată superficial; ține de esența afecțiunii compătitoare să de spu a ie suferința străină de elementul personal propriu-zis: – "binefăcătorii" noștri sunt, mai mult

10 decât dușmanii noștri, minimalizatorii valorii și ai voinței noastre. În cazul celor mai multe binefaceri săvârșite în favoarea celor năpăstuiți, e ceva revoltător în frivolitatea intelectuală cu care cel ce compătimizește joacă rolul destinului: el habar n-are de întreaga urmare și urzeală interioară care se numește nefericire pentru mine sau pentru tine! Toată

15 economia sufletului meu și compensarea ei prin "nefericire", țâșnirea unor noi izvoare și nevoi, vindecarea vechilor răni, respingerea unor întregi perioade ale trecutului – tot ce poate fi legat de nefericire nu-l privește pe dragul de compătitor: el vrea să ajute și nu se gândește că există o necesitate personală a nefericirii, că niște spaime, privațiuni, scăpături,

20 miezuri de noapte, aventuri, hazardări, erori ne sunt mie și ție la fel de necesare ca și contrariul lor, ba chiar că, pentru a mă exprima mistic, cărarea spre propriul paradis trece prin voluptatea propriului infern. Nu, habar n-are de asta: "religia compătimirii" (sau "inima") cere imperios să ajute, iar noi credem că am fost cel mai bine ajutați dacă am fost cel mai

25 prompt ajutați! Dacă voi, adepții acestei religii, aveți cu adevărat și față de voi înșivă aceeași mentalitate pe care o aveți față de semenii voștri, dacă n-aveți de gând să vă-mpovărați măcar un singur ceas cu propria voastră pătimire și mereu preîntâmpinați, de la distanță deja, orice pacoste posibilă, dacă percepeți suferința și neplăcerea în general ca rele, odioase, demne

30 de a fi spulberate, ca niște pete pe existență: ei bine, atunci mai aveți în inimă, pe lângă religia compătimirii, și o altă religie, iar aceasta este, poate, mama celeilalte: – r e l i g i a c o m o d i t ă ț i i . Ah, cât de puțin știți despre f e r i c i r e a omului, voi, comozilor și blajinilor! – căci fericirea și nefericirea sunt două surori gemene care cresc mari împreună sau, ca în cazul vostru,

35 – r ă m ă n m i c i – împreună! Iar acum, înapoi la prima întrebare. Cum ar fi posibil să rămânem pe calea n o a s t r ă ? Întruna se ivește câte un strigăt să ne-abată de la ea; rareori vede ochiul nostru ceva pentru care să nu fie nevoie să ne lăsăm numaidecât propria treabă și să sărim în ajutor. Știu: există o sută de moduri onorabile și lăudabile să deviez de

40 la calea mea, și niște moduri realmente extrem de "morale"! Da,

părerea moraliștilor de astăzi ai compătimirii merge chiar până într-acolo, încât tocmai acest lucru și numai acesta ar fi moral: – să te abați cum știi de la calea ta și să vii în ajutorul aproapelui. O știi la fel de bine: nu-i nevoie decât să mă abandonez spectacolului unei adevărate ananghii, pentru a fi și eu pierdut! Iar dacă un prieten în suferință mi-ar zice: "Uite, am să mor în curând; promite-mi să mori o dată cu mine" – eu i-aș promite-o, întocmai precum vederea aceluia mic popor din munți care luptă pentru libertatea lui m-ar determina să-i ofer brațul și viața mea: – spre a alege exemple proaste din rațiuni bune. Da, există o tainică seducție chiar în toată această stârnire a compătimirii și chemare în ajutor: tocmai "propria cale" ne este o treabă prea dură și exigentă și prea departe de iubirea și recunoștința celorlalți, – nu ne desprindem de ea nicidecum cu neplăcere, de ea și de conștiința noastră cea mai proprie, și ne refugiem în adăpostul conștiinței celorlalți și înăuntrul templului încântător al "religiei compătimirii". De îndată ce izbucnește acum un război oarecare, izbucnește întotdeauna o dată cu el, exact printre oamenii cei mai nobili ai unui popor, și o plăcere, ținută, firește, în secret: ei se aruncă plini de entuziasm înaintea noului pericol de moarte, întrucât cred că în sacrificiul pentru patrie au găsit, în sfârșit, permisiunea aceea căutată multă vreme – permisiunea de a-și evita țe l u l : – războiul este pentru ei un ocolș în drumul spre sinucidere, dar un ocolș cu cugetul împăcat. Și, ca să trec aici sub tăcere unele lucruri: nu vreau totuși să-mi trec sub tăcere morala, care-mi spune: Trăiește pe ascuns, ca să poți trăi pentru tine! Trăiește neinformați despre ceea ce epocii tale i se pare lucrul cel mai important! Pune între tine și azi cel puțin pielea a trei secole! Iar hărmălaia de azi, larma războaielor și a revoluțiilor să fie pentru tine niște șoapte! Vei vrea să și ajuți: dar numai pe cei al căror păs îl înțelegi pe deplin, fiindcă ei împărtășesc aceeași suferință și aceeași speranță cu tine – pe prietenii tăi: și numai în felul în care te ajuți pe tine însuți: – am să-i fac mai curajoși, mai răbdurii, mai simpli, mai veseli! Am să-i învăț ceea ce azi înțeleg așa de puțini, iar acei predicatori ai compătimirii cel mai puțin: – combucuria*!

339

Vita femina**. – Să vezi ultimele frumuseți ale unei opere – pentru aceasta nu ajunge toată știința și toată bunăvoința; este nevoie de cele mai deosebite întâmplări fericite, ca vâlul norilor de pe aceste culmi să se dea la o parte pentru noi și soarele să ardă pe ele. Nu numai că

*Mitleiden, cuvânt creat de Nietzsche după Mitleiden "compătimire" (n.t.).

**În lat. în text: "Viața (este) o femeie" (n.t.).

trebuie să stăm exact în locul potrivit spre a vedea acest lucru: ci chiar sufletul nostru trebuie să-și fi dat jos vâlul de pe înălțimile sale și să ducă lipsa unei expresii și analogii exterioare, ca pentru a avea un reazem și a rămâne stăpân pe sine însuși. Toate acestea se întrunesc însă atât de rar

5 în același timp, încât aş putea crede că cele mai înalte piscuri a tot ce este bun, fie operă sau faptă, fie om sau natură, au fost până acum ceva ascuns și voalat pentru cei mai mulți și chiar pentru cei mai buni: – ceea ce ni se dezvăluie însă ni se dezvăluie o singură dată! – Bine se rugau grecii: "De două și de trei ori tot ce este frumos!" Vai, aveau un motiv

10 întemeiat să-i implore pe zei, căci realitatea nedivină nu ne dă deloc frumosul sau ni-l dă o singură dată! Vreau să spun că lumea este plină ochi de lucruri frumoase, dar, cu toate acestea, săracă, foarte săracă în momente frumoase și în dezvăluiri ale acestor lucruri. Însă poate că acesta este farmecul cel mai puternic al vieții: se așterne asupra-i un văl întrețesut

15 cu aur, lăsând să transpară frumoase posibilități, promițând, opunându-se, pudic, sarcastic, compătitor, seducător. Da, viața este o femeie!

340

Socrate pe patul morții. – Admir curajul și înțelepciunea lui Socrate în tot ce a făcut, a spus – și n-a spus. Zeflemitorul și îndrăgostitul

20 acesta de monstru și seducător al Atenei, care-i făcea să tremure și să ofteze pe cei mai aroganți tineri, era nu numai cel mai înțelept palavragiu care a existat: era, în egală măsură, mare în tăcerea lui. Voiam să fi fost scump la vorbă și în ultima clipă a vieții, – poate că atunci își avea locul într-o ordine și mai înaltă a spiritelor. Că a fost moartea sau otrava, că a

25 fost religiozitatea sau diabolismul – ceva i-a dezlegat limba în acel moment și a zis: "O Criton, îi sunt dator lui Asclepios un cocoș." Aceste "ultime cuvinte" ridicele și grave înseamnă pentru cel ce are urechi: "O Criton, viața este o boală!" E cu putință? Un bărbat ca el, care a trăit senin și sub ochii tuturor, ca un soldat, – era pesimist! Nu făcuse decât

30 să-i zâmbească vieții și să-și ascundă toată viața ultima judecată, cel mai intim sentiment! Socrate, Socrate a fost bolnav de viață! Și încă s-a răzbunat pentru asta – cu acele cuvinte voalate, tulburătoare, smerite și hulitoare! Mai era cazul să se și răzbune un Socrate? Lipsea cumva din virtutea lui excesivă un dram de generozitate? – Vai, prieteni! Trebuie să-i

35 întrecem și pe greci!

341

Maxima povară. – Ce-ar fi dacă, într-o zi sau într-o noapte, un demon s-ar strecura după tine în cea mai solitară sihăstrie a ta și ți-ar spune: "Această viață, așa cum o trăiești astăzi și cum ai trăit-o până acum,

va trebui s-o trăiești încă o dată și încă de nenumărate ori; și nimic nou nu va fi în ea, ci fiecă durere și fiecă bucurie și fiecă gând și suspin și orice lucru cât de mic și de mare al vieții tale trebuie să ți se reîntoarcă, și totul în aceeași ordine și succesiune – și tot așa acest păianjen și această lumină
 5 a lunii printre arbori, și tot așa această clipă și eu însumi. Veșnicul ceasornic de nisip al existenței este mereu și mereu întors – și tu, firioșor de praf, o dată cu el!" – Nu te-ai arunca la pământ și n-ai scrâșni din dinți și nu l-ai blestema pe demonul ce ar vorbi astfel? Sau poate ai trăit odată o clipă extraordinară, în care i-ai răspuns: "Ești un dumnezeu și niciodată n-am auzit ceva mai
 10 dumenzeiesc!"? Dacă acel gând ar pune stăpânire pe tine, el te-ar schimba din starea în care ești și, eventual, te-ar zdrobi; întrebarea adresată tuturor, fără excepție, "vrei acest lucru încă o dată și încă de nenumărate ori?" ar greva asupra acțiunii tale ca maximă povară! Sau cât ar trebui să te corectezi pe tine însuși și viața, ca să nu mai răvnești altceva decât această
 15 confirmare și pecetluire ultimă și veșnică? –

342

Incipit tragoedia*. – Când Zarathustra ajunsese la vârsta de treizeci de ani, și-a părăsit locul de baștină și lacul Urmi și a urcat în munți. Aici s-a bucurat de spiritul și de pustnicia lui și zece ani n-a obosit de ele.
 20 În cele din urmă însă, inima lui s-a schimbat, – și-ntr-o dimineață s-a sculat o dată cu zorii, a pășit înaintea soarelui și l-a agrăit așa: "O astrule mare! Ce-ar însemna fericirea ta, de nu i-ai avea pe cei cărora le dăruiești lumină? Zece ani ai tot urcat la vâgăuna mea: fără mine, fără vulturul și șarpele meu, te-ai fi săturat de lumina și de drumu-ți; dar noi te-am așteptat în
 25 fiecare dimineață, ne-am înfruptat din belșugul tău, și pentru asta te-am binecuvântat. Uite! Mi-e lehamite de înțelepciunea mea, precum albinda care a strâns prea multă miere, am nevoie de mâini întinse către mine, aş dori să dăruiesc și să împărtășesc, până când cei înțelepți dintre oameni s-or bucura iarăși odată de prostia lor, și săracii de bogăția lor. Pentru aceea
 30 trebuie să cobor în hău: cum faci tu seara, când asfințești dincolo de mare și-i duci și celuilalt tărâm lumină, o astrule nespuse de bogat! – trebuie, asemeni ție, să scapăt, după cum spun oamenii la care am de gând să mă scobor. Așa că binecuvântează-mă, ochiule pașnic, ce poți vedea fără pizmă chiar și o fericire mult prea mare! Binecuvântează pocălul gata să se verse, ca
 35 apa să-i curgă aurie și să ducă pretutindenea răsfrângerea desfătărilor tale! Uite! Pocălul acesta vrea iar să se golească, și Zarathustra vrea iar să fie om." – Așa început-a scăpătatul lui Zarathustra.

*În lat. în text: "Începe tragedia" (n.t.).

Cartea a cincea Noi, neînfricații

Carcasse, tu trembles? Tu
tremblerais bien davantage, si tu
savais, où je te mène.*

Turenne

343

Ce importanță are seninătatea noastră. – Cel mai mare eveniment modern – acela că "a murit Dumnezeu", că azi credința în
10 dumnezeul creștin a devenit nedemnă de încredere – începe deja să-și arunce primele umbre peste Europa. Pentru cei puțini, măcar, al căror ochi, a căror suspiciune din ochi este destul de puternică și de subtilă pentru acest spectacol, pare chiar că un nu știu ce soare a scăpătat, că o
nu știu ce veche și profundă încredere s-a convertit în îndoială: lor, vechea
15 noastră lume trebuie să li se pară zilnic mai crepusculară, mai neîncrezătoare, mai străină, mai "veche". În fond însă, putem spune: evenimentul însuși este mult prea mare, prea departe, prea pe de lături de capacitatea de înțelegere a multora, încât să avem dreptul să spunem cel puțin că vestea lui le-a a j u n s la ureche; cu atât mai puțin că mulți ar ști
20 deja c e s-a întâmplat cu adevărat prin aceasta – și, o dată distrusă această credință, toate câte trebuie să se prăbușească, fiindcă erau clădite pe ea, sprijinite de ea, integrate în ea: de pildă, întreaga noastră morală europeană. Această lungă și bogată serie de surpări, de distrugerii, de scăpătări, de năruiri acum iminente: cine-ar intui astăzi destul din acestea, pentru a face
25 pe propovăduitorul și prevestitorul acestei neobișnuite logici a spaimei, pe profetul unei întunecări și al unei eclipse de soare cum, probabil, încă n-a existat pereche pe pământ?... Chiar noi, dezlegători de enigme din naștere, care așteptăm oarecum pe munți, plasați între azi și mâine și înhămați la conflictul dintre azi și mâine, noi, primii născuți și copiii prematuri ai veacului
30 viitor, care, de fapt, a r t r e b u i să zărim de pe-acuma umbrele ce vor în-fășura necondiționat și cât de curând Europa: de ce chiar noi privim creșterea lor fără o adevărată simpatie pentru această întunecare și, înainte

*În fr. în text: "Tremuri, trupule? Ai tremura și mai tare, dacă ai ști încotro te mân." (n.t.)

de toate, fără grijă și teamă pentru noi? Ne aflăm cumva încă prea mult sub efectele imediate ale acestui eveniment – iar aceste efecte imediate, efectele sale pentru noi, contrar poate așteptărilor, nu sunt deloc triste și adumbritoare, mai degrabă sunt un tip nou, greu de descris, de
 5 lumină, fericire, ușurare, înseninare, încurajare, auroră?... De fapt, noi, filozofii și "spiritele libere", ne simțim, la știrea că "vechiul Dumnezeu a murit", ca iluminați de o nouă auroră; inima nu ne încapă în piept de recunoștință, uimire, presimțire, așteptare, – în sfârșit, orizontul ne apare iar liber, admitând chiar că nu este luminos, în sfârșit, navele noastre pot
 10 pleca din nou în largul mării, cu orice risc pot pleca, orice cutezanță a omului pasionat de cunoaștere este iarăși îngăduită, marea, marea noastră, ni se deschide iar, poate că niciodată n-a existat încă o "mare deschisă" atât de larg. –

344

15 În ce sens mai suntem și noi pioși. – În știință, convingerile n-au drept de cetățenie, așa se spune, pe bună dreptate: abia când se decid să coboare la modestia unei ipoteze, a unui provizoriu punct de vedere experimental, a unei ficțiuni regulative, le poate fi acordat accesul și chiar o anumită valoare în domeniul cunoașterii, – cu restricția de a
 20 rămâne sub supraveghere polițienească, supuse poliției neîncrederii. – Dar, privind lucrurile mai atent, nu înseamnă oare aceasta: abia când convingerea încetează de a fi convingere, ea poate primi intrarea în știință? Oare disciplina spiritului științific nu începe prin a nu-și mai permite convingeri?... Probabil că lucrurile așa stau: rămâne doar de întrebare dacă,
 25 spre a putea începe această disciplină, n-artrebui să existe deja o convingere, și anume una atât de categorică și de necondiționată, încât pe toate celelalte convingeri să și le sacrifice sieși. Se vede că și știința se bazează pe o credință, nu există știință "lipsită de prezumții". La întrebarea dacă este nevoie de adevăr trebuie nu numai să se răspundă
 30 dinainte afirmativ, ci să se răspundă afirmativ în așa măsură, încât în acest răspuns să-și găsească expresie principiul, credința, convingerea: "De nimic mai mult nu-i nevoie ca de adevăr, iar în raport cu el tot restul n-are decât o valoare de rangul al doilea." – Această necondiționată voință de adevăr: ce este ea? E oare voința de a nu te lăsa amăgit? E
 35 oare voința de a nu a măgi? Căci și în acest ultim fel ar putea fi interpretată voința de adevăr: presupunând că în generalizarea "nu vreau să

*Întregirea noastră (n.t.).

amăgesc" se include și cazul particular "nu vreau să mă amăgesc". Dar de ce să nu amăgești? Dar de ce să nu te lași amăgit? – Să remarcăm că rațiunile pentru primul caz rezidă într-un cu totul alt domeniu decât cele pentru al doilea: nu vrem să ne lăsăm amăgiți, în ipoteza că este nociv, riscant, funest să fii amăgit, – în acest sens, știința ar fi o îndelungată abilitate, o precauție, o utilitate, față de care poți obiecta pe bună dreptate: cum? vrerea de a nu te lăsa amăgit este cu adevărat mai puțin nocivă, mai puțin riscantă, mai puțin funestă? Ce știți voi de la bun început despre caracterul existenței, pentru a putea hotărî dacă avantajul mai mare este de partea neîncrederii absolute sau a încrederii absolute? Dar dacă ambele situații, multă încredere și multă neîncredere, ar fi necesare: de unde și-ar putea lua atunci știința credința absolută, convingerea pe care se sprijină, că adevărul este mai important decât oricare alt lucru, chiar și decât orice altă convingere? Tocmai această convingere n-ar putea să se nască dacă adevărul și neadevrul nu s-ar manifesta amândouă în mod continuu ca folosite: așa după cum este cazul. Prin urmare, – credința în știință, care există incontestabil acum, nu poate să-și fi avut originea într-un asemenea calcul utilitar, ci, mai degrabă, în ciuda faptului că mereu i se probează inutilitatea și pericolozitatea "voinței de adevăr", a "adevărului cu orice preț". "Cu orice preț": o, înțelegem destul de bine acest lucru, din moment ce mai întâi am adus și am căsăpit pe acest altar o credință după alta! – În consecință, "voință de adevăr" nu înseamnă "nu vreau să mă las amăgit", ci – n-avem de ales – "nu vreau să amăgesc, nici chiar pe mine însumi": – și cu aceasta suntem pe terenul moralei.

Căci să ne întrebăm categoric: "De ce nu vrei să amăgești?" mai cu seamă când ar exista impresia – și există impresia! – că viața este clădită pe aparență, vreau să spun pe eroare, înșelăciune, disimulare, orbire, subiectivitate, și când, pe de altă parte, marea formă a vieții s-a manifestat, de fapt, întotdeauna de partea celor mai indiscutabili πολύτροποι*. O asemenea intenție ar putea fi, eventual, interpretând lucrurile cu indulgență, un donchișotism, o mică absurditate exaltată; ar putea fi însă și ceva mai rău, anume un principiu ostil vieții, distrugător... "Voință de adevăr" – aceasta ar putea fi o secretă voință de moarte. – Astfel, întrebarea: de ce știință? conduce înapoi la problema morală: la ce bun, într-adevăr, morala, dacă viața, natura, istoria sunt "imorale"? Nu-i nici o îndoială că omul veridic, în sensul acela cutezător și ultim, așa cum îl presupune credința în știință, afirmă prin aceasta o altă lume decât aceea

*În gr. în text: "abili (vicleni, inteligenți)" (n.t.).

a vieții, a naturii și a istoriei; dar, în măsura în care afirmă această "altă lume", cum? nu trebuie – să nege, tocmai prin aceasta, contrariul ei, această lume, lumea noastră?... S-a înțeles totuși ce urmăresc eu, adică să arăt că tot o credință metafizică este aceea pe care se bazează

5 credința noastră în știință, – că și noi, cei pasionați azi de cunoaștere, noi, cei fără de Dumnezeu și antimetafizicienii, continuăm a lua și focul n o s t r u din pârjolul pe care l-a aprins un mileniu de credință veche, acea credință creștină care era și credința lui Platon, că Dumnezeu este adevărul, că adevărul este divin... Dar dacă tocmai acest lucru devine tot mai mult nedemn

10 de crezut, dacă nimic nu se mai dovedește divin, exceptând eroarea, cecitatea, minciuna, – dacă Dumnezeu însuși se revelează ca minciuna noastră cea mai lungă? –

345

Morala ca problemă. – Lipsa de personalitate se răzbună

15 peste tot; o individualitate slăbită, subțire, ștearsă, negându-se și renegându-se pe sine însăși nu-i mai bună la nimic – cel mai puțin e bună pentru filozofie. "Abnegația" n-are nici o valoare în cer și pe pământ; marile probleme reclamă toate m a r e a i u b i r e, iar de așa ceva sunt capabile doar spiritele puternice, perfecte, sigure, care stau ferm pe picioarele lor.

20 E o deosebire considerabilă dacă un gânditor se implică personal în problemele sale, așa încât să-și găsească în ele destinul, pacostea și chiar cea mai mare fericire, sau dacă le abordează "impersonal": adică înțelege să le atingă și să le apuce doar cu tentaculele gândirii curioase și reci. În cel din urmă caz nu rezultă nimic, după cât se pot da asigurări: căci marile

25 probleme, presupunând chiar că pot fi apucate, nu pot fi r e ț i n u t e de broaște și slăbănogi, asta-i plăcerea lor de-o veșnicie, – o plăcere, de altfel, pe care o îmaprt cu toate femeiuștile cumsecade. – Cum se face acum că eu n-am întâlnit încă, nici în cărți, pe nimeni care să ia poziție ca persoană față de morală, care să cunoască morala ca problemă și această

30 problemă ca năpasta, chinul, voluptatea, pasiunea s a p e r s o n a l ă? Evident, până acuma morala n-a fost o problemă; mai curând, exact punctul acela în care, după toată neîncrederea, dezbinarea, contradicția, gânditorii cădeau de acord unii cu alții, locul sfințit al păcii în care aceștia se odihneau și de ei înșiși, răsuflau ușurat, își veneau în fire. Nu văd pe nimeni care să

35 fi îndrăznit o c r i t i c ă a judecăților morale de valoare; simt lipsa, întru aceasta, chiar a experimentelor curiozității științifice, a năzuroasei și ispititoare fantezii creative a psihologilor și a istoricilor, fantezie care anticipează ușor o problemă și-o înhață din zbor fără a ști bine ce a înhățat.

De-abia am dat peste câteva tentative sărăcăcioase de a ajunge la o istorie a genezei acestor sentimente și evaluări (ceea ce este altceva decât o critică a lor și, încă o dată, altceva decât istoria sistemelor etice): într-un caz izolat, am făcut totul pentru a stimula o atracție și o aptitudine pentru acest soi de istorie – zadarnic, după cum mi se pare azi. Acești istorici ai moralei (îndeosebi englezi) au o mică importanță: de obicei, ei înșiși stau încă, în naivitatea lor, sub comanda unei anumite morale și fac, fără s-o știe, pe scutierii și însoțitorii ei; cumva cu acea superstiție populară a Europei creștine, mereu repetată atât de ingenuu, că particularitatea actului moral ar sta în dezinteresare, abnegație, sacrificiu de sine sau în simpatie, în compătimire. Eroarea obișnuită a ipotezei lor este că afirmă un consensus* oarecare al popoarelor, cel puțin al popoarelor civilizate, în privința anumitor principii ale moralei și deduc de aici obligativitatea lor necondiționată și pentru tine și pentru mine; sau că, invers, după ce li s-a relevat adevărul că, în cazul unor popoare diferite, taxările morale sunt în chip necesar diferite, trag o concluzie cu privire la neobligativitatea nici unei morale: ambele fiind deopotrivă niște mari copilării. Eroarea celor mai subtili dintre ei este că dezvăluie și critică părerile, poate nebunești, ale unui popor despre morala lui sau ale oamenilor despre orice morală omenească, deci despre originea, sancțiunea ei religioasă, superstiția voinței libere și altele asemănătoare, și tocmai prin asta pretind că au criticat însăși această morală. Dar valoarea unei prescripții "tu trebuie" continuă a fi radical diferită și independentă față de asemenea opinii relativ la prescripția respectivă și față de buruiana greșelii de care este, poate, sufocată: precum, fără îndoială, valoarea unui medicament pentru cel bolnav continuă a fi total independentă de faptul că bolnavul gândește științific sau ca o babă despre leac. O morală ar putea fi crescută chiar dintr-o greșeală: nici prin această recunoaștere, încă n-ar fi măcar atinsă problema valorii ei. – Așadar, nimeni n-a examinat până acum valoarea celui mai renumit dintre toate leacurile, pe nume morala: pentru care e nevoie mai întâi și-ntâi s-o punem odată – în discuție. Ei bine! Tocmai aceasta este treaba noastră. –

346

Semnul nostru de întrebare. – Dar nu înțelegeți? De fapt, va fi nevoie de osteneală să ne înțelegeți. Noi căutăm cuvinte, căutăm poate și urechi. Dar cine suntem noi? Dacă am vrea să ne numim pur și

*În lat. în text (n.t.).

- simplicu, cu o expresie mai veche, oameni fără Dumnezeu ori necredincioși ori și imoraliști, ne-am socotit prin aceasta încă multă vreme nedefiniți: suntem toate trei într-un stadiu prea avansat ca să înțelegem lumea, ca să puteți înțelege voi, domnilor curioși, cum se simte cineva în acest caz.
- 5 Nu! s-a terminat cu amărăciunea și pătimirea celui dezrădăcinat, care trebuie să-și facă din necredința sa încă o credință, un scop, un martiriu chiar! Am fost fierți și apoi răciți și învățoșați în intuiția că lucrurile nu se petrec în lume deloc dumnezeiește, ba nici măcar, după măsura umană, rațional, caritabil sau drept: noi știm că lumea în care trăim este nedivină, imorală, "inumană", – ne-am tălmăcit-o prea multă vreme în mod fals și mincinos, dar după dorința și voința venerației noastre, adică după o nevoie. Căci omul este un animal care venerază! Dar este și unul suspicios: și faptul că lumea nu valorează cât am crezut este cam cel mai sigur lucru pe care, în sfârșit, suspiciunea noastră a pus mâna. Câtă
- 10 suspiciune, atâta filozofie. Ne ferim cumva să spunem că ea valorează mai puțin: azi ne vine chiar să râdem, dacă omul ar vrea să emită pretenția de a inventa valori care să depășească valoarea lumii reale, – tocmai la acest lucru am renunțat ca la o rătăcire exagerată a vanității și a nechibzuinței omenești care multă vreme n-a fost recunoscută ca atare.
- 20 Ea și-a avut ultima expresie în pesimismul modern, iar una mai veche, mai puternică, în doctrina lui Buddha; dar și creștinismul o conține, mai discutabilă, firește, și mai echivocă, dar, pentru aceea, nu mai puțin seducătoare. Întreaga atitudine "om contra lume", omul ca principiu "care neagă lumea", omul ca măsură a valorii lucrurilor, ca judecător cosmic,
- 25 care, în cele din urmă, pune în talgerele balanței sale chiar existența și o găsește prea ușoară – de absurditatea monstruoasă a acestei atitudini ne-am dat seama și ne-am dezgustat de ea ca atare, – râdem și dacă găsim "om și lume" puse alături, separate prin sublima impertinență a cuvîntelului "și"! Cum însă? N-am făcut tocmai prin aceasta, prin răs, altceva decât un pas mai departe în disprețuirea omului? Și deci și în pesimism, în disprețuirea existenței perceptibile pentru noi? N-am căzut, tocmai prin aceasta, în suspiciunea unei antiteze, a unei antiteze între lumea în care, până acum, eram obișnuți cu venerările noastre – de dragul cărora am rezistat, poate, să trăim –, și o altă lume, care suntem noi
- 35 înșiși: într-o suspiciune implacabilă, radicală, extremă cu privire la noi înșine, care devine tot mai mult, tot mai grav stăpână pe noi, europenii, și ar putea lesne să pună generațiile viitoare în fața teribilei alternative: "ori vă lichidați venerările, ori – pe voi înșiși!" Ultima soluție ar fi nihilismul; dar prima n-ar fi și ea – nihilism? – Acesta-i semnul nostru de întrebare.

347

Credincioșii și nevoia lor de credință. – De câtă credință are nevoie cineva ca să prospere, de câtă "stabilitate", pe care n-o vrea zguduită, fiindcă se ține de ea, – este un criteriu al forței sale (sau, mai clar spus, al slăbiciunii sale). De creștinism, după cum mi se pare, și azi continuă cei mai mulți să aibă nevoie în bătrâna Europă: de aceea continuă să se găsească mereu și credință. Căci așa este omul: i-ai putea combate o dogmă de o mie de ori, – presupunând că ar avea nevoie de ea, el tot ar considera-o "adevărată", – conform acelei renumite "dovezi a puterii" de care vorbește Biblia. Unii continuă să aibă nevoie de metafizică; dar și acea dorință aprinsă de certitudine care se descarcă azi în chip științific-pozitivist în largi mase de oameni, dorința de a vrea să ai neapărat ceva solid sub picioare (pe când, din cauza ardorii acestei dorințe, o lăsăm mai ușor și mai moale cu motivarea certitudinii): și ea continuă să fie dorința de reazem, de suport, pe scurt, acel instinct al slăbiciunii care, dacă nu creează, de fapt, religii, metafizici, convingeri de tot felul, atunci – le conservă. În realitate, împrejurul tuturor acestor sisteme pozitivistice fumegă o anumită mohorâre pesimistă, o umbră de oboesală, de fatalism, dezamăgire, de frică de o nouă dezamăgire – sau înverșunare afișată, proastă dispoziție, anarhism furios și tot ce există ca simptome ori mascarade ale sentimentului de slăbiciune. Însăși vehemența cu care cei mai cumini contemporani ai noștri se pierd în fundături și strâmtori sărăcăcioase, de exemplu, în patriotardism* (așa numesc eu ceea ce se cheamă în Franța chauvinisme, în Germania "deutsch") sau în mărturisiri estetice pe la colțuri de tipul naturalisme** -ului parizian (care extrage și dezvăluie din natură doar partea ce provoacă simultan greață și consternare – ne place să numim azi această parte la *verité vraie**** –) sau în nihilismul după model petersburghez (adică în credința în necredință, până la martirajul pentru ea) denotă, înainte de toate, mereu nevoia de credință, de reazem, de coloană vertebrală, de sprijin... Credința este întotdeauna râvnită cel mai mult, necesară cel mai stringent acolo unde se duce lipsă de voință: căci voința, ca afect al comenzii, este marca hotărâtoare a suveranității și a forței. Altfel spus, cu cât cineva știe mai puțin să comande, cu atât mai stringent și jinduiește după unul care comandă, care comandă strașnic, după un zeu,

*Vaterlânderei

**În fr. în text (n.t.).

***În fr. în text: "adevărul adevărat" (n.t.).

- un principe, o clasă, un medic, un duhovnic, o dogmă, o conștiință de partid. De unde, poate, ar trebui trasă concluzia că ambele religii universale, budismul și creștinismul, și-ar fi putut avea cauza genezei, dar mai ales a neașteptatei lor extinderi, într-o nefirească îmbolnăvire a voinței.
- 5 Și așa a fost într-adevăr: amândouă religiile au dat peste o dorință de un "tu trebuie" care mergea până la disperare și care era împinsă până la absurd de îmbolnăvirea voinței, amândouă religiile au fost propovăduitoarele fanatismului în epoci de moleșire a voinței și au oferit, prin aceasta, un reazem celor nenumărați, o nouă posibilitate de a voi, o bucurie pentru vrere.
- 10 Fanatismul este, de fapt, unica "putere de voință" la care pot ajunge și cei slabi și nesiguri, ca un fel de hipnotizare a întregului sistem senzorial-intelectual în favoarea nutriției excesive (hipertrofie) a unui mod particular de a vedea și a simți, care domină de-acum – creștinul îl numește credința sa. Când un om ajunge la convingerea fundamentală că
- 15 trebuie să i se comande, el devine "credincios"; dimpotrivă, s-ar putea imagina o plăcere și o forță a autodeterminării, o libertate a voinței, încât un spirit să concedieze orice credință, orice dorință de certitudine, antrenat cum este el să se mențină pe funii și posibilități subțiri și chiar să danseze pe margini de prăpăstii. Un astfel de spirit ar fi spiritul liber
- 20 par excellence*.

348

- Despre originea savanților. – Savantul se ivește în Europa din tot felul de clase și condiții sociale, ca o plantă care nu are nevoie de un sol specific: de aceea, el ține, esențial și involuntar, de purtătorii
- 25 gândirii democratice. Dar această origine se trădează. Dacă ți-ai deprins puțin privirea să recunoască și să surprindă asupra faptului, într-o carte erudită, într-o disertație științifică, idiosincrasia intelectuală a savantului – fiecare savant are așa ceva –, atunci vei zări aproape întotdeauna în spatele ei "preistoria" savantului, familia lui, cu deosebire
- 30 carierele și meseriile acesteia. Acolo unde-și găsește expresie sentimentul "de-acum înainte lucrul acesta este demonstrat, am terminat-o cu el", este, de cele mai multe ori, în sângele și instinctul savantului strămoșul care, din punctul lui de vedere, aprobă "treaba făcută", – credința în demonstrație nu-i decât un simptom a ceea ce într-un neam harnic a fost reținut din
- 35 vremuri străvechi drept "treabă bună". Un exemplu: fiii funcționarilor de la registratură și ai copiștilor de orice fel, a căror sarcină principală era întotdeauna să pună în ordine un material variat, să-l distribuie în sertare,

*În fr. în text (n.t.).

în general să schematizeze, arată, în cazul în care ajung savanți, o predispoziție pentru a socoti o problemă aproape rezolvată prin faptul că au schematizat-o. Există filozofi care, în definitiv, nu sunt decât niște capete schematice – pentru ei, aspectul formal al meseriei părintești a devenit conținut. Talentul
 5 pentru clasificare, pentru tabele categoriale trădează ceva; nu rămâi copilul părinților tăi fără a fi pedepsit. Fiul unui avocat va trebui să fie și ca cercetător un avocat: el vrea, ca primă considerație, să i se dea dreptate în cauza pe care o pledează, iar ca a doua, eventual, să aibă dreptate. Fiii preoților protestanți și ai învățătorilor se recunosc după siguranța naivă cu care, în
 10 calitate de savanți, își tratează teoria deja ca demonstrată, când ea numai ce-a fost expusă de ei temerar și cu căldură: doar sunt funciar obișnuiți să fie crezuți, – la tații lor, lucrul acesta făcea parte din "meserie"! Un evreu, dimpotrivă, conform sferei de activitate și trecutului poporului său, este cel mai puțin obișnuit tocmai cu aceasta – cu faptul de a fi crezut: să
 15 examinăm apoi savanții evrei, – ei țin cu toții foarte mult la logică, adică la obținerea consensului prin forța argumentelor; ei știu că trebuie să învingă cu ea chiar și acolo unde există o aversiune rasială și socială față de ei, acolo unde nu sunt crezuți din tot sufletul. Nimic, de fapt, nu-i mai democratic decât logica: ea nu ține cont de aspectul persoanei și vede
 20 drepte chiar și nasurile strâmbe. (În treacăt fie spus: Europa le datorează nu puțin evreilor tocmai în privința logicizării, a deprinderilor mai stricte de igienă mentală; în frunte cu germanii, o rasă jalnic de *deraisonnable**, căreia și astăzi, în primul rând, tot mai trebuie "să-i speli mintea"**. Peste tot unde evreii au dobândit o influență, i-au învățat pe oameni să discearnă
 25 mai subtil, să raționeze mai pătrunzător, să scrie mai limpede și mai curat: menirea lor a fost întotdeauna să aducă un popor "la rațiune".)

349

Încă o dată despre originea savanților. – Să vrei a te conserva pe tine însuși este expresia unei stări de criză, a unei îngrădiri
 30 a adevăratului instinct fundamental al vieții, care urmărește extinderea puterii și, prin această vrere, pune în discuție și sacrifică destul de des autoconservarea. Să considerăm simptomatic faptul că unii filozofi, cum ar fi tuberculosul Spinoza, au văzut, au fost nevoiți să vadă factorul hotărâtor tocmai în așa-numitul instinct de autoconservare: – erau, fără doar și poate,
 35 niște oameni la ananghie. Că modernele noastre științe ale naturii s-au

*În fr. [sic!] în text: "nesăbuită, lipsită de minte" (n.t.).

** "den Kopf waschen" (ad litteram: "a spăla capul"; ca expresie idiomatică: "a trage o săpuneală") (n.t.).

complicat în așa măsură cu dogma lui Spinoza (până la urmă s-au implicat, în cel mai grosolan mod, și în darwinismul cu teoria lui incomprehensibil de superficială despre "lupta pentru existență" –) își are, probabil, cauza în originea celor mai mulți naturaliști: ei fac parte, în această privință, din "popor",

5 strămoșii lor erau niște oameni săraci și de rând, care cunoșteau prea de aproape dificultatea de a-și câștiga existența. De jur împrejurul întregului darwinism englez răzbește ceva ca un aer înăbușitor de suprapo-pulație englezească, ceva ca un miros de mizerie și strâmtoare, caracteristic oamenilor simpli. Ca naturaliști însă, ar trebui să ieșim din cotlonul nostru

10 omenesc: și în natură nu d o m n e s c privațiunile, ci abundența, risipa, chiar până la absurd. Lupta pentru existență nu-i decât o e x c e p ț i e , o restricție vremelnică a voinței de a trăi; marea și mica luptă se învârtesc pretutindeni în jurul preponderenței, al creșterii și al răspândirii, al puterii, în conformitate cu voința de putere, care este chiar voința de viață.

15

350

Cinstindu-i pe homines religiosi*. – Lupta împotriva bisericii este, fără nici o îndoială, printre altele, – căci ea prezintă fel de fel de semnificații – și lupta naturilor mai comune, mai senine, mai deschise, mai superficiale împotriva autorității oamenilor mai gravi, mai profunzi, mai

20 contemplativi, adică mai răi și mai bănuitori, care au meditat cu o îndelungată suspiciune la valoarea existenței, de asemenea, la propria valoare: – instinctul comun al poporului, plăcerea lui senzuală, "inima bună" a lui s-a răzvrătit împotriva lor. Toată biserica romană se bazează pe o suspiciune meridională în privința naturii omului, suspiciune care, începând

25 din Nord, este mereu înțeleasă fals: în ea, Sudul european a moștenit profundul Orient, străvechea și misterioasa Asie și propria-i contemplare. Însuși protestantismul este o răscoală populară în favoarea oamenilor de treabă, sinceri, superficiali (Nordul a fost întotdeauna mai blând și mai plat decât Sudul); dar numai Revoluția franceză i-a pus sceptrul în mână, în mod

30 definitiv și solemn, "omului bun" (adică oii, măgarului, găștei și tuturor celor ce sunt de o platitudine fără leac și scandalagii și coptși pentru balamucul "ideilor moderne").

351

Cinstind naturile preoțești. – Mă gândesc că de ceea

35 ce înțelege poporul prin înțelepciune (și cine nu este azi "popor"? –), de aceea prudentă și bovină liniște sufletească, evlavie și blândețe de preot de

*În lat. în text: "oamenii religioși" (n.t.).

țară care stă culcată pe pajiște și se uită, serioasă și rumegând, la
 spectacolul vieții, – de toate acestea tocmai filozofii s-au simțit întotdeauna
 cel mai departe, probabil pentru că nu erau destul de "popor", de preoți de
 țară pentru aceasta. Poate că tocmai ei vor învăța să creadă și cel mai
 5 târziu că poporul ar putea să înțeleagă ceva din ceea ce se află cel
 mai departe de el, din marea pasiune a celui setos de cunoaștere,
 care trăiește, trebuie să trăiască permanent în norul de furtună al celor
 mai importante probleme și al celor mai grele responsabilități (așadar, în
 nici un caz uitându-se, din exterior, indiferent, sigur, obiectiv...). Poporul
 10 venerează un cu totul alt tip de om când, din parte-i, își face un ideal al "înțelep-
 tului" și are de o mie de ori dreptate să-l omagieze tocmai pe acest tip de
 om în cele mai frumoase cuvinte și cu cele mai mari onoruri: acestea sunt
 naturile preoțești blânde, grav-naive și neprihănite și ceea ce este înrudit
 cu ele, – la ele se referă lauda din acel profund respect popular față de
 15 înțelepciune. Și cui ar și avea poporul motiv să i se arate mai recunoscător
 decât acestor bărbați care fac parte din el și provin din el, dar ca binecu-
 vântați, aleși, s a c r i f i c a ț i pentru binele lui – ei înșiși se consideră sacrifi-
 cați lui Dumnezeu –, în fața cărora își poate deschide nepedepsit inima și
 datorită cărora poate s c ă p a de tainele sale, de grijile sale și de ce-i mai
 20 rău (– căci omul care "se împărtășește" scapă de el însuși; iar cel care a
 "mărturisit" uită). Aici poruncește o mare necesitate: căci este nevoie și
 pentru murdăria sufletească de canale de scurgere și de ape curate și
 curățitoare în ele, este nevoie de puhoai repezi de iubire și de inimi tari,
 smerite și curate care se pregătesc și se sacrifică pentru un asemenea
 25 serviciu de igienă ne-publică – fiindcă acesta e s t e un sacrificiu, un preot
 este și rămâne o victimă omenească... Poporul percepe ca înțelepți aseme-
 nea oameni ai "credinței" sacrificați, domoliți, gravi, adică îi percepe ca ajunși
 inițiați, ca "siguri" în raport cu propria nesiguranță: cine ar putea să-i ia
 cuvântul și profundul respect? – Dar, așa cum se cuvine în cazul contrar,
 30 printre filozofi, și un preot trece tot "popor", și n u inițiat, înainte de toate
 pentru că ei înșiși nu cred în "inițiați" și simt tocmai în această credință și
 superstiție mirosul de "popor". M o d e s t i a a fost aceea care a inventat în
 Grecia cuvântul "filozof" și a lăsat histrionilor spiritului admirabila semeție
 de a se numi înțelepți, – modestia unor astfel de monștri de mândrie și
 35 autocrație precum Pitagora, precum Platon –.

vorbesc despre noi, europenii (și nici măcar despre europence!). Admițând că, prin ticăloșia unui vrăjitor, cei mai veseli comeseni s-ar vedea dintr-o dată despuiați și dezbrăcați, cred nu numai că ar pieri voia bună, ci și că ar fi tăiată cea mai strașnică poftă de mâncare, – se pare că noi, europenii, nu ne putem lipsi deloc de acea mascaradă care se numește vestimentație. Dar oare travestirea "oamenilor morali", valoarea lor sub formule morale și reguli de bună-cuviință, întreaga tăinuire bine intenționată a actelor noastre sub noțiunile de datorie, virtute, spirit obștesc, cinste, abnegație nu-și au niște rațiuni la fel de bune? Nu că aș crede că prin aceasta ar trebui deghizate cumva diabolismul și josnicia omenească, pe scurt, animalul sălbatic și rău din noi; ideea mea este, dimpotrivă, că tocmai ca animale îmblânzite oferim un spectacol scandalos și avem nevoie de travestire morală, – că "omul lăuntric" din Europa nu este nici pe departe destul de rău pentru a se putea "înfățișa în lume" cu asta (pentru a fi frumos prin asta –). Europeanul se travestește în morală, fiindcă a devenit un animal bolnav, bolnăvicios, degenerat, care are bune motive să fie "îmblânzit", întrucât este aproape un avorton, ceva neisprăvit, slab, stângaci... Nu bestialitatea animalului de pradă găsește necesară o travestire morală, ci animalul de turmă cu profunda lui mediocritate, frică și plictiseală de el însuși. Morala îl dichisește pe european – s-o recunoaștem! –, transformându-l în ceva mai nobil, mai însemnat, mai impunător, în ceva "divin" –

353

Despre originea religiilor. – Adevărata născocire a fondatorilor de religii este, o dată: de a institui un anumit mod de viață și de uniformitate a cutumei care să acționeze ca disciplina voluntatis* și, totodată, să înlăture plictiseala; apoi: de a da acestei vieți o interpretare în virtutea căreia să pară scăldată în lumina valorii supreme, așa încât să devină pe viitor un bun pentru care să lupti, eventual să-ți dai viața. Într-adevăr, dintre aceste două născociri, a doua este mai importantă: cea dintâi, modul de viață, exista de obicei, dar alături de alte moduri de viață și fără conștiința valorii care îi este inerentă. Însemnătatea, originalitatea fondatorului de religie se vedește, de regulă, în faptul că el vede acest mod de viață, îl alege, îl iubește pentru prima oară la ce poate fi folosit, cum poate fi interpretat. Isus (ori Pavel), de exemplu, a întâlnit în provincia romană viața oamenilor simpli, o viață modestă, virtuoașă,

*În lat. în text: "disciplină a voinței" (n.t.).

oprimită: a interpretat-o, a pus în ea sensul și valoarea supremă – și, prin aceasta, curajul de a disprețui orice alt mod de viață, fanatismul liniștit, de tipul celui practicat de herenhutezi, încrederea în sine, tainică și subterană, care crește și crește și la urmă este gata "să cuprindă lumea" (adică Roma și clasele superioare din întregul imperiu). Buddha a întâlnit și el acea speță de oameni, și anume, împrăștiată în toate clasele și pe toate treptele sociale ale poporului său, care, din indolență, sunt buni și binevoitori (înainte de orice, inofensivi), care, tot din indolență, trăiesc abstinent, aproape fără pretenții: el a înțeles cum o astfel de speță de oameni trebuie înfășurați, inevitabil și cu toată vis inertiae*, într-o credință care promite să preîntâmpine reîntoarcerea chinului pământesc (adică a muncii, a acțiunii în general), – această "înțelegere" a fost geniul său. De fondatorul de religie ține infailibilitatea psihologică în cunoașterea unei anumite categorii medii de suflete care nu și-au recunoscut încă afinitatea. El este acela care-i apropie; fondarea unei religii devine, sub acest aspect, întotdeauna o lungă sărbătoare a recunoașterii. –

354

Despre "geniul speciei"**. – Problema conștiinței (mai corect: aceea de a deveni conștient de sine) compare în fața noastră când începem să înțelegem în ce măsură ne-am putea dispensa de ea: iar acest început de înțelegere ni-l face acum fiziologia și zoologia (care au avut nevoie, așadar, de două secole pentru a ajunge din urmă supoziția lansată anticipativ de Leibnitz). Căci am putea să gândim, să simțim, să voim, să ne amintim, am putea, de asemenea, "acționa" în oricare sens al cuvântului: și toate acestea nu-i nevoie totuși "să ne intre în conștiință" (cum se spune figurat). Viața întreagă ar fi posibilă fără ca ea să se vadă cumva în oglindă: cum realmente continuă să se desfășoare fără această oglindire, și azi, în cazul nostru, partea cu mult precumpănitoare a acestei vieți –, incluzând aici și viața intelectuală, afectivă, volițională, oricât de insultător ar suna aceasta pentru un filozof mai vechi. Într-adevăr, la ce bun conștiința, dacă, în fond, ea este superfluă? – Impresia mea, dacă

**În lat. în text: "virtutea inerției" (n.t.).

***"Genius der Gattung": expresie de sorginte schopenhaueriană, care a mai fost tradusă în românește prin "geniul speței" (I. Petrovici, "Schopenhauer", București, 1937; v. ed. recentă, Garamond Internațional, București, f. a., p. 77 sq.) și "spiritul speciei" (Arthur Schopenhauer, "Lumea ca voință și reprezentare", vol. III, trad. de Emilia Dolcu, Viorel Dumitrașcu, Gheorghe Puiu, Ed. Moldova, Iași, 1995, p. 345 sq.) (n.t.).

vreți să dați ascultare răspunsului meu la această întrebare și supoziției lui poate extravagante, este că subtilitatea și forța conștiinței stă întotdeauna în legătură cu capacitatea de comunicare a unui om (sau a unui animal), că, la rândul-i, capacitatea de comunicare stă în legătură cu
 5 nevoia de comunicare: ultimul lucru înțeles nu ca și când fiecare om în parte, care chiar este maestru în comunicarea și explicitarea nevoilor sale, ar trebui totodată să depindă și el însuși, cu nevoile sale, cel mai mult de ceilalți. Ci lesne ni se pare că lucrurile stau în privința a întregi rase și șiruri de generații în acest fel: unde nevoia, năpăstuirea i-a silit multă vreme
 10 pe oameni să-și deschidă sufletul, să se înțeleagă reciproc, repede și nuanțat, acolo se ajunge până la urmă la un surplus de forță și artă a comunicării, oarecum la o avere ce s-a acumulat treptat și acum își așteaptă un moștenitor pentru a o cheltui cu risipă (– acești moștenitori sunt așa-zișii artiști, ca și oratorii, predicatorii, scriitorii, toți niște oameni care vin
 15 întotdeauna la capătul unui lung șir, de fiecare dată niște "târziu-născuți", în cel mai bun înțeles al cuvântului, și, cum am spus, niște risipitori prin natura lor). Presupunând că această observație este exactă, pot avansa mai departe supoziția că, în general, conștiința s-a dezvoltat sub presiunea nevoii de comunicare, – că ea de la bun
 20 început a fost necesară, utilă doar între om și om (îndeosebi între cei ce ordonă și cei ce execută) și nici nu s-a dezvoltat decât în funcție de gradul acestei utilități. Conștiința nu-i, de fapt, decât o rețea de comunicații de la om la om, – numai ca atare a trebuit să se dezvolte: omul singuratic și asemănător unui animal de pradă n-ar fi avut nevoie de ea. Că devenim
 25 conștienți de actele, gândurile, sentimentele, mișcărilor noastre chiar – cel puțin de o parte din ele – este urmarea unui teribil și lung "trebuie" care l-a dominat pe om: el a v e a n e v o i e, fiind cel mai primejdut animal, de ajutor, de protecție, avea nevoie de semenul său, trebuia să-și exprime
 30 păsul, să știe a se face înțeles – și pentru toate acestea îi era necesară, în primul rând, "conștiința", trebuia să "știe" ce-i lipsește, să "știe" cum se simte, să "știe" ce gândește. Căci, spunând încă o dată: omul, ca orice creatură vie, gândește încontinuu, dar nu știe; gândirea care devine
 35 conștientă nu-i decât partea cea mai mică din aceasta, spunem noi: partea cea mai superficială, cea mai modestă: – căci numai această gândire se produce în cuvinte, adică în semne de comunicare, lucru prin care se dezvăluie originea conștiinței înseși. În rezumat, dezvoltarea limbii și dezvoltarea conștiinței (nu a rațiunii, ci doar a rațiunii ajunse la conștiința de sine) merg mână în mână. Să adăugăm că nu numai limba servește ca punte între om și om, ci și privirea,

strângerea, gesturile; conștientizarea senzațiilor noastre de către noi înșine, forța de a le putea fixa și oarecum de a le plasa în afara noastră a sporit în măsura în care a crescut necesitatea de a le transmite a l t o r a prin semne. Omul nascocitor de semne este totodată omul tot mai profund conștient de sine însuși; abia ca animal social a învățat omul să devină conștient de sine însuși, – continuă s-o facă, o face din ce în ce mai mult. – Ideea mea, după cum se vede este: că, de fapt, conștiința nu ține de existența individuală a omului, ci mai degrabă de ceea ce este în el natură socială și gregară; că ea, așa cum rezultă de aici, se dezvoltă în mod deosebit măcar

10 în privința utilității sociale și gregare și că, prin urmare, fiecare dintre noi, având cea mai mare bunăvoință de a se î n ț e l e g e pe sine însuși într-un mod cât se poate de individual, "de a se cunoaște pe sine însuși", devine totuși mereu conștient doar de nonindividualul din el, de "ceea ce are obișnuit", – că însuși gândul nostru se m a j o r i z e a z ă oarecum în

15 permanență și se retraduce din perspectiva turmei prin caracterul conștiinței – prin "geniul speciei" care comandă în ea. Actele noastre sunt, în definitiv, absolut toate și într-un fel incomparabil, personale, unice, neîngrădit-individuale, nu încapă nici o îndoială în această privință; dar, de îndată ce le traducem în conștiință, n u m a i p a r a ș a ... lată adevărul

20 fenomenalism și perspectivism, așa cum îl înțeleg eu: natura c o n ș t i i n ț e i a n i m a l i c e reclamă ca lumea de care noi putem fi conștienți să fie doar o lume de suprafețe și semne, o lume generalizată, una ordinarizată, – ca tot ce devine conștient s ă d e v i n ă tocmai prin aceasta plat, subțire, relativ prost, general, semn, semn de turmă, ca de toată conștientizarea

25 să se lege o mare și radicală alterare, falsificare, superficializare și generalizare. În sfârșit, conștiința crescândă este un pericol; iar cel ce trăiește printre cei mai conștienți europeni știe chiar că ea este o boală. Nu este, cum se deduce, contrastul dintre subiect și obiect cel ce mă interesează aici: această diferențiere o las în seama teoreticienilor

30 cunoașterii, care au rămas atârnați în lațurile gramaticii (ale metafizicii populare). Cu atât mai puțin nu-i contrastul dintre "lucrul în sine" și fenomen: căci nu "cunoaștem" nici pe departe îndeajuns pentru a putea măcar d i s c e r n e în felul acesta. Nu avem chiar deloc organ pentru c u n o a ș t e r e , pentru "adevăr": "știm" (sau credem sau ne închipuim)

35 exact atât cât poate fi u t i l să știm în interesul turmei umane, al speciei: și chiar ceea ce se numește aici "utilitate" nu-i, în cele din urmă, decât o credință, o închipuire și poate exact acea prostie relativă din care ni s-o trage într-o zi pieirea.

355

Originea noțiunii noastre de "cunoaștere". – Iau această explicație de pe stradă; l-am auzit pe cineva din popor spunând (>)* "m-a cunoscut" –: la care m-am întrebat: ce înțelege, de fapt, poporul prin cunoaștere? ce vrea el, când vrea "cunoaștere"? Nimic altceva decât acest lucru: ceva străin trebuie lămurit prin ceva știut. Și oare noi, filozofii – am înțeles prin cunoaștere cu adevărat mai mult? Ceea ce este știut înseamnă: lucrul cu care suntem obișnuiți, încât nu ne mai mirăm de el, cotidianul nostru, vreo regulă oarecare în care suntem vârați, orice lucru cu care suntem familiarizați: – cum? nevoia noastră de cunoaștere nu este chiar această nevoie de știut, voința de a descoperi printre tot ce este străin, neobișnuit, discutabil ceva care să nu ne mai tulbure? Să nu fie oare instinctul fricii acela ce ne poruncește să cunoaștem? Să nu fie oare exultarea omului pasionat de cunoaștere chiar exultarea sentimentului de siguranță redobândită?... Cutărui filozof, lumea i se părea "cunoscută" când o explica prin "idee": ah, și nu din pricină că "ideea" îi era așa de notorie, de obișnuită? Fiindcă nu se mai temea aproape deloc de "idee"? – Vai de această lipsă de exigență a celor pasionați de cunoaștere! să le examinăm totuși, sub acest raport, principiile și soluțiile pe care le dau ei enigmelor lumii! Când regăsesc în lucruri, sub lucruri, în dosul lucrurilor ceva ce nouă, din păcate, ne este foarte notoriu, de pildă, tabla înmulțirii sau logica noastră sau vrerea și dorința noastră, cât de fericiți sunt ei de îndată! Căci "ceea ce este știut este cunoscut": sunt unanimi în această privință. Până și cei mai circumspecți dintre ei socotesc că cel puțin ceea ce este știut este mai ușor cunoscut decât ceea ce este străin; ar trebui, bunăoară, să se plece, metodic, de la "lumea interioară", de la "realitățile conștiinței", deoarece ea este lumea pe care o știm noi mai bine! Eroare a erorilor! Lucrul știut este lucrul obișnuit; iar lucrul obișnuit este cel mai dificil de "cunoscut", adică de văzut ca problemă, adică de văzut ca străin, ca îndepărtat, ca "în afara noastră"... Marea certitudine a științelor naturale în raport cu psihologia și critica elementelor de conștiință – științe *n e n a t u r a l e*, cum s-ar putea aproape spune – se bazează tocmai pe faptul că ele își iau drept obiect ceea ce este străin: în timp ce este aproape ceva contradictoriu și absurd să vrei să iei ca obiect, în general, ceea ce nu este străin...

35

356

În ce măsură va fi tot "mai multă artă" în Europa. – Grijă existenței continuă să le impună și astăzi – în perioada tranziției

*Întregirea noastră (n.t.).

noastre, în care atâtea încetează de a mai constrânge – aproape tuturor bărbaților din Europa un anume rol, așa-numita lor profesie; unora le rămâne libertatea, o libertate aparentă, de a-și alege ei înșiși acest rol, celor mai mulți le este ales. Rezultatul este destul de curios: aproape toți europenii

5 se confundă, la o vârstă mai înaintată, cu rolul lor, sunt ei înșiși victimele propriului "joc bun", au uitat ei înșiși ce mult hazard, capriciu, arbitrar a dispus de ei pe vremea când s-a decis "profesiunea" lor – și câte alte roluri n-ar fi putut să joace: căci de-acum e prea târziu! Privind mai adânc lucrurile, din rol s-a făcut realmente caracter, din artă – natură. Au

10 fost vremuri în care credeai cu absolută certitudine, ba chiar cu religiozitate în predestinarea ta pentru exact această ocupație, pentru exact acest mijloc de trai, și nu voiai să admiți nici în ruptul capului amestecul hazardului, al rolului, al arbitrarului în această treabă: clase, bresle, privilegii profesionale ereditare au reușit, cu ajutorul acestei credințe, să ridice acele

15 monstruoase și solide turnuri corporative care marchează evul mediu și cărora, în orice caz, rămâne să li se recunoască un singur lucru: durabilitatea (– iar durata este o valoare de prim ordin pe pământ!). Dar există epoci antitetice, acelea propriu-zis democratice, în care uiți din ce în ce mai mult această credință și în care se ivește în prim-plan o

20 anumită credință și optică opusă cutezătoare, acea credință ateniană care se remarcă pentru prima dată în epoca lui Pericle, acea credință americană de astăzi care stă să devină tot mai mult și credință europeană: în care individul este convins că poate aproximativ totul, că este în stare să facă față aproximativ oricăruia rol, în care fiecare se pune la încercare

25 pe sine însuși, improvizează, încearcă din nou, încearcă bucuros, în care orice natură încetează și devine artă... Grecii, numai angajați în această credință în roluri – o credință de artiști, dacă vrei –, au trecut, după cum se știe, pas cu pas printr-o transformare ciudată și în nici o privință demnă de imitat: au devenit realmente actori; în această calitate au

30 fermecat, au biruit ei toată lumea și, până la urmă, chiar pe "biruitoarea lumii" (căci Graeculus histrio* a învins Roma, iar nu, cum spun, de obicei, inocenții, cultura greacă...). Dar lucrul de care mă tem, care este azi la mintea cocoșului, dacă ai avea chef să te cramponezi de el, este că noi, oamenii moderni, ne aflăm deja întru totul pe același drum; și, de fiecare

35 dată când omul începe să descopere în ce măsură joacă un rol și în ce fel poate fi actor, devine actor... Cu aceasta își atinge apoi apogeul o nouă floră și faună de oameni, care nu pot crește în epoci mai stricte, mai

*În lat. în text: "grecoțelul comediant" (n.t.).

îngrădite – sau sunt lăsați "jos", sub anatema și suspiciunea infamiei –, cu aceasta își ating, de fiecare dată, apogeul cele mai interesante și mai smintite epoci din istorie, în care "actorii", toate genurile de actori, sunt adevărații stăpâni. Tocmai prin aceasta, o altă specie de oameni este tot
 5 mai profund prejudiciată și, până la urmă, împiedicată de a exista, în primul rând, marii "arhitecți"; acum, forța constructivă sleiește; curajul de a face planuri pe termene lungi este descurajat; geniile organizatorice încep să lipsească: – cine mai îndrăznește de-acum să inițieze opere pentru înfăptuirea cărora ar trebui să se conteze pe mii de ani? Se stinge
 10 tocmai acea credință fundamentală pe care poate să conteze ceva ca aceștia, să promită, să anticipeze în planul lui viitorul, să-l sacrifice pentru planul său, acea credință că omul, de fapt, n-are valoare, n-are sens decât în măsura în care este o piatră într-o mare construcție: în care scop trebuie să fie înainte de toate rezistent, trebuie să fie
 15 "piatră"... Întâi și-ntâi, nu – actor! În rezumat, – vai, asta va fi trecută încă destul de multă vreme sub tăcere! – ceea ce de acum înainte nu se va mai construi, nu se va mai putea construi este – o societate în vechea accepțiune a cuvântului; spre a construi această construcție, lipsesc toate, în primul rând, materialul. Noi nu mai suntem, cu toții, un
 20 material pentru o societate: acesta este un adevăr la ordinea zilei! Mă lasă rece că, deocamdată, cel mai miop, poate cel mai loial, în orice caz, cel mai gălăgios tip de om care există astăzi, domnii noștri socialiști, crede, speră, visează, înainte de toate țipă și scrie aproximativ contrariul; ba li se citește deja pe toate mesele și pe toți pereții cuvântul de
 25 ordine al viitorului <*> "societate liberă". Societate liberă? Da! Da! Dar știți voi oare, domnilor, din ce se construiește ea? Din fier de lemn! Din renumitul fier de lemn! Și nici măcar de lemn...

357

Cu privire la vechea problemă: "ce este german?" – Să revizuiam în sine cuceririle propriu-zise ale gândirii filozofice care sunt datorate minților germane: trebuie oare socotite, în vreun înțeles
 30 admis, și în favoarea întregii rase? Putem oare spune: ele sunt, în același timp, opera "sufletului german", cel puțin simptomul lui, în sensul în care suntem obișnuiți să tratăm, bunăoară, ideomania lui Platon, propria-i
 35 nebulie a formelor, aproape religioasă, în același timp, ca un eveniment și o mărturie a "sufletului grec"? Sau inversul ar fi adevărat? ar fi ele chiar

*Întregirea noastră (n.t.).

atât de individuale, atât de mult e x c e p ție de la spiritul rasei, cum a fost, de exemplu, cu cugetul curat, păgânismul lui Goethe? Sau cum este, printre germani, cu cugetul curat, machiavelismul lui Bismarck, așa-zisa lui "politică realistă"*? Contrazic cumva filozofii noștri chiar n e v o i a

5 "sufletului german"? Pe scurt, erau filozofii germani cu adevărat – g e r m a n i filozofi? – Amintesc trei cazuri. În primul rând, intuiția incomparabilă a lui L e i b n i t z , prin care a avut dreptate nu numai contra lui Descartes, ci contra tuturor celor ce filozofează până la el, – că, anume, conștiința nu-i decât un accident al reprezentării, n u atributul necesar și

10 esențial al ei, că, prin urmare, ceea ce numim conștiință cu constituie decât o stare a universului nostru spiritual și sufletesc (eventual, o stare patologică) și nici p e d e p a r t e e l î n s u ș i : – este ceva german în această idee, a cărei profunzime n-a fost epuizată nici astăzi? Există oare vreun motiv de a crede că unui latin nu i-ar fi trecut ușor prin minte această

15 inversare a evidenței? – căci este o inversare. Să ne amintim, în al doilea rând, de uriașul semn de întrebare pe care K a n t l-a pus lângă noțiunea de "cauzalitate", – nu că s-ar fi îndoit, în general, de valabilitatea ei, ca Hume: el a început, mai degrabă, să delimiteze cu grijă domeniul în care această noțiune are, în general, sens (nici azi nu s-a terminat încă de

20 trasat această graniță). Să luăm în considerare, în al treilea rând, surprinzătoarea lovitură cu care H e g e l a spulberat toate deprinderile și nazurile logicii, când a îndrăznit să arate că noțiunile specifice se dezvoltă u n a d i n t r - a l t a : principiu prin care spiritele din Europa au fost preformate pentru ultima mare mișcare științifică, pentru darwinism –

25 căci fără Hegel n-ar fi nici Darwin. Este oare ceva german în această inovație hegeliană care a adus pentru prima dată în știință noțiunea hotărâtoare de "dezvoltare"? – Da, fără nici o îndoială: în toate cele trei cazuri simțim ceva "descoperit" și intuit de noi înșine și suntem recunoscători pentru asta și surprinși totodată, fiecare dintre aceste trei teze este un crâmpiei

30 incitant de germanitate sub aspectul cunoașterii, al experienței, al înțelegerii propriului eu. "Lumea noastră interioară este mult mai bogată, mai cuprinzătoare, mai ascunsă", așa simțim noi împreună cu Leibnitz; ca germani, ne îndoim împreună cu Kant de valabilitatea ultimă a cunoștințelor din sfera științelor naturii și, în general, de tot ce se p o a t e cunoaște

35 causaliter**: cognosci b i l u l c a a t a r e n i s e p a r e d e j a d e o v a l o a r e m a i r e d u s ă . Noi, germanii, suntem hegelieni, chiar dacă n-ar fi existat niciodată un Hegei, într-atât acordăm instinctiv (în contrast cu toți latinii)

*"Realpolitik"

*În lat. în text: "în virtutea unei cauze" (n.t.).

un sens mai profund și o valoare mai mare devenirii, dezvoltării decât celor ce "sunt" – anevoie credem în legitimitatea noțiunii de "ființă" –; într-atât nu suntem înclinați să-i recunoaștem logicii noastre omenești faptul că este logica în sine, unica formă de logică (am dori mai degrabă să ne convingem că ea nu-i decât un caz special, și poate unul dintre cele mai bizare și mai stupide –). O a patra întrebare ar fi dacă și Schopenhauer, cu pesimismul său, cu alte cuvinte, cu problema valorii existenței, ar trebui să fi fost neapărat un german. Eu cred că nu. Evenimentul c o n f o r m căruia această problemă era de așteptat cu certitudine, încât un astronom al sufletului i-ar fi putut calcula ziua și ceasul, ruina credinței în dumnezeul creștin, victoria ateismului științific, este un eveniment totalmente european, pentru care toate rasele trebuie să-și aibă partea de merit și onoare. Dimpotrivă, ar trebui pus exact în socoteala germanilor – a acelor germani cu care Schopenhauer a fost contemporan – faptul de a fi t ă r ă g ă n a t cât se poate de mult și de riscant această victorie a ateismului; în special Hegel a fost inhibitorul ei par excellence*, potrivit grandioasei încercări pe care a făcut-o pentru a ne convinge la urma urmelor și cu ajutorul celui de-al șaselea simț al nostru, "simțul istoric", de caracterul divin al existenței. Schopenhauer a fost, ca filozof, p r i m u l ateu declarat și inflexibil pe care l-am avut noi, germanii: adversitatea lui față de Hegel își are aici motivele ascunse. Natura nedivină a existenței trecea pentru el ca un lucru dat, evident, indiscutabil; el își pierdea circumspecția de filozof și clocotea de mânie, ori de câte ori îl vedea pe cineva ezitând și eschivându-se în această privință. Aici se află întreaga lui rectitudine: ateismul necondiționat, real, este tocmai p r e m i s a felului său de a pune problema, ca o victorie cu greu câștigată, în sfârșit, a conștiinței europene, ca actul cel mai eficace al unei educații de două mii de ani pentru adevăr, care, în final, își interzice m i n c i u n a credinței în Dumnezeu... Se vede c e l-a învins, de fapt, pe dumnezeul creștin: moralitatea creștină însăși, noțiunea, considerată din ce în ce mai riguros, a veridicității, rafinamentul de duhovnic al conștiinței creștine, traduse și sublimat în conștiință științifică, în curăție intelectuală cu orice preț. A vedea natura ca și când ar fi o dovadă a bunătății și a protecției unui dumnezeu; a interpreta istoria spre cinstirea unei rațiuni divine, ca mărturie constantă a unei ordini morale universale și a unor finalități morale; a tălmăci propriile trăiri așa cum le-au tălmăcit oamenii evlavioși destulă vreme, ca și când totul ar fi providență, totul călăuzire, totul conceput și menit de

*În fr. în text (n.t.).

dragul mântuirii sufletului: toate acestea au t r e c u t de-acum, au conștiința
 î m p o t r i v a lor, sunt considerate de toate conștiințele mai subtile ca inde-
 cente, necinstite, ca fabulație, feminitate, slăbiciune, lașitate, – dacă suntem
 prin ceva chiar b u n i europeni și moștenitori ai celei mai lungi și mai cu-
 5 rajoase constrângeri de sine a Europei, atunci prin această rigoare suntem.
 Desprinzându-ne astfel de interpretarea creștină și condamnându-i "sensul"
 precum o falsificare de bani, ne punem imediat și într-un mod teribil între-
 barea schopenhaueriană: are oare existența cu adevărat
 u n s e n s ? – acea întrebare care va avea nevoie de câteva secole măcar
 10 pentru a fi auzită pe deplin și în toată profunzimea ei. Ceea ce a răspuns
 Schopenhauer însuși la această întrebare a fost – să mi se ierte – ceva
 pripit, juvenil, doar un compromis, o oprire și o împotmolire tocmai în
 perspectivele moralei creștin-ascetice, care, o dată cu credința în
 Dumnezeu, î ș i p i e r d u s e r ă c r e d i t u l ... Dar el a pus problema – ca
 15 un bun european, cum am spus, iar n u c a german. – Sau își dovediseră
 cumva germanii, cel puțin prin felul în care și-au însușit întrebarea
 schopenhaueriană, adeziunea și afinitatea lăuntrică, receptivitatea,
 n e v o i a de problema lui? Că după Schopenhauer – de altfel, destul de
 târziu! – s-a gândit și s-a publicat și în Germania despre problema ridicată
 20 de el nu ajunge, în mod sigur, pentru a ne pronunța în favoarea acestei
 adeziuni mai strânse; am putea invoca împotriva-i chiar și s t â n g ă c i a
 particulară a acestui pesimism postschopenhauerian, – germanii, evident,
 nu s-au comportat în această privință ca în elementul lor. Prin aceasta nu fac
 nici un fel de aluzie la Eduard von Hartmann; din contra, nici azi nu mi-a
 25 dispărut vechea suspiciune că acesta este p r e a a b i l pentru noi, vreau
 să spun că mucalitul acesta malițios poate n-a făcut dintru început numai
 haz pe socoteala pesimismului german, – ci că, la urmă, ar putea chiar
 "lăsa" prin testament germanilor modalitatea prin care au putut fi transfor-
 mați ei înșiși în bufoni în epoca întemeierii Reichului. Dar întreb: să-l
 30 trecem cumva în cartea de onoare a germanilor pe bătrânul titirez
 Bahnsen, care toată viața s-a învățit cu voluptate în jurul mizeriei sale
 realist-dialectice și al "ghinionului personal", – să fie cumva tocmai aceasta
 în firea nemților? (îi recomand aici scrierile în scopul în care eu însumi
 le-am folosit, ca hrană antipesimistă, îndeosebi de dragul elegantiae
 35 psychologicae* a lui, scrieri cu care, am impresia, îi poți veni de hac și
 celui mai constipat trup și suflet). Ori putem să enumerăm printre germanii
 autentici asemenea diletanți și fete bătrâne precum dulceagul apostol al

*În lat. în text: "eleganței psihologice" (n.t.).

virginității care a fost Mainländer? Până la urmă, va fi fost un evreu (– toți evreii devin dulcegi când moralizează). Nici Bahnsen, nici Mainländer, nici chiar Eduard von Hartmann nu oferă un prilej sigur pentru întrebarea dacă pesimismul lui Schopenhauer, privirea lui îngrozită într-o lume privată de dumnezeire, îndobitocită, orbită, înnebunită, devenită dubioasă, groaza lui
 5 sinceră... a fost nu numai un caz excepțional printre germani, ci un eveniment german: pe când tot ce stă, altminteri, în prim-plan, curajoasa noastră politică, patriotardismul* nostru vesel, care privește destul de hotărât toate lucrurile din perspectiva unui principiu puțin filozofic ("Deutschland,
 10 Deutschland über Alles***), deci sub specie speciei***, adică a acestei specii**** germane, atestă cu mare claritate contrariul. Nu! germanii de astăzi nu sunt pesimiști! Iar Schopenhauer a fost pesimist, o spun încă o dată, ca bun european, și nu ca german. –

358

15 Răscoala țăranilor în domeniul spiritului. – Noi, europenii, avem înaintea ochilor o imensă lume în ruină, în care unele ziduri continuă să stea în picioare, în care multe subzistă putrede și sinistre, cele mai multe însă zac deja la pământ, destul de pitorești – unde au existat vreodată ruine mai frumoase? – și năpădite de ierburi mari și mici.
 20 Biserica este acest oraș în stingere: vedem societatea religioasă a creștinismului zguduită până în cele mai afunde temelii, – credința în Dumnezeu s-a surpat, credința în idealul creștin-ascetic continuă să-și ducă, fără îndoială, ultima luptă. O asemenea operă construită vreme îndelungată și temeinic, precum este creștinismul, – era ultimul edificiu
 25 roman! – nu putea, firește, să fie distrusă dintr-o dată; tot felul de cutremure au trebuit s-o zgâlțâie, tot felul de spirite care sfredelesc, sapă, erodează, țin umezeală au trebuit să dea o mână de ajutor aici. Dar lucrul cel mai ciudat este: cei ce s-au străduit cel mai abitir să susțină, să conserve creștinismul au devenit tocmai cei mai vajnici distrugători ai lui, – germanii.
 30 Germanii, pare-se, nu înțeleg esența unei biserici. Nu sunt destul de spirituali pentru asta? destul de neîncrezători? Structura bisericii se bazează, în orice caz, pe o libertate și pe un liberalism al spiritului

*Vaterlânderei (cf. și FW 347. n.t.)

***"Germania. Germania mai presus de orice", primul vers din poezia "Das Lied der Deutschen" de A. H. Hoffmann von Fallersleben (1798-1874), devenită imnul celui de-al II-lea Reich (n.t.).

***În lat. în text: "din perspectiva speciei" (n.t.).

****În lat. în text (nom. sg.): "specie" (n.t.).

meridionale și, de asemenea, pe o suspiciune meridională față de natură, om și spirit, – se bazează pe o cunoaștere a omului, pe o experiență cu privire la om cu totul diferită de cea pe care a avut-o Nordul. Reforma luterană a fost, în toată amploarea ei, exasperarea simplității față de ceva

5 "multiplu", pentru a vorbi precaut, o grosolană și sinceră neînțelegere, căreia multe-i sunt de iertat, – nu se înțelegea expresia unei biserici victorioase și se vedea doar corupția, greșit înțeles era scepticismul nobil, acel lux de scepticism și toleranță pe care orice putere victorioasă și sigură de sine și-l permite... Se trece destul de ușor cu vederea azi peste felul în care

10 Luther, în toate problemele cardinale ale puterii, căuta în mod fatal să se pronunțe scurt, superficial, imprudent, înainte de toate ca om din popor, căruia îi lipsea orice moștenire din partea unei caste dominante, orice instinct de putere: încât opera lui, voința lui de restaurare a acelei opere romane, fără s-o vrea și s-o știe, n-a devenit decât începutul unei opere

15 de distrugere. El a destrămat, a dat jos, cu sinceră înverșunare, acolo unde bătrânul păianjen țesuse cu cea mai mare grijă și în cea mai lungă vreme. A pus cărțile sfinte la dispoziția oricui, – în felul acesta ele au nimerit până la urmă în mâinile filologilor, adică ale distrugătorilor oricărei credințe bazate pe cărți. A distrus noțiunea de "biserică", spulberând

20 credința în inspirația conciliilor: căci numai cu condiția ca spiritul inspirator care a înființat biserica să continue a trăi în ea, să continue a clădi la ea, să continue a-și clădi casa, își păstrează noțiunea de "biserică" forța. El a redat preotului relațiile sexuale cu femeia: dar trei sferturi din respectul profund de care este capabil poporul, în primul rând femeia din popor, se

25 bazează pe convingerea că un om excepțional din acest punct de vedere va fi o excepție și în alte puncte, – tocmai aici își are credința populară în ceea ce este supraomenesc în om, în minune, în dumnezeul mântuitor din om cel mai rafinat și mai suspect avocat. Luther a trebuit să-i ia preotului, după ce-i dăduse femeia, spovedania între patru ochi, ceea ce, sub aspect psihologic, era corect: dar, prin aceasta, era, de fapt, suprimat însuși

30 preotul creștin, a cărui maximă utilitate a fost întotdeauna aceea de a fi o ureche sfântă, o fântână discretă, un mormânt pentru taine. "Fiecare, propriul său preot" – în dosul unor astfel de formule și al șireteniei lor țărănești se ascundea, în cazul lui Luther, ura abisală față de "omul superior" și de autoritatea "omului superior", așa cum îl concepușe biserica: – el a sfârșămat un ideal pe care nu l-a putut atinge, în timp ce părea să combată și să deteste degenerarea acestui ideal. În realitate, el, călugărul imposibil, a alungat de la sine dominația acestor homini religioși*; a

*În lat. în text (n.t.)

făcut, așadar, chiar în sânul ordinii sociale bisericești exact ceea ce a combătut cu atâta intoleranță în privința ordinii civile, – o "răscoală a țăranilor". – Tot ce a crescut apoi din Reforma lui, bun și rău, și poate fi verificat cu aproximație astăzi, – cine ar fi oare destul de naiv să-l laude sau să-l acuze
 5 pe Luther pur și simplu pentru aceste consecințe? El nu-i vinovat de nimic, n-a știut ce făcea. Aplatizarea spiritului european, în special în Nord, în blândirea lui, dacă ne sună mai bine desemnând-o cu un termen moral, a făcut, o dată cu Reforma luterană, un pas însemnat înainte, nu încapă nici o îndoială; și tot așa, datorită ei, a crescut mobilitatea și neliniștea
 10 spiritului, setea lui de independență, credința lui în dreptul la libertate, "naturațea" lui. Dacă vrem, sub acest ultim aspect, să-i recunoaștem Reformei meritul de a fi pregătit și favorizat ceea ce idolatrizăm astăzi ca "știință modernă", atunci, firește, trebuie să adăugăm că ea este complice și la degenerarea savantului modern, la deficiența lui de respect, rușine și
 15 profunzime, la întreaga bună-credință și cumsecădenie naivă în privința lucrurilor cunoașterii, pe scurt, la acel plebeianism al spiritului care este specific ultimelor două veacuri și de care nici pesimismul de până acum nu ne-a izbăvit încă în nici un fel, – chiar și "ideile moderne" țin
 încă de această răscoală a țăranilor din Nord împotriva spiritului mai glacial, mai ambiguu, mai suspicios al Sudului, care și-a durat cel mai mare monument în biserica creștină. Să nu uităm, în sfârșit, ce este o biserică, și aceasta în opoziție cu orice "stat": o biserică este, înainte de toate, o structură de putere care asigură oamenilor mai spirituali cel mai înalt rang
 și crede în forța spiritualității într-atât, încât să-și interzică toate mijloacele
 25 violente mai grosolane, – prin aceasta numai, biserica este, în orice caz, o instituție mai nobilă decât statul. –

359

Răzbușnarea asupra spiritului și alte rațiuni ascunse ale moralei. – Morala – unde credeți oare că-și are cei mai
 30 perfizi și mai periculoși avocați?... Iată un neisprăvit care nu posedă suficient spirit pentru a se putea bucura de el și nici suficientă cultură pentru a ști lucrul acesta; plictisit, lehamățit, un disprețuitor de sine; prin puțină avere moștenită, defraudat, din păcate, și de ultima consolare, "binecuvântarea muncii", uitarea de sine în "treburile zilnice"; un astfel de om care, în definitiv,
 35 se rușinează de existența sa – poate că adăpostește, pe lângă asta, câteva mici vicii – și care, pe de altă parte, se vede obligat, prin cărți la care n-are nici un drept sau printr-o societate mai spirituală decât poate el digerea, să se deprindă din ce în ce mai rău și să devină vanitos-iritabil: un astfel de

om înveninat din creștet până-n tălpi – căci spiritul devine venin, cultura devine venin, proprietatea devine venin, singurătatea devine venin la asemenea neisprăviți – sfârșește prin a cădea într-o stare habituală de răzbunare, de voință de răzbunare... d e c e credeți oare că are el nevoie, neapărată nevoie, pentru a-și crea în sine însuși aparența de superioritate față de oamenii mai spirituali, pentru a-și procura plăcerea ră z b u n ă r i i î m p l i n i t e , cel puțin în imaginația sa? Întotdeauna de m o r a l i t a t e , putem paria pe asta, întotdeauna de cuvinte morale mari, întotdeauna de trâmbițarea dreptății, a înțelepciunii, a sfințeniei, a virtuții, întotdeauna de stoicismul comportamental (– ce bine ascunde stoicismul ceea ce n u are cineva!...), întotdeauna de mantaua tăcerii cuminiți, a amabilității, a blândeții și cum s-or mai numi toate mantalele idealiste sub care umblă disprețuitorii de sine incurabili, chiar și vanitoșii incurabili. Să nu mă-nțelegeți greșit: din asemenea d u ș m a n i a i s p i r i t u l u i î n n ă s c u ț i se naște câteodată acel soi rar de umanitate care este venerat de popor sub numele de sfânt, de înțelept; din asemenea oameni se trag acei monștri ai moralei care fac războaie, care fac istorie, – sfântul Augustin face parte dintre ei. Teama de spirit, răzbunarea pe spirit – o, cât de des nu s-au transformat aceste vicii impulsive în rădăcina virtuților! Ba chiar î n v i r t u t e ! – Și, între noi fie vorba, chiar acea pretenție a filozofilor la î n ț e l e p c i u n e , emisă unde și unde pe pământ, cea mai smintită și mai lipsită de modestie dintre toate pretențiile, – n-a fost întotdeauna până acum, în India, ca și Grecia, î n a i n t e d e t o a t e u n a s c u n z i ș ? Când și când, poate, din punctul de vedere al educației, care consfințește atâtea minciuni, această pretenție a fost emisă ca o considerație pentru cei ce devin, cresc, pentru discipoli care, adesea, datorită credinței în persoană (datorită unei greșeli), trebuie să fie apărați de ei înșiși... În cazurile mai frecvente însă, un ascunziș al filozofului în dosul căruia acesta scapă de oboseală, bătrânețe, răcire, înăsprire, ca sentiment al sfârșitului apropiat, ca înțelepciune a celui instinct pe care-l au animalele înaintea morții, – se trag la o parte, se liniștesc, aleg singurătatea, se pitesc în vizuini, devin î n ț e l e p t e ... Cum? Înțelepciunea, un ascunziș al filozofului din fața – spiritului? –

360

Două feluri de cauze care se confundă. – Iată ce mi se pare una dintre cele mai importante pășiri și propășiri ale mele: am învățat să disting cauza acțiunii de cauza acțiunii așa și așa, a acțiunii în această direcție, a acțiunii în acest scop. Primul fel de cauză este un quantum de energie acumulată care așteaptă să fie folosită cumva, pentru

ceva; al doilea fel este, dimpotrivă, ceva cu totul neînsemnat, comparativ cu această energie, de cele mai multe ori, o mică întâmplare, în funcție de care acel quantum se "declanșează" de-acum într-un singur și anumit mod: chibritul în raport cu butoiul de pulbere. Între aceste mici întâmplări și
 5 chibrituri socotesc toate pretinsele "scopuri", tot așa încă mult mai pretinsele "vocații": ele sunt relativ subiective, arbitrare, aproape indiferente în raport cu imensul quantum de energie care aspiră, cum am spus, să fie consumată cumva. De obicei, noi vedem lucrurile altfel: suntem obișnuiți să vedem chiar în țel (scop, vocație etc.) forța motrice, conform unei străvechi
 10 erori, – dar el nu-i decât forța care dirijează, se confundă în acest caz timonierul și vaporii. Și nici măcar întotdeauna timonierul, forța care dirijează... Nu-i oare "țelul", "scopul" destul de des doar un pretext înfrumusețător, o autoorbire ulterioară a vanității care nu recunoaște că
 15 nava urmează curentul în care a nimerit întâmplător? Că "vrea" într-acolo, fiiindcă într-acolo – trebuie să meargă? Că are o direcție, desigur, dar în nici un caz – un timonier? – Se simte încă nevoia unei critici a noțiunii de "scop".

361

Despre problema actorului. – Problema actorului m-a
 20 tulburat cea mai multă vreme; nu eram sigur (și uneori nu sunt nici azi) dacă nu cumva, doar pornind de la ea, vom ajunge la serioasa noțiune de "artist" – o noțiune tratată până acum cu o blândețe revoltătoare. Falsitatea cu conștiința nevinovată; bucuria disimulării izbucnind ca putere, dând la o parte pretinsul "caracter", inundându-l, câteodată nimicindu-l; dorința
 25 interioară de a intra într-un rol și într-o mască, într-o aparență; un surplus de capacități de adaptare de tot felul care nu se mai pot satisface în serviciul celui mai apropiat și mai îngust interes: toate acestea nu sunt cumva ele singure actorul în sine?... Un asemenea instinct se va fi dezvoltat cel mai ușor în familiile din poporul de jos care, sub presiune și
 30 constrângere alternativă, au fost nevoite să-și ducă viața în totală aservire, să se-ntindă, ascultătoare, cât le era plapuma, să se readapteze mereu la noi condiții, să se descurce și să se prezinte mereu altfel, capabile, încetul cu încetul, să-și îmbrace mantaua după cum bate o rîc vînt și devenind astfel aproape manta, ca maestre ale acelei arte asimilate și incarnate a
 35 eternului joc de-a v-ați ascunselea pe care, la animale, îl numim mimicry*: până la urmă, acest întreg talent acumulat din generație în generație devine

*În engl. în text: "mimetism" (cf. și M 26) (n.t.).

tiranic, irațional, neînfrânat, învață, ca instinct, să comande alte instincte și-l produce pe actor, pe "artist" (la început, pe farsor, pe flecar, pe măscărici, pe bufon, pe clown, ca și pe servitorul clasic, pe Gil Blas: căci în asemenea tipuri avem preistoria artistului și, destul de des, chiar a "geniului"). Și în condiții sociale superioare crește, sub presiune similară, un soi similar de om: numai că atunci, de cele mai multe ori, instinctul histrionic continuă să fie ținut în frâu tocmai de un alt instinct, de exemplu, în cazul "diplomatului", – aș crede, de altfel, că unui bun diplomat îi mai este permis oricând să facă și pe actorul de teatru bun, presupunând că într-adevăr îi "este permis".

În ceea ce-i privește însă pe evrei, acel popor par excellence* al artei adaptării, am putea vedea din capul locului în aceștia, potrivit acestei succesiuni de idei, oarecum o organizație la nivelul istoriei universale pentru creșterea actorilor, o adevărată pepinieră de actori; și, de fapt, a venit din plin vremea întrebării: ce actor bun nu este azi – evreu? Evreul, ca literat

înnăscut, ca stăpân real pe presa europeană, își exercită această putere pe baza aptitudinii sale actoricești: căci literatul este în esență actor, – el joacă rolul "expertului", al "specialistului". – În sfârșit, femeile: să reflectăm la întreaga istorie a femeilor, – nu sunt obligate ele să fie în primul rând și înainte de orice, niște actrițe? Să plecăm urechea la medicii care au hipnotizat femei; până la urmă, să le iubim, – să ne lăsăm "hipnotizați" de ele! Ce rezultă mereu de aici? Că ele "joacă teatru"**** chiar și atunci când – se dau****... Femeia este atât de artistă...

362

Credința noastră într-o masculinizare a Europei. – Lui Napoleon îi datorăm (și nicidecum Revoluției franceze, care a fost pornită pe "fraternitate" între popoare și pe sentimentale schimburi universale de flori) faptul că se pot succeda acum câteva secole de războaie cum nu și-au avut pereche în istorie, pe scurt, faptul că am intrat în perioada clasică a războiului, a războiului savant și, totodată, popular, pe cea mai largă scară (a mijloacelor, a capacităților, a disciplinei), la care vor privi cu invidie și profund respect înapoi toate mileniiile ce vor să vie, ca la un soi de perfecțiune: – căci mișcarea națională din care se ivește această glorie războinică nu-i decât contrașocul față de Napoleon și n-ar fi existat fără Napoleon. Așadar, vom fi îndreptățiți să punem odată în

*În fr. în text (n.t.).

** "sich geben": "se dau drept...", "vor să treacă drept..." (n.t.).

***sich geben

seama lui Napoleon faptul că bărbatul a ajuns iarăși în Europa stăpân peste negustor și filistin; poate chiar peste "femeie", care a fost răsfățată de creștinism și de spiritul exaltat al veacului al optsprezecelea, și mai mult încă de "ideile moderne". Napoleon, care a văzut în ideile moderne și de-a
 5 dreptul în civilizație ceva ca o dușmancă personală, s-a dovedit prin această dușmănie ca unul dintre cei mai mari continuatori ai Renașterii: el a scos iar la suprafață o întreagă bucată de spirit antic, poate cea decisivă, bucata de granit. Și cine știe dacă această bucată de spirit antic nu va sfârși și ea prin a ajunge din nou stăpână peste mișcarea națională și a se face
 10 obligatoriu, în sens afirmativ, moștenitoarea și continuatoarea lui Napoleon: – care voia o singură Europă, după cum se știe, și aceasta ca stăpână a pământului. –

363

Cum își are fiecare sex prejudecata în privința
 15 iubirii. – Cu toată concesiia pe care sunt dispus s-o fac prejudecății referitoare la monogamie, nu voi accepta totuși niciodată să se vorbească despre drepturi egale în dragoste la bărbat și la femeie: așa ceva nu există. Lucrul acesta se explică prin faptul că bărbatul și femeia înțeleg prin iubire fiecare altceva, – și face parte din condițiile iubirii la ambele
 20 sexe ca un sex să nu presupună la celălalt sex același sentiment, aceeași noțiune de "iubire". Ceea ce înțelege femeia prin iubire este destul de clar: sacrificiu total (nu numai dăruire), cu trup și suflet, neluând nimic în considerare, fără nici o reținere, cu rușine și groază mai degrabă la gândul unui sacrificiu impus prin clauze, condiționat. În această absență a
 25 condițiilor, tocmai iubirea ei este o credință: femeia n-are alta. – Bărbatul, când iubește o femeie, vrea de la ea tocmai această iubire, este, prin urmare, în ce-l privește, cel mai îndepărtat de ipoteza referitoare la iubirea feminină; presupunând însă că ar exista și bărbați cărora nu le este străină dorința de dăruire totală din partea lor, ei bine, atunci, fără
 30 îndoială, ei nu sunt – bărbați. Un bărbat care iubește ca o femeie devine, prin aceasta, sclav; o femeie însă care iubește ca o femeie devine, prin aceasta, o femeie desăvârșită... Pasiunea femeii, în renunțarea ei necondiționată la propriile drepturi, are ca premisă tocmai faptul că de cealaltă parte nu există un asemenea patos, o asemenea vrere de
 35 renunțare: căci dacă amândoi ar renunța din dragoste la ei înșiși, s-ar naște din aceasta – ei bine, nu știu ce, poate un spațiu gol? – Femeia vrea să fie luată, preluată ca posesiune, vrea să se topească în noțiunea de "posesiune", "posedată"; prin urmare, ea îl vrea pe unul care i a, care nu

se dă și nu se leapădă pe sine însuși, care, invers, mai degrabă trebuie să se-mbogățească de-a binelea în "sine" – prin adaosul de forță, fericire, credință cu care femeia i se dă. Femeia se leapădă pe sine, bărbatul acumulează – mă gândesc că acest contrast natural nu-l vom depăși prin
 5 nici un fel de contracte sociale, nici prin cea mai strașnică voință de dreptate: oricât ar fi de dorit să nu avem constant sub ochi partea crudă, cumplită, enigmatică, amorală a acestui antagonism. Căci iubirea, concepută în ansamblul și plenitudinea ei, este natură, iar ca natură, ceva "amoral" în vecii vecilor. – În consecință, f i d e l i t a t e a este inclusă în iubirea femeii,
 10 rezultă din definiția ei; la bărbat, ea p o a t e lua naștere ușor ca urmare a iubirii lui, cumva drept recunoștință sau drept idiosincrasie a gustului și pretinsă afinitate electivă, dar locul ei nu este în e s e n ț a iubirii lui, – și acest lucru atât de puțin, încât am putea vorbi aproape cu oarecare dreptate de o opoziție naturală între iubire și fidelitate la bărbat: iubire care este
 15 chiar o vrere de a poseda, iar n u o renunțare și o lepădare; vrerea de a poseda moare însă întotdeauna o dată cu p o s e d a r e a ... De fapt, setea mai subtilă și mai suspicioasă de a avea a bărbatului, care-și recunoaște rar și târziu această "posedare", este ceea ce face să-i dăinuiască iubirea; în această privință este chiar posibil ca ea să continue a crește după dăruire,
 20 – el nu admite lesne că o femeie n-ar mai avea pentru el nimic de dăruit. –

364

Pustnicul vorbește. – Arta de a cultiva relațiile cu oamenii se bazează în principal pe abilitatea (care presupune o îndelungată exersare) de a accepta, de a lua un prânz fără să ai nici cea mai mică
 25 încredere în bucătăria din care provine. Să zicem că te așezi la masă cu o foame de lup, atunci totul merge ușor ("și cea mai rea societate te face să te s i m ți –", cum spune Mefistofel); dar îți lipsește această foame de lup, exact când ai nevoie de ea! Ah, ce greu de mistuit sunt semenii noștri! Primul principiu: să riști ca-n fața unei nenorociri, s-apuci cu toată mâna,
 30 vitejește, să te admiri pe tine însuși făcând-o, să-ți iei dezgustul în dinți, să-ți reprimi greața. Al doilea principiu: să-ți "corectezi" seamănul, bunăoară, printr-o laudă, încât acesta să înceapă a-și elimina prin transpirare fericirea pe care i-o dă propriul eu; sau să prinzi de un colț din însușirile lui bune sau "interesante" și să tragi de el până când obții întradeză virtute și poți
 35 să-l drapezi pe seamăn în faldurile ei. Al treilea principiu: autohipnotizarea. Să-ți fixezi obiectul cu care ești în relație ca pe-un nasture de sticlă, până ce contenești a mai simți plăcere și neplăcere în contactul cu el și adormi încetul cu încetul, devii rigid, dobândești ținută: un leac de casă folosit în

căsnicie și în prietenie, verificat din plin, elogiat ca indispensabil, dar încă neformulat în mod științific. Numele lui popular este – răbdare. –

365

Pustnicul grăiește încă o dată. – Și noi avem de-a face
 5 cu "oameni", și noi îmbrăcăm cu modestie haina sub care (d r e p t care)
 suntem cunoscuți, respectați, căutați și cu care ne arătăm în societate,
 adică printre cei travestiți, care nu vor s-o spună; și noi procedăm ca toate
 măștile inteligente și dăm politicos pe ușă afară orice curiozitate care nu
 privește "haina" noastră. Există însă și alte maniere și trucuri pentru a
 10 "umbla" cu oamenii, printre oameni: de pildă, în chip de fantomă, – ceea
 ce-i foarte oportun când vrei să te descotorosești repede de ei și să-i bagi
 în sperieți. Dovada: întinzi mâna spre noi și nu izbutești să ne apuci. Asta
 înspăimântă. Ori: trecem printr-o ușă închisă. Ori: când toate luminile sunt
 stinse. Ori: după ce suntem deja morți. Ultimul este trupul par excellence*
 15 al oamenilor p o s t u m i . ("La ce vă gândiți și voi?" zise odată nerăbdător
 un astfel de om, "am avea chef să suportăm în jurul nostru acest loc străin,
 această răceală, această liniște de mormânt, toată această singurătate
 subpământeană, ascunsă, mută, nedescoperită care la noi se numește
 viață și tot atât de bine s-ar putea numi moarte, dacă n-am ști ce s e
 20 a l e g e de noi, – și că abia după moarte vom ajunge la viața n o a s t r ă și
 vom fi vii, ah! foarte vii! noi, oamenii postumi! –)

366

În fața unei cărți e r u d i t e . – Noi nu suntem din aceia care,
 abia între cărți, abia sub imboldul cărților, izbutesc să gândească –
 25 deprinderea noastră este să gândim în aer liber, umblând, sărind, urcând,
 dansând, de preferință pe munți singuratici sau foarte aproape de mare,
 acolo unde cărările înseși devin meditative. Primele noastre întrebări evalu-
 ative în legătură cu o carte, un om și o muzică sună: "poate merge? mai
 mult chiar, poate să danseze?"... Citim rar, pentru asta însă nu citim mai
 30 prost – o, ce repede intuim cum a ajuns cineva la gândurile sale, șezând
 cu călimara-n față, cu burta apăsată, cu capul plecat deasupra hârtiei: o,
 ce repede isprăvim și cu cartea lui! Viscerele presate se trădează, poți
 paria pe asta, la fel cum se trădează aerul închis, tavanul, strâmtoarea
 odăii. – Iată care-mi erau sentimentele când tocmai am închis o onestă
 35 carte erudită, recunoscător, foarte recunoscător, dar și ușurat... În cartea

*În fr. în text (n.t.).

unui erudit este aproape întotdeauna și ceva ce apasă, ceva apăsător: "specialistul" iese pe undeva la iveală, zelul său, seriozitatea sa, îndârjirea lui, supraestimarea din partea sa a cotlonului în care stă și toarce, cocoșa lui, – orice specialist are cocoșa lui. O carte a unui erudit oglindește

5 întotdeauna și un suflet crescut diform: orice meserie deformează. Să ne revedem prietenii din tinerețe, după ce au intrat în posesia științei lor: vai, cum se-ntâmplă mereu și contrariul! Vai, cum sunt ei înșiși de-acum monopolizați și posedați pentru totdeauna de ea! Întrădăcinați în colțul lor, boțiți de nerecunoscut, robi, dezechilibrați, sfrijți și colțuroși peste tot, numai

10 într-un singur loc fiind exemplar de rotofei, – rămânem tulburați și tăcuți când îi regăsim așa. Fiecare meserie, presupunând chiar că are un suport de aur, are deasupra-i și un plafon de plumb care apasă și mai apasă pe suflet până-l turtește într-un chip straniu și pocit. În această privință nu se poate schimba nimic. Să nu ne-nchipuim cumva că ar fi posibil să se evite

15 această desfigurare prin nu știu ce tertipuri educaționale. Orice fel de m a i e s t r i e se plătește scump pe lume, unde totul se plătește, poate, prea scump. Suntem oamenii propriei specialități cu prețul de a fi și victimele propriei specialități. Dar voi vreți s-o obțineți altfel – "mai ieftin", înainte de toate, mai comod – nu-i așa, domnilor contemporani? Ei bine, fie! Dar

20 atunci vă alegeți imediat și cu altceva, anume, în locul meseriașului și al maestrului, cu literatul versat, "multiversat", căruia, firește, îi lipsește cocoșa – nesocotind-o pe aceea pe care o face în fața voastră ca băiat de prăvălie al spiritului și "purător" de cultură –, cu literatul care n u este propriu-zis nimic, dar "reprezintă" aproape totul, care face pe specialistul

25 și-l "reprezintă", care, cu toată modestia, ia asupra-și sarcina de a apărea plătit, onorat, sărbătorit în locul acestuia. – Nu, prietenilor erudiți! Vă mai binecuvântează și de dragul cocoșei voastre! Și pentru faptul că voi, asemenea mie, disprețuiți literații și paraziții culturii! Și că nu știți să faceți comerț cu spiritul! Și aveți exclusiv opinii care nu pot fi exprimate în puterea

30 de cumpărare a banilor! Și că nu reprezentați nimic din ceea ce nu s u n t e ț i ! Că unica voastră voință este să deveniți maeștri în meseria voastră, respectând orice fel de măiestrie și destoinicie și respingând brutal tot ce este aparent, cvasiautentic, lustruit, plin de virtuozitate, demagogic, histrionic in litteris et artibus* – tot ce nu se poate justifica în fața

35 voastră cu privire la p r o b i t a t e a necondiționată a disciplinei și a preinstruirii! (Nici geniul nu ne ajută să trecem peste un asemenea defect, oricât s-ar pricepe să creeze iluzia că trecem peste el: înțelegem acest

*În lat în text: "în literatură și arte" (n.t.).

lucru dacă ne-am uitat odată din apropiere la cei mai talentați pictori și muzicieni ai noștri, – ca la unii care cu toții, aproape fără excepție, știu să-și însușească artificial și ulterior, printr-o vicleană ingeniozitate a manierelor, a expedientelor, chiar a principiilor, a p a r e n ța acelei probității, a acelei
 5 solidarității de instrucție și cultură, firește, fără a se înșela pe ei înșiși prin aceasta, fără a-și reduce, prin aceasta, la tăcere îndelungată propriul cuget vinovat. Căci, știți doar? toți marii artiști moderni suferă de cuget vinovat...)

367

Cum trebuie făcută mai întâi distincție în cazul
 10 operelor de artă. – Tot ce este gândire, poezie, pictură, compoziție muzicală, chiar construcție și reprezentare, ține fie de arta monologică, fie de arta care presupune martori. În cea din urmă se mai cuprinde și cea aparentă artă monologică ce închide în sine credința în Dumnezeu, întreaga lirică a rugăciunii: căci pentru un evlavios nu mai există singurătate, –
 15 această invenție ne aparține în primul rând nouă, celor lipsiți de Dumnezeu. Nu cunosc distincție mai profundă a întregii optici a unui artist decât aceasta: dacă el privește din perspectiva martorului spre opera sa în devenire (spre "sine" –) sau dacă "a uitat lumea": după cum este esențialul oricărei arte monologice, – care se bazează p e u i t a r e , este muzica uitării.

20

368

Cinicul vorbește. – Obiecțiile mele la muzica lui Wagner sunt obiecții fiziologice: la ce bun a le mai travesti întâi în formule estetice? "Realitatea" mea este că eu nu mai respir ușor când această muzică începe să acționeze asupra-mi; p i c i o r u l mi se supără imediat pe ea și se revoltă
 25 – el are nevoie de tact, de dans, de marș, reclamă de la muzică, înainte de toate, încântările care se află în mersul, pășitul, săritul, dansul e l e g a n t . – Nu protestează însă și stomacul meu? inima mea? circulația sângelui meu? viscerele mele? Nu răgușesc pe nesimțite între timp? – Și astfel mă întreb: ce v r e a , de fapt, întregul meu corp de la muzică în general? Cred
 30 că u ș u r a r e a lui: ca și cum toate funcțiile animalice s-ar accelera datorită ritmurilor sprintene, îndrăznețe, nebunatice, sigure pe ele; ca și cum viața de bronz, de plumb s-ar auri datorită armoniilor de aur, solemne, delicate. Melancolia mea vrea să-și afle odihna în ascunzișurile și abisurile p e r f e c ți u n i i : pentru asta am nevoie de muzică. Ce mă interesează
 35 drama? Convulsiile extazelor ei morale, în care "poporul" își găsește satisfacția? Întregul hocus-pocus de gesturi al actorului?... Se deduce că eu sunt, în esența mea, antiteatral, – dar Wagner era, în esența lui, invers,

om de teatru și actor, cel mai entuziast mimoman* care a existat, chiar și ca muzician!... Și, în treacăt fie zis: dacă teoria lui Wagner a fost <:*** "Drama este scopul, muzica este întotdeauna doar mijlocul ei", – p r a c t i c a lui, dimpotrivă, era, de la început până la sfârșit <:*** "Atitudinea este scopul, drama, chiar muzica, este întotdeauna doar mijlocul e i ." Muzica în calitate de mijloc pentru explicarea, amplificarea, interiorizarea gestului dramatic și a evidenței pe care o oferă actorul; și drama wagneriană, doar un prilej pentru multe atitudini dramatice! El avea, pe lângă toate celelalte instincte, instinctele de comandant ale unui mare actor, în absolut toate: și, cum am spus, și ca muzician. – Cu oarecare efort, i-am lămurit acest lucru odată unui wagnerian cumsecade; și aveam motive să mai adaug <:*** "Fii un pic mai sincer față de dumneata însuși. doar nu suntem la teatru! La teatru ești sincer numai ca masă; ca individ minți, te minți. Te lași pe tine însuși acasă când te duci la teatru, renunți la dreptul propriei exprimări și alegeri, la gustul tău, chiar la curajul tău, așa cum îl ai și-l exersezi între cei patru pereți proprii împotriva lui Dumnezeu și a omului. La teatru nu-și aduce nimeni cu sine cele mai subtile sensuri ale artei sale, nici chiar artistul care lucrează pentru teatru: acolo ești popor, public, turmă, femeie, fariseu, vită electorală, democrat, aproape, seamăn, acolo conștiința cea mai personală continuă a fi învinsă de vraja nivelatoare a "numărului maxim", acolo prostia acționează ca lascivitate și contagiune, acolo guvernează "vecinul", acolo d e v i i vecin..." (Am uitat să relatez ce mi-a replicat luminatul meu wagnerian la obiecțiile fiziologice: "Dumneata, așadar, să nu fii, de fapt, destul de sănătos pentru muzica noastră?" –)

25

369

L u m e a n o a s t r ă p a r a l e l ă . – Nu trebuie oare ca noi, artiștii, să ne mărturisim nouă că există în noi o diversitate îngrijorătoare, că gustul nostru și, pe de altă parte, forța noastră creatoare au, într-un mod ciudat o existență aparte, rămân aparte și au o creștere aparte, – vreau să spun, grade și tempi*** cu totul diferite în privința bătrâneții, a tinereții, a maturității, a frăgezimii, a descompunerii? Așa încât, de exemplu, un muzician ar putea crea toată viața niște lucruri care c o n t r a z i c ceea ce pretențioasa lui ureche de ascultător, inimă de ascultător prețuiește, gustă, preferă: – el nici n-a avut încă nevoie să știe de această contradicție! Așa după cum arată experiența aproape dureros de regulată, lesne putem să creștem

35

**Franțuzism în text, transcris Mimomane (n.t.).*

***Întregirea noastră (n.t.).*

****În it. în text (n.t.).*

năpădind prin gustul nostru gustul forței noastre, chiar fără ca aceasta din urmă să fie astfel paralizată și împiedicată să producă; se poate însă întâmpla și ceva contrar – și exact acesta este lucrul asupra căruia aș dori să atrag atenția artiștilor. Un creator constant, o "mamă" umană în sensul
 5 înălțător al cuvântului, un astfel de om care nu mai știe și nu mai aude despre altceva decât despre graviditățile și lăuziile spiritului său, care n-are deloc timp să mediteze la sine și la opera lui, să facă niște comparații, care nici nu mai este dispus să-și exerseze în continuare gustul și-l uită pur și simplu, adică îl părăsește, îl lasă baltă ori să se
 10 prăpădească, – poate că un asemenea om sfârșește prin a produce opere cărora de mult nu le mai poate face față prin judecata lui: încât spune prostii despre ele și despre sine, – spune și gândește. Aceasta mi se pare, în cazul artiștilor fecunzi, relația aproape normală, – nimeni nu cunoaște mai prost un copil decât părinții săi – lucru valabil chiar,
 15 spre a da un exemplu mai cuprinzător, în legătură cu întreaga lume greacă a poezilor și a artiștilor: ea n-a "știut" niciodată ce a făcut...

370

Ce este romantismul? – Unii își aduc poate aminte, cel puțin printre prietenii mei, că, inițial, m-am năpustit asupra acestei lumi moderne
 20 cu câteva erori și supraestimări umflate și, în orice caz, ca unul care speră. Înțelegeam – cine știe în urma căror experiențe personale? – pesimismul filozofic al secolului al nouăsprezecelea ca și cum ar fi simptomul unei forțe superioare a gândirii, al unui curaj nemăsurat, al unei plenitudini mai victorioase a vieții decât i-au fost acestea caracteristice
 25 veacului al optsprezecelea, epocii lui Hume, Kant, Condillac și a senzualiștilor: așa încât cunoașterea tragică îmi apărea ca l u x u l intrinsec al culturii noastre, drept cel mai prețios, mai nobil, mai periculos fel de risipă, dar, oricum, pe baza superbogăției sale, drept luxul ei î n g â d u i t . De asemenea, îmi explicam muzica germană ca expresie a unei potențe
 30 dionisiace a sufletului german: credeam că aud în ea cutremurul prin care o forță primitivă acumulată din vremuri străvechi își varsă, în sfârșit, năduful – nepăsându-i dacă tot ce îndeobște se numește civilizație se zguduie atunci din temelii. Se vede că nu-mi dădeam seama pe vremea aceea, atât în privința pesimismului filozofic, cât și în privința muzicii germane, de ceea
 35 ce constituie adevăratul lor caracter – r o m a n t i s m u l lor. Ce este romantismul? Orice artă, orice filozofie poate fi văzută ca medicament și expedient în slujba vieții care crește și se luptă: ele presupun întotdeauna suferințe și suferinzi. Dar există două feluri de suferinzi, o dată, suferinzii

- de belșugul vieții, care vor o artă dionisiacă și tot așa o concepție și o cunoaștere tragică a vieții, – și, apoi, suferinzii de sărăcirea vieții, care caută odihnă, liniște, mare calmă, eliberarea de sine prin artă și cunoaștere sau caută beția, lupta, buimăceala, nebunia. Dublei nevoi a celor din urmă îi corespunde orice romantism prezent în arte și cunoștințe, acestora le-a corespuns (și le corespunde) atât Schopenhauer, cât și Richard Wagner, spre a-i numi pe cei mai celebri și mai expliciti romantici care, pe vremea aceea, erau greșiți înțeleși de mine – de altfel, nu în dezavantajul lor, cum mi se poate recunoaște pe bună dreptate. Cel mai bogat în vitalitate, zeul și omul dionisiac, își poate permite nu numai spectacolul a ceea ce este înspăimântător și discutabil, ci chiar fapta înspăimântătoare și orice lux al distrugerii, al dezagregării, al negării; la el, răul, absurdul și urâtul apar oarecum îngăduite, în urma unui exces de forțe procreatoare, fecundante, capabil să creeze din orice pustiu încă un pământ mănos, luxuriant. Invers, cel mai suferind, cel mai lipsit de vitalitate ar avea cel mai mult nevoie de blândete, de acalmie, de bunătate, în gândire și în acțiune, pe cât posibil de un dumnezeu care să fie, absolut la propriu, un dumnezeu pentru bolnavi, un "vindecător"*; chiar și de logică, de limpezimea abstractă a existenței – căci logica liniștește, dă încredere –, pe scurt, de un anumit spațiu îngust, cald, de apărare împotriva frigului, și de o anumită înțarcuire în orizonturi optimiste. În felul acesta, am învățat încetul cu încetul să-l înțeleg pe Epicur, opusul unui pesimist dionisiac, la fel pe "creștin", care, de fapt, nu-i decât un tip de epicureu și, asemeni aceluia, un romantic în esență, – și privirea mea se acutiza tot mai mult pentru cea mai dificilă și mai înșelătoare formă de deducție, în care se fac cele mai multe greșeli, – deducția care duce de la operă la autor, de la faptă la făptuitor, de la ideal la cel ce are nevoie de el, de la orice mod de a gândi și de a evalua la necesitatea care comandă în dosul lui. – În privința tuturor valorilor estetice, mă servesc acum de această distincție capitală: întreb, în fiecare caz în parte, "aici, foamea sau abundența a ajuns să creeze?" Din capul locului s-ar părea mai recomandabilă o altă distincție – care este de departe mai evidentă –, adică observarea cu atenție dacă dorința de încremenire, de eternizare, de ființare sau dorința de distrugere, de schimbare, de nou, de viitor, de devenire este cauza creației. Dar ambele feluri de dorință se dovedesc, privind mai profund lucrurile, în continuare ambigue, și anume interpretabile tocmai potrivit acelei scheme propuse mai întâi și, pe bună dreptate, după cum mi se

*Heiland: "mântuitor" (n.t.)

pare, preferate. Dorința de *distrugere*, schimbare, devenire poate fi expresia forței prea pline, purtând viitorul în pânțecă (terminus*-ul meu pentru acest lucru este, după cum se știe, cuvântul "dionisiac"), dar poate fi și ura celui ratat, a celui nevoiaș, a celui defavorizat, care distruge, *trebuie* să distrugă, fiindcă îl revoltă și-l întârâță ceea ce există, chiar toată existența, toată ființa – să ne examinăm din apropiere anarhiștii, pentru a înțelege acest afect. Voința de *eternizare* are nevoie și ea de o dublă interpretare. Această voință poate proveni, o dată, din recunoștință și iubure: – o artă cu asemenea origine va fi întotdeauna o artă apoteotică, ditirambică, poate o dată cu Rubens, fericit-sarcastică, o dată cu Hafiz, luminoasă și indulgentă, o dată cu Goethe, și răspândind o rază homerică de lumină și glorie peste toate lucrurile. Ea poate fi însă și acea voință tiranică a unui grav suferind, a unui luptător, a unui torturat care ar dori să califice încă drept lege și coerciție obligatorie partea cea mai personală, mai individuală, mai intimă, idiosincrasia propriu-zisă a suferinței sale și care se răzbună oarecum pe toate lucrurile prin faptul că le imprimă, le impune, le înfierează imaginea lui, imaginea torturii lui. Această ultimă interpretare este *pesimismul romantic* în forma lui cea mai expresivă, fie ca filozofie a voinței schopenhaueriene, fie ca muzică wagneriană: – pesimismul romantic, ultimul mare eveniment în destinul civilizației noastre. (Că ar putea exista încă un pesimism, total diferit, unul clasic – această presimțire și viziune face parte din mine, ca un lucru inseparabil de mine, ca acel proprium** și ipsissimum*** al meu: numai că termenul "clasic" le repugnă urechilor mele, a devenit de departe prea uzat, prea rotund și de nerecunoscut. Eu numesc acel pesimism al viitorului – căci el vine! îl văd venind! – pesimismul dionisiac.)

371

Noi, în *inteligibili*. – Ne-am plâns vreodată că suntem greșit înțeleși, nerecunoscuți, confundați, calomniați, greșit ascultați și neascultați? Tocmai aceasta-i soarta noastră – vai, pentru multă vreme încă! să zicem, ca să fim modești, până în 1901 –, este și nota noastră distinctivă; nu ne-am cinsti îndeajuns pe noi înșine, dacă am dori altfel. Ne confundă – lucru explicabil prin faptul că noi înșine creștem, ne schimbăm în permanență, ne jupuim vechile scoarțe, continuăm a năpârli cu fiecare primăvară, devenim din ce în ce mai tineri, mai de viitor, mai înalți, mai

*În lat. med. în text: "termen" (n.t.).

**În lat. în text (n.t.).

***În lat. în text; cf. vol. 3, 250, nota 2 *infrapaginală* (n.t.).

puternici, ne înfigem tot mai vânjos rădăcinile în adânc – în rău –, în timp ce îmbrățișăm cerul tot mai afectuos, tot mai larg și-i absorbim lumina în noi tot mai însetați, cu toate crengile și frunzele noastre. Creștem ca pomii – ceea ce-i greu de înțeles, ca toată viața! – nu într-un singur loc, ci pretutindeni, nu într-o singură direcție, ci atât în sus, în afară, cât și înăuntru și în jos, – energia noastră pulsează concomitent în trunchi, în ramuri și în rădăcini, nu mai avem deloc libertatea să facem singuri ceva, să fim în continuare ceva aparte... Așa-i soarta noastră, cum am spus: creștem în înălțime; și, presupunând că ar fi chiar fatalitatea noastră – căci noi sălășluim tot mai aproape de fulgere! – ei bine, pentru asta n-o cinstim mai puțin, ea rămâne ceea ce nu împărțim, nu vrem să împărtășim, fatalitatea înălțimii, fatalitatea noastră...

372

De ce nu suntem idealști. – Altădată, filozofii se temeau de simțuri: oare noi – să fi uitat cumva prea mult această teamă? Suntem cu toții astăzi senzualiști, noi, actualii și viitorii din filozofie, nu conform teoriei, ci praxisului, practicii... Aceia, în schimb, credeau că, prin simțuri, sunt ademeniți din lumea lor, tărâmul rece al "ideilor", pe o insuliță periculoasă, mai sudică: unde, precum se temeau ei, li s-ar topi virtuțile filozofice ca zăpada la soare. "Ceară în urechi" era pe atunci aproape condiția filozofării; un veritabil filozof nu mai asculta viața, în măsura în care viața este muzică, el nega muzica vieții, – e o veche superstiție a filozofilor că orice muzică este muzică de sirene. – Or, astăzi, noi am fi tentați să judecăm exact invers (ceea ce ar putea fi în sine la fel de fals): anume că ideile ar fi niște seducătoare mai rele decât simțurile, în ciuda aparenței lor anemice și reci și nici măcar în ciuda acestei aparențe, – ele au trăit întotdeauna din "sângele" filozofului, i-au tocit mereu simțurile, ba chiar, dacă vreți să ne credeți, și "inima". Acești filozofi de demult erau lipsiți de inimă: filozofarea a fost întotdeauna un fel de vampirism. Nu simțiți în astfel de figuri precum a lui Spinoza ceva profund enigmatic și lugubru? Nu vedeți spectacolul care se petrece aici, permanenta îngălbănire treptată – desenzualizarea interpretată tot mai ideal? Nu presimțiți în planul al doilea vreo lipitoare de mult ascunsă, care-și face începutul cu simțurile și sfârșește prin a mai păstra, a lăsa oase și clănțănit? – mă gândesc la categorii, formule, cuvinte (căci, să mi se ierte, ceea ce ar rămăs de la Spinoza, amor intellectualis dei*, este un clănțănit, nimic

*În lat. în text; cf. vol. 1, 163, [49] și nota resp. de la p. 248 (n.t.).

mai mult! ce este amor, ce este deus, dacă n-au nici o picătură de sânge?...)
 In summa*: orice idealism filozofic a fost până acum ceva ca o boală, dacă
 nu era, ca în cazul lui Platon, precauția unei sănătăți debordante și
 periculoase, teama de simțuri extrem de puternice, înțelepciunea
 5 unui socratic înțelept. – Să nu fim oare noi, modernii, destul de sănătoși
 pentru a avea nevoie de idealismul lui Platon? Și nu ne temem de
 simțuri, fiindcă – –

373

"Știința" ca prejudecată. – Rezultă din legile ierarhiei că
 10 savanții, în măsura în care aparțin clasei intelectuale mijlocii, nu pot avea
 deloc în vedere adevăratele probleme și semne de întrebare mari: și
 apoi, nici curajul și nici privirea nu le ajunge până acolo, – înainte de toate,
 nevoia care face din ei cercetători, anticiparea și dorința lor interioară ca
 lucrurile să stea așa și așa, temerea și așteptarea lor își găsesc prea
 15 repede calmul, astâmpărul. Ceea ce, bunăoară, îl face pe Herbert Spencer,
 pedantul de englez, să viseze în felul său și-i cere să traseze o limită a
 speranței, o linie a orizontului dezirabilității, acea împăcare finală dintre
 "egoism și altruism" despre care fabulează el, nouă unora ne face aproape
 greață: – o omenire cu astfel de perspective spenceriene ca ultime per-
 20 spectivă ni s-ar părea vrednică de dispreț, de nimicire! Dar chiar faptul
 că trebuie să fie perceput de el ca supremă speranță ceva ce pentru alții
 trece și poate trece doar ca posibilitate dezgustătoare este un semn de
 întrebare pe care Spencer nu l-ar fi putut prevedea... La fel stau lucrurile
 cu acea credință de care atâția cercetători materialști ai naturii se declară
 25 azi mulțumiți, credința într-o lume care trebuie să-și aibă echivalentul și
 măsura în gândirea omenească, în conceptele omenești ale valorii, într-o
 "lume a adevărului" la care am putea ajunge definitiv cu ajutorul micii și
 colțuroasei noastre rațiuni umane – cum? avem de gând să facem
 realmente în așa fel, încât existența să ne degenereze într-un exercițiu
 30 de sclav contabil și într-o cloceală de matematicieni închiși în odaia lor?
 Să nu ne propunem, înainte de orice, s-o despuim de caracterul ei
 polivalent: o reclamă bunului-gust, domnitor, gustul respectului față de
 tot ce vă depășește orizontul! Că ar avea câștig de cauză numai o singură
 interpretare a lumii, aceea în care voi vă descurcați, în care se poate
 35 cerceta și lucra în continuare științific în spiritul vostru (– vreți să spuneți,
 de fapt, mecanicist?), o interpretare ce îngăduie numărarea, calcularea,

*În lat. în text (n.t.).

cântărirea, vederea și apucarea cu mâna și nimic mai mult este o primitivitate și o naivitate, presupunând că nu este o alienație mintală, o idioție. Invers, n-ar fi oare destul de probabil ca tocmai ceea ce este mai superficial și mai neesențial din existență – partea ei cea mai aparentă, 5 pielea și materializarea ei – să se poată în primul rând sesiza? eventual chiar exclusiv lucrul acesta? O interpretare "științifică" a lumii, așa cum o înțelegeți voi, ar putea fi, așadar, tot una dintre cele mai timpite, adică dintre cele mai sărace în sensuri din toate interpretările posibile ale lumii: asta să fie strigată în urechea și conștiința domnilor mecaniciști, 10 cărora le place să se învârtă azi printre filozofi și să creadă cu orice preț că mecanica ar fi teoria primelor și ultimelor legi pe care ar trebui să fie edificată orice existență ca pe un fundament. Dar o lume esențial mecanică ar fi o lume esențial absurdă! Presupunând că am aprecia valoarea unei muzici după cât din ea ar putea fi numărat, calculat, cuprins în formule – 15 cât de absurdă ar fi o asemenea apreciere "științifică" a muzicii! Ce-am fi reținut, înțeles, recunoscut din ea? Nimic, de-a dreptul nimic din ceea ce este cu adevărat "muzică" în ea!...

374

Noul nostru "infiniț". – Până unde se întinde caracterul 20 perspectivă al existenței sau chiar dacă aceasta mai are și vreun alt caracter, dacă o existență fără interpretare, fără "sens" nu devine tocmai "nonsens", dacă, pe de altă parte, nici o existență nu este, în esența ei, o existență interpretativă – lucrurile acestea, cum e rezonabil, nu pot fi lămurite nici prin cea mai laborioasă și scrupulos-conștiincioasă analiză 25 și examen de conștiință al intelectului: întrucât intelectul uman nu poate evita, la această analiză, să se vadă pe el însuși sub formele-i perspectiviste și să se vadă exclusiv în ele. Noi nu putem vedea după colțul nostru: este o curiozitate deșartă aceea de a vrea să știi ce alte feluri de intelect și perspectivă ar mai putea exista: de exemplu, dacă cine știe ce ființe pot 30 percepe timpul retroactiv sau, alternativ, înainte și înapoi (prin care ar fi existat o altă direcție a vieții și o altă noțiune de cauză și efect). Dar mă gândesc că suntem, azi cel puțin, departe de caraghioasa lipsă de modestie cu care să decretăm din colțul nostru că perspective am fi îndreptățiți să avem numai din acest colț. Lumea a devenit pentru 35 noi, mai degrabă, încă o dată "infiniță": în măsura în care nu putem respinge posibilitatea că ea închide în sine infinitele interpretări. Încă o dată ne cuprinde marele fior – dar cine ar avea oare chef să redivinizeze imediat, după vechiul obicei, acest monstru de lume

necunoscută? Și să adore cumva de acum înainte acest lucru necunoscut ca "pe cel necunoscut"? Ah, sunt prea multe posibilități nedivine de interpretare inclusiv în acest necunoscut, prea multă demonie, prostie, nebulie a interpretării, – propria noastră interpretare
5 omenească, și chiar prea omenească, pe care o cunoaștem...

375

De ce părem noi epicurei. – Noi, oamenii moderni, suntem precauți față de ultimele convingeri; suspiciunea noastră pândește fascinațiile și vicleniile exagerate ale conștiinței care zac în orice credință puternică, în orice da și nu necondiționat: cum se explică aceasta? Poate că
10 suntem îndreptățiți să vedem aici, în bună parte, prudența "copilului ars", a idealistului dezamăgit, dar, în mai bună parte, chiar și curiozitatea jubilând a celui retras odinioară în colțul său, pe care acest colț l-a dus la disperare și care, de-acum înainte, în contrast cu colțul de până acum, trăiește în
15 desfătări și petreceri, în neîngrădire, sub "cerul liber în sine". Prin aceasta se dezvoltă o pasiune aproape epicureică pentru cunoaștere, care nu vrea să-i scape ieftin caracterul problematic al lucrurilor; de asemenea, o repulsie față de marile cuvinte și gesturi morale, un gust ce respinge toate alternativele brute, necioplite și este conștient în mod orgolios de exercițiul său
20 de circumspecție. Căci a c e s t l u c r u constituie orgoliul nostru, această ușoră tinere în hățuri, în cazul elanului nostru dezlănțuindu-se înainte, spre certitudine, acest control al călărețului în cele mai îndrăcite cavalcade ale sale: căci, tot așa, stăm călare pe niște fiare turbate, iar dacă șovăim este, desigur, cel mai puțin din vina riscului ce ne face să șovăim...

25

376

Timpurile noastre lente. – Așa simt toți artiștii și oamenii creatori de "opere", tipul matern de om: ei cred mereu, cu fiecare capitol al vieții lor – pe care o operă îl încheie de fiecare dată –, că au ajuns deja
chiar la țintă, mereu ar accepta răbdători moartea, cu sentimentul: "suntem
30 copti pentru asta". Ceea ce nu-i expresia oboselii, – mai degrabă a unei anumite luminozități și moderații autumnale pe care, de fiecare dată, opera însăși, maturizarea unei opere, i-o lasă moștenire autorului ei. Atunci încetinește tempo*-ul vieții, se îngroașă și curge ca mierea – până la pauze** lungi, până la credința în pauza** cea lungă...

*În it. în text (n.t.).

**Fermate (sg.), Fermaten (pl.), italianism (muz.): "coroană, semn de oprire, punct de repaus, de pauză" (n.t.)

377

Noi, apatrizii. – Printre europenii de azi nu se duce lipsă de cei îndreptățiți să se numească, într-un sens remarcabil și onorabil, apatrizi, tocmai lor fie-le recomandată în mod explicit secreta mea
 5 înțelepciune și gaya scienza*! Căci soarta lor e dură, speranța incertă, este o adevărată artă să le inventezi o consolare – dar ce folos! Noi, copiii viitorului, cum am putea fi acasă în acest astăzi? Suntem defavorabili tuturor idealurilor în baza cărora cineva s-ar mai putea simți ca acasă chiar în această șubredă, șubrezită epocă de tranziție; în ceea ce
 10 privește însă "realitățile" lor, nu credem că ele au durabilitate. Gheața, care continuă să țină astăzi, a devenit deja foarte subțire: vântul dezghețului suflă, noi înșine, noi, apatrizii, suntem ceva ce sparge gheața și alte "realități" extrem de subțiri... Noi nu "conservăm" nimic, nici nu vrem să ne întoarcem înapoi în vreun trecut, nu suntem nicidecum "liberali", nu lucrăm pentru
 15 "progres", n-avem nevoie să ne astupăm urechile de sirenele viitorului pieței – ceea ce cântă ele, "drepturi egale", "societate liberă", "gata cu stăpânii și cu slugile", pe noi nu ne ispitește! – nu suntem în nici un caz de părere că ar fi de dorit să se ntemeieze împărăția dreptății și a bunei înțelegeri pe pământ (căci ea ar fi inevitabil împărăția celei mai profunde mediocrizări și
 20 chinezării), ne bucurăm de toți cei ce iubesc, asemeni nouă, riscul, războiul, aventura, ce nu se lasă plătiți, prinși, împăcați și jugăniți, ne socotim pe noi înșine între cuceritori, reflectăm la necesitatea unor noi ordini, chiar și a unei noi sclavii – căci de orice consolidare și înălțare a tipului "om" ține și un nou soi de sclavizare – nu-i așa? trebuie, cu toate acestea, să ne simțim
 25 incomod într-un secol căruia îi place să monopolizeze onoarea de a se numi cea mai umană, mai îngăduitoare, mai echitabilă epocă pe care a văzut-o soarele până acum? Destul de rău că tocmai la aceste cuvinte frumoase avem niște gânduri ascunse cu atât mai hidoase! Că nu vedem în ele decât expresia – chiar și mascarada – profunde slăbiciuni, a oboselii, a
 30 bătrâneții, a puterii în scădere! Ce importanță putem acorda noi zorzoanelor cu care un bolnav își împopoțonează slăbiciunea? Să și-o afișeze ca virtute, treaba lui – este indubitabil că slăbiciunea te face indulgent, vai, atât de indulgent, de echitabil, de inofensiv, de "uman"! – "Religia compasiunii", la care am putea fi convertiți – o, cunoaștem destui omuleți
 35 isterici și destule femeiuște isterice care tocmai astăzi au nevoie de această religie ca vâl și podoabă! Noi nu suntem niște umanitari; niciodată n-am îndrăzni să ne permitem a vorbi despre "dragostea de omenire" a noastră

*În provensală în text, ca și subtitlul acestei cărți (n.t.).

– pentru aceasta, unii ca noi nu sunt destul de actori! Sau destul de
saint-simoniști, destul de francezi. Trebuie să suferi deja de un exces galic
de excitabilitate erotică și de nerăbdare de îndrăgostit pentru a te mai
apropia chiar în chip sincer de omenire cu ardoarea ta... De omenire! Să
5 mai fi existat vreodată printre toate babele o babă mai monstruoasă? (– ar
trebui, bunăoară, să fie "adevărul": o problemă pentru filozofi). Nu, noi nu
iubim omenirea; din altă privință, nu suntem însă nici pe departe destul de
"germani", așa cum se înțelege azi în mod uzual prin cuvântul "german",
pentru a pleda în favoarea naționalismului și a urii de rasă, pentru a ne putea
10 bucura de naționala râie sufletească și septicemie din pricina cărora se
delimitează, se îngrădesc astăzi popoarele în Europa ca în niște carantine.
Pentru aceasta suntem prea imparțiali, prea diabolici, prea năzuroși, prea
bine instruiți, prea "călătoriți": preferăm cu mult mai mult să trăim pe
munți, deoparte, "inactuali", în veacuri trecute sau viitoare, numai pentru
15 a ne scuti de furia mută la care ne-am ști condamnați ca martori oculari
ai unei politici care pustiește spiritul german, făcându-l vanitos, și care, pe
lângă aceasta, este o politică mică: – pentru ca propria ei creație să nu
se ruineze iarăși imediat, n-are ea nevoie s-o sădească între două uri de
moarte? nu trebuie să vrea eternizarea fărâmițării statale a Europei?...
20 Noi, apatrizii, suntem prea feluriți și amestecați după rasă și origine, în
calitate de "oameni moderni", și, ca urmare, puțin ispitiți să participăm la
acea mincinoasă autoadmirație și destrăbălare rasială care se afișează azi
în Germania ca semn al mentalității germane și care, la poporul "simțului
istoric", pare de două ori falsă și indecentă. Noi suntem, într-un cuvânt – și
25 acesta trebuie să fie cuvântul nostru de onoare! –, buni europeni,
moștenitorii Europei, bogații, încărcății, dar și excesiv de îndatorații moște-
nitori ai miilor de ani de spirit european: ca unii crescuți și din creștinism și
potrivnici lui și tocmai fiindcă suntem crescuți din el, fiindcă strămoșii
noștri au fost creștini de o rectitudine radicală, proprie creștinismului, care
30 și-au sacrificat cu dragă inimă avutul și sângele, rangul și patria pe altarul
credinței lor. Noi – facem la fel. Pentru ce totuși? Pentru necredința noastră?
Pentru orice fel de necredință? Nu, o știți mai bine, prieteni! Ascunsul da
din voi este mai puternic decât orice nu și orice poate de care voi împreună
cu timpul vostru sunteți bolnavi; chiar dacă trebuie să plecați pe mare, voi,
35 emigranților, vă silește și la acesata – o credință!...

nimănui să bea din noi: din păcate, nu știm să ne apărăm atunci când am dori-o, nu putem împiedica prin nimic să fim tulburați, întunecați, – să-și arunce în noi – vremea în care trăim, ce are ea "cel mai vremelnic"; păsările ei murdare, murdăria; băieții, flecușetele; iar drumeții istoviți, care se odihnesc lângă noi, mica și marea mizerie. Dar vom proceda cum am procedat întotdeauna: tragem la fund, în adâncul nostru, și ceea ce se aruncă în noi – căci suntem adânci, nu uităm – și ne limpezim din nou...

379

Intervenția bufonului. – Nu-i un mizantrop cel ce a scris această carte: ura de oameni se plătește astăzi prea scump. Ca să urăști cum urai altădată omul, în felul lui Timon, absolut, fără nici un rabat, din toată inima, cu toată iubirea de ură, – pentru aceasta ar trebui să renunți la dispreț: – și câtă bucurie rafinată, câtă răbdare, câtă bunătate chiar nu-i datorăm noi tocmai disprețului nostru! De altminteri, prin asta suntem noi "aleșii Domnului": disprețul fin este gustul și privilegiul nostru, arta noastră, virtutea noastră poate, a celor mai moderni dintre moderni!... Ura, dimpotrivă, te pune pe aceeași treaptă, te confruntă, în ură se află onoare, în sfârșit: în ură este frică, o mare, o bună parte de frică. Însă noi, neînfricații, noi, oamenii mai spirituali ai acestui veac, ne cunoaștem destul de bine interesul, pentru a trăi, tocmai ca oameni mai spirituali, fără de frică în privința acestei epoci. Cu greu ne-or decapita, închide, surghiuni; nici măcar nu ne-or interzice și arde cărțile. Veacul iubește spiritul, ne iubește pe noi și are nevoie de noi, chiar dacă ar trebui să-i dăm de înțeles că suntem artiști în dispreț; că orice relații cu oamenii ne provoacă o ușoară înfiorare; că nu putem, cu toată blândețea, răbdarea, iubirea noastră de oameni, cu toată politețea noastră, să ne convingem nasul să lase prejudecata pe care o are față de apopiarea unui om; că iubim natura cu cât se manifestă mai puțin omenește și că iubim arta când este fuga de om a artistului sau luarea în răs a omului de către artist sau luarea în răs a artistului de către el însuși...

380

"Călătorul" vorbește. – Spre a observa odată de la distanță moralitatea noastră europeană, spre a o compara cu alte moralități, anterioare sau viitoare, trebuie să procedăm cum procedează un călător care vrea să știe cât de înalte sunt turnurile unui oraș: pentru aceasta, el părăsește orașul. "Gândurile despre prejudecăți morale", dacă nu cumva or fi prejudecăți despre prejudecăți, presupun o postare în

exteriorul moralei, un oarecare dincolo de bine și de rău, spre care trebuie să urcăm, să ne cățărăm, să zburăm, – și, în cazul dat, în orice caz, un dincolo de binele și de răul nostru, o eliberare de orice "Europă", ultima înțeleasă ca o sumă de judecăți de valoare imperative, care ni s-au

5 transformat în carne și sânge. Că vrem să ne plasăm tocmai undeva în afară, undeva sus este, poate, o mică sminteală, un straniu, irațional "tu trebuie" – căci și noi, cei pasionați de cunoaștere, avem idiosincrasiiile noastre derivate din "voința neliberă" –: întrebarea este dacă putem cu adevărat urca acolo sus. Lucrul acesta poate depinde de multiple condiții,

10 în fond este întrebarea cât suntem noi de ușor sau de grei, problema propriei noastre "greutăți specifice". Trebuie să fim foarte ușori spre a ne propulsa voința de cunoaștere până la o asemenea depărtare și oarecum peste epoca noastră, spre a ne crea niște ochi pentru panoramarea unor milenii întregi și, în plus, pentru a continua să avem în acești ochi un cer

15 pur! Trebuie să ne fi scuturat de atâtea lucruri care ne apasă, ne împiedică, ne ținutiesc la pământ, ne îngreunează tocmai pe noi, europenii de astăzi. Omul unei astfel de lumi de dincolo, care vrea să cuprindă în propria-i rază vizuală măsurile valorilor supreme ale timpului său, are nevoie pentru asta, în primul rând, să "depășească" în sine însuși acest timp – este proba

20 forței sale – și, ca atare, nu numai timpul său, ci și aversiunile lui de până acum și opoziția lui față de acest timp, suferința sa din pricina acestui timp, anacronismul său, romantismul său...

381

Cu privire la problema inteligibilității. – Când

25 scriem, nu vrem doar să fim înțeleși, ci, tot așa de sigur, vrem și să nu fim înțeleși. Nu-i totuși nicidecum o obiecție față de o carte dacă un oareșicine o găsește ininteligibilă: poate chiar lucrul acesta era intenția scriitorului ei, – nu voia el să fie înțeleasă de "un oareșicine". Orice spirit și gust mai

30 trasează concomitent granițele față de "ceilalți". Toate legile mai subtile ale unui stil aici își au originea: ele țin la distanță totodată, creează distanță, interzic "intrarea", înțelegerea, cum am spus, – în timp ce le deschid urechile acelor care ne sunt înrudiți în privința urechilor. Și, ca s-o spun între noi și

35 în cazul meu, – nu vreau să mă împiedice nici ignoranța mea, nici neastâmpărul temperamentului meu să fiu inteligibil pentru voi, prieteni: nu neastâmpărul, oricât m-ar sili să m-apropii repede de un lucru spre a-i veni într-adevăr de hac. Căci eu procedez în cazul unor probleme profunde ca în cazul unei băi reci – țuști năuntru, țuști afară. Că n-ai ajunge

astfel la fund, că n-ai c o b o r î destul de în profunzime este superstiția celor ce se tem de apă, a dușmanilor apei reci; ei nu vorbesc din experiență. O! frigul mare te dinamizează! – Și-ntrebând în treacăt: oare un lucru rămâne realmente neînțeles și netransparent numai prin faptul că este

5 atins, privit, fulgerat doar în fugă? Trebuie neapărat să șezi mai întâi ferm pe el? să-l fi clocit ca pe un ou? Diu noctuque incubando*, cum spunea Newton despre sine însuși? Cel puțin există adevăruri de o timiditate și o sensibilitate deosebită, pe care nu pui mâna altfel decât brusc, – pe care trebuie să le s u r p r i n z i ori să le lași... În fine, concizia mea are și o altă

10 valoare: în cadrul problemelor care mă preocupă trebuie să spun multe lucruri în mod concis, ca ele să fie receptate și mai concis. Ești nevoit, adică, să te păzești, ca imoralist, să vatâmi inocența, îi am în vedere pe măgarii și pe fetele bătrâne de ambele sexe care n-au altceva de la viață decât inocența lor; mai mult încă, scrierile mele trebuie să-i entuziasmeze,

15 să-i înalțe, să-i îndemne la virtute. N-aș cunoaște nimic mai nostim pe pământ decât să vezi niște măgari bătrâni și fete bătrâne pradă entuziasmului, emoționându-se datorită sentimentelor dulci ale virtuții: și "aceasta văzut-o-am" – așa grăit-a Zarathustra. Atât în ce privește concizia; mai prost stau lucrurile cu ignoranța mea, din care nu fac un secret nici

20 față de mine însumi. Există momente în care mă rușinez de ea; firește, și momente în care mă rușinez de această rușine. Poate că noi, filozofii, ne aflăm cu toții astăzi într-o poziție proastă față de cunoaștere: știința crește, cei mai erudiți dintre noi sunt pe punctul de a descoperi că știu prea puțin. Însă ar fi și mai prost dacă lucrurile ar sta altfel, – dacă am ști p r e a

25 m u l t ; menirea noastră este și rămâne, înainte de orice, să nu ne luăm drept altcineva pe noi înșine. Noi s u n t e m altceva decât savanți: deși nu se poate eluda că, între altele, suntem și savanți. Noi avem alte nevoi, o altă evoluție, o altă digestie: avem nevoie de mai mult, avem nevoie și de mai puțin. De cât are nevoie un spirit pentru hrănirea lui nu se poate cuprinde

30 într-o formulă; dar dacă gustul său este orientat spre independență, spre un rapid du-te-vino, spre hoinăreală, spre aventură poate, pentru care numai cei mai dinamici sunt făcuți, atunci el trăiește mai bine liber și pe sponci decât rob și îmbuibat. Nu osânză, ci cea mai mare suplețe și forță este ceea ce vrea un bun dansator de la hrana sa, – și nici n-aș ști ce și-ar dori

35 mai mult să fie spiritul unui filozof decât un bun dansator. Căci dansul este idealul său, chiar și arta sa, până la urmă chiar și unica lui religiozitate, "serviciul divin" al său...

*În lat. în text: "Clocind ziua și noaptea" (n.t.).

382

Marea sănătate. – Noi, modernii, anonimii, ininteligibilii, noi, avortonii unui viitor încă neprobat, – avem nevoie, pentru un scop nou, și de un mijloc nou, adică de o nouă sănătate, de una mai puternică, mai
 5 versată, mai solidă, mai cutezătoare, mai înveselitoare de cum a fost oricare sănătate de până acum. Cel al cărui suflet tânjește să fi trăit întreaga sferă de valori și de aspirații de până acum și să fi făcut turul tuturor coastelor acestei "mări mediterane" ideale, cel ce vrea să știe din aventurile celei mai personale experiențe cum se simte un cuceritor și descoperitor al
 10 idealului, la fel un artist, un sfânt, un legiutor, un înțelept, un erudit, un evlavios, un profet, un recalcitrant de stil vechi în privința celor divine: acela are nevoie pentru asta, înainte de toate, de un singur lucru, de m a r e a s ă n ă t a t e – de una pe care nu numai că o ai, ci o și câștigi și trebuie s-o câștigi în permanență, fiindcă mereu o sacrifici, trebuie s-o sacrifici!... Iar
 15 acum, după ce am fost, în felul acesta, multă vreme pe drum, noi, argonauții idealului, mai curajoși poate decât este înțelept și destul de des naufragiați și suferind pierderi, dar, cum am spus, mai sănătoși decât ni s-ar putea îngădui, periculos de sănătoși, mereu sănătoși, – ni se pare și nouă că am avea în fața noastră, ca răsplată pentru aceasta, un pământ încă
 20 nedescoperit, ale cărui hotare încă nu le-a întrevăzut nimeni, un dincolo de toate țările și cotloanele de până acum ale idealului, o lume atât de supraabundentă în lucruri frumoase, străine, problematice, teribile și divine, încât curiozitatea noastră, ca și setea noastră de a poseda și-au ieșit din fire – ah, cum nu ne mai poate sătura nimic de-acum înainte! Cum ne-am
 25 mai putea mulțumi, după asemenea perspective și cu o asemenea foame de lup în conștiință și știință, cu o m u l a c t u a l ? Destul de greu: dar este inevitabil să-i privim cele mai demne țeluri și speranțe doar cu o seriozitate rău menținută, și poate nici măcar să le mai privim. Un alt ideal ne aleargă în întâmpinare, un ideal ciudat, ispititor, plin de pericole, pe
 30 care n-am dori să-l convingem pe nimeni să-l îmbățișeze, fiindcă nimănuia nu-i recunoaștem așa de ușor d r e p t u l l a e l : idealul unui spirit care se joacă naiv, adică nedeliberat și dintr-o plenitudine și potență debordantă, cu tot ce se numea până acum sfânt, bun, intangibil, divin; un spirit pentru care lucrul suprem în care poporul își are, pe bună dreptate, măsura valorii
 35 ar însemna aproape la fel de mult ca pericol, decădere, înjosire sau, cel puțin, ca recreere, orbire, uitare temporară de sine; idealul unei sănătăți și voințe sănătoase omenesc-supraomenești, care va apărea destul de des n e o m e n e s c , de pildă, atunci când se așază alături de întreaga seriozitate pământească, alături de orice fel de solemnitate a gestului, a

cuvântului, a sunetului, a privirii, a moralei și a misiunii, precum cea mai animată parodie involuntară a lor – ideal cu care, în ciuda tuturor acestora, își face poate mai întâi apariția m a r e a s e r i o z i t a t e , se ridică mai întâi semnul propriu-zis de întrebare, se schimbă soarta sufletului, arătătorul
 5 ceasului se pune în mișcare, tragedia î n c e p e ...

383

E p i l o g . – Dar, pictând în încheiere, încet-încet, acest sumbru semn de întrebare și chiar fiind încă dispus să le amintesc cititorilor mei virtuțile cititului veritabil – o, ce virtuți uitate și necunoscute! –, mi se-ntâmplă să
 10 aud în jurul meu râsul cel mai diabolic, mai cu poftă, mai monstruos: spiritele cărții mele tabără chiar ele pe mire, mă trag de urechi și mă cheamă la ordine. "Nu mai suportăm – îmi strigă –; gata, gata cu această muzică neagră ca pana corbului. Nu-i oare dimineată luminoasă de jur împrejurul nostru? Și vale și pajiște verde și moale, regatul dansului? A existat oare
 15 vreodată un ceas mai bun pentru a fi vesel? Cine ne cântă un cântec, un cântec al orelor dimineții, așa de însorit, de vioi, de înaripat, încât să n u sperie greierii, – să invite mai degrabă greierii să cânte și ei, să danseze și ei? Dar și mai bine un cimpoi țărănesc naiv decât asemenea sunete enigmatice, asemenea strigăte sinistre, voci sepulcrale și chițcăiri de
 20 marmotă cu care ne-ai regalat până acum în sălbăticia dumitale, domnule sihastru și muzicant al viitorului! Nu! Nu asemenea tonuri! Ci hai să cântăm altele mai plăcute și mai bucuroase!" – Vă place a ș a , prieteni nerăbdători? Ei bine! Cine nu v-ar fi bucuros pe plac? Cimpoiul meu, iată, așteaptă, gâtlejul de asemenea – poate răsună un pic hodorogit, mulțumiți-vă! de
 25 aceea suntem la munte. Însă ceea ce reușiți să ascultați este cel puțin nou; și chiar dacă nu înțelegeți, chiar dacă-l înțelegeți greșit pe b a r d , ce contează? E "blestemul bardului". Cu cât îi auziți mai limpede muzica și aria, cu atât mai bine și fluierul lui vă face – să dansați. V r e ț i voi asta?...

Apendice: Cântecele Prințului Vogelfrei

L u i G o e t h e

- 5 Ți-e nevremelnicul
Doar simbol! Cade
Domnul, părelnicu, -n
Poetice nade...
- 10 Lumea-n cerc spulberă
Rost după rost:
"Dat" – zice-l tulpure,
"Ba joc" – cel prost...
- 15 Lumea-n joc mestecă
Vis și real: –
Sminteala veșnică
N e - atrage-n – vall...

Vocația poetului

- 20 De curând, când stam sub ramuri,
La odihnă, mai exact,
Auzii tic-tac în dramuri,
Cu măsură și cu tact.
Indignatu-m-am, – cu-ncetul
Începui să mă complac,
Până când, precum poetul,
Îmi vorbeam doar în tic-tac.
- 25 Cum săltau în stihuire
Vorbele-mi, din pas în pas,
Prind a râde în neștire,
Ca la un pătrar de ceas.
Ești, cumva, poet, bătrâne?

Nu-ți sunt mințile la loc?
– “Ba ești un poet, stăpâne”,
Ghionoaia dă din cioc.

5 După tufele pitite
 Stau la pândă. Ce aștept?
 Cugetări meșteșugite?
 Rima-mi brusc le sare-n piept.
 Tot ce țopăie rămâne
10 La poet în vers, pe loc.
 – “Da, ești un poet, stăpâne”
 Ghionoaia dă din cioc.

15 Rima nu-i ca o săgeată?
 Săgetându-i trupul fin,
 Cum începe să se zbată
 Gușterul în groaznic chin!
 Vai, muriți, sărmâne râme,
 Ori vă-mpleticiți în loc!
 – “Da, ești un poet, stăpâne”
 Ghionoaia dă din cioc.

20 Iuți și-ntortocheate gânduri,
 Vorbulițe-n mers buimac,
 Cum dați buzna, rânduri-rânduri,
 În cătușe de tic-tac!
 Râd de asta clici păgâne?
25 N-au poezii har și foc?
 – “Ba ești un poet, stăpâne”
 Ghionoaia dă din cioc.

30 Pasăre, îți râzi de mine?
 Dacă stau cu capul rău,
 Nici cu inima nu-s bine?
 Teme-te de brațul meu! –
 Dar poetul – țese rime
 Chiar nervos, mai mult în joc.
 – “Da, ești un poet, stăpâne”
35 Ghionoaia dă din cioc.

În Sud

Atârni pe-o creangă cioturoasă
Și-mi legân oboseala frânt.
Poftit de-o pasăre miloasă,
În cuibul ei sunt ca acasă.
Dar unde-s? O, departe sunt!

Pe albul mării adormite,
Văl purpuriu s-așterne lent.
Idilă: port, oi, stânci trăsnite,
Smochini pe țărmuri însozite, –
Absoarbe-mă, Sud inocent!

Nu-i viață – mersu-ncet, în halte,
Cu grele și nemțești mișcări.
Chemat-am vântul să mă salte,
Deprins-am zborurile-nalte, –
Spre Sud zburat-am peste mări.

Gândire! Jalnice suspine!
Ne-mpingeți iute spre soroc!
Zburând, văzui ce mă reține, –
Azi sângele-mi dă buzna-n vine
Spre-o nouă viață, un nou joc...

Să cugeți singur – e cuminte,
Dar prost e – singur a cânta!
Spre-a asculta un cânt fierbinte,
Imn vouă, păsări fără minte,
Veniți deci toate-n preajma mea!

Prea crude, false, rătăcite
Păreți, pentru a fi iubite
Și pentru joacă, nu-i așa?
În Nord – v-o spun cam peste mână –
Iubii o văduvă bătrână:
Ea "Adevărul" se numea...

Pioasa Beppa

- 5 Firesc să fiu pioasă,
Cât trupul mi-e-nflorit.
De fata cea frumoasă
Și Domnu-i ispitit.
Pe biet monahu-acela
Oricum îl va ierta,
Când însuși, ca și-acela,
S-ar vrea în preajma mea.
- 10 Nu sur cum capeianul!
Ci tânăr sănătos,
Ca foarte sur motanul
Zbătându-se gelos.
15 Eu nu iubesc moșnegii,
El babe iar nu vrea:
Aceasta-i vraja legii
De Domnul date-așa!
- 20 Biserica se poartă
Firesc cu inima
Și chipul. Și mă iartă, –
Dar cine n-ar ierta!
Îi dai cu murmuratul,
Leșind cu plecăciuni,
25 Și, -n timp ce ștergi păcatul,
Un altul, mic, aduni.
- 30 Lăudați pe Domnu-n lume,
Că fete mândre-i plac,
Și-această slăbiciune
Și-o-ngăduie cu drag.
Firesc să fiu pioasă,
Cât trupul mi-e-nflorit:
Bătrână și hidoasă,
Cu dracul mă mărit!

Luntrea misterioasă

Astă-noapte, când dormea
Totu-n jur, și numai vântul
Pe străzi goale suspina,
Nu-mi găseam în somn alintul,
Macul, ah! nu m-alina
Și nici – împăcatul, gândul.

Am fugit pe țărm, văzând
Cum că somnul nu mă-ncearcă.
Luna-n zare lucea blând, –
Întâlnii un om și-o barcă,
Baci și turmă, picotind: –
Luntrea-n somn plecase, parcă.

A trecut un ceas, ori nu?
Poate-un an s-a scurs? – deodată, -n
Veșnică litanie, toată
Mintea mea se petrecu,
Și-o genune-afundă, lată
Se căscă: – apoi trecu!

– Zori de zi: nepăsătoare,
Luntrea stă pe negrul hău...
Ce-a fost? Sânge? De mirare,
Glasuri tot creșteau mereu – –
O, nimic! Cu mic, cu mare,
T o ț i dormeam – somn dulce! greu!

Declarație de dragoste

(la care însă poetul a căzut într-o groapă –)

Minune! Mai e-n zbor?
Se-nalță și nu fâlfâie măcar?
Dar cum de-i suitor?
De unde-această forță, frâu și far?

Lăsând viața jos,
Trăiește-n slăvi, ca stele și vecii,
Cu cei pizmași milos –:
Doar să-l privești, și urci și tu-n țării!

5 O albatros! Mereu
Mă-mpinge-un dor înspre înalt ceresc.
Am plâns, am plâns din greu,
Gândind la tine, – da, eu te iubesc!

Cântecul unui păstor de capre teocritian

10 De ploșnițe zac mâncat, –
Mă vaiet de pântec.
Dincólo-i loc luminat!
E danț și cântec...

15 Pe ea trebuia acum
S-o țin în brață.
Adăst – un câine-n drum, –
Nici semn de viață.

20 Dar nu-mi jurase, ai?
Mă minte femeia?
– Ori de toți se ține scai,
Cum capr-aceea?

25 De unde borangic? –
Ah, ce făloasă?
Mai e vreun țap, voinic,
Pe lângă casă?

– Cum o aștept pe ea
Venin cumplit e!
Doar noaptea cresc așa
Ghebe-otrăvite.

30 Ca șapte boli. adânc,
Iubirea-nțepă. –

Nu pot să mai mănânc.
Adio, ceapă!

5 Și stelele pălesc,
Scapă-n mare luna,
Zori cenușii mijesc, –
De mor, totuna.

“Sufletele-așa precare”

10 Sufletele-așa precare
Îmi repugnă azi.
Stima lor e-o flagelare,
Lauda – o rușine și-un necaz.

15 Cum nu vreau să trec prin viață
Dus de lesa lor,
Pizma lor mi-aruncă-n față
Zâmbet stins și dulce-otrăvitor.

Să mă blesteme-n neștire!
Tifle tot să-mi dea!
Disperata lor privire
Tot spre mine veșnic s-o-ndrepta.

20 Nebunul la disperare

Ce-am scris cu spirit de nebun
Pe masă și pereți – vă spun:
Doar mie mi-ar fi fost podoabă?...

25 Dar voi vă ziceți: “Minte slabă
I-a mâzgălit, – și-acum, degrabă,
Să ștergem urma cu săpun!”

Vă rog! Ajut și eu – vă jur:
Cu măhuri și bureți fac treabă
Ca un rândaș ori critic dur.

Cuminților, când totu-i pur,
Pereții, masa o să-mi placă
Să văd că ști'nța voastră-i c...

R i m u s r e m e d i u m

5 Sau: cum se consolează poeții bolnavi

 Vrăjitorie,
Tu, timp! din botu-ți bălos, urât,
Curg ore-n lenevie.
În van dezgustu-rni strig-atât:
10 "Blestem, vecie,
 Pe al tău gât!"

 Lumea-i de fier:
Buhai asurzit – și furibund.
Durerea-mi înscrie c-un jungher
15 În oase-afund:
 "În lume-i ger –
Nu-ți place, ești un căscăund!"

 Dă-mi macul tare,
O, febră, toarn-otravă-n vâni!
20 Mi-ncerci și frunte de mult, și mâni.
Ce tot întrebi? "Ce rost – mai are?"
 – – Pfui, târfă în
Sarcasmu-ți mare!

 Nu! Hai la loc!
25 Frig e afară, ploaia cade –
O, febră, să fiu eu cumsecade?
– Na-ți aur: strălucește foc! –
 Te chemi "Noroc"?
 Ți-aducem laude? –

30 Brusc, peste prag
Izbește ploaia cu putere!
Se stinge lampa! – 'N vălmășag

Cel fără de rime - n'încăpere
De-acuma pierde,
Pun rămășag!

“Norocul meu!”

5 Văd porumbeii din San Marco iară:
Piața-i calmă, ziua doarme-n jur.
În blânda ei răcoare cântu-mi zboară
Ca stolurile lor zburând spre-azur –
O, de-ar veni la loc,
10 Să-i mai atârni o rimă-n aripioară
– Norocul meu! Noroc!

Tu, scut ceresc, albastru, de mătăasă,
Plutind tăcut peste-un pestriț decor,
Pe care-l pizmuiesc, mi-e drag, m-apasă...
15 I-aș bea – vă jur – tot sufletul cu dor!
L-aș mai vărsa la loc? –
Nu, să tăcem, priveliște aleasă!
– Norocul meu! Noroc!

Tu, strașnic turn, ca leii plini de viață,
20 Victorios și mândru meterez!
Adâncu-ți zvon se-mprăștie-n piață –:
Ești oare-al său accent aigu francez?
De-aș sta ca tine-n loc,
Aș ști strânsori de pluș cum se învață...
25 – Norocul meu! Noroc!

Să piei, cântare! Până vin din noapte
Întunecate umbre ce tot cresc!
E prea devreme pentru cânt, și fapt e
Că-n roze,-odoare încă nu lucesc,
30 Mai are ziua loc
Și pentru stihuri, furișări și șoapte
– Norocul meu! Noroc!

Spre alte mări

5

Într-acolo – v r e a u ; și tare
Cred în mine și-n catarg.
Marea-i liberă în zare,
Vasu-mi genovez e-n larg.

Totul nou, mai nou de-acuma-i,
Doarme-amiaza-n timp și zări –
Aprig – ochiul v o s t r u numai
Mă privește, depărtări!

10

Sils - Maria

Tot așteptând aici – dar ce? – nimic,
Stam, dincolo de rău și bine,-un pic
Gustând lumini, și umbre-un pic, doar joc,
Amiază, lac și timp fără soroc.

15

Iubito, brusc! din unu furăm doi –
– Și Zarathustra-mi apăru apoi...

Mistralului

Un cântec de joc

20

Vânător de nori, Mistrale,
Mături cerul în rafale,
Și mi-ești drag, furtuna mea!
Oare nu suntem de-o viță,
Primul rod pe o mlădiță,
Ascultând de-aceeași stea?

25

Pe cărări de munte, line,
Mă reped jucând spre tine,
Când cântări și şuier scoți:
Fără vâsle, fără vase,
Salți prin valuri spumegoase –
Cel mai liber dintre toți.

30

La chemarea ta adâncă,
Năvălii din stâncă-n stâncă
Până-n țărnul cel gălbui.
Ura! Cum lucesc vioaie
Diamantele-n puhoai,
Ai venit din munți haihui.

Repezi pe-ale bolții arii
Ți-am văzut eu telegarii
Și trăsura-n care stai,
Ți-am văzut nălțată mâna,
Parcă fulgera lumina,
Când pocneai din bici pe cai, –

Te-am văzut că lași trăsura
Și te-avânți în jos de-a dura,
Te-am văzut cum drept cobori,
Ca săgeata în genune, –
Rază pogorând minune
Peste trandafiri în zori.

Joacă pe spinări de valuri,
Nărăvoase dând în maluri –
Fă – spre slava-ți – jocuri noi!
Le-om juca – ne-om da silința –,
Veselă – ne-o fi știința,
Arta – liberă la noi!

Pentru-al nostru bun renume,
Să culegem flori din lume,
Să ne-ncingă fruntea-n lanț!
Să jucăm ca trubadurii
Între sfinte și-ntre hûrii,
Între zeu și lume – danț!

Cine n-o dansa cu vântul,
Ci se-nfășură ca-nfrântul
Și schilodul de moșneag,

Cei ca găște virtuoz
Ori stângaci cu frica-n oase
Să nu calce-al nostru prag!

5 Cui o face pe bolnavul
Să-i stărnim în nas tot pravul,
Să stârpim sămânța lor!
De pe țarm să știm că-i rasă
Răsuflarea ofticoasă,
Ochiul necutezător!

10 Să vânăm pe cer negreala,
Murdăria, abureala,
Luminându-l! Să urlăm...
O duh liber, ca furtuna
Fericirea-mi u r l ă - ntruna,
15 Ca să ne alăturăm. –

– Și, ca astă fericire
Să rămână-n amintire,
la-i c u n u n a testament!
Către aștrii fără moarte
20 Urc-o sus, tot mai departe,
Spânzur-o – de firmament!

Note și comentarii

Toate trimiterile făcute prin simpla cifră a fragmentului se referă la fragmentele postume din volumul 9*.

Aurora

Morgenröthe. Gedanken über die moralischen Vorurtheile [Aurora. Gânduri despre prejudecățile morale] (= M) a apărut la sfârșitul lui iunie 1881 la Ernst Schmeitzner din Chemnitz, la opt luni după *Călătorul și umbra sa*. Este rezultatul meditațiilor lui N de prin diversele locuri ale peregrinării sale din anul 1880: Veneția, Marienbad, Naumburg, Stresa, Genova (v. Cronica). La Veneția (primăvara lui 1880), N i-a dictat "elevului" său Peter Gast o culegere de 262 de aforisme sub titlul *L'Ombra di Venezia***, și anume pe baza notițelor pe care le așternuse de la începutul anului în două caiete mai mici. În vara și toamna lui 1880, ca și în iarna lui 1880/81, N a folosit alte cinci carnete, din care au luat naștere atât un cuprinzător material postum (vol. 9, p. 103 - 408), cât și transcrierea pe curat a *Aurorei****. La 25 ianuarie 1881 i-a trimis această transcriere, din Genova, lui Peter Gast, spre copiere; titlul noii cărți de pe prima pagină a transcrierii suna: "Brăzdarul. Gânduri despre prejudecățile morale". Pe pagina întâi a copiei sale, Peter Gast a notat cuvintele: "Există atâtea aurore care n-au strălucit încă. Rigveda". Acest citat i-a plăcut într-atât lui N, încât a schimbat titlul cărții sale în "O auroră. Gânduri despre prejudecățile morale" (N către Gast, 9 februarie 1881). Articolul ("O") a fost suprimat apoi. Îndată după aceea, N i-a trimis lui Peter Gast încă un adaos spre copiere, în care, printre altele, preluase și aproximativ 90 de aforisme din *L'Ombra di Venezia* (cu modificări mai mult sau mai puțin esențiale). Copia, tăiată în fâșii și aranjată de N după numerele aforismelor, a fost lipită după aceea de Peter Gast, pentru alcătuirea unui manuscris bun de tipar, și trimisă la jumătatea lui martie lui Schmeitzner la Chemnitz. Între mijlocul lui aprilie și mijlocul lui iunie, N și Peter

*Vol. 10 al ed. rom. (idem, în continuare) (n.t.).

**În it. în text (n.t.).

***Referitor la sfera ideatică a cărții și a materialului postum, a se vedea Keith Ansell-Pearson, *Toward the Übermensch: Reflections on the Year of Nietzsche's Daybreak*, în *Nietzsche-Studien. Internationales Jahrbuch für die Nietzsche-Forschung*. Begründet von Mazzino Montinari, Wolfgang Müller-Lauter, Heinz Wenzel. Walter de Gruyter, Berlin / New York, 1972 și urm. (abreviat în continuare: NS), vol. 23, 1994, p. 123-145 (n.t.).

Gast au citit corecturile. Acestea, ca și manuscrisul pentru tipar, nu s-au păstrat. În anul 1887, stocurile din *Aurora*, prevăzute cu o prefață, au apărut ca *Aurora. Gânduri despre prejudecățile morale. Ediție nouă cu o prefață introductivă*, la E. W. Fritzsche din Leipzig.

Prefață. 11 14: Trophonius] *erou din Lebadeia (Boeția) și zeu oracular, care-și avea sediul în văgăuna din Lebadeia*; N.T.: cf. și PHG 1 (vol. 2, 514, 2) N.T.: 29: "cum?... drum?" cf. vol. 1, 179, 27-29 13 4: Critica... 257] *N citează din ediția Kant a lui Rosenkranz (1883); cf. ed. acad. III, 249 12-15: Robespierre... 1794).*] *citat din: Edmond Scherer, Etudes sur la littérature contemporaine, Paris, 1885, VIII, 79, BN* N.T.: 15 1: idealism] *aluzie la Memoiren einer Idealistin de Malwida von Meysenbug (cf. vol. 3, nota la 19, 21) N.T.: 1-2: "ne-naltă-n țării"] cf. finalul la Faust II*

5. Cf. 3 [80]

8. N.T.: cf. vol. 2, 29, 4-22

9. Cf. 3 [93]; 4 [13] N.T.: În legătură cu raportul dintre moravuri (Sitten), morală=cutură (Sitte) și moralitate (Sittlichkeit), cf. VM 89; v. și infra.

10. Rs șters la sfârșit: Trăim un moment al moralei în care nu mai există efecte fizice capabile să probeze o prescripție morală: iar morala s-a refugiat în "ideal".

11. Cf. 3 [71]

14. 21 11: respectate] baroce Rs 23-24: "Prin... bunuri"] cf. Platon, *Phaidros* 244a 30-31: inovatorul... nebulie] cf. Platon, *Ion* 533d-534e 32-33: a recurs... Salaminei] cf. Plutarh, *Solon* 8 21 38-22 5: Rețetele... spirituală] cf. J. Lubbock, *Die Entstehung der Civilisation* (v. nota la MA I 111), 211 sq.

18. Vs: 26. Suferința noastră le bucură pe divinitățile] rele, împăcându-le cu noi. De aceea suferințele și chinurile de bunăvoie] țin de moravurile din comunitate. Astfel, suferința capătă o valoare. Invers, tihna trezește suspiciune. "Virtuosul este în continuă suferință" – o extremă. – 27. Disimularea ca virtute – teama ca virtute, suferința ca virtute, revanșa ca virtute. Tăgăduirea rațiunii ca virtute (invariabilitate), mila ca viciu, cunoașterea ca viciu – trândăvia, de obicei, ca urmare a virtuții, războiul ca epocă a moralității pitorești, pacea văzută ca primejdioasă de înțelepți, fiindcă descătușează individul. Curajul ca virtute cardinală. N.T.: 23 27-24 7: Cruzimea... altar.] cf. Herbert Spencer, *Die Thaten der Ethik, übers. v. B. Vetter, Stuttgart, 1879, p. 31, BN (apud F. Götz, în NS, 24, 1995, p. 405) 24 18-20: Orice... fizice] din... noi suntem moștenitorii unor deprinderi sentimentale de milenii și nu reușim decât extrem de încet să ne debarasăm de această moștenire. Rs 20: pășitul înainte] progresul Rs 36: setea de a ști] cunoașterea Rs 37: cu primejdia] cu viciul Rs*

20. Vs: 4 [109]

23. Vs: Sentimentul puterii asupra lucrurilor, a proprietății etc. nu este sigur la popoarele primitive, fiindcă ei le atribuie vitalitate și forța de a dăuna. Trebuie să te asiguri asupra lor cum te asiguri asupra oamenilor.

Lingușirea și constrângerea față de lucruri: bază a celor mai multe obiceiuri, cauzalitatea naturală apărea ca forță magică. – Neputința a fost nemărginit de mare și de obișnuită, de aici senzația preponderentă de putere, subtilitatea sa.

24. Cf. 3 [71] N.T.: cf. *supra* Rs la M 10 27 9-10: la... animal] cf. J. Lubbock, *op. cit.*, 376

26. Cf. 4 [280]; 10 [B17]

29. Vs: Mă tem că dintre histrionii care jucau teatru în fața lor înșiși au făcut parte bărbații cei mai renumiți prin virtutea lor: de aceea îmi fac ei silă. Creștinismul a interzis acest histrionism – el a inventat fâlirea dezgustătoare a păcătosului și vina născocită a păcatului (și azi de "bonton" printre creștini).

31. Vs: Dacă la origine se presupunea spirit nu numai la oameni, ci peste tot (alături de toate instinctele, răutățile, simpatiile* etc.), deci nu găseai în a c e s t l u c r u caracteristica oamenilor (sau a unui om ori a unui popor), rezultă – că pe vremea aceea lipsea mândria omului, el nu se rușina că se putea trage din animale, copaci.

33. Vs: 4 [13] cf. 4 [143]

34. Cf. 4 [144] Vs la început: Dacă există ereditate a sentimentelor morale? Cu precădere am dori să ne apărăm, atâta vreme cât suntem în stare, de teoria eredității. –

35. Cf. 4 [144]

36. Vs: Cum? Inventatorii celei dintâi bărci, primii astronomi să fie neasemuit mai mari decât inventatorii noștri? Dimpotrivă! Pe vremea aceea întâmplarea acționa și mai mult decât astăzi!

38. Cf. 6 [204]; 7 [55]; 7 [239]; 8 [101] 34 3-4: Hesiod... binefăcătoare] cf. *Munci și zile* 20-24 N.T.: 7 sq.: speranței] cf. MA I 71 (*inclusiv notele*) 8-9: Hesiod... lucruri] cf. *op. cit.* 94-99 21-22: europeni sunt oarecum] europeni [începând cu grecii și până azi] sunt oarecum Rs

41. Cf. 4 [58]

42. Cf. 3 [77]; 3 [87]; 4 [43] 36 31: spiritului său] GA; întregit după Rs și Vs Rs în final: Multă vreme, întreaga valoare a unor asemenea existențe constă numai în faptul că-i obișnuiesc pe ceilalți oameni cu vederea lor și vâra în mințile greoaie ale oamenilor de acțiune ideea unei vieți contemplative. O dată cu puterea contemplativilor, crește senzația de satisfacție față de viață, ei devin cel puțin optimiști practici.

43. 37 21: științei. De] științei, oarecum exercițiile de dilație ale gândirii științifice, în credința că ele sunt totul, iar vestibulul este sanctuarul. De Rs

44. Vs: Aceasta mi se pare cea mai valoroasă intuiție a mea: în timp ce mai demult, pe măsură ce ajungeai la originea lucrurilor, credeai tot mai tare că vei da peste ceea ce este de o importanță inestimabilă pentru acțiunea și judecata

*Sympathien

omului și făceai să depindă de aceasta mântuirea lui veșnică, acum este invers, pe măsură ce ne întoarcem în timp, interesul nostru se implică tot mai puțin: evaluările pe care le-am pus noi în lucruri își pierd sensul, cu cât ne întoarcem mai mult înapoi, în miezul lucrurilor înseși. *Rs la sfârșit:* iar mizeria și cușca și gratiile și spărtura și fericirea, totul, totul a fost un vis urât?

45. Cf. 6 [281]

46. 39 2-3: "Ce... făcut!" cf. Montaigne, *Essais III, XIII*: "Oh! que c'est un doux et mol chevet et sain que l'ignorance et l'incuriosité i' reposer une teste bien faite"; opera lui Montaigne este la îndemână în dublă ediție în BN: *Essais avec des notes de tous les commentateurs* [Eseuri cu note ale tuturor comentatorilor], Paris, 1864; *Versuche, nebst des Verfassers Leben, nach der neuesten Ausgabe des Herrn Peter Coste, ins Deutsche übers.* 3 Bde [Eseuri, însoțite de viața autorului, după cea mai recentă ediție a domnului P. C., trad. în germană. 3 vol.], Leipzig, 1753-54. Pasajul citat aici, și la Pascal, *Gedanken, Fragmente und Briefe... nach der Ausgabe P. Faugère's. Deutsch von Dr. C. F. Schwartz. Zweite Auflage...* [Cugetări, fragmente și scrisori... după ediția lui P. Faugère. În germană de Dr. C. F. Sch. Ediția a doua...], Leipzig, 1865, partea întâi, 316, BN: "... daß Unwissenheit und Unbekümmertheit [incuriosité] zwei süße Ruhezeiten seien für einen gut organisierten Kopf..." ["... că neștiința și nepăsarea [incuriosité] ar fi două perne dulci pentru un cap bine organizat..."]. În traducerea germană a lui Pascal, cae prezintă multiple urme ale lecturii lui N, acesta a subliniat următorul pasaj (II, 19): "Este deci o nefericire să te îndoiești; dar este o datorie imperioasă să cauți când ai îndoieli, și în felul acesta, așadar, cel se îndoiește și nu caută este nefericit și nedrept totodată. Dacă, pe lângă toate acestea, e încă senin și pretențios [présomptueux], atunci îți lipsește cuvântul spre a descrie o creatură atât de jalnică [extravagante]." După toate probabilitățile, N cunoștea și ediția franceză originală a lui Prosper Faugère (*Pensées, fragments et lettres...*, publiés pour la première fois conformément aux manuscrits originaux en grande partie inédits... [Cugetări, fragmente și scrisori..., publicate pentru prima dată în conformitate cu manuscrisele originale în mare parte inedite...], Paris, 1844), întrucât a scris, în legătură cu un pasaj al traducerii, adesea inexacte, a lui Schwartz (II, 81), remarca "tradus greșit". 4-5: nimeni... el] din credea că are un astfel de cap și era muncit de un asemenea dor de o pernă frumoasă *Rs*

50. 40 11-13: căci... lume.] fiindcă ei propovăduiesc nemulțumirea și disprețul față de lume, ca și înfumurarea geniului. Oare cine are de suferit de pe urma necumpătaților? Tot anturajul lor, până la cea mai mare depărtare, mai cu seamă copiii. – *Vs*

52. Cf. 3 [82]; 4 [318] *Vs:* Mijloacele de alinare sunt cele prin care viața devine atât de dureroasă pentru mulți: ei se obișnuiesc să-și combată durerile printr-o ameteală și suferă apoi de pe urma reactivității ameteții, de pe urma

*"Ah, ce căpătăi dulce, moale și sănătos e acela alcătuit din neștiință și lipsă de curiozitate și ce plăcut se odihnește pe el un cap bine plămădit!" (traducere de Elena Vianu, *Moralități francezi*, București, 1966, p. 79, n.t.)

privării de ea, de pe urma nesiguranței continue și a tremurului continuu al ținutei lor. Amețeală: sentiment al puterii. Reiese de aici că suferința capitală este sentimentul slăbiciunii și al fricii. – Multă vreme, nimic n-a contribuit la deteriorarea sănătății omenești atât cât mijloacele contra bolilor. În cel mai bun caz, te îngrijeai de ușurarea pentru moment, iar rezultatul era agravarea generală. Cel ce se îmbolnăvea până la un anumit grad nu-și mai revenea: de asta aveau grijă medicii. – Se spune despre Schopenhauer că a luat în serios suferința omenească: ei bine, eu vreau să iau odată în serios antidoturile suferinței.

56. Vs: Față de cei pioși nu manifest nici o antipatie, mai degrabă o secretă considerație, cu regretul că acești oameni excelenți nu-mi împărtășesc sentimentele: dar de unde acest adânc dispreț față de unul care a avut toată libertatea spiritului și la urmă devine totuși robul credinței? E ca și când s-ar fi întâmplat ceva rușinos, încât ar trebui să roșească oricine doar aude despre asta. De unde? – Schopenhauer simțea la fel. I-aș întoarce spatele celui mai onorabil om, dacă mi-ar deveni suspect în această privință. 42 27-28: spernere... se ipsum] cf. Goethe, *Călătorie în Italia III, Filippo Neri** 32: apostatului] renegeatului Rs 43 2: apostatul] renegeatului Rs

59. Cf. 4 [151]

62. Vs: Cum își poate cineva percepe drept revelație propria părere despre lucruri? Iată problema genezei religiei: ea presupune deja să crezi în "revelații". Căci beatitudinea pe care o provoacă o nouă ipoteză este atât de mare pentru creatorul ei, încât i-o atribuie lui Dumnezeu: aceasta presupune să nu-l credem pe om drept autor al unei mari fericiri (pesimism). Apoi, îți înțelegi o opinie prin faptul că o caracterizezi drept revelație, o sustragi criticii: îi conferi sacralitate. În felul acesta, de fapt, te cobori pe tine însuși la rangul de organ, dar gândul nostru triumfă ca gând al lui Dumnezeu: o uriașă satisfacere a sentimentului puterii. Prin aceasta îți sustragi propriei critici: îl pui mai presus de tine. Această violentare a propriei noastre persoane în favoarea unui produs al nostru este o extremă a dragostei paterne și a mândriei paterne.

63. Vs: Admițând că l-am percepe pe celălalt așa cum se percepe el (simpatie, după Schopenhauer: mai exact, "em-patie") – l-am urî, dacă el, ca eu, se consideră vrednic de ură, asemeni lui Pascal. Și așa simțea, desigur, și Pascal față de oameni în ansamblu: și în general creștinul, care, pe vremea lui Nero, era învinovățit de odium generis humani. 46 1: dacă... ură] cf. în citata traducere germană din Pascal următoarele pasaje subliniate de N: "Nici o altă religie n-a propovăduit ura de sine. Nici o altă religie deci nu poate fi pe placul acelor care se urăsc și care caută o ființă cu adevărat vrednică de iubire." (II, 118); Faugère

*În traducerea românească a lui Gh. I. Ciorogaru (Univers, 1969), citatul din F. Neri apare la p. 333 în forma: "Sperner mundum, sperner te ipsum, sperner te sperni", fiind adaptat după Hildebertus de Lavardin (1056-1133): "Sperner mundum, sperner sese, sperner nullum, / Sperner se sperni..." (=A disprețui lumea, a te disprețui pe tine, a nu disprețui pe nimeni, / A disprețui faptul că ești disprețuit...), apud E. și L.-G. Munteanu, op. cit., p. 293 (n.t.).

II, 142; "Trebuie să-l iubești doar pe Dumnezeu și să te urăști doar pe tine." (II, 273); *Faugère* II, 380 Cf. VM 385 și M 79

64. Cf. 7 [129]

66. Cf. 4 [166]

67. Vs: 6 [179]

68. Cf. 4 [164]; 4 [167]; 4 [170]; 4 [171]; 4 [219]; 4 [220]; 4 [231]; 4 [252]; 4 [254]; 4 [255]; 4 [258] (și comentariul respectiv) N.T. 47 38-48 8: E... legii] cf. Hermann Lüdemann, *Die Anthropologie des Apostels Paulus und ihre Stellung innerhalb seiner Heilslehre, Nach den vier Hauptbriefen dargestellt*, Kiel, 1872, p. 73 (apud M. Brusotti, în NS, 21, 1992, p. 395-396)

69. 49 25: grecul, în] grecul (Ahile), în Vs Rs în final: În privința aceasta, nimic nu poate fi maimuțărit!

72. 51 11-13: Un... a i b ă] cf. 2. Macabei 7, 11; 4 [161] și comentariul respectiv

73. Cf. 5 [28]

74. Cf. 3 [106]

75. 52 22-23: "Pe... pedepsește"] cf. Evrei 12, 6 N.T.: v. MA I 108, vol. 3, 76, 9-10, și nota respectivă

77. Cf. 6 [66] N. T.: 54 5: musafirul de piatră] cf. vol. 2, 345, 6 și nota respectivă; vol. 3, 418, 25 20-25: când... comunitate] cf. William Edward Hartpole Lecky, *Entstehungsgeschichte und Charakteristik des Methodismus. Aus dem Englischen von Ferdinand Löwe [Istoria genezei și caracteristica metodismului. Din engleză de F. L.] (Reproducere separată a capitolului al nouălea, intitulat "The religious revival"*, din volumul II al Istoriei Angliei în secolul al optsprezecelea... de Lecky), Leipzig și Heidelberg, 1880, 53 sq., BN N. T.: 21: Whitefield] George Whitefield (1714-1770), predicator englez metodist al reînsuflețirii 20-27: când... nenorocirii"] ceea ce urca mereu la lumină din iad [ulăuntric] în care creștinismul a transformat sârmanul "suflețel", anima vagula blandula**, al anticilor 26-27: "pajiștea nenorocirii"] cf. WS 6 și nota respectivă 27-33: Vedeai... a m a r e] cf. Lecky, op. cit., 67 sq. 54 39-55 6: "O... Vino!"] cf. Lecky, op. cit., 71 sq.

78. 55 28-29: Grecii... altuia] cuvântul este: νεμεσσητυχόν***; cf. vol. 8, 17 [58]

*În engl. în text: "Reînsuflețirea religioasă" (n.t.).

**În lat. în text; cf.: "Animula vagula, blandula, / Hospes comesque corporis, Quae nunc abibis in loca? / Pallidula, rigida, nudula, / Nec ut soles dabis iocos." (=Suflețel răătăctor, blândșor, / Oaspete și însoțitor al corpului, / Spre ce locuri te îndrepti acum? / Păliduț, înlemnit, golșor (ești) / Și nu vei mai face glume, cum obișnuiai odinioară.) Inscricție din interiorul mausoleului împăratului Hadrianus (castelul Sant'Angelo din Roma), reprezentând epitaful compus de acesta pe patul morții, când reflecta la chinurile care așteaptă sufletul după moarte (apud E. și L.-G. Munteanu, op. cit., p. 25) (n.t.).

***"necaz, indignare" (gr.) (n.t.)

79. 33-34: Dacă... ură] *N se referă la următorul pasaj din Pascal (Faugère I, 197; Schwartz I, 190 sq.): "Le moi est haïssable. Vous, Miton, le couvrez; vous ne l'ôtez pas pour cela: vous êtes donc toujours haïssable."** Cf. M 63; VM 385 N. T.: cf. Pascal, *Scrieri alese*. Traducere George Iancu Ghidu. Studiu introductiv Ernest Stere. Note George Iancu Ghidu, Ernest Stere, București, 1967, p. 59-60 (și notele 28-29)

82. Vs: "Despre aceasta trebuie să decizi tu însuși: căci este în joc viața ta." Luther. Ferească sfântul! Nu depind multe de lucrul acesta.

84. Cf. 4 [235]; 6 [240]

85. Vs: Ne batem joc (Schopenhauer) de mitologia și de teologia grecilor. Ar trebui să-i admirăm că tocmai aici au păstrat măsura și nu și-au irosit mintea ascuțită cu asemenea lucruri. Acesta este un fel de tact.

86. Cf. 8 [58]; Vs în final: Și la fel toți fizicienii puri.

87. Cf. 10 [B43]; 4 [165] N.T. 59 2-5: Ce... psihiatrii] cf. Francis Galton, *Inquiries into Human Faculty and its Development*, London, 1883, p. 66-67, BN (apud M.-L. Haase, în NS, 18, 1989, p. 639-641); v. și Henry Mandsley, *Zurechnungsfähigkeit der Geisteskranken*, Leipzig, 1875, p. 126-127, 136-137, 160, 224, 230, BN (apud G. Moore, în NS, 27, 1998, p. 547-548)

88. Cf. 4 [56]; 4 [59]; 4 [261] 59 24-26: "Afară... înșiși." cf. Luther, *Großer Katechismus, Die Zehn Gebote, Weimarer Ausgabe* [Marele Catehism, Cele zece porunci, ediția weimareză] XXX, 1, 178 sq.

90. Cf. 4 [57]; 6 [116] 60 4-5: în... ei!] aluzie la Malwida von Meysenbug, cf. 4 [57]

91. 61 5-11: În... tare.] despre "dumnezeul ascuns" sau "deus absconditus" (după Isaia 45, 15), cf. în traducerea deja indicată a lui Pascal: I, 57; II, 4. 95. 121 sq.; I, 57, *pasaje subliniate de N: "Dacă Dumnezeu li s-ar revela constant oamenilor, a crede în el n-ar constitui nici un merit; iar dacă nu s-ar revela niciodată, ar exista puțină credință. Dar el se ascunde, de obicei, și li se revelează numai rareori acelor pe care vrea să-i atragă în slujba sa. Această taină ciudată în care s-a retras Dumnezeu, de nepătruns pentru oameni, ne alungă cu putere în singurătate, departe de privirea oamenilor."* (În ediția Faugère: I, 38)

92. 24: moralism] păgânism Vs

93. 29-30: Cine... tragă] Eu nu resping o concluzie ca aceasta Vs

96. 62 26-28: din... bun] cf. 4 [186] N.T.: 62 29-63 4: Un... Europa!] cf. Jacob Wackernagel, *Über den Ursprung des Brahmanismus*, Basel, 1877, p. 29, BN (apud M. Brusotti, în NS, 21, 1992, p. 393)

97. Vs: Supunerea la morală poate fi la fel de servilă, la fel de vanitoasă, la fel de egoistă (ca aceea a Franței față de Napoleon) ori resemnată ori sufocant-exaltată ori necugetată

98. 64 10-11: gândirii morale] cugetării Vs

*"Eul este vrednic de ură. Dumneata, Miton, îl ascunzi; din această pricină nu-l dezvălui: ești. așadar, întotdeauna vrednic de ură." (fr., n.t.)

100. 19: "semnificația... existenței"] după Schopenhauer

102. Cf. 8 [59] Vs: Falsele generalizări: de exemplu, spunem "un om dăunător", alții o repetă – însă, de fapt, vrem să zicem: acel om, afară de multe lucruri prin care nu dăunează, face și ceva prin care dăunează – dar trezim prejudecata că el ar fi în permanență și în mod esențial o ființă dăunătoare. Și mai exact: el a dăunat altora o dată sau de patru ori, dintre care o dată intenționat, în rest neintenționat. Însă, după acea singură dată, presupunem că, în cazul oricărei produceri de daune, a făcut-o intenționat. – Acestea sunt falsele deducții ale fricii.

104. Cf. 3 [24]; 5 [13] 66 14: disimulare*) He; Rs; GA reprezentare** Ed

105. Cf. 4 [51]

106. 1 [4]; 3 [171] Vs: Conservarea și propulsarea omenirii trebuie să fie obiectivul moralei! Conservare în ce sens? Propulsare în ce direcție? În ceea ce-l distinge pe om de animale etc. Adică, esențialul moralei este trecut sub tăcere și foarte greu de exprimat! Existență cât se poate de lungă a omenirii? – acesta ar fi un obiectiv care ar necesita altele mijloace decât cea mai reușită deanimalizare cu putință. Suprema propulsare a raționalității nu-i garantează omenirii cea mai lungă viață.

107. Cf. 1 [4]

108. Vs: În definitiv, nu sunt oare prescripțiile despre felul cum trebuie să acționăm niște îngrădiri și chiar niște contraziceri ale **fericirii individuale?** adică o fericire care izvorăște din legi proprii, nimănui cunoscute, și care nu poate fi decât împiedicată și înfrânată din afară? 1. Individului, în măsura în care își urmărește fericirea, nu trebuie să-i dăm prescripții. 2. Prescripțiile pe care le numim morale sunt îndreptate împotriva individului și nu urmăresc fericirea lui. 3. Doar dacă omenirea ar avea o finalitate recunoscută de toți, am putea decide: cum trebuie să se acționeze? 4. Nu-i adevărat că fericirea ar fi finalitatea dezvoltării: nici într-o anumită artă, nici la anumite vârste ale omului, mai curând pe toate treptele există o fericire deosebit de incomparabilă. Schimbarea, nevoia de schimbare, este finalitatea dezvoltării, adică dezvoltarea urmărește dezvoltare și nimic mai mult. Obişnuința generează plictiseală, iar aceasta schimbarea. 5. Nu-i adevărat că morala favorizează rațiunea.

109. Cf. 6 [2] Vs: Combatem violența unui instinct 1) în așa fel, încât să evităm prilejurile și să căutăm a-l slăbi prin abstenență (obişnuința întărește) 2) prin aceea că facem să survină o satisfacere regulată; sub jugul regulii, instinctul devine regulat și ne lasă timp liber, în care el nu mai incomodează 3) ne abandonăm celei mai sălbatice satisfaceri, pentru a culege greață 4) asociem satisfacerii un gând foarte dureros, apropierea și sarcasmul diavolului, pedepsele iadului, disprețul celor mai respectați etc. 5) devenim mândri și nu vrem să fim

*Verstellung

**Vorstellung

dominații. 70 14-15: "Eu... său.)] *N citează din: Lord Byron, Vermischte Schriften, Briefwechsel und Lebensgeschichte* [Scrieri diverse, corespondență și biografie], ed. de Ernst Ortlepp, 3 volume, Stuttgart, f. a., II, 31, BN

110. Vs: Trebuie să adulmecăm un nou fel de plăcere – astfel ia naștere o dorință de așa ceva, iar dacă multe lucruri care sunt de rând, chiar oameni mai neînsemnați, se luptă cu ea – atunci scopul apare ca nobil, moral, bun: acum, pre-dispoziția morală moștenită se transformă în această dorință, și-o asimilează –: această poveste am văzut-o cu ochii mei la mine.

112. 73 11: exercițiu, multă] *He; ediția de buzunar, vol. 5 (1906) exercițiu Ed; GA*

113. Cf. 8 [99] N.T.: 74 11: Viçvamiṭra] cf. *Rigveda* N.T.: 74 10-13: Acest... c.e.r.] cf. J. Wackernagel, op. cit, p. 29 (apud M. Brusotti, în NS, 21, 1992, p. 391)

114. Cf. 4 [155] Vs: Oamenii care sunt cumplit torturați multă vreme și fără a avea febră și a căror minte nu se tulbură aruncă în afară, asupra lucrurilor, o privire de o răceală înfiorătoare: ei știu că acea incrustație pe care sănătatea și lenevia o fixează în jurul lucrurilor și al oamenilor a căzut de pe orice: chiar de pe ei înșiși. Suprema dezmeticire datorită durerii este uneori singurul mijloc de a-l rechema pe cineva dintr-o periculoasă visare: așa cum a pățit-o Cristos pe cruce. Imensa încordare a intelectului de a se opune durerii îmbracă într-o nouă lumină tot ce privește: farmecul acestei iluminări este un stimulent puternic pentru continuarea vieții, în ciuda tuturor îndemnurilor* [?] la sinucidere. Disprețul față de iluzionara lume cețoasă a sănătății confortabile și călduțe, cercetarea motivelor condiției noastre, dacă vreodată durerea fizică nu ezită să evoce durerea cea mai amară a sufletului, nu mai pentru a îndura chinul fizic – clarviziune! "Fii odată propriul tău acuzator și călău, consideră** [?]-ți suferința ca pedeapsa aplicată de tine! Savurează-ți superioritatea de judecător, înalță-te deasupra vieții tale ca deasupra suferinței tale, cată în abisuri!" – Apoi, încântarea de a apăra viața împotriva insinuărilor durerii, de a respinge pesimismul, ca să nu apară ca o consecință. Încântarea de a face uz de dreptate, de a triumfa, în starea cea mai sensibilă, asupra noastră înșine. Încântarea față de cea mai adâncă singurătate și față de scutirea de toate îndatoririle: se deschid ochii. Între acestea, bucuria însănătoșirii, a ușurării suferințelor – suntem schimbați. În sfârșit, încântarea de a nu fi stupizi și orgolioși, ca și când ar fi ceva unic ceea ce noi am trăit: umilim atotputernicul orgoliu al durerii, a posteriori***. Râvnim la o puternică înstrăinare de noi, fiindcă durerea ne-a personalizat prea forțat și îndelungat. Oamenii și natura acționează într-un chip nou asupra noastră: chiar acilo unde vâlul a căzut, vedem cu bucurie melancolică jucând iarăși în jur luminile micșorate ale vieții și zâmbim când sesizăm incrustația – nu ne supărăm!

*Mahnungen

**nimm (ca în textul de bază, n.t.)

***hinterdrein

116. **78** 13-19: "Într-adevăr... Dumnezeu.")] *N citează din Schopenhauer, Nachlaß, 433 sq., BN*
118. Cf. 6 [410]; 6 [419]; 6 [418]
119. **80** 23: în... îndepărtate?] cf. 7 [156] 30: de noctambuli... alte] ale noctambulilor și ale altor Rs; GA
120. **82** 3-5: Ai... gramaticală] Totul este închipuire Vs
121. Vs: 6 [433] Cf. 6 [429. 431. 435. 441]
122. Cf. 4 [95]
123. 24-26: Așa... enigmă] Prin jocul de zaruri al întâmplării. Treaba aceasta durează și ea în omenie? Da Vs 25-26: Pe... enigmă] Dar n-am descifrat-o încă Rs
124. Cf. 5 [43]; 5 [47]; 6 [119]
125. Cf. 4 [134]
128. **84** 1-2: Edip... visăm] poate aluzie la Sofocle, *Edip rege* 981 sq.
129. Cf. 6 [374]
130. Cf. 4 [288]; 6 [355]; 10 [B37] N.T.: **85** 34-86 5: Grecii... induc.] cf. J Wackernagel, *op. cit.*, p. 29-30 (apud M. Brusotti, în NS, 21, 1992, p. 391-392) **85** 37-39: se... lor] din , după cum se pare, ține de lumea indo-europeană (vei păstra în mână un atu împotriva lor) Rs **86** 3: asprului... scandinav] din germanicului Rs 6: persan... scandinav] din germanic Rs 17: lumea... rafinată] din europenii isteți și aventuroși Rs **86** 32-87 3: da... ea.] din nu există decât un singur tărâm, dar în el nu există nici vreo întâmplare absolută, nici vreo prostie absolută, ci necesitate în toată lumea și numai uneori necesitate previzibilă! firește, fără iubire și alte sentimentalisme creștine! Rs
131. Cf. 7 [96]
132. Cf. 6 [163]; 10 [D59]; 10 [D60] **87** 35-88 1: sau... acțiune] ca adevăratele simțăminte morale Rs **88** 27-31: (Kant... kantiană .)] în Rs, în loc de aceasta: 9 [11]; cf. Schopenhauer, *Nachlaß* 333
133. **89** 26-90 1: Dar... reconfortantă)] Afară de aceasta, adeseori se trezește și un sentiment de plăcere la vederea situației opuse celei în care ne aflăm noi: o revanșă a invidiei. Și iarăși un alt sentiment de plăcere la ideea că am putea ajuta, dacă am vrea: și, în sfârșit, plăcerea provocată de reușita actului propriu-zis, prin gestul ajutorului Rs
134. Vs: 7 [285]
135. N.T.: cf. Stendhal, *De l'amour, Paris, 1854*, p. 110-111 (apud M. Brusotti, în NS, 22, 1993, p. 393)
138. **92** 32-93 2: Când... egalizare.] A iubi pe cineva și a constata acum că el suferă! Dar "a iubi" în sine nu-i în nici un caz a compătimi! La fel a-l admira, a-l venera pe cineva și a constata acum că el suferă! Vs
141. Cf. 2 [19]; 3 [50]
142. Vs: În timp ce muzica este o imitație a imitației sentimentului și încă ne face, pe această cale ocolitoare, părtași la acel sentiment: – – – Pentru a reproduce sentimentul altuia în noi, mergem îndărăt fie la cauza, fie la efectele acelui sentiment: întrebăm: de ce este abătut? sau ne folosim de expresia ochilor

săi, a glasului său, a mersului său (ori chiar de imitarea lor în imagine sau sunet) și ajungem la un țel identic, chiar mai sigur, pe a doua cale decât pe prima. **96**

13-18: "Inteligibilitatea... Kant." cf. *Schopenhauer, Nachlaß* 180

143. Cf. 4 [210]

145. Cf. 3 [18]

146. *Vs la început*: Nu-i adevărat (ce spune Spencer) că ceea ce este într-adevăr moral ar fi că avem în vedere consecințele directe; cf. *H. Spencer, op. cit., p. 84*

147. Vs: 4 [210]

150. Cf. 4 [6]

152. *N.T.*: **101** 24-25: "Să... deșert!" *leșirea* 20, 7

157. Cf. 8 [21] Vs: Cultura noastră suportă manifestările durerii, în timp ce filozofii greci aveau un dispreț profund față de ele. – De unde? – **102** 22-23: Să... tragice] cf. *Platon, Republica* 605c-d

159. Cf. 2 [64] **103** 5-6: Poate... romantismului] Așa li s-a întâmplat [lui Friedr. Schlegel] romanticilor cu Shakespeare și mai târziu cu catolicismul; așa [adeptilor lui Kant] clasicilor cu antichitatea *Rs*

161. Vs: 7 [214] Cf. 7 [140]

163. Vs: Cine este oare zguduit de aceste întrebări? Cine le-a văzut cel puțin ridicându-se înaintea sa? Rousseau? Dimpotrivă: el spune că civilizația este vinovată de moarlitatea noastră rea. Eu zic: "Moralitatea bună este vinovată de civilizația noastră nemernică!" Mai bine în pustie!

166. **105** 3-4: moravuri, te-ai] moravuri [, ai adus o mărturie care nu poate fi contrazisă], te-ai *Rs*

167. Cf. 10 [B32]; 10 [B30] 20: cineva] *N însuși în WB* **106** 31-33: îi... Carnot] cf. *B. G. Niebuhr, Geschichte des Zeitalters der Revolution [Istoria epocii Revoluției], Hamburg, 1845, I, 334-339*

168. Vs: 6 [383]

169. Cf. 7 [1]

170. Vs: Pasiunea pentru goliciunea masculină este sufletul artei antice. Ei au perceput, numai pornind de aici, frumusețea feminină – acest lucru nouă ne este total inaccesibil. Ce-i cu pălăvrăgeala aceasta a noastră despre greci! Cf. 7 [150] Cf. și următorul pasaj, subliniat de N, din *Stendhal, Rome, Naples et Florence, Paris, 1854, 333, BN*: "Le plaisant, c'est que nous prétendons avoir le goût grec dans les arts, manquant de la passion principale qui rendait les Grecs sensibles aux arts." ["Partea nostimă este că noi pretindem că avem gustul grecesc în arte, în timp ce ne lipsește pasiunea principală care-i făcea pe greci sensibili la arte."]

172. Cf. 7 [32] **108** 14: Eschil, sunt] Eschil [sau englezii pe vremea lui Shakespeare], sunt *Rs* 25: simpatice" ca] simpatice" [și oricărei adieri de sentimentalitate] ca *Rs* 30: bărbăția cresc] bărbăția și riscul cresc *Rs*

174. Cf. 6 [163]; 8 [47]; 8 [103] **110** 2: sărindu-i... încetare] *din* dacă îl ajutăm – pe celălalt, cel atât de prost cunoscut de noi! *Rs*

175. Vs: 7 [108]

176. Vs: 4 [243]

179. *N.T.*: 111 27: Stat... puțință!] cf. *MA I* 473, finalul 28-30: nu... domenii] *din* nu este încă bine rânduită, atâta vreme cât spiritele cele mai dotate trebuie încă să se ocupe cu ea, ca să prevină ruina generală. De fapt, există domeniile *Rs*

180. Vs: 10 [D88]

188. Vs: 4 [248]; 4 [249] Cf. 4 [197]; 4 [237]

189. Vs: 4 [247] Cf. 4 [244]; 4 [245]; 7 [63] 115 2-4: Hesiod... homerici] cf. *Hesiod, Munci și zile* 143-173

190. Cf. 9 [7] 35-37: mai... religios] *din*: se adora natura ca un simbolism și oamenii erau religioși fără credință *Rs*

192. Cf. 5 [37] 117 16-17: grație... franceze] cf. 7 [268] *N.T.*: 18: fondator... trapiste] cf. vol. 1, 239, 5-6 și nota respectivă

193. Cf. 6 [337] Vs: Teama de spirit*, esprit**, "care-i scoate sufletului ochii": cum crede germanul.

194. Vs: Educatorii filozofi vor prea mult: să dea rețete pentru toți, adică să divagheze în indefinit și să țină discursuri în fața animalelor. Trebuie să-ți selectezi cercuri restrânse și să promovezi morala pentru ele, de ex., pentru oamenii însetați de cunoaștere. 118 30-34: Secolul... bune"] Oricare ar fi natura secolului nostru: o sută de asemenea educatori și o sută de inși educați de ei ar ajunge ca să-i confere un nou caracter *Rs*

195. Vs: Educație clasică! Și nu învățați prin ea nimic tocmai despre felul în care anticii și-au educat tineretul, nu învățați să vorbiți ca ei, să scrieți ca ei, să vă mișcați frumos și semeț ca ei, să vă luați la trântă, să aruncați, să boxați ca ei! Nu învățați nimic din ascetica vechilor filozofi educatori! nu învățați nici o singură virtute antică așa cum au învățat-o cei vechi! În general, nici un sentiment care prețuia mai mult la antici decât la moderni! Menirile vieții, ca și împărțirea zilei – nimic nu vă este înfățișat în spirit antic! Sărbătorile și zilele de doliu n-au pic de adiere din acel trecut! [în tot ce faceți și vreți] Prietenia voastră, sociabilitatea voastră nu-i imitată după nici un model! Nu vă exersați neconținut în dialectică, în duelul verbal! Nu învățați să citiți greaca și latina nici măcar așa precum scrierile [în limba voastră maternă] unor popoare în viață! necum să le vorbiți precum limba voastră maternă – atunci mai ales, abia atunci, limba ar învăța și să educe puțin! Nu vă lăsați totuși înșelați! Iar când vi se ripostează cu termenul "cultură formală", râdeți doar și indicați-i pe [toți] cei mai buni profesori ai liceelor noastre calice! Dispun ei oare de "cultura forme"? Și, dacă nu, cum ar propovădui-o? – Rămâne că ați aflat puțin din faptul că anticii erau cu totul altfel decât noi și țineau la mare cinste în educație cu totul alte lucruri decât noi: pentru a ajunge la acest rezultat, ocolul pe care vă conducem este însă totuși mult prea neobișnuit!

*Witz

**În fr. în text (*n.t.*).

N-ai suspinat niciodată că v-am irosit tinerețea, atunci când vi s-a băgat în cap puțină istorie printr-o metodă chinuitoare și pretențioasă, alături de îngâmfarea că ai avut parte, prin aceasta, de educația clasică? – Nu, n-ai suspinat niciodată! Oare cine să vă fi învățat suspinul! – 119 3-4: "Destin... suspini!" *versuri de N*

196. *N.T.*: Cf. 4 [302]

197. *Vs*: 10 [D88] Cf. 4 [40]; 4 [86]; 6 [428] *N.T.*: 121 30-31: Kant... hotarele"] cf. *VM 27 și nota respectivă*

198. *Vs*: să ai mari experiențe interioare și să le privești cu un ochi spiritual – în Germania, numai la popi și la urmașii lor. În Franța, Anglia și Italia, nobilimea a trecut prin multe în vâltoarea politică și relig. și a meditat la multe.

199. Cf. 4 [301] 122 24-25: "Rabdă... rele!" cf. *Odissea XX, 18; N.T.*: Cf. și *Platon, Republica III, 390d* 29: Temistocle] cf. *Plutarh, Temistocle 11* 123 7-19: Dreptatea... poftă] Platon este de părere că oricine gândește astfel, Aristide cel Drept nefăcând excepție: dreptatea a devenit extraordinar de dificilă, a trecut aproape ca un lucru incredibil pentru soiul acesta de oameni. "Cel Drept" – suna la greci precum "cel Sfânt" la creștini

201. *Vs*: Gesturile lumii aristocrate exprimă faptul că ai sentimentul puterii, de ex. nu-ți face plăcere să te trănțești în fotoliu ca și când ai fi epuizat: răspunzi unui limbaj provocator cu stăpânire și claritate spirituală, nu ca și când ai fi panicat și zdrobit și umilit: să nu te reazemi în tren: să nu pari că obosești, chiar dacă stai ore în șir în picioare, adică afecțezi constant o mare forță fizică și un sentiment psihic al puterii, cu o seninătate și amabilitate constantă. – Și preotul reprezintă un sentiment al puterii: presupunând că el și aristocrații nu l-ar avea și că doar l-ar simula, ei, pe de altă parte, se aleg totuși din aceasta, având în vedere efectele jocului lor, cu un sentiment.

202. *Vs*: *Mp XV 1, 42*: (Criminali) Încă n-a sosit ceasul: ar trebui ca reflecția asupra transformării caracterelor să fi devenit la fel de populară cum au fost unele probleme teologice, iar bisericile ar trebui să fie construite pentru acest soi de învățători. *Mp XV 1, 79*: 1) a te trata pe tine însuși ca bolnav 2) sanatorii 3) biserici 4) renunțare de bunăvoie la justiție 5) a suporta o doză bună de paraziți, fără a pieri din această cauză 6) suferim cu toții de o proastă părere despre criminal. Lipsesc medicii. *M II 1*: Măsurile prin care un răufăcător este tratat de societate dau naștere în el unei sete constante de răzbunare și unui fel de a face front împotriva societății. Răufăcătorul de nevoie devine, în urma pedepsei, răufăcător din principiu. Protecția societății pare aproape a reclama ca toți cei pedepsiți odată să fie priviți ca niște dușmani jurați și să fie ținuți în arest multă vreme. Împotriva acestui lucru, eu recomand a se restabili cât mai mult cu putință anonimatul criminalului, așa încât să fie posibil a-i reda, după pedeapsă, reputația neștirbită: ar trebui să-l tratăm ca pe-un bolnav care are nevoie de schimbare de aer și să avem grijă de el nu cu trufașă milostenie, ci medical. Dacă el consideră în interesul său să petreacă o vreme mai lungă în arest, – pentru a găsi în felul acesta protecție față de sine însuși – atunci n-are decât să rămână închis atâta

timp cât treaba i se pare bună; trebuie să-i explicăm posibilitatea și mijloacele de vindecare, dar să nu-l silim nici să se facă sănătos. Societatea trebuie să privească principiul creștinismului de a ierta dușmanilor noștri și de a-i binecuvânta pe cei ce ne blestemă drept o înțelepciune în virtutea căreia aspectul dureros al vieții se îndulcește. În foarte multe cazuri putem socoti crima printre erorile spirituale, urmări ale unei educații intelectuale proaste sau deficitare. Ca atare, criminalii ar trebui tratați ca o categorie mai puțin gravă de alienați mentali, cărora nu este imposibil să le redăm buna dispoziție și libertatea spirituală. De aici, menajament extrem, anonim și frecventă schimbare a locului. Paguba suferită de societate din partea bolnavilor fizici este totuna cu paguba suferită din partea criminalilor: bolnavii împrăstie neliniște, descurajare, nu produc, consumă produsul altora, au nevoie de îngrijitori, de medici, de întreținere, deci de timpul și puterile celor sănătoși. În stadiile primitive, bolnavul este tratat ca un criminal; caii sălbatici îl omoară sub copite pe orice cal bolnav din herghelia lor, din moment ce un animal bolnav dăunează siguranței generale. – Altădată îl consideram pe bolnav ca pe-un vinovat, cândva o să-l considerăm pe vinovat ca pe-un bolnav. **126 9-11:** "Dacă... crea tură." cf. *Wernher der Gartenaere, Meier Helmbrecht* [Fermierul H.], 546 sq., *N citează după: Alte hoch- und niederdeutsche Volkslieder mit Abhandlung und Anmerkungen. Hg. von Ludwig Uhland. Zweiter Band: Abhandlung* [Vechi cântece populare în germana de sus și germana de jos cu un studiu și note. Ed. de L. U. Volumul al doilea: Studiu], Stuttgart, 1866 (Volumul al treilea din: *Uhlands Schriften zur Geschichte der Dichtung und Sage* [Scrierile lui U. referitoare la istoria poeziei și a legendei]), 72; cf. vol. 7*, 1 [30]; 8*, 18 [1] N.T.: *Wernher der Gartenaere* (a doua jumătate a sec. al XIII-lea), poet german ambulant, autorul novejii versificate "Meier Helmbrecht"

203. Vs: Masa noastră (nu numai în hoteluri, ci la toate clasele înstărite ale societății) este o barbarie față de simplitatea greacă. Ce vise trebuie să aibă asemenea oameni! Ce harababură și hipersensibilitate trebuie să fie consecința! Priviți-le artele, desertul meselor lor! Vedeți dacă nu domnește piperul și contradicția!

204. **127 10-11:** convingerea... adevărului] religii și de războaie Rs 12-13: să fii... Mexic] *din* să comiți crime (să calci jurăminte, să devastezi țări, să arzi eretici, să extermini [popoare și oameni] evrei, să comanzi cruciade și așa mai departe Rs 17-18: adică... curat.] *din* – ți-ai atașat chiar inima de ei: inima, care a fost obișnuită și rău obișnuită să se atașeze de ceva! Rs

205. Cf. 5 [21]

206. Cf. 7 [97]

207. Cf. 4 [68]; 6 [116]; 7 [216]; 8 [45]; 10 [D74]

209. Cf. 4 [133] N.T.: cf. *Johann Julius Baumann, Handbuch der Moral nebst Abriss der Rechtsphilosophie*, Leipzig, 1879, p. 103-105, BN (apud M. Brusotti, în NS, 21, 1992, p. 395)

210. **134** 16: un teolog] A. R. Vinet, cf. 3 [67] N.T.: A. R. Vinet (1797-1847), teolog, filozof și istoric literar elvețian Rs în final: Care este starea în care cineva numește frumos un lucru? Poate aceea în care își amintește ce-l face fericit, de obicei.

211. Cf. 4[84]

212. Vs: Animalele care-l întâlnesc cel mai frecvent îi dau sentimentul habitual de superioritate (mândrie) sau de inferioritate (umilință).

218. Vs: Încordarea produsă cel mai bine prin: un sunet aspru, încăpățânat, de multe ori în muzica lui Beethoven: la Mozart, o jovialitate de camarazi la toartă, "să petrecem pe cinste, fraților", în care caz inima și spiritul nu trebuie să pretindă mai mult, la Wagner, o neliniște contrastantă și insinuantă, în care cel mai răbdător își pierde buna dispoziție, și noi devenim cu adevărat înfometați de o ["scîlpire argintie a sufletului frumos"] scîlpire de spirit sau de frumusețe sau de suflet. (Liniștea are la Wagner ceva narcotizant, ca mirosul morfinei.) Inconștient fundal, mobil al acțiunii multor oameni, din această parte umbră ieșim la lumină.

226. **139** 19-20: el... veritabile] *aluzie la Wagner*, cf. 4 [49]

230. **140** 7-8: Percepțiile... razna] Noi suntem astăzi atât de ultrarafinați în problemele morale Rs

231. Cf. 3 [134]; GM I, 4

232. Vs: "Dumneata ai răgușit, prin urmare ești redus la tăcere." ego*

234. **141** 2-3: iuncă Orgoliu] cf. R. Wagner, *Maestrii cântăreți din Nürnberg*, actul 2, scena 4

235. Cf. 4 [24] Vs: Să ne ferim să respingem (sau să tratăm convențional) mulțumirea celui ce se simte cu adevărat îndatorat nouă: îl jignește profund.

238. Cf. 7 [36] 24-25: denigratorii... penibile] filozofii cinismului Rs

239. Rs șters în final: Oare de unde să fi luat el modelul oceanului urâtului, dacă nu din afectele, neliniștile, răscolirile, nebuniile și extazele propriei mări interioare?

242. Vs: 7 [13]

243. Vs: 6 [433] Cf. 6 [429. 431. 435. 441]

246. **144** 20: Aristotel] cf. *Retorica II*, 15, 1390b, 28-31

248. **145** 2-4: Din... ipocriziei] Intențiile noastre sfârșesc prin a deveni, prin ereditate, organe și instincte Rs

251. Cf. 6 [33]; 7 [67]; 7 [284]

254. **146** 1-2: "Dacă... pirat." Byron, op. cit. [cf. nota la M 109, n.t.], II, 108

256. N.T.: cf. *Stendhal, Vie de Rossini, 1823, capitolul întâi* (apud G. Campioni, în NS, 25, 1996, p. 417)

257. Cf. 2 [31]

264. Vs la sfârșit: la fel și femeile.

265. Vs: Când fantezia slăbește, un popor își aduce miturile pe scenă. Pentru oamenii puternic simțitori, această apropiere a iluziei este prea brutală, mila este prea violent trezită.

*În lat. în text (n.t.).

267. Vs: 6 [201]

270. Vs: 6 [260]

275. Vs: Obişnuința lipsită de noblețe de a nu lăsa să treacă ocaziile de a ne arăta patetici. Mulți fac pe virtuozii numai ca să pricinuiască altora durere.

280. Rs: Prin activitatea lor, copiii nu luptă pentru subzistența lor; ei știu că actelor lor nu li se atribuie o importanță definitivă. Cel ce trăiește în aceste două privințe precum copiii rămâne copilăros.

282. N.T.: cf. J.J. Baumann, *op. cit.*, p. 305 (*apud F. Götz, în NS, 24, 1995, p. 406*)

286. Vs: Cum au sălășluit oamenii printre animale și plante! Ca cei mai mari dușmani ai lor. Trăiesc pe seama acestora și, în cele din urmă, mai devin și sentimentali față de subjugății și victimele lor.

287. **154** 13-16: unul... însuși] acesta fiindcă nu-l recunoștea prea mult pe celălalt, acela fiindcă îl recunoștea prea mult pe celălalt Vs

291. Cf. 3 [8]

292. Vs: Ajunge timbrul unei singure consoane (precum r) pentru a ne face să ne îndoim de sinceritatea sentimentului exprimat. Și tot așa se întâmplă cu stilul. Iată un domeniu al celei mai grosolane nerecunoașteri. De ex., germanii nu recunosc nici un evreu care se exprimă în germană.

298. Cf. 10 [E94] **157** 12: "vierme... ființă"] Byron, *op. cit.*, II, 145

299. Cf. FW 169 Vs: Lașii se aruncă în mijlocul dușmanilor, de ce?

304. Cf. 4 [103]

308. Cf. 6 [10] **159** 10-13: Să-ți... băcan] *din* Să cămătărești cu tine și să te vinzi la cel mai bun preț, ba chiar la preț inechitabil, ca dascăl, funcționar, artist – e un lucru ordinar Rs

309. Vs: 4 [281]

310. Rs: Blajinii și-au dobândit firea prin teama permanentă față de incursiunile străine. Dacă blajinii ajung să-și depășească odată teama, exploziile lor de furie vor fi cumplite. Vs: Blajinii sunt astfel datorită temerii față de incursiunile străine, ei nu vor să întărească, ci să pară binevoitori. Furia blajinilor este cumplită, fiindcă ei duc lipsă de orice experiență în această privință și depășesc teama.

312. Cf. 3 [12]

316. Rs *la început*: Sectele slabe sunt relativ cele mai tolerabile:

319. N.T.: cf. J.J. Baumann, *op. cit.*, p. 438 (*apud F. Götz, în NS, 24, 1995, p. 406*)

321. **162** 4: sectelor] partidelor Vs

323. Vs: Oamenii timizi, care se comportă de parcă și-ar fi furat membrele, se răzbună în singurătate printr-un sentiment de putere –

324. **163** 7: Filozofia] *Ed Psihologia GA; lipsește în ms* Vs *la sfârșit*: Aceasta este cea mai recentă farsă a geniilor germane originale.

325. Vs: Și astăzi cineva care trăiește deoparte, care are puține cunoștințe, câteva idei și foarte multă îngâmfare se mai consideră lesne un profet, fără de

care omenirea nu poate merge înainte, așa după cum o crede el din inimă. N.T.: 30: Wesley] *John Wesley (1703-1791), fondatorul bisericii metodiste* Böhler] *Peter Böhler (1712-1775), preot al Comunității Fraților Moravi, întemeiate de Zinzendorf, și mandatar al acestuia pentru coloniile engleze din America de Nord* 30-31: "Propovăduiește... ai!") N citează din W. E. H. Lecky, op. cit., 40 (v. nota la M 77)

327. Cf. 7 [139] 164 13: musafirul de piatră] cf. vol. 2, 345, 6 (și nota); vol. 3, 418, 25; vol. 4, 54, 5

329. Vs: Oamenii profund obosiți de viață simt, la vederea unei distracții senine, la auzirea unei muzici vesele, o înduioșare imensă: un mormânt acoperit cu trandafiri, iar trandafirii nu știu nimic despre ceea ce acoperă. Copii zăcând pe patul morții cu niște fleacuri copilărești lângă ei. Această înduioșare este o refracție a seninătății pe fondul întunecat al oboselii – nu o părere întemeiată despre viața senină.

331. 165 11: turbate... aceia!] turbate: de judecat sfinții în raport cu aceasta.

Vs

333. Vs: Noi nu considerăm animalele morale! Și nici animalele nu ne-ar considera pe noi morali! Umanitatea noastră este, poate, o prejudecată.

335. Cf. 6 [227]

339. Cf. 6 [117]

341. 167 5: cocheții... ai] afectarea Rs

343. Cf. 6 [299]; 9 [2] 20: deșerturi, smârcuri] pustiuri, oceane Rs

344. Vs: Dacă Homer, după cum se zice, a dormitat din când în când, a fost o minte mai subtilă decât toți cei lipsiți de somn. Din vreme-n vreme, o neghiobie: altfel nu ne suportă nimeni și devenim zbiri pe care-i urăști în timp ce-i urmezi. 23-24: Homer... în când] cf. *Horățiu, Ars poetica*, 359

345. 32: înțelepciunea lor] morala Rs

346. 168 5-6: din... nestăpânit] a spus Schopenhauer – judecată a instinctului sexual nestăpânit Vs

347. Vs: 7 [258]

349. Vs la început: Cu prilejul fiecărui deces, am [?] impresia că

350. Vs: Nu cuvintele promit, ci ceea ce este nemărturisit în dosul lor. Mai degrabă, cuvintele eliberează o energie și fac mai puțin energetică promisiunea.

354. 169 18-20: și... bucurii!] Multe bucurii ar lipsi fără curajul nostru de a îndura Vs

357. Cf. 7 [42]

358. Vs: Antipatia noastră se naște, de cele mai multe ori, instinctiv: temeiurile pe care le invocăm sunt, de obicei, altceva și nu vizează instinctul. Simplul fapt că invocăm temeiuri e deja o galanterie.

360. Cf. 4 [301]; 4 [299]

361. Vs: cumpătarea este frumoasă, cusurul ei este că apare aspră și searbădă.

364. Cf. 6 [205] Vs: Îmi doresc un mediu față de care să mă rușinez arătându-mi slăbiciunile și bolile: dar cel pe care îl am acționează invers, în sensul că nu am să-i comunic nimic mai bun decât plângeri și nevoi. A simți acest lucru duce la nemulțumire și la înverșunare împotriva acestui mediu. 171 11-12:

"Nefericitul de mine Atlas!" cf. H. Heine, *Buch der Lieder, Die Heimkehr*, 24

366. Cf. 4 [240]; 6 [390]

367. Cf. 6 [301]

370. Vs: 7 [133]

371. Cf. 3 [142]

373. Vs: "El nu cunoaște oamenii" – ceea ce înseamnă s a u : el nu înțelege indivizii – s a u : el nu înțelege comunitatea*.

381. Vs: în umbra mustății sale

388. Cf. 3 [169]

394. 176 32-33: puțin... vanității] mai puțin la alții; aceasta îi face să fie mai presus de vanitate Rs Vs la sfârșit: Cicero avea prea puțină pasiune, Demostene o avea.

396. 177 10-11: . Dar... pradă]; pe amândoi îi bucură adevărul Vs

401. Vs: Dacă ne dezvățăm să-i iubim pe alții, sfârșim prin a nu ne mai iubi pe noi înșine. Cf. și N către Peter Gast, 18 iulie 1880, din *Marientbad*

403. 178 7-12: Este... mine?] Cei din urmă sunt bărbații forței, prin urmare, în pasiune, bărbații sacrificiului – cele dintâi sunt ființele slabe, prin urmare, în pasiune, cele mai mândre. Vs

405. Vs: 4 [208] Cf. vol. 8**, 11 [6]

411. Vs: Trebuie să ne luăm adio de la pasiunile noastre, dar fără ură. Creștinii sunt ruinați de ura lor.

414. Vs: să observăm că abnegația față de noi este păcatul și revolta împotriva trădării interioare! – un soi de orbire intenționată.

422. Vs: A face cuiva o bucurie întrece toate bucuriile: iar în aceasta nu-i nimic moral.

424. Cf. 4 [7] Vs: Dacă, acum, adevărul n-ar consola – ar fi aceasta o obiecție adusă lui? Ce are el în comun cu niște amărâți de bolnavi, cu niște naturi sensibile, ca tocmai pentru aceștia să fie el neapărat folositor? – Nici zeii greci nu consolau.

426. N.T.: v. Andrea Orsucci, *Die geschichtliche Entwicklung des Farbensinns und die "lingvistische Archäologie" von L. Geiger und H. Magnus: Ein Kommentar zum Aphorismus 426 von Morgenröthe*, NS, 22, 1993, 243-256, dar și Vivetta Vivarelli, "Vorschule des Sehens" und "stilisierte Natur" in der Morgenröthe, und der Fröhlichen Wissenschaft, NS, 20, 1991, 134-151.

427. Cf. 4 [54] Vs: Ceea ce voia arta grădinariei rococo, embellir la

*Gemeinheit

**9 al ed. rom. (n.t.).

nature* și amăgirea ochilor (prin temple etc.), o vor filozofii: înfrumusețarea științei (Comte). În definitiv, până acum totul a vizat în filozofie distracția, filozofia trebuia să se afle în același raport cu celelalte distracții: operele de artă și filozofia și religia se judecau după un singur criteriu, acela al frumuseții naturale. Cândva, "întoarcerea la știință" <va fi> la fel de neghioabă ca "întoarcerea la natură" a lui Rousseau.

429. Cf. 7 [171] Vs: Frica de barbarie – de ce? provoacă nefericire? – Nu, instinctele noastre de cunoaștere sunt prea puternice pentru ca noi să prețuim o fericire fără cunoaștere, ea ne displace. Neliniștea științei este pentru noi la fel de fascinantă precum nefericirea dragostei (pe care nu vrei s-o schimbi cu starea indiferentă). În caz că am împinge cunoașterea până la pasiune, am fi satisfăcuți dacă omenirea ar pieri din cauza ei: nu-i imposibil să gândim așa ceva. Nici creștinismul nu s-a speriat de un asemenea gând. Oricine iubește vrea să moară. Preferăm pieirea decât regresul. Dar dacă pasiunea pentru cunoaștere, generală, ar duce chiar în mod necesar la un regres? la o extenuare? – [în felul acesta noi am pleda în favoarea unei evoluții a omenirii care ar fi dualistă: una ar servi barbariei] De îndată ce ar sta să devină generală, ar slăbi! E bine ca celelalte instincte să se afirme la fel, ca fiecare să-și creeze idealul. În sfârșit: dacă omenirea nu va pieri din pricina pasiunilor ei, va pieri din pricina slăbiciunii ei: ce-i de preferat?! Iată întrebarea capitală! **185 35-186 1**: nimic!... surori?] nimic: oricine iubește vrea bucuros să moară, nici creștinismul nu s-a temut niciodată de un gând similar. Rs

432. Vs: Felul de a vorbi cu lucrurile – ca un polițist ori ca un duhovnic ori ca un călător. Simpatie sau violență, respect profund față de lucruri și de tainele lor, indiscreție și frivolitate în explicare etc., toate acestea se manifestă la diferiții cercetători. Nu există nici o metodă științifică aptă să te facă singură fericit: trebuie să fim, experimental, răi sau buni față de lucruri, să le tratăm cu pasiune ori cu răceală. Ca și când ar fi oameni?... nu... Dar există și o maltratare a lucrurilor – iar cel ce se învață rău în această privință – păzează!

433. Vs: Frumusețea în artă – imitația fericitului sau a mediului fericitului. Astăzi credem cumva că fericirea constă [în vulgaritate!] în accepțiunile cele mai precise și în percepția cea mai exactă cu putință ale realului – de ce artiștii de azi sunt, cică, spre bucuria tuturor, atât de realiști? – în timp ce oamenii totuși nu se simt deloc bine în realitatea lor. Cf. *Stendhal, Rome, Naples et Florence*, 34, BN: "La beauté n'est jamais... qu'une promesse de bonheur"****, citat textual de N în GM III, 6

437. Cf. 8 [22]

*În fr. în text (n.t.).

**Întregirea noastră (n.t.).

***În fr. în text: "Frumusețea niciodată nu-i altceva... decât o promisiune de fericire" (n.t.).

438. Vs: 6 [432]

441. Vs: Acea singurătate care se naște când ne gândim la omenire și simțim cum toate persoanele din jurul nostru se subțiază în umbre: văpaia noastră se înteește și tot așa nepăsarea noastră față de cei apropiați. Trăim cu morții și murim o dată cu ei.

442. Vs: Regulile sunt mai interesante decât excepțiile – un progres!

444. Cf. 6 [430]

447. Cf. 6 [315]

449. Cf. 5 [41] Vs: Să mă gândesc întruna cât de nedemn de mine este să-mi impun altora ideile. Îmi repugnă! A face uz de toată elocința în favoarea opiniilor altora! N.B. Nu vreau să fiu decât cel căruia ceilalți îi mărturisesc gândurile lor intime și nu vreau să vorbesc cu ei decât aș așez intenționez să le ușurez sufletul și să nu mă aleg din asta cu nici un fel de glorie. N.B. E o simplă minte omenească și o mână de cunoștințe, dar cu acestea le pot fi eventual de ajutor unora a căror minte este zăpăcită. Vreau să am ca avantaj față de ei puținul meu de sănătate și lipsa de febră și să râd bucuros când vor face glume pe socoteala acestei mândrii a mele. N.B. Nu vreau să am nici un avantaj, hrana mai bună ce mi se dă mă apasă, nici spiritul mai bun; caut să răsplătesc și să împart și să devin mai sărac, prin dăruire, decât am fost înainte de a fi primit daruri. Vreau să fiu smerit, dar accesibil multora dintre semenii mei, și să las să vină la mine inima multor veacuri: un adăpost smerit care nu-l alungă pe nici un nevoiaș. 190 25-30: își... ideii] sunt apărate împotriva propriilor mele gânduri! Ce-mi doresc mai mult decât să mă asemui cândva, poate la bătrânețe, cu duhovnicul îndatoritor care cunoaște toate ulițele și cărările gândului și așteaptă dornic acum într-un colț să vină cineva și să-i povestească ceva despre vechea-noua lipsă Rs

450. Vs: 6 [10] N.T.: 191 21-25: Nu... Aurelius]] cf. *Mark Aurel, Selbstgespräche. Übersetzt v. E. Cleß, Stuttgart, 1866, p. 35, BN* (apud M. Brusotti, în NS, 22, 1993, p. 394) (v. și trad. rom. a lui M. Peucescu și D. Burtea, în Epictet, *Manualul. Marcus Aurelius, Către sine, Minerva, București, 1977, p. 106, § 7: "Înlăturând părerea, grabnic se stinge și văicăreala provocată: «Am fost vătămat»; înlăturând plângerea, este îndepărtată dauna însăși."*)

451. 191 28: aproape] în toată viața lor Rs

452. Vs: Oamenii nerăbdători care, în caz de eșec, se deplasează numaidecât într-un câmp nou, diametral opus, de idei și se pasionează pentru acesta învață practica multor naturi și pot ajunge niște practicieni mari – școală de diplomatie și de filozofie a omului.

453. Vs: Nu sunt deloc în stare să descriu ceea ce va lua locul odată sentimentelor și judecăților morale. Dar acestea sunt eronate în toate fundamentele și trebuie să piardă din zi în zi din obligativitate. Reconstruirea legilor vieții și ale acțiunii este o treabă pentru care științele noastre fiziologice și medicale, sociologia noastră nu sunt încă destul de sigure. Abia după aceea se pune baza noilor idealuri. Deocamdată trebuie să ne mulțumim cu idealuri preliminare, de pildă, cu acela de dreptate, în pofida unor căi foarte rudimentare.

454. Cf. vol. 8*, 23 [196]

456. 193 4-5: "Căutați... vouă!" cf. Matei 6, 33

458. Vs *la sfârșit*: de ex., Rée.

459. Cf. 5 [12]

460. Cf. 10 [B20]

461. 194 27: Muzica noastră] *din* Muzica, noul nostru Proteu *Rs*

465. Vs: Ne vol n i c i a unui lucru mă târăște atât de departe și de adânc, încât sfârșesc prin a ajunge la fundul lui și a mă lămuri că nu-i chiar așa de valoros. Eroism și, la capăt, o întristare, felul meu de experiențe – în mic, în toate zilele, de 3 ori.

467. Cf. 6 [379]

468. Cf. 6 [450]

469. 197 12-13: "umblă... rinocerul"] *din* "Sutta Nipata", cf. *N către Gersdorff*, 12 dec. 1875

471. Cf. 10 [B19] 198 6: desigur... a p r o a p e l u i] în viața socială, desigur, capabili de bonomie *Rs*

472. Vs: M-aș putea justifica în privința a 100 de lucruri, dar disprețuiesc plăcerea justificării și nu pot suporta să-mi imaginez cum ar crede ceilalți că aș considera totuși aceste lucruri așa de importante. Ceea ce nu-i tocmai adevărat – nu-mi pasă așa de mult de mine și mă indispune să fac ceva ce sugerează la mine o altă convingere.

473. Cf. 6 [205]

474. Cf. 4 [44] Vs: Pentru a ajunge la esența divină, d i a l e c t i c a este singura cale: Platon, Mill 67. Schopenhauer afirmă același lucru despre i n t u i ț i e . Cf. *John Stuart Mill, Gesammelte Werke [Opere complete]*, ed. de Th. Gomperz, Leipzig 1869-80, XII, 67, BN

475. Vs: eu în loc de el

481. Vs: K a n t , un om onorabil, dar neînsemnat, ale cărui nevoi personale ies la iveală când și când: n-a trăit prea intens, iar modul lui de gândire îi consumă din timpul necesar pentru a trăi ceva: este fără anvergură și putere. Schopenhauer este în avantaj, posedă, cel puțin, o anumită ur â ț e n i e violentă, în ură, poftă, vanitate, este mai sălbatic de la natură și avea timp pentru această sălbăcie. – O istorie mai profundă a lor înșșiși n-are nici unul dintre ei, nici crize și ceasuri ale morții, gândirea lor nu este o biografie, ci, în cazul lui Kant, o istorie a minții sale și, în cazul lui Schopenhauer, o descriere a caracterului său și o bucurie pentru oglindă, pentru intelect. Gândirea lui Schopenhauer n-are trăiri, nici roman, nici catastrofe. Să ne gândim la Pascal!

482. Cf. 9 [3]

483. Vs: 4 [150] Cf. 6 [437]

484. 201 26: dușmanul... mare] sclavul evadat *Rs*

485. Vs: De ce această singurătate! Nu sunt supărat pe nimeni. Singur

Însă, sunt mai aproape de prietenii mei decât fiind laolaltă cu ei: și când iubeam cel mai profund muzica, trăiam departe de ea: auzeam ceea ce lucram și strâmbam din nas de scârbă.

487. Vs: Sunt ostenit: la ce-mi folosește să văd în fața mea frumosul roib: cum răcăie pământul și fornăie, își iubește călărețul, dar ce rușine! acesta nu «se» poate arunca astăzi în șa!

488. Vs: Noi roșim când ne surprindem asupra unei antipatii. Ne simțim strâmtorați dacă cineva, acordându-ne simpatia lui, o face de așa manieră, încât îi privează pe alții de o parte din ea, auzim bătând pulsul acesta ce ne alege pe noi și percepem tonul vocii care ne iubește mai mult – vai, și totuși mă părăsesc toți tocmai prin faptul că ei simt astfel pentru mine. Ce contez eu! Îmi suport necazul și adesea am inima plină și sunt arrogant; să nu mi se dea nimic din ce alții au nevoie.

491. 203 14-16: după... bun] și visez ca și când aș fi surghiunit și fără suflet Vs N.T.: Pentru titlu, v. finalul la M 323.

493. Vs: nu aceasta face valoarea lor. Dar ar trebui să fiu nebun ca să desconsider cele mai gustoase fructe pentru mine, fiindcă, întâmplător, ele cresc în pomul meu. Eu însă eram nebunul. –

494. 35: Ce... eu!] cf. 7 [45]; 7 [102]; 7 [126]; 7 [158]; 7 [181] și variantele la M 488, 539, 547; cf., afară de acestea, scrisorile din această perioadă, de ex., către Overbeck, 31 oct. 1880

495. Vs: În tinerețea noastră ne luăm dascălii din prezent și-i luăm așa cum se află. Mai târziu trebuie să-i ducem până la capăt, ca pe-o pedeapsă – – –

496. Cf. 4 [286] 204 20-21: care... politic"] cf. Platon, Scrisoarea a VII-a, 324b

497. Vs: "Geniu"! Despre acesta ar trebui să vorbim, înainte de toate, acolo unde spiritul apare doar slab legat de caracter și temperament, ca o ființă înaripată care se poate ridica mult deasupra ambelor (în timp ce Schopenhauer, de ex., i-a dat temperamentului său expresia cea mai amplă și nu se dezbară de sine însuși). Să poți zbura deasupra ta – iată genialul. Să ai o chie ce n-au crescut pe caracter și temperament – de asta ține îndărătnicia față de noi înșine, mândria față de faima consecvenței și a inconsecvenței, să iubești o ipoteză și să demonstrezi din răputeri pe cea contrară (acest lucru este un antrenament necesar și constant), lipsa de entuziasm în răutatea contrazicerii –

498. Vs: Mândria mi se deșteaptă de îndată ce întâlnesc oameni și lucruri care cer supunere – până atunci mă supun și sunt binevoitor, cu singura rugămintă de a fi lăsat în pace!

499. 205 22:] cf. Diderot, *Le fils naturel*, unde se spune însă invers: "Il n'y a que le méchant qui soit seul." (=Numai cel rău este singuratic.) N.T.: cf. SE 3 (vol. 2, 235, 12-14)

508. Vs: Un act care este în folosul nostru nu trebuie să ne aducă nici un elogiu moral: la fel, ce facem spre a ne bucura de noi înșine. Refuzul pateticului în asemenea cazuri este bontonul oamenilor superiori. Inversul,

semn de semibarbarie.

510. **208** 28: scape... propriile] se ridice deasupra propriilor *Rs*

511. *Rs șters la sfârșit*: Căci noi deghizăm cele mai bune lucruri.

512. 14: are... lucruri] vrea să rostească bucurosi adevăruri generale *Rs*

514. *Vs*: 6 [376]

516. *În titlu, N îl parafrazează pe Matei 8, 32*

518. **210** 10: Este] Nimic moral! Ci *Vs*

520. *Vs*: Trufia trebuie iar să repare, să înlocuiască prea multe: Franța napoleoniană voia să-și compenseze astfel toate pierderile, ba chiar omenirea întreagă vrea acest lucru. A scrie istoria ca necrolog, în care să ne îngropăm ce avem mai drag, gânduri și speranțe: și să dobândim în schimb trufie. Gloria mundi.

521. *Vs*: Unii au o mare calitate, spre consolarea lor; de obicei, privirea le alunecă disprețuitor asupra-le, dar un drum de chiparoși duce la un sanctuar – acolo se odihnesc de ei înșiși.

523. *N.T.*: v. un comentariu la acest aforism la Gaston Bachelard, *Dialectica spiritului științific modern*, II, București, 1986, p. 80 (trad.: Vasile Tonoiu).

524. *Rs șters la sfârșit*: Adevărul sub glugă – iată gustul lor.

531. *Vs*: Când trăim în lumea unor gânduri adânci și fecunde, vrem cu totul altceva de la artă decât mai înainte. De aceea mi-am schimbat gustul în această privință. Ceilalți vor de la artă elementul în care trăiesc eu.

532. *Cf.* 3 [29]

536. *Vs*: 6 [411]

539. *Rs șters la sfârșit*: Și totuși! Vreau, trebuie să joc și eu – ce să răspund? Nimic decât mereu și mereu un singur lucru: Ce conțez eu! Ce conțez eu! *N.T.*: *Cf. și M 494 și notele la M 488 și 494.*

542. *Cf.* 4 [286]; 6 [215] *Rs*: Decăderea lui Auguste Comte – am în vedere acea perioadă pe care el însuși a caracterizat-o drept renașterea sa și care, față de trecutul său mare și fecund, se profila pentru el ca ceva "nou și mai bun" –, este, poate, consecința o s t e n e l i i. Aceasta se manifestă: 1. în credința în geniu, apărută dintr-o dată; statutul lui excepțional îi îngăduie acum să-și ușureze condiția, să decreteze mai mult decât să demonstreze. 2. El vrea să se bucure de-acum de rezultatele sale și, pentru aceasta, spre a prinde gust de ele, trebuie să le înlăture uscăciunea: așa se insinuează amăgeala poetică. 3. Simte că ambiția supremă se satisface mai repede prin instituții decât prin argumente și dispute, bate acum calea mai comodă a ambiției. 4. Se odihnește în idolatria unei femei și, procedând așa, își potolește și îndulcește întreaga ființă. 5. Nu mai suportă discipoli și continuatori, ci doar partizani; cei dintâi pretind energie neslăbită. 6. Nu mai suferă izolarea fecundă* în care trăiește un spirit ce zboară înainte și în fruntea tuturor; s-a înconjurat cu obiecte ale venerației, ale emoției, ale iubirii, voia, în sfârșit, să aibă măcar o dată, ca toți religioșii, și să sărbătorească

*fructbare

în comunitate ceea ce prețuia îndeosebi; pentru aceasta a inventat o religie și s-a înșelat dinadins, închipuindu-se lesne și aproape de realizarea ei. 7. Reflectează mult la detaliile și la fleacurile din comportamentul oamenilor de mâine și le orânduiește ca un grădinar și un pomicultor – o îndeletnicire a bătrâneții, idilică și liniștitoare. 8. Ajunge la idei aberante, absolut preoțești și poetice: abținerea strictă de la asemenea lucruri cere o moralitate intelectuală severă, așa cum numai gânditorul neobosit o posedă; aberația ideilor este imoralitatea gânditorului, e vorba aici și de înfumurarea abjectă: puterea de a se compara în mod serios cu alte mărimi în ceea ce privește finalitățile cunoașterii i-a sleit; comparându-se, voia doar să se îmbete. 9. Voia să fie neapărat ultimul care putea să-și facă intelectul să guverneze pe deplin și neîmpiedicat; de aici înainte nu mai trebuia admisă cu nici un preț o astfel de suveranitate a cugetătorului; plănuia sute de posibilități de a nimici pentru totdeauna libertatea de gândire, nu se temea de nimic mai mult decât de mândria și setea de libertate a indivizilor. Toate acestea presupun că, în cazul concepției sale, el însuși s-a oprit și a îndreptat canonul mai întâi chiar împotriva sa: până aici și mai departe nu! În felul acesta însă, un mare spirit se poate obliga numai pe sine însuși, când nu se mai simte în ascensiune, deci când a trecut dincolo de culmea forței sale și este obosit. *Vs la sfârșit*: La urma urmelor, n-am găsi, de cele mai multe ori, deplorabilă această stare de decădere, dacă un spirit așa de [productiv] radical n-ar fi gândit-o și trăit-o, la rândul lui, așa de radical și până la capăt, încât el, aproape ca un – – – *Sursa lui N despre A. Comte este: J. S. Mill, Auguste Comte und der Positivismus, ed. cit., IX, 89-141* 219 5-6: "până... nu"] cf. Schiller, *Hoții II, 1, după lov 38, 11*

543. Cf. 5 [7] 19: vă feriți* de privirile lor] le invidiați** privirile Rs; GA 220 3: vâpăile] vâpaia Rs; GA

544. 13: conceptelor] concepției Rs; GA 20: cauze***] fapte**** Rs; GA 545. 221 10-11: Ați... buni?] cf. Goethe, *Faust*, v. 465

546. Vs: Omul exemplar al lui Epictet este totuși idealul unui sclav.

Încordarea ființei sale, permanenta privire spre interior, privirea incomunicabilă, prudentă spre exterior n-ar fi pe placul nostru: nici chiar tăcerea și laconismul. Absența unui orgoliu stânjenitor și o anumită apropiere ușoară, care nu vrea să strice dispoziția, este umanitate antică (față de puritanii englezi), el zâmbește! De altfel, cel ce "merge înainte" în această disciplină ne-ar fi, desigur, mai dezagreabil decât maestrul. – Lucrul cel mai frumos în aceasta: îi lipsește frica de Dumnezeu și crede strașnic în rațiune. Nu predică pocăința. Este cel ce-și ajunge lui însuși, dispărând în masa proletariatului, cel ce nu vrea nimic și cel mulțumit – individul izolat în marea lui. De creștini îl deosebește faptul că aceștia sunt oameni care speră, amăgindu-se cu minunății care nu se

*meidet

**neidet

***Ursachen

****Thatsachen

pot spune și primind de zece ori mai mult din dragoste și grație, acceptând să i se dăruiască: Epictet posedă, nici pomeneală să accepte să i se dăruiască cel mai bun lucru al său. Creștinii sunt sclavi cu voință și rațiune slabă. 32: minunății... spune] după 2 Corinteni 12, 4

547. Vs: Mersul științei indică mersul viitor al moralei. Se subapreciau problemele mici, se voia ajungerea dintr-o dată la țintă, se căuta să se rezolve totul dintr-o singură lovitură, cu un singur cuvânt: ca o enigmă. Iar misiunea părea: să înghesui totul în cea mai simplă formulă a enigmei, așa încât la toate înrebările să se poată răspunde printr-un singur răspuns, adică se constrâneau lucrurile rău de tot, pentru a-ți procura bucuria fără margini de a fi talmăcitorul lumii. Așa și Schopenhauer. Nimic nu pare demn de osteneală din ceea ce nu duce totul imediat la capăt. Filozofia era un fel de a-ți arăta puterea – voiai să fii tiran al spiritului. N.T.: 222 26: "Ce... eu!" cf. M 494 și notele la M 488, 494, 539

548. 222 33-223 6: Vai... forțe] din N-avem încă la îndemână nici măsurile cele mai rudimentare când trebuie măsurată mărimea unui geniu: ba chiar este încă atât de primitiv să considerăm măsurarea o nelegiuire. De pildă, nu știm nimic despre faptul că trebuie să se țină seama, înainte de toate, de dimensiunea forței Rs 223 9: idei. Tocmai] idei [a consumat – o cantitate mare de energie, care ajunge, eventual, să-l ridici pe cineva între eroi și care, la rândul-i, poate fi la altul așa de mică, încât acesta devine vrednic de dispreț și ordinar]. Tocmai Rs

549. Cf. 6 [436] 17-19: se... iernatică] au din propriile lor produse doar o bucurie a creației seara și apoi o greață dimineața Rs 21: o asemenea sete] un asemenea caracter Rs 24: Byron] N se gândește, de ex., la următorul pasaj din Byron, *Vermischte Schriften* II 49: "Să mă abat pe mine însumi de la mine însumi (o, afurisitul acesta de egoism) a fost întotdeauna singurul, exclusivul, sincerul meu imbold când scriam peste tot..." 26-27: Și-n... Pascal.] cf., referitor la aceasta, în traducerea lui Pascal indicată, capitoul, subliniat de N în diferite locuri, "Divertissement" II, 26-37; (Faugère: "Divertissement", II, 31-34)

550. Cf. 3 [9]; 4 [44]

552. 226 6: să... urma] din să nu uităm frâna Rs 6: urma justiției] urma gândului blând al justiției Rs

553. Vs: 7 [15] 11-15: aer... soldățești] din pâine albă, de izvoare proaspete pentru îmbăiat, de fructe coapte, de singurătate, ordine, igienă Rs 26: va fi] din este 27-28: S-ar... mea. –] din El și-a găsit, desigur, și filozofia. Rs

555. Vs: Mă dau la o parte din fața evenimentelor. Cele mai neînsemnate își lasă deja îndeajuns de puternic amprenta asupra mea, iar de ele n-ai cum să scapi.

558. 227 24-26: Gotama... virtuțile!] cf. vol. 8 (9 al ed. rom., n.t.), 3 [1]

559. 228 2-4: prin... victorie] în virtutea idealurilor transcendente cu care suntem trași pe sfoară Vs

560. 16-20: Toate... caracterului?] În general, oamenii nu știu nici ceea ce crește în ei, nici cât de repede fiecare lucru în parte, nici din ce cauză – ei cred că au de-a face cu fapte împlinite, cu fapte ajunse la maturitate și nu cred că

am putea ucide și așa ceva. Vs 18-20] *aluzie la Schopenhauer*

564. Vs la început: Noi nu ne imaginăm destul de întinsă întinderea prostiei la marile spirite –

566. Vs: Independența cugetătorului, el are nevoie de mai puțin, n-are o muncă grea, muștrări de conștiință, plăceri costisitoare, are în cei morți un surogat pentru cei vii, în cei mai buni – un surogat pentru prieteni.

568. N.T.: 230 23: Există... aurore.] cf. *motoul din Rigveda al acestei cărți*

571. Vs: Cel mai mare leac al meu este "victoria" NB.

572. 231 4: urmează... curent] torc noaptea firul gândurilor noastre Rs

575. 33-34: să naufragiem... imensitate?] cf. 6 [364]; după poezia lui G. Leopardi "L'infinito", versul final

Idile din Messina

Idilele din Messina (= IM) au fost publicate în "Internationale Monatsschrift", anul 1, nr. 5 (mai), p. 269-275, la Ernst Schmeitzner din Chemnitz. Această imprimare este textul nostru de bază. Ele provin din aceeași cuprinzătoare masă de încercări poetice din februarie până în aprilie 1882 din care N și-a asamblat mai târziu "Preludiul în rime germane" la *Știința veselă* ("Scherz, List und Rache" ["Glumă, viclenie și răzbunare"])*. La mijlocul lui mai 1882, N a trimis manuscrisul (încă păstrat) pregătit pentru tipar al IM lui Schmeitzner. Corectura efectuată de N era gata la 26 mai. Din aceste opt poezii, N a preluat șase (în formă schimbată) în "Cânteculele Prințului Vogelfrei", apendicele ediției a doua a *Științei vesele* (1887)**. Din această cauză, *Idilele din Messina* lipsesc din toate edițiile de până acum ale operelor lui N. Erich F. Podach le-a publicat în a sa *Blick in Nietzsches Notizbücher* [Privire în carnetele lui Nietzsche], Heidelberg, 1963, p. 176-182.

Prințul Vogelfrei. Cf. FWP În Sud 234 2-3: Pe-un ... mării] *din* Pe dâmbu-acesta genovez Vs 5-6: Zburai... Și stau] *din* Am urmat-o și visez Vs 6-7: bat./ Cum] bat./ [O pasăre de-adevărat, desigur!] Și cânt și privesc departe-n jurul meu/ Și cântec după cântec pentru mine cânt?/ O pasăre de-adevărat – desigur!] Cum Vs 9: țel] călătorie Vs 10: Pedepse... groază] Și țel și cale și [răsplată] groază Vs 11-12: drept./ Nu-i] drept./ [Și cântec după cântec pentru mine cânt./ O pasăre de-adevărat – desigur!] Ăst Vs 12-13: Nu-i... mișcări] Ăst "pas cu pas" – nu-i viață!./ Ăst trudnic, greu "picior după picior" Vs 16-17: zări./ Gândirea? zări./ Acuma cântec după cântec pentru mine cânt./ O pasăre de-adevărat – desigur/ Gândirea? Vs 17: Gândirea? –] *din* Vorbirea Vs 19: Zburând... -ntreagă] *din* Există și mai mari puteri Vs 21: glumă] joc Vs N.T.: Vogelfrei înseamnă în limba germană "proscris", dar și "liber ca pasărea cerului".

*Marcat aici prin sigla FWS (n.t.).

**Marcat aici prin sigla FWP (n.t.).

Micul bric zis "Îngerașul". Cf. *N către Peter Gast, 15 martie 1882 (KGB III/1)* 27: Micul] Cântec despre micul Rs Rs la sfârșit: Îngeraș m-au fost numit! la fel în scrisoarea către Gast N.T.: *Scrisă la Genova, poezia are ca punct de plecare un fapt real: în amintirea unei fete pe nume Angiolina "Îngeraș", care și-a găsit moartea în valurile mării, un velier genovez a fost botezat cu numele ei (cf. Friedrich Nietzsche, Gedichte und Sprüche, Leipzig, C.G. Naumann, 1908. p. 206).*

Cântecul păstorului de capre. Cf. *FWP Cântecul unui păstor de capre teocritian* 236 11-12: cântec./ Pe] cântec!/[De unde-n [părul] capul creț/ Funda de mătase! De-și vrea de Anul Nou] Pe Vs

Mica vrăjitoare. Cf. *FWP Pioasa Beppa* 60 1: Mica vrăjitoare] Juanita *Dm* 237 17: Zbătându-se gelos] din Îndrăgostit de moarte, da Vs 18-19: Eu... vrea] din Din inimă se minunează/ Îi place chipu-mi tânăr! Vs 238 6: Cu dracul pot să mă mărit!* M-aș mărita cu dracul! Vs

Misterul nocturn. Cf. *FWP Luntrea misterioasă* 28-29: Sânge?... mereu? -] Se striga întruna/ Bărți alergau prin val *Dm*

"Pia, caritatevole, amorosissima". N.T.: *Compusă la Genova (începutul lui 1882). Titlul este atribuit de unii editori poeziei [65] din Z II 5b. În unele ediții o întâlnim sub titlul Campo santo di Staglieno (it.): "Cimitirul din Staglieno".*

Pasărea albatros. Cf. *FWP Declarație de dragoste* 239 19: Pasărea albatros] Biruitorul Vs Vs la început: Dar cerul mă poartă/ Aripa-mi se poate încă odihni! Ce schimbare! Nu de mult zburam?! Și iată, mă dezvăț acum/ Mă odihnesc și totuși plutesc/ Cum poate-aripa-mi să se odihnească? 24-27: Zbură... pe-nvingător] Fără să dea din aripi/ Zboară-nalt, deasupra tuturor zburătoarelor/ O, enigmă, consolare și simbol! O, consolare și [fericire]!! Aici zace-nvingătorul/ Perla tuturor învingătorilor Vs 240 2: Trăiește... vecii] Fericire a celei mai adânci singurătăți! În slăvi trăind Rs

Judecată de pasăre. Cf. *FWP Vocația poetului.*

Știința veselă

Die fröhliche Wissenschaft [Știința veselă] a fost mai întâi gândită de N ca o continuare a *Aurorei*. La 29 ianuarie 1882, el i-a comunicat lui Peter Gast: "De câteva zile sunt gata cu cartea VI, VII și VIII a 'Aurorei' și astfel mi-am isprăvit de data aceasta treaba. Căci cartea 9 și 10 vreau să mi-o rezerv pentru iarna următoare, – nu sunt încă destul de copt pentru ideile elementare pe care vreau să le prezint în aceste cărți finale. Printre ele se află o idee care a avut nevoie realmente de 'mii de ani' pentru a deveni ceva. De unde să-mi iau curajul de a spune tot ce e de spus despre ea?" Lucrând la noua sa operă, N recursese până acum la însemnările care proveneau atât din materialul pentru

*În traducerea noastră: Cu dracul mă mărit! (n.t.)

Aurora rămas nefolosit, cât și din cel ce a luat naștere mai târziu, între primăvara și toamna lui 1881; ultimul totuși cu excepția redactărilor conținute într-un caiet (M III 1) din primăvara-toamna lui 1881. În acest caiet se găsește consemnarea ideii care a avut nevoie de "mii de ani, pentru a deveni ceva", ideea veșnicei reîntoarceri a identicului. La această însemnare datată "Începutul lui 1881, la Sils-Maria" (cf. vol. 9*, 11 [141]), N se mai referă și în *Ecce homo* (vol. 6**, 335, 4-9). La scurtă vreme după cunoștința lui cu Lou von Salomé și în timpul șederii în Elveția cu Lou și cu Rée, N și-a schimbat planurile și la 8 mai îi scria editorului său: "La toamnă puteți avea un manuscris de la mine: titlul – 'Știința veselă' (cu multe epigrame și versuri!!!)." Manuscrisul pentru tipar a fost pregătit de N la Naumburg, cu ajutorul surorii și al unui "negustor falit****". Câteva părți din acesta le-a scris N însuși, ca, de exemplu, "Scherz, List und Rache". Manuscrisul pentru tipar a fost expediat treptat lui Schmeitzner între 19 iunie și 3 iulie; afară de "Glumă, viclenie și răzbunare" și alte puține foi scrise de mâna lui N, el nu s-a păstrat. Corecturile păstrate au fost citite împreună de Gast și N între 29 iunie și 3 august. *Știința veselă* (= FW) a apărut puțin înainte de 20 august 1882 la Chemnitz, la Ernst Schmeitzner. "Aproximativ a patra parte a materialului original", N și-o rezervase "pentru o disertație științifică" (după cum îi scrie lui Gast în 14 august 1882). Este vorba de fragmentele postume din M III 1; cf. vol. 9, p. 441-575. "Ideea" apare doar ca întrebare tangențială în aforismul 341.

În 1887, N a pregătit o "nouă ediție" a cărții sale, adăugând primei ediții o prefață, o a cincea carte și "Cântecele Prințului Vogelfrei". Nici de data aceasta cartea n-a fost retipărită, ci stocurile au beneficiat de acele adaosuri. Acum se numea: *Die fröhliche Wissenschaft* ("la gaya scienza"). *Neue Ausgabe mit einem Anhang: Lieder des Prinzen Vogelfrei* [*Știința veselă* ("la gaya scienza")]. *Ediție nouă cu un apendice: Cântecele Prințului Vogelfrei*], Leipzig, Editura lui E. W. Fritzsche. Subtitlul explica însăși originea titlului din poezia provensală (cf. vol. 9, 11 [337] și comentariul respectiv). S-a păstrat un exemplar de lucru al ediției a doua cu operările lui N.

N.T.: *Motoul ediției din 1887* (Pe pragul casei mele) *se regăsește cu mici modificări formale în frag. [3] și [4] din Mp XIV 1* (KSA 12, 232, 234; vol. 13 din ed. rom.).

Prefață la ediția a doua. Rs: 2 – Dar scopul acestei prefețe trebuie să fie altul decât să le amintească cititorilor mei virtuțile unui cititor – bunăvoință, indulgență****, prudență*****, înțelegere*****, perspicacitate*****; ar fi o ipocrizie

*10 al ed. rom. (și *infra*, n.t.).

**7 al ed. rom. (n.t.).

***banquerotten

****Nachsicht

*****Vorsicht

*****Einsicht

*****Feinsicht

dacă m-aș rezuma la aceasta. Știu prea bine de ce această carte este [trebuie să fie] greșit înțelească: sau, [mai degrabă] mai limpede, de ce nu se transmite seninătatea ei, plăcerea ei aproape deliberată pentru ceea ce este limpede, la îndemână, ușor, ușuratic, de ce acționează mai degrabă ca problemă, neliniștește ca problemă... Această seninătate ascunde ceva, această voință de superficialitate trădează o c u n o a ș t e r e a profundizării, această profundizime își exală răsuflarea, o răsuflare rece de care te cuprind frigurile; și, presupunând chiar că am învăța să dansăm după muzica unei asemenea "seninătăți", ar fi, poate, nu ca să dansăm, ci ca să ne reîncălzim? – S-o recunosc: noi, oamenii profundizării, avem prea multă nevoie de seninătatea noastră ca să n-o facem suspectă; iar dacă noi "am crede doar într-un Dumnezeu care ar ști să danseze", ar putea fi deoarece credem prea mult în diavol, adică în s p i r i t u l g r a v i t ă ț i i, cu care prea des, prea dur, prea funciar suntem împovărați. Nu, este ceva pesimist în noi, care se t r ă d e a z ă și în seninătatea noastră, ne pricepem să dăm această impresie, orice impresie – căci iubim aparența, chiar o adorăm –, dar numai fiindcă asupra "ființei" înseși avem suspiciunea noastră... O, de-ați putea înțelege pe deplin de ce tocmai noi avem nevoie de a r t ă, o artă zeflemitoare, dumnezeiesc de neperturbată, care pâlpâie, ca o pară jucăușă, adânc într-un cer fără de nori! De ce noi [nu mai] semănăm [astăzi], poate, cel mai puțin cu acei tragici [saltimbanci] exaltați care intimidează templele noptea, îmbrățișează statuile și vor [trebuie] să dea la o parte vâlul, să descopere, să prezinte într-o lumină vie absolut tot ce, din motive întemeiate, este ținut ascuns de ochii [acelor [prietenii] pretendenți la mâna adevărului cu orice preț, romanticii cunoașterii! Vai! această dorință ni s-a stins, această sminteală adolescentină a iubirii, această gravitate egipteană, această înfiorătoare "voință de adevăr" ne înspăimântă și când ne amintim de ea]. Nu, acest prost gust și această sminteală adolescentină ne repugnă, pentru aceasta suntem prea versați, prea arși, prea profunzi... *Urmează apoi aproape textual 247, 23-248, 15: Noi... 1886 Prefața fusese, așadar, concepută aici în două paragrafe. Referitor la aceasta, și următoarele preliminarii parțial disponibile: NB! Sfârșitul ultimului paragraf! –...* O, de-ați putea înțelege pe deplin de ce [iubim și avem nevoie tocmai de o asemenea artă! N-am fost oare prea multă vreme înainte asemenea] tocmai noi avem nevoie de artă – și anume, de o artă zeflemitoare și dumnezeiesc de neperturbată! [și de ce nu mai suntem cu totul romantici!] care pâlpâie, ca o pară jucăușă, adânc într-un cer fără de nori. – În tinerețea noastră am putut semăna multă vreme cu acei exaltați care intimidează templele noptea, îmbrățișează tainic statuile și [vor să dea la o parte vâlul] trebuie să dea la o parte vâlul, să descopere, să prezinte într-o lumină vie absolut tot ce, din motive întemeiate, este ținut ascuns – de ochii acelor prieteni ai adevărului cu orice preț, romanticii cunoașterii! Vai, această dorință ni s-a stins, această sminteală adolescentină [a iubirii], această gravitate egipteană, această înfiorătoare "voință de adevăr" de înspăimântă și când ne amintim de ea! Nu mai credem că adevărul continuă să rămână adevăr, o dată ce i se smulg vâlurile, avem motive să credem aceasta... Astăzi, pentru noi, trece drept o chestiune de decență faptul

că n-am vrea [nu vrem] să vedem totul despuiat, [nici faptul că nu vrem] să ne implicăm în toate, [nici] să "știm" totul... [Cum? Tout comprendre c'est tout pardonner?* Dimpotrivă!] *Urmează aici aproape textual 247 38-248 13*: "Așa-i... artiști? **243 18-19**: delicate... încârlionțări.] chiar pe socoteala unor lucruri grave și respectate cu sfințenie, mult joc și șuguală cu probleme care, de obicei, inspiră teamă și nu sunt făcute pentru răs: *Dm 32*: romanticism] idealism *Dm 246 8-12*: Noi... fatalitate] — — ne deosebim de broaște, [de așa-zișii gânditori], de ceea ce numește poporul un gânditor, — prin aceea că ne [cunoaștem] simțim propriile gânduri, și nimic altceva decât propriile gânduri. ca sânge, inimă, foc, plăcere, [suferință] durere, realitate, destin, fatalitate [a noastră], — că le trăim, le împlinim, le punem la treabă. *Vs 10-11*: dăm... din] *din* ne trăim, să ne împlinim, să ne punem la treabă în mod constant propriile gânduri, și nimic altceva decât propriile gânduri, încât să cam aibă în noi *Dm N.T.*: **246 24-27**: Fie... lui] *cf. Stendhal, De l'amour, Paris, 1854, p. 110-111 (apud M. Brusotti, în NS, 22, 1993, p. 393)* **246 14-247 4**: Iar... nespuse:] *în Mp XV 2, 23 redactat mai întâi ca aforism: 372. În favoarea bolii.* — Între noi fie vorba: durerea este marea propovăduitoare a suspiciunii, durerea aceea lungă și leneșă în care suntem cumva ca arși cu lemne verzi. Ea ne silește să coborâm odată în ultimul nostru hău și să ne descotorosim de orice încredere, de orice blândețe, valoare, bunătate, în care, mai demult, ne-am pus poate omenia. Mă îndoiesc că durerea îl "îndreaptă" pe om —; dar știu că îl face mai profund. Fie că învățăm să-i opunem mândria noastră, sarcasmul nostru, puterea noastră de voință și facem asemeni indianului care, oricâte schingiuiuri ar îndura, se despăgubește pe socoteala schingiuitorului său prin malițiozitatea limbii lui; fie că ne retragem din fața durerii în acel nimic oriental, în muta, hieratica, surda abandonare de sine, uitare de sine, anulare de sine: ieși ca un alt om din asemenea lungi și primejdioase exerciții, cu câteva semne de întrebare în plus, cu, înainte de toate, voința de a întreba mai mult, mai profund, mai riguros, mai dur, mai diabolic decât întrebaseși până acum. Încrederea în viață s-a dus: viața însăși a devenit problemă... Să nu crezi cumva că, prin aceasta, ai devenit neapărat obscurantist. Bucuria dată de orice lucru problematic este prea mare la oamenii spirituali; pentru ca să nu distrugă iar și iar, ca o flacără vie, orice n e a j u n s al problematicului, orice risc al îndoielii. În sfârșit, ca să nu trecem chintesența sub tăcere: dacă viața este o enigmă, de ce-ar fi interzis din capul locului să reflectăm la o soluție c o m i c ă a e i? [+ + +] *aici, foaia a fost tăiată din caiet N.T.*: **248 5**: Baubo] *Locuitor din Eleusis care se interferează cu mitul orfic al Demetrei. N îl utilizează liber pe Clement Alexandrinul, Protrept. II, 20-21 (în versurile orfice, Baubo îi arată Demetrei organele genitale) (cf. Clement Alexandrinul, Scrieri, I, trad. de Pr. D. Fecioru, București, 1982, p. 82-83).* 7-8: aparența... aparenței] impresia, să divinizezi formele, tonurile, cuvintele, clipa *Vs 15*: toamna] toamna anului *Dm*; *GA*

*În fr. în text: "A înțelege totul înseamnă a ierta totul?" (n.t.).

"Glumă, viclenie și răzbunare"

Cu privire la titlu: cf. Goethe, Glumă, viclenie și răzbunare. Un Singspiel (1790): Peter Gast îl pusese pe note în 1880.

1. **249** 4: Invitație] Rimă finlă Rs

3. 18: Neînfricat] Adâncul Rs 21: cei posaci] din cioclii Rs
păsările-ntunecate Vs

4. Cf. 16 [2]*

5. Vs: 16 [6] **250** 4: Celor virtuuoși] Virtuțile noastre Dm.

6. Inițial, strofa a treia din 19 [8]**: Reguli de viață 8: Înțelepciunea lumii] Regulă de viață Cb¹.

7. Vs: Deviza drumețului - Vademecum. Vadetecum. Aceasta în germană-nseamnă -:/ Urmează-te pe tine însuși doar -/ Așa pe mine mă urmezi fără constrângeri / și te-ntorci la calea ta, cum m-am întors și eu! *scrisul lui Peter Gast*

8. Vs: Cojita piele mi-a plesnit/ A și murit bătrânul șarpe/Și-un șarpe nou privește/ Nainte cu o poftă nouă **251** 1-3: Supt... te-nghiț! Râvnesc la vechea hrană/ Cu fiecare [nouă] moarte și naștere!/ Iar te mănânc Vs

11. În Vs *variantă ștearsă*: Înțelept și nebun, moic și fin,/ Crud și blând, apă și vin:/ Acestea toate să-mi fie sentința!

12. Cf. *N către Peter Gast, 17 februarie 1882 (KGB III /1)* **252** 4: iubitor de lumină] din frate al soarelui Rs 5-6: Ca... umbre!] din Lumina și căldura slăbesc îndată/Și repede sfârșesc în umbră. Vs

13. Cf. *N către Peter Gast, 17 februarie 1882 (KGB III /1)* 8: Pentru un balerin] Polei fin [Înțelepciune de balerin] Rs

14. Cf. *N către Peter Gast, 17 februarie 1882 (KGB III /1)* Vs: Mai bine o dușmănie [brută] dintr-o bucată decât o prietenie încleiată! 18: Integrul din Hotărâțul [La răscruce] Rs

15. Cf. *N către Peter Gast, 17 februarie 1882 (KGB III /1)*

16. Cf. *N către Peter Gast, 17 februarie 1882 (KGB III /1)* 21: În sus] din Călătorul Rs

17. Vs: Mp XVIII 3, 25: Cere numai ceea ce trebuie să ți se dea. În toate celelalte situații nu cere, ci ia! N V 7: Mai bine să furi ceva decât să ceri. **253** 2: Deviza celui puternic] Cel puternic grăiește Rs

18. Vs: N V 7, 51: În rău eu pot să mă complac:/Dar sufletele strâmte-mi displac. N V 7, 100: suflete strâmte.

20. Vs: Două dureri suporti mai ușor decât o singură durere. 14: De cumpănit] Să cumpănim! Rs

22. Vs: O numim cucerire – în realitate, bărbatul care iubește urmărește

*Trimiterea se face la manuscrisul 16 [= M III 6a. Decembrie 1881-ianuarie 1882], frag. 2, KSA 9. 659 (vol. 10 din ediția noastră). Similar în continuare (n.t.).

**19 = Ms M III 6b: frag. 8 în KSA 9, 676 (p. 139 în vol. 1, ed. rom.) (n.t.)

răpirea, femeia care iubește însă vrea să șterpelească – adesea ea îl fură pe nesimțite pe răpitor.

23. Cf. 11 [336]*

24. Cf. 15[50]**; 16 [11]; 16 [20]; 12 [210]***; *nota la vol. 8*****, 21 [21]; cf. și Chamfort (citată în comentariul la FW 95), maxima 863: "M. de Lassay, homme très doux, mais qui avait une grande connaissance de la société, disait qu'il faudrait avaler un crapaud tous les matins, pour ne trouver plus rien de dégoûtant le reste de la journée, quand on devait la passer dans le monde" [fr.: "D. de Lassay, om tare blând, dar care dispunea de o bună cunoaștere a societății, zicea că ar trebui să înghițim în fiecare dimineață o broască răioasă, spre a nu mai găsi nimic dezgustător în restul zilei pe care ar urma să ne-o petrecem în lume" -n.t.]
254 8: Leacul pesimistului din Cură radicală [Leacul pesimiștilor]
 Rs 12-13: terminat./Ascultă-mi] terminat./ [Grecii o numesc dispepsie, –]/
 Ascultă-mi Vs Rs *șters la sfârșit:* Broasca răioasă este leacul principal/ Pentru toți tânțarii pesimiști!

26. Vs: 16 [10] Cf. 12 [130]

27. Cf. 16 [15]; 15 [28]

28. Cf. 21 [6]***** în Rs *șters:* Da! Încă seamăn cu vinul nou,/ Da! O să mă vedeți spumegând!/ Cu trufie voi gândi,/ De-oi mai umbla pe drum!/ De stau abia-n două picioare,/ Voi sta-n curând într-unul./*Alături și următoarea variantă ștearsă:* Stângace vi se pare-nfățișarea mea/ Răbdare! În curând va fi mai bună!/ De stau abia-n două picioare,/ Voi sta-n curând într-unul./ De seamăn încă azi cu vinul acru,/ Îndată o să mă vedeți spumegând!/ Cu trufie voi gândi,/ De-oi mai umbla pe drum!

29. Vs: 16 [22] în M III 3 Vs *șters:* Dacă an de an eu nu/ M-aș învăț în jurul meu,/ Cum m-aș ține eu, o stea, atât de mult,/ Tot după soare?/ De nu m-aș – – –

31. **256 8:** Fericirea-ți să nu doară,] Pe când de rușinea fericirii tale Vs 8-10: Fericirea-ți... veșmânt.] Cu haz și viclenii drăcești/ Porți azi drăcesc veșmânt – Vs 32. Cf. 16 [13]

33. N.T.: Cf. WS 306 N V B, *prima variantă:* De nu doresc s-ascult, sunt nevoit să mă ascund,/ Să domin eu nu pot, nici să seduc./ Cel ce de sine nu se teme nu-nspăimântă./ Cel ce se teme de el însuși – mereu va domina. N V B, *variantele a doua:* Supunerea? O, nu! Nici dominarea!/ Cel ce de sine nu se teme nu-nspăimântă,/ Cel ce-nspăimântă doar e-n stare să domine/ [Așa că eu iubesc singurătatea] Așa că eu trăiesc în propriile-ascunzătorii/ Gata însumi să fiu atârnat de mine/ Să-mi descopăr singur fericirea-n propriile văgăuni M III 3, 26, *prima variantă:* Supunerea? O, nu! Nici dominarea! Cel ce de sine nu se teme nu-nspăi-

*11 = Ms M III 1; frag. 336 în KSA 9, 572 (p. 137 în vol. 1, ed. rom.) (n.t.)

**15 = Ms M III 4a Toamna lui 1881; frag. 50 în KSA 9, 651 (n.t.)

***12 = Ms N V 7 Toamna lui 1881; frag. 210 în KSA 9, 613 (n.t.)

****9 al ed. rom. (n.t.)

*****21 = Ms M III 2a; frag. 6 în KSA 9, 686 (p. 141 în vol. 1, ed. rom.) (n.t.)

mântă./ Cel ce-nspăimântă doar conduce bine/ Așa că eu trăiesc în văgăuni și-ascunzători./ Gata să dau la iveală comorile adâncului./ [Și să-mi bat joc de toți] Și să-mi răd de toți cei ce conduc./ De vreau să mă urmez, eu trebuie să mă seduc! *M III 3, 27, varianta a doua:* [De vreau să mă urmez, eu trebuie să mă seduc.] Detest și stăpânirea, și-ascultarea./ Supunerea? O, nu! Nici – dominarea!/ Cel ce de sine nu se teme nu-nspăimântă./ Cel ce-nspăimântă doar conduce bine./ Așa că eu trăiesc în văgăuni și-ascunzători./ Gata să dau la iveală comorile [adânci] însingurate./ Gata să-mi bat joc de toți cei ce conduc –/ Gata însumi să fiu atârnat de mine. *M III 3, 27, Vs la 26-31:* Detest să mă conduc eu însumi./ Așa că trăiesc în văgăuni și-ascunzători./ Să dau la iveală [comorile] operele-nsinguraților./ Gata să-mi bat joc de toți cei ce conduc./ Să vă fac să fiți voi înșiv-atârnați de voi./ Îmi place să mă ignor./ Detest să mă cunosc pe mine însumi/ Să mă numesc pe mine însumi stăpân și servitor/ Îmi place să mă pierd./ Să fiu eu însumi atârnat de mine./ O clipă să mă despart de mine însumi./ Să mă înkuib în rătăcirii și disperării plăcute./ Pe mine însumi să mă pierd o clipă./ Să mă chem acasă de departe/ Să fiu, în fine, însumi atârnat de mine. 28: să mă pierd câte oleacă] însumi să mă pierd o clipă *Dm* 29: și-n vise] și-n disperare *Dm*.

34. *Șters în Vs:* Filozoficele fleacuri/ ale-acestor domni nu le mai pot citi:/ ei socot că: primum scribere/ deinde philosophari.

35. *G h e a ț ă. N. T.: Joc de cuvinte intraductibil bazat pe cele două sensuri ale cuvântului Eis: "gheață" și "înghețată".*

36. *Cf. N către Rée, sept. 1879:* Pe primele mele cinci cărțulii./ Am crezut că α[fa]* și ω[mega]*./ Știința mea, ar sta aci/ Astăzi n-o mai cred, oho! –/ Doar eternul a! și o!/ Al juneții-mi l-oi găsi. **257 14:** Scrieri din tinerețe] Pe primele mele 5 cărțulii *Vs*

38. *Vs:* Îl iubesc pe Dumnezeu fiindcă [el m-a] eu l-am creat/ Și voi – voi vreți de-aceea să-l negați??/ Concluzia nu stă-n picioare/ Șchioapătă: din pricina copitei sale de drac

39. *Vs:* Cu chipu-ți în sudori să-ți bei vinul. **258 9:** Vara] Morală de soare *Rs*

41. *Cf. 16 [3] Vs la sfârșit:* Înconjurat de toate zburătoarele

42. **259 5:** Principiul celor ultrarafinați] Ultrarafinații *Rs* Deviza spiritelor rafinate *Vs*

43. *Cf. 16 [14]*

44. *Cf. 16 [5]; 12 [178]*

45. *Vs:* "Vii prea devreme! vii prea târziu!" – iată ce se strigă tuturor celor ce sosesc pe veci. *Cf. 15 [22]*

46. *Vs:* Când e dogoare, noi prețuim valoarea pomilor după umbra lor. –

47. **260 6:** Apus] Divinul *Rs* 7-8: "Apune... voi!] Incomodat de fericirea lui peste măsură/ Se ține, asemeni soarelui, după voi cei reci *Vs* 9-10 Extazu-i... supune.] Zborul cel mai înalt era acela pe care el l-a zburat cândva!/"

*Întregirile noastre (n.t.).

Și dacă el n-ar fi zburat la ceruri,/ Ce l-ar fi atras vreodată-n jos la voi? Vs

48. Vs: De astăzi ai un ceas-/ Și-abia de-acuma simți nevoia/ să vezi ce oră e

49. Vs: *N V 7, 55*: Ce plăcut este poporul! Îmi vorbește cu o limbă străină. *N V 7, 56*: Cu limbă străină, pierdut într-un popor străin/ Să trăiești: așa trăiește soarele deasupra norului./ M-asemui soarelui: sub mine-i norul! 22: Înțeleptul grăiește] Înțeleptul Rs

50. Vs: *Mp XVIII 3, 25*: În iubire, bărbatul își pierde mintea,/ Femeia însă și-o dobândește pe deplin.– *N V 7, 55*: În iubire, bărbatul își pierde mintea, dar femeia și-o dobândește, numai ea-și trăiește pe deplin și pubertatea-n spirit.

51. 261 8: Dorințe pioase] Dorință pioasă Rs

52. 16: A scrie cu piciorul] Drumețul [Autorul grăiește] Rs

53. Cf. *N către Rée, sept. 1879*: Pe ultima mea carte./ Sfiocă, mândră îndărăt privind,/ Frivol, semeț în viitor crezând:/ O, pasăre, ca vulturii ești tu?/Ești bufnița Atenei, Bu-hu-hu? 22-23: "Omenesc... carte] Cărții numite "Omenesc, prea omenesc" Rs

54. 262 2: Cititorului meu] Cititorului [dedicată "Aurorii"] Rs meu] Către... meu Vs

55. 8: Pictorul realist] Realistul Rs Imposibilitatea realismului Vs

56. 19: rând] rând!// Știți doar: cleiul acestui aforism/ Au fost – "istețime", "rime", "oricând", "rând"! șters în Rs De-ați ști cât de mândru de rimele sale/ Fiecare poet își încheiază lemnul! șters în Rs

57. Vs: Cel mai bun loc al paradisului este în fața porții lui.

58. Vs: De nimic fiind atras/ Sigur o să cazi în nas.–

59. 263 10: Penița scârțâie] Cine citește oare ce scriu eu! [Cititorilor mei] Rs

60. Cf. 12 [184]

61. Vs: *In media vita**./ Sunt la mijloc de drum,/ Arătătorul cade și ce mic/ Mi-e sufletul – nebun/ Colindă, [vrea să iasă – și totuși! el] caută-n van – ezit-un pic!// Sunt la mijloc de drum:/ [Durere-a fost viața] N-a fost decât zadarnic chin de mucenic!// Să rățălesc și-acum?/ Și-n capăt pot - motivul să-mi explic? 26: Scepticul grăiește] *In media vita** [Ultima rațiunea a existenței] Rs

62. Vs: Mă asemui cu o pară/ aș dori să cuprind totul/ Tot ce țin luminează/ Tot ce las e carbonizat. N.T.: *Vezi și Despre calea creatorului (Za I)*:... trebuie să arzi de bunăvoie în propria-ți flacără: cum ai vrea să renaști, de nu te-ai prefăcut întâi în cenușă?"; și *DD* Semnul de foc.

63. 264 19-20: Departee... îi:] Departee ca stelele de mizeria ei/ Celor ce vin să le fii lumină/ Raza ta e treaba celei mai îndepărtate depărtări Vs

*În lat. în text (cf. FW 324) (n.t.).

Cartea întâi

1. Cf. 6 [438] 265 21-22: Nu... deci] *din* La o asemenea privire asupra imensului întreg și a avantajelor sale, trebuie să recunoști, iubite semen și foarte aproapele meu, că nu poți trăi deloc Rs 24: și] *din*, adevăratul "egoist" Rs 267 4-5: "valorile... răs"] *greșit tradus din Eschil, Prometeu, 89-90 (cf. pasajul respectiv în Eschil, Rugătoarele..., București, 1982, p. 196, în traducerea lui Al. Miran: "surâs fără de număr al valorilor mării", n.t.)* 13: există, specia] există, [trebuie să aibă un interes ca să recunoască, în cazul acesta, că preferă să fie decât să nu fie] specia Rs 19-20: această... refluxului?] *din* că acum sunt în natura omenească două condiții contrazicându-se, care vor să formeze un ritm în succesiunea lor? Înțelegeți de ce noi toți trebuie să avem fluxul și refluxul nostru? C e nu putem avea în același timp? C e n-avem voie să fim în același timp? – Ei bine! Să fim noi născocitorii acestui ritm nou! Fiecare pentru sine și pentru muzica sa! Rs 20: Și... noastră!] *lipsește în Cb*¹

2. 35-37: continuă... geniul] mi-au apărut într-o zi, când am început să văd clar în privința lor, niște persoane de rând și – degradate: ce reprezenta pentru mine geniul Vs

3. Cf. 6 [175] Vs: Naturilor de rând, toate sentimentele nobile le apar ca nelalocul lor și, de aceea, ca improbabile, neverosimile: dacă sunt convinse de realitatea lor, atunci îl consideră pe om un nebun care face un lucru nelalocul lui. Scopul este pentru el [*sic*] câștigul: el [*sic*] înțelege bine bucuria dată de niște acte nobile, dar el [*sic*] nu le admite pe a c e s t e a ca scop. "Cum ne putem bucura să fim în pierdere sau să ajungem într-o situație dezavantajoasă, așa cum o face omul devotat?" întreabă insul de rând. Trebuie că vreo boală a minții stă în legătură cu simțirea nobilă, de aceea gândește cu desconsiderare despre această bucurie, precum o facem noi despre bucuria nebulului pe care îl delectează ideile sale fixe. – În mod obișnuit însă, el gândește: "Acest devotament va fi, desigur, mijlocul de a obține un c â ș t i g care să-l răsplătească din belșug" – de aceea este suspicios față de cel generos. – De fapt, cei nobili se pot defini printr-un sentiment de plăcere și de neplăcere pe n e g â n d i t e, așa cum mestecăm o mâncare când pe o parte, când pe alta a gurii, fără a ne gândi la aceasta, ci în măsura în care este mai plăcut așa ori așa. O anumită lipsă de intelect împiedică îi este proprie celui generos: Napoleon nu înțelege f a p t u l d e a f a c e o p a u z ă î n g â n d i r e. Animalele care își protejează puii cu riscul vieții nu se gândesc la p e r i c o l u l l o r, fiindcă sunt stăpânite cu totul de bucuria dată de puii lor și de frica de a fi lipsite de ei, se prostesc în acest caz. În sine, lucrul acesta este la fel de puțin m o r a l ca atunci când un bărbat care-și urmează instinctul sexual se expune la cele mai abjecte boli. – Natura de rând este, așadar, marcată de faptul că nu-și uită niciodată interesul și că această obsesie este mai puternică decât instinctele lui [*sic*]: a n u t e l ă s a î n d e m n a t d i n c a u z a i n s t i n c t u l u i t ă u l a a c t e n e l a l o c u l l o r e s t e î n ț e l e p c i u n e a l u i

[sic]. Deci: natura superioară este aceea mai irațională. Cf. și la J.J. Baumann, *Handbuch der Moral nebst Abriß der Rechtsphilosophie* [Manual de morală împreună cu compendiu de filozofie a dreptului], Leipzig, 1879, 13, BN, acest pasaj subliniat de N: "Invers, omul cu mentalitate de rând sau egoistă interpretează totul după sine, fiindcă pentru el este absolut de neconceput un mod dezinteresat și nobil de gândire..." 268 28: acele instincte] instinctele tale Rs; GA

4. Vs: Indivizii cei mai puternici au dus până acum cel mai mult omenirea înainte, ei au aprins mereu și mereu pasiunile care adormiseră și au trezit spiritul prin aceea că au pus față-n față modéle și i-au constrâns pe oameni să-și formeze opinii despre lucruri noi – pe când așa oamenii se culcă pe opiniile lor. De cele mai multe ori cu armele, prin desființarea granitelor, prin impietăți: dar și prin noi doctrine contrastante! De un cuceritor ține aceeași răutate care ține și de un filozof: doar că la acesta din urmă ea este mai sublimată, nu pune, în primul rând, mușchii atât de mult în mișcare. Așa-numiții oameni buni ai fiecărei epoci sunt aceia care îngroapă sub brazdă ideile noi și le fac să rodească – sunt agricultorii. Dar orice pământ secătuiește, marele brăzdar trebuie să vină, altminteri cei buni transformă omenirea într-o regiune searbădă și pustie. Căsătoria celor buni dă naștere încetul cu încetul unor urmași imbecili.

5. Cf. 6 [116]

6. 271 9: meditării] meditativului Rs; GA

7. Vs: Este nevoie de studierea aprofundată a tuturor pasiunilor, după popor, epocă, judecăți de valoare fundamentale, și trebuie pusă în lumină întreaga rațiune generată de acestea.

9. Vs: Poate că în noi iese mai întâi la iveală ceea ce omenirea și-a însușit cu mii de ani înainte într-un mod embrionar, dar foarte slab. – Astfel, de ex., influența cafelei asupra Europei se poate vădi, eventual, abia peste mii de ani. Cf. 11 [212]

10. Vs: Oamenii deosebiți: concepția mea despre ei ca atavism, foarte instructivă pentru trecut! Există o vreme când calitățile lor erau obișnuite și comune. De obicei, produse ale clanurilor conservative și retrograde.

11. 274 5: "dincolo... Homer] cf. expresiile homerice ὕπερ μόρον (Od. I, 34; II. XX, 30 etc.), ὕπερ μοῖραν (II. XX, 336 etc.), ὕπερ μοῖρα II. II, 155 etc.) N.T.: Sensul acestor expresii este "contrar destinului, în ciuda destinului".

12. Cf. 13 [4] [adnotare la Emerson, n.t.] Vs: Presupun că durerea a proliferat enorm în sânul civilizației și că nivelul și varietatea ei cresc din ce în ce mai mult, pe măsură ce și cultura crește. – În vârf se situează întotdeauna omul care suferă cel mai tare – fiindcă este, în același timp, cel mai bucuros. – Or, ce gândesc stoicii și creștinii despre asta? Respectivii voiau cât mai puțină plăcere și neplăcere cu putință – tindeau spre piatră, precum epicureii spre plantă. Toți socialiștii și filantropii, care vor să-i producă omenirii o fericire durabilă, adică lipsă de sensibilitate la durere, trebuie să facă să scadă bucuriile oamenilor, ca și durerile lor, – după această morală,

omul nu mai poate apărea chiuind de bucurie până-n slăvile cerului, dacă vrea să fugă de acel "întristat până la moarte"! Dar poate că știința vine în ajutorul acestui fapt. 28-30: Ultimul... puțință] Fericirea, cât mai multă plăcere cu puțință și cât mai puțină neplăcere cu puțință să fie țelul moralei Vs N. T.: 30-32: De... cealaltă] cf. Plato, *Dialogi Secundum Thrasylli tetralogias dispositi*, I, Lipsiae, 1861; Phaidon 60b, BN (apud C. Zittel, în NS, 25, 1996, p. 419) (v. și trad. rom. a lui Petru Creția: Platon, IV, București, 1983, p. 54) 31: funie, încât] funie, cum a spus odată Socrate, încât Vs 34-35: Cel... stau] din Stoicii [și creștinii] (și, în definitiv, [chiar epicureii] toți anticii) o știau Rs 33-34: "chiotul... cerului"... "întristat... moarte"] cf. Goethe, *Egmont III (cântecul lui Klärchen)* N. T.: 34: "întristat până la moarte"] cf. Matei 26, 38

13. 276 13-24: O... fermecător.] – Mi l a ca satisfacție la naștere la vederea unuia care este învins, pe care putem pune mâna, eventual, pentru noi, el pare o pradă ușoară. Firește: la naturile foarte mândre, o pradă ușoară este ceva reprobabil, ele trăiesc un sentiment de satisfacție la vederea noilor **dușmani** nefrânți. Cel suferind nu este vrednic de aspirația lor spre posesiune – față de el sunt aspre. Dar distinse și îndatoritoare față de dușmanul care este demn de ele Vs 24: Mila... prostituatelor] din De aceea este ea un sentiment al femeilor și al celor supuși Rs

14. Cf. 4 [72]; 6 [54]; 6 [164]; 6 [446]; 6 [454]; 10 [A3]; 12 [174]; 12 [20]; 14 [24] 277 28-29: precum... furios"] citat netextual din Sofocle, cf. însă Sofocle, *Antigona* 790, *Trahinienele* 441-6, ca și Platon despre Sofocle în *Republica* 329 b-d, la acest pasaj din Platon trimite și Schopenhauer, *Vom Unterschied der Lebensalter*, *Parerga* 1, 524 (v. Despre deosebirea vârstelor, în A. Schopenhauer, *Aforisme asupra înțelepciunii în viață*, trad. de Titu Maiorescu, București, 1969, p. 221-222, n.t.) 30-31: de fiecare... mari] de cârtitorul și preferatul său cărunt Vs 31-36: fără... prietenie.] o foarte rară idealizare a iubirii: ea se numește prietenie. [Dar cine o cunoaște sau o bănuiește,] – – Rs

15. Vs: Acest munte face ca întreaga regiune pe care o domină să fie nespus de fascinantă. Această impresie încetează, de îndată ce te urci pe el. – Distanță pentru unele mărimi, a nu te lăsa ispitit să îndrăznești a le vedea fără să iei distanță față de ele.

16. Vs: "Treci puntea încoace!"

18. Vs *adaugă*: Poate că așa simțea uneori Bossuet.

20. 279 33: mai ligav"] Rs; *Ed* mai nobil** GA și toate celelalte ediții

21. Vs: Numai luând în considerare comunitatea, actele sunt bune sau rele: cum se simte aproapele în această situație este indiferent. 281 10: seducții. (Cea] seducții. (Chiar răsplata personală și avantajul sânguinței este până la urmă doar – sânguința însăși. Educația este, în această privință, o trișoare, căci îl ademenește pe individ să meargă înainte printr-o momeală care se

*eklerer

**edlerer

dovedește în final necomestibilă. Numai prin insuccesul și semisuccesul atât de frecvent al educației, se mai menține în oarecare măsură simțul și gustul în avantajul personal, de exemplu, adevărata plăcere a bogăției și a onoarei: deci prin faptul că, în cazul dat, individul n-a lăsat totuși să i se inoculeze până la urmă acea frenezie oarbă a sânguinței cu care trebuia să fie deprins: că a mai păstrat timp și energie pentru a găsi spiritul plăcerii și pentru a deveni inventator în domeniul plăcerii.) Cea Rs 31: o*] Rs; GA se** Ed 32-39: moralitate... trebuie!] *din* moralitate – atunci când ea-și măsoară valoarea după propriul ei principiu. – Dar o să spuneți (împreună cu Comte): "E atât de plăcut să te negi pe tine însuși, e o voluptate să renunți! este suprema voluptate!" – Și atunci, atunci societatea voastră ar trebui să renunțe, de dragul acestei plăceri și voluptăți, tocmai la avantajul ei, la promovarea și conservarea ei! – iar dacă tocmai renunțarea [indivizilor] și sacrificarea [indiv] inșilor ar urma să fie mijlocul acestei promovări și conservări, ei bine! atunci ea ar trebui să propovăduiască opusul altruismului, cel mai neîngrădit individualism! [pe scurt] adică ar trebui, de dragul avantajului ei, să ceară ca indivizii să se abțină de la plăcerea autonegării – pe scurt, ar trebui, cum am spus, să-l predice concomitent pe "trebuie" și pe "nu trebuie!" și să se contrazică pe față – având în vedere că societatea însăși nu-i decât o mulțime de indivizi și că nu dispune de un sediu senzorial pentru plăceri și voluptăți transcenzând indivizii. – Sau cum v-ar plăcea formula "trebuie să te înțelegi pe tine ca individ, ca să poți avea, ca societate, plăcerea renunțării și a autonegării"? – – – Rs 35: stingere] *adăugat pe urmă în Rs, apoi șters*: adică de o ființă care ar [căuta] vedea atât în privare, cât și în stingere scopul [acestei] existenței! Teoria altruismului este consecvență doar în gura [nihilismului pesimist (deci, de pildă, în gura lui Buddha)] unui propovăduitor al nemerniciei absolute a existenței.

22. 282 2: L'ordre... roi] Travailler pour le roi Moi*** Vs 14-15: "Cine... plăcere." cf. 6 [72] (*citat din E. Augier, n.t.*)

23. Cf. 12 [229] Când apare corupția, superstiția crește, aceasta este, de fapt, în diversitatea ei, deja mai aproape de emoția individuală, aici individul poate alege: iar el se desprinde de credința tradițională; este modul plebeian de nonconformism Vs 283 38: Mai... fructelor] – pentru prima oară, acest fruct Rs 284 21-23: dar... mână] autocratul are capacitatea de înțelegere a originii comune Vs 25-29: "Eu... distracții." cf. 8 [116], *citat din Madame de Rémusat, Mémoires 1802-08, Paris, 1880, 3 vol., I, 114 sq., BN*

24. 285 4-7: dar... aceea] *din*; îi iubesc și-i susțin pe toți care știu să "consoleze" prin vorbe și tonuri frumoase și sunt Rs N.T.: 14-18] cf. M 206 (*finalul*)

25. 28-29: de care... cunoașterii] care este la fel de periculoasă pentru un discipol al științei ca un mare viciu oarecare Vs N.T.: cf. 12 [80]

26. Cf. 6 [154]; 15 [44]

*sie

**sich

***În fr. în text: "A munci pentru regele Eu" (n.t.).

27. Cf. 12 [85] 286 9: toți] noi Rs 16-18: Da!... renunță]: astfel ne împacă și culege chiar admirația noastră: ba chiar mulți sărmani ridică hulpavi de jos ceea ce aruncă el și se mai și îmbogățesc în felul acesta Vs

28. Vs: Din când în când, forța noastră ne mână într-atât înainte, încât părțile noastre slabe (de ex., sănătatea, stăpânirea de sine) devin mortale pentru noi în acest caz.

29. Cf. 7 [230] N.T.: 36: unitățile lui Aristotel] este vorba de celebra regulă a celor trei unități ale tragediei: de acțiune, de timp și de loc, deductibile din *Poetica* lui Aristotel

30. Cf. 10 [A14]; 14 [19]

31. Cf. 15 [65]

32. Cf. 12 [131]; 12 [108]

33. Cf. 12 [98] Vs: Ca să demonstrez că, în definitiv, omul este totuși un animal blând, aș aduce aminte cât de credul a fost el. Oare ar fi chiar știința un indiciu că omenirea a devenit mai rea? – De faptul general că omenirea este mai rea ca oricând, nu ne putem îndoi: fiecare poartă azi cu sine, de colo până colo, oțetul nemulțumirii morale – ceea ce n-a fost așa în vremurile vechi și nici măcar la oamenii cei mai sălbatici și mai neînfrânați.

34. Vs: Un «m» mare dispune de o forță retroactivă, toată istoria este pusă pe un cântar, și mii de secrete se furiează din cotloanele lor, e de fiecare dată ca și când n-am fi știut până acum esențialul despre trecut

35. Vs: A gândi altfel decât în mod obișnuit – nu este efectul intelectului, ci al înclinațiilor de a face notă discordantă, izolantă, sfidătoare ori lașă ori răutăcioasă ori perfidă: erezia este perechea vrăjitoriei și, neîndoielnic, nu este nimic inofensiv sau chiar stimabil. – Atâta timp cât toată lumea crede în diabolicul din om, el devine tot mai diabolic. În felul acesta, marele ev mediu dublat, Reforma, a produs pe scară largă ambele categorii de oameni diabolici, vrăjitoarele și ereticii, adică pe aceia care se bucură să facă rău celor ce dominesc (oameni și puncte de vedere)

36. 289 23-24: Plaudite... est!] *Suetonius*, Aug. 90, 1 (cf. și PHG 7, finalul; VM 24 și nota de la sfârșit, n.t.) 24-25: qualis... pereol] *Suetonius*, Nero 49, 1 34: avu... moarte] altminteri ar trăi poate și azi Vs

37. 290 9: inocent,] inocent, (ceva indiferent pentru masa de oameni) ceva Vs

38. Vs: a nu considera zelul pentru o cauză drept cauza însăși! 19-20: să le... pulberel] din să-i câștige nu cu argumente. Argumentele îi întărită mai curând la contraargumente și la rivalitate. – Rs

39. 23: importantă] Rs; GA puternică Ed

40. Vs: Soldații și comandanții au o conduită mult mai distinsă unii față de alții decât muncitorii și patronii. Orice civilizație militară este mai presus de oricare civilizație industrială: cea din urmă este până acum cea mai de rând formă de existență (nici măcar înfrângerea și înrobirea prin cucerire nu produce un sentiment atât de umil: respectul față de cel puternic este prezent aici). Dar aici acționează pur și simplu necesitatea de a vrea să trăiești – și disprețul pentru

cel ce profită de această strâmtorare a muncitorului. Persoana puternică, stârnind teamă, lipsește, este curios că umiliția și supunerea față de persoană nu este nici pe departe simțită atât de dureros ca umiliția, aici, în fața unei stări disperate – patronul este văzut ca un câine șiret, exploatator, asemenea cămătarului odinioară. Dacă fabricanții ar avea distincția nobilimii, n-ar exista socialism: dar absența formei superioare duce la ideea că, în cazul acesta, numai întâmplarea și șansa îl înalță pe unul deasupra celui alt: dimpotrivă, omul cel mai de rând simte că aristocratul nu poate fi improvizat și că și el este o creatură a unor epoci îndelungate. – De la Revoluția franceză se crede în improvizarea relațiilor politice: procesul merge mai departe.

42. Cf. 11 [176]

43. Cf. 11 [281] N.T.: 292 33-37: Astfel...căpetenie] cf. Herbert Spencer, *Einleitung in das Studium der Sociologie. Zweiter Theil, Leipzig, 1875, p. 118, BN* (apud M.C. Fornari, în NS, 27, 1998, p. 558) N.T.: 33: wahhabiți] adepți ai unei secte reformiste puritane în sânul islamului, existente din sec. XVIII în Arabia Saudită; de la numele întemeietorului ei, Muhammad Ibn Abd Al Wahhab (pe la 1703-1792) 36: englezul] englezul Palgrave V.; William Gifford Palgrave (1826-1888), autor al lucrării "A Narrative of a Year's Journey through Central and Eastern Arabia", London, 1865 292 39-293 3: Cato cel Bătrân... vin?] cf. Plutarh, *Quaest. rom. 6, care însă atribuie "celor mai mulți"* (ὡς οἱ πλείστοι νομίζουσιν), iar nu direct lui Cato, această opinie

44. Vs: După ce fel de motive – – –

45. 293 25-29: O... voluptății.] Numai un om care suferă mult poate savura la vederea acestui spectacol fericirea fericirilor: iar ochiul său se pricepe la voluptatea de a alerga asemeni unei adieri de vânt peste suprafața existenței și de a-i atinge doar pielea – această piele a mării albă, fină, zbârlită de înfiorare! Vs; cf. și 12 [154], 15 [56], FW 256 25-29: a putut-o... voluptății.] a găsit-o doar un om care suferă perpetuu. – Cum să înțeleg că el și-a interzis la masă conversațiile estetice – avea o părere prea bună despre mâncare și despre poezi, pentru ca să vrea să facă din unul garnitura celui alt! Vs

46. Cf. 7 [78]; 11 [72] Vs: Ce voluptate că știința dă la iveală niște lucruri rezistente! Epocile cu credință fermă simțeau probabil similar la auzul unor feerii și basme; incertitudinea și fluctuația erau pentru ele pline de farmec! fiindcă erau atât de neobișnuite! Noi însă suntem cei ce plutesc! Noi, planete și comete! 294 2: prinsă... bronz] gravată cu niște caractere veșnice în cartea existenței Cb'

47. 24-25: pretutindeni... scrie,] cu uimire pe scena germană și italiană același semn al timpului: Vs

48. Cf. 12 [140] Vs: iscodesc omul dacă nenorocirea sufletului îi este cunoscută doar din descriere – dacă el consideră cult și distins să simuleze cunoașterea ei – – nici chiar marea durere fizică nu le este cunoscută celor mai mulți, ei se gândesc, în acest caz, la durerile lor de dinți și de cap. Această ignoranță și această lipsă de exercițiu al durerii o face să ne

apară de departe mai insuportabilă decât oamenilor de altădată – astfel, filozofiile pesimismului sunt semnul unei mari rafinări ce se străduiește să facă a fi percepute înseși reprezentările chinului ca suferința de cea mai înaltă speță. Oamenii supuși nenorocirii fizice și sufletești și având un bun exercițiu în această privință n-au fost pesimiști. **295** 26: speță. – Ar] speță: [ceva reprezentării] faustice sau hamletiene] îndeosebi însă, în cazul expunerii socialiste a "nenorocirii" actuale, n-aș ști dacă precumpănește cârpăceala sau himerele sau ipocrizia prezentatorilor – dar ceva din toate acestea trei găsesc întotdeauna acolo. Ar Vs

49. 32-35: Acele... invidiei] Instincte paradoxale, precum mărînimia (renunțarea la răzbunare și la astâmpărarea invidiei, Talleyrand și Napoleon) Vs

50. Vs: ne temem de privirea rece a micului cerc al societății din care facem parte mai mult decât vreun reproș oarecare al conștiinței: unui a s e m e n e a cerc să-i faci ceva neplăcut! și teama de zeflemiseala lor acționează ca înlănzire a celor mai puternice naturi.

51. Vs: Viitorul îndemn va fi în orice caz: "Să-ncercăm!"

53. Vs: Unde ochiul tocit nu mai recunoaște pornirea rea, din pricina sublimării sale, el situează acolo împărăția binelui: iar sentimentul că acum te afli în bine stimulează instinctele contrare: nici frică, nici viclenie etc. – ci siguranță, confort, bunăvoință, neînfrânare etc. Cu cât ochiul este mai tocit, cu atât mai departe se întinde binele: de aici veșnica seninătate a poporului. Cele mai subtile minți au suferit, de aceea, cel mai mult și erau melancolice – din pricina "cugetului vinovat". Până acum lipsea scuza generală pentru așa-zisul rău și pentru tăgăduirea binelui. – Invers: orice rău nu-i decât un bine înăsprit – tăgăduirea răului. Cf. 11 [101]

54. Cf. 17 [1] Vs: Noua poziție față de existență! Am descoperit că vechea umanitate continuă în mine să viseze, să sufere, să acționeze – mă trezește din vis în vis!

55. Cf. 6 [175]; 6 [178] **298** 1-2: fără... caracter] din nu pentru tine; cel mai nobil îndrăgostit este, poate, cel mai consecvent creștin Rs

56. Vs: Există întotdeauna forțe care vor să facă – de aceea, înainte de toate, muncă și nevoie! Este nevoie de nevoi!

Cartea a doua

57. Vs: "Realitate!" Ce este "real" pentru un îndrăgostit? Și oare nu suntem noi cu toții, chiar și în cea mai trează stare, niște animale încă extrem de pasionale în comparație cu peștii? Și apoi: în starea cea mai glacială, noi totuși estimăm mereu lucrurile după deprinderile de mii de ani – iar aceste estimări își au izvorul în pasiuni! Unde începe atunci lumea reală? Nu-i oare, în mod sigur, orice senzație și o fantasmă la care a lucrat judecata și pasiunea întregului trecut al oamenilor? Munte! Nor! Oare ce-i "real" din aceștia? – Asta împotriva realismului, care-și ușurează prea mult treaba: se adresează prejudecăților mai fruste ale

celor treji, care cred că sunt înarmați împotriva pasiunii și a fanteziei. **299**
 3.19.22: Voi, oameni treji... voi, trejilor!... voi, trejilor –] cf. Goethe, *Leiden des jungen Werthers* [= *Suferințele tânărului Werther*], "12 august", *Werther discutând cu Albert*: "Ah, voi, oameni cu judecată!... Să vă fie rușine, trejilor! Să vă fie rușine, înțelepților!" 22-25: trejilor... beție.] numai un lucru nu se știe, dacă cineva trebuie sau vrea să compună mai departe poemul acesta, "lumea", ori nu poate și, prin urmare, nici nu trebuie – precum voi! Voi, trejilor! Voi, rumegătorilor! Vs N.T.: 8: statui... Sais] *aluzie la mitul statuii lui Isis din orașul egiptean Sais* (cf. Plutarh, *Despre Isis și Osiris*, 9); *inscripția statuii din templul zeiței suna: "Eu sunt tot ce a fost, ce este, ce va fi; și nici un muritor nu mi-a ridicat vălul."* Schiller (în studiul: "Die Sendung Moses", 1791, și în poezia: "Das verschleierte Bild zu Sais", 1795) și Novalis (în "Discipolii la Sais", operă neterminată, începută în 1798) au tratat acest subiect. N face referire la distihul din *Paralipomena la Discipolii din Sais*: "Unul izbuti – ridică vălul zeiței din Sais – / Dar ce văzu? Se văzu – minune a minunilor – pe sine însuși." (cf. Novalis, *Discipolii la Sais...*, trad. de Viorica Nișcov, București, 1980, p. 65)

58. Vs: Este vorba infinit mai mult – decât credem – despre cum se numesc lucrurile. N.T.: **300** 2: Numai... nimici!] cf. N.T. la *titirambul "Ultima voință"*, vol. 1, p. 231

59. Cf. 11 [53] Vs: Omul de subț piele este un obiect de scârbă pentru oameni; ei nu vor să se gândească la așa ceva. Despre "digestie" le este multor femei neplăcut să audă. Acest sentiment se opune asimilării științei. A a c c e p t a suprafața, forma și pielea – este omenesc.

60. Vs: *M III* 5: Stai meditativ printre stânci și-n jurul tău se sparg valurile într-un ritm de bronz. Atunci, nu departe de tine, ca ivită dintr-o dată din neant, alunecă, făcând o cotitură, o corabie mare cu pânze, [într-o frumusețe și tăcere nălucitoare] iar frumusețea ei tăcută ca mormântul îmi apăru cu adevărat nălucitoare. Noi măsurăm liniștea lucrurilor după vacarmul în care tocmai ne băgăm: și astfel, femeile trec drept niște locuri liniștite după a căror viață retrasă tânjește un bărbat aflat în plina lui spargere de valuri, valuri de elanuri și de planuri: dar aceasta nu-i decât o *actio in distans**. – *N V* 7, 189: Stai gânditor printre stânci, și-n jurul tău se sparg valurile – atunci, nu departe de tine, ți-alunecă pe dinainte frumusețea nălucitoare a unei corăbii mari cu pânze, în deplină tăcere – cf. Ch. Baudelaire, *Fusées VIII*: "Ces beaux et grands navires, imperceptiblement balancés (dandinés) sur les eaux tranquilles, ces robustes navires, i l'air désœuvré et nostalgique, ne nous disent-ils pas dans une langue muette: Quand partons-nous pour le bonheur?""*, în *Oeuvres complètes*, Paris, 1968, 1253 N.T.: Cf. și Emerson, op. cit., 192

63. **302** 9: poartă] aduc Vs 10-11: Nu... erotice?] – în timp ce gândurile

*În lat. în text (n.t.).

**În fr. în text: "Acesta nave frumoase și mari, balansate (legănate) imperceptibil pe apele liniștite, aceste neva robuste, părând lenevoase și nostalgice, nu ne spun oare într-o limbă mută: Când plecăm spre fericire?" (n.t.).

par să călătorească pe tramontana*. Vs

64. Vs: mă tem că femeile sunt, în ultimul ascunziș al inimii lor, mai sceptice decât orice bărbat

68. **303** 9-10: L-au... Înțeleptul] l-au arătat lui Z<arathustra> un tânăr: uite! au spus, unul pe care-l strică femeile! Z<arathustra> Vs 14: Înțeleptul] Z<arathustra> Vs 17: existența] ființa Vs 20: Înțeleptul] Z<arathustra> Vs 21: Tânărul... urmat.] *lipsește în Vs; cf. Matei, 19,22*

70. Vs: Despre femeile puternice și regale am dobândit până acum o viziune doar prin contralto-urile de pe scenă (bunăoară, prin Biancholini**). – Ce-i drept, ele n-ar trebui, în conformitate cu intenția teatrului, să trezească, de obicei, această viziune, ci pe aceea a amozilor masculini, de ex., a lui Romeo – dar acest lucru nu mi l-au produs niciodată în cazul meu: eu am reușit să aud de fiecare dată nota maternă și de stăpână a casei: dar sufletul foarte elevat al femeii, capacitatea ei de decizii, sacrificii, replici, promptitudini grandioase a răbufnit pentru mine din asemenea voci – un ideal căruia îi corespunde pe ici-colo și în lumea reală mai mult decât un timbru vocal.

71. Cf. 8 [69]; 12 [110] **304** 14: alege] *lipsește în Rs* 24-25: să... contradicție] *din* să găsești într-o alianță iubirea și lipsa de pudoare Cb¹ **304** 27-**305** 5: Aici... femei] într-adevăr, ți-ai creat aici tulburător mister sufletesc, iar curiozitatea chiar a celui mai înțelept cunoscător de oameni nu poate ghici cum știe orice femeie să se descurce în mii de feluri cu această dezlegare de enigme – în special atunci când, în legătură cu aceasta, se observă după aceea o tăcere profundă, ca mai înainte – dacă ar lipsi acest farmec, ce plictisitoare ar fi femeile pentru noi Vs 2-3: sau o penitență] *lipsește în Rs* 4-5: Pe... femei!] *lipsește în Rs*

75. Vs: Deosebirea dintre femeiuștile scunde și femeile înalte mi se pare atât de importantă, încât nu m-aș mira dacă s-ar vorbi de 3 sexe, în loc de 2 36: Aristotel] *N are în vedere pasaje precum: Etica nicomahică 1123b 6-8: "Căci grandoarea sufletească se manifestă în lucruri mari, la fel cum frumusețea se poate vedea la persoanele înalte de statură, pe când cele scunde pot fi grațioase și bine proporționate, dar frumoase nu" (București, 1988, p. 88, trad. de Stella Petecel, n.t.); și Retorica 1361a 6-7.*

76. **306** 11-34: Iar... regulă] Acum însă credința aceasta crește și trăiește și se expune astfel pericolului – imaginea lucrurilor continuă să se miște și să se tulbure, la fel precum ceea ce face lucrurile să vadă, să audă și să simtă – continuă să existe [aspirația acestei credințe] în această credință o tendință puternică de a crește repede și dintr-o dată și cu nerăbdare, adică de a deveni nebunie! Oare nu tocmai cei mai înzestrați suferă cel mai mult de această nerăbdare și se zvârcolesc sub plictiseala timpului de care are nevoie acea credință? Oare nu poezii și artiștii sunt indicile plăcerii generale pentru dezlănțuirea acelei nebunii și oarecum

*În it. în text: "vântul de nord" (n.t.).

** Marietta Biancolini-Rodriguez (Biancholini) (1848-1905), cântăreață it. (n.t.).

deschizătorii de bal ai acestora? E nevoie, așadar, de spirit științific și de intelecte virtuozitate, e nevoie de aceia care bat imperturbabil tactul la dansul formidabil al fidelilor acelei credințe: este o nevoie naturală de prim rang aceea care pretinde și ordonă aici. Fără ea, pământul ar fi fost balamucul oamenilor, și aceasta numai o scurtă vreme, numai o noapte – căci viața și durata omenirii depinde de generalitatea și absolută obligativitate a acelei credințe, de ceea ce omenirea numește "rațiunea" ei. – Prietenii, e un lucru tare minunat și elevat să ai rațiunea ta și s-o răspândești și s-o faci, în sfârșit, dătătoare de legi: sunt niște năstări sau niște oameni de joasă extracție aceia care-și bat joc de această minunăție* și elevație, fiindcă rațiunea pretinde, printre multe altele, și o anumită lentoare a mișcării – toate lucrurile alese sunt lente Vs

77. Cf. 12 [69] Vs: Vulgaritatea incidentală din Gil Blas și din opera italiană nu mă umilește – nici nu mă lezează însă, fiindcă ea nu cunoaște rușinea, ci este atât de sigură de ea însăși și de neezitantă, ca fiind "un lucru bun". 307 1: Gil Blas] cf. 7 [81] 21-25: În... noastră] Aspectul vulgar în lucrările germane (de ex., unele turnări în Tannhäuser și Olandezul zburător ale lui Wagner) mă lezează n e s p u s – dar nu lipsește nici rușinea și o condescendență umiltoare în sufletul artistului însuși, de care eu devin conștient – mă rușinez o dată cu el Vs

79. Cf. 12 [4]

80. Vs: Oameni care se află într-o situație dificilă și știu să vorbească bine despre ea. – Nici o iluzie! Luciditate intelectuală, cât se poate de puține adâncimi și fundaluri ale pasiunii! Totul trebuie să poată deveni rațiune și cuvânt! – Felul scenei [antige] tragice indică faptul că ea lucra împotriva iluziei: același lucru îl arată și felul limbajului utilizat de toate personajele tragediei. – Invers: toți maestrul operei sunt preocupați de a ne împiedica să le înțelegem personajele. Afară de un cuvânt întâmplător cu funcție de cuvânt-cheie, ei lasă ca situația să se clarifice de la sine – ei n-au avut nici unul curajul să lase să se cânte la-la-la și să prezinte totul ca mim muzical: ceea ce este, la urma urmelor, opera. Chiar și creațiile poetice ale lui Wagner, despre care încă n-a auzit nimeni nimic în teatru, sunt scrise pentru cititori, nu pentru ascultători și denotă și ele opoziția tuturor compozitorilor de opere la a fi înțeleși – ei nu trebuie c r e z u ț i pe cuvânt, ci pe ton. – Creațiile poetice ale lui Wagner, precum muzica sa, presupun să fi învățat pe dinafară, înainte de reprezentație, versurile și muzica (altminteri, nu auzim nici cuvintele, nici muzica). N.T.: 308 22-31: Grecii... plăcere.] cf. Goethe, *Călătorie în Italia, prima însemnare din 6 oct. 1786* 309 33-310 6: Nici... muzica] din (Cu arta lui Wagner, lucrurile stau poate la fel, poate diferit – din când în când am avut impresia că ar trebui să învățăm pe d i n a f a r ă, înainte de reprezentație, muzica și [textul] cuvântul creațiilor sale: fără aceasta, adică, nu auzim nici cuvintele, nici muzica. Adeseori am avut și altă impresie.) 310 3: Wagner?] Wagner? Cumva la fel? Rs; GA Rs șters la sfârșit: Ar putea încă veni o muzică

* Wunderkeit [sic]

(din Franța sau din Rusia?) în fața căreia să cadă întreaga artă wagneriană sub ideea și justificarea aceluia recitativo* (firește, ca recitativo umido* și numai arareori secco!) – o posibilitate pe care și noi trebuie s-o avem în vedere, când reflectăm la legătura delicată dintre muzică și morală. – cf. ca Vs la aceasta: 12 [168] (cf. și WS 153, n.t.)

81. *Anecdota se găsește la Schopenhauer, Welt 1. Cartea a 3-a, § 36 9: Ifigeniei de Racine*

82. Vs: Arhitecții antici aveau o ușoară aversiune față de proporțiile riguroase, matematice, evul mediu era indiferent în această privință: la fel stau lucrurile cu logica. Grecii sunt foarte scrupuloși: francezii de asemenea, totuși ei vor câte un mic salt în direcția opusă, aparent (espirit**). Așa și în măsura muzicii și în simțul pentru sensibil. 28-29: Est... Marțial] cf. Marțial, Epigr. IV, 80, 6: "res est magna tacere"

83. Cf. 10 [B23] Vs: Aș vrea să fi avut curajul să traducem așa precum grecii: adică în actualitate, făcând abstracție totală când a fost și ce a fost și ce a trăit creatorul: să-l prelucrăm pentru noi, să ne transpunem în el, ridicându-ne la înălțimea lui, înrădăcinându-ne în el! (de ex., Horațiu traducându-l pe Alceu – nu numai că nu suprimai, ci adăugai aluzia la actualitate – suprimai și numele autorului!)

84. 312 5-6: după... vers] cf. Stendhal, *De l'amour*, 233: "Les vers furent inventés pour aider la mémoire." ["Versurile au fost inventate pentru a ajuta memoria."] 313 25-26: Homer... aezii!"] după Aristotel, *Metafizica* 983a, 3, mai curând un proverb: "ci. vorba proverbului: «Multe scornesc poezii»" (trad. de Șt. Bezdechi, București, 1965, n.t.); cf. și Solon, frag. 21 (Diehl)

86. Vs: Dacă ziua ți-a dat niște sentimente puternice și alese, atunci n-ai nevoie de artă – sau stai altfel în fața ei, cu alte nevoi și cu alt gust. Nu dorești să fii stimulat și înălțat în mod artificial – nu există nici un om obosit căruia să-i poți dărui aripi – 314 35-39: ci... superioare!] ci numai de beție! Iar acel lucru ca un mijloc pentru aceasta? Arta teatrală ca un narcotic! Și poezii – fabricanții de vinuri artificiale! Narcotice! Vs 38-39: "culturii"... superioare!] civilizației! – Rs

87. Vs: 12 [37] (unde se face trimitere la Wagner, n.t.)

89. Cf.: 11 [170] N.T.: 316 10: Acum și-odinioară.] preferința pentru un asemenea titlu apare încă în poeziile din tinerețe (cf. vol. 1, p. 207)

90. Vs: Multe scrieri sunt lumini tășnite din razele unei cunoașteri ce ne-a strălucit parcă prin minte, altele sunt umbre, imitații în gri și în negru ale lucrului prin care s-a recomfortat în ajun sufletul meu. Ambele categorii sunt material, dar din cel mai diferit.

92. Vs: Cei 4 mari prozatori 317 14: Războiul... bune] cf. Heraclit, frag. 53 (Diels-Kranz) N.T.: 21: Landor] scriitor englez (1775-1864)

93. Vs: Ce contează un gânditor care gândește cu pana muiată în mână!

* În it. în text (n.t.).

** În fr. în text (n.t.).

(Sau) Și acei poeți care, cu călimara deschisă în față, se lasă cu totul în voia pasiunilor lor, șezând pe scaun și holbându-se la hârtie! Scrisul ar trebui să fie o nevoie naturală, la care să nu te poți gândi fără rușine – chiar și metafora acestui lucru este degustătoare. –

94. N.T.: 35-36: Fontenelle... morților] cf. WS 214 (în vol. 2, 436, 21).

95. Cf. 12 [121]; 15 [22]; 15 [37]; 15 [71] Sursa lui N despre Chamfort: P.-J. Stahl, *Histoire de Chamfort, sa vie et ses oeuvres, ca introducere la: Chamfort, Pensées – Maximes – Anecdotes – Dialogues... nouvelle édition... Paris, f.a.* ("Histoire de Chamfort" e dataată Bruxelles, 4 octombrie 1856) BN Vs: N V 7, 13: Chamfort, a cărui culegere de maxime și anecdote are, poate, cel mai mult dintre toate cărțile lumii, energia peștelui-torpilă: aceea de a zgudui. N V 7, 36: Cum se face că, în ciuda unui asemenea susținător cum este Mirabeau, Chamfort este până astăzi străin și incomod pentru francezi, așa încât însuși spiritul imparțial al lui Sainte-Beuve este parcă iritat în fața lui Chamfort – – – cf. la Stahl, op. cit., 25: "La susceptibilité de M. Sainte-Beuve..."; Stahl polemiza cu scrierea lui Sainte-Beuve despre Chamfort (*Causeries du lundi*, IV, 414-434, Paris, 1852) N V 7, 144: Chamfort și-a sacrificat omul vechi, omul Vechiului Regim și a făcut penitență, neretrăgându-se, ci sărind în ajutorul poporului. 318 13-14: poate... sale] Chamfort era copil nelegitim, cf. "Histoire de Chamfort", 12 sq. 29-33: Mirabeau... Chamfort] cf. 15 [22]; N citește scrisorile lui Mirabeau către Chamfort în anexa la ediția citată a lui Stahl 319 3-4: un... răsese] cf. Chamfort, op. cit., 66: "La plus perdue de toutes les journées est celle où l'on n'a pas ri." ["Cea mai pierdută dintre toate zilele este aceea în care n-ai râs."] 6-8: "Ah!... bronze –."] Georg Brandes i-a scris lui N în legătură cu aceasta (3 aprilie 1888): "Cuvintele citate nu sunt ultimele ale lui Chamfort, se găsesc la el însuși: Caractères et Anecdotes: Dialog între N.D. și M.L., ca explicație a frazei: Peu de personnes et peu de choses m'intéressent, mais rien m'intéresse moins que moi [Puține persoane și puține lucruri mă interesează, dar nimic nu mă interesează mai puțin ca mine]. Concluzia este: en vivant et en voyant les hommes, il faut que le coeur se brise ou se bronze [trăind și văzând oamenii, inima trebuie să se frângă sau să împietrească]." Charles Andler (*Nietzsche, sa vie et sa pensée*, ediția a doua, Paris, 1958, I, 146, nota 4) presupune că N a preluat această anecdotă din *Introducerea lui Arsène Houssaye la ediția sa din operele lui Chamfort* (Paris, 1857); în această ediție se găsește, de fapt, și dialogul la care se referă Brandes (în text, p. 61), nu totuși în ediția cunoscută lui N, îngrijită de Stahl, care, într-adevăr, citează "ultimele cuvinte" ale lui Chamfort dintr-o altă operă a lui A. Houssaye (*Portraits du XVIIIe Siècle*) în a sa "Histoire de Chamfort", dar nu cunoscuse "dialogul" ca fragment din Chamfort. Cu privire chiar la această problemă, Andler are următoarea părere: "Cependant Chamfort a pu mourir en prononçant un aphorisme cité par lui bien avant." ["Totuși Chamfort a putut muri pronunțând un aforism citat de el cu mult mai înainte."]

96. Cf. 8 [91]

97. 33: în... scriitori] de scrierile lui E. Dühring și ale lui R. Wagner Vs

320 1: lăuntrică] pură Rs; GA

98. Vs: N V 7, 141: Cât de favorabil gândea Shakespeare despre Brutus se vede din felul în care l-a caracterizat pe Cezar drept "cel mai bun prieten al lui Brutus" – pe un astfel de om și, pe lângă aceasta, un geniu minunat, podoaba lumii, trebuie să-l uciți, dacă este dăunător libertății – așa gândește Shakespeare: tragedia trebuie să se numească Brutus: este credința lui Shakespeare] în niște oameni mari. cf., în legătură cu aceasta, Zelter către Goethe: "*Voß afirmă de-a dreptul: piesa trebuie să se numească nu Iuliu Cezar, ci Brutus; Brutus, acest ultim roman și favoritul poetului, este personajul principal*" (30 martie 1830) N V 7, 66: Dacă el își știe ceasul, eu îi știu toanele – a spus Brutus despre poet – Brutus era filozof. – Brutus, însuși Brutus, își pierde răbdarea când se apropie poetul cu înțelepciunea și insolența lui. 23-25: poate... Brutus!] din era poate a lui Shakespeare! A existat poate și pentru el un "spirit rău"! Iar măreția virtuții răsună poate și pentru urechea lui ca muzica celei mai nocturne melancolii și singurătăți! Vs 23: o cunoaște] a cunoscut-o Rs; GA 30-31: răcnet... sine.] răcnet și lasă impresia – că ne-ar spune: Ce-s eu, dați-l afară pe poet! eu, un vierme, cu toată înțelepciunea și înfumurarea mea! De ce nu mă striviți! Sunt bun de strivit – aici, în fața lui Brutus! Vs 35-36: "Dacă... clopoței!"] cf. Shakespeare, Iuliu Cezar IV, 3 Rs șters la sfârșit: Până și acest aducător de bucurii al omenirii suferea de dispreț de sine! De disprețul pentru bucuriile pe care le aducea!

99. Cf. 4 [307] Vs: Mulți artiști răstălmăcesc de-a lungul întregii vieți a lor personajele pe care le creează, deoarece, ca gânditori, sunt prea slabi și n-au o largă privire de ansamblu asupra întregului domeniu al gândirii. De ex., Richard Wagner s-a lăsat indus în eroare de Hegel până la mijlocul vieții sale și apoi încă o dată și mai cras, când a deslușit în personajele sale învățătura lui Schopenhauer: desigur, mi se pare că înocența vrierii, justificarea interioară [?] a tuturor marilor pasiuni, interpretarea siegfriediană a egoismului (care este îndreptățit să ucidă din scârbă o creatură, în pofida milei și a recunoștinței) este [sic] profund împotriva spiritului lui Schopenhauer. 322 25: deveni] fi Cb' 26-29: omenești... filozofilor!] omenești. Da, Wagner își urmează maestrul chiar și pe căi greșite, ba chiar coborând până la cele mai mici idiosincrasii ale gustului său. Cb' 323 21-35: N-are... 94]) Arta însă – arta lui, ca și orice artă – nu trebuie, desigur, "să dorească a fi învățătoare și educatoare pentru acțiunea imediată; artistul nu-i decăt în acest sens un educator și un sfătuitoare". (R. Wagner la Bayreuth, p. 29) Rs; cf. WB 11 și 4 (vol. 1, 332, 21-27; 298, 25-26) N.T.: 24: "Fii... tine!"] cf. HL 8 (vol. 1, 206, 16-17, și nota resp. de la p. 591)

100. Vs: Și omagierea trebuie s-o învețe oamenii: toți cei ce merg pe căi noi descoperă cu uimire cât de neîndemânatici și de necuetați în exprimarea gratitudinii lor sunt oamenii, ba chiar cât de rar arată măcar recunoștință pentru supremele încurajări. Maniera în care un autor transformator și zguduitor reușește să simtă acest efect din partea cititorilor săi este adeseori ridicolă – adeseori jignitoare. E ca și cum cititorul ar trebui să-și verse cumva răzburarea asupra lui sau ar trebui să-și manifeste față de el, într-un chip deosebit de bădăran,

opoziția, autonomia neabandonată – cei mai buni prieteni devin adeseori de nesuferit în această situație. – După câteva generații învățăm să fim inventivi în a mulțumi – iar atunci, de obicei, o să existe cineva care să fie m a r e l e p r i m i t o r d e o f r a n d ă , nu numai pentru ceea ce a înfăptuit bine el însuși. Așa a cules roadele Liszt, după ce oamenii se exersaseră un veac întreg în a-l cinsti pe virtuoz; așa culege roadele Wagner, după ce muzica germană a știut să aducă bucurie pe tot pământul, omagiem această muzică arătându-ne recunoștința față de cel mai renumit reprezentant al ei. Așa s-au întâmplat lucrurile cu Bernini.

101. Cf. 12 [170]

103. Vs: *N V 1*: Dacă ni-l imaginăm pe Beethoven lângă Goethe, el apare imediat ca "omul neînfrânat" (așa cum l-a caracterizat Goethe însuși după întâlnirea de la Karlsbad), ca semibarbarul, ca omul cu toane, frământatul, extaziatul la nebunie, nefericitul la nebunie, cel naiv de descumpănit alături de cel încrezător, fantastul alături de artist. Beethoven era cam ceea ce mai ales lui Rousseau i-ar fi plăcut prea mult să fie și ceea ce trăia în ochii cititorilor săi capabili de ideal – pe-atunci asta se numea "natură". Astăzi constatăm lesne că, prin aceasta, nu s-a spus nimic și că Goethe este mai natural [*variantă din M II 1, 70*: că și Goethe este natural]. În vremea aceea se tânjea după semibarbarul blajin. **325 11**: "popor"] *adaos în N V 7*: un italian mi-a spus că germanii se pricep mai bine la tumultul frumos, de aceea a preferat muzica germană. **11-13**: Unde... trebuie] *din* Mai adăugați că orice muzică germană răsună ca un dezacord și o ironie față de eleganța și rigoarea formală nobilă, cavalierească, de curte și-și interzice, în fond, gingășia, întrucât gingășia este puțin suspectată de a voi să fie "elegantă": fapt pentru care muzicienii germani nu-și permit decât o anumită gingășie rurală, neinstruită, morocănoasă, care apare și în "popor" – o grație beethoveniană. Din acest punct de vedere privind lucrurile, chiar acea disprețuire a melodiei și degenerare a simțului melodic, extinzându-se astăzi mereu la germani, nu par a trebui *Rs 16-17*: "priveau... poală"] cf. Goethe, *Der Sänger [Cântărețul]* 29: "omul neînfrânat"] cf. Goethe către Zelter, Karlsbad, 2 sept. 1812

104. Vs: Germanii, prin respectul lor față de tot ce venea de la c u r t e , au luat pentru limba lor l i t e r a r ă (deci îndeosebi în scrisori, acte, decrete, testamente ș.a.m.d.) **327 22**: străin] englez Vs germanii] prusacii Vs

106. **328 5**: un... său] *Zarathustra* Vs 9-10: discipolul... dori] unul dintre discipolii săi. Aș dori, ripostă *Zarathustra*, Vs 15-18: nu... degetul] n u c o m b ă t u t . [Mi-e sete de o muzică ce vorbește limba aurorei." Aici, unul dintre învățăceii săi îl îmbrățișă și exclamă] După ce rostise acest lucru [unul din mulțime strigă cu entuziasm]: O, discipolul care-l întrebasese exclamă cu ardoare: "O tu, adevăratul meu învățător [maestru]! consider cauza ta atât de [bună] puternică, încât voi spune tot, tot ce am pe inimă contra ei." *Zarathustra* [zâmbi] răsă în sine de aceste cuvinte și[-l] arată cu degetul spre el: Vs; cf. 12 [119]

107. Cf. 11 [285]; 12 [29] Vs: Dacă n-am fi aprobat artele și n-am fi născocit acest fel de cult al n e a d e v ă r u l u i : atunci înțelegerea minciunii și a falsității generale, care ne este dată de știință, n-am putea-o deloc suporta.

O n e s t i t a t e a ar avea drept urmări greața și sinuciderea. Acum însă, onestitatea noastră dispune de o forță contrară, care ajută să evităm aceste consecințe: ne amintim că ne place și punem preț pe a minți și a fi mințiți, dacă la mijloc se află arta. Ecce homo*. 28-33: arta... serviciu] ne amintim că ne place și punem preț pe mincinos și pe a fi mințiți, presupunând că la mijloc se află arta Cb¹ 328 34-329 18: , iar... noi!]. Așadar, noi vom face parte dintre cei ce contribuie la aceasta! ce o înfrumusețază! Cb¹

Cartea a treia

108. Cf. 14 [14] Vs: N V 7, 16: Pe scurt, feriiți-vă de umbra lui Dumnezeu. – O numim și metafizică. N V 7, 104: Trebuie să combatem și umbra lui Dumnezeu – și asta a fost veacuri de-a rândul – astfel, vor mai exista multă, multă vreme niște peșteri în care – – –

109. Cf. 11 [108. 157. 201. 213] Vs: M III 1, 49: Feriiți-vă să spuneți că lumea este o ființă vie. Încotro s-ar lăți? De unde s-ar hrăni? Cum ar putea să crească și să se înmulțească? – Feriiți-vă să spuneți că moartea este diametral opusă vieții. Ceea ce este viu nu-i decât o formă a ceea ce este mort: și o formă rară. – Feriiți-vă să spuneți că lumea creează veșnic ceva nou. – Feriiți-vă să spuneți că există legi în natură. Există doar necesități: aici nu-i nimeni care să ordone, nimeni care să execute, nimeni care să încalce legea. – Dacă știți că nu există finalități, atunci știți și că nu există întâmplare. Căci numai a lă t u r i de o lume a finalităților are un sens cuvântul întâmplare. – Feriiți-vă de gândul că există substanțe cu durată veșnică, oricât ar fi de mici: atomul este o eroare de același tip ca zeul eleaților. Există fascicule ca niște linii de forță, al căror capăt sunt puncte matematice, dar nu materiale. Există tot atât de puțină materie cum există un dumnezeu. M III 1, 34: Universul este departe de a fi o "mașină" – asta înseamnă a-i supraestima natura. Cum? construit cu o anumită finalitate? M III 1, 74: C e a m a i p r o f u n d ă eroare este să ne imaginăm universul în s u ș i ca ceva o r g a n i c – fără îndoială, noi putem deduce cu aproximație prin calcul geneza organicului și să arătăm pașii care sunt necesari. Cum? Anorganicul ar fi până la urmă chiar evoluția și năruirea organicului? Măgărie! M III 1, 18: Să ne ferim să presupunem ca existent cu adevărat și pretutindeni ceva atât de perfect precum mișcările ciclice ale stelelor – ajunge o privire spre Calea-Lactee pentru a ne întreba dacă nu se întâlnesc acolo niște mișcări mult mai rudimentare și contradictorii, niște stele cu traiectorii de cădere veșnic verticale ș.a.m.d. Noi trăim într-o o r d i n e excepțională, iar aceasta și durata ei considerabilă, pe care ea creează, a facilitat, la rândul ei, excepția excepțiilor, constituirea organicului. Caracterul general, dimpotrivă, rămâne în vecii vecilor haosul, nu în sensul lipsei de necesitate, ci al lipsei de ordine, frumusețe, articulare și care vor mai fi fiind

*În lat. în text (n.t.).

expresiile esteticului în accepțiunea lui umană. Judecând din perspectiva rațiunii noastre, loviturile ratate sunt absolut preponderent regula, întregul cântec se repetă veșnic, excepțiile însă nu sunt scopul tainic, chiar și "lovitură ratată" este doar o umanizare. *Cb șters la sfârșit*: Prometeu tot n-a scăpat de vulturul său! **330 21**: rectilinii] *rectificat în Ed²; He; GA verticale Ed; cf. Gast către N, 22 aug. 1882: "«Traietoriile de cădere veșnic verticale» sunt imposibile..."* **330 32-331 1**: a-i... morale] s-a discreditat valoarea existenței transpunând în natura ființei "insensibilitate, cruzime, iraționalitate, lipsă de simțire nobilă etc." – precum pesimiștii, dar, în fond, și monadicii etc. Trebuie să ne-o reprezentăm în întregime irațional-mecanică, să ne-o imaginăm că nu poate fi prinsă prin absolut nici un predicat al vreunei valori estetice și morale – nu vrea nimic, nu devine nici perfectă, nici frumoasă, nici nobilă etc. – Caspari, p. 288, apelează într-o manieră penibilă la "sentimentul preventiv"! *M III 1, 74; N citează aici din : Otto Caspari, Der Zusammenhang der Dinge. Gesammelte philosophische Aufsätze, Breslau, 1881, BN*

110. Cf. 11 [335] 331 22: durabile] durabile (pe care se bazează limba) Vs **32**: pure. Așadar:] pure (de ex., orice lucru este egal cu el însuși, A = A: așa ceva nu există în realitate). Așadar: Vs **34-36**: viața... sminteală] este vorba de viață, nu se mai luptă în mod serios, aici o tăgadă trece drept sminteală și chiar și adversarul trebuie să trăiască în conformitate cu ceea ce numește el "eroare" Vs **332 8**: ajunseseră] au ajuns **10**: dominație. Evoluția] dominație. Existența și viața raționale la modul ideal, dar fără pasiune, virtutea clădită pe judecățile diame-tral opuse celor după care trăiește lumea. Evoluția Vs **13-39**: Acea... experimentul.] Dar unde se putea naște simțul mai rafinat al adevărului? Acolo unde principiile erau sau păreau indifferente pentru viață sau acolo unde principiile contrare erau aplicabile vieții, dar se puteau isca dispute cu privire la utilitate – utilitatea superioară ca argument al adevărului: iată un stadiu îndelungat al cunoașterii. În alt caz, căutarea adevărului ca joc, de care nu depinde nimic (în primul rând, poate, aritmetica). După ce o sumedenie de principii treceau iarăși drept stabilite, erau reunite și ajungeau în luptă unele cu altele: cercetătorii luau poziție, curioșii, inactivii de asemenea, se nășteau ocupație, o atracție etc. – cunoașterea și aspirația spre adevăr s-au rânduie ca o trebuință: acum, convingerea nu mai era o putere, ci și analiza, tăgada, suspiciunea, contradicerea, toate instinctele "rele" erau repartizate cunoașterii. Ea devenise un crâmpei al vieții înseși, iar prin aceasta un crâmpei al puterii. Și aceasta crește! Sfârșește prin a provoca o luptă acolo unde palpită viața, nevoia de adevăr și ancestralele erori ce condiționează viața se izbesc unele de altele! Vs

111. 333 16-26: În... ancestral] Și gradul de scepticism și de neîncredere era și este extrem de periculos – pentru supraviețuire –, trebuie să ia naștere o înclinație de a prefera să afirmi decât să lași în suspensie judecata, de a prefera să greșești, să fabulezi decât să aștepti, de a prefera să dai sentințe și să judeci. Această înclinație illogică de a prefera să dai sentințe, de a prefera să afirmi și să negi este, de asemenea, un fundament al logicii. Înlănțuiri

logice a ideilor și a deducțiilor trebuie să-i corespundă în creier o înlănțuire – firește, illogică – (ce are a face fosforul și potasiul cu "ideile"?), dar o înlănțuire de instincte (acestea toate trebuie să fie cultivate cu grijă și fiecare în parte) Vs 112. Cf. 16 [16]

113. 334 24: Multe... oameni] Nenumărate generații se savanți Vs 26-31: Și... mizerabile!] Și suntem încă departe de momentul în care și forțele artistice și înțelepciunea practică a vieții s-ar fi atașat sistemului de forțe științifice – este tot un stadiu preliminar. Goethe a întrevăzut ce trebuie să se întrunească – și cum devin atunci artistul și legiuitorul și medicul niște antichități mizerabile – – – Vs

114. 33: O... construim] Un nou lucru pe care-l vedem îl construim Rs

115. Vs: Omul educat de erorile sale 1) el nu s-a văzut decât în complet 2) cu calități imaginare 3) într-o falsă ierarhie 4) cu table de valori schimbătoare, așa încât, încetul cu încetul, diferite instincte au fost înnobilate.

117. 335 36-336 12: Libertatea... deprinderi.] Sentimentul puterii provoacă întotdeauna o nouă emulație și schimbarea stăpânitorului și a proprietății. "Libertatea de gândire" era disconfortul însuși. Noi percepem legea și integrarea ca o constrângere și o frustrare: a ceea însă percepeau egoismul individului ca un lucru penibil, ca o pacoste incidentală. Mai bine să te ieși după alții! Chiar și cel ce stăpânea căuta să se facă dependent prin intermediul tâlcuirii întâmplării și prin intermediul semnelor făcute de spirite. Nelegiuirea contravenea gustului. Tot ce este individual e rău, e nebunie! – Morala creștină a învins ca atavism! Vs

120. 336 37-337 1: "Virtutea... sufletului"] cf. H. von Arnim, *Stoicorum veterum fragmenta I, Leipzig, 1903, frag. 359*

122. Vs: Marea ispravă a creștinismului este scepticismul moral. Acum trebuie să extindem scepticismul și la stările lui religioase. Și să uităm tonul acuzator și amărăciunea. Față de Epictet, noi suntem plini de tainice subtilități și perspicacități: antichitatea este, din punct de vedere moral, naivă. La Rochefoucauld continuă procesul. (Vauvenargues tulbură tendința)

123. Vs: Chiar și fără pasiunea cunoașterii, științele ar fi fost promovate – din amour-plaisir* și amour-vanité*, apoi din obișnuință, pentru utilitatea ei, ba chiar din plictiseala de cutare și cutare lucru. Aici lipsesc perspectivele cumplite și eroice. 338 19-20: amour-plaisir... amour-vanité] după opera lui Stendhal "De l'amour", cunoscută lui N

124. Vs: Am părăsit pământul, mai mult chiar, nu ne-am tăiat numai punțile, ne-am tăiat pământul și ne-am aruncat în mare. Ei bine, corăbioară! Fii cu băgare de seamă! Pe lângă tine e oceanul! Imediat lângă tine și împrejurul tău, infinitul!

125. Cf. 14 [25] și Vs la acesta; 14 [26]: 12 [77.157] Vs: Odată, înaintea amiezii, Zaratustra și-a aprins un felinar, a dat fuga în piață și a strigat: îl caut

*În fr. în text (n.t.).

pe Dumnezeu! îl caut pe Dumnezeu! – Întrucât chiar acolo erau adunați grămadă mulți dintre cei ce nu credeau în Dumnezeu, stârni hohotele lor de râs. S-o fi pierdut cumva? întrebare unii. S-o fi rățâcit ca un copil? întrebare ceilalți. Sau se ascunde? Se teme de noi? S-o fi îmbarcat? O fi emigrat? – așa zbierau și chicoteau de-a valma. Zarathustra sări în mijlocul lor și-i sfredeli cu privirile. Unde-i Dumnezeu? țipă el, o să vă spun! Noi l-am omorât – eu și cu voi! noi toți suntem ucigașii lui. Dar cum am făcut lucrul ăsta? Cum am putut seca marea dintr-o sorbie? Cine ne-a dat buretele să ștergem definitiv tot orizontul? Fără această linie – ce va mai fi acum arhitectura noastră? Se vor mai ține bine, pe viitor, casele noastre? Ne vom mai ține bine noi înșine? Nu ne prăbușim neconțenit? Și-ndărăt, lateral, înainte, în toate părțile! – Mai există oare un sus și un jos? Nu s-a făcut mai frig? Nu năvălește fără-ncetare peste noi noaptea și tot mai multă noapte? Nu trebuie să aprindem felinare în plină dimineață? N-auzim încă nimic din târăboiul grogarilor care-l îngroapă pe Dumnezeu? Nu ne izbește încă nimic din mirosul [focului și al cenușii din văzduh] descompunerii divine? – și dumnezeii se descompun! A murit Dumnezeu! Și mort rămâne! Și noi l-am omorât! Cum să ne consolăm noi, asasinii asasinilor? Tot ce-a avut lumea mai sfânt și mai puternic până acum – își varsă sângele sub jungherele noastre – cine oare ne va șterge de acest sânge? Cu ce apă [sfântă] ne vom spăla? Ce sărbători ale ispășirii va trebui să [ținem] născocim? Oare măreția [faptei] acestei fapte nu-i prea mare pentru noi? Nu trebuie [să creștem și aproape] să ne prefacem noi înșine în dumnezei, numai pentru a părea vrednici de ea? N-a existat nicidecum o faptă mai mare! – și oricine se va naște de-a pururi după noi își va avea locul, în virtutea acestei fapte, într-o istorie superioară oricărei istorii de până acum.¹¹ Aici, Zarathustra tăcu și se uită din nou la ascultătorii săi: și ei tăceau și [erau]-l priveau mirați. În sfârșit, Zarathustra își trânti felinarul de pământ, încât se stinse și se sfărâmă în bucăți. "Vin prea devreme, spuse, pentru mine [nu-i] n-a sosit încă ceasul. [Evenimentul colosal] Evenimentul acesta colosal este încă pe drum și umblă prin lume [și umblă încă prin lume și] – n-a ajuns încă la urechile oamenilor. Fulgerul și tunetul au nevoie de timp, lumina constelațiilor are nevoie de timp, [evenimentele] faptele au nevoie de timp, chiar după ce sunt săvârșite.¹ [Există [evenimente] fapte care sunt pentru voi] Această faptă continuă să le rămână mai îndepărtată decât cele mai îndepărtate [stele] constelații – și [chiar dacă voi înșivă] totuși ei au făcut-o! Cf. Eugen Biser, *Die Proklamation von Gottes Tod* [Proclamarea morții lui Dumnezeu], în: *Hochland* (56), 1963, p. 137-152 N.T.: v. și M. Heidegger, *Nietzsches Wort "Gott ist tot"*, în *Holzwege*, Frankfurt / M., 1950, p. 193-247; E. Biser, "Gott ist tot". *Nietzsches Destruktion des christlichen Bewußtseins*, München, 1962; P. Köster, "Der sterbliche Gott". *Nietzsches Entwurf übermenschlicher Größe*, Meisenheim / Glan, 1972; Wiebrecht Ries, *Nietzsche zur Einführung*, Hamburg, 1995, p. 111-116 (*Nietzsches Rede vom "Tod" Gottes*).

126. Vs: explicațiile mistice sunt cele mai superficiale

127. Cf. 12 [63. 74. 226]

128. Vs: *M III 5*: Oamenii care nu gândesc, de fapt, niciodată, cărora le este necunoscută sau le trece neobservată o înălțare a sufletului, cărora însă trebuie totuși să li se și umple timpul cu ceva – ce să facă aceștia într-un loc sfânt? Cum să se comporte, în general, în niște situații importante, pentru a se comporta relativ solemn? Pentru aceasta au născocit toate religiile rugăciunea, ca o lungă treabă mecanică, dimpreună cu un efort de memorie, și ca o atitudine egală și stabilă, în tot timpul acesta, a corpului, a mâinilor și a picioarelor. Dacă tot era vorba de a le ușura unor astfel de oameni reprimarea instinctelor lor, atunci trebuia ca toată ziua să le fie umplută cu o treabă de felul acesta – și într-acolo duc toate vechile rânduieli conventuale. Iar acum, dragii de protestanți protestează și pretind înălțare! Ca și când aceasta am putea-o într-adevăr ordona!! *N V 7*: Rugăciunea ca umplere solemnă a timpului – principalul că este mecanică. *N.T.: 342 3*: "om... hum"] formulă de binecuvântare a lamaismului; 4: Benares] azi, Varanasi, oraș în India; 6-7: moriști de rugăciune] în ritualul budist

134. Cf. 11 [274]; *FW 145 343 10-12*: de... aceasta] nezugetata abandonare de către indieni a alimentației cu carne și de suprasolicitarea și [degenerarea] îmbolnăvirea stomacului, determinate de aceasta *Cb'*

135. Cf. 15 [66]

137. Cf. *M 38*; 8 [97]

139. Vs: Naturile de felul lui Pavel n-au cunoscut din toate pasiunile decât ceea ce este murdar: evreii nu și-au orientat idealismul, precum grecii, spre pasiuni, ci spre puritatea divină din ele: de aceea, în starea celor pasionali percepeau întotdeauna ceea ce este cel mai urât în legătură cu aceasta și se simțeau departe de idealitatea lor – exact pe dos decât noi! Creștinii s-au străduit să devină evrei în această privință – și să transforme toată lumea în evrei.

140. Cf. 8 [27]

141. Vs: Ce bine ne face faptul că se crede în noi se recunoaște din următorul lucru: nimeni n-a găsit scandalos că Dumnezeu și-a făcut iubirea pentru om dependentă de credința acestuia în el. Ce meschin! "Dacă te iubesc, ce te privește?" e superior. *345 34*: "Dacă... privește?"] cf. *Goethe, Wilhelm Meisters Lehrjahre IV, 9* (v. Opere 6, București, 1988, 173, n.t.); *Dichtung und Wahrheit III, 14* (v. Poezie și adevăr II, București, 1955, p. 187, n.t.)

143. Cf. 12 [7] Vs: Fără reprezentarea altor ființe de cum sunt oamenii, totul rămâne provincialism și meschină umanitate: născocirea de zei, de eroi și de supraoameni de tot felul, ca și de hominizi și de suboameni, de pitici, de zâne, de centauri era inestimabilă. Pentru comparație, noi avem nevoie de niște creaturi, ba chiar cu greu ne putem lipsi de oamenii fals interpretați, de literatura despre eroi și sfinți. Firește: acest instinct a consumat cea mai mare parte din acea forță care ar fi putut fi întrebuințată pentru inventarea și imaginarea unui ideal nou și propriu. Dacă căutarea de idealuri proprii nu era decât în mică măsură sarcina oamenilor de demult, sarcina lor era mai degrabă să nu mai lase nicidecum

să coboare omul sub o medie care era atinsă. Zeii și sfinții erau oarecum pluta ce menținea omenirea la suprafața mării. "Abnegația" era o bună predică – pe vremea aceea: de care ținea chiar și renunțarea la un ideal personal. "Păstrați împreună cu mine imaginea generală a omului, împiedicați-l pe oricine vrea altceva, îndreptați-vă toate forțele în această direcție" – așa simțeau oamenii buni. **346 14-16:** nesupunerea... Atunci] gelozia și minciuna. Trebuia să fii așa cum cerea legea și atotstăpânitoarea și omniprezenta cutumă: atunci Rs

144. Cf. 11 [298]

145. **347 14-17:** Aceasta... satisfacă.] Invers: susținătorii modurilor narcotice de gândire preferă consumul de orez și de cartofi (pretins neanimalic) și sunt adversari ai băuturilor spirtoase, pentru a satisface numai ei nevoia care ia naștere: elogiarea ascezei! Vs N.T.: cf. FW 134

146. Cf. *N către Gast*, 30 iulie 1882 N.T.: 29: "Uitați-vă... încotro!"] cuvinte pronunțate de Luther la dieta din Worms (28 aprilie 1521)

147. 33-34: Și... europene] Așa a fost mereu. Religiiile trebuie examinate din acest punct de vedere Vs

149. **348 30-349 2:** . Cu... conștiința] – cultura se oprișe până la urmă în interior, în locuri izolate (universitate, Atena) sau în școli filozofice (epicurei, stoici). – Cu cât mai general și mai necondiționat poate acționa un individ, cu atât mai uniformă trebuie să fie masa asupra căreia se acționează; influența relativ neînsesnată a unei naturi atât de dornice de putere precum Richard Wagner denotă superioritatea civilizației muzicale. – Străduințele contrare sunt, de fapt, nevoi contrare ale altor ființe care vor și ele să trăiască Vs

150. Vs: Recunosc: vederea celor mai mulți sfinți creștini îmi este nesuferită: dacă au virtuți, atunci au întotdeauna și cea mai brutală speță a lor.

151. N.T.: **349 11:** Schopenhauer] cf. *Lumea ca voință și reprezentare II*, Iași, 1995, p. 291 sq. 13: iluziei] Cb²; GA gândirii Ed

152. Cf. 6 [112] Vs *la sfârșit:* Astfel, sensibilitatea noastră pentru acțiunea și judecata morală ar putea deveni odată de neînțeles, datorită progreselor fiziologiei, ale statisticii și ale igienei. La un asemenea corp e necesar un asemenea suflet și mișcări până în cele mai mici amănunte – ca mișcările unui sistem solar.

153. **350 10:** desface, – în] desface – nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus inciderit* – în Rs; cf. *Horățiu, Arta poetică* 191-192

154. Cf. 13 [2]

162. Cf. 11 [8]

165. Vs: Mi-am refuzat unele lucruri în mare măsură și pe atâta vreme, încât, în caz de reîntâlnire întâmplătoare cu lucrurile acelea, socoteam aproape că eu le-am descoperit (de ex., prietenia, muzica, băutul vinului, distracția).

167. Cf. 15 [71]

*În lat. în text: "zeul să nu se amestece, dacă nu va da de un nod vrednic de intervenția lui salvatoare" (n.t.).

168. **352** 22-26: Dacă-l... dușman;] "Dacă dușmanul meu mă laudă, rețin că vrea să fie lăudat pentru lauda sa; dacă mă laudă un prieten, pricep numai că astfel se laudă pe sine" a spus Timon din Atena. Vs

169. Vs: În cazul oricărei vitejii piept în piept cu dușmanul, poți fi un laș și un nebun lipsit de hotărâre în toate celelalte lucruri: Napoleon despre Murat (pe care, ca și pe Ney, îi numește "cei mai viteji bărbați" pe care i-a cunoscut). cf. *Madame de Rémusat, op. cit.* N.T.: cf. M 299

176. **354** 2-4: Într-adevăr... parvenus."] Cred că Talleyrand, dacă ar reveni acum, s-ar exprima astfel în legătură cu aceasta: Les souverains rangent aux parvenus; il y a partout trop d'arrivés en tout genre*. Vs

180. Vs: 8 [79]

183. Vs: Oamenii foarte senini pe care-i întristează un sentiment mai profund de fericire, – adevărații muzicieni

186. Cf. 6 [202]

187. Vs: Maniera în care unii artiști își pledează cauza mă jignește, ei ne consideră pe noi prea tâmpiți, iar pe ei de un nivel prea înalt, sunt lăbărtați și răspicați, de parcă s-ar adresa unei adunări populare, iar stratagemele lor pentru a provoca uimire și emoție sunt lipsite de cuget curat.

188. N.T.: **355** 24: "noi... muncitori!"] *aluzie la mesajul imperial adresat Reichstagului la 17 noiembrie 1881 de către Wilhelm I*

190. Vs: Ori de câte ori suntem lăudați, am făcut ceva ce ne situează în aceeași categorie cu lăudătorul: ești lăudat doar de egalul tău: adică cel ce te laudă îți zice: ești egalul meu. Cf. Goethe: "Când cineva laudă pe altul, se situează pe o treaptă cu el.", *Sämtliche Werke*, 40 vol., Stuttgart (Cotta), 1855/58, 3, 220, BN (*Maximen und Reflexionen* 1380; în ed. rom. cit., 151, p. 40, n.t.)

197. Vs: Ceea ce aflăm sub pecetea tainei împărtășim altora cu mai mare plăcere decât orice altceva, și aceasta dimpreună cu pecetea.

198. Cf. 18 [1] (v. vol. 1, 138, [1], n.t.)

207. Vs: Să nu-i dorim aceluia un fiu sau un fiu talentat – este atât de invidios, încât nu suportă nici un talent alături, ba chiar nici pe copil nu-l suportă în calitate de copil

210. Cf. 16 [18]

219. Vs: Vivisectio voluntaria**. – Dar voi vreți să existe pedepse în lume? Ei bine, atunci deviza să fie aceasta: pedeapsa trebuie să-l facă mai bun pe cel ce pedepsește!

223. **360** 6: urechi.] urechi – a mai adăugat el [ironic] blând. Rs

225. Cf. 6 [414]

226. Vs: Superlativul este [invenția] predilecția celor nu întru totul cinstiți. Dacă alții cred în tăria noastră. cele mai tari lucruri le spunem simplu, iar dacă noi înșine credem în asta, la fel. Unul își dă drumul atunci când judecă, altul se înfrânează atunci când judecă și-și pune o mască prin forma judecății sale.

*În fr. în text: "... există peste tot prea mulți ajunși de tot soiul." (n.t.).

**În lat. în text (n.t.).

227. Vs: Evident, nu se poate să ăpâni – și de aici superficialii deduc că este cu puțință și chiar ușor să-l stăpânească și-și aruncă lasoul și frâul după gâtul lui – el, cel mai mândru, care, în fața propriei sale înfrângeri de către el însuși, scrâșnește din dinți și se simte dezgustat! Lăsați-l dar să alerge pe cel sălbatic –

229. Vs: Noi ne cramponăm din încăpățănare de un lucru la care începem deja să vedem ața albă cu care este cusut. Trebuie să ne permitem această încăpățănare, acest refuz deliberat de a vedea!

230. Vs: Fapta bună pe care o treci sub tăcere te face, în ansamblu, mai elocvent și convingător.

231. Vs: Cei inerti în cunoaștere cred că inerția ține de știință.

234. Vs: Cât de puțin văd oamenii din finețe! Cât de ascunsă ori de greșit înțeleasă este orice delicatețe! Dacă omul [?] nu mărșăluiește ca după o muzică de regiment, oamenii cred că el este lipsit de muzică.

235. Cf. 6 [322]

236. Cf. 12 [112]

237. Vs: A avea la sine prăjitura pentru cerber –

238. Vs: Vreau să-mi cuceresc țara pe care nimeni n-o posedă încă.

240. Vs: Cu acest monstru frumos și-așa aș dori să am în comun câteva intimități.

249. Cf. 13 [7]

250. Vs *la sfârșit*: Diavolul ca instrument al puterii nu putea rămâne nefolosit! –

251. 364 4-5: Suferinzi... lor] Am de gând să vă arăt pudendum*-ul naturilor geniale: ele suferă altfel decât ne imaginăm noi și o spun ele însele în operele lor Vs

254. Vs: "Sunt mereu ocupat până peste cap, de ce să mă jenez?"

256. Cf. 15 [56]; 12 [154] N.T.: cf. FW 45

257. Vs: Nu știam că sunt bogat înainte de a fi descoperit asemenea bărbați ca fiind niște hoți tentați de avutul meu.

258. Cf. 18 [7] (rom.: vol. 1, 138, 12-15, n.t.)

259. Cf. 18 [6] (rom.: vol. 1, 138, 9-11, n.t.) Vs *la sfârșit*: și a zbughit-o.

261. Cf. 12 [80] N.T.: cf. FW 25

265. Vs: Oricât ar putea omul să meargă de departe: ultimele sale adevăruri sunt întotdeauna doar – erori incontestabile.

267. Cf. 9 [6]; 8 [48]

268. Vs *la început*: Eroism: omul drept știe că trebuie să-și înfrunte

269. Vs: Ce vrei tu? – Să determin din nou greutatea lucrurilor.

270. 366 17: "Să... ești." această sentință citată deseori de N (cf. *motoul studiului* De Laertii Diogenis fontibus, *scrisoarea către Rohde din 1-3 febr. 1868, subtitlul la Ecce homo etc., n.t.)* provine din Pindar, *Piticele II*, 72

*În lat. în text: "partea rușinoasă" (n.t.).

273. Vs *la început*: Rușinea este suferința prin excelență omenească; animalele nu cunosc rușinea.

274. N.T.: v. Marcus Planckh, *Scham als Thema im Denken Friedrich Nietzsches*, NS, 27, 1998, 214-237.

Cartea a patra. Sanctus Ianuarius

Motoul. N.T.: Motoul, care poartă în unele ediții titlul cărții a patra, este reluat în capitolul despre Știința veselă din Ecce homo; cf. și N către Overbeck, 29 ian. 1882; N apreciază în finalul acestei scrisori că "primăvara" genoveză constituie adevăratele "minuni ale sfântului Ianuar".

276. Vs: *M III 5*: Iată ce-mi doresc de la mine: să pot cântări din ce în ce mai mult cu talgere estetice și din ce în ce mai puțin cu talgere morale! să-mi poată [apărea] trece ieșirea la suprafață a judecăților morale drept semn că în această clipă natura mea este lipsită total de forță și de altitudine și se-ncurcă oarecum în cărările trecutului și în jurul mormintelor preistoriei sale! Să pot învăța din ce în ce mai mult să văd lucrurile ca fiind frumoase și să mă simt atunci bine! – astfel, am să fiu unul dintre cei ce înfrumusețează lucrurile! Dar nu război cu urâtul! Închiderea ochilor să-mi fie unica negație! Și, în modul cel mai general: n-am de gând să fiu niciodată altceva decât unul care spune da! *N V 7*: Dorința mea este să se cântărească din ce în ce mai puțin cu talgere morale și din ce în ce mai mult cu talgere estetice și să percepem la urma urmelor morala ca indiciu al timpului rămas înapoi și al incompetenței estetice! Să învățăm a vedea lucrurile ca fiind frumoase și întotdeauna să ne simțim bine atunci: astfel o să înfrumusețăm lucrurile – dar fără să purtăm război cu urâtul! Închiderea ochilor este negația noastră și, spus în modul cel mai general: n-avem de gând să fim într-o zi altceva decât cei ce spun da! *N V 8*: Continuu să trăiesc, continuu să gândesc. Trebuie să-mi continuu viața, căci trebuie să continuu a trăi, sum ergo cogito, cogito ergo sum*! [Trebuie, vreau, pot încă să gândesc – n-aș mai trăi fără acești trebuie și vreau și pot! Da! În mod sigur! dar și aceasta tot mai mult!] Și astfel salut cel dintâi gând din acest an! Reazem, cheazășie și dulceață a vieții mele! Dorința mea, darul meu – în fața mea însumi – pentru mine însumi! – Însă: crux mea lux! lux mea crux!** cf. 12 [231] *M III 1*: Continuu să trăiesc, continuu să gândesc – sum ergo cogito*. 367 19: vieții! Am] vieții! am de gând să uit din zi în zi mai mult să cântăresc cu talgere morale; am de gând să iau ieșirea la suprafață a judecății morale drept un semn că în această clipă natura mea este lipsită total de forță și de altitudine și se-ncurcă în cărările trecutului ei și oarecum în jurul mormintelor preistoriei sale. Am Rs

277. Vs: Ajunși la o cotă înaltă a vieții, suntem cel mai mult expuși primejdiei de a deveni niște necugetați și niște dogmatici ai providenței personale: atunci

*În lat. în text (n.t.).

**În lat. în text: "crucea este lumina mea! lumina este crucea mea!" (n.t.)

când băgăm de seamă că toate lucrurile sunt realmente spre binele nostru. Înțelepciunea noastră practică și teoretică este mai ales atunci la apogeul său în interpretare și potrivire.

278. Cf. 12 [114] Vs: Acest furnicar al orașului, aceste glasuri, dorințe, nerăbdări – îmi provoacă o fericire melancolică: este mereu "ora de dinaintea plecării" unui vas «mare» cu emigranți – pentru absolut toți, foarte curând se va așterne atâta liniște.

279. Vs: Ne-am înstrăinat unul de altul – nu face nimic. Avem fiecare cursul său. Dar mai străini și mai respectuoși unul față de altul!

280. Vs: A construi locuri liniștite de meditație în mijlocul orașelor noastre – a transforma bisericile în acest scop. Sublimitatea gândirii și a reflecției trebuie să rezide în construcție. Biserica nu mai trebuie să aibă acest monopol – omenirea a avut de plătit scump faptul că viața contemplativă* a trebuit să fie mereu religioasă*! 370 7-14: și... grădini] – însă am putea, eventual, să transformăm, să împodobim de jur împrejur edificiile ei de lângă noi, în spiritul nostru, în vederea spiritului nostru. Deocamdată, într-o biserică catolică bogată, simțul gândirii este **sfielnic** – eu cel puțin nu sunt destul de bădăran să mă pot cufunda în gândurile mele în astfel de locuri. – Vs

281. Vs: Maeștrii de rangul întâi se trădează prin aceea că-și sfârșesc într-o manieră desăvârșită melodia și viața.

283. Cf. 8 [34] Vs: NV 5, 5: Salut o epocă războinică și anarhică, fiindcă aduce vitejia la mare cinste: iar aceasta va aduce eroismul în cunoaștere!! Nu există nimic important afară de marile probleme ale moralității. NV 5, 6: A dezvoltă vitejia ca instinct: ea își va căuta mereu doar un element în care ceva trebuie depășit. De aceasta țin: seninătatea eroului, răbdarea și disprețuirea luxului și a obiceiurilor burgheze, lipsa de vanitate în general, alături de indulgența față de mica «anitate», generozitatea învingătorului (a se învinge pe sine însuși), discuție liberă între cei obișnuiți cu victoria și cei tulburați de victorie (despre serviciul hăzardului): distracțiile și recreerile celui curajos. Nici un zeu al răzbunării, nici al compasiunii. – Tăcuți, retrași, hotărâți, într-o activitate invizibilă și perseverentă: sărbătorile noastre vin din timp în timp, tot așa marile noastre zile de doliu, după o lege proprie, fără calendar.

284. Vs la început: Cel ce n-are credința în sine însuși, cel ce nu-i înzestrat cu ea trebuie să și-o câștige prin eforturi, pe calea ocolită a științei 371 37-39: ei... înșiși] ei. Sunt naturile superioare și mai subtile care trebuie să se creeze mai întâi pe ele însele Vs

285. Vs: NV 7, 80: În timp ce-mi refuz orice rugăciune etc., crește, neavând scurgere, întregul nivel al iezelui meu. NV 7, 187-188: Cum? Să nu ne mai rugăm niciodată – să nu mai adorăm – să capitulăm necondiționat și să ne odihnim în neîncredere – să rămânem singuri înaintea ultimei înțelepciuni, înaintea

*În lat. în text (n.t.).

ultimei îndurări și puteri – fără păzitorul, prietenul statornic – fără unul care să ne răsplătească – fără unul care să ne retușeze – fără credința că de a s u p r a n o a s t r ă se înalță munții – fără ajutor tainic – fără de recunoștință – fără perspectiva legilor care-și au rădăcinile într-un intelect și pot fi admirate pentru aceasta? Ce scăpătate! Și unde se vor descărca toate aceste instincte? Și ce cantitate de rea conștiință intelectuală se va naște, fiind că ele trebuie să se descarce și să se rușineze totodată! Nimic solid! Nimic comun cu toate! Cu ființele trecute și viitoare! Forța noastră care rotunjește, care inventează, pe care o consumăm permanent pentru natură, pe care nu mai a v e m dreptul s-o consumăm pentru lumea lăuntrică! Pentru că Dumnezeu a murit, trebuie să mai moară nenumărați alții! E încă prea devreme! *N. T.: 372 6: cele șapte sihăstriei] cf. Semnul de foc, DD; FW 309 10-12: inimii... oarecare]* – pe viitor îți vei împiedica ochiul să rotunjească, să inventeze până la capăt, vei lua totul, ca veșnic nedesăvârșit, pe umerii tăi și fără iluzia că treci o zeiță peste râu *Cb¹ 12: eterna... păcii] eternul război. Singura ta plăcere este aceea a războinicului Cb¹ revenire*] Ed reîntoarcere** Cb²; GA*

286. Vs: Toate acestea sunt spuse pentru aceia care au în propriul lor suflet ceva strălucire și foc și aurori.

287. Vs: 12 [178]

288. Cf. 12 [106] Vs: *M III 5: Am impresia că oamenii mai buni cred în starea de suflet elevată doar ca într-o treabă de câteva clipe, cel mult de câteva sferturi de oră: a crede în durată vremelnică a unei mari simțiri este aproape și o dovadă că noi cunoaștem acest lucru din proprie experiență. Dar a fi chiar omul unei astfel de simțiri, incarnarea unui suflet elevat – continuă să fie un vis, însă, după cum sper, un vis anticipativ, care trădează ce-i stă omului în putință. Trebuie să coincidă foarte multe, e nevoie de foarte mult spirit numai pentru a avea neconținut în juru-ți ori în gândurile tale noi obiecte față de care să-ți poți manifesta sentimentul altitudinii tale, fie făcându-le să-și simtă inferioritatea, fie ridicându-le la nivelul tău. O continuă urcare ca pe niște scări sau o continuă odihnire ca pe un nor este pentru un astfel de suflet starea obișnuită, mișcarea între sus și jos și sentimentul culmii și al abisului. N V 7: Oamenii mai buni cred în starea de suflet elevată doar ca treabă de puține clipe și sferturi de oră. A crede în durată unei simțiri elevate este aproape și o dovadă că noi cunoaștem acest lucru. Dar a fi chiar un om de o asemenea simțire – continuă să fie un vis, însă ceva cu puțință. E necesar, între altele, foarte mult spirit pentru a avea neconținut noi obiecte pe care să le faci să-ți simtă altitudinea, deci pentru a percepe ceva inferior ca inferior și a urca încontinuu ca pe niște scări.*

290. Vs: *N V 4, 71: Incapacitatea de a te stăpâni s-ar vrea drapată în natură liberă. La fel și lehamitea de prea multă artificialitate și reținere a*

*Wiederkunft

**Wiederkehr

persoanelor: ca la Pope. Naturile puternice caută să se stilizeze și se bucură de ceea ce este analog (în arte, în parcurile lor). Pasiunea profundă a vrierii se ușurează la vederea naturii stilizate: frumoasa constrângere și desăvârșire prin silire este idealul lor. Chiar și stilurile modeste exercită această forță. «Naturile» slabe, care nu se pot stăpâni pe ele însele, găsesc în constrângerea stilului o silire cumplită, simt că, dacă și l-ar dicta ele, ar deveni comune: devin sclave, dacă servesc. N V 4, 72: Construirea caracterului: să îmbrățișezi exact cu privirea ceea ce oferă natura și apoi să remotivezi acest lucru în spiritul construcției de ansamblu (motive aparente, așa cum poate fi explicată lipsa apei prin zei ai izvoarelor etc.). A-ți cunoaște slăbiciunile și potențele, dar a le aduce apoi într-un plan artistic, în care chiar slăbiciunile în cântă. Nu este vorba de a plăsmui, în general, niște indivizi: deși acesta este, firește, lucrul fundamental! Ci – Putem folosi și o înclinație diabolică, există idealizări. Bineînțeles: nu este vorba de o interpretare a stării de fapt, ci de o perfecționare, de o eliminare și o adăugare: trebuie adăugată o mare cantitate din a doua natură și dăruită o altă «cantitate» din prima natură. Să înlături hidoșenia sau, eventual, s-o prefaci în sublim: vagul, elementul care se împotrivesc modelării trebuie economisit pentru perspectivă și oarecum chemat departe în afară. Un prost gust în privința acestor lucruri este mai bun decât nici unul: căci toți cei care se gândesc la sine cu dezgust sunt de compătimit profund, dar îi fac pe alții să plătească. Nu mă îndoiesc că toți oamenii care nu se simt bine la untră se află într-o permanentă dispoziție vindicativă. NB

291. Vs: 6. După ce «Zarathustra» își rotise privirea deasupra orașului, a vilelor lui rustice și a grădinilor lui de agrement și deasupra colinelor și a povârnișurilor acoperite cu tufișuri, spuse: Această regiune este presărată cu copiele multor oameni cutezători, casele lor ne privesc ca niște chipuri – [ei au înțeles să supraviețuiască – și au viețuit! Asta o spun aceste chipuri] ei au viețuit! – noi am vrut să supraviețuim! lubeau viața, deși au fost adesea răutăcioși față de ei înșiși. 375 13-21: Dar... propriu] De egoismul acesta nemăsurat și minunat este năpădit totul aici; cotind-o pe orice uliță, dai de hrăpărețul care exploatează Vs

292. 376 3: "Îl... Dumnezeu"] cf. *Meister Eckhart, Predigten und Schriften, Frankfurt-Hamburg, 1956, 195*

294. Vs: Oameni dezagreabili, la care orice înclinație devine de îndată boală și erupe oarecum în răie.

295. Vs: N V 7, 177: Natura mea: ea vrea să savureze, o bună bucată de vreme, cu absolută regularitate, aceleași lucruri (inclusiv mâncăruri), fără să jinduască după variație – "scurte obișnuințe". După aceea însă, fără a resimți dezgust, vrea să treacă mai departe și pofteste ceva nou. Schimbarea continuă, ca și obișnuința de durată, sunt pentru mine lucruri deopotrivă de nesuferite – chiar și în privința oamenilor. Prin scurtele mele obișnuințe, eu pătrund în toate profunzimile unei chestiuni; iubirea mea, ba chiar credința mea, tot timpul mi-ar fi îndeajuns în această situație, sunt mari în cazul respectiv. N V 7, 179: Agreez

obișnuințele scurte și le consider inestimabile pentru a cunoaște ceva – dar le detest pe cele de durată, care ne subjugă.

296. Vs: *N V 7*: Altădată trebuia să ai o reputație solidă și să pari cel puțin un om de caracter așa cum erai – aceasta educa, în fapt, caracterele. Azi te poți lipsi de asta. – *M III 4*: În situații grave ale societății era oportun să-ți crezi o reputație solidă și să faci să-ți apară caracterul cel puțin la fel de sigur și de statornic precum era: această constrângere educa, în fapt, caracterul, iar aprecierea solidității părerilor defăima schimbarea, noua deprindere, transformarea omului. Condiția preliminară a celui pasionat de cunoaștere: să se declare neînduplecat față de opinia sa de până atunci și de a fi neîncetător față de tot ce este pe punctul de a deveni solid în noi – lipsea: o asemenea ipostază trecea drept dezonorabilă. Faptul că te poți baza pe un om are cea mai mare valoare în vremuri de război: chiar și azi continuăm a fi foarte departe de a-i acorda soldatului și dreptul deciziei libere în privința războiului. Încremenirea s-a bucurat multă vreme de cinste. *Rs șters la sfârșit*: Poate că nici o schimbare a moravurilor nu-i va fi mai folositoare omului liber și cunoașterii decât o extindere excesivă a modului "imoral" de a gândi al americanilor: în Statele Unite, fiecare își permite felul propriu de a trăi și de a se conserva, de a-l schimba de zece ori, fără pericolul de a se compromite – atunci vei sfârși prin a-ți permite să-ți schimbi și punctele de vedere de zece ori și să devii de zece ori un alt om.

297. Vs: A ști să contrazici și a ști să suporti contrazicerea este pasul cel mai important în civilizația rațiunii.

299. Vs: A ne îndepărta de lucruri până nu le mai vedem în mare măsură sau a le vedea după colț, ca în racursiu – sau a le dilua – sau a le vedea prin sticlă sau a le da o suprafață și o piele fără deplină transparentă – în felul acesta facem lucrurile atractive, demne de dorit, frumoase! A extinde trucul artei din ce în ce mai mult și a-l transforma în toată arta vieții! **379** 20: racursiu – sau] racursiu sau – a le dilua și a amesteca în cană apă și vin (aceasta la urmă) – sau Vs 23-24: toate... artiști] – iată mijloacele mele pentru a face lucrurile frumoase, atractive, demne de dorit – în sine, ele nu sunt niciodată așa! De la artiști trebuie să învățăm aceste trucuri Vs

301. Cf. 14 [8] Vs: Omul superior se deosebește de cel de jos prin aceea că el vede și aude nespuse mai mult și vede și aude gândind – și tocmai acest lucru deosebește pe om de animal și pe animalele superioare de cele inferioare. Lumea devine tot mai plină, iar cârligul [*sic*] de undiță care sunt aruncate după interesul nostru devin tot mai multe: cantitatea atracțiilor este în creștere și la fel varietățile de plăcere și de neplăcere. Spectacolul vizual și sonor care este prezentat acum în fața noastră se scrie și se compune chiar și în continuare, în adâncime și în lungime – noi, care ne considerăm ascultători și privitori, noi, cei ce simțim gândind, suntem aceia care, de asemenea, scriem și compunem aici în continuare: culorile noastre rămân prinse de lucruri și pot fi văzute până la urmă și de cei ce se nasc după noi. – Și așa s-au petrecut lucrurile mereu, de când

există oameni și animale: indivizii cei mai inteligenți și mai sensibili dintre ele se socoteau contemplativi, dar erau adevărații practicieni – cei care făceau ceva ce nu exista încă: – ei se ignorau, așa cum ne mai ignorăm și noi. Ceea ce numim îndeobște "oameni practici" sunt aceia care își însușesc treptat noile noastre aprecieri, culori, accente, perspective – născocirile noastre, și le transmit apoi, le înculcă, le încorporează copiilor lor. Orice are valoare în lumea de azi nu are potrivit naturii sale – potrivit în-sinelui său – ci i s-a dat, i s-a dăruit odată o valoare – noi am creat lumea care-l privește întru câtva cu adevărat pe om! **380** 34: ponderi] *Cb'*; GA accente *Rs*; *Ed*

302. Vs: 12 [129] cf. 15 [16]; 16 [21] N.T.: **381** 21-30: Aceasta... fericiti!] cf. *Heraklit, frag. 56 (Diels-Kranz) (apud Karen Swassjan, în NS, 20, 1991, p. 445)*

303. Vs: Viața mea n-ar mai arăta observatorului nici o gafă – știu, precum maeștrii muzicii, să-i dau instantaneu o altă interpretare adevăratei gafe și întâmplări și s-o încadrez în textura tematică. Astfel ajung chiar să admit o conjunctură providențială în favoarea mea, "căruia totul îi servește cel mai bine" – și să mă înșel pe mine însumi. cf. *FW* 277

304. Vs: Îmi repugnă toate căile negative ale virtuții! Să faci – și multe trebuie să cadă, iar ochiul nici măcar nu trebuie să le dea vreo atenție!

305. Vs: Să devii stăpân pe tine, acesta este cel dintâi lucru – spun toți moralisții. Bine! Atunci al doilea este să știi exact încotro îți vei dirija această stăpânire. Am devenit mai săraci, nu mai există nimic nou și străin, la care s-a mai adăugat veșnica iritabilitate a celui ce se teme pentru stăpânirea de sine, suferința stoicului. S-ar putea spune câteva lucruri în favoarea contrariului: să trăiești în afecte și – – –

306. Cf. 15 [59] Vs: Epicureic: a ne alege o situație, o persoană și niște evenimente în funcție de constituția noastră și apoi să ne resemnăm și să nu sărim peste linia noastră de cretă. – Pentru oamenii cu care ursita improvizează, stoicismul este convenabil, pentru cei cărora le tarce un fir lung și le cântă până la capăt o melodie, epicurismul – dar pentru cei nespuse de senzitivi și fini – – – N.T.: **383** 22: assaua] sau *Aissâua* (cf. *M. Eliade, Istoria credințelor și ideilor religioase, I, București, 1981, p. 386*)

307. Vs: Când îndepărtăm eroare ca o piele moartă, ne credem arbitrari, dar poate că era timpul. Erorile ne apar ca atare în funcție de niște principii noi de viață – este un semn de viață. Aceasta în favoarea criticii.

309. Vs: În sufletul meu se află o înclinăție încruntată și înfocată spre adevăr. O, de câte ori n-am atâta nevoie de recreere! Cine este atât de ispitit la zăbavă ca mine? Există prea multe grădini ale Armidei pentru mine! Și, ca urmare, atâtea smulgeri și amăreli ale inimii! Dar un invincibil impuls îmi dă ghes și eu ascult de el, adesea ca bătut. Privesc adeseori cu mânie înapoi la cel mai frumos lucru, și el mă supără ca un ispititor: și onestitatea mea mă torturează din pricina acestui soi de răzbunare. "Destin, eu te urmez" și de n-aș vrea, ar trebui, suspinând sub lovături. Ceea ce mă mișcă până la lacrimi. Cf. *M* 195 N.T.: *Armida*] *eroină din*

poemul "Ierusalimul eliberat" de Torquato Tasso: cavalerului Rinaldo îi zădărnicește planurile, reținându-l în grădinile-i fermecate N.T.: 384 21: Din... si hăstrie] cf. FW 285: DD, Semnul de foc

310. Vs: Aceste valuri se reped atât de hulpav, de parcă ar fi vorba să ajungă din urmă ceva, și se strecoară în aceste intime unghere ale văgăunii de sub stânci – oare acolo se ascunde ceva? După aceea dau un pic mai încet înapoi – dar iată că se apropie un nou val, mai hulpav și mai feroce decât cele dinainte, și pare, la rândul-i, că e plin de taine și de râvna căutării de comori. O hapsânelor, curioaselor – N.T.: cf. și [51], vol. 1, 182-183

311. Cf. 12 [161] 385 34- 386 1: Iată... odată] Așa cum stau lucrurile cu mine, nu voi duce poate niciodată lipsă de fapte și idei care să vă dea sentimentul propriei superiorități și tot dreptul la acest sentiment. Eu nu mă supăr pe legea și natura lucrurilor care fac ca, prin defectele și erorile sale, cineva să producă și bucurie." – Acestea erau, firește, Rs 386 4: Nu... lipsi.] cf. Cosima Wagner către N, 22 aug. 1872; KGB II / 4, 69

312. Vs: Îmi strig durerea "Cățea" –

313. 15-18: martir... călău] martir: există prea mult sublim ca să n-ai nevoie să-l legi de cruzime! Vs

315. Vs: Ca Oliver Cromwell, voi muri într-o furtună.

316. Vs: Câtă suferință trebuie să-ndure animalele din pricina norilor încărcăți cu electricitate! Durerile lor sunt pentru ele profetii ale vremii.

317. Vs: Niciodată n-am fost conștient de patosul ca atare, intrinsec, al fiecărei perioade a vieții, ci credeam în permanență că este unica stare rezonabilă și posibilă atunci și absolut etos, nu patos – spre a vorbi și a discerne cu cuvintele grecilor. – M-am înșelat, de ex., când, în iarna lui 1880-81, lucram la "Aurora", la Genova (via Palestro 18, nr.13 interno*) – această viață extrem de retrasă și parcimonioasă era cu totul patos, iar acum, cu sentimentul unei stări total diferite, îmi vine din nou în minte răsunând din câteva note ale muzicii compuse în acea casă: ca fiind ceva așa de tonic, curajos de dureros și neîndoielnic consolator, încât asemenea lucruri consolatoare nu poți poseda pe ani de zile. Ai fi prea bogat, prea de tot mândru – da, în mine era sufletul lui Columb.

318. Cf. 13 [4] (și 12 [67]; FW 12, n.t.) Vs: Energia noastră vitală trebuie să poată fi uneori și redusă (pentru asta există durerea: e o strângere de pânze).

324. Vs: Nu, viața nu m-a dezamăgit – am găsit-o din ce în ce mai plină. 389 19: adevărată] bogată Rs; GA

325. Cf. 12 [140] (și FW 48, n.t.)

326. Vs: M III 4: Toți moralisții (ca și toți teologii) au un defect comun: toți caută să-i convingă pe oameni că s-ar simți mai rău decât se simt: și că ar avea nevoie de o cură severă, extremă și radicală. Mie mi se pare invers, că oamenii se simt în realitate chiar mai bine decât cred ei că se simt: se lasă în totalitate

*În it. în text (n.t.).

convinși de ceva din acele avertismente și sunt dispuși să suspine odată și să nu mai găsească nici un rost în viață și în "dulcea obișnuință" cu ea, chiar să facă înde ei niște mutre posace, de parcă aceasta ar fi totuși destul de greu de suportat. Adevărul e că ei sunt grozav de siguri de propria lor viață și îndrăgostiți de ea, [au] fac în permanență uz de multă viclenie și rafinament ca să le pună capăt aspectelor neplăcute și să-i dea durerii sensul unei binecuvântări. Ar trebui să ne gândim cât de exagerat se vorbește mereu despre durere – într-un anumit caz extrem de durere apare leșinul, împotriva durerilor mai mici există febră, semianestezie, precipitare a gândurilor, stare de liniște, amintiri și intenții, speranțe, bune și rele, mândrie, compasiune [etc.], narcotice. Omul picură foarte multă dulceață pe amărăciunile sale, chiar în cazul durerilor sufletești, când survine sublimitatea și curajul sau delirul supunerii și al iertării. O pierdere – în scurtă vreme îmi consider afacerea un câștig! Moraliștii au fantizat și pe tema nefericirii omului diabolic, dar mai ales pe tema omului pasional – atunci au mințit adeseori și i-au suprimat prin minciună *f e r i c i r e a*, fiindcă ea era o dezmințire a teoriei lor că orice fericire poate fi atinsă numai prin anihilarea pasiunii. La ce bun să trăiești așa de auster ca stoicii? Viața obișnuită nu este destul de dureroasă și de incomodă, pentru a o da cu câștig în schimbul austerității stoice. Da, dacă ar exista în viață o **eternă primejdie**, cum pretinde creștinismul! – și tocmai în faptul că viața nu este "destul de dureroasă și de incomodă"! – *N V 7*: Defectul comun al moraliștilor și al teologilor de a-i convinge pe oameni că s-ar simți mai rău decât se simt, că ar avea nevoie de o cură radicală și severă. Sunt înclinat să judec oamenii se simt chiar mai bine decât cred ei.

329. Cf. 12 [117]

330. Vs: a te aplauda singur 393 4-6: Cugetătorul... poate] Eu n-am nevoie de ovaiji și aplauze, [afară numai] presupunând că sunt sigur de propriile mele aplauze: de acestea însă nu pot Rs 8-9: quando... exiuit] *Tac., Hist. IV, 6*

331. Cf. 12 [44]; 14 [12] N.T.: cf. și FW 280

332. Vs: Ce contez eu, spuse Z^{arathustra}, din moment ce argumentele mele false nu sunt și ele crezute? 26: "Ce... tu?" cf. M 488. 494. 539; 7 [45]; 7 [102]; 7 [126]; 7 [158]; 7 [181]; 15 [59]

333. Vs: Non ridere, non lugere, neque detestari, sed intelligere!* – La urma urmelor, intelligere nu-i însă altceva decât ultima rafinare a celor trei – un rezultat al adecvării impulsurilor diferite și opozabile – toate trebuie făcute niște organe ale cunoașterii, fiecare trebuie să-și expună punctul de vedere subiectiv despre lucruri. Fiecăruia trebuie să-i fi stat odată intelectul complet la dispoziție! Ego contra Spinozam*. 393 28-394 1: Non... intelligere!] cf. *Spinoza, Ethica III, Praef.* 394 9-27: un... cunoașterii.] o echitate: in summa*, tocmai acel intelligere! De ce a omis el opusul lui detestari? Amare**? Rs

335. 397 30-31: ne... noastră!] din "Ei bine, ce oare? Vorbește, vechiule prieten și imoralist! Ce cuvânt nu-ți vine pe limbă? Vai, taci?" Cb?

*În lat. în text (n.t.).

**În lat. în text: "Să iubiți" (n.t.).

336. Vs: Deplâng faptul că oamenii mari n-au, la răsărit și la apus, aceeași vădită splendoare ca soarele. De ce nu strălucim noi? mai mult sau mai puțin? după luminozitatea noastră?

337. Cf. 12 [76]; 14 [2]; în M III 6, 165, *N scria*: Ura! Și eu vreau să compun odată o lungă perioadă! O întreagă pagină de tipar! Pentru aceasta e nevoie, firește, de un foi pulmonar! Vs: M III 5: Studiile noastre istorice sunt acum, în ansamblu, încă sărace și reci în simțire, în măsura în care se referă la istoria omului în totalitatea ei – dar tocmai aici începem noi să făurim verigă cu verigă lanțul unei simțiri viitoare foarte puternice. Trebuie să simți cândva, la o retrospectivă a drumului omului, tot ce simt îndrăgostitul și lipsitul de iubită, martirul căruia i s-a risipit idealul, moșneagul căruia i se deșteaptă visul tinereții, eroul în seara bătăliei – și eroul în dimineața celei de-a doua zile a bătăliei. Până acum aș au simțit sufletele istorice dispunând de infime bucăți de trecut (fie istoria familiei lor, fie a orașului lor sau a țării lor), iar a r i s t o c r a ție, în ansamblu, se poate simți peste tot unde se poartă lanțul unei simțiri îndelungate pentru trecut. Dar s u p r e m a a r i s t o c r a ție, suprema specie a sufletelor istorice, rămâne încă să fie creată, fiindcă acea simțire rămâne încă să fie creată: fiecare, moștenitorul oricărei noblețe a întregului spirit revolut, și moștenitorul plin de obligații! – *Aici se atașează imediat fragmentul 14 [2].* M III 4: În ceasul acela în care până și cel mai sărac pescar vâslește cu o vâslă de aur N V 7: cum soarele-și varsă comoara în mare

339. Cf. 15 [62] 401 5: timp, încât] timp și nu se lasă ușor scuturate ca dintr-un joc de zaruri, încât Vs 6-8: ceva... d a t ă !] mereu voalate pentru cei mai mulți și chiar pentru cei mai buni – și ceea ce li se dezvăluie face acest lucru o singură dată, [e amăgire să aștepti o reîntoarcere] Vs 8-9: Bine... frumosi!] cf. Platon, Gorgias 498e și scolia respectivă; Philebos 59e-60a; la Empedocle, frag. 25 (Diels-Kranz) 15-16: opunându-se... femeie!] voalând, ademenind, și, ici-colo, rareori și numai pentru cei mai rari, ridicându-se puțin. Vita femina*. Vs

340. *Rs la sfârșit*: Continuarea în p. 91 [= M III 6, 94], unde se află transcrierea pe curat a af. 36 din FW; *N voia inițial să facă un singur aforism din cele două însemnări despre "ultimele cuvinte"* Vs: Socrate s-a trădat 25-26: ceva... moment] dar cucuta i-a dezlegat încă o dată limba Vs 26: "O... cocoș." cf. Platon, Phaidon 118a 26-33: "ultime... Socrate?] cuvinte grave înseamnă pentru cel ce are urechi de auzit: acest cel mai suveran dintre toți grecii era pesimist: cu ultimele sale cuvinte s-a răzburat pe v i a ț ă. Vs

341. 402 13-15: cât... veșnică? –] ai deveni acel atlet și erou care ar putea să poarte această greutate și să mai și urce cu ea? Propune-ți gândul cel mai puternic – și vei zări concomitent idealul care-i călăuzește pe cei mai puternici oameni ai viitorului! Cb¹ să te... veșnică? –] să-ți [iubești] [corectezi] viața și pe tine însuși, ca [– să poți] să percepi această greutate nu numai ca o supremă

*În lat. în text (n.t.).

sarcină*, ci și ca o supremă bucurie**? Cb² 13-14: să te corectezi] să te fi corectat Cb² N.T.: Cu privire la "clipa extraordinară" despre care este vorba în acest aforism, v. Jörg Salauarda, *Der ungeheure Augenblick*, în NS, 18, 1989, p. 317-337.

342. Cf. 11 [195]; Za I Precuvântare 1 Vs: și vreau să fac ca înțelepții să se bucure iarăși de înțelepciunea lor și săracii de sărăcia lor N.T.: 18: Urmii] sau Urmia, lac salin în nord-vestul Iranului 29: prostia] înțelepciunea Cb¹ bogăția] sărăcia Cb¹

Cartea a cincea. Noi, neînfricații

N.T.: 403 6: Turenne] Henri de Latour d'Auvergne, Vicomte de (1611-1675), strateg francez; sursa lui N este o scrisoare din 7 iulie 1855 adresată lui Paul de Broglie de către Ximénès Doudan (X. Doudan, *Lettres*, 4 vol., Paris, 1879); Doudan vorbește de "sentimentul exercițiului energic și profund al voinței care l-a făcut pe Turenne să spună, cu referire la persoana sa" respectivele cuvinte.

343. Vs: Cel mai mare eveniment modern – acela că azi credința în Dumnezeu a devenit nedemnă de încredere, că "a murit Dumnezeu" – începe deja să-și aștearnă umbra întunecată peste Europa. [Ceea ce s-a petrecut însă cu adevărat prin aceasta, toate câte s-au surpat o dată cu această surpare a credinței și mai trebuie să se surpe, acestea nu le intuiește, poate, încă nimeni azi în întreaga și bogata lor serie;] Dar cine ar ști pe deplin ce s-a întâmplat cu adevărat prin aceasta? După ce această credință s-a surpat, mai trebuie să se surpe atâtea câte erau clădite pe ea, în ea și erau integrate în ea: această lungă și bogată serie de surpări și de distrugeri încă iminente n-o intuiește, poate, încă nimeni azi: – cum este și normal: căci evenimentele cele mai mari sunt înțelese în ultimul rând și cel mai târziu. Din contră, azi apare în prim-plan încă destulă recunoștință, uimire, bucurie față de efectele imediate ale aceluia eveniment, fiindcă – – – despre ceea ce s-a atins prin aceasta, îndeosebi între noi, filozofii: căci orizontul este iar liber, admitând chiar că nu este luminos, iar marea nu ni s-a deschis niciodată așa cum se deschide azi. – S-o recunoaștem noi, filozofii: dumnezeul acesta vechi, despre care se zice că a murit, – n-a fost oare cel mai mare dușman al nostru?...

344. 406 7-9: acea... divin...] din credința creștină [în valoarea adevărului] în Dumnezeu ca fiind adevărul, fiindcă Dumnezeu "este adevărul", ca fiind un "dincolo de" și "în sinele" adevărului Vs 9-12: Dar... lungă?] Cu alte cuvinte, privind lucrurile în adâncime, până acum nu există și n-a existat în Europa decât "știință creștină"... Orice știință anticreștină are deasupra intrării ei teribilul semn de întrebare: "La ce bun – tocmai – știința?" Vs 11-12: cecitatea... lungă? –] aparența, minciuna, prostia, obsesia prostiei? – Dm

345. Adăugirea unei variante anterioare în Rs: Morala ca problemă. – Constituie, în cazul unui gânditor, o deosebire considerabilă (–

*Last

**Lust

și face parte dintre cele mai puternice semne distinctive [ale ierarhiei moștenite de el în țara spiritelor] ale rangului său), dacă are, trăiește, suportă, iubește o problemă oarecare ca problemă și destin al său, dintr-o stare disperată, o privațiune și pasiune, sau doar o atinge cu vârful gândirii curioase și reci și oarecum o pipăie ca pe ceva străin, nou, bizar. 20: personal] trup și suflet, personal Vs N.T.: 407 4-5: într-un... azi.] aluzie la Paul Rée, autorul lucrării "*Der Ursprung der moralischen Empfindungen*" (= "*Originea sentimentelor morale*")

346. Vs: [+ + +] noi suntem necredincioși și oameni fără Dumnezeu, dar amândouă într-un stadiu avansat, s-a terminat cu amărăciunea și pătimirea celui deznădăcinat, care trebuie «să-și facă» din necredința sa încă o credință, un scop, adesea un martiriu. Am fost [răciți și] fierți și apoi răciți și îmbătrâniți în intuiția că lucrurile nu «se petrec» în lume deloc dumnezeiește, «ba» nici măcar, după măsura umană, rațional, caritabil sau drept: noi știm că lumea în care trăim este nedivină, imorală, "inumană", – [am interpretat-o prea multă vreme în sensul venerației noastre, al fabulației și subiectivității noastre, fie al fricii, fie al iubirii] ne-am «tălmăcit» o prea multă vreme în mod fals și mincinos, dar după sensul venerației noastre, adică al nevoii noastre. «Căci omul este un animal care veneratează – dar și unul suspicios! [+] lumea nu prețuiește cât am crezut: [iar ultimul fir de consolare pe care-l torsese Schopenhauer «spre» a-l lega «de» credința de odinioară «a» fost rupt «de» noi: tocmai acesta, dădea el de înțeles, este sensul întregii istorii, că sfârșește chiar prin a se descoperi pe sine și a se satura de sine. Această oboseală de existență, această voință de a nu mai voi, această [+] a îndărătniciei, a binelui propriu, pe scurt, "abnegația" ca expresie a acestei vrei inverse: acest lucru și «numai acesta» voia Schopenhauer să-l știe onorat cu cele mai mari onoruri, – în aceasta vedea el morala, credea că asigură artei o valoare numai în măsura în care ea creează stări ce ar putea servi ca preparative și momeli «pentru» acea rotire totală a privirii, pentru acea întoarcere, detașare definitivă.] acesta este cel mai sigur lucru pe care [noi azi] suspiciunea noastră poate pune mâna. Nu «îndrăznim să spunem că ea valorează mai puțin; ne apare aproape comic dacă omul ar vrea să emită pretenția de a «inventă» valori «care» să depășească valoarea contingentului – tocmai la acest lucru am renunțat ca la cea mai exagerată lipsă de modestie a oamenilor [+ + +]: lumea, dincolo de orice putere de înțelegere, valorează mai mult decât ne putem noi imagina – dar acest "mai mult" este tocmai ceva atât de insesizabil, atât de negativ, încât [lesne] devine și ceva total indiferent.

347. 409 23: fundături... sărăcăcioase] prostii de o miopie totală Dm 25-28: naturalisme... vraie –] parnasienilor parizieni (aceste vlăstare dintre cele mai delicate și subțiri ale romantismului de la 1830) Dm 410 5-7: Și... voinței] din : dorința de un "tu trebuie" a devenit până la urmă, în ambele cazuri, creatoare, și-a interpretat, corectat, asociat o persoană, o serie de fapte, în funcție de necesitățile sale, și a scris pe bolta cerească, de ex., faptul acela numit «Iisus» din Nazareth sau, în alt caz, faptul numit «Buddha» Vs

349. N.T.: cf. William H. Rolph, *Biologische Probleme, zugleich als Versuch zur Entwicklung einer rationellen Ethik*, Leipzig, 1884, p. 176-177, BN (apud Greg Moore, în NS, 27, 1998, p. 537-540)

351. **413** 14: cu ele] cu ele [și, într-adevăr, el chiar are ceva de venerat și de imitat; sfinții lui preferați sunt cei din categoria Francisc din Assisi, oamenii cu inima debordantă și cu mâna uitucă și blândă, care veșnic dă, renunță, trebuie să renunțe, cei ce se prădesc permanent în focul unei iubiri milostive] Vs

353. *N.T.*: **415** 3: herenhutezi] Herenhuter în text, de la Herr(e)nhut, orașel în Saxonia, unde contele Nikolaus Ludwig de Zinzendorf (1700-1760) a întemeiat o comunitate religioasă, Herrnhuter Brüdergemeine, o ramură de sine stătătoare a pietismului; cunoscută și sub numele de Frații Moravi, această confrerie de "răbdători ai pământului" cultivă un creștinism entuziast al faptei.

354. **417** 31: populare). Cu] populare) [, ca și în orgoliul comic al filozofilor de odinioară: de parcă omul, cu noțiunile sale, ar putea trece peste perspectivele date nouă, peste perspectiva noastră]. Cu *Dm* *N.T.*: Un comentariu despre "semnele" lui N, v. la Werner Stegmaier, *Nietzsches Zeichen*, în *NS*, 29, 2000, 41-69.

356. **419** 10-13: Au... treabă:] Sunt vremuri în care crezi cu absolută certitudine în hazardul tău legat de ocupație și de mijlocul de trai ca într-o hotărâre divină: Vs **420** 7: organizatorice încep] organizatorice de soiul unui Cezar și Napoleon încep Vs

357. **421** 17-20: s-ar... graniță.)] se îndoiește, în general, de valabilitatea ei, ca Hume, ci schițând granițele și domeniul ei [ci punând în discuție granițele și domeniul ei și îndemnând știința naturii în general, ca o știință fenomenală, la moderație], ca valabile pentru lumea fenomenală. **421** 27-**422** 6: Da... stupide -).] În ce mă privește, aș spune da în toate cele trei cazuri: mie îmi apare atât descoperirea leibnitziană a unei întinderi mult mai mari a lumii noastre interioare, cât și îndoiala lui Kant cu privire la valabilitatea ultimă a cunoașterii noastre în sfera științelor naturii, dar, în primul rând, evidențierea hegliană a "devenirii" față de "ființă" drept un simptom incitant de germanitate sub aspectul experienței propriului eu. Vs **422** 21: germanii: adversitatea] germanii: [- poate că de aceea suntem noi astăzi cei mai radicali ateii, fiindcă ne-am împotrivit cea mai lungă vreme să fim așa.] adversitatea *Dm* **423** 10: ei. Ceea] ei. Că s-ar auzi cumva în Germania de azi mai bine decât altundeva mi-ar plăcea s-o recunosc cel mai puțin.] Ceea *Dm* *N.T.*: 24: Eduard von Hartmann] (1842-1906); cf. *HL* 9 *N.T.*: 31: Bahnsen] Julius Bahnsen (1830-1881), filozof german, fondatorul caracterologiei *N.T.*: **424** 1: Mainländer] n-a fost evreu; e pseudonimul filozofului german Philipp Batz (1841-1876), născut la Offenbach pe Main (de unde Mainländer) 3: pesimiști!] pesimiști! [Sunt atât de puțin romantici. Că schopenhauerianismul lui R. Wagner n-a fost decât o neînțelegere, o confuzie romantică, am arătat-o cu altă ocazie.] Vs

358. 15: Răscoala... spiritului.] din Germanii și Reforma. Vs **425** 3: Nordul. Reforma] Nordul. [Dar în Nord se gândește cu Rousseau (>)* "Omul este bun."] Reforma Vs 4-5: în... precaut.] din de la bun început o obtuzitate nordică Vs 9: permite... Se] permite, și nu era oare luxul Renașterii acela pe care biserica și-l permitea pe atunci?) Se Vs 9-13: Se... putere] În toate problemele cardinale ale puterii – cum se cucerește puterea? cum se păstrează

*Întregirea noastră (n.t.).

puterea? –, Luther s-a manifestat, o dată, ca german, apoi, ca om din popor, căruia îi lipsea orice moștenire din partea unei caste dominante, pronunțându-se în mod fatal scurt, plin de încredere, superficial: Vs **426** 14-15: degenerarea... profunzime,] urmările ei, am în vedere credulitatea așa-ziselor "idei moderne" Dm

361. **429** 19-22: Să... artistă...] din Și, în definitiv, ce iubim noi la ele dacă nu exact acest lucru: că ele, când "se dau", dau întotdeauna un spectacol?... Dm

362. **430** 4-5: Napoleon... personală] cf. *Madame de Rémusat, Mémoires 1802-08, I, 112; 8 [106]*

363. N.T.: cf. FWS 22 36: spațiu gol] pentru care N a pus în He: Horror vacui*

364. N.T.: cf. [55], vol. 1, 164 **431** 26-27: "și... simți –"] cf. *Goethe, Faust I, 1637 (versul continuă astfel: "că ești om între oameni", n.t.)*

365. N.T.: **432** 15: al oamenilor postumi] cf. și GD, *Sentințe și săgeți, 15*

366. **432** 23-**433** 5: Noi... deformează] Erudiții ar avea nevoie în primul rând să fie artiști; așa după cum cei ce clocesc mereu acasă ar avea nevoie să danseze și să facă gimnastică: dar ei nu găsesc necesar acest lucru Vs **432** 32: Viscerele... trădează] Să nu ne îndoim: viscerele presate colaborează, sunt coautoare și se trădează în forma frazei: tot așa cum un suflet presat, vanitos, incorigibil de mediocru al unui scrib [literat], peste care cerul nu vrea să se lumineze niciodată Vs **433** 11: așa. Fiecare] așa [orbiți în coloanele cărții deasupra greșelilor scribului sau rătăciți pentru totdeauna în "lumea interioară" a unui limbric: un spectacol care stârnește milă, când te gândești ce erau ei, ce "promiteau" ei la vârsta aceea la care te vinzi diavolului cu o bună dispoziție dumnezeiască, și s-au vândut "științei", fiindcă aceasta mărșăluiește azi în chip diabolic! Ei s-au sacrificat, erudiții aceștia: nu-i nici o îndoială: și să nu credem cumva că s-ar fi putut cruța de asta, bunăoară să fi devenit doar victima vreunei stângace metode și arte educative oarecare, cum ar dori să-i convingă superficialii reformatori ai lumii și diavolii scrisului. Orice erudit destoinic știe din adâncul inimii sale că altfel stau lucrurile, că, adică, n-ar exista nici un erudit destoinic fără o asemenea jertfă.] Fiecare Vs

370. **438** 7: eternizare are] eternizare [– apolonicul, conform vechii mele formule –] are He 12: lucrurile] lucrurile (în acest caz vorbesc de arta apolonică.)] He; GA

371. N.T.: **439** 8-12: Așa-i... noastră...] cf. vol. 1, 143, [102]; 145, [2]

373. Dm șters în final: Cercetătorii științelor naturii de confesiune mecanicistă tăgăduiesc, în fond, asemeni tuturor surzilor, că există muzică și că existența este muzică, ba chiar că ar putea exista urechi... Ei devalorizează prin aceasta existența.

375. **442** 19-24: necioplite... șovăim...] colțuroase [la "bine și rău"] [și știe să se bucure, tocmai din ceea ce este imoral și interzis, de fascinațiile nuanțelor și ale umbrelor, de luminile după-amiezei, de oglinzile irizante ale mării.], un exercițiu, o circumspecție, o ușoară ținere în hățuri, în cazul oricărei dorințe

*"Groaza față de gol" (lat.; *Rabelais, Gargantua et Pantagruel* 1, 5) (n.t.).

dezlănțuindu-se înainte, spre certitudine, [spre da sau nu fără], o plăcere dată de controlul murgului și al călărețului... căci stăm, tot așa, călare pe o fiară focoasă, mai călărim și azi orgolioși pe murgul nostru nărăvaș. Vs

377. 443 2-6: Printre... folos! Oricât ar fi de puțini sau de mulți, printre europenii de azi nu se duce lipsă de cei îndreptățiți să se numească, într-un sens distins și onorabil, apatrizii, – iar acești puțini sau mulți sunt mai cu seamă aceia cărora li se adresează această carte ca ascultătorilor ei predestinați. *Dm* 14: trecut, nu] trecut, nu flatăm nici masele, nici domnitorii, nu *Dm* 444 32-35: Nu... credință!...] Noi, apatrizii, n-avem de ales: trebuie să fim de-acum încolo cuceritori și descoperitori! Poate că noi, care ne lipsim de noi înșine, care ne-am depozat pe noi de noi înșine, vom mai lăsa cândva moștenire copiilor noștri – noi idealuri, noi realități, o nouă patrie! – – *Dm*

379. *Intervenția bufonului.* –] Noi, artiștii disprețului. – *din* Noi, neînfricații. – *Dm*

380. 445 32: "Călătorul" vorbește. –] Despre țel și despre drum. – *Dm* N.T.: 36: "Gândurile... morale"] cf. *subtitlul cărții "Aurora"* 446 14-15: un... pur] o conștiință *Dm* 19-20: este... sale] să-l survoleze, dacă vrei] *Dm* *Dm șters la sfârșit:* Însă știți voi și ce-i romantismul? – *din* Dar nu înțelegeți ce-nseamnă romantismul pentru mine?

381. Vs: Există o optică riguroasă la care un scriitor ține la fel ca un pictor: "Dați-vă mai încolo – sau lăsați-mi tabloul în pace!" Orice lucru bun nu-i bun decât de la o anumită distanță.

382. N.T.: v. *Didier Raymond, Nietzsche ou la grande santé, L'Harmattan, 1999*

383. 449 9: cititului veritabil] *Dm*; GA cititorului veritabil *Ed* 21-22: Nu... bucuroase!] *după Schiller, Odă bucuriei* 27: "blestemul bardului"] *după Uhland*

Apendice: Cântecul Prințului Vogelfrei

N.T.: Cântecul și gândurile Prințului Vogelfrei, cum intenționa N în toamna lui 1885 să-și intituleze aceste poezii, care își au originea în bună parte în IM, apar ca un apendice la ediția a II-a a Științei vesele ("la gaya scienza"). În EH, N notează: Cântecul Prințului Vogelfrei, compuse în cea mai mare parte în Sicilia, amintesc foarte explicit de noțiunea provençală «gaya scienza», de acea unitate dintre trubadur, cavaler și spiritul liber, prin care acea minunată cultură timpurie a provençalilor se deosebește față de toate culturile echivoce; ultima poezie mai ales, Mistralului, un nestăpânit cântec de joc, în care, cu permisiunea dumneavoastră, se dansează pe morală, este de un desăvârșit provençalism."

N.T. Lui Goethe. *Strofa întâi, care parafrazează primele versuri din finalul la Faust II, are corespondențe în Za II:* Pe insulele fericite ("Tot ce e nevremelnic – acesta nu-i decât un simbol! Și poeziile mint prea mult. –/ Dar despre timp și devenire trebuie să vorbească cele mai bune simboluri: o laudă trebuie să fie acestea ș-o ndreptățire a orișicărei vremelnicii!") și *Despre poezi* ("De când cunosc mai bine trupul – zise Zarathustra către unul dintre-nvățăceii lui – pentru mine, spiritul nu-i mai decât simbolic spirit; și nici tot "nevremelnicul"

– nu-i decât un simbol.”; “Vai, sunt atâtea lucruri între cer și pământ din care doar poezii au putut să viseze ceva! / Și mai cu seamă dincolo de cer: căci zeii sunt cu toții niște simboluri poetice, niște prăzi căzute în nada poezilor!”). *Ideea*: “Nevremelnic e doar un simbol” (“... nu există nimic nevremelnic: e doar un simbol!”; “Nevremelnic – acesta e doar un simbol, și poezii mint prea mult.”) *revine obsedant în manuscrisele din vara lui 1883 Z I 3, [1] - 171, [14], Z I 4, [1], [18], N VI 3, [17], KSA 10, p. 397, 402, 419, 465, resp. 370).*

Vocația poetului. Cf. *IM* Judecată de pasăre 452 5: aștept] adăst *Dm* 8: Tot ce țopăie] De se furișează așa ceva *Dm* 15: Gușterul... chin!] În înțelesul micilor cuvinte *Dm*

În Sud. Cf. *IM* Prințul Vogelfrei

Pioasa Beppa. Cf. *IM* Mica vrăjitoare

Luntrea misterioasă. Cf. *IM* Misterul nocturn

Declarație de dragoste. Cf. *IM* Pasărea albatros

Cântecul unui păstor de capre teocritian. Cf. *IM* Cântecul păstorului de capre *N.T.*: v. Reinhold Grimm, *Antiquity as Echo and Disguise: Nietzsche's "Lied eines theokritischen Ziegenhirten"*, Heinrich Heine, and the Crucified Dionysus, NS, 14, 1985, 201-249.

“Sufletele-așa precare” 457 7: “Suflete... precare”] Anumitor panegiriști. Rs Împotriva anumitor panegiriști Vs 10: Stima... flagelare.] Luatul lor este furat Vs

Nebunul la disperare. *N.T.*: Cf. titlul din *Mp XVIII 3. Februarie-martie 1882* (KSA 9, p. 673): 500 de inscripții/ pe masă și perete/ pentru nebuni/ de-o mână de nebun. Cf. și titlul din vol. 9, 20 [1], p. 680: **NARREN-BUCH/** Lieder und Sprüche/von/Friedrich Nietzsche (cf. nota la *MA* Între prieteni, vol. 3, p. 511).

“Norocul meu!” 459 4: “Norocul meu!”] Și încă o dată! Rs *N.T.*: 22: accent aigu (fr.) = accent ascuțit

Spre alte mări Cf. vol. 10, 1 [15]; 1 [101]; 3 [1]; 3 [4]* 460 1: Spre... mări] “Spre alte mări”/sau/Columbus Rs 9: depărtări**] Nemurire Rs *N.T.*: *Columb, Mazzini și Paganini sunt numiți undeva de N* “cei trei patroni genevezi ai mei”.

Sils-Maria. Cf. vol. 10, 3 [3]*** *N.T.*: *Sils-Maria este numele unei stațiuni climatice elvețiene din Engadina Superioară, pe Inn, unde N și-a petrecut lunile de vară în anii 1881-1888 și unde a redactat unele dintre cele mai cunoscute lucrări ale sale.* *N.T.*: v. Manfred Riedel, *Nietzsches Gedicht Sils-Maria. Entstehungsgeschichte und Deutung*, NS, 27, 1998, 268-282.

Mistralului. 461 14] Biciund valurile, supunând mările *Dm* 15-17: Te-am... minune] Ca săgeata cum cobori,/ Trupu-ți pe călcâi se-ntoarnă/ Și trăsura-ți se răstoarnă *Dm* *N.T.*: Trimițând acest “cântec de joc”, în noiembrie 1884, lui Peter Gast, pentru a-l pune pe note, N vede în versurile lui cuvintele unui “joc pentru o mare orchestră capabilă să urle și să vuiască puternic”.

*Vol. 1, ed. rom., 141, 142. 145-146: v. însă și 170 [63] (n.t.).

**De fapt: Unendlichkeit (= infinit) (n.t.).

***Vol. 1, ed. rom., 145: v. însă și 146 [122]. [145] (n.t.).

Postfață

Aurora

"M-am cercetat pe mine însumi în toate amănuntele", a spus Heraclit. Iar ceea ce găsim în *Aurora* este variațiunea rapsodică a acestei pasionate sinteze heraclitiene. Meditând asupra lui însuși, Nietzsche a descoperit lumea; tuturor subiectelor pe care le interpretează le-a imprimat pecetea sa, pecetea omului pasionat de cunoaștere. Dar la cercetarea exhaustivă întreprinsă de Nietzsche asupra propriului eu nu ia parte cel ce citește cartea ca pe o serie de considerații succesive, în continuare – această abordare ar fi naivă. Dacă scormonim cu perversitatea filologului în lucrările preliminare pentru această operă, dăm mai întâi peste niște opinii fulgerătoare, care nu se află într-o relație vizibilă unele cu altele, și apoi peste străduința de a le topi în text printr-un proces alchimist. Abia după diverse redactări și după reordonări arhitectonice ale aforismelor, apare întregul ca operă publicabilă. Cercetarea exhaustivă a lui Nietzsche asupra lui însuși este, de aceea, voalată, misterios remască, manipulată de un instinct artistic, de o păcăleală artistică, iar cititorul naiv, căruia cartea i se pare a fi luat naștere așa cum o citește el, rămâne măcar mai disponibil, mai liniștit decât cititorul inteligent, care a intrat în labirintul unui proces intim de cunoaștere, ce este pe punctul de a se revela întregii lumi. Căci, de îndată ce este în joc arta, chiar Nietzsche este acela care ne invită la suspiciune și în această carte: "De nimic nu se tem mai mult artiștii, poeții și scriitorii ca de ochiul acela care le sesizează m i c a p ă c ă l e a l ă , [...] care le recalculează dacă voiau să vândă puțin pentru mult" (af. 223).

Dar săpatul adânc în fântâna lăuntrică a cunoașterii, aruncarea afară a unor adevăruri, căutarea unui înveliș pentru aceste adevăruri, amestecarea lor cu un drog, cu o "mică păcăleală" – iată lucrurile care fac fascinația lui Nietzsche: și este bine să știe cititorul toate acestea, căci el trebuie să învețe să ia de la Nietzsche, însă și să se apere de el. De altminteri, educația pentru cunoaștere în aceasta constă. Dacă ne dăm seama cel puțin că aici este vorba de o manieră cu totul particulară de a înțelege și a te familiariza

cu toate lucrurile din lume – aceasta înseamnă, de fapt, să te cercetezi pe tine însuși –, dacă observăm cum sunt măturate toate convingerile, și nu numai cele morale, atunci asta ajunge deja – pentru cititorii naivi, ca și pentru cei inteligenți.

În *Omenesc*, *prea omenesc*, Nietzsche prezentase o știință din intuiții, în *Știința veselă* va furniza iarăși o știință, aceea care țintește să se identifice cu poezia; aici, în *Aurora*, oferă o știință ale cărei conținuturi sunt mai variate și mai alunecoase; locul lor nu este în domeniul politic și statal și numai arareori se referă la filosofi și artiști. Sufletul, instinctul omului – acestea sunt, de regulă, conținuturile, ceea ce Nietzsche obișnuiește să numească speculație morală sau chiar și psihologie. Și este oportun să dăm exemple pentru ce alibi extrem de distins trebuie să plătească în această carte cuvântul "știință". În aforismul 76, în care se vorbește de ponegrirea creștină a iubirii și a reproducerii, citim: "Până la urmă, această diabolizare a lui Eros a reușit un final de comedie [...]: ea a făcut ca p o v e s t e a g a l a n t ă să devină, până în vremurile noastre, unicul interes real care este comun t u t u r o r cercurilor, – cu o exagerare de neînțeles pentru antichitate, ce va mai fi urmată ulterior și de hohote de râs." Orice operă a culturii noastre, adaugă Nietzsche, de la cea mai mare la cea mai modestă, "este marcată [...] de importanța excesivă cu care povestea galantă apare în ea ca poveste principală". Avem aici, așadar, un frumos exemplu de "știință" pentru a cărei premisă nu este nevoie nici de o colecție cuprinzătoare de material, nici de delimitarea spațial-temporală a obiectului sau de o riguroasă metotă inductivă, respectiv deductivă. Este vorba exclusiv de o intuiție pe baza unei experiențe normale, directe sau indirecte. Dacă am vrea s-o definim în vreun fel oarecare, am putea-o desemna drept intuiție istorică, în măsura în care o evaluare aparținând prezentului (societății secolului al XIX-lea) se lămurește printr-o apreciere venită din trecut (printr-o concepție creștină despre lume). Dar întregul este, în esență, și mai mult stratificat, căci de această temă se leagă alte două evaluări: cea a unui trecut și mai îndepărtat (antichitatea) și cea a unui viitor încă nedeterminat, în care caz antichitatea se află în afara primelor două aprecieri, ba chiar nu știe deloc ce înseamnă ele, iar viitorul râde copios de această situație. Este "știința" antiistorică despre istorie. Și, pentru a-i cunoaște intensitatea luminoasă, să aruncăm o privire asupra fenomenului respectiv la un secol după Nietzsche, în vremea noastră: ce era atunci "poveste galantă" nu-i astăzi oare sexualitate și erotism?

Un exemplu de intuiție pe care n-o putem desemna ca istorică și care chiar se împotrivește să fie botezată cu numele de "știință" ni-l furnizează

aforismul 254: "Partea excelentă, dar și periculoasă a naturilor poetice este fantezia lor e p u i z a n t ă : aceea care anticipează ceea ce se-ntâmplă și ar putea să se-ntâmple, se bucură și suferă dinainte de asta, iar în clipa finală a producerii evenimentului și a săvârșirii faptei este deja o b o s i t ă ."

A numi psihologie acest fel de a scrie n-ar echivala cu o discreditare? Care este oare experiența repetată, regula de conduită, grație căreia un psiholog ar putea ajunge la o asemenea concluzie? Aici, sufletul unic, irepetabil este obiectul observației, poate sufletul celui ce scrie, ca obiect al pasiunii sale.

Și chiar dacă această intuiție se opune oricărei încercări de a fi marcată istoric, estetic sau psihologic, dacă este prea intimă pentru aceasta, ce să mai spunem atunci de următoarea, care se ascunde în spatele unui tablou de natură omenește interpretabil? "Marea se-ntinde palidă și strălucitoare, nu poate vorbi [...] Dar eu te plâng, natură, pentru că trebuie să taci, chiar dacă ceea ce-ți leagă limba nu-i decât răutatea-ți: da, te plâng din pricina răutății tale! [...] și iar îmi crește inima [...] Își gustă ea însăși dulcea răutate a tăcerii." (af. 423) Însă toată viața lui Nietzsche este o "vorbire"! Deci el a perceput grăirea sa ca bunătate și închiderea în sine ca răutate. Această ispită o cunoaște de la el: este vorba de o interpretare morală a lumii, în care locul acțiunii este luat de deschiderea inimii, de expresie, de cuvânt.

Dacă toate acestea sunt întocmai așa – și am putea cita cu privire la asta încă multe aforisme –, ce să credem atunci despre părerea curentă care vede în *Aurora* o operă iluministă, raționalistă și pozitivistă? Desigur, în această carte se pot întâlni multe afirmații împotriva extazului, a viziunilor, a delirului și a cufundării în contemplație. Dar, atenție! să ne aducem aminte ce s-a spus despre păcăleala artistică. Nietzsche desemnează aici drept știință contrariul a ceea ce se înțelege îndeobște prin acest nume, însă el insistă cu bună-credință asupra acestui cuvânt, căci el vrea astfel să specifice suplimentar pasiunea ascetică a abnegației, obiectivitatea, înțeleasă ca identificare cu motivele și argumentele care contravin instinctului său. Modelul său este în acest caz Tucidide, care n-ar permite să se observe încotro se îndreaptă simpatia sa. Astfel, Nietzsche se străduiește chiar să fie de folos când și când, în cazul creștinismului, cu câte o laudă și recunoaștere. Dar, prin felul acesta prea nonșalant de a utiliza tehnica inversiunii, cade odată în cursă: atunci când, spre consternarea noastră, auzim cum începe să intoneze un cântec de laudă la adresa dialecticii – fantoma sa dintotdeauna: aceasta ar fi ca și când l-am auzi pe Schopenhauer cântând cântarea cântărilor a lui Hegel. Totuși citim în aforismul 544: "Bag bine de seamă: tinerii [...] noștri care filozofează cer astăzi de la filozofie exact contrariul a ceea ce primeau grecii de la ea! Cel ce nu aude

chiotul neîncetat de bucurie ce străbate orice afirmație și replică a unui dialog platonician, chiotul provocat de noua invenție a gândirii r a ț i o n a l e , ce înțelege el din Platon, ce înțelege din vechea filozofie? [...] când se practica jocul riguros și lucid al conceptelor." Nu ne credem urechilor, dar Nietzsche nu cedează: "Socrate a fost acela care a descoperit fascinația [...] cauzei și efectului, a temeiului și a consecinței: iar noi, oamneii moderni, suntem atât de obișnuiți cu necesitatea logicii și atât de educați pentru ea, încât, pentru gustul nostru, ea reprezintă normalitatea și, ca atare, trebuie să fie neplăcută pentru cei pofticioși și înfumurați. Ceea ce se distinge de acest gust îi încântă."

Dacă citim fragmentele postume din această vreme (v. vol. 9*), îl găsim pe Nietzsche intens ocupat cu problemele puterii lumești, înainte de toate ale celei politice. Numeroase pasaje se referă la preocuparea sa pentru Napoleon și Sf. Pavel. Însă numai foarte puțin din toate acestea se regăsește în *Aurora*, unde domină declarația: "Stat – cât mai puțin cu puțință!" (af. 179) Cunoașterea este ridicată aici la rangul de valoare supremă a vieții și, în paralel, Nietzsche se silește să combată valoarea antitetică, acțiunea. Căci acțiunea este judecată după criteriul cunoașterii: "[...] toate actele sunt, în esența lor, necunoscute" (af. 116). Dar prevalența cunoașterii asupra acțiunii nu este doar speculativă, ea trece drept indiscutabilă; și în acest caz este vorba de o prevalență morală: "Și-n felul acesta, dorința de fapte n-ar fi cumva, în definitiv, fugă de sine?" (af. 549)

Știința veselă**

De câte ori citim *Știința veselă*, ea ni se înfățișează altfel, înainte de toate nouă, deși expunerea pare a fi lesne accesibilă, iar limbajul este limpede și echilibrat, fără argumentații forțate, fără ambiguitate. Poate că detașarea celui vindecat, lipsa de insulte – cel ce insultă nu este vesel, e bolnav – îl descumpănește pe cititor: accentul dur și polemic clarifică imediat intențiile autorului și bate în cuie, în chip unilateral, interpretarea.

*10 al ed. rom. (n.t.).

**Pentru traducerea acestei Postfețe în românește, versiunea germană a fost confruntată cu originalul italian al lui Giorgio Colli din "*Scritti su Nietzsche*", Adelphi Edizioni s. p. a., Milano, 1980 (n.t.).

În *Știința veselă* se poate da de urma tuturor contradicțiilor lui Nietzsche, care totuși nu apar nici frapant, nici supărător, ba nici nu par contradicții. Un exemplu dintre cele multe: Nietzsche se dezlănțuie în altă parte cu mare insistență împotriva noțiunii de "aparență" ("Erscheinung") a metafizicienilor și dezvoltă totodată o concepție proprie despre lume ca minciună, deci ca fiind ceva foarte asemănător cu aparența. Dacă citim acum aforismul 54 din *Știința veselă*, vom vedea această antinomie stridentă resorbită într-o viziune superioară, contemplativă, mai clară, lipsită de animozitate.

În realitate, această carte este "centrală" în viața lui Nietzsche, nu numai în sensul exterior de a ocupa o poziție de mijloc în producția lui literară, ci și în accepțiunea mai subtilă de a se insera între scrierile sale ca un moment magic de echilibru, ca unica lui experiență de "sănătate" totală, în care toate extremele sunt prezente, dar slab legate între ele, ținute sub control, vidate de orice fanatism. Și Nietzsche știa foarte bine că fanatismul – sau, mai exact spus, impulsul irezistibil de a depăși măsura în atitudinile personale, făcând uz de gânduri astrale ca arme sângeroase – era pentru el un semn de boală.

"Centrală" este *Știința veselă* și în privința opoziției dintre artă și știință. Pasiunea neîntreruptă a lui Nietzsche pentru această temă reflectă alternanțele luptei lăuntrice dintre vocațiile sale antitetice: de fiecare dată, una dintre scrierile sale trădează deznodământul momentan al acestei lupte. Aici, dimpotrivă, deja titlul operei sugerează o nouă soluție: conflictul interior – o altă semnificație a "bolii" – nu duce la eliminarea unuia dintre cei doi adversari (reprimarea, sufocarea unei părți vitale din sine însuși n-ar fi, într-adevăr, o însănătoșire), ci la fondarea unei coexistențe, într-o sferă transfigurată. Aceasta este cu adevărat "sănătate", să poți fi și poet, și om de știință deodată, să te poți ocupa cu o știință nemorocănoasă, nici rigidă, nici numai serioasă. Deja în *Omenesc, prea omenesc*, Nietzsche propusese o știință intuitivă, dar cu prețul unei grave sfâșieri lăuntrice, al unei condamnări ranchiunoase a artei, mai conforme cu caracterul său. Aceea nu era însănătoșire, și nu este o întâmplare că acum noua știință – "veselă" – este anunțată, dovedită prin rime sau de-a dreptul identificată cu ele.

Din aceste motive, *Știința veselă* se prezintă ca o carte reformatoare în privința comunicării filozofice, este încercarea supremă a lui Nietzsche în acest domeniu. El se contrapune științei ca filozof, și tot ca filozof se contrapune artei: dar, în același timp, respinge trecutul filozofiei și limbajul acestui trecut. Filozofia nu mai există, dar filozofii trebuie să existe încă: ei nu vor mai vorbi de conținuturile acelea în termenii aceia, ci

trebuie să vorbească într-un mod nou, smulgându-le supraviețuitorilor, științei și artei, instrumentele de comunicare – și folosindu-le ca filozofi. Și aici poate fi de folos un exemplu: a se vedea aforismul 49 despre mărînimie. "Mărînimosul [...] mie îmi apare ca un om posedat de o extremă sete de răzbunare, căruia i se arată în preajmă o posibilitate de a și-o astâmpăra și care o soarbe deja în imaginație din plin, atât de profund și până la ultimul strop, încât acestui exces rapid îi urmează o teribilă greață rapidă, – [...] el [...] își iartă dușmanul, ba chiar îl binecuvîntează și-i acordă toată cinstea sa." Aici, obiectul de definit nu este, desigur, tipic pentru tradiția filozofică – deși încă la Aristotel mărînimia se afla într-o relație forțată cu voința de putere – dar, tot așa, este clar că răspunsul la această problemă îi revine filozofului. A avea o cunoaștere directă a "sufletelor mari" nu ține, într-adevăr, de experiența științei. Dar metoda folosită de Nietzsche este aceea a științei: dat fiind un comportament omenesc anormal, precum este acela al mărînimosului, este vorba de a descoperi cauza anomaliei. Firește, această știință este "veselă", adică se interesează preferențial, aici și aiurea, de indivizi excepționali și de comportamente excepționale; aspectul "serios" al științei – bogăția experienței și sânguința care se cere pentru a o acumula, investigația asupra comportamentului mediu și cercetarea normelor, precauția și limitarea ipotezelor – este, dimpotrivă, absent. Fragilitatea, cucerirea dificilă a acestui echilibru inedit între știință și artă și, în același timp, imposibilitatea de a evada din această alternativă apar, în orice caz, încă obscure, atîta vreme cît se ignoră ce semnifică pentru Nietzsche, ca sentiment și experiență vitală, orice cucerire a cunoașterii. Dacă sobrietatea și puritatea cunoașterii se revelează în el ca un lucru mai de dorit decât tot ce-i poate sugera vocația lui artistică, de ce problema n-a fost închisă până în vremurile lui *Omenesc*. *prea omenesc*? Punctul decisiv în această privință este mărturia lui Nietzsche însuși despre natura propriei experiențe cognitive: peste tot aceasta este însoțită de chin, de angoasă, de spaimă. În anii adolescenței, disciplina anevoioasă a cunoașterii filologice se contrapunea extazului experienței muzicale. A venit apoi perioada *Nașterii tragediei* și Nietzsche a numit cunoașterea, adevărul intuiția dionisiacă bulversantă a rădăcinii înspăimîntătoare a existenței noastre. Au urmat celelalte cuceriri cognitive: istoria, ca o conștientizare a erorilor și a ororilor omului, ca descoperire a faptului că trecutul grevează asupra noastră cu o sumă iremediabilă de nenorociri – și că studiul acestui trecut curmă viața și epuizează creativitatea. Și, în sfârșit, știința, care micșorează ceea ce pare mare, relativizează judecățile, distruge consolările.

Aceasta este cunoașterea pentru Nietzsche: și, în inima sa, o asemenea împărțitoare de suferință este demonul cel mai puternic. Puternic într-atât, încât îl face să declare acum "viața un mijloc de cunoaștere" (af. 324). De fiecare dată, el urmărește o nouă formă de cunoaștere, poate sperând să găsească una cu chipul mai blând. Și iată că acum, din contră, dă peste ultima sa cunoaștere, peste gândul veșnicei reîntoarceri (af. 341), peste adevărul mai înspăimântător decât oricare altul. Acel trecut al omului, alcătuit din nelegiuiri și din angoasă, nu numai că este iremediabil și nu va ceda niciodată trecerea unui viitor al bucuriei, ci este destinat a se reîntoarce veșnic, egal cu sine însuși. Astfel, Nietzsche se apropie din nou de artă, se decide să nu sufoce de tot cealaltă vocație: așteptarea găsirii unui adevăr care să nu strivească a luat sfârșit acum, iar la bucuria cunoașterii – care să nu fie un fulger extatic – renunță acum.

Nu pretindem că aceste considerații contribuie la a face mai accesibile seninătatea și suspensia suverană, foarte ușoară a *Științei vesele*. Nietzsche e filozof deja prin măiestria de a mânui conceptele abstracte, prin împletirea nebănuită a universalilor: ceea ce-l distinge totuși și-i trădează excepționala vocație artistică este variabilitatea irizată a materialului magmatic din care sunt construite, de fiecare dată, toate universalile sale. Iar conceptele sale abstracte, cu nume identice, ascund, cu fiecare ocazie, conținuturi diverse.

Știința veselă, ediția a doua, a fost publicată în 1887: Nietzsche i-a adăugat prefața, cartea a cincea și "Cântecul Prințului Vogelfrei". În timp ce în cartea finală a primei ediții, "Sanctus Ianuarius", acea culme expresivă de o armonie magică atinge desăvârșirea, aici adaosurile succesive nu reușesc să mențină respectivul echilibru foarte fragil: a se compara, dintre multe cazuri, aforismul 373, care critică vehement știința, cu precedentul aforism 293, orientat spre o recunoaștere a ei obiectivă, subtilă, estompată.

GIORGIO COLLI

CUPRINS

Notă preliminară / 7

Aurora / 9

- Prefață / 11
- Cartea întâi (1-96) / 16
- Cartea a doua (97-148) / 64
- Cartea a treia (149-207) / 100
- Cartea a patra (208-422) / 134
- Cartea a cincea (423-575) / 182

Idile din Messina / 233

- Prințul Vogelfrei / 234
- Micul bric zis "îngerășul" / 234
- Cântecul păstorului de capre / 236
- Mica vrăjitoare / 237
- Misterul nocturn / 238
- "Pia, caritatevole, amorosissima" / 239
- Pasărea albatros / 239
- Judecată de pasăre / 240

Știința veselă / 241

- Prefață la ediția a doua / 243
- "Glumă, viclenie și răzbunare". Preludiu în rime germane / 249
- Cartea întâi (1-56) / 265
- Cartea a doua (57-107) / 299
- Cartea a treia (108-275) / 330
- Cartea a patra. Sanctus Ianuarius (276-342) / 367
- Cartea a cincea. Noi, neînfricații (343-383) / 403
- Apendice: Cântecurile Prințului Vogelfrei / 451

Note și comentarii / 463

- Aurora / 463
- Idile din Messina / 488
- Știința veselă / 489

Postfață / 535

Tiparul executat sub comanda nr. 173/2002
la Imprimeria de Vest, Oradea
str. Mareşal Ion Antonescu nr. 105.
România

Noi nu suntem din aceia care, abia între cărți, abia sub imboldul cărților, izbutesc să gândească - deprinderea noastră este să gândim în aer liber, umblând, sărind, urcând, dansând, de preferință pe munți singuratici sau foarte aproape de mare, acolo unde cărările înseși devin meditative. Primele noastre întrebări evaluative în legătură cu o carte, un om și o muzică sună: "poate merge? mai mult chiar, poate să danseze?"...

(Știința veselă 366)

Nu-i un mizantrop cel ce a scris această carte: ura de oameni se plătește astăzi prea scump. Ca să urăști cum urai altădată omul, în felul lui Timon, absolut, fără nici un rabat, din toată inima, cu toată i u b i r e a de ură, - pentru aceasta ar trebui să renunți la dispreț; - și câtă bucurie rafinată, câtă răbdare, câtă bunătate chiar nu-i datorăm noi tocmai disprețului nostru! De altminteri, prin asta suntem noi "aleșii Domnului": disprețul fin este gustul și privilegiul nostru, arta noastră, virtutea noastră poate, a celor mai moderni dintre moderni!... Ura, dimpotrivă, te pune pe aceeași treaptă, te confruntă, în ură se află onoare, în sfârșit: în ură este f r i c ă , o mare, o bună parte de frică.

(Știința veselă 379)

EDITURA HESTIA

ISBN 973-9420-40-0

ISBN 973-9420-74-5

